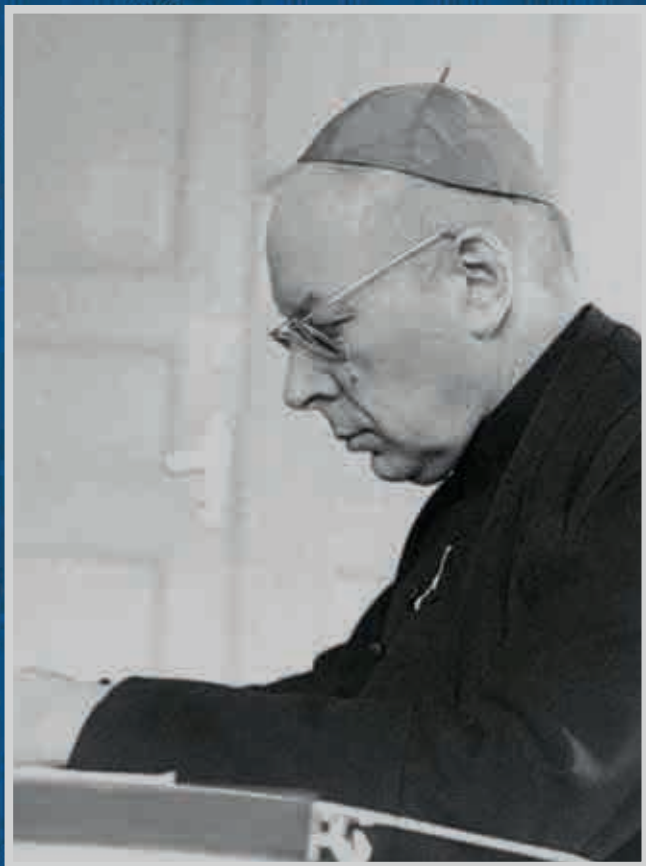


STEFAN WYSZYŃSKI



PRO MEMORIA TOM IX: 1962



STEFAN WYSZYŃSKI
PRO MEMORIA

STEFAN WYSZYŃSKI

PRO MEMORIA

TOM IX

1962

Rada Programowa

bp prof. Jan Kopiec (przewodniczący), Iwona Czarcińska, ks. prof. Bogdan Czyżewski,
prof. Antoni Dudek, dr Tadeusz Krawczak, ks. prof. Józef Marecki, ks. prof. Krzysztof Pawlina,
bp dr Marek Solarczyk, ks. dr hab. Dominik Zamiatała, prof. Jan Żaryn

Zespół redakcyjny

dr hab. Paweł Skibiński (przewodniczący), dr Ewa K. Czackowska, ks. dr Andrzej Gałka,
Anna Rastawicka, Krzysztof Wiśniewski (sekretarz)

Redaktor naukowy tomu

ks. dr Antoni Poniński

Recenzenci

dr hab. Rafał Łatka
ks. dr hab. Dominik Zamiatała

Redakcja językowa

Anna Dorota Kamińska

Korekta

Katarzyna Ziębik

Projekt graficzny

Katarzyna Dziedzic-Boboli

Indeks osób

Łukasz Rybak

Skład

Elżbieta Waga-Krajewska

Zdjęcie na okładce

Kardynał Stefan Wyszyński w swoim gabinecie, 2 lutego 1962, Gniezno
(Archiwum Instytutu Prymasa Stefana Kardynała Wyszyńskiego)

© Copyright: Archidiecezja Warszawska i Archidiecezja Gnieźnieńska,
Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu,
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2020

ISBN 978-83-8376-438-2

Publikacja powstała w ramach Centralnego Projektu Badawczego Instytutu Pamięci Narodowej
„Władze komunistyczne wobec Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce 1944–1989”
w serii wydawniczej „Kościół katolicki w dokumentach”
(redaktor naukowy serii: dr hab. Rafał Łatka)

Publikacja finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
pod nazwą „Polemiki polskiej myśli filozoficznej, teologicznej i społecznej XX i XXI wieku”
w latach 2016–2021, nr projektu 0013/FIL/2016/20 (kierownik: prof. J. Żaryn)

WSTĘP DO TOMU DZIEWIĄTEGO

TŁO HISTORYCZNE

Wyjątkowe było tło historyczne prymasowskich *Pro memoria* z 1962 r. Z perspektywy minionego półwiecza jeszcze wyraźniej widać, jak dwa wydarzenia z jesieni tegoż roku zaważyły na dziejach świata i Kościoła. Jedno, to rozwiązanie niemal w ostatniej chwili kryzysu kubańskiego¹ – nie bez pomocy papieża Jana XXIII. Zaledwie godziny dzieliły od zbrojnej (z użyciem broni atomowej) konfrontacji Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego, a w praktyce – wciągnięcia w wojnę niemal całego świata. Drugie – inauguracja Soboru Watykańskiego II². Polskim tłem i składową tego pamiętnego roku były dawne i świeże zjawiska na płaszczyźnie relacji państwo–Kościół. To był pierwszy pełny rok bez nauczania religii w szkołach i pierwszy rok katechizacji w sieci punktów katechetycznych, niezależnych od władz oświatowych. Niezależność ta nie była łatwa dla Kościoła – naciskanego administracyjnie albo wabionego „korzyściami” w celu rejestracji punktów katechetycznych. Uruchomiona rok wcześniej machina zamykania szkół katolickich i niższych seminariów duchownych toczyła się dalej, doprowadzając do zamknięcia w roku szkolnym 1961/1962 kolejnych 12 placówek. Rugowano zakonnice z placówek wychowawczych, nawet tych prowadzonych przez Caritas. Rozporządzenie władz, zobowiązujące instytucje kościelne od tego roku do prowadzenia ksiąg inwentarzowych, na długie lata stało się jednym z problemów szczególnie zaostrzających atmosferę. Pobór alumnów do wojska, zapoczątkowany w 1959 r. jako rewanż władz za postawę biskupa kieleckiego, w następnych latach zaczął rozszerzać się na inne seminaria, zwłaszcza te, które opierały się wizytacjom władz oświatowych. Także w 1962 r. powołano w MSW Departament IV, któremu zlecono szeroki zakres inwigilacji duchowieństwa³. Ale jednocześnie trwała Wielka Nowenna i w szeregi rządców diecezji, jako wikariusz kapitulny, wszedł młody biskup Karol Wojtyła.

¹ Istotą był sprzeciw USA wobec instalowania przez ZSRR rakiet na Kubie (L. Algisi., *Jan XXIII*, Warszawa 1964, s. 318–319; J. Zawieyski., *Dzienniki*, t. 2: *Wybór z lat 1960–1969*, Warszawa 2012, s. 236; R. Kennedy, *Trzydzieści dni. Wspomnienia z okresu kryzysu kubańskiego*, Warszawa 2002). Trudno sobie wyobrazić skutki ewentualnej wojny, także dla Polski, która – choćby w świetle dokumentów ujawnionych przez płk. Ryszarda Kuklińskiego – przewidziana była w planach hegemonu sowieckiego jako teren bezpośredniego użycia broni jądrowej (S. Cenckiewicz, *Atomowy szpieg. Ryszard Kukliński i wojna wywiadów*, Poznań 2014; L. Kowalski, *Doktryna wojenna PRL zwana obroną*, „Arcana” 1997, nr 13, s. 64–83).

² P. Raina, *Stefan Kardynał Wyszyński. Prymas Polski*, t. 2, Londyn 1986, s. 272.

³ Por. J. Żaryn., *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa 2003, s. 189–206.

ZASADNICZA TEMATYKA ZAPISKÓW PRYMASOWSKICH

Ojcowie soborowi, rozpoczynający mimo narastającej groźby konfliktu światowego obrady, a i chyba sam pomysłodawca, papież Jan XXIII, przy całej świadomości epokowej rangi rozpoczynającego się soboru, nie byli w stanie przewidzieć niektórych jego skutków. Nawet jeśli można było oczekiwać owoców, jakie miał przynieść, to pewnych następstw chyba nikt nie oczekiwał. Dlatego nie zdumiewa widoczna w zapiskach powściągliwość kard. Wyszyńskiego wobec niektórych postulatów i decyzji soborowych, jak i odnotowanych przez niego opinii rozmówców, iż w Rzymie zachodzi ewolucja doktrynalna⁴, czy też niepokoju o stosunek niektórych ojców soborowych do Pisma Świętego⁵.

W zapiskach prymasowskich te dwa główne wydarzenia znalazły nieproporcjonalne odbicie. Jako członek Centralnej Komisji Przygotowawczej Soboru, a następnie ojciec soborowy⁶ kard. Wyszyński odnotowywał prace komisji i przebieg pierwszej sesji soborowej, nie unikając nieraz dość surowych ocen. Natomiast kryzys kubański nie znalazł w *Pro memoria* większego odbicia – może dlatego, iż uczestnicząc w soborze, prymas był daleko od panującej w Komitecie Centralnym PZPR atmosfery przerażenia wojną, która w ocenie Władysława Gomułki „wisiała na włosku”⁷.

Zapisy z rozmów z papieżem Janem XXIII odsłaniają początki dialogu Stolicy Apostolskiej z przywódcą świata komunistycznego. To było wtedy absolutne *novum*, przykuwające uwagę polityków z całego świata. Aczkolwiek w tekście prymasowskim nie ma bezpośrednich ocen tego zjawiska, można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, iż nie podzielał nadziei żywionych przez papieża, a swój punkt widzenia – wtedy już chyba ugruntowany – wyraził bardzo dosadnie kilka lat później, w *Pro memoria* z 1974 r.: „*Ostpolitik* Watykanu jest wielkim złudzeniem”⁸.

Z zapisków prymasa wyłania się ówczesny stosunek Stolicy Apostolskiej do Kościołów lokalnych w państwach pozostających pod władzą komunistyczną, a szczególnie Kościoła w Polsce⁹. Nawet suche fakty zapisane przez kard. Wyszyńskiego – zamykanie

⁴ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 9, 7 XI 1962 (rozmowa z bp. van Lierdem).

⁵ *Ibidem*.

⁶ Stefan kardynał Wyszyński, Prymas Polski, Ojciec Soboru Watykańskiego II (1962–1965). Wybór dokumentów, red. S. Wilk SDB, A. Wójcik, Lublin 2013; *Protokoły Konferencji Polskich Ojców Soborowych. Zbiór dokumentów 1962–1965*, oprac. M. Białkowski, Lublin 2019; P. Rutkowski, *Polscy biskupi jako ojcowie Soboru Watykańskiego II*, Warszawa 2014.

⁷ J. Zawieyski, *Dzienniki...*, s. 225.

⁸ Cyt. za: R. Łątka, *Episkopat Polski wobec stosunków państwo–Kościół i rzeczywistości społeczno-politycznej PRL 1970–1989*, Warszawa 2019, s. 213 (cały rozdział [s. 183–254, ilustrujący ów problem w następnej dekadzie], z którego pochodzi cytat, autor trafnie zatytułował *Wielka gra władz PRL ze Stolicą Apostolską*); A. Grajewski, *Relacje między PRL a Stolicą Apostolską w latach 1958–1966 w kontekście watykańskiej „polityki wschodniej”*. Zarys problematyki, w: *Kościół i Prymas Stefan Wyszyński 1956–1966*, Katowice–Kraków 2008, s. 54.

⁹ Por. zapis z 20 października o treści odezwy soborowej i użyciu wyrażenia „Kościół milczący” i zapis z 8 marca z rozmowy z Janem XXIII. Szerzej o tych relacjach na przykład: E. Czaczkowska, *Kardynał Wyszyński*, Warszawa 2009, s. 494–503.

szkół katolickich i niższych seminariów¹⁰, próby wizytowania seminariów wyższych, nakładanie nieuzasadnionych podatków¹¹, zwalczanie nauczania religii w punktach katechetycznych, czyli ciąg dalszy eliminacji nauczania religii w szkołach¹², próby uzależniania Kościoła od władz przy staraniach o paszporty dla biskupów wybierających się na sobór, organizowanie przez władze świeckie zjazdów duchowieństwa, ataki w prasie – rysują obraz sytuacji Kościoła w ówczesnej Polsce¹³. Świadectwem charakteru polityki władz państwowych była częstotliwość spotkań Komisji KC do Spraw Kleru, która po rocznej bezczynności, w okresie od sierpnia do grudnia 1962 r. sześciokrotnie obradowała nad planami i metodami walki z Kościołem¹⁴. Na tym tle tym bardziej wyraziście przejawia się postawa i praktyka Kościoła prezentowana przez kard. Wyszyńskiego: cokolwiek się dzieje, Kościół zachowuje ufność w Bogu i realizuje, nawet w najbardziej niesprzyjających warunkach, swoje plany duszpasterskie¹⁵: kolejny rok Wielkiej Nowenny¹⁶, katechizacja przy kościołach i w punktach katechetycznych, pielgrzymki, a także oryginalny, acz prosty w wykonaniu sposób na przybliżenie prac soboru, czyli współuczestniczenie przez parafialne czuwania soborowe¹⁷. Idea Wielkiej Nowenny – w 1962 r. jej hasłem były słowa: „Młodzież wierna Chrystusowi” – powraca w zapiskach niemal każdego miesiąca, czy to jako temat własnych kazań, czy jako istotny punkt narad i działań duszpasterskich na różnych płaszczyznach aktywności kościelnej. Także jako gorzka uwaga, że nie wszyscy duszpasterze angażowali się w jej realizację¹⁸.

Nie będzie przesadą stwierdzenie, że zapiski prymasowskie są pewnego rodzaju leksykonem spraw, którymi żył Kościół w Polsce. Zarówno spraw najwyższej rangi: sobór, nieustannie gorący temat praw Kościoła w państwie budowanym na ideologii komunistycznej, programy duszpasterskie, nominacje biskupów, jak i spraw w zestawieniu z poprzednimi banalnych: jakie mają być sprzęty liturgiczne w katedrze warszawskiej,

¹⁰ Por. J. Żurek, *Powtórna kasata placówek wychowawczych Kościoła katolickiego w Polsce (1958–1963)*, „Nasza Przyszłość” 2004, t. 102, s. 193–242.

¹¹ H. Pietrzak, *Kwestia opodatkowania kościelnych osób fizycznych i prawnych w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „Prawo Kanoniczne” 2006, nr 1–2, s. 269–300; eadem, *Postępowanie i egzekucja podatkowa wobec kościelnych osób prawnych w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „Prawo Kanoniczne” 2008, nr 1–2, s. 183–209.

¹² M. Dobrucka, *Nauka religii poza szkołą na terenie diecezji kieleckiej w latach 1961–1973*, ABMK 2009, t. 92, s. 53–70; J. Doppke, *Katechizacja w Polsce 1945–1990*, Pełplin 1998; A. Dudek, *Usunięcie religii ze szkół 1958–1961*, „Więź” 1994, nr 11, s. 118–140.

¹³ O stosunku samego prymasa do ówczesnych represji administracyjnych: R. Łatka, *Prymas Wyszyński wobec rzeczywistości politycznej doby Władysława Gomułki* [w:] *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim*, t. 2: 1956–1972, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, Szczecin 2018, s. 47–65 (tam literatura dotycząca tego zagadnienia). Lokalny obraz przedstawia: Ł. Marek, *„Kler to nasz wróg”. Polityka władz państwowych wobec Kościoła katolickiego na terenie województwa katowickiego w latach 1956–1970*, Katowice 2009.

¹⁴ Por. *Tajne dokumenty państwo–Kościół 1960–1980*, Londyn 1996, s. 29–56.

¹⁵ M. Łysko, *Działalność duszpasterska Kościoła katolickiego w świetle prawodawstwa i praktyki władz okresu gomułkowskiego* [w:] *Cuius regio, eius religio?*, t. 2, Lublin 2008, s. 457–481.

¹⁶ Z. Zieliński, *Wielka Nowenna na tle powojennych losów Kościoła w Polsce* [w:] *Ecclesia Posnaniensis Opuscula Mariano Banaszak septuagenario dedicata*, Poznań 1998, s. 273–284.

¹⁷ Które też krytykował Władysław Gomułka, zob. J. Zawieyski, *Dzienniki...*, s. 226.

¹⁸ Por. S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 9, 22–25 V 1962.

jak zabezpieczyć wykopy wokół katedry gnieźnieńskiej, napięcia we wspólnotach zakonnych, sprzeciwy parafian wobec decyzji przeniesienia wikariusza w odległej od Warszawy diecezji. Do tego jednego człowieka przychodzili ludzie z całej Polski ze sprawami zarówno czysto kościelnymi, jak i z takimi, które i dzisiaj mogą wyglądać egzotycznie: opieka nad prostytutkami, samotnymi matkami, wakacje dla chorych, sprowadzenie do kraju szczątków Ignacego Paderewskiego, załatwianie dla szpitali (zabranych Kościołowi) sprzętu medycznego z Zachodu, łagodzenie sporów w środowiskach emigracyjnych, pomoc materialna ze strony władz USA, problem pojednania z Niemcami, linia polityczna posłów „Znaku”. To nie były spotkania kurtuazyjne. Nawet jeśli nie miały bezpośrednich następstw albo sugestie prymasa spotykały się ze sprzeciwem czy niezrozumieniem, to kardynał jawi się w tych zapiskach jako człowiek-instytucja. Wynikało to już z samego faktu posiadania tak szerokich uprawnień kościelnych, pozwalających decydować w imieniu Stolicy Apostolskiej¹⁹. Ale stawał się takim też ze względu na nieformalną, lecz faktyczną funkcję duchowego przywódcy tej części społeczeństwa, która nie utożsamiała się z ideologią państwową. Mimowolnie utwierdzali go na tej pozycji jego najwięksi przeciwnicy ideologiczni, jak na przykład zabiegający o spotkanie z nim sekretarz KC PZPR i wicemarszałek sejmu Zenon Kliszko. Potwierdzały to także tłumy Polaków przychodzących na jego kazania, żegnających i witających przy podróży do Rzymu, jak również zainteresowanie mediów i ludzi Zachodu towarzyszące jego podróżom rzymskim oraz respekt okazywany mu w Watykanie i podczas soboru. I nie chodziło tu chyba tylko o to, że osobiście doświadczył więzienia komunistycznego, ale bardziej o to, że jako jedyny w bloku państw komunistycznych znalazł sposób prowadzenia Kościoła, który mimo wszelkich ograniczeń pozwalał zachować niezależność od władz świeckich.

Zapiski, zarówno treściowo, jak i ilościowo, pozwalają dostrzec rangę podejmowanych spraw i wagę racji, którymi kard. Wyszyński je uzasadniał. Widać to szczególnie w odniesieniu do problemów przedstawianych na forum soborowym i w bezpośrednich kontaktach z papieżem i dykasteriami watykańskimi. Włączenie prymasa Polski do soborowego sekretariatu do spraw nadzwyczajnych, aczkolwiek było również taktycznym posunięciem papieskim, wprowadziło go w grono purpuratów najwyższej rangi (Giovanni Battista Montini, Leo Suenens, Julius August Döpfner, Giovanni Amleto Cicognani) i pozwalało uczestniczyć w wypracowywaniu modelu prac soborowych. Nie był tam bierny. Czterokrotnie zabierał głos podczas pierwszej sesji soborowej. To od niego wyszła inicjatywa włączenia świeckich obserwatorów soborowych. Wypracował model prezentowania stanowiska w imieniu episkopatu krajowego. Prezentował wyważone racje, oczekując od soboru impulsów do odnowy Kościoła, a nie rewolucji; np. wprowadzenia języków narodowych do sprawowania sakramentów, ale nie do liturgii brewiarzowej.

¹⁹ Z. Janczewski, *Prerogatywy prymasów Polski*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1998, t. 31, s. 157–169; J. Krukowski, *Uprawnienia nadzwyczajne kard. Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski, wobec zagrożeń ze strony reżimu komunistycznego*, „Studia Prymasowskie” 2001, s. 29–42.

Jego pozycja uwidacznia się jeszcze lepiej w rozmowach z papieżem i pracownikami kongregacji. Potrafił użyć mocnych słów, mówiąc o konieczności mierzenia się z przeciwnikami zarówno ze strony komunizmu, jak i dykasterii watykańskich. Potrafił w sposób oględny, ale zdecydowany uświadamiać papieżowi, że pochodząca od Sekretariatu Stanu wiedza o problemach Kościoła polskiego nie jest pełna. Starał się, choć – jak pokazały to następne lata – raczej mało skutecznie, modyfikować watykańskie optymistyczne wizje możliwości uczciwego dialogu z komunizmem.

Nawet z oszczędnych wzmianek w *Pro memoria* widać, że Stolica Apostolska praktycznie akceptowała przedstawione przez niego kandydatury na biskupów, włącznie z procedurą pominięcia wymogu *terna*, jak to było w wypadku nominacji bp. Jerzego Ablewicza czy wskazania bp. Kazimierza Majdańskiego jako najbardziej odpowiedniego w złożonej sytuacji diecezji włocławskiej. Natomiast ani Stolica Apostolska, ani prymas Wyszyński, mimo podobnego stanowiska w sprawie biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka, nie zdołali przez kolejny rok szukania rozwiązań wprowadzić w życie któregośkolwiek z rozważanych pomysłów. Po odmowie ze strony rządu PRL uznawania go za ordynariusza diecezji w 1959 r., po liście papieża Jana XXIII do bp. Kaczmarka, będącym dla kapłana wyrazem wsparcia, nastąpił kolejny etap sprawy. Prymas – co może wydawać się zaskakujące – w rozmowie z I Sekretarzem KC PZPR Władysławem Gomułką 11 stycznia 1960 r. nie wykluczał rozwiązania tej trudnej sprawy, ale tylko przez decyzję Stolicy Apostolskiej²⁰. Stanowisko Komisji Specjalnej Episkopatu pod przewodnictwem abp. Antoniego Baraniaka, która zajęła się wyjaśnieniem zarzutów wobec bp. Kaczmarka²¹, skłoniło kard. Wyszyńskiego do przedstawienia w piśmie do papieża sugestii, aby zwolnił go z funkcji ordynariusza²². Uważał bowiem, iż nie da się skutecznie pracować dla Kościoła w powstałej sytuacji, gdy Służba Bezpieczeństwa przeprowadziła masową akcję kolportażu wśród duchowieństwa tzw. „Zielonego zeszytu”, będącego wytworem niechęci ks. Leonarda Świderskiego²³, byłego przyjaciela i współpracownika bp. Kaczmarka. Oskarżał w nim duchownego o niemoralne zachowanie. Biskup kielecki po zakomunikowaniu mu stanowiska komisji nie podjął sugestii zrzeczenia się ordynariatu; pozostał biskupem kieleckim do śmierci w sierpniu 1963 r. Nie podjął też sugestii prymasa, aby przynajmniej na dłuższy czas wyjechać z diecezji. Służba Bezpieczeństwa otworzyła

²⁰ Por. S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 7: 1960, red. R. Łatka, Warszawa 2019, s. 17; J. Eisler, *Stefan Wyszyński i Władysław Gomułka – dwie wizje Polski* [w:] *Milenium kontra Tysiąclecie – 1966*, red. K. Białecki, S. Jankowiak, J. Miłosz, Poznań 2007, s. 84–106.

²¹ K. Białecki, R. Łatka, R. Reczek, E. Wojcieszek, *Arcybiskup Antoni Baraniak 1904–1977*, Poznań–Warszawa 2017, s. 56–57.

²² R. Łatka, *Wstęp do tomu siódmego* [w:] S. Wyszyński, „*Pro memoria*”, t. 7: 1960, red. R. Łatka, Warszawa 2019, s. VII–VIII.

²³ W zbiorach Instytutu Pamięci Narodowej znajdują się oświadczenia z 1949 siostry, której przypisane zostało autorstwo „Zielonego zeszytu”, iż jej zeznania były nieprawdziwe, złożone pod naciskiem ze strony ks. Świderskiego (IPN Ki 005/1840, t.1, k. 94–97, Zakopane, 23 II 1949 r.). Premedytację i fałsz ks. Świderskiego ukazuje ks. Jan Śledzianowski w swojej książce *Ksiądz Czesław Kaczmarek biskup kielecki 1895–1963*, Kielce 1991, s. 331–348.

w 1962 r. kolejny front walki z biskupem, inspirując najpierw druk kilku fragmentów w popularnym tygodniku „Przekrój”, a później wydanie w masowym nakładzie książki wspomnianego, byłego już księdza, Leonarda Świderskiego *Oglądały oczy moje*. Biskup Kaczmarek oczekiwał, że Episkopat zainterweniuje w tej sprawie u władz państwowych. Prymas podtrzymał wcześniejsze stanowisko, że to osobista sprawa biskupa, w dodatku, mimo ostrzeżeń, zlekceważona przez niego. Zapisy z rzymskich rozmów kard. Wyszyńskiego w 1962 r. wskazują, że niezbędnym warunkiem rozwiązania sprawy był przyjazd bp. Kaczmarka do Rzymu. Rodzi się pytanie: czy odmowa wydania biskupowi paszportu była celowym działaniem mającym uniemożliwić Stolicy Apostolskiej rozwiązanie sprawy (tak interpretował to kard. Wyszyński)²⁴, czy odwrotnie – nie wiedząc o zamierzeniach Stolicy Apostolskiej, chcieli w ten sposób ukarać biskupa. Drugie pytanie pozostanie prawdopodobnie bez odpowiedzi. Co kryło się pod wstrząsającymi słowami prymasa, „że bp. Kaczmarka, który jest właściwie bez zasad [rząd], jeszcze może jakoś użyć, może nawet dla swoich celów. Biskup da się użyć do wszystkiego”²⁵. Biorąc pod uwagę, że kard. Wyszyński był przekonany, iż paszkwil ks. Świderskiego jest wytworem chorej wyobraźni²⁶, a nie dowodem zarzutów, i że niezależnie od różnicy zdań z bp. Kaczmarkiem, w kwietniu 1963 r. właśnie na Miodowej zostały zainicjowane obchody srebrnego jubileuszu jego święceń biskupich, wydaje się, że te mocne zdania były odbiciem obaw, czy nie powtórzy się sytuacja z procesu z 1953 r.²⁷ Przyszłość potwierdziła, jak złożone były relacje między tymi hierarchami²⁸. Sześć dni przed śmiercią bp. Kaczmarka prymas odwiedził go w szpitalu w Lublinie, ale na pogrzeb nie przyjechał... Na wieść o śmierci zapisał: „Matka Boża wzięła to trudne życie w swoje Miłosierne Dłonie i przedstawi Ojcu Niebieskiemu”²⁹.

Wydawać by się mogło, że ktoś o takiej renomie światowej jak kard. Wyszyński, tu, na miejscu, w Kościele w Polsce, ma bezdyskusyjny posłuch. Owszem, z zapisków

²⁴ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 9, 29 XI 1962.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Por. S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 7: 1960, red. R. Łatka, Warszawa 2019, s. 190. W świetle ostatnio odnalezionych zapisów ze spuścizny po prymasie, z czasem nabrał on zupełnego przekonania, iż zarzuty wobec bp. Kaczmarka były całkowicie spreparowane.

²⁷ Aczkolwiek prymas nie znał treści rozmów prowadzonych przez funkcjonariuszy MBP z bp. Kaczmarkiem w czasie odbywania wyroku w latach 1954–1955 (B. Noszczak, *Polityka władz PRL wobec izolowanego biskupa Czesława Kaczmarka (1953–1956)*, „Przegląd Archiwalny IPN” 2009, t. 2, s. 291–323).

²⁸ W *Pro memoria* z 1963 r., pod datą 20 maja prymas zapisał, iż Jan XXIII (to było na dwa tygodnie przed jego śmiercią) sam poruszył problem rozwiązania sytuacji bp. Kaczmarka i wobec niemożności jego przyjazdu do Rzymu zgodził się z sugestią, aby dla diecezji kieleckiej mianować administratora apostolskiego. Dwa dni później Mons. Poggi poinformował prymasa, że taka też jest decyzja Stolicy Apostolskiej: bp Kaczmarek musi oddalić się z diecezji, zostanie mianowany administrator – bp Jan Jaroszewicz – a później nastąpi formalne zwolnienie. Pod datą 14 czerwca prymas – przebywający w Rzymie – zapisał, iż potwierdzono mu obowiązywalność tych decyzji mimo śmierci papieża. Postanowił, że wobec powszechnej żałoby po śmierci papieża Jana XXIII realizację decyzji odkłada do sierpnia. Biskup Kaczmarek trafił do szpitala 4 sierpnia, a zmarł 26 tegoż miesiąca. Prawdopodobnie prymas, odwiedzając go w szpitalu, nie poinformował go o decyzji Stolicy Apostolskiej.

²⁹ S. Wyszyński, *Pro memoria*, zapis z 26 VIII 1963.

dotyczących wspólnych działań Episkopatu wyraźnie wynika, że miał on ostatnie zdanie i do niego należała interpretacja praktycznych zachowań. Ewidentnymi przykładami są postanowienia o zachowaniu się wobec prób decydowania przez władze państwowe, który z biskupów wyjedzie na sobór, czy też wytyczne, jak ma wyglądać uczestniczenie biskupów polskich w pracach soborowych. Ale daje się odczytać z tychże tekstów także bliższe, jak i bardziej oficjalne czy nawet trudne relacje z członkami Episkopatu, duchowieństwa diecezjalnego, ze środowiskami laikatu. Widać szczególną więź prymasa z abp. Antonim Baraniakiem i początek ewolucji relacji z bp. Karolem Wojtyłą. Doświadczał, mimo swej pozycji, problemów wynikających z postawy niektórych duchownych, jak np. uniemożliwianie przez rektora seminarium pełnienia posługi spowiednika wyznaczonemu przez niego kapłanowi, niechęć do zajmowania się obowiązkami duszpasterskimi, nierespektowanie dyskrekcji służbowej czy napięcia w relacjach z niektórymi zakonami. Uderza nadzwyczajne uznanie dla członków Instytutu Prymasowskiego, ale i nieskrywana rezerwa wobec zachowania środowisk „Znaku”, „Tygodnika Powszechnego”, „Więzi” i zupełny chłód wobec środowiska paksowskiego i jemu podobnych. W świetle dziś znanych dokumentów o nastawieniu tych środowisk do prymasa i o wpływach służb tajnych PRL na sposób relacjonowania obrad soborowych można podziwiać intuicję kard. Wyszyńskiego, krytycznie odnoszącego się do polskich korespondentów soborowych.

Jednak zarówno w relacjach personalnych, jak i na płaszczyźnie stosunków państwo–Kościół nawet w najtrudniejszych sytuacjach nie było reakcji natychmiastowych, emocjonalnych, dyktowanych poczuciem konieczności natychmiastowego przeciwdziałania. Nie tylko w słowach, ale i w realnych działaniach konfrontacja ze złem, słabościami, systemowymi przeciwnościami była traktowana jako element składowy planów Opatrzności i niezawodnej opieki Matki Bożej. A skala antykościelnych działań władz, już tylko tych odnotowanych w zapiskach, daje ogłód, z czym musiał mierzyć się Kościół w realnym socjalizmie. Prymas Wyszyński nie był wobec tych działań bierny. Reagował słowem na ambonie i pismami do władz. Nigdy jednak nie mówił o tym poza granicami kraju. Przeciwnie, dbał o reputację Polski także wtedy, gdy takiej troski zabrakło władzom państwowym, czego przykładem są zabiegi o obecność biskupów Ziemi Zachodnich na soborze.

Oszczędność w zapisywaniu emocji towarzyszących nieraz wręcz niezwykłym wydarzeniom była konsekwentna także w odniesieniu do własnych przeżyć religijnych. Poza dwoma tematami – Matka Boża i rocznica oznajmienia mu biskupstwa – nie ma w zasadzie wzmianek ujawniających charakter tego rodzaju przeżyć. Do przeżyć z 25 marca 1946 r. wracał zresztą bodaj przy każdej rocznicy, rozważając je – jak tutaj³⁰ – w kategoriach niemal mistycznych. A o Matce Bożej wyrażał się z prostotą: „Przyjechaliliśmy szczęśliwie

³⁰ S. Wyszyński, *Pro memoria*, t. 9, 25 III 1962.

[mimo skrajnie trudnych warunków drogowych]. Prowadziła nas Matka Boża, która z nami jechała”³¹.

Zapisy są bardzo zwięzłe. W odniesieniu do rozmów syntetycznie oddają istotę spotkania, natomiast rzadko dopełniane są oceną osoby, której tekst dotyczy. Jednak kiedy prymas już zapisywał swoją ocenę, bywały to opinie niemal dosadne. W bardzo nielicznych wypadkach, i to w sytuacjach wręcz nadzwyczajnych – spotkanie z papieżem, z obserwatorami z ramienia Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej – kard. Wyszyński sygnalizował towarzyszące mu emocje.

Mimo lapidarności od czasu do czasu daje się w zapiskach zauważyć dawne redaktorskie pióro autora. Dawne, gdyż z nowymi terminami – zwłaszcza technicznymi – miał problemy, np. zamieniając znaczenia słów „magnetofon” i „megafon”. Doskonale natomiast potrafił spuentować niektóre sytuacje: „ulica ubrana w czerwone szatki” – o dekoracji pierwszomajowej, „czterech drabów jak z *Powrotu taty*” – o inwigilujących go funkcjonariuszach SB, „„jaki chudy» – takie uwagi pod moim adresem zawstydzają człowieka, reprezentanta ustroju materialistycznego, gdyż są dowodem gospodarczej jego nieskuteczności” – w reakcji na spontaniczne opinie Włochów, „abp Gawlina urządził kolację, za którą wyżywiłbym całą Konferencję [Episkopatu Polski] przez trzy dni”.

UWAGI EDYCYJNE

Edycję oparto na elektronicznej kopii rękopisu przechowywanego w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie. Łączna liczba stron zapisków prymasowskich z 1962 r. zamyka się w liczbie 793. Nie oznacza to, iż każdego dnia zapisywane były ponad dwie strony. Kilkanaście zapisów obejmuje dwa–trzy dni – zwłaszcza gdy jest to czas pobytu w Laskach – lub nawet więcej dni w okresie wakacyjnym, lipiec–sierpień, kiedy prymas przebywał na wypoczynku poza Warszawą. Niekiedy przyrządy pisarskie wyczerpywały swoje możliwości w pół zdania i kończone było ono innym kolorem. Innym razem, chociaż bardzo rzadko, zdanie pozostawało niedokończone.

Każdy dzień zaczyna się od daty, w której miesiąc zapisywany był cyfrą rzymską – co konsekwentnie zamieniono na nazwę słowną. Zwykle dodawana była nazwa dnia, aczkolwiek zostało to przez autora opuszczone w dwóch pierwszych dniach roku. Zapisy poprzedzone były godziną (z dokładnością co do kwadransa), co wskazuje, iż notatki były czynione na gorąco. Są jednak miejsca, które zdają się sugerować, że zapis nie został wykonany na bieżąco³².

Książd prymas stosował podkreślenia nazwisk, aczkolwiek nie zawsze i nie wszystkich – w tekście wyróżniono to czcionką pogrubioną. Niekóre ze zwrotów, co do których miał stosunek grzecznościowy – „Rząd”, funkcje polityczne – „Vice-Marszałek”, tytuły

³¹ *Ibidem*, 5 I 1962.

³² *Ibidem*, np. część zapisów z 16 VIII, 13 X, 5 XI 1962.

kościelne – „ksiądz”, „biskup”, zaczynał wielką literą. Stosując się do określonych przez wydawcę zasad pisowni, konsekwentnie zamieniano na literę małą. Tam, gdzie chodziło o szczególną relację osobistą, na przykład „Ojciec”, „Matka” w stosunku do własnych rodziców, wielka litera była pozostawiona. Pozostawiono także określenie „ojciec” w odniesieniu do ks. Kornilowicza, zabarwione osobistym stosunkiem do tego kapłana .

W kilku miejscach wystąpiły nieprawidłowe zwroty – miejsca, nazwiska, nieadekwatne terminy (wspomniane magnetofony zamiast megafonów). Wprowadzono tam poprawki, zaznaczając w przypisie zapis autora. Niektóre, stale używane, a swoiste dla autora skróty: Mgr., Msgr. (monsignore) zredukowano do jednego, obcojęzycznego – Mons.; gd. (godzina) zastąpiono przez „godz.”.

Ks. Antoni Poniński

ZASADY WYDANIA

Tekst notatek *Pro memoria* ze względu na swój brulionowy charakter, a także na wagę poruszanych zagadnień, stanowił poważne wyzwanie edytorskie. Zgodnie z wytycznymi Rady Programowej przedsięwzięcia redaktorzy naukowi przy opracowaniu edycji tekstu oparli się na instrukcji wydawniczej IPN oraz zaleceniach zawartych w książce *Pisownia słownictwa religijnego*¹.

Przed wszystkim starano się nie ingerować w autentyczny tekst źródła, aby zachować autorski charakter zapisków kard. Wyszyńskiego. Zasadniczo uwspółcześniono tylko ortografię tekstu, w tym pisownię łączną i rozdzielną wyrazów.

Prymas Wyszyński miał także zwyczaj nadużywania – z punktu widzenia wrażliwości współczesnego czytelnika – majuskuły. Większość stosowanych przez prymasa majuskuł wynikała ze specyficznego kodeksu grzecznościowego. Prymas pisał np. zazwyczaj słowo *ksiądz* wielką literą, także gdy było ono zapisywane skrótem. W takiej sytuacji konsekwentnie zmieniano pisownię na minuskułę. Podobnie w kościelnych nazwach pospolitych (np. katedra gnieźnieńska), nazwach kościelnych i państwowych jednostek terytorialnych (np. diecezje, województwa), a także w słowach takich jak *rząd* czy *państwo*.

Poza tym w związku z przyjęciem zasady ograniczonej ingerencji w podstawę wydania poprawiano – bez zaznaczenia przypisem – jedynie bezdyskusyjne omyłki gramatyczne czy ortograficzne popełnione przez autora, a także omyłki i opuszczenia interpunkcyjne, zakładając, że wynikały one z pośpiechu, nieuniknionego przy zapisywaniu codziennych niemal notatek.

Skróty nazw powszechnie znanych (np. PRL, PZPR, ZSRR itp.) przy pierwszym wystąpieniu redaktor naukowy zawsze rozwijał, następnie pozostając przy zapisie skróconym. Jednocześnie rozwinięcie skrótu umieszczone zostało w wykazie dołączonym na końcu tomu.

Skróty odnoszące się do tytułów oraz funkcji osób pozostały nierozwinięte, gdy występowały przed imionami i nazwiskami, natomiast rozwinięto je, gdy występowały samodzielnie. Skróty niestandardowe stosowane przez prymasa zostały dostosowane do wymogów *Słownika języka polskiego* (np. arcbp zamieniano na abp). Rozwinięte zostały też wszystkie skróty występujące na początku zdania.

Wyrażenie *Msza św.* zostało jednolicie zapisane w takiej formie skróconej, która najczęściej występuje w tekście, choć nie jest stosowana przez prymasa konsekwentnie.

¹ Ks. W. Przyczyna, R. Przybylska, *Pisownia słownictwa religijnego*, Tarnów 2011.

Nazwiska i imiona zapisane przez prymasa skrótami, najczęściej jedynie za pomocą inicjałów, redaktor naukowy rozwijał za każdym razem, gdy udało się zidentyfikować osoby, o których mowa, zaznaczając rozwinięcie za pomocą nawiasów kwadratowych.

Bardzo zróżnicowany w podstawie wydania zapis dat został ujednolicony zgodnie z zasadami instrukcji wydawniczej BEP IPN.

Wszystkie wyróżnienia dokonane przez prymasa Wyszyńskiego w tekście zostały oddane przez zastosowanie czcionki pogrubionej (zgodnie z zasadami instrukcji wydawniczej BEP IPN).

Ograniczenia objętościowe przypisów wynikają z ogólnych założeń redakcyjnych i są bezwzględnie respektowane w innych tomach.

1962

Sob. Des!

He, Peter!

Vings Auxiliatrix!

Diary 1. I. 1952 RP

Finis.

10.15. W Borytce Bystrzanki wykopano
kocioł, podłaz sunny protypholoz.
ostryżami' pona nra J. Czerwica.
Borytka była wykopana Wierzyński
po brzy.

Ko powie, przyszedł i znowu od chwili
 i wiodący, oraz że powstanie z niezmiennie
 powstanie. Wtedy na jego przyszedł
 i znowu od katedry, Chwała Pa-
 nowemu i Kapituły, oraz Biskup-
 wie. Miasto.

Kapitelte korotke na obilini, po
bitnje odboje ni katera veja.
Kapitelna, u. l. : 1) obloje praz
u Berylice ; 2) Kinnicki u
domet Kapitelje. Pothomomous
provalni prj Kapitelni vohoty na
dohodit nov sloje : kapli-
dajji da bitidajji oghofu,
praz eretajie dophenni ; utajjenni

STYCZEŃ

*Soli Deo!*¹

*Ita, Pater!*²

*Virgo Auxiliatrix!*³

Dzień 1 stycznia 1962 R[oku] P[ańskiego], [poniedziałek]

Gniezno

10.15. W bazylice prymasowskiej wygłosiłem kazanie podczas sumy pontyfikalnej odprawianej przez bp. J[ana] **Czerniaka**⁴. Bazylika była wypełniona wiernymi po brzegi.

Po powrocie przyjąłem życzenia od dzieci i młodzieży oraz rad parafialnych z miejscowych parafii. W sali na górze przyjąłem życzenia od katechetek, chóru prymasowskiego i kapituły oraz duchowieństwa miasta.

Kapituła pozostała na obiedzie, po którym odbyła się krótka sesja kapitulna n[a] t[emat]: 1) dalszych prac w bazylice i 2) remontów w domach kapitulnych. Postanowiono prowadzić przy katedrze roboty na dachach naw głównych i kaplic, dążyć do likwidacji wykopu przez nakrycie stropami; wstrzymać dalsze wykopy w kierunku łuku tęczowego, z uwagi na trudności polityczne, czynione przez administrację wyznaniową. Postanowiono wyremontować dom kapitulny po bp. **Czerniaku** i podzielić go na dwa mieszkania.

2 stycznia 1961, [wtorek]

Gniezno

9.30. B[isku]p L[ucjan] **Bernacki**⁵, sprawy administracyjne.

Ks[iądz] **prokurator**⁶ Sem[inarium] Ar[cy]b[isku]piego, sprawa zaległości młodych księży i proboszczów. Wydano zarządzenia.

¹ Łac. Jedynemu Bogu!

² Łac. Tak, Ojcze!

³ Łac. Dziewico Wspomożycielko!

⁴ Jan Czerniak (1906–1999), biskup pomocniczy archidiecezji gnieźnieńskiej 1958–1989, święcenia kapłańskie 1932, biskupie 1959.

⁵ Lucjan Bernacki (1902–1975), biskup pomocniczy i wikariusz generalny archidiecezji gnieźnieńskiej 1946–1975, święcenia kapłańskie 1926, biskupie 1946. Usunięty z diecezji przez władze państwowe, 1953–1956 przebywał w Częstochowie.

⁶ Prokurator Seminarium – zarządzający sprawami administracyjnymi i gospodarczymi. W tym czasie Franciszek Kobs (1920–1996), ksiądz, święcenia 1953. Prokurator ASD w Gnieźnie 1958–1963. Proboszcz parafii Łekno i Tarnowo Pałuckie 1963–1996.

Praca popołudniowa nad przygotowaniem materiału na konferencję styczniową Episkopatu Polski w W[arsza]wie.

3 stycznia 1962, środa

Gniezno

9.30. Ks[iądz] B[ernard] **Sołtysiak**⁷, wikariusz w parafii Wierzymskiego Kapłana [w Gnieźnie], prosi o szybką translokację⁸, gdyż nie wytrzymuje nerwowo. Ks[iądz] dr **Sobczak**⁹, proboszcz, wniósł oskarżenie na księdza **Sołtysiaka**, który broni się przed skargami, nie zanosząc ich na nikogo, przyznając wiele oznak niecierpliwości swojej.

10.00. Matka **Romana**¹⁰, elżbietanka – w sprawie Domu Polskiego w Jerozolimie¹¹; odwiedził ten dom dr **Jan Frankowski**¹² i usilnie narzucał się z darami dla kaplicy; siostry dotąd darów nie przyjęły. W **Budapeszcie kościół polski**¹³ został przejęty przez o[jców] **pijarów**, ku niezadowoleniu Węgrów i Polaków – proszę o szczegółowe informacje.

11.00. Biorę udział w opłatku sióstr rodzin zakonnych z całej archidiecezji, w Domu św. Wojciecha¹⁴. Przemawia bp J[an] **Czerniak**, siostry śpiewają kolędy, po czym siostra z Polskiej Wsi¹⁵ wygłasza piękne przemówienie. Z kolei ja przemawiam do sióstr n[a] t[emat] stale wzrastających wymagań Bożych wobec ludzi powołanych.

15.00. **Oplatek dla ekipy** pracowniczej przy katedrze. „Oplatek – kiełbasa” – z życzeniami i mowami. Pracuje 27 ludzi, wśród których są i tacy, co zaczęli od

⁷ Bernard Sołtysiak (1928–1993), ksiądz, wikariusz parafii Wierzymskiego Kapłana w Gnieźnie 15 XI 1961 – 1 II 1962, święcenia 1954. Wikariusz parafii św. Wawrzyńca w Nakle n. Notecią 1962. Proboszcz parafii Bieganowo 1962–1980, Kowalew 1980–1993. Od 1992 w diecezji kaliskiej.

⁸ *Lac.* przeniesienie.

⁹ Stanisław Sobczak (1920–1999), ksiądz, proboszcz parafii Wierzymskiego Kapłana w Gnieźnie 1957–1995, budowniczy tamtejszej świątyni, święcenia 1949. Kanonik gremialny kapituły św. Jerzego w Gnieźnie od 1978.

¹⁰ Romana Janina Kaczmarek CSSE (1914–1998), sekretarka prowincji poznańskiej 1958–1970, radna prowincji 1960–1970, w zgromadzeniu od 1934. Referentka ds. zakonnych w archidiecezji poznańskiej 1963–1992.

¹¹ „Stary” Dom Polski dla pielgrzymów zbudował w starej części Jerozolimy ks. Marcin Pińciurek w 1908. W 1926 przekazał go na własność archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej. Po jego śmierci kard. August Hlond przekazał w 1931 opiekę nad domem elżbietankom polskim. W latach 40. siostry zbudowały, w nowej części miasta, tzw. Nowy Dom Polski, też służący pielgrzymom.

¹² Jan Frankowski (1912–1976), poseł 1947–1972, założyciel i prezes pryncypalnego ChSS 1956–1968, redaktor naczelny tygodnika „Za i Przeciw” 1957–1968. Współzałożyciel „Dziś i Jutro” i jeden z inicjatorów powstania „Słowa Powszechnego” – czasopism PAX, wiceprezes pryncypalnego Zrzeszenia Katolików „Caritas” (1950), członek Komisji Intelktualistów i Działaczy Katolickich przy PKOP 1950–1953. Po odsunięciu z władz ChSS w 1968, redaktor „Hejnału Mariackiego”.

¹³ Pod wezwaniem NMP Wspomożycielki Wiernych, zbudowany 1925–1927 z inicjatywy księdza Wincentego Danki z myślą o Polonii budapeszteńskiej. W latach 1932–1952 pracowały przy nim polskie elżbietanki. W 1991 przy kościele została ustanowiona polska parafia personalna.

¹⁴ Siedziba Zakładu Wychowawczo-Opiekuńczego prowadzonego przez siostry służebniczki.

¹⁵ Miejscowość k. Pobiedzisk, gdzie znajdował się klasztor sióstr Sacré Coeur, Zgromadzenia Najświętszego Serca Jezusa (RSCJ), i szkoła dla dziewcząt przez nie prowadzona (1922–2011).

zabezpieczenia murów po pożarze w 1945 r.¹⁶ Obecni obydwaj biskupi, [ks.] kan. **Raiter**¹⁷ i [ks.] kan. **Michalski**¹⁸.

18.00. U bp. **Bernackiego** spotkanie imieninowe kapituły, proboszczów gnieźnieńskich i profesorów semin[arium], i pracowników kurialnych. Przyjechał też abp **Baraniak**¹⁹.

4 stycznia 1962, czwartek Gniezno

9.15. B[isku]p J[an] **Czerniak**, sprawa ks. [Lecha] **Andrykowskiego**²⁰.

9.30. Ks[iądz] prał. Słomkowski²¹, w sprawie swego mieszkania. Omawia projekt „Studium Życia Wewnętrznego”²²; niech się porozumie z o. **Przybylskim**²³. Pomoc do dalszej pracy.

10.00. Ks[iądz] **Smaruj**²⁴, z Wągrowca. Sprawozdanie z prac budowlanych przy Domu Ks[ięży] Emerytów w Wągrowcu²⁵.

¹⁶ Pożar w 1945 w wyniku działań Armii Czerwonej.

¹⁷ Henryk Raiter (1906–1990), ksiądz, proboszcz parafii archikatedralnej w Gnieźnie 1956–1981, święcenia 1929. Od 1946 pracownik Kurii Metropolitalnej Gnieźnieńskiej. Kanonik kapituły prymasowskiej gnieźnieńskiej, następnie jej prałat penitencjarz, infułat 1970.

¹⁸ Jan Michalski (1914–1989), ksiądz, wykładowca w ASD w Gnieźnie 1955–1967, święcenia kapłańskie 1939, biskupie 1975. Kapelan AK i uczestnik powstania warszawskiego, wikariusz generalny archidiecezji gnieźnieńskiej od 1973, biskup tytularny Vagal, biskup pomocniczy w Gnieźnie 1975–1989.

¹⁹ Antoni Baraniak (1904–1977), arcybiskup metropolita poznański 1957–1977, kapłan zgromadzenia salezjańskiego, święcenia kapłańskie 1930, biskupie 1951. Sekretarz prymasów Polski kard. Augusta Hłonda 1933–1948 i abp. Stefana Wyszyńskiego 1949–1951. Dyrektor Sekretariatu Prymasa Polski 1949–1957. Biskup pomocniczy archidiecezji gnieźnieńskiej 1951–1957. Więziony i torturowany przez władze komunistyczne 1953–1956.

²⁰ Lech Andrykowski, ur. 1930, ksiądz, święcenia 1955. Od 1957 studia w Paryżu, od 1961 we Fryburgu Szwajcarskim. W 1964 wikariusz parafii Górne Wymiary w diecezji chełmińskiej. W 1966 wyjechał z Polski. Ukarany suspensą 1967. Przeniesiony do stanu świeckiego w 1969.

²¹ Antoni Słomkowski (1900–1982), ksiądz, profesor filozofii i historii filozofii w ASD w Gnieźnie 1960–1968, święcenia 1925. Rektor KUL 1944–1951, usunięty przez władze państwowe, a następnie aresztowany i więziony 1952–1954. Powrócił na KUL 1957, ale w 1960 ponownie został usunięty z uczelni przez władze państwowe. Twórca i kierownik Prymasowskiego Studium Teologii Życia Wewnętrznego 1962–1971. Prałat domowy papieski. W 2018 sądownie zrehabilitowany.

²² Studium Życia Wewnętrznego – powstałe w 1962 w Warszawie dla kształcenia w zakresie teologii duchowości, z myślą o przygotowaniu ojców duchownych dla seminariów duchownych, mistrzów i mistrzyń dla nowicjatów. Od 1991 nosi nazwę Prymasowski Instytut Życia Wewnętrznego.

²³ Bernard Ludwik Przybylski OP (1907–1979), organizator i kierownik Instytutu Tomistycznego 1958–1979, założyciel Studium Życia Wewnętrznego (1962). W zakonie od 1928, święcenia 1933. Prowincjał polskiej prowincji dominikanów 1946–1951, 1963–1966. Przewodniczący Konferencji Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich 1963–1966. Założyciel Polskiego Studium Mariologicznego – 1956. Nieoficjalny ekspert biskupów polskich podczas IV sesji Soboru Watykańskiego II.

²⁴ Stefan Smaruj (1915–1980), ksiądz, proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu 1960–1964. Święcenia 1940. Proboszcz parafii św. Marcina w Żninie 1964–1977, Gołańcz 1977–1980. Kanonik honorowy kapituły kolegiackiej kruszwickiej 1970.

²⁵ Założony w 1936 w gmachu klasztoru pocysterskiego, nosił nazwę Dom zasłużonego kapłana archidiecezji gnieźnieńskiej im. Jakuba Wujka. Funkcjonował do 1997.

Ks[iądz] **Żarnowiecki**²⁶ z Poznania, duszpasterz akademicki. Sytuacja po napaści na kaplicę dominikanów²⁷. Władze bezp[iecieństwa] usiłują wycofać się ze sprawy i szukają kozła ofiarnego. Sprawcą napaści jest p[an] **Szydłak**²⁸, sekretarz woj[ewódzki] PZPR.

Ks[iądz] rektor **Pacyna**²⁹, sprawy seminarium duch[ownego]: 1) sprawy alumnów wziętych do wojska; 2) sprawę święceń kapłańskich VI kursu odkłada się na po świętach wielk[anocnych]; zainteresowanym trzeba odpowiadać: sprawę zastrzegł sobie ks[iądz] prymas.

Ks[iądz] **Szymański**³⁰, ojciec duchowny z [Arcybiskupiego] Seminarium [Duchownego w Gnieźnie]³¹. Długa rozmowa n[a] t[emat] kompetencji ojca duchownego, który jakoś odsunął się i nie pokazuje się, chociaż ma obowiązek korzystać z każdej mojej obecności w Gn[ieźnie] i składać sprawozdanie ze swej pracy. Jak przewidywałem, ojciec Szymański dotąd nie strawił uwagi mu uczynionej przed dwoma laty o partykułach³², które znalazłem na korporale podanym mi w sem[inarium] do Mszy św. Przypomniałem mu obowiązki ustalone, na wykonanie których nie mogą rzutować żadne jego urazy. Gdyby je miał, powinien „rzec bratu swemu w cztery oczy”³³ zaraz i nie czekać dwa lata. Doszliśmy do porozumienia. Umocniłem się w przekonaniu, że należy myśleć o zmianie ojca d[uchownego] w seminarium.

^a *W rękopisie: Skrzydłak.*

^b *W rękopisie: Seminarium Mtp.*

²⁶ Kazimierz Żarnowiecki (1910–1981), ksiądz, rektor kościoła Wszystkich Świętych w Poznaniu i kierownik duszpasterstwa akademickiego 1958–1971. Święcenia 1938. W czasie wojny współorganizator zakładów pracy dla bezdomnej młodzieży, prefekt szkół średnich w Lesznie 1945, proboszcz parafii Domachowo 1951–1958. Od 1971 w Kanadzie – organizator ośrodka duszpasterstwa dla bezdomnych chłopców. Szambelan papieski 1961.

²⁷ W listopadzie 1961 do siedziby dominikańskiego duszpasterstwa akademickiego w Poznaniu wkroczył w asyście milicji prokurator. Pod pretekstem, że odbywa się tam nielegalne zebranie, dokonano rewizji pomieszczeń, wychodzących studentów legitymowano, a niektórych pobito. W tej sprawie interweniował poseł Konstanty Łubieński.

²⁸ Jan Szydłak, do 1948 nosił nazwisko Jan Teobald (1925–1997). W latach 1960–1968 I sekretarz KW PZPR w Poznaniu. Z zawodu ślusarz. W PZPR od 1948. Sekretarz ZG ZMP 1954–1957. W latach 1968–1977 sekretarz KC PZPR, zastępca członka Biura Politycznego KC PZPR 1968–1970, członek Biura Politycznego 1970–1980, wiceprezes Rady Ministrów 1976–1979, przewodniczący CRZZ luty–sierpień 1980. W 1980 wykluczony z Biura Politycznego, następnie z KC PZPR, a w 1981 całkowicie z PZPR.

²⁹ Józef Pacyna (1906–1985), ksiądz, pierwotnie archidiecezji poznańskiej. Rektor ASD w Gnieźnie 1947–1963. Usunięty z tej funkcji 1953–1956 przez ówczesnego rządzącego wtedy archidiecezją gnieźnieńską ks. Stanisława Brossa. Święcenia 1930. Wykładowca filozofii w ASD w Gnieźnie od 1937. Więziony przez Niemców w obozie w Radogoszczu, zesłany na roboty przymusowe w Niemczech. Proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Gnieźnie 1963–1985.

³⁰ Stanisław Szymański (1901–1964), ksiądz, kapłan archidiecezji poznańskiej. Ojciec duchowny ASD w Gnieźnie 1948–1963, z przerwą 1954–1956, zwolniony przez rządzącego wtedy archidiecezją gnieźnieńską ks. Stanisława Brossa. Święcenia 1927. Więzień obozu w Dachau. Po powrocie do Polski katecheta w gimnazjum w Poznaniu i kapelan Wielkopolskiej Chorągwi Harcerzy 1945–1948. Kanonik gremialny kapituły kolegiaty św. Jerzego w Gnieźnie. Szambelan papieski.

³¹ Do 1965 seminarium duchowne w Gnieźnie nosiło nazwę Arcybiskupie Seminarium Duchowne – i taka będzie tu stosowana.

³² *Z łac. części Hostii konsekrowanej.*

³³ Por. Mt 18,15.

13.00. W czasie przedobiednim zgłosił się ks. **Janusz Andrykowski**³⁴ w sprawie swego brata **Lecha**, studiującego w [a] Szwajcarii, o którym nie było dotąd wiadomości.

W czasie obiadu debatujemy z ks. **Michalskim** na temat dalszych planów prac w katedrze. Zdaje się, że ks. J[an] M[ichalski] nieco zagubił się w tych pracach. Wiele spraw jest otwartych, jak n[a] p[rzykład]: sprawa ogrzewania, zahamowana przez „wykopki” archeologów, którzy nie dotrzymują umowy; należy przeprowadzić gruntowną rozmowę z prof[esorem] **Zachwatowiczem**³⁵ co do dalszych prac, a zwłaszcza co do wykopu w katedrze, w nawie głównej. Gdyby czyniono dalsze trudności, zmuszeni będziemy zaniechać prac archeologicznych, a wykop uczyniony – zasypać. Wymaga tego bezpieczeństwo katedry.

18.30. Ks[iądz] prof. **Lipiński**³⁶ – w sprawie ks. [Lecha] **Andrykowskiego** i ks. **Chwaluczka**³⁷, na prośbę ks. prał. **Banaszaka**³⁸.

19.30. Ks[ięża] **biskupi**, ks. rektor **Pacyna**, ks. **Kłoniecki**³⁹, rozpatrujemy listę kandydatów na studia specjalne.

5 stycznia 1962, piątek Gniezno – Warszawa

9.00. B[isku]p J[an] **Czeriak**, drobne sprawy administracyjne.

B[isku]p L[ucjan] **Bernacki**, składa projekt Synodu Gnieźnieńskiego do wglądu.

Ks[iądz] J[an] **Michalski**, decyzja w sprawie planu budowy. Na pierwszy plan idzie katedra, a dopiero, w miarę możliwości, pójść budowlę kapitulne.

^a *W rękopisie skreślenie: Paryżu.*

³⁴ Janusz Andrykowski (ur. 1935), ksiądz, brat Lecha, święcenia 1960. Wikariusz parafii Wylatowo 1960–1962, Wiekuistego Kapłana w Gnieźnie 1962–1963. Po 1966 jako wikariusz parafii św. Józefa w Inowrocławiu wyjechał do Szwajcarii i nie wrócił do parafii. W 1969 suspendowany. W 1982 przeniesiony do stanu świeckiego.

³⁵ Jan Zachwatowicz (1900–1983), architekt, konserwator, historyk sztuki, od 1946 profesor Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej. 1945–1957 generalny konserwator zabytków.

³⁶ Zdzisław Lipiński (1922–2013), ksiądz, wykładowca filozofii i prefekt w gnieźnieńskim ASD 1960–1966. Jako alumn więziony w obozie koncentracyjnym Mauthausen. Święcenia 1951. Pracował w Holandii, Anglii, Szwajcarii. Wikariusz w kościele Najświętszego Serca Pana Jezusa w Solcu Kujawskim 1966–1968, proboszcz parafii ChmiąŜa Szlachecka 1968–1989. Wykładowca w seminarium duchownym w Szczecinie po 1989 i na Uniwersytecie Szczecińskim od 1995, na Papieskim Wydziale Teologicznym w Poznaniu od 1997. Kanonik honorowy kapituły metropolitalnej w Szczecinie. Honorowy obywatel Bydgoszczy 2006. Odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski 2008.

³⁷ Mieczysław Janusz Chwaluczka (1930–2004), ksiądz, święcenia 1956. Studia – Rzym, Paryż, Szwajcaria. Wykładowca w USA i Kanadzie. Po przejściu na emeryturę powrócił do Polski i zamieszkał w domu rodzinnym w Białej Podlaskiej.

³⁸ Antoni Banaszak (1901–1999), ksiądz, współzałożyciel Polskiego Seminarium Duchownego w Paryżu i jego rektor 1945–1982. Święcenia 1927. Więzień obozu w Dachau. Po wyzwoleniu pozostał na Zachodzie. Prałat papieski 1951, protonotariusz apostolski I 1962, kanonik honorowy poznańskiej kapituły katedralnej 1969. Odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej 1994.

³⁹ Felicjan Kłoniecki (1909–1990), ksiądz, wykładowca egzegezy Nowego Testamentu w ASD w Gnieźnie 1945–1947, 1953–1990. Święcenia 1933. Aresztowany przez Niemców i osadzony w obozie dla księży w Łądzie n. Wartą, skąd w 1940 został wywieziony do Generalnej Guberni. Resztę okupacji spędził na terenie diecezji tarnowskiej, pomagając w duszpasterstwie. Po powrocie do rodzimej diecezji proboszcz parafii w Jarocinie. 1947–1953 wykładowca nauk biblijnych w seminarium w Poznaniu. 1954–1956 rektor ASD w Gnieźnie. Kanonik gremialny kapituły prymasowskiej od 1957. Protonotariusz apostolski 1985. Jeden z tłumaczy Biblii Tysiąclecia.

10.00. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. prał. **Padaczem**⁴⁰. Droga do Słupcy jak po lustrze, ślizgawica niemożliwa; od Słupcy poprawia się, gdyż jest posypana piaskiem. Od Kutna znowu gorzej. Poprawia się od Łowicza. Na przebiegu Słupca–Kłodawa mgła. Przyjechaliśmy szczęśliwie. Prowadziła nas Matka Boża, która z nami jechała⁴¹. Wszyscy się bardzo pomęczyli. Byliśmy w domu na godz. 15.00.

17.00. Praca nad podpisami przygotowanych dekretów.

6 stycznia 1962, sobota

Warszawa

Uroczystość Objawienia Pańskiego. Miasto pracuje.

10.00. W Bazylice [Archikatedralnej] odprawiam celebrę pontyfikalną. Ks[ia]dz kan. **Kaulbersz**⁴² czytał orędzie biskupów polskich o Soborze Watykańskim⁴³. Dokument jest przejrzysty i pouczający. Po sumie wygłosiłem kilka słów i zapowiedziałem swój wyjazd do Rzymu na posiedzenie Komisji Centralnej Soborowej⁴⁴. Prosiłem wszystkich o modlitwę.

Na obiedzie była moja siostra, Janina Jurkiewiczowa⁴⁵, z mężem Czesławem⁴⁶ i synem Stefanem⁴⁷ oraz prof. Roman Kadziński⁴⁸ z żoną Hanną⁴⁹ i córką Kasią⁵⁰, moją

^a *W rękopisie*: Anna.

⁴⁰ Władysław Padacz (1900–1974), ksiądz, kapelan prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego 1952–1974. Świecenia 1927. Wykładowca prawa kanonicznego w Seminarium Metropolitalnym 1934–1959, poseł 1938, kapelan żołnierzy polskich internowanych w obozach rumuńskich, więzień oflagu. Po powrocie do Polski rektor kościoła św. Anny w Warszawie 1947–1952. Oficjał Sądu Metropolitalnego 1964–1974. Prałat domowy papieski 1959. Protonotariusz apostolski 1972.

⁴¹ Wizerunek oblicza NMP Jasnogórskiej, tzw. „Główka”, z którym ksiądz prymas się nie rozstawał.

⁴² Tadeusz Kaulbersz (1901–1982), ksiądz, proboszcz parafii Wszystkich Świętych w Warszawie 1957–1982, święcenia 1930. Notariusz Kurii Metropolitalnej i kapelan w zakładzie sióstr nazaretanek 1933–1946, proboszcz parafii św. Wawrzyńca na Woli 1951–1957, kanclerz Kurii Metropolitalnej Warszawskiej 1946–1957, kanonik gremialny kapituły metropolitalnej od 1948.

⁴³ *Orędzie Episkopatu Polski do duchowieństwa i wiernych w sprawie Drugiego Soboru Watykańskiego*, datowane 16 listopada 1961 r. [w:] *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945–1974*, Paris 1975, s. 237–241.

⁴⁴ Do Centralnej Komisji Przygotowawczej w 1960 powołanych zostało 74 członków. Kardynał Wyszyński jako jedyny Polak był wśród 35 kardynałów wchodzących w jej skład.

⁴⁵ Janina Apolonia Jurkiewicz, z d. Wyszyńska (1905–1985), młodsza siostra kardynała Wyszyńskiego, córka Stanisława i Julianny, żona Czesława, nauczycielka w szkole podstawowej w Dobieszu oraz Zalesiu Dolnym. Podobnie jak jej siostra Stanisława Jarosz, po uwięzieniu prymasa dyscyplinarnie zwolniona z pracy (1953); później przywrócona do pracy.

⁴⁶ Czesław Jurkiewicz (1904–1982), mąż Janiny, siostry prymasa, nauczyciel w szkole podstawowej w Wojciechowicach, następnie w Piasecznie; kierownik szkoły podstawowej w Dobieszu. W czasie II wojny światowej żołnierz AK.

⁴⁷ Stefan Marian Jurkiewicz (ur. 1940), syn Janiny (z d. Wyszyńska) i Czesława, siostrzeniec kardynała Wyszyńskiego. Absolwent KUL (1965), socjolog.

⁴⁸ Roman Kadziński (1904–1997), osobisty znajomy prymasa Wyszyńskiego, polonista w Gimnazjum im. ks. Jana Długosza we Włocławku w 1945–1949, następnie w Gimnazjum Księży Marianów na Bielanych, do zamknięcia w 1954, od 1955 w liceum na ul. Barcickiej, potem, do emerytury, w XXII LO na Bielanych.

⁴⁹ Hanna Kadzińska (1910–1997), żona Romana Kadzińskiego, również polonistka po UW, od 1958 bibliotekarka w czytelni naukowej na ul. Próchnika, a później na al. Zjednoczenia.

⁵⁰ Katarzyna Kadzińska, obecnie Zborowska, córka państwa Kadzińskich, ur. 1941.

chrześniaczką. Praca nad przygotowaniem procesu biskupiego dla drugiego sufragana dla diec[e]zi chełmińskiej, według wniosku bp. [Kazimierza Józefa] **Kowalskiego**⁵¹.

7 stycznia 1962, niedziela

Warszawa

7.30. Na Mszy św. **Zofia Trzcińska-Kamińska**⁵²; mąż⁵³ wyjechał do Londynu, na pogrzeb siostry. Daje trzy listy polecające, do prał. **Staniszewskiego**⁵⁴ w Londynie, do prał. **Banaszaka** w Paryżu i do prał. **Mączyńskiego**⁵⁵ w Rzymie, by przyjęli profesora i pomogli mu, gdyby chciał odbyć podróż dłuższą.

11.00. W kościele Św[iętego] **Krzyża**⁵⁶, po Mszy śpiewanej, wygłosiłem kazanie do małżeństw najmłodszych i wielodzietnych. Po czym w sali parafialnej rozdałem obrazki Matki Bożej dla rodzin wielodzietnych; wśród nich była jedna rodzina – 11 dzieci, druga – 9, inna – 7, przeważnie 4–5. Wszystkie dzieci dostały małe obrazki. Obiad w towarzystwie ks[ięży] misjonarzy i prof. **Rączkowskiego**⁵⁷.

⁵¹ Kazimierz Józef Kowalski (1896–1972), biskup chełmiński 1946–1972. Święcenia kapłańskie 1922, rektor seminarium duchownego w Poznaniu od 1935, święcenia biskupie 1946.

⁵² Zofia Trzcińska-Kamińska (1890–1977), rzeźbiarka i medalierka, pod przybraną tożsamością służyła w II Brygadzie Legionów, autorka m.in. tablicy pamiątkowej ślubów króla Jana Kazimierza w Sali Rycerskiej klasztoru jasnogórskiego (1957), pomnika kard. Augusta Hłonda w archikatedrze św. Jana w Warszawie (1960).

⁵³ Zygmunt Kamiński (1888–1969), grafik, malarz, współzałożyciel Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej, jego dziekan 1930–1931, 1937–1939, 1945–1946, a do 1960 kierownik Katedry Rysunku Odręcznego, twórca godła Rzeczypospolitej Polskiej z 1927 i powojennego, obowiązującego do 1989, uczeń Józefa Mehoffera, autor projektów tablicy ślubów króla Jana Kazimierza w Sali Rycerskiej klasztoru jasnogórskiego i pomnika kard. Augusta Hłonda w archikatedrze warszawskiej.

⁵⁴ Władysław Staniszewski (1901–1989), ksiądz, rektor Polskiej Misji Katolickiej w Anglii i Walii 1938–1974. Święcenia 1927. Wydawca „Wiadomości Polskiej Misji Katolickiej”. W czasie wojny, wobec napływu uchodźców, utworzył Dom Żołnierza Polskiego. Od 1948 wikariusz-delegat dla polskiej ludności cywilnej na terenie diecezji Westminster, co pozwoliło tworzyć parafie polskie na terenie całej Anglii – powstało ok. 70 parafii. Nabył dla Misji Dom Spokojnej Starości w Laxton Hall. Prałat papieski 1949, infułat od czerwca 1962, kanonik kapituły katedralnej poznańskiej 1969.

⁵⁵ Franciszek Mączyński (1901–1998), ksiądz, rektor Instytutu Polskiego w Rzymie 1958–1987. Święcenia 1926. Wykładowca bibliistyki w seminarium wrocławskim od 1935, sekretarz redakcji „Ateneum Kapłańskiego” od 1936, aresztowany przez Niemców w listopadzie 1939, osadzony w obozie w Dachau. Po uwolnieniu wyjechał do Włoch. Ojciec duchowny w Kolegium Polskim 1946–1949 i w Instytucie Polskim w Rzymie 1949–1958. Konsultor Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich ds. zakonów 1968. Prałat domowy papieski 1957. Protonotariusz apostolski 1968. Kanonik honorowy kapituły katedralnej wrocławskiej 1973. Kanonik honorowy Bazyliki św. Piotra w Rzymie 1985.

⁵⁶ Kościół parafialny przy Krakowskim Przedmieściu, od 1653 centralny dom zgromadzenia księży misjonarzy św. Wincentego a Paulo w Polsce. Obecna świątynia powstała w latach 1679–1696. W 1704 w tym kościele po raz pierwszy odprawiono nabożeństwo Gorzkich Żali. Świątynia zniszczona przez Niemców w latach drugiej wojny światowej została odbudowana 1945–1953. W 2002 obdarzona przez Jana Pawła II tytułem bazyliki mniejszej. Od 1980 z tej świątyni jest transmitowana przez Polskie Radio niedzielną i świąteczną Msza św.

⁵⁷ Feliks Rączkowski (1906–1989) organista w kościele Świętego Krzyża w Warszawie 1945–1970, kompozytor, absolwent Salezjańskiej Szkoły Organistów w Przemyślu 1926, student Konserwatorium w Warszawie 1933–1936, profesor PWSM w Warszawie 1947–1976, odznaczony orderem Polonia Restituta, medalem papieskim Pro Ecclesia et Pontifice, nagrodą im. św. Brata Alberta.

19.00. W sali Domu Katedralnego, przy ul. Kanonia 6, lekarze warszawscy w liczbie 80 zebrali się na opłatek. Przewodniczy ks. dyr. **Niedzielak**⁵⁸; wygłaszam przemówienie n[a] t[emat] „Co Boże Narodzenie mówi współczesnemu światu”. Dzielimy się opłatkiem, śpiewamy kolędy, zjadamy owoce. Jest usposobienie pogodne i życzliwe. Wszyscy dostają obrazki.

8 stycznia 1962, poniedziałek

Warszawa

9.00. B[isku]p Fr[anciszek Salezy] **Korszyński**⁵⁹ – powiadamia o śmierci swego brata, dr. **Piotra**⁶⁰. Umarł nagle, z przepracowania. Był wielkim, bardzo dyskretnym przyjacielem moim, czuwającym [z] daleka nad moim zdrowiem. Od dnia aresztowania mego ogłosił żałobę domową, zabronił chodzić do teatrów i kin swym domownikom, aż do mego zwolnienia. Zawsze uważał, że nie jest godzien przychodzić na Miodową, i nigdy się nie narzucał. Był człowiekiem głęboko religijnym i tak wychował swego syna **Michała**⁶¹. Biskup prosi o prawo pontyfikaliów⁶² na pogrzeb dla siebie i dla bp. **Wilczyńskiego**⁶³.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] – obecni wszyscy członkowie. Głównie sprawy personalne z Wydziału Nauki Kat[olickiej] i Zakonnego.

15.00. Młodzież zakonnych szkół katolickich – nazaretanek⁶⁴, zmartwychwstanek⁶⁵, felicianek⁶⁶ i niepokalanek (Szymanów)⁶⁷ na opłatku. Chóry śpiewały kolejno różne

⁵⁸ Stefan Niedzielak (1914–1989), ksiądz, proboszcz parafii Matki Bożej Loretańskiej 1961–1977. Święcenia 1940. Rektor kościoła św. Karola na Powązkach 1977–1989, twórca powązkowskiego sanktuarium Polaków poległych na Wschodzie, prałat prymasowskiej kapituły łowickiej od 1966. Zamordowany skrytobójczo przez tzw. nieznaną sprawców, w powszechnej opinii wywodzących się z peerelowskich tajnych służb.

⁵⁹ Franciszek Salezy Korszyński (1893–1962), do lat 20. nosił nazwisko Krupa. Biskup pomocniczy we Włocławku 1946–1962. Święcenia kapłańskie 1915, biskupie 1946. Wykładowca w seminarium włocławskim od 1920, ojciec duchowny 1925–1939, rektor seminarium od 1939, więzień obozu w Dachau. Po wyzwoleniu organizator Polskiego Seminarium Duchownego w Paryżu. 1951–1953 jako wikariusz generalny z uprawnieniami ordynariusza, zarządzał diecezją włocławską.

⁶⁰ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁶¹ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁶² Pontyfikalie – oznaki honorowe godności biskupiej, a zwłaszcza insygnia władzy. Biskup może ich używać na terenie swojej diecezji; poza nią jedynie za zgodą miejscowego ordynariusza.

⁶³ Tomasz Wilczyński (1903–1965), delegat prymasa Polski z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego w Olsztynie 1956–1965. Święcenia kapłańskie 1926, biskupie 1952. Wykładowca bibliistyki od 1932, rektor lubelskiego seminarium duchownego 1946–1952. Mianowany biskupem warmińskim w 1951, nie mógł objąć urzędu ze względu na sprzeciw władz państwowych. Biskup pomocniczy lubelski 1952–1956.

⁶⁴ Prywatne Liceum Ogólnokształcące Sióstr Nazaretanek w Warszawie, przy ul. Czerniakowskiej. Szkoła stopnia średniego, żeńska, powstała w 1919. Po II wojnie jedna z dwunastu szkół katolickich niezlikwidowanych przez władze komunistyczne, aczkolwiek dotknięta różnego rodzaju restrykcjami. W 1989 siostrom zwrócono bezprawnie zabraną część budynku szkolnego.

⁶⁵ Mieści się na Żoliborzu. Powstała w 1931 roku jako szkoła żeńska, od 2007 koedukacyjna.

⁶⁶ Mieści się w stołecznej dzielnicy Wawer. Powstała w 1933. W 1962 władze komunistyczne zamknęły szkołę zakonną, a na jej miejsce wprowadzono szkołę państwową. Liceum zakonne odrodziło się w 1997.

⁶⁷ Szkoła żeńska, założona w 1908, przetrwała w czasach PRL.

kolędy. Przemawiała Klara **Kazimierska**⁶⁸ od zmartwychwstaneek oraz inż. Stanisław Wóycicki⁶⁹, w imieniu^a rodziców. Po moim przemówieniu dzieliliśmy się opłatkiem. Wszyscy otrzymali obrazki.

18.00. W parafii Dzieciątka Jezus na Żoliborzu, która obchodzi 12 lat istnienia; witają nas 12-letnie dzieci, które były pierwsze ochrzczone w tej parafii. Kaplica natłoczona; dziś tu jest piękniej. Pierwsza Msza, jaką tu odprawiłem przed 12-tu laty, pod deszczem, który padał na ołtarz przez prowizoryczny dach. Mszę odprawia ks. dziekan **Kuć**⁷⁰, w czasie której wygłaszam kazanie. Piękne śpiewy dzieci, kolędy, miły wygląd ołtarza, młody proboszcz – ks. Foks⁷¹, sprawni wikariusze⁷² – wszystko to sprawia, że ludzie czują się tu rodzinie.

Odwiedzam jeszcze siostry loretanki, których cztery⁷³ tu pracuje, oraz b[yla] właścicielkę tego domu⁷⁴, którą opiekuje się parafia.

20.30. Powrót do domu. Już przybyli bp **Klepacz**⁷⁵, abp **Baraniak** i bp **Czerniak**.

9 stycznia 1962, wtorek Warszawa

10.00. **Komisja Główna Episkopatu**. Obecni wszyscy. W zagajeniu poświęciłem kilka myśli bp. **Zakrzewskiemu**⁷⁶, jako członkowi K[omisji] G[łówniej] i Komisji Wspólnej⁷⁷. Postanowiono nie uzupełniać składu K[omisji] G[łówniej], gdyż wszystkie

^a W *rękopisie*: imieniem.

⁶⁸ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁶⁹ Nie udało się ustalić bliższych danych.

⁷⁰ Stefan Kuć (1901–1966), ksiądz, proboszcz parafii św. Augustyna w Warszawie 1951–1966. Święcenia 1927. Dziekan dekanatu Warszawa Stare Miasto, referent Wydziału Spraw Zakonnych w Kurii Metropolitalnej. Szambelan papieski 1966.

⁷¹ Franciszek Foks (1916–2003), ksiądz, proboszcz parafii Dzieciątka Jezus 1961–1970. Święcenia 1941. Przewodniczący Kolegium Wydziału Nauki Katolickiej Kurii Metropolitalnej 1958–1971. Proboszcz parafii Najczystszego Serca Maryi na Grochowie 1970–1993. Od 1992 kapłan archidiecezji warszawsko-praskiej. Kapelan honorowy papieski 1970. Kanonik honorowy kapituły metropolitalnej 1986.

⁷² Wówczas byli nimi: ksiądz Tadeusz Marat, ksiądz Józef Smoliński.

⁷³ Przełożona domu: siostra Agnieszka Helena Wojciechowska; ponadto siostry: Sylwia Maria Szkop, Apolonia Władysława Kowalczyk, Bonifacja Mieczysława Górzyńska, Damiana Irena Skarżyńska.

⁷⁴ Julia Anna Świtalska, która testamentalnie przekazała część domu dla parafii.

⁷⁵ Michał Klepacz (1893–1967), biskup łódzki 1946–1967. Święcenia kapłańskie 1916, biskupie 1947. Wykładowca w seminarium duchownym w Kielcach od 1919, profesor filozofii na Uniwersytecie Wileńskim od 1936, więziony przez Niemców 1942–1944. W okresie uwięzienia kardynała Wyszyńskiego 1953–1956 przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski.

⁷⁶ Tadeusz Zakrzewski (1883–1961), biskup płocki 1946–1961. Święcenia kapłańskie 1906, biskupie 1938. Sekretarz arcybiskupów Likowskiego i Dalbora, rektor Papieskiego Instytutu Polskiego w Rzymie 1928–1938, biskup pomocniczy łomżyński 1938–1946, w latach 1940–1945 w Ostrowi Mazowieckiej jako administrator części diecezji łomżyńskiej. Członek Komisji Wspólnej Rządu i Episkopatu.

⁷⁷ Komisja Wspólna Przedstawicieli Rządu RP i Konferencji Episkopatu Polski – 1949–1956 pod nazwą Komisji Mieszanej – powstała z inicjatywy arcybiskupa Wyszyńskiego. Po zerwaniu konkordatu przez władze komunistyczne w 1945 i postępującym procesie ich ingerencji w sprawy wewnętrzne Kościoła katolickiego, jej głównym celem było regulowanie stosunków Kościoła z władzą państwową w Polsce. Jej działalność była uzależniona od chęci współpracy strony partyjno-państwowej, stąd też w okresach oziębienia stosunków (1953–1956 w czasie więzienia kard. Wyszyńskiego; kolejno w latach 1962–1980) nie prowadziła działalności. W 1950 była stroną

części Polski są równomiernie reprezentowane w K[omisji] G[łówniej]. Odczytałem depeszę Ojca św.⁷⁸ do Prymasa Polski. Przedstawiłem porządek dzienny obrad K[omisji] G[łówniej] i Konferencji Plenarnej Episkopatu. Poświęciliśmy więcej czasu na ocenę obecnej sytuacji Kościoła św[iętego] w Polsce. Dłuższa wymiana myśli o postawie „katolickich polityków” z grupy „Znak”⁷⁹ i o redagowaniu „Tygodnika Powszechnego”⁸⁰. Odczytaliśmy list bp. **Kominka**⁸¹ do „T[ygodnika] P[owszechnego]”. Omawialiśmy sytuację na terenie katechizacji po nowym zarządzeniu M[inisterstwa] O[światy]⁸²; nowej instrukcji nie będzie, gdyż nic się nie zmieniło. Omawialiśmy sytuację w seminariach duchownych. Na przewodniczącego Komisji Liturgicznej projektuje się bp. **Jopa**⁸³; do Komisji Spraw Trzeźwości – bp. **Strąkowskiego**⁸⁴. Omawialiśmy sytuację na Ziemiach Zachodnich. – Praca K[omisji] G[łówniej] trwała do godz. 18.30.

zawierającą porozumienie między przedstawicielami Rządu RP i Episkopatu, a w 1956 negocjatorem podpisanego 8 grudnia tzw. małego porozumienia. Reaktywowana w drugiej połowie 1980, po podpisaniu porozumień gdańskich.

⁷⁸ Jan XXIII (właśc. Giuseppe Angelo Roncalli; 1881–1963), Włoch, papież 28 X 1958 – 3 VI 1963. Świecenia kapłańskie 1904. W 1925 arcybiskup tytularny Areopolis, a od 1934 Messambria, święcenia biskupie 1925. Wizytator apostolski w Bułgarii od 1925, a od 1931 delegat apostolski tamże, w 1934 delegat apostolski w Grecji i Turcji i administrator apostolski katolików łacińskich w Konstantynopolu, od końca grudnia 1944 nuncjusz papieski we Francji. Kardynał od 1953, patriarcha Wenecji 1953–1958. 25 I 1959 ogłosił zwołanie Soboru. W 1929 odwiedził Polskę.

⁷⁹ Posłami byli wtedy: Jerzy Zawieyski, Stanisław Stomma, Tadeusz Mazowiecki, Stefan Kisielewski, Konstanty Lubieński.

⁸⁰ „Tygodnik Powszechny” – społeczno-kulturalny tygodnik katolicki założony przez kard. Adama Stefana Sapiechę i wydawany od 1945. Z nakazu władz zmuszono ówczesną redakcję w 1953 do zaprzestania wydawania pisma aż do 1956 – wtedy był wydawany przez PAX.

⁸¹ Bolesław Kominek (1903–1974), delegat prymasa Polski z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego we Wrocławiu 1956–1967. Świecenia kapłańskie 1927, biskupie 1954. Administrator apostolski w Opolu 1945–1951, zmuszony przez władze komunistyczne do opuszczenia miasta. Biskup tytularny Sophone z przeznaczeniem na rządcę polskiej części archidiecezji wrocławskiej z siedzibą we Wrocławiu 1951, lecz z powodu sprzeciwu władz nie mógł tej funkcji pełnić. Świecenia biskupie otrzymał w Przemyślu z zachowaniem tajemnicy. Arcybiskup tytularny Eucaita 1962. Administrator apostolski *ad nutum Sanctae Sedis* archidiecezji wrocławskiej 1967–1972, arcybiskup metropolita wrocławski od 1972, kardynał od 1973.

⁸² Zarządzenie Ministerstwa Oświaty z 19 VIII 1961 r. Dz. Urz. Min. Oświaty nr 10 poz. 124, naukę religii pozaszkolną, prowadzoną przez Kościół, poddawało kontroli państwowej – co do pomieszczeń, w których odbywało się nauczanie jak i co do kwalifikacji osób nauczających. Episkopat odniósł się do tej sprawy w „Liście” z 24 VIII 1961 do dyrektora USW – odesłanym przez dyrektora, który ocenił go jako obraźliwy i agresywny – jak i w „Listach” z 2 IX 1961 do Sejmu i do Urzędu Rady Ministrów.

⁸³ Franciszek Jop (1897–1976), delegat prymasa Polski z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego w Opolu 1956–1967. Świecenia kapłańskie 1920, biskupie 1946. Biskup pomocniczy w Sandomierzu 1945–1952. W 1951 przeznaczony na rządcę części archidiecezji wrocławskiej z siedzibą w Opolu, nie mógł objąć tej funkcji z powodu sprzeciwu władz państwowych. Wikariusz kapitulny archidiecezji krakowskiej 1952–1956, administrator apostolski *ad nutum Sanctae Sedis* w Opolu 1967–1972, pierwszy biskup ordynariusz diecezji opolskiej 1972–1976.

⁸⁴ Henryk Strąkowski (1910–1965), biskup pomocniczy lubelski 1958–1965. Świecenia kapłańskie 1933, biskupie 1958. Profesor bibliistyki w seminarium lubelskim i KUL 1950–1958.

10 stycznia 1962, środa

Warszawa

10.00. Konferencja Plen[arna] Ep[isko]p[atu]. Brak bp. **Adamskiego**⁸⁵, który jest chory na płuca i bp. **Golińskiego**⁸⁶, który jest po operacji stopy. Odczytaliśmy dwie depesze od Ojca św. i naszą odpowiedź. Poświęciłem kilka zdań pamięci bp. **Zakrzewskiego** i odczytałem list kard. Cicognaniego⁸⁷ po zgonie bp. Zakrzewskiego. Przedstawiłem porządek dzienny K[onferencji] P[lenarnej] E[piskopatu]. B[isku]p **Choromański**⁸⁸ odczytał prot[okół] z 69 KPE, który został przyjęty bez poprawek. Dokonałem wprowadzenia do p[unktu] 5 obrad n[a] t[emat] „Obecne położenie Kościoła św.”; po czym bp **Z[ygmunt] Ch[oromański]** daje informację o stosunkach rządu do spraw kościelnych. Naświetlam losy memoriału Ep[isko]p[atu] do Sejmu⁸⁹; chociaż nie otrzymaliśmy odpowiedzi od Sejmu, milczenie jest odpowiedzią. Prasa zagraniczna podchwyciła temat i dobrze go ustawia, gdyż wskazuje na podstawowe argumenty, którymi posługuje się Episkopat. Podnosi to autorytet Ep[isko]p[atu] Polski w świecie. Naświetlam też łamaną linię grupy „Znak”, a zwłaszcza p[ana] **Stomma**⁹⁰. B[isku]p **Klepacz** naświetla sytuację w płaszczyźnie wszechświatowej. Sprawy podatkowe i ubezpieczeń przedstawił ks. dyr. Dąbrowski⁹¹.

⁸⁵ Stanisław Adamski (1875–1967), biskup diecezjalny w Katowicach 1930–1967. Święcenia kapłańskie 1899, biskupie 1930. Sekretarz generalny Związku Robotników Katolickich, redaktor pism katolickich, dyrektor Wydawnictwa Księgarni św. Wojciecha, poseł 1919–1921 i senator 1922–1927, dyrektor Naczelnego Instytutu Akcji Katolickiej w Polsce 1930, organizator Katolickiej Agencji Prasowej. Podczas okupacji przebywał w Częstochowie i w Warszawie. Wysiedlony z Katowic przez władze komunistyczne, w latach 1952–1956 przebywał w klasztorze sióstr w Lipnicy k. Szamotuł. Z powodu paraliżu ostatnie lata życia spędził w domu.

⁸⁶ Zdzisław Goliński (1908–1963), biskup częstochowski 1951–1963. Święcenia kapłańskie 1931, biskupie 1947. W latach 1939–1940 więziony przez hitlerowców na Zamku Lubelskim. Od 1941 organizował prace seminarium duchownego przeniesionego z Lublina do Krężnicy Jarej. Wykładowca teologii moralnej na KUL od 1934, biskup pomocniczy w Lublinie 1947–1951.

⁸⁷ Giovanni Amleto Cicognani (1883–1973), Włoch, sekretarz Stanu Stolicy Apostolskiej 1961–1969. Święcenia kapłańskie 1905, biskupie 1933, arcybiskup tytularny, delegat apostolski w Stanach Zjednoczonych 1933–1958, kardynał od 1958, sekretarz Kongregacji Kościołów Wschodnich 1959–1961, dziekan Kolegium Kardynalskiego 1972–1973.

⁸⁸ Zygmunt Choromański (1892–1968), biskup pomocniczy w Warszawie i sekretarz Konferencji Episkopatu Polski 1946–1968. Święcenia kapłańskie 1916, biskupie 1946. Wykładowca w Seminarium Metropolitalnym 1918–1935, 1939–1943, kanclerz Kurii Metropolitalnej 1926–1943, proboszcz parafii św. Aleksandra w Warszawie 1939–1968. Członek Komisji Wspólnej przedstawicieli Rządu i Episkopatu.

⁸⁹ Z 2 IX 1961, zob. przypis 82, s. 12.

⁹⁰ Stanisław Stomma (1908–2005), poseł 1957–1976. Prawnik, publicysta, polityk. Członek przedwojennego Odrodzenia. Pracownik naukowy UJ, zwolniony w 1950 z powodów politycznych. Współzałożyciel i pierwszy redaktor miesięcznika „Znak” 1946–1953, od 1946 członek redakcji „Tygodnika Powszechnego”, współzałożyciel KIK 1956. W 1976 wstrzymał się od głosu nad zmianami w konstytucji. Przewodniczący Rady Społecznej przy Prymasie Polski 1981–1984, współzałożyciel Klubu „Dzikania”. Uczestnik obrad Okrągłego Stołu 1989, senator 1989–1991.

⁹¹ Bronisław Dąbrowski FDP (1917–1997), dyrektor Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski od 1950. Święcenia kapłańskie 1945, biskupie 1962. Biskup pomocniczy w Warszawie 1961–1993. Sekretarz Konferencji Episkopatu Polski 1969–1993. Arcybiskup tytularny Hadrianotherae 1982–1997.

Po obiedzie bp **Stroba**⁹² i [ks.] dyr. Dąbrowski przedstawiają sytuację, po ogłoszeniu nowej instrukcji M[inisterstwa] O[święty], w sprawie punktów katech[etycznych]. Ze strony Ep[isko]patu – *nihil innovetur*⁹³, gdyż nowa instrukcja raczej pogarsza sytuację katechizacji. Sugestie grupy „Znak”, jakoby coś się poprawiło, są niezgodne z rzeczywistością.

Komisja Liturgiczna – bp **Jop** przyjął przewodniczenie Komisji Lit[urgicznej]. Poinformowałem o druku Rytuału; ma być zgłoszony do Konf[erencji] Ep[isko]patu. Uchwalono prosić Stolicę św. o ogłoszenie św. Wojciecha⁹⁴ Patronem I klasy Polski.

Rozdano list Ep[isko]patu do duchowieństwa⁹⁵ z 70. KPE. Dyskusja nad duszpasterstwem specjalnym młodzieży.

Komisja Maryjna – referuje bp **Pawłowski**⁹⁶. Rozdajemy program duszpasterski i kaznodziejski w opracowaniu Ko[misji] Maryjnej, Duszpasterskiej i Instytutu Tomistycznego⁹⁷ (o. Przybylski).

Debata nad sytuacją w seminariach biskupich. W niektórych sem[inariach] weszli na wykłady teologiczne (Oliwa).

Arcybiskup **Baraniak** – z Komisji Soborowej; odczytano już list Ep[isko]patu o Soborze^a (6 stycznia [19]62 [r.]). Informuję o możliwościach wyjazdu na Sobór Powszechny. Krytykowano kazania przygotowane przez Kurię M[e]t[ro]p[olitalną] Warsz[awską], uważając je za drastyczne.

O Duszpasterstwie Dobroc[zynności] mówił abp **Baziak**⁹⁸.

^a W rękopisie skreślenie: Paryżu.

⁹² Jerzy Stroba (1919–1999), biskup pomocniczy gnieźnieński z obowiązkiem posługiwania w Gorzowie Wielkopolskim 1958–1967. Świecenia kapłańskie 1942, biskupie 1958. Redaktor „Gościa Niedzielnego” 1949–1952, rektor śląskiego seminarium duchownego 1954–1958. Biskup pomocniczy diecezji gorzowskiej 1967–1972, pierwszy biskup szczecińsko-kamiński 1972–1978, arcybiskup metropolita poznański 1978–1996, przewodniczący Komisji Katechetycznej Episkopatu 1958–1996, członek Rady Głównej Episkopatu od 1974, członek Papieskiej Komisji ds. Katechizmu 1987–1992, współprzewodniczący Komisji Wspólnej Rządu RP i Episkopatu od 1992, członek Komisji Stolicy Apostolskiej ds. Konkordatu 1992–1993.

⁹³ *Lac.* nie nie zostało zmienione; nie nowego.

⁹⁴ Św. Wojciech, Adalbert (ok. 956–997), urodzony w Libicach, w czeskiej rodzinie Sławnikowiców. W 983 otrzymał sakrę biskupią i został biskupem Pragi. Ok. 996 podjął wyprawę misyjną na teren Prus i Polski. Zginął z rąk Prusów w Świętym Gaju lub Tenkitach (obecnie Letnoje w Obwodzie Kaliningradzkim). Król Bolesław Chrobry wykupił ciało i pochował w Gnieźnie. Kanonizowany w 999 został patronem metropolii gnieźnieńskiej i ostrzyhomskiej. Od 1962 jeden z głównych patronów Polski. Jego święto obchodzi się 23 kwietnia, w rocznicę męczeńskiej śmierci. Relikwie znajdują się w katedrze gnieźnieńskiej.

⁹⁵ *O społecznej kulturze kapłańskiej* [w:] *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945–1974*, Paris 1975, s. 245–255.

⁹⁶ Antoni Pawłowski (1903–1968), biskup włocławski 1951–1968, jako koadiutor z prawem następstwa biskupa włocławskiego Karola Radońskiego 1950–1951, nieuznany przez władze państwowe. Zgoda władz państwowych na pełnienie rządów w diecezji nastąpiła w 1953. Świecenia kapłańskie 1926. Biskupie, przyjęte tajnie, 1952. Profesor Wydziału Teologicznego UW od 1945, rektor Seminarium Metropolitalnego w Warszawie 1949–1953.

⁹⁷ Instytut Tomistyczny – założony z inicjatywy prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego w 1958 przez o. Bernarda Przybylskiego na warszawskim Służewie w celu gromadzenia informacji na temat prowadzonych badań teologicznych, prac dotyczących historii teologii, ze szczególnym uwzględnieniem myśli średniowiecznej i tomistycznej.

⁹⁸ Eugeniusz Baziak (1890–1962), arcybiskup lwowski 1944–1962, od kwietnia 1951 także koadiutor arcybiskupa krakowskiego kard. Adama Stefana Sapiehy, a po jego śmierci, od lipca 1951 administrator apostolski archidiecezji

Sytuację na KUL⁹⁹ miał referować bp **Kałwa**¹⁰⁰. Czuł się jednak dotknięty odpowiedzią na zarzut jego, jakoby Wydział Spraw Zak[onnych] wchodził w uprawnienia ordynariuszów. Wystąpił więc z oświadczeniem, które wywołało wyjaśnienie Prymasa i dyskusję. Sprawę KUL zdjęto z porządku dziennego. Również kilka następnych punktów zdjęto z porządku dziennego na skutek braku czasu.

Konferencja zakończyła się o godz. 19.30.

20.00. **Jerzy Zawieyski**¹⁰¹ i rozmowa na temat „Tygodnika Pow[szechnego]” i działalności politycznej grupy „Znak”.

11 stycznia 1962, czwartek Warszawa

9.00. B[isku]p **Klepacz**, uwagi na temat wczorajszego wystąpienia bp. **Kałwy**.

9.30. Ks[iądz] prof. Jan **Obląg**¹⁰² z Olsztyna, wyraża konsens¹⁰³ kanoniczny i przyjmuje list nominacyjny na sufragana olsztyńskiego. Ks[iądz] Obląg jest mianowany sufraganem gnieźnieńskim, z tym, że prymas ma prawo skierować go do Olsztyna. Ustala się termin konsekracji na 8 kwietnia br. we Fromborku¹⁰⁴.

krakowskiej. Świecenia kapłańskie 1912, biskupie 1933. Profesor seminarium duchownego we Lwowie 1919–1931. Biskup pomocniczy archidiecezji lwowskiej 1933–1944, arcybiskup tytularny Parium i koadiutor arcybiskupa lwowskiego 1944. W 1946 przeniósł się do Lubaczowa leżącego w części archidiecezji, która pozostała w granicach Polski. W latach 1953–1956 władze państwowe zmusiły go do przebywania poza granicami zarządzanych przez siebie archidiecezji. W 1962, z zachowaniem funkcji arcybiskupa lwowskiego, mianowany arcybiskupem metropolitą krakowskim, ale nominacja nie została ogłoszona publicznie z powodu śmierci.

⁹⁹ KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski, uniwersytet katolicki powstały w 1918 w Lublinie, do 1928 noszący nazwę Uniwersytet Lubelski, posiadający prawa uczelni publicznej i częściowo, od końcowych lat XX w., finansowany z budżetu państwa. Od 16 X 2005 uczelnia, na podstawie uchwały Senatu, zmieniła nazwę na Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II.

¹⁰⁰ Piotr Kałwa (1893–1974), biskup lubelski Wielki Kanclerz KUL 1949–1974. Świecenia kapłańskie 1916, biskupie 1949. Wykładowca prawa kanonicznego w seminarium kieleckim 1923–1926 i KUL od 1926, dyrektor Konwiktu Księży Studentów KUL 1930–1939. Profesor KUL 1935–1961. Więziony przez Niemców na Zamku Lubelskim listopad 1939 – czerwiec 1940. Wikariusz generalny diecezji kieleckiej 1942–1945. Członek Rady Głównej Episkopatu Polski.

¹⁰¹ Jerzy Zawieyski, wcześniej Henryk Nowicki, właściwie Feintuch (1902–1969), pisarz, działacz polityczny; początkowo o poglądach socjalistycznych, aktor w teatrach Łodzi, Wilna, Poznania, pracownik ambasady w Paryżu, członek Związku Zawodowego Literatów Polskich. W 1942 wrócił do katolicyzmu. Kierownik literacki Teatru Starego w Krakowie 1945–1946. Od 1946 w Warszawie – publicysta w czasopiśmie kulturalnych i katolickich. W 1949–1955 miał zakaz publikacji i wystawiania swoich sztuk. Współzałożyciel i prezes KIK w Warszawie 1957–1969, poseł 1957–1969, członek Rady Państwa 1957–1968. Z tej ostatniej funkcji zmuszony do rezygnacji za protest przeciw prześladowaniom młodzieży akademickiej.

¹⁰² Jan Obląg (1913–1988), kapłan diecezji tarnowskiej 1936–1949, od 1949 w diecezji warmińskiej. Dyrektor NSD, wykładowca historii Kościoła i wicerektor WSD w Olsztynie. Świecenia kapłańskie 1936, biskupie 1962. Biskup pomocniczy gnieźnieński skierowany do pracy w diecezji warmińskiej 1961–1967. Rektor WSD 1962–1968, biskup pomocniczy warmiński 1967–1982, wikariusz kapitulny diecezji warmińskiej 1978–1979, 1981–1982, biskup warmiński 1982–1988. W 1985 zachowując tytuł ordynariusza przekazał władzę administratorowi apostolskiemu biskupowi Edmundowi Piszczowi.

¹⁰³ Z *lac. consensus* – zgodzenie się.

¹⁰⁴ Dawna – do 1945 – stolica diecezji warmińskiej. Dawna katedra pw. Wniebowzięcia NMP i św. Andrzeja jest obecnie świątynią parafialną, ale i konkatedrą (współkatedrą) diecezji warmińskiej.

10.00. Konferencja ks[ięży] **dziekanów**. Przewodniczy bp **Modzelewski**¹⁰⁵. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** charakteryzuje sytuację Kościoła. Odczytano memoriał Episkopatu do Sejmu¹⁰⁶. Dałem uzupełniające wyjaśnienie, jakie znaczenie ma memoriał, chociaż odpowiedzi nie oczekujemy.

Ks[iądz] **Piotrowski**¹⁰⁷ omawia sytuację katechizacji w arch[idiecezji]. Zawodzą wizytacje, gdyż dziekani nie zdołali tego dokonać. Niech zgłoszą kandydatów na wizytatorów dek[analnych].

B[isku]p **Modzelewski** informuje o sprawach duszpasterskich i gospodarczo-budowlanych.

Obrazy zakończono o godz. 14.00.

17.00. Przyjąłem ks. prałata Pawła **Latuska**¹⁰⁸, rektora W[yższego] Seminarium Duch[ownego] we Wrocławiu, by otrzymać konsens kanoniczny na sufragana wrocławskiego. Ks[iądz] prałat poddał się woli Ojca św., otrzymał dekrety. Prosił o udzielenie mu sakry biskupiej we Wrocławiu.

18.00. Przyjąłem ks. dyr. **Bronisława Dąbrowskiego**, któremu podałem do wiadomości nominację przez Ojca św. na sufragana warszawskiego. Ks[iądz] D[ąbrowski] wyraził konsens kanoniczny. Uzgodniliśmy, że nominacja będzie ogłoszona później, gdy załatwi się wiele spraw będących w toku.

12 stycznia 1962, piątek Warszawa

Na Mszy św. matka **Małgorzata**¹⁰⁹, b[yła] prowincjałka warszawska nazaretanek, i m[atka] **Inez**¹¹⁰, nowa prowincjałka.

9.30. B[isku]p **Kominek**, z podziękowaniem za sufragana **Latuska**. Prosi o konsekrację. Gdyby nie sprzyjała pogoda – wysłę list.

¹⁰⁵ Jerzy Modzelewski (1905–1986), biskup pomocniczy w Warszawie 1958–1986. Święcenia kapłańskie 1928, biskupie 1959. Proboszcz parafii Milanówek 1940–1949, św. Teresy w Warszawie 1949–1953, Ząbki 1953–1957, kanclerz Kurii Metropolitalnej 1957–1958.

¹⁰⁶ Prawdopodobnie chodziło o *List Episkopatu do Sejmu w sprawie wolności sumienia i wyznania oraz swobód religijnych* z 30 XI 1961. Tekst w: P. Raina, *Kościół w PRL. Dokumenty 1960–1974*, t. 2, Poznań 1995, s. 164–167.

¹⁰⁷ Stefan Piotrowski (1900–1990), ksiądz. Proboszcz parafii św. Michała w Warszawie 1947–1990 i budowniczy tej świątyni, wikariusz generalny archidiecezji warszawskiej 1952–1984. Święcenia 1923. Przewodniczący Wydziału Nauki Katolickiej Kurii Metropolitalnej 1949–1984, Wydziału Administracji 1957–1982, sekretarz Komisji Katechetycznej Episkopatu Polski 1957–1975. Kanonik kapituły metropolitalnej, prałat domowy papieski 1964, protonotariusz apostolski 1984.

¹⁰⁸ Paweł Latusek (1910–1973), ksiądz, rektor WSD we Wrocławiu 1958–1970, święcenia kapłańskie 1935, biskupie 1962. Pierwszy kanclerz kurii biskupiej w Opolu 1945–1950, usunięty z tej funkcji przez władze komunistyczne i aresztowany. W 1951 skazany na rok więzienia. W więzieniu był torturowany. Profesor seminarium wrocławskiego od 1957. Biskup tytularny Anineta, biskup pomocniczy gnieźnieński skierowany do pracy duszpasterskiej we Wrocławiu 1961–1967, wikariusz generalny, biskup pomocniczy wrocławski 1967–1973.

¹⁰⁹ Małgorzata Irena Piątkowska CSFN (1912–2001), przełożona prowincji warszawskiej 1955–1962. W zgromadzeniu od 1943. Wieloletnia przełożona stołecznego domu zakonnego na ul. Czerniakowskiej. Delegatka generalna na obie prowincje polskie 1968–1977.

¹¹⁰ Inez Zofia Strzałkowska CSFN (1903–1989), przełożona prowincji warszawskiej 1962–1972, w zgromadzeniu od 1927. Wcześniej dyrektorka gimnazjum i liceum w Kielcach i Ostrzeszowie.

10.00. Ks[ia]dz **rektor Seminarium Metropol[italnego], Miziolek**¹¹¹. Sprawa ks. **Marciszewskiego**¹¹², który po opuszczeniu szeregów duchowieństwa, usiłuje przez listy wpływać na kleryków. Służba Bezpieczeństwa¹¹³ ożywiła swoje oddziaływanie na b[yłych] alumnów, przez których chce działać na kleryków.

Ks[ia]dz **Majkowski TJ**¹¹⁴, po powrocie z zagranicy, przywozi „Duszpasterza Polski Zagranicą”¹¹⁵; informuje o pracach mikrofilmowych w Rzymie, prowadzonych przez ks. **Reczka**¹¹⁶. Zwraca uwagę, że pozostałe relikwie św. Wojciecha na Isola Tiberina¹¹⁷ są b[ardzo] zaniedbane.

Matka **Romana**, elżbietanka – akta sprawy Domu Polskiego w Budapeszcie, do rozpatrzenia.

S[iostra] **Helena Drozdowska**¹¹⁸, II radna prow[incji] warszawskiej Rodziny Maryi, mówi o niewłaściwych formach wydalania sióstr.

Ks[ia]dz **Jan Górny**¹¹⁹ z Pruszkowa, sytuacja bardzo trudna na skutek obciążenia parafii przez dwóch księży Tyszków¹²⁰, którzy niewiele co robią.

^a *W rękopisie*: Ub-e.

^b *W rękopisie*: Tiburina.

¹¹¹ Władysław Miziolek (1914–2000), ksiądz, rektor WMSD w Warszawie 1957–1969, święcenia kapłańskie 1940, biskupie 1969. Kapelan w zakładzie wychowawczym dla dziewcząt 1944–1951, prefekt w WMSD 1951–1957, biskup pomocniczy w Warszawie i proboszcz parafii św. Aleksandra 1969–1992. Wikariusz kapituły archidiecezji warszawskiej 1981.

¹¹² Witold Marciszewski (ur. 1930), święcenia 1953. Prefekt alumnów w WMSD 1958, duszpasterz w kościele akademickim św. Anny. Wystąpił z kapłaństwa w 1961. Profesor z zakresu logiki na Uniwersytecie w Białymstoku.

¹¹³ UB – Urząd Bezpieczeństwa – nazwa organów bezpieczeństwa państwa 1944–1956; w latach 1956–1990 nosiły nazwę Służby Bezpieczeństwa, ale prymas tej nazwy nie używał.

¹¹⁴ Józef Majkowski SJ (1915–1987), kapłan prowincji wielkopolsko-mazowieckiej, w zakonie od 1930, święcenia 1941. Wykładowca psychologii religii na KUL od 1950, duszpasterz akademicki przy kościele św. Andrzeja Boboli w Warszawie od 1958. Od 1962 wykładowca na Prymasowskim Studium Życia Wewnętrznego, a od 1975 w Instytucie Studiów nad Rodziną ATK. Od 1980 członek kościelnej Redakcji Transmisji Mszy św. przez Polskie Radio.

¹¹⁵ Kwartalnik wydawany od 1949 do 1998 w Rzymie przez Centralny Ośrodek Duszpasterstwa Emigracji Polskiej. Dwumiesięcznik od 1949, a od 1965 kwartalnik, wydawany do 1999 w Rzymie przez Centralny Ośrodek Duszpasterstwa Emigracji Polskiej. Założony przez arcybiskupa Gawlinę, adresowany do polskiego duchowieństwa pracującego wśród emigrantów polskich. Publikował dokumenty Stolicy Apostolskiej, informacje o sytuacji Kościoła w Polsce, kronikę wydarzeń duszpasterskich w poszczególnych krajach.

¹¹⁶ Eugeniusz Reczek SJ, ps. „Filarowski” (1916–1971), kapłan prowincji krakowskiej, w zakonie od 1934, święcenia 1950. Twórca i pierwszy kierownik Instytutu Studiów Kościelnych w Rzymie od 1958. Prowadził kwerendę poloników w Archiwum i Bibliotece Watykańskiej, zredagował 4 tomy „Sacrum Poloniae Millennium”, od 1965 redaktor serii wydawniczej „Studia Ecclesiastica”, współpracownik sekcji polskiej Radia Watykańskiego.

¹¹⁷ W kościele św. Bartłomieja na Isola Tiberina, usytuowanym na wyspie Tybru, w którym składane są relikwie świętych z całego świata, znajduje się także część relikwii św. Wojciecha.

¹¹⁸ Chryzostoma – ale tego imienia nie używała – Helena Drozdowska CSFFM (1917–1986), II radna prowincji warszawskiej 1958–1962, w zgromadzeniu od 1933. Od 1953 przełożona domu zakonnego w Leopoldowie powstałego w domu jej matki. Inicjatorka budowy kościoła w Leopoldowie k. Ryk, diecezja siedlecka, odznaczona za to w 1983 medalem „Pro Ecclesia et Pontifice”, inicjatorka powstania Domu Opieki Pogodnej Jesieni Życia dla rolników – odznaczona za to Medalem Ludzi Gorących Serc.

¹¹⁹ Jan Górny (1912–2011), ksiądz, proboszcz parafii św. Kazimierza w Pruszkowie 1961–1993, dziekan pruszkowski 1973–1993, święcenia 1938, kapłan papieski 1973.

¹²⁰ Edward Tyska (1887–1966), ksiądz, proboszcz parafii św. Kazimierza w Pruszkowie 1919–1960, dziekan dekanatu pruszkowskiego 1947–1962. Święcenia 1909. Kanonik gremialny prymasowskiej kapituły łowickiej 1948.

Nowa prowincjalna zgromadzenia ss. **nazaretanek** (m[atka] Inez): przedstawia sytuację, która wymaga, by obie prowincjałki przedstawiły matce gen[eralnej] Neomizji¹²¹ konieczność uprawnień dla wikarii gen[eralnej], która rezydowałaby w Polsce.

K[azimierz] **Studentowicz**¹²², przedstawia rozbięcie w pol[skich] grupach kat[olickich]; ratować by je mógł „program” Episkopatu. Pytam, dla **kogo** pisać program?

O[jciec] **Kosiński**¹²³ z Rzymu i prowincjał zmartwychwstańców, ks. Jan **Reinke**¹²⁴. Szukają obsady dla placówki turystyczno-pielgrzymkowej w Mentorella^{a125} k. Rzymu.

16.00. Rodzina **Szeptyckich** – składa maszynopis dotyczący młodości i powołania metrop[olity] **Andrzeja Szeptyckiego**¹²⁶.

13 stycznia 1962, sobota

Warszawa

9.00. O[jciec] Tomasz **Pawłowski**¹²⁷ ZK, duszpasterz akademicki w Poznaniu. Informuje o stanie sprawy. Władze p[aństwowe] są zdania, że czynniki miejscowe, wskutek złego rozpoznania terenu, wprowadziły w błąd władze bezp[iecieństwa]. Wini się sekretarza

Wacław Kajetan Tysza (1884–1964), ksiądz, rezydent przy parafii św. Kazimierza w Pruszkowie 1940–1962, święcenia 1908. Proboszcz parafii Kielpin 1911–1926 (obecnie Łomianki), budowniczy tamtejszej świątyni, Niegów 1926–1939. Od 1962 w domu Księża Emerytów w Otwocku.

^a *W rękopisie*: Montorella.

¹²¹ Neomizja Józefina Rutkowska CSFN (1898–1998), przełożona generalna 1959–1971. Urodzona w USA w rodzinie polskich emigrantów. W zgromadzeniu od 1914. Doktorat nauk humanistycznych na Katolickim Uniwersytecie Ameryki w Waszyngtonie, założycielka Kolegium Świętej Rodziny w Filadelfii.

¹²² Kazimierz Studentowicz, pseud. „Bolesław Korzon”, „Andrzej Skiba” (1903–1992), polityk, publicysta, działacz chrześcijańsko-społeczny. Doktor ekonomii. Od 1940 współorganizator konspiracyjnej organizacji Unia, a po połączeniu z SP członek władz naczelnych; po wojnie represje wobec działaczy katolickich skłoniły go do próby ucieczki do Szwecji; w 1948 aresztowany i skazany na 15 lat więzienia, zwolniony na podstawie amnestii w 1956; od 1957 współpracował z Instytutem Nauk Ekon. PAN. Członek KIK od 1957.

¹²³ Władysław Kosiński CR (1903–1996), początkowo w seminarium duchownym arch. warszawskiej, po przejściu do zgromadzenia zmartwychwstańców śluby zakonne w 1927, święcenia 1930 w Rzymie. 1939–1946 w Stanach Zjednoczonych. W 1946 powrót do Rzymu, a następnie do Polski – Poznań. W 1949 praca w Wiedniu, w 1950 ponownie Rzym. Postulator procesu beatyfikacyjnego ks. Semenki, kustosz sanktuarium maryjnego Mentorella 1959–1963, 1970–1975, organizator rzymskich obchodów trzechsetlecia Odsieczy Wiedeńskiej.

¹²⁴ Jan Reinke CR (1907–1975), przełożony prowincji polskiej 1960–1969. W zgromadzeniu od 1928, święcenia 1936. Od 1948 członek rady prowincjalnej, kapelan siostr zmartwychwstańców w Grudziądzu 1969–1973, od 1973 rektor alumnatu i przełożony domu zakonnego przy ul. Łobzowskiej w Krakowie.

¹²⁵ Mentorella, sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Górach Prenestyńskich, ok. 65 km na wschód od Rzymu. Od 1857 opiekuje się nim zgromadzenie zmartwychwstańców. Bywał w nim kardynał Karol Wojtyła (ostatni raz tuż przed rozpoczęciem konklawe, na którym został wybrany papieżem) i tam udał się w pierwszy wyjazd po wyborze, 29 X 1978.

¹²⁶ Roman Maria Aleksander Andrzej Szeptycki (1865–1944), kapłan zakonu bazylianów, święcenia 1892, biskup obrządku greckokatolickiego w Stanisławowie 1899–1900, arcybiskup lwowski tegoż obrządku 1900–1944. Zarzucano mu daleko idącą sympatię dla nacjonalistycznych środowisk ukraińskich.

¹²⁷ Tomasz Zygmunt Pawłowski OP (1927–2016), duszpasterz akademicki w Poznaniu 1957–1964, w zakonie od 1949, święcenia 1956, organizator duszpasterstwa akademickiego w Krakowie, tzw. Beczki 1964–1983, założyciel duszpasterstwa akademickiego Szopka w Rzeszowie 1987–1994.

K[omitetu] W[ojewódzkiego] partii¹²⁸, **Szydlaka**^a, który został skierowany do P[oznania], by ujarzmić miasto. Chciano dowieść, że istnieje organizacja nielegalna.

11.00. **Sesja Kurii** M[e]t[ro]p[olitalnej] Warszawskiej. Obecni wszyscy. Pierwszy raz Prezydium¹²⁹ w Mińsku Maz[owieckim] wystąpiło o zamknięcie punktów katechetycznych, dla braku zawarcia umowy. Trzeba natychmiast wystąpić z K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej], by wykazać bezpodstawność wymagań. Omawialiśmy pokłosie ankiety soborowej wśród duchow[ieństwa] warsz[awskiego]. B[isku]p **Modzelewski** informował o postępie prac przygotowawczych do Drugiego Synodu Warszawskiego; są ukończone. Termin projektuje się [na] pierwsze dni lipca.

15.00. Przyjąłem byłego księdza S.M.¹³⁰, który był *reductus ad statum laicalem*¹³¹; obecnie jest nauczycielem i zabiega o powrót do kapłaństwa.

16.00. Wszyscy moi domownicy udali się na Marsa¹³², gdzie w domu zespołu M[arii] **Okońskiej**¹³³ dziewczęta odtworzyły misterium *O Warszawie*. Miły wieczór zakończyliśmy w kaplicy domowej.

14 stycznia 1962, niedziela

Warszawa

7.30. Na Mszy św. był seniorat „Odrodzenia”¹³⁴ z ks. kan[onikiem] **Marchewką**¹³⁵. Po Mszy św. wygłosiłem do obecnych przemówienie. Wszyscy zostali na śniadaniu – osób 14. Po czym debatowaliśmy nad pielgrzymką na Jasną Górę.

^a *W rękopisie*: Skrzydlaka.

¹²⁸ Komitetu Wojewódzkiego PZPR.

¹²⁹ Prezydium Miejskiej lub Powiatowej Rady Narodowej, zarząd ówczesnego organu „samorządowego”, w rzeczywistości wykonujący polecenia władz PZPR.

¹³⁰ Stefan Milewski.

¹³¹ *Łac.* zredukowany do stanu świeckiego.

¹³² Na ul. Marsa 61 w Warszawie mieścił się dom Instytutu Prymasa Wyszyńskiego. Obecnie mieści się tam Fundacja „Dziedzictwo Stefana Kardynała Wyszyńskiego”.

¹³³ Maria Okońska (1920–2013), założycielka Instytutu Prymasa Wyszyńskiego – kierowała nim do 1966. Polonistka, psycholog; uczestniczka powstania warszawskiego. W środowisku Sodalicii Mariańskiej w Warszawie w 1942 zainicjowała ideę utworzenia tzw. miasta dziewcząt, czyli grupy kobiet kierujących się motywami religijnymi, podejmujących kształtowanie religijno-moralne i patriotyczne kobiet na czasy powojenne. Początkowo była to grupa ośmiu kobiet (stąd późniejsza nazwa „Osemka”), a ich opiekunem duchowym był ksiądz Stefan Wyszyński. Po jego nominacji biskupiej i prymasowskiej bliska współpracownica w realizacji maryjnych inicjatyw duszpasterskich, m.in. Jasnogórskich Ślubów Narodu Polskiego, Wielkiej Nowenny i *Sacrum Poloniae Millenium*. W lutym 1948 aresztowana przez UB. Od 1954 przebywała w Częstochowie, zainicjowała ustawiczną modlitwę w intencji uwolnienia prymasa. 1957–1981 pracownik SPP, członek Komisji Maryjnej Episkopatu Polski. Siostra ks. Włodzimierza Okońskiego.

¹³⁴ Organizacja młodzieżowa działająca w okresie międzywojennym w polskich ośrodkach akademickich, której podstawowym założeniem było kształcenie intelektualne, religijne, moralne i społeczne w duchu Ewangelii. Związek Seniorów „Odrodzenie” dla członków organizacji kończących studia utworzono w 1926. Po wybuchu II wojny światowej działalność Odrodzenia została zawieszona, a po jej zakończeniu ze względu na sytuację polityczną nie podjęto oficjalnej działalności. Od 1957 pod patronatem kard. Wyszyńskiego seniorzy Odrodzenia utworzyli niezależny od władz państwowych ruch chrześcijańsko-społeczny. Corocznie organizowano na Jasnej Górze Dni Modlitw Inteligencji Katolickiej „Odrodzenie”.

¹³⁵ Antoni Marchewka, pseud. „A. Martoni” (1890–1973), ksiądz, święcenia w Kielcach 1918. Katecheta w szkołach średnich w Sosnowcu, Dąbrowie Górniczej, w nowo powstałej diecezji częstochowskiej. 1932–1933 autor

12.00. Przyjąłem ks. dr. Jana **Wosińskiego**¹³⁶, ojca duchownego w seminarium plockim, którego Ojciec św. zamianował biskupem sufraganem plockim, *ad servitium dioecesis*¹³⁷. Ks[iaźdz] W[osiński] wyraził *consensus canonicum*¹³⁸ i przyjął „*mandatum apostolicum*”¹³⁹.

17.00. W kaplicy siostr Rodziny Maryi przy ul. Żelaznej¹⁴⁰ po nieszpórach wygłosiłem przemówienie do wiernych. Po czym, po wieczerzy, spotkanie z ministrantami, w nowicjacie. Objąłem protektorat¹⁴¹ nad zgromadzeniem, z nominacji Stolicy św. W czasie uroczystości siostry odtworzyły [a] misterium o swym założycielu, abp. **Felińskim**¹⁴², na podstawie dokumentów historycznych. Na zakończenie wygłosiłem przemówienie. Obecni byli: ks. prał. **Padacz**, ks. dziekan **Kuć**, ks. kurator zgromadzenia o. W[ojciech] **Zmarz**¹⁴³, ks. dyr. **Dąbrowski**, ks. prof. **Lewkowicz**¹⁴⁴, ks. kan. M[ieczysław] **Jankowski**¹⁴⁵ i i[nni].

audycji religijnych w rozgłośni w Katowicach. W czasie II wojny światowej wykładowca katechetyki w Instytucie Teologicznym Paulinów w Częstochowie. Poszukiwany przez Gestapo, od 1942 pod zmienionym nazwiskiem (Jan Augustowski) pracował w Warszawie przy kościele Chrystusa Króla i w Sądzie Arcybiskupim. Redaktor tygodnika katolickiego „Niedziela” 1945–1953. 1947–1948 więziony przez UB. Członek Trybunału Prymasowskiego w Warszawie (od 1955). Kanonik gremialny kapituły katedralnej w Częstochowie 1951.

^a *W rękopisie skreślenie: uwagi??* myst.

¹³⁶ Jan Wosiński (1914–1996), ksiądz, ojciec duchowny i wykładowca seminarium duchownego w Płocku 1955–1962, święcenia kapłańskie 1939, biskupie 1962, biskup pomocniczy w Płocku 1961, administrator apostolski w Płocku 1962–1964, biskup pomocniczy w Płocku i wikariusz generalny 1964–1991, biskup senior 1991–1996, dyrektor krajowy Papieskiej Unii Misyjnej Duchowieństwa 1963–1970, przewodniczący Komisji Episkopatu ds. Misji 1972–1985.

¹³⁷ *Łac.* na służbę diecezji.

¹³⁸ *Łac.* zgodę kanoniczną.

¹³⁹ *Łac.* zlecenie apostolskie.

¹⁴⁰ Warszawa. Siedziba przełożonej generalnej zgromadzenia.

¹⁴¹ Protekcja papieska zapoczątkowana w średniowieczu opieką papieża nad poszczególnymi instytucjami kościelnymi; z upływem czasu oznaczała opiekę w stosunku do całych zakonów, co papież wykonywali przez kardynała protektora. Zostało to zniesione w 1964.

¹⁴² Św. Zygmunt Szczęśny Feliński (1822–1895), arcybiskup warszawski 1862–1883, święcenia kapłańskie jako kapłan diecezji żytomierskiej 1855, biskupie 1862. Arcybiskup tytularny Tarsu 1883. Beatyfikowany 2002, kanonizowany 2009.

¹⁴³ Wojciech Antoni Zmarz OFMConv (1907–1990), prowincjał prowincji krakowskiej 1947–1953, 1959–1962, w zakonie od 1923, święcenia 1930. Wykładowca prawa kanonicznego i teologii moralnej w seminarium zakonnych i diecezjalnych w Krakowie 1934–1978, kurator zgromadzeń zakonnych, uczestnik procesów beatyfikacyjnych, 1951–1955 odbywał siedmioletni wyrok więzienia wydany przez władze komunistyczne.

¹⁴⁴ Wojciech Ignacy Lewkowicz (1901–1971), święcenia 1925. Od 1956 rezydent w parafii Nawrócenia św. Pawła w Warszawie. Studia z zakresu muzyki kościelnej w Rzymie i Regensburgu, administrator parafii Jarosław 1939–1944, dyrygent chóru katedralnego w Przemyślu, profesor śpiewu w przemyskim seminarium duchownym 1944–1948. Z powodu represji komunistycznych, od 1948 w diecezji chełmińskiej, potem w archidiecezji warszawskiej. Aresztowany w 1955, przez 9 miesięcy więziony. Założyciel Instytutu Muzyki Sakralnej w Aninie (1959). Wykładowca w Instytucie Muzykologii KUL 1957–1969, organizator studiów organistowskich w diecezji warszawskiej i warszawskiej, wykładowca w sekcji muzyki kościelnej na ATK 1967–1970. Kapelan honorowy papieski 1968.

¹⁴⁵ Mieczysław Jankowski (1909–1986), ksiądz, święcenia 1934. Wykładowca śpiewu kościelnego w WMSD 1940–1982. Dyrygent chóru katedralnego, dyrektor Studium Muzyczno-Liturgicznego w Aninie, przewodniczący Komisji Muzyki Kościelnej w Kurii Metropolitalnej Warszawskiej. Kan. honorowy kapituły metropolitalnej warszawskiej 1957, gremialny 1965.

15 stycznia 1962, poniedziałek

W[arsza]wa – Laski

Po Mszy św. wyjechałem do Lasek z ks. prał. Padaczem. Dzień spędziłem na opracowywaniu listów i nad przygotowaniem do druku kazań moich^a dotyczących W[ielkiej] Nowenny¹⁴⁶.

16 stycznia 1962, wtorek

Laski – W[arsza]wa

9.00. Odwiedziłem s. **Tereśę** Landy¹⁴⁷, która choruje od kilku tygodni.

Rozmowa z Antonim **Marylskim**¹⁴⁸.

10.30. Powrót do Warszawy.

11.00. Ks[iądz] kan. **Goździewicz**¹⁴⁹, s. **Mieczysława**¹⁵⁰ i ks. **Kotowski**¹⁵¹ – sprawa pektorału¹⁵² dla biskupa sufragana.

^a Zob. zapis z 14 lutego.

¹⁴⁶ Jedną z najważniejszych inicjatyw duszpasterskich prymasa Wyszyńskiego. Zainicjowana napisanymi przezeń podczas internowania w Komańczy słubami jasnogóorskimi, nawiązującymi do trzechsetnej rocznicy słubów Jana Kazimierza złożonych w katedrze lwowskiej 1 IV 1656. Obejmowała dziesięcioletni okres przygotowań do Tysiąclecia Chrztu Polski, zwracając przede wszystkim uwagę na odrodzenie religijno-moralne narodu i Kościoła katolickiego w Polsce wobec zagrożeń laicyzacyjnych marksizmu w życiu indywidualnym i społecznym.

¹⁴⁷ Teresa Zofia Landy FSK (1894–1972), pedagog, krytyk literacki, publicystka, tłumaczka, autorka esejów religijnych i filozoficznych. Pochodziła ze zasymilowanej rodziny warszawskich Żydów. W 1917 przyjęła chrzest. W 1928 wstąpiła do Zgromadzenia Franciszkanek Służebnic Krzyża. Wspólnie z matką Różą Czacką, współzałożycielką Dzieła Lasek, przygotowywała polską wersję alfabetu Braille’a. 1939–1942 przełożona ośrodka zakonnego w Żuławie. Od 1942 do 1944 ukrywała się ze względu na swe pochodzenie. Po wojnie w Laskach. 1953–1957 mistrzyni nowicjatu, kierowniczka postulatów 1957–1961.

¹⁴⁸ Antoni Józef Marylski (1894–1973), prezes zarządu Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi 1937–1950 i 1961–1973. Nawrócony na katolicyzm pod wpływem m.in. ks. Kornilowicza, od 1922 związany z budową Zakładu dla Niewidomych w Laskach i do końca życia pracował tam jako administrator Dzieła Triuno, współzałożyciel kwartalnika „Verbum”, znawca tomizmu. Członek AK. W 1971 przyjął święcenia kapłańskie.

¹⁴⁹ Hieronim Goździewicz (1911–1984), ksiądz, kierownik SPP 1961–1984, święcenia 1934. Aresztowany przez Niemców w 1939, po zwolnieniu z więzienia, dostał się do Rzymu. W Salamance zdobył doktorat z prawa kanonicznego. W Chile 1941–1946 praca w seminarium duchownym archidiecezji Concepción. Po powrocie do Polski referent w SPP 1947–1961. Organizator i pierwszy kierownik 1951–1959 Trybunału Prymasowskiego dla spraw *super rato*. Kanonik honorowy kapituły prymasowskiej w Gnieźnie 1956, kanonik gremialny 1960. Szambelan papieski 1965, prałat honorowy papieski 1980, protonotariusz apostolski 1983. W latach 1951–1958 tajny współpracownik aparatu bezpieczeństwa pseud. „Heniek”. W 1962 wyjawiał fakt współpracy kard. Wyszyńskiego.

¹⁵⁰ Mieczysława Maria Wasilewska CSSE (1917–2012), w prowincji poznańskiej zgromadzenia elżbietanek od 1948; od grudnia 1957 w prowincji warszawskiej. Sekretarka w SPP 1950–1985, przełożona domu w Krynicy Zdroju 1985–1991. Od 2008 w domu zakonnym w Warszawie.

¹⁵¹ Stanisław Kotowski (1914–1984) ksiądz, od 1957 referent w SPP, święcenia 1938. Kapelan w II Korpusie Wojska Polskiego gen. Andersa. Doktor obojga praw 1946, wykładowca w seminarium diecezjalnym w Sandomierzu 1947–1954, notariusz w tamtejszej kurii diecezjalnej 1948–1954, redaktor „Kroniki Diecezji Sandomierskiej” 1950–1957. W latach 1957–1965 mieszkał przy kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie i tam pomagał w duszpasterstwie. Inkardynowany do archidiecezji warszawskiej w 1974. Propagator nabożeństwa do Miłosierdzia Bożego. Szambelan papieski 1959.

¹⁵² Łac. *crux pectoralis* – krzyż napierśny; krzyż noszony na piersi przez biskupów, zawieszony na łańcuchu lub jedwabnym sznurze.

M[aria] **Okońska** – oddaje II tom kazań, które mają być drukowane w Veritas londyńskim¹⁵³.

11.30. Ks[iądz] kan. **Cząstka**¹⁵⁴ – sprawy leczenia profilaktycznego alkoholików. Chce złożyć wnioski na Sobór Watyk[ański] o duszpasterstwie alkoholików. Chce odnowić zakon „Marianów Białych”¹⁵⁵, którzy zajmowali się problemem trzeźwości; jestem zdania, że nie ma o czym mówić.

Ścibor h[erbu] **Leliwa Bobola**¹⁵⁶, z Koszyc (Słowacja), krewny św. Andrzeja Boboli¹⁵⁷, odwiedza grób św. Andrzeja. Prosi o błogosławieństwo i obrazki.

Zarząd Zgrom[adzenia] Sług Jezusa – matka **Piller**¹⁵⁸ – podziękowanie za przyjęcie protektoratu nad zgrom[adzeniem].

M[atka] Zbigniewa **Jaworska**¹⁵⁹, przełożona prow[incjalna] zgr[omadzenia] urszulanek [Unii Rzymskiej], chce jechać do Rzymu. Bardzo zachęcam. Nie radzę wprowadzać ślubów uroczystych – nie pora¹⁶⁰.

12.00. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** – 1) jest zdania, że należy ogłosić nominację bp. **Dąbrowskiego** – deleguję go, by tego dokonał na radzie prow[incjalnej] orionistów, która dziś obraduje; 2) nominat powinien zająć całe mieszkanie dawne po

¹⁵³ Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, założony w 1947 w Londynie z inicjatywy ks. Stanisława Bełcha przez fundację Veritas dla krzewienia wiary i kultury chrześcijańskiej wśród emigracji polskiej; wcześniej działał jako drukarnia i wydawnictwo biskupa polowego, zorganizowane przez biskupa Gawlinę. Kazania prymasowskie zostały ostatecznie wydrukowane w Paryżu – zob. zapis z 4 marca.

¹⁵⁴ Antoni Cząstka (1886–1976), ksiądz, kapelan siostr felicianek 1948–1964, święcenia 1912. Działacz abstynencki. W 1947 powołany przez KPE do zorganizowania kościelnej akcji przeciwalkoholowej. Od 1925 wiceprezes Związku Księża Abstynentów we Lwowie, 1935–1939 z powodzeniem prowadził na terenie rodzimej diecezji przemyskiej akcję przeciwalkoholową.

¹⁵⁵ Poprzednicy obecnego Zgromadzenia Księża Marianów pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP (MIC), założeni w 1673 w Puszczy Korabiewskiej, obecnie Puszcza Mariańska, przez św. Stanisława Papczyńskiego. Istnieli do 1909, w ostatnim okresie nękani przez władze carskie. Odnowy i reformy zgromadzenia dokonał bł. Jerzy Matulewicz.

¹⁵⁶ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁵⁷ Św. Andrzej Bobola (1591–1657), patron Polski, kapłan zakonu jezuitów, święcenia 1622. Nazywany apostołem Pińszczyzny, zjednał dla katolicyzmu wielu prawosławnych. Zginął z rąk Kozaków w Janowie Poleskim. Beatyfikowany w 1853, kanonizowany w 1938. Ciało męczennika złożono w Pińsku, następnie przeniesiono do Połocka, potem do Moskwy (1922), Rzymu. W 1938 sprowadzono je do Warszawy i złożono w kaplicy domu jezuitów przy ul. Rakowieckiej.

¹⁵⁸ Maria Piller AI (1885–1974), przełożona generalna zgromadzenia 1952–1965, w zgromadzeniu od 1912. Socjuszka mistrzyni nowicjatu 1920–1932, radna generalna 1932–1946, wikaria generalna 1946–1952. W latach 1960–1966 członkini Konsulty WPZZ w Polsce.

¹⁵⁹ Zbigniewa Bożena Jaworska OSU (1909–1993), przełożona prowincji polskiej 1960–1966, w zakonie od 1932, nauczycielka szkół i kierowniczka internatów urszulańskich w Poznaniu, Wrocławiu, Krakowie, przełożona domu zakonnego w Rokicinach 1955–1960.

¹⁶⁰ W 1956 Stolica Święta zgodziła się na przywrócenie w zakonie ślubów uroczystych, skutkujące m.in. niemożnością wykonywania jakiegokolwiek aktu własności osobistej. W ówczesnej sytuacji w Polsce, gdzie istniało zagrożenie rozwiązywania zakonów przez władze komunistyczne i konieczności życia ukrytego, a siostry – chcąc zachować śluby uroczyste – nie miałyby z czego żyć, ówczesna przełożona prowincji polskiej uzyskała zgodę władz kościelnych, aby siostry tej prowincji nadal składały śluby proste.

Prymasie¹⁶¹ – wyrażam zgodę; 3) pomocnikiem bp. D[ąbrowskiego] może być ks. **Gościński**¹⁶², orionista; 4) sprawę wejścia nominata do kapituły zdecyduje się później.

12.30. Ks[iądz] **Kumor**¹⁶³ i ks. **Rybczyk**¹⁶⁴ z Ośrodka Archiwów przy KUL¹⁶⁵. Sytuacja w wydawnictwie, z kursami i z mikrofilmowaniem.

13.00. B[isku]p **Dudziec**¹⁶⁶, ustalamy program konsekracji bp. Wosińskiego na 4 lutego [19]62 r. Rozpocniemy o godz. 10[.00] rano.

16.00. Delegacja **duszpasterzy akademickich**, po obradach wszystkich duszpasterzy, w Warszawie.

18.00. Delegacja **akademików** warszawskich i duszpasterze akad[emiccy] – z życzeniami świątecznymi. Wypowiadają swoje uczucia, wysłuchują mojego przemówienia. Zostają na herbatę i pączki; razem około 30 osób.

17 stycznia 1962, środa

Warszawa

7.30. Na Mszy św. Konsulta Wyższych Zakonów Żeńskich¹⁶⁷; po Mszy św. omawiamy program pracy na najbliższy okres. Przedstawiam ks. Dąbrowskiego jako b[isku]pa sufragana warszawskiego.

¹⁶¹ Na al. Szucha 12, budynek nuncjatury.

¹⁶² Franciszek Gościński FDP (1914–1990), dyrektor Wydziału Prawnego i Biura Sekretariatu Episkopatu 1962–1988, święcenia 1943. Wychowawca w sierocińcu w Łązniewie 1944–1945, przełożony domu zakonnego 1945–1958 i proboszcz parafii Najświętszego Serca Jezusowego we Włocławku 1945–1961, kierownik Referatu Dobroczynności w kurii włocławskiej 1959–1961, prefekt kleryków w WSD w Zduńskiej Woli 1961–1962, kapelan w zakładzie felicyjanek w Warszawie od 1962, zastępca sekretarza Konferencji Episkopatu od 1969, zastępca przewodniczącego Komisji Prawnej Episkopatu 1975–1988.

¹⁶³ Bolesław Kumor (1925–2002), ksiądz, wykładowca historii Kościoła na KUL od 1960, święcenia 1952, doktorat 1954, habilitacja 1959 (zatwierdzona w 1966), prefekt studiów w seminarium duchownym w Tarnowie 1955–1957. Autor ośmiotomowej *Historii Kościoła w Polsce*. Protonotariusz apostolski 1999.

¹⁶⁴ Józef Rybczyk (1912–1983), obywatel amerykański, ksiądz, wykładowca na Wydziale Prawa Kanonicznego KUL 1949–1983, dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego 1962–1974, 1977–1978, święcenia 1937. Aresztowany przez Niemców 1939, zwolniony po interwencji ambasadora USA 1940, duszpasterz w diecezji kieleckiej 1940–1945, członek AK, doktor prawa kanonicznego 1945, studia w Rocie Rzymskiej 1946–1947, kanclerz kurii kieleckiej 1947–1950, więziony 1952–1955 w związku z procesem biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka. Prorektor KUL 1956–1959, konsultor Papieskiej Komisji do spraw Rewizji KPK 1967–1983. Prałat domowy papieski 1963.

¹⁶⁵ Ośrodek Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych – placówka naukowo-badawcza KUL, powołana w 1956 jako jeden z działów Biblioteki Uniwersyteckiej KUL, od 1959 zakład międzywydziałowy KUL, od 2006 Instytut. Główne zadania: wydawanie półrocznika „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, mikrofilmowanie zbiorów kościelnych, organizowanie szkoleń, kursów, sesji naukowych dla pracowników instytucji kościelnych przechowujących materiały archiwalne, zbiory biblioteczne i eksponaty muzealne.

¹⁶⁶ Piotr Dudziec (1906–1970), biskup pomocniczy w Płocku 1950–1970, w latach 1961–1962 wikariusz kapituły diecezji płockiej, święcenia kapłańskie 1932, biskupie 1950.

¹⁶⁷ Ustanowiona 4 VI 1960, złożona z 10 osób spośród kandydatek zaproponowanych przez zebranie plenarne i mianowanych przez prymasa Polski na 3-letnią kadencję, zbierająca się zasadniczo raz na kwartał i stanowiąca organ doradczy prymasa Polski; jej celem było współdziałanie żeńskich instytutów zakonnych z władzą kościelną w odnowieniu i pogłębieniu życia zakonnego i działalności apostolskiej oraz koordynacja obrony wobec represji ze strony władz komunistycznych.

M[atka] **Popiel**¹⁶⁸ – sprawy zgr[omadzenia] w Rzymie i we Francji; przedstawia nową radę gener[alną].

M[atka] **Bzowska**¹⁶⁹, wizytka – sprawy kongregacji ss. wizytek i translokata przełożonych.

Ks[iądz] dyr. Dąbrowski, ustalamy sprawy związane z konsekracją biskupią i mieszkaniem.

O[jciec] Br[onisław] **Wilk**¹⁷⁰, sprawy zakonne, urlop.

Ks[iądz] prob. **Romanowski**¹⁷¹ z Łomianek, sprawa lokalizacji terenu na nową parafię, na **Dąbrówce**.

Ks[iądz] dyr. **Grabowski**¹⁷² z Konwikt¹⁷³ ATK¹⁷⁴, w sprawie regulaminu dla studentów.

S[iostra] **Irena Szyszko**¹⁷⁵ z Leopoldowa – ze swoimi kłopotami.

Ks[iądz] **Kobyliński**¹⁷⁶ z diec[ezji] łuckiej, prosi o przyjęcie do pracy; odsyłam go do ks. **Grabowskiego**¹⁷⁷ w Wołominie, na którego się powołuję.

Ks[iądz] Z[bigniew] **Kraszewski**¹⁷⁸ z Seminarium M[e]t[ro]p[olitalnego], prosi o pozwolenie na dalsze studia, zagraniczne. Wnieś podanie i plan studiów. Projektuje ogrzanie kościoła na Bielanych.

¹⁶⁸ Franciszka Antonina Popiel (Chościak-Popiel) USJK (1916–1963), przełożona generalna 1955–1963, w zgromadzeniu od 1937, od 1960 przewodnicząca Konsulty WPZZ w Polsce. Przygotowywała program włączenia się polskich zakonnic w Wielką Nowennę.

¹⁶⁹ Bronisława Bzowska VSM (1906–1997), pierwsza przewodnicząca federacji klasztorów wizytkowskich w Polsce 1959–1965. Od 1960 pierwsza przewodnicząca Komisji Klasztorów Klauzurowych Konsulty Wyższych Przełożonych Żeńskich Zakonów w Polsce. Przełożona siostr wizytek w Krakowie 1955–1958, 1964–1968, 1977–1980, w Jasle 1961–1964, mistrzyni nowicjatu.

¹⁷⁰ Bronisław Jan Wilk OFMCap (1909–1978), referent spraw zakonnych w SPP 1957–1977. W zakonie od 1928, święcenia 1935. Wykładowca prawa kanonicznego 1946–1950, 1955–1956, definitor prowincji 1952–1958, 1964–1967, 1970–1973, obrońca węzła w Trybunale Apostolskim przy Prymasie Polski 1950–1957, wizytator i kurator żeńskich zgromadzeń zakonnych, pomagał w opracowaniu konstytucji zakonnych w duchu odnowy posoborowej.

¹⁷¹ Franciszek Romanowski (1900–1975), ksiądz, proboszcz parafii św. Małgorzaty w Łomiankach 1944–1975, święcenia 1932.

¹⁷² Aleksander Grabowski (1911–1973), ksiądz, dyrektor Konwikt¹⁷³ i Biblioteki ATK 1961–1966, święcenia 1935. Kapelan V Brygady Wileńskiej AK, proboszcz parafii Dobryńskich Kościelny 1959–1961, od 1963 notariusz w procesie beatyfikacyjnym o. Kolbego, proboszcz parafii Dąbrowa Białostocka 1966–1968, wikariusz parafii św. Rocha w Białymstoku 1968–1971. Od 1972 mieszkał w klasztorze w Niepokalanowie.

¹⁷³ *Łac. convictum* – dom księży studentów.

¹⁷⁴ Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie, szkoła wyższa kierująca się przepisami państwowymi i kościelnymi, powstała – na mocy decyzji władz państwowych – w 1954 po likwidacji przez władze państwowe Wydziałów Teologicznych na Uniwersytetach Warszawskim i Jagiellońskim. Jako uczelnia katolicka została zaakceptowana przez Stolicę Apostolską w 1960. W 1999 przekształcona w Uniwersytet im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

¹⁷⁵ Ildefonsa Irena Krystyna Szyszko CSFFM (1924–1986), w zgromadzeniu od 1950, w latach 1952–1958 wychowawczyni w Państwowym Zakładzie Lecznico-Wychowawczym w Świebodzinie, od 1958 w domu zakonnym w Leopoldowie, przełożona tego domu 1977–1980.

¹⁷⁶ Eugeniusz Kobyliński (1896–1969), ksiądz diecezji łuckiej, święcenia 1925. Proboszcz parafii Łobaczówka ?–1939. W 1944 wyjechał z terenu rodzimej diecezji; administrator parafii Białuty diecezja chełmińska 1945–1955. W archidiecezji warszawskiej w parafii Bełchów, Ostrówek, Czubin.

¹⁷⁷ Mieczysław Grabowski (1906–1984), ksiądz, proboszcz parafii Matki Bożej Częstochowskiej w Wołominie 1950–1964. Święcenia 1937. Administrator Domu „Roma” w Warszawie 1945–1950, zasuspendowany w 1964, rezydent przy parafii Zbawiciela w Warszawie 1964–1967, rektor kaplicy cmentarnej św. Grzegorza na Woli 1967–1978.

¹⁷⁸ Zbigniew Józef Kraszewski (1922–2004), ksiądz, prefekt WMSD w Warszawie 1956–1964, święcenia kapłańskie 1949, biskupie 1970. Żołnierz AK, uczestnik powstania warszawskiego. Wicerektor WMSD 1964–1969, rektor

18 stycznia 1962, czwartek**Warszawa**

7.30. Na Mszy św. m[anka] **Barwińska**¹⁷⁹, wizytatorka ss. szarytek z trzema siostrami¹⁸⁰ i M[irosława] [Berdowska-]**Hankiewicz**¹⁸¹, która otrzymuje paczkę książek dla swej pracy i różańce dla dziewcząt.

9.00. O[jciec] Br[onisław] **Wilk** – omawiamy sprawy zakonne przed wyjazdem ojca na urlop do Zakopanego.

M[anka] **Maksencja**¹⁸² – wyjeżdża do bp. Dąbrowskiego z darami ubiorów biskupich, których nieco znaleźliśmy na Miodowej.

Ks[iądz] dr **Malej**¹⁸³ – w sprawie wyjazdu do Rzymu, na „pięć lat”. Nie umie wskazać celu. Chce „wydawać”. Wyjaśniam, że to niełatwo. Wystarczy 2–3 miesiące, na co się zgadza.

D[okto]r docent **Przytuła**¹⁸⁴ – przedstawia bolesny stan ginekologii. Otrzymuje polecenie do ks. prał. **Staniszewskiego**.

Matka **Kaniakówna**¹⁸⁵ z Rodziny Maryi – w sprawie wykonania zarządzeń wizytatora, o. **Kazika**¹⁸⁶.

1969–1970, biskup pomocniczy archidiecezji warszawskiej 1970–1992, biskup pomocniczy diecezji warszawsko-praskiej 1992–1997, proboszcz parafii Bożego Ciała w Warszawie 1970–1997.

¹⁷⁹ Stefania Barwińska SM (1904–1996), w zgromadzeniu od 1926, wizytatorka prowincji warszawskiej 1957–1969. Wizytatorka – odpowiedniczka przełożonej prowincjalnej.

¹⁸⁰ Były to: s. Stanisława Janikowicz SM (1898–1994), w zgromadzeniu od 1928, asystentka wizytatorki 1952–1970; s. Maria Dąbkowska SM (1908–1971), w zgromadzeniu od 1931, pracująca w sekretariacie prowincji; s. Anna Zdzienko SM (1902–1990), w zgromadzeniu od 1934.

¹⁸¹ Mirosława Berdowska-Hankiewicz (1922–1987), członkini „Ósemki”, a następnie Instytutu Prymasa Wyszyńskiego od 1948, katechetka w Warszawie 1960–1969, magister prawa na UW; w 1954, po dwóch latach pracy zwolniona z funkcji sędziego sądu dla nieletnich za przynależność do Instytutu. 1954–1959 na Jasnej Górze. W 1959 sądzona w procesie wytoczonym pracownikom Instytutu. Pracownica Wydziału Duszpasterskiego Kurii Włocławskiej 1970–1975.

¹⁸² Maksencja Helena Jechalik CSSE (1903–1983), w poznańskiej prowincji zgromadzenia od 1926. Od 1958 w prowincji warszawskiej. Osobista pielęgniarka prymasów – kard. Hłonda (1936–1946, z przerwą w czasie II wojny światowej) oraz kard. Wyszyńskiego; przełożona wspólnoty elżbietanek w rezydencji prymasów w Poznaniu (mianowana 1937) i Warszawie – początkowo przy al. Szucha, potem przy ul. Miodowej 1950–1963, radna prowincjalna 1958–1970. Świadek aresztowania prymasa (25 IX 1953).

¹⁸³ Witold Malej (1922–2006), ksiądz, dyrektor Biblioteki Seminarium Metropolitalnego 1952–1966, dyrektor Archiwum Archidiecezji Warszawskiej 1960–1967. Święcenia 1949. Redaktor „Wiadomości Archidiecezjalnych Warszawskich” 1960–1967. Proboszcz parafii św. Szczepana i św. Anny w Raszynie 1967–1973. W 1973 udał się na misje.

¹⁸⁴ Piotr Przytuła (1900–1982), specjalista z zakresu położnictwa i chorób kobiecych, wieloletni przewodniczący Zarządu Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego, członek honorowy PTG, uczestnik powstania warszawskiego.

¹⁸⁵ Alfonsa – nieużywane – Helena Kaniakówna CSFFM (1918–1990), przełożona generalna 1960–1972, w zgromadzeniu od 1936. Studia polonistyczne na UJ 1947–1952, sekretarka generalna 1957–1960, ostatnie lata życia spędziła w Woli Gołkowskiej.

¹⁸⁶ Walenty Kazik SJ (1916–2003), kapłan prowincji mazowiecko-wielkopolskiej, przełożony domu zakonnego w Otwocku 1958–1966, w zakonie od 1931, święcenia 1944. Rekolekcionista, sekretarz prowincjała 1966–1974, z nominacji prymasa Polski wizytator apostolski Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi (2 II 1959 – 28 IV 1961).

19 stycznia 1962, piątek

Warszawa

9.00. B[isku]p Br[onisław] Dąbrowski – ustalamy termin konsekracji na 25 marca. Plan odnowienia domu przy al. Szucha. Instytut [Prymasowski]¹⁸⁷ przeniesie się na drugą stronę I piętra; bp D[ąbrowski] zajmie mieszkanie po Instytucie. Na II piętrze będą biura dla Konsulty męskiej¹⁸⁸, gdzie będzie pracował ks. **Gościński**. Ks[iądz] **Żuchowski**¹⁸⁹ zajmie się sprawami zakonów żeńskich. Nad całością czuwać będzie biskup D[ąbrowski].

O[jciec] **Ferdynand**¹⁹⁰, wikariusz gen[eralny] oo. paulinów – sprawy zakonu, rządów o. generała¹⁹¹ i nowej kapituły.

Ks[iądz] **provincjał warszawski** księży^a jezuitów, ks. **Dzierżek** TJ¹⁹². Na udział w ceremoniach protestanckich może ks. provincjał pozwolić 2 swoim zakonnikom, 1 marianinowi na udział w nabożeństwie. Przyjmuję propozycję udzielenia święceń kapł[ąnskich] na Rakowieckiej¹⁹³ i nabożeństwa w urocz[ystość] Serca P[ana] Jezusa.

^a W rękopisie: xx.

¹⁸⁷ Pełna nazwa – Instytut Prymasowski Ślubów Narodu. Wcześniejsza nazwa – pomocnice Maryi Jasnogórskiej Matki Kościoła. Wyłoniony z założonej w 1942 grupy sodalisek, opartej na programie ośmiu błogosławieństw. Współpracowały z prymasem Wyszyńskim w realizacji Jasnogórskich Ślubów Narodu i jako Instytut został erygowany przez kard. Wyszyńskiego 3 V 1957 na Jasnej Górze.

¹⁸⁸ Konsulta Męska – właściwie Konferencja Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego w Polsce – powołana do życia przez Stolicę Apostolską dekretem Kongregacji Zakonów z 30 XI 1963. Konferencja jest „kościelną osobą prawną”, kolegią, na prawie papieskim, podlega Stolicy Apostolskiej przez Kongregację ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, zgodnie z kodeksem prawa kanonicznego oraz statutem zatwierdzonym przez prymasa Wyszyńskiego. Zrzesza przełożonych generalnych i prowincjalnych wspólnot zakonnych męskich rezydujących na terenie Polski. Do jej zadań należy m.in. pogłębianie współpracy między różnymi wspólnotami zakonnymi, rozwijanie inicjatyw w dziedzinie formacji i apostołstwa, popieranie współpracy zakonów i zgromadzeń zakonnych w zakresie duszpasterstwa i rozwijanie wszelkich inicjatyw oraz działalności służącej dobru Kościoła, reprezentowanie i obrona praw członków Konferencji wobec kompetentnych władz, współpraca z Konferencją Episkopatu i z poszczególnymi biskupami.

¹⁸⁹ Alojzy Żuchowski SAC (1913–1994), ksiądz, dyrektor WSZ w SPP 1962–1977, od 1957 sekretarz generalny KWPZM w Polsce, święcenia 1940. Mistrz nowicjatu i ojciec duchowny alumnów 1945–1950, ekonom prowincjalny, wicegenerał zgromadzenia 1977–1983.

¹⁹⁰ Ferdynand Stanisław Pasternak OSPPE (1921–1999), wikariusz generalny zakonu 1957–1963, święcenia 1949. Prefekt kleryków 1950–1955, doradca generała 1952–1957, 1969–1975. Funkcji prokuratora generalnego przy Stolicy Apostolskiej nie objął, gdyż władze państwowe nie dały mu paszportu. Doktor prawa kanonicznego 1964. Od 1968 wykładowca na ATK. Prodziekan Wydziału Prawa Kanonicznego ATK 1975–1978, dziekan 1984–1991.

¹⁹¹ Ludwik Franciszek Nowak OSPPE (1909–1986), przełożony generalny zakonu paulinów 1957–1963. Śluby wieczyste 1927, święcenia 1934.

¹⁹² Stefan Dzierżek TJ (1913–2005), przełożony prowincji mazowiecko-wielkopolskiej 1961–1967, w zakonie od 1928, święcenia 1944. Przełożony domów zakonnych w Lublinie, Kaliszu i Łodzi. Sędzony w 1981 i więziony za postawę wobec stanu wojennego, organizator pomocy represjonowanym w stanie wojennym. W ostatnich latach życia aktywny duszpasterz w Kaliszu.

¹⁹³ Na ul. Rakowieckiej znajduje się kościół parafii św. Andrzeja Boboli, sanktuarium patrona Polski, gdzie posługę pełnią ojcowie jezuici; tam też, od 1952 mieści się Wydział Teologiczny „Bobolanum”, na którym odbywają studia teologiczne klerycy jezuici.

Nowa przełożona gen[eralna] [zgromadzenia] „**Dobrego Pasterza**”, m[atka] **Wojno**¹⁹⁴, z asystentką¹⁹⁵ – proszą o błogosławieństwo.

Ks[iądz] dyr. **Bania**¹⁹⁶ z TP KUL¹⁹⁷ – pragnie przejść do pracy duszpasterskiej w Poznaniu, wyrażę zgodę, gdy a[rcy]b[isku]p poznański wyrazi gotowość zatrudnienia u siebie.

Ks[iądz] A[leksander] **Fedorowicz**¹⁹⁸ z par[afii] Izabelin – informuje o postępie prac w budowie Domku Rekolekcyjnego.

Wpłynęły akta procesu ojca Kolbego¹⁹⁹, z Rzymu, przywiezione przez nieznanego doręczyciela i złożone u oo. jezuitów 14 stycznia [19]62 r. Otwieramy je razem z ks. prał. **Padaczem**.

17.00. Ks[iądz] kanclerz **Olszewski**²⁰⁰ – sporządzamy kronikę czynności za rok ub[iegły].

19.00. Przyjechał p. **Audykiewicz**²⁰¹ z Londynu i przyprowadził samochód ford, dar Ligi Katolickiej w USA²⁰² dla Prymasa Polski.

¹⁹⁴ Maria Teresa Wincenta Wojno (1917–1991), przełożona generalna zgromadzenia pasterzanek 1961–1973, w zgromadzeniu od 1936. Wychowawczyni w zakładzie dla dziewcząt w Piasecznie 1939–1947, aresztowana przez władze komunistyczne po przejściu przez nie tej placówki; kierowniczka przedszkola parafialnego w Gdańsku-Brzeźnie 1947–1950; mistrzyni nowicjatu 1950–1961, przełożona domów zakonnych w Dąbrowicy i Lublinie, wikaria generalna 1985–1991.

¹⁹⁵ Maria Janina Eugenia Woźniak (1903–1992), ekonomka i sekretarka generalna zgromadzenia pasterzanek 1955–1967, w zgromadzeniu od 1919, wychowawczyni i kierowniczka w zakładach wychowawczych zgromadzenia w Białymstoku, Gdańsku, Częstochowie, p.o. ekonomka generalna 1967–1973, przełożona domów zakonnych w Piasecznie i Knyszynie.

¹⁹⁶ Józef Bania (1911–1992), ksiądz, kierownik Biura Zarządu Głównego TP KUL 1955–1976. Świecenia 1935. Proboszcz parafii Smyga 1938–1939, kapelan w Wojsku Polskim 1939. Od 1940 w diecezji kieleckiej – prefekt w rodzinnej parafii Chroberz 1940–1945, Wzdów 1945–1946, Busko Zdrój 1946–1949. Student prawa kanonicznego na KUL 1949–1952, studia doktoranckie 1952–1956. Po przejściu w 1976 na emeryturę mieszkał w Lublinie. Pochowany w Chroberzu.

¹⁹⁷ TP KUL – Towarzystwo Przyjaciół KUL, organizacja społeczna założona w 1922 przez ówczesnego rektora uczelni ojca Jacka Woronieckiego. Poprzez składki swoich członków i organizowanie zbiorów pieniężnych wspiera materialnie Uniwersytet, szerzy idee wyższych uczelni katolickich, kształtuje w społeczeństwie życzliwość dla Kościoła i odpowiedzialność za Katolicki Uniwersytet Lubelski.

¹⁹⁸ Aleksander Fedorowicz (1914–1965), ksiądz, pierwszy proboszcz parafii św. Franciszka z Asyżu w Izabelinie 1951–1965, budowniczy tamtejszego kościoła. Świecenia 1942. W 1945 podjął pracę w Laskach, ale z powodu choroby przebywał w Zakopanem i do Lasek wrócił w 1948. Uważany za prekursora Soboru Watykańskiego II w zakresie liturgii, m.in. w jego kościele parafialnym zaczęto po raz pierwszy w Polsce, za zgodą prymasa Wyszyńskiego, odprawiać Mszę św. twarzą do wierznych, także w języku polskim (lata 50.). Zmarł w opinii świętości, spodziewany jest jego proces beatyfikacyjny.

¹⁹⁹ Maksymilian Rajmund Kolbe OFMConv (1894–1941) kapłan, w zakonie od 1910, święcenia 1918. Założyciel Rycerstwa Niepokalanej 1917, miesięcznika „Rycerz Niepokalanej” 1922, budowniczy klasztoru w Niepokalanowie. W 1930 udał się do Japonii, w 1936 ponownie w Niepokalanowie, założyciel radiostacji w Niepokalanowie w 1938, wydawca „Małego Dziennika”. Aresztowany we wrześniu 1939, został 8 grudnia zwolniony; po ponownym aresztowaniu 17 II 1941 więziony na Pawiaku, a od maja 1941 w Oświęcimiu. Tam zgłosił się za więźnia skazanego na śmierć. W bunkrze głodowym dobiły zastrzykiem 14 VIII 1941. Beatyfikowany 1971, kanonizowany 1982.

²⁰⁰ Franciszek Olszewski (1906–1979), ksiądz, kanclerz Kurii Metropolitalnej Warszawskiej 1959–1979. Świecenia 1932. Wicedyrektor a następnie dyrektor Związku „Caritas” w archidiecezji warszawskiej 1935–1946. Kapelan AK. Asystent na Wydziale Teologii UW 1946–1955. Studia w Lowanium, doktorat w Instytucie Katolickim w Paryżu i na Sorbonie, praca duszpasterska wśród Polonii Francuskiej 1955–1958. Wykładowca katolickiej nauki społecznej w Seminarium Metropolitalnym 1958–1973, redaktor „Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej” 1961–1979, dyrektor zarządu cmentarzy rzymskokatolickich w Warszawie 1969–1979. Kanonik honorowy kapituły metropolitalnej 1960, kanonik gremialny 1969.

²⁰¹ Nie udało się ustalić danych osobowych.

²⁰² Liga Katolicka Pomocy Religijnej Polsce, dobroczynne stowarzyszenie świeckich katolików w Stanach Zjednoczonych mające głównie na celu organizowanie pomocy materialnej, religijnej i moralnej Kościołowi katolickiemu

20 stycznia 1962, sobota

Warszawa – Łaski

7.30. Na Mszy matka **Adela**²⁰³, urszulanka [Unii Rzymskiej].

9.00. Oglądamy wóz forda; ks[ia]dz] prał. **Borowiec**²⁰⁴ sprzedął starego forda, którego kupił ongiś bp Klepacz dla S[ekretariatu] P[rymasa] P[olski].

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Doręczam bp. **Dąbrowskiemu** nominację Stolicy św. Brak bp. **Modzelewskiego** i bp. **Majewskiego**²⁰⁵.

16.00. Stanisław **Radziwiłł**²⁰⁶ z USA, doradca prezydenta Kennedy'ego²⁰⁷. Rozmowa na temat możliwości pomocy Kościołowi i Narodowi w Polsce. Z rozmowy wynika, że kierownicy USA są dobrze zorientowani w sytuacji Polski, wiele wiedzą o taktyce kom[unistycznej] walki z religią. Chcieliby pomóc Kościołowi, którego pozycję dobrze oceniają. Są gotowi dać wielkie środki, tylko nie znają drogi. Tym więcej że starania wysłanników Rządu PRL nie osiągnęły nic.

17.00. Matka **Adela**, urszulanka U[nii] R[zymskiej]

17.15. Wyjazd do Łasek z ks. prał. **Padaczem**. Pracuję nad projektem Synodu Gnieźnieńskiego.

24 stycznia 1962, środa

Łaski – Warszawa

Dwa dni, 21–22 stycznia, pracowałem w Łaskach nad przeglądaniem projektu Synodu Gnieźnieńskiego. Jest zbyt szablonowy, według wzorów C[odex] I[uris] C[anonici]²⁰⁸. Staram się go zaktualizować.

w Polsce. Powołana w 1943 w Buffalo na zjeździe duchowieństwa polskiego i działaczy społecznych pod przewodnictwem biskupa Stanisława Wincentego Bony.

²⁰³ Adela Maria Łączka OSU (1915–1998), w zakonie od 1936, okres wojny spędziła w Anglii, nauczycielka i przełożona domów zakonnych we Wrocławiu, Warszawie, referentka WSZ w SPP 1953–1959, współpracownica biskupa Dąbrowskiego w Sekretariacie Episkopatu Polski 1972–1994.

²⁰⁴ Franciszek Borowiec (1906–1992), ksiądz, dyrektor Domu Arcybiskupów Warszawskich 1957–1983. Świecenia 1934. Referent SPP, kierownik Trybunału Prymasowskiego dla spraw *super rato*, oficjał Sądu Metropolitalnego 1964–1983. Szambelan papieski.

²⁰⁵ Wacław Majewski (1891–1983), biskup pomocniczy warszawski, proboszcz parafii Najświętszego Zbawiciela 1946–1983. Świecenia kapłańskie 1916, biskupie 1946. Notariusz kurii i profesor seminarium duchownego 1928–1944, proboszcz parafii archikatedralnej 1942, kanclerz Kurii Metropolitalnej 1943–1946. Jako wikariusz generalny zarządzał archidiecezją warszawską w okresie uwięzienia kard. Wyszyńskiego 1953–1956.

²⁰⁶ Stanisław Albrecht Radziwiłł (1914–1976), książę, dyplomata; trzecie – niesakramentalne małżeństwo 1959–1974 – zawarł z siostrą Johna F. Kennedy'ego, aktorką. Zaangażowany w kampanię wyborczą JFK, po jego wyborze na prezydenta uchodził za osobę, z której opiniami JFK się liczył. Od 1959 dyrektor linii lotniczych Olympic Airways. Fundator (1971) kościoła św. Anny w posiadłości Fawley Court (Anglia) zarządzanej przez księży marianów. W tym kościele został pochowany, ale po sprzedaniu Fawley Court ekshumowany.

²⁰⁷ John Fitzgerald Kennedy (1917–1963), prezydent USA 1961–1963, pierwszy katolik sprawujący tę funkcję, zastrzelony w zamachu podczas pobytu w Dallas.

²⁰⁸ *Łac. Codex Iuris Canonici* – Kodeks prawa kanonicznego obowiązujący od 1918 do 1983.

We wtorek prowadziłem dzień skupienia dla zespołu Ósemki; wygłosiłem dwie konferencje. Prowadziłem instrukcję liturgiczną o brewiarzu²⁰⁹. Dokonałiśmy przeglądu prac nad oddawaniem się Matce Bożej²¹⁰ w Polsce, diecezji, duchowieństwa, zakonów, seminariów i wiernych.

Dziś, po Mszy św., wróciłem z **pral. Padaczem** do domu. Przyjąłem dr. Stefana **Grzybowskiego**²¹¹ z Toronto (Kanada), który w imieniu^a Polskiego Harcerstwa Kanadyjskiego oraz Polonii Kanadyjskiej Katolickiej składa hołd Polsce Katolickiej. Przedstawia mi swoją żonę, Amerykankę, i kuzyna, studiującego na SGPiS w Warszawie. Otrzymuje błogosławieństwo i obrazki.

11.00. Na konferencji Duszpasterstwa Dobroczynności wygłosiłem wstępne przemówienie.

12.30. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański**, w sprawie publikacji *Wspomnień* ks. **Świdzkiego** w „Przekroju”²¹². Odczytuje list bp. **Klepacza**, który jest zdania, że Sekretarz Ep[isko]patu powinien interweniować w redakcji albo w U[rzędzie] ds. W[yznań]^b. Jestem zdania, że sprawa należy do bp. [Czesława] **Kaczmarka**²¹³, a nie do Ep[isko]patu. B[isku]p K[aczmarek] był ostrzegany, że publikacja „Zielonego Zeszytu”²¹⁴ może mieć miejsce, a jednak sprawę lekceważył.

Inż[ynier] **Audykiewicz** – informuje o zakończeniu formalności celnych w związku z Fordem 3. Pomimo wymowy p[ana] A[udykiewicza], władze ściągnęły cło w wysokości niemal 60 tysięcy zł.

^a W *rękopisie*: imieniem.

^b W *rękopisie*: USW. Ksiądz prymas używał także zwrotu Urząd Spraw Wyznań.

²⁰⁹ Brewiarz – księga liturgiczna Kościoła łacińskiego, zawierająca teksty modlitwy godzin kanonicznych, przeznaczona dla duchowieństwa z wyższymi święczeniami i zakonów zobowiązanych do oficjum chórowego; w sensie wtórnym – modlitwa godzin kanonicznych.

²¹⁰ Z inicjatywy prymasa Wyszyńskiego, przyjętej przez KEP, wszystkie diecezje, parafie i stany oddawały się Matce Bożej w duchową niewolę według św. Ludwika Grignone de Montfort. Była to jedna z form obrony Kościoła przed agresywnym ateizmem.

²¹¹ Prawdopodobnie – Stefan Grzybowski (1920–1997), studia medyczne przerwane przez wybuch wojny dokończył w Edynburgu. Tam też zdobył doktorat, a jego książka dotycząca gruźlicy sprawiła, iż został zaproszony do pracy naukowej i wdrażaniu profilaktyki do Kanady. Wykładowca na uniwersytecie w Vancouver. Konsultant Światowej Organizacji Zdrowia.

²¹² Leonard Świdzki (1903–1991), ksiądz, ekskomunikowany w 1961 po odejściu z pracy kapłańskiej. Ojciec duchowny w seminarium płockim 1928–1938, kanclerz kurii w Kielcach 1938–1942, proboszcz parafii Moskarzew (diecezja kielecka) 1942–1946, proboszcz w Wałbrzychu (archidiecezja wrocławska) 1946–1948, proboszcz parafii Piotrkowice (diecezja kielecka) 1948–1950, Nawarzyce 1950–1961. Od 1947 tajny współpracownik UB. W trzech kolejnych numerach tygodnika „Przekrój”, poczynawszy do 21 I 1962 r. wydrukowano, przygotowane pod nadzorem Służby Bezpieczeństwa, jego „wspomnienia”. W numerze z 18 II 1962 opublikowano listy od czytelników. Wkrótce, całość została opublikowana w książce o masowym nakładzie, pod tytułem *Oglądały oczy moje*, a część nakładu SB rozsyłała na adresy alumnów i księży.

²¹³ Czesław Kaczmarek (1895–1963), biskup kielecki 1938–1963. Święcenia kapłańskie 1922, biskupie 1938. Studia w Lille i doktorat teologii 1927. Dyrektor Akcji Katolickiej diecezji płockiej 1932–1938. Więziony przez władze komunistyczne 1951–1956, zrehabilitowany w 1990.

²¹⁴ „Zielony zeszyt” – wcześniejszy paszkwil księdza Świdzkiego ukazujący w złym świetle bp. Kaczmarka.

25 stycznia 1962, czwartek**Warszawa**

11.00. W Sądzie Metrop[olitalnym] Warsz[awskim], doroczne sprawozdanie z prac sądu. Po referacie ks. dr. Wójcika²¹⁵ sprawozda[nie] składają: ks. **Zdunek**²¹⁶ i o. **Kulibaba**²¹⁷. Wygłaszam przemówienie do sędziów. Spotkanie kończy się wspólnym obiadem.

Po południu pracuję nad korespondencją.

Ks[iaź] dr H[ieronim] **Goździewicz** decyduje się jechać wagonem **Moskwa–Rzym**, by uniknąć przesiadki w Wiedniu. Proszę nabywać bilety.

26 stycznia 1962, piątek**Warszawa**

7.30. Inż[ynier] **Audykiewicz** na Mszy św. przed wyjazdem do Londynu.

9.00. Ks[iaź] **Duczyński**²¹⁸, oficjał, z podziękowaniem.

9.30. B[isku]p Cz[esław] **Kaczmarek** – w sprawie „Przekroju”. Proszę, by b[isku]p wystąpił do sądu p[rzeciw]ko „Przekrojowi” i autorowi. B[isku]p chce, by wydać dekret redukcji *ad statum laicalem*. Uważam, że opinia uzna to za odwet hierarchii. Trzeba zacząć od oskarżenia sądowego.

10.30. **Rektor Rechowicz**²¹⁹ z KUL – sprawa organizacji studium biblijnego na sekcji biblijnej. Ks[iaź] **dyr. Bania** z TP KUL może odejść, nie należy mu utrudniać. Sprawa ks[iaź] **Gruźewskiego**²²⁰, sekcja rezygnuje z jego współpracy na KUL. Hasło Wykładów Uniw[ersyteckich] dla Duchowieństwa²²¹, w sierpniu 1962 [r.] – ustala się problemy kapłaństwa.

²¹⁵ Edward Wójcik (1913–1996), ksiądz, doktor prawa kanon., wikariusz parafii św. Jakuba w Warszawie 1947–1962, obrońca węzła w Sądzie Metropolitalnym, święcenia 1939, proboszcz parafii Świder 1962–1970, rektor kościoła sióstr sakramentek w Warszawie od 1970. Kapelan honorowy papieski 1987.

²¹⁶ Józef Zdunek (1903–1982), ksiądz, notariusz Sądu Metropolitalnego 1946–1967, rezydent przy parafii św. Michała w Warszawie 1957–1975, święcenia 1930.

²¹⁷ Arseniusz Antoni Kulibaba OSBM (1911–1964), notariusz Sądu Metropolitalnego 1957–1963. Pierwsze śluby zakonne 1927, święcenia 1936. Studia na Gregorianie 1936–1938, w latach 1941–1943 w klasztorze benedyktynów w Pradze, w 1943 zmuszony do pracy w kopalni, po zwolnieniu wyjechał do Lwowa, a następnie do Krystynopola, w 1947 deportowany do Stargardu Szczecińskiego. Wikariusz w parafii św. Jana Chrzciciela w Pile 1947–1948, w Wałczu od 1948; rozpracowywany przez UB, w 1957 przyjechał do Warszawy. Od 1963 w Rzymie wikariusz archimandryty (przełożonego) bazylianów, doradca w Komisji Liturgicznej Kongregacji Kościołów Wschodnich.

²¹⁸ Franciszek Duczyński (1892–1964), ksiądz, proboszcz parafii Chrystusa Króla w Warszawie 1946–1964, oficjał Sądu Metropolitalnego Warszawskiego 1950–1964. Święcenia 1916, doktor prawa kanonicznego 1925, proboszcz parafii Nieborów 1928–1934, Jadów 1934–1946 i dziekan 1934–1946. Kanonik kapituły metropolitalnej warszawskiej 1948. Prałat domowy papieski.

²¹⁹ Marian Rechowicz (1910–1983), ksiądz, rektor KUL 1956–1965, pracownik naukowy KUL 1948–1973, historyk Kościoła, święcenia kapłańskie 1933, biskupie 1974. Wykładowca i moderator seminarium duchownego we Lwowie 1938–1945 i w Kalwarii Zebrzydowskiej 1945, wikariusz kapitulny, a następnie administrator apostolski polskiej części archidiecezji lwowskiej z siedzibą w Lubaczowie 1973–1983.

²²⁰ Aleksander Gruźewski (1928–1994), ksiądz, święcenia 1959. Doktor filologii klasycznej. Wikariusz parafii św. Andrzeja Apostoła w Warszawie. Pracownik biblioteki Seminarium Metropolitalnego. Od 1970 w Szwajcarii.

²²¹ Temat wykładów: „Kapłan w życiu współczesnym”.

Ks[iądz] **Dobiecki**²²² prosi o wyjazd na studia arch[eologii] ch[rześci]j[ańskiej] – zgodzę się pod warunkiem powrotu. Na pracę duszp[asterską] za granicą nie zgadzam się.

Ks[iądz] **Paweł Heintsch**²²³ – prosi o przeniesienie na placówkę parafialną.

Ks[iądz] **Owczarek**²²⁴, proboszcz parafii na Lesznie, sprawa przesunięcia kościoła. Zachęcam go do gorliwszej pracy w parafii i do czuwania nad sprawą odbudowy.

Delegacja Komitetu Budowy kościoła N[a]jświętszego Serca P[ana] Jezusa w **Gdyni**²²⁵, dziękuje za pomoc duchową i materialną. Ośmiu miłych Kaszubów.

M[atka] **Lucyna Łakomcówna**²²⁶, przełożona gen[eralna] ss. pasterek, z Jabłonowa.

17.00. B[isku]p **Wojtyła**²²⁷, bp **Groblicki**²²⁸ i prał. **Czartoryski**²²⁹ z Krakowa, w sprawie abp. **Baziaka**. Kapituła prosi, by Stolica św. zamianowała abp. Baziaka ar[cy]b[isku]pem krakowskim. Omawiam trudności spodziewane: 1) opór rządu – bez uzgodnienia; 2) niechęć lwowian, których to dotknie, jako naruszenie symbolu, choćby to było *ad personam*²³⁰, *pro hac vice*²³¹; 3) *posto Cardinalitio Cracovia*²³²; 4) *nihil innovetur* Stolicy św., o czym słyszałem już od kard. **Tardiniego**²³³. Namyślę się. Proszę przygotować

²²² Zdzisław Dobiecki, ur. 1917, ksiądz, duszpasterz przy kościele św. Stanisława Kostki w Warszawie 1954–1972, święcenia 1943, lektor języka angielskiego w WMSD, wykładowca ATK i Studium Dominikanów. Wyjechał do Niemiec. Inkardynowany do diecezji kolońskiej w 1978.

²²³ Paweł Heintsch (1924–2008), ksiądz, wikariusz parafii Pruszków rektor kaplicy Przemienienia Pańskiego w Pruszkowie (Tworki) 1962–1964, święcenia 1955, wikariusz parafii Najczystszego Serca Maryi w Warszawie 1964–1965, Bożego Ciała w Warszawie 1965–1966, proboszcz parafii Rdułów 1966–1971, Jeruzal Miński 1971–1981, Jeziorka 1981–1986, Ostrołęka n. Pilicą 1986 – poeta.

²²⁴ Stanisław Owczarek (1905–1981), ksiądz, proboszcz parafii Narodzenia NMP na Lesznie 1953–1964, święcenia 1930, więzień obozu w Dachau. Proboszczem parafii na Lesznie został pod naciskiem władz państwowych, na miejsce usuniętego z niej księdza Stanisława Sprusińskiego. W 1964 odwołany z funkcji proboszcza, za dekorację żalobną frontu świątyni po śmierci przewodniczącego Rady Państwa PRL Aleksandra Zawadzkiego. Działacz Zrzeszenia Katolików Caritas od założenia tej organizacji w 1950, od 1971 jej prezes. Członek Rady Naczelnej ZBoWiD. Odznaczenia państwowe, m.in. Order Sztandaru Pracy I klasy i Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski; w 1969 r. odznaczenie od Światowej Rady Pokoju.

²²⁵ Parafia powstała w 1949, świątynia konsekrowana w 1966.

²²⁶ Lucyna Józefa Łakomic CSDP (1917–1997), przełożona generalna zgromadzenia 1958–1974, pierwsza profesja 1936, więziona w obozach niemieckich w Puszczykowie i Bojanowie 1940–1945, wikaria generalna, a następnie radna generalna 1974–1980.

²²⁷ Karol Wojtyła, Jan Paweł II (1920–2005), biskup pomocniczy krakowski 1958–1964, wikariusz kapituły 1962–1964, święcenia kapłańskie 1946, biskupie 1958, metropolita krakowski 1964–1978, kardynał od 1967, papież 16 X 1978–2 IV 2005, beatyfikowany 2011, kanonizowany 2014.

²²⁸ Julian Groblicki (1908–1995), biskup pomocniczy krakowski 1960–1992, święcenia kapłańskie 1933, biskupie 1960, sekretarz arcybiskupa Adama Sapiehy 1936–1945, profesor seminarium duchownego w Krakowie od 1945, dziekan kapituły metropolitalnej, wikariusz kapituły archidiecezji krakowskiej 1978–1979.

²²⁹ Stanisław Czartoryski (1902–1982), ksiądz, kierownik Referatu Duszpasterstwa Kurii Metropolitalnej w Krakowie od 1946, święcenia 1925, wicerektor WSD w Krakowie 1931–1939, administrator parafii Maków Podhalański 1939–1946, rektor NSD w Krakowie 1947–1957, kanonik kapituły metropolitalnej w Krakowie od 1946, jej dziekan od 1977. Protonotariusz apostolski 1977. Na skutek szantażu, 1952–1956 informator aparatu bezpieczeństwa pseud. „Kos”. Zerwał współpracę w czasie „odwilży” w 1956.

²³⁰ Łac. ze względu na osobę.

²³¹ Łac. w tym przypadku; na tę okazję.

²³² Łac. Kraków stolica kardynalska.

²³³ Domenico Tardini (1888–1961), Włoch, święcenia kapłańskie 1912, biskupie 1958. Sekretarz Kurii Rzymskiej 1937–1958, prosekretarz Sekretariatu Stanu 1952–1958, sekretarz Sekretariatu Stanu 1958–1961. Kardynał od 1958, arcybiskup tytularny Laodycei w Syrii 1958.

pismo kapituły do Ojca św. Postaram się wyczuć sytuację; jeśli nie będzie to odpowiadało – sprawy nie będę wnosić.

20.00. B[isku]p Br[onisław] Dąbrowski – program wykładów dla mistrzyń nowicjatów. Sprawa pieczęci biskupiej.

27 stycznia 1962, sobota

Warszawa

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Brak bp. **Modzelewskiego**, który choruje. Omawiamy głównie sprawy personalne; komunikuję, że ks. **Marciszewski**, po złożeniu swej deklaracji o odstąpieniu od Kościoła, jest pozbawiony misji kan[onicznej]²³⁴ na KUL. Postanowiono skończyć z niepokojem w Wołominie i zaproponować ks. [Mieczysławowi] **Grabowskiemu** translokację. Omawiamy sprawy zakonne.

16.00. Sesja semestralna w Semin[arium] Metropolitalnym. Omawiamy sprawę dopuszczenia do święceń wyższych alumnów V i VI kursu. Wybrani są diakoni roczni z V kursu. Ustalamy program prac duszpasterskich dla kursu V. Omówiono program *rigorosum*²³⁵, *ex universa*²³⁶. Przy czym wypłynęło zagadnienie regulaminu egzaminów, a zwłaszcza egzaminu na absolutorium dla VI k[ursu]. Sesja trwała do godz. 19.30. Wszyscy profesorowie zostali na wieczery.

28 stycznia 1962, niedziela

Warszawa

8.00. Na Mszy św. p[ani] **Podwysocka**²³⁷ – w sprawie duszp[asterstwa] pedagogów i wychowawców. Uważa, że praca dotychczasowa jest niewystarczająca, gdyż ks. **Kitliński**²³⁸ nie ogarnia całości, jest niegrzeczny, opryskliwy, często zawodzi i na zebraniach w dni skupienia rzadko się pojawia. Nie odbywają się spotkania diecezjalnych duszpasterzy nauczycielstwa.

Cały dzień pracuję nad zaległą korespondencją i przygotowaniem prac na Sobór Powszechny.

Wieczorem przyjechał ks. kan. J[an] **Michalski**. Opowiada o wielkiej ślizgawicy na drogach.

²³⁴ Uprawnienie do nauczania w uczelniach katolickich.

²³⁵ Łac. ściśle: egzamin doktorski; tu – egzamin końcowy w seminarium duchownym.

²³⁶ Łac. z całości.

²³⁷ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

²³⁸ Antoni Kitliński (1909–1981), ksiądz, proboszcz Bazyliki Archikatedralnej św. Jana Chrzciciela w Warszawie 1958–1964, święcenia 1932. Proboszcz parafii św. Antoniego w Warszawie 1945–1949, prokurator WSMD 1949–1951, więziony 1951–1954, administrator Domu „Roma”, proboszcz parafii św. Barbary w Warszawie 1964–1981.

29 stycznia 1962, poniedziałek**Warszawa – Gniezno**

11.00. Wyjazd do Gniezna z ks. kan. H[ieronimem] **Goździewiczem**. Jedzie z nami Matka Boża Jasnogórska. Pan Stanisław [Maciejak]²³⁹ czuje się zawsze lepiej w Jej towarzystwie. My też. Droga do Błonia niedobra, obślizgła i zamrznięta [a]. Ale od Sochaczewa do samego Gniezna doskonała. Przyjechaliśmy, po krótkim postoju w lesie, na godz. 15.30, bez wypadku. Zastaliśmy biskupów w domu; pozostali na podwieczorku. Po rozprostowaniu nóg – praca nad projektem Synodu Gnieźn[ieńskiego].

30 stycznia 1962, wtorek**Gniezno**

9.00. B[isku]p L[ucjan] **Bernacki** – omawiamy sprawy bieżące, administracyjne.

Ks[iądz] prob. Roman **Zientarski**²⁴⁰, z Inowrocławia.

10.00. Sesja sprawozdawcza doroczna Sądu M[e]t[ro]p[olitalnego] Gn[ieźnieńskiego]. Ks[iądz] oficjał Zaręba²⁴¹ składa sprawozdanie z działalności rocznej. Wpłynęło spraw 188; pozostało z lat poprzednich – 76. Było w biegu spraw 264, rekwizycji²⁴² 102, załatwiono 108. Pozostało na rok 1962 – 156. Długą dyskusję po referacie ks. oficjała **Zaręby** wywołał problem prawości moralnej i intencji^b. Krótkie moje przemówienie o poprawie sumienia katolików przez przygotowanie duszpasterskie nupturientów²⁴³.

12.30. Ks[iądz] **Smaruj** [Stefan] z Wągrowca informuje o postępie prac przy odbudowie Domu dla Księża Emerytów.

17.00. Ks[iądz] **Szymański** [Stanisław], ojciec duch[owny] Sem[inarium] Arcybiskupiego^c – długa rozmowa o sytuacji wychowawczej wśród alumnów. Analiza psychiki młodzieżowej i dociekania nad środkami wychowawczymi.

^a Nie można odczytać dokładnie tego słowa w rękopisie.

^b W rękopisie jakby pierwotnie napisano: intuicji.

^c W rękopisie: Mtp. Zob. przypis b, s. 6

²³⁹ Stanisław Maciejak (1911–2005), kierownik prymasa Wyszyńskiego 1956–1981.

²⁴⁰ Roman Zientarski (1907–2001), ksiądz, proboszcz parafii Zwiastowania NMP w Inowrocławiu 1961–1984, święcenia 1930. Więzień obozów w Buchenwaldzie i Dachau. Po powrocie do Polski proboszcz sanktuarium w Dąbrówce Kościelnej 1947–1961, wykładowca psychologii i pedagogiki w ASD w Gnieźnie. Kanonik gremialny kapituły kolegiackiej kruszwickiej od 1963.

²⁴¹ Jan Zaręba (1910–1986), ksiądz, oficjał Trybunału Metropolitalnego w Gnieźnie 1956–1963, święcenia kapłańskie 1934. W czasie okupacji prowadził tajne duszpasterstwo w okolicach Pleszewa. Po wojnie kanclerz kurii i proboszcz parafii katedralnej w Gorzowie 1945–1948. Po powrocie do Gniezna dyrektor Archidiecezjalnego Związku „Caritas”, od 1951 rektor kościoła św. Jana Chrzciciela. Kanonik gremialny kapituły prymasowskiej 1957. Biskup pomocniczy wrocławski 1963–1968, święcenia biskupie 1963. Po śmierci bp. Antoniego Pawłowskiego wikariusz kapitułny, a po miesiącu administrator apostolski diecezji wrocławskiej 1968–1969, ordynariusz wrocławski 1969–1986.

²⁴² Zwrócenie się jednego sądu do drugiego o przesłuchanie świadka, pomoc sądowa.

²⁴³ Lac. narzeczeni.

19.00. W czasie wieczerzy obecni b[isku]pi **Bernacki** i **Czerniak** oraz ks. kan. **Michalski**. Debata nad pracami w Bazylice. Prof[esor] **Żurowski**²⁴⁴ zwrócił się z zapytaniem co do prac wykopaliskowych, kiedy będzie mógł podjąć dalsze wykopy. Nic nie mówi o losach wykopu wykonanego, który od 2 lat jest otwarty. Postanowiliśmy doprowadzić do konferencji z prof. **Żurowskim** i konserwatorem poznańskim²⁴⁵.

31 stycznia 1962, środa

Gniezno

9.00. B[isku]p **Czerniak** – ustaliśmy terminy kongregacji dorocznej ks[ięży] dziekanów na 20 marca br. Natomiast Synod Gnieźnieński odbędzie się w dniach 24–27 kwietnia, przed uroczystością św. Wojciecha.

B[isku]p **Bernacki** – ustaliśmy listę osób zaproszonych na synod.

10.00. Konferencja ks[ięży] dziekanów w Sem[inarium] Arcybiskupim^a – przewodniczy bp **Czerniak**. Informujemy o pracach przygotowawczych do Synodu Gnieźnieńskiego. Ogłoszona została lista uczestników Synodu. Daję charakterystykę Synodu, podkreślając jego walory duszpasterskie. Po przeglądzie spraw bieżących ks. **Raiter** scharakteryzował instrukcję Sekretariatu Ep[isko]patu o punktach katechetycznych²⁴⁶. W dłuższym przemówieniu scharakteryzowałem obecną sytuację Kościoła. Na zakończenie sesji bp **Bernacki** składał mi życzenia na 13-lecie pobytu w Gnieźnie. Wszyscy dziekani pozostali na obiedzie.

17.30. Przyjeżdża abp **Baraniak**.

18.00. Poświęcamy kaplicę w odbudowanym domu bp. Jana **Czerniaka**, w obecności abp. **Baraniaka**, bp. **Bernackiego i Ettera**²⁴⁷ oraz kapituły, proboszczów Gniezna i sióstr zakonnych. Po przemówieniu b[isku]pa gospodarza poświęcam kaplicę, ołtarz, *tabernaculum*²⁴⁸, paramenty²⁴⁹ kościelne. W swoim przemówieniu składałem podziękowania Bogu za pomoc w trudnym dziele odbudowy zgniłego domu, który dziś jest od fundamentów nowy. Podkreślam zasługi ks. kan. Jana **Michalskiego**, który wielką gorliwość i ofiarność okazał w dziele odbudowy.

^a *W rękopisie*: Mtp. Zob. przypis b, s. 6.

²⁴⁴ Kazimierz Żurowski (1909–1987), archeolog, kierownik Stacji Archeologicznej Instytutu Historii Materialnej PAN w Gnieźnie 1954–1971.

²⁴⁵ Jerzy Łomnicki (1920–1981), wielkopolski wojewódzki konserwator zabytków 1954–1968, następnie twórca i dyrektor Muzeum Pierwszych Piastów na Ostrowie Lednickim.

²⁴⁶ *Wytyczne Sekretarza Episkopatu bp. Z. Choromańskiego dla biskupów w sprawie punktów katechetycznych* z 21 września 1961 r. Zob. P. Raina, *Kościół w PRL*, s. 145.

²⁴⁷ Tadeusz Etter (1911–1984), biskup pomocniczy w Poznaniu 1959–1984, święcenia kapłańskie 1934, biskupie 1959. Więzień obozów Gusen i Dachau 1940–1945, redaktor naczelny „Biblioteki Kaznodziejskiej” 1957–1984.

²⁴⁸ *Łac.* miejsce przechowywania Najświętszego Sakramentu.

²⁴⁹ *Łac.* szaty liturgiczne używane podczas czynności liturgicznych; dawniej tą nazwą określano także sprzęty kościelne, zwłaszcza naczynia liturgiczne.

W czasie wieczery przemawiali jeszcze: bp **Czerniak**, bp **Bernacki**, abp **Baraniak** i dziekan **Bogacz**²⁵⁰.

[^a] 21.00. Długa rozmowa z abp. Baraniakiem, którego proszę o podpisywanie dyspens²⁵¹ w czasie mej obecności w Rzymie.

^a *W rękopisie fragment zapisany na marginesie.*

²⁵⁰ Mieczysław Bogacz (1898–1963), ksiądz, proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Gnieźnie 1945–1963, dziekan gnieźnieński, święcenia 1923. Kanonik honorowy kapituły kolegiackiej kruszwickiej.

²⁵¹ *Łac.* zwolnienie od obowiązku zachowania ustawy w szczególnym przypadku i dla słusznej przyczyny.

LUTY

1 lutego 1962, czwartek

Gniezno

Po Mszy św. rozmowa z **bp. Czerniakiem**. **Ks[iądz] Zaręba** otrzymuje polecenie przeprowadzenia wizytacji w Polskiej Wsi, na skutek tego, że Przełożeni nie okazali mi reskryptu Św[iętej] Kongregacji Religiosorum²⁵², jak było im polecone, w przedłużeniu na [czwarte] trzylecie przełożństwa **m[atki] Günther**²⁵³. Zarządza się również wizytacje w męskich zgromadzeniach kleryckich.

Ks[iądz] prok[urator] Kobs z seminarium arcybiskupiego. Przyjmuję preliminarz budżetowy na r[ok] 1962 wraz z postulatami moderatorów.

11.00. **Ks[iądz] rektor** sem[inarium] arcybiskupiego^a – ustalamy program egzaminów sem[estralnych], sesji półrocznej, terminy zakończenia roku, wakacji i początku nowego roku. Sprawa święceń wyższych dla VI roku będzie zdecydowana w m[iesiącu] marcu. Subdiakoniat może dostać dopiero w m[iesiącu] kwietniu, a diakonat – w czerwcu, kapłaństwo – może dopiero w m[iesiącu] sierpniu. Idzie o względy wychowawcze wobec młodzieży, która nie wypełniła woli przełożonych i nie chciała się uczyć języka francuskiego. Muszą mieć czas na zrozumienie swej winy.

12.00. **Ks[iądz] kan. Raiter** – sprawa wizytacji pasterskiej w parafiach i katechizacji kościelnej w terenie.

15.00. Długa konferencja z Wojewódzkim **Konserwatorem** Poznańskim, profesorem Żurowskim, kierownikiem Stacji Archeologicznej PAN, bp. **Bernackim**, bp. **Czerniakiem**, ks. dr. **Michalskim** – w sprawie dalszych prac konserwatorskich, archeologicznych i regotyzacyjnych w katedrze. Dyskusja odsłoniła, że Urząd Konserwatorski nie widzi swego zobowiązania dla pokrycia kosztów przykrycia krypty w nawie głównej; zobowiązał się tylko do pokrycia kosztów kosztorysów. Gdyby uważał, że ma pokrywać kosztą krypty, przygotowałby się do tego i może by pokrył kosztą. Dziś nie może. Nie jest wtajemniczony w politykę fiskalną wobec katedry i nie wie o tym, że z sum prze-

^a *W rękopisie*: Mtp. Zob. przypis b, s. 6.

²⁵² Do 1967 pełna nazwa: Sacra Congregatio Negotiis Religiosorum Sodalium Praeposita (Kongregacja Zakonników [Zakonów]).

²⁵³ Zofia Günther RSCJ (1889–1965), 1937–1962 wikariuszka – odpowiedniczka przełożonej prowincjalnej – z siedzibą kolejno we Lwowie, Zbylitowskiej Górze i Polskiej Wsi. W zgromadzeniu od 1912.

znaczonych na konserwację pobiera się podatki, wbrew przywilejom, które przysługują zabytkom. Jest zdania, że trzeba wydzielić budżet konserwacji katedry i budżet bieżący. Gotów jest podjąć rozmowy z Urzędem Skarbowym celem wyjęcia katedry, jako zabytku, spod podatków. Prof[esor] Żurowski otrzymał odpowiedź ponowną, że dopiero wtedy będzie mowa o dalszych wykopaliskach, gdy przykryje się wykop odsłonięty. Może to mieć miejsce nie wcześniej niż za trzy miesiące. Wynik rozmowy: ks. kan. **Michalski** ma częściej informować o nowych etapach pracy w katedrze Urząd Konserwatorski. Wyraża obawę, że wtedy w ogóle nie ujedzie naprzód, gdyż będzie bez końca czekał na zezwolenia, które są sabotowane przez Wydział ds. Wyznań w województwie.

2 lutego 1962, piątek

Gniezno

Dziś upływa 13 lat od mego ingresu z Trzemeszna do Gniezna, szlakiem św. Wojciecha. Był to ingres bolesny. W Toruniu parafianie podarowali mi obraz Chrystusa uwięzionego. Wszystko działo się na tle procesu Kard[ynała] Prymasa Mindszenty²⁵⁴; ludzie wszędzie płakali, przekonani, że moja droga będzie podobna i to niedługo. Napięcie potęgowało zachowanie się policji drogowej, której pełne były wszystkie drogi. Często nas zatrzymywano. Samochód mój, dojeżdżający z Gniezna, był zatrzymany niemal godzinę na drodze i starannie rewidowany. Wszystko minęło. Pozostał niezmienny^a Bóg i Dziewica Wspomożycielka, której dziś oddaję ponownie wszystko, cokolwiek w tych latach było dokonane.

8.00. Msza św. w domu bp. **Czerniaka** dla domowników i siostr zakonnych miasta. Jest kilku księży, ojciec biskupa Jana²⁵⁵, radca kurialny²⁵⁶, p[an] Stanisław **Maciejak**, ks. kan. **Walczewski**²⁵⁷ z Poznania i wielu innych. Po Mszy św. wygłosiłem krótkie rozważanie od ołtarza n[a] t[emat] *Suscepimus misericordiam in medio templi*²⁵⁸.

Było^b

^a *Lub*: niezmierny.

^b *W rękopisie po wyrazie „Było” nie ma kontynuacji.*

²⁵⁴ József Mindszenty (1892–1975), do 1944 r. nosił nazwisko Pehm. Węgier, arcybiskup Ostrzyhomia 1945–1974, święcenia kapłańskie 1915, biskupie 1944. Biskup Veszprém 1944–1945, kardynał od 1946. W 1949 przez komunistów skazany na dożywocie. Uwolniony w 1956, poparł powstanie węgierskie. Po wkroczeniu wojsk radzieckich poprosił o azyl w ambasadzie USA. Po negocjacjach Stolicy Apostolskiej z rządem węgierskim, w 1971 wyjechał do Wiednia. Krytyczny wobec polityki wschodniej Stolicy Apostolskiej, w 1974 zrzekł się urzędu arcybiskupa ostrzyhomskiego, osiadł w klasztorze w Mariazell. W 1989 zrehabilitowany przez sąd węgierski. W 1991 ciało sprowadzono do Ostrzyhomia. W 2001 rozpoczął się proces beatyfikacyjny.

²⁵⁵ Stanisław Czerniak (1867–1963).

²⁵⁶ Osoba niezidentyfikowana.

²⁵⁷ Ignacy Dominik Walczewski (1906–1986), ksiądz, referent ds. zakonnych w kurii poznańskiej 1958–1984, wizytator zgromadzeń zakonnych, wykładowca katolickiej nauki społecznej w Seminarium Arcybiskupim w Poznaniu od 1959. Święcenia 1930. Więzień obozu w Dachau. Po wyzwoleniu w Kurii Biskupiej dla Polaków we Frankfurcie n. Menem. Kapelan polskich siostr urszulanek w Origny. Do Polski wrócił w 1958. Kanonik honorowy 1960, gremialny 1964 poznańskiej kapituły katedralnej.

²⁵⁸ *Lac*. Rozważamy łaskawość we wnętrzu świątyni.

W ciągu dnia pracuję nad listem wielkopostnym do wiernych i nad życzeniami świętecznymi. Czytam do końca projekt Synodu Gnieźnieńskiego i wprowadzam wiele poprawek. Na obiedzie są obydwaj biskupi.

19.00. W katedrze, **bp Czerniak** odprawia celebrę pontyfikalną, poświęca gromnice i prowadzi procesję. W czasie celebrы wygłaszam słowo Boże. Po nabożeństwie **bp Czerniak** od ołtarza składa mi życzenia na 13-lecie ingresu, zapewnia o modlitwie wiernych w czasie mego pobytu w Rzymie. Katedra jest wypełniona po brzegi, ślicznie oświetlona, wygląda rzeczywiście, *sicut Sponsa ornata Viro suo*²⁵⁹, w swej niepokalanej bieli. Po drodze do domu błogosławię dzieci, których rodzice przyprowadzili b[ardzo] dużo.

Na wieczerzy zostają biskupi, ks. **Raiter** i ks. **Zaręba**.

Wieczorem przyszła wiadomość, że Ojciec św. wyznaczył początek Soboru na 11 października br^a.

3 lutego 1962, sobota Gniezno – Kutno – Płock

9.00. Po śniadaniu rozmowa z **bp. Bernackim** o projekcie Synodu; omawiam wszystkie swoje wniesione poprawki. Łącznie z poprawkami, które napłynęły z dekanatów, mają być omówione przez Komisję Główną. B[isku]p wyjeżdża na wypoczynek do Zakopanego. Proszę, by wziął udział w konsekracji bp. **Latuska** we Wrocławiu.

Panuje wielka radość, że początek Soboru ma być w uroczystość Macierzyństwa N[ajświętszej] Maryi P[anny].

B[isku]p **Jan Czerniak** otrzymuje listy na Wielki Post i na Wielkanoc, do rozdania duchowieństwu. Otrzymuje też tekst[y] dla „Przewodnika Kat[olickiego]”²⁶⁰, który może wykorzystać je dla czytelników.

Nabywam dwie rzeźby późnogotyckie, z XV w., przedstawiające św. Szczepana²⁶¹ i św. Wawrzyńca²⁶²; mogą być umieszczone w katedrze, jeśli będą pasowały do nisz w prezbiterium²⁶³.

Robimy szereg fotografii domowych z biskupami i domownikami.

^a W rękopisie: na 12 X br.

²⁵⁹ Łac. jak oblubienica przyozdobiona dla swojego męża.

²⁶⁰ „Przewodnik Katolicki” – tygodnik wydawany od 1895 w Poznaniu; nie ukazywał się 1939–1956 oraz w stanie wojennym 1981–1983. Prawdopodobnie chodzi o tekst *Odnajdujemy drogę. Z wezwania wielkopostnego Prymasa Polski*, „Przewodnik Katolicki” 1962, nr 10, s. 146.

²⁶¹ Szczepan, pierwszy męczennik chrześcijański, ok. 33–34 r., czyli w rok po ukrzyżowaniu Chrystusa, został ukamienowany (Dz 7, 57–58), jeden z pierwszych siedmiu diakonów.

²⁶² Wawrzyniec (ok. 225–258), męczennik, pochodził z Hiszpanii, w Rzymie wyświęcony na diakona, zarządzał majątkiem Kościoła rzymskiego. Na polecenie papieża św. Sykstusa II rozdał dobra kościelne potrzebującym. Wezwany przez prefekta Rzymu do wydania majątku kościelnego przyprowadził przed sąd biednych i oznajmił, że to są skarby Kościoła. Spalony na żelaznej kracie.

²⁶³ Wyraz pochodzenia greckiego – miejsce w świątyni służące do sprawowania Eucharystii.

11.30. Wyjazd do Płocka. Zatrzymujemy się w Kutnie. Dziekan²⁶⁴ w Krynicy. Przybiegają czterej wikariusze, z którymi gawędzimy przeszło godzinę; opowiadają o swej pracy, o katechizacji i o kolędzie świątecznej.

15.30. Wyjazd do Płocka. Zatrzymujemy się w lesie Gostynińskim^a na miły spacer, wśród ciszy leśnej. Nieco wyczuwa się przedwiośnie, po zapachu szpilek leśnych.

17.00. W Płocku. Witają nas bp **Dudziec**, bp nominat **Wosiński**, [ks.] infułat²⁶⁵ **Jezusek**²⁶⁶, rektor seminarium, ks. prokurator²⁶⁷, ks. Molski²⁶⁸, profesor filozofii i i[nni].

18.00. Siostry zakonne [z] Płocka i diecezji zebrały się w sali rekreacyjnej, by złożyć swoje życzenia. Wygłosiłem do nich przemówienie, omawiając główne cele pracy zakonnic w Kościele polskim.

18.45 Wieczera w gronie profesorów seminariów²⁶⁹ płockich.

19.30. W kaplicy seminarium wyższego przyjąłem *iuramenta*²⁷⁰ od biskupa-elektu. Wygłosiłem przemówienie do zebranej młodzieży obydwu seminariów.

20.15. Wizyta u b[isku]pa nominata.

4 lutego 1962, niedziela

Płock – Warszawa

9.00. Księża biskupi współkonsekratorzy²⁷¹ i ks. inf. Jezusek.

10.00. W bazylice katedralnej – konsekracja bp. Jana **Wosińskiego**, przeznaczonego *ad servitium dioecesis Plocensis*²⁷². Jestem konsekratorem bodajże szesnastego biskupa. Udział duchowieństwa, zakonów i wiernych bardzo liczny. W zimnej bazylice robi się gorąco. Akcja przebiega sprawnie. Po jej zakończeniu wygłaszam przemówienie do wiernych.

^a W rękopisie: Gostyńskim.

^b W rękopisie: Morski.

²⁶⁴ Bronisław Pągowski (1900–1967), ksiądz, proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Kutnie od 1945, dziekan kutnowski, święcenia 1926, kanonik prymasowskiej kapituły łowickiej.

²⁶⁵ Infułat, popularna nazwa protonotariuszy apostolskich, wywodząca się z posiadanego przez nich uprawnienia do używania infuły (odmiana mitry, nakrycia głowy, w kolorze białym) podczas nabożeństw liturgicznych. Prawo do używania infuły i tytułu infułata Stolica Apostolska nadała też prałatom znaczniejszych kapituł.

²⁶⁶ Wacław Jezusek (1896–1982), ksiądz, rektor WSD w Płocku 1950–1963, święcenia 1920, doktor prawa kanonicznego, od 1923 pracownik kurii diecezjalnej płockiej i wykładowca prawa kanonicznego w seminarium duchownym. Kanclerz kurii diecezjalnej w Płocku 1945–1950, wikariusz generalny diecezji płockiej za czterech kolejnych rządców diecezji płockiej, prałat papieski 1949, protonotariusz apostolski 1970.

²⁶⁷ Edmund Roman (1910–2000), ksiądz, prokurator WSD w Płocku 1957–1974, święcenia 1939. Proboszcz parafii Chociszewo 1947–1957, Gąbin 1974–1978, rezydent w Gąbinie 1978–1985, kapelan siostr Matki Bożej Miłosierdzia w Białej 1985–2000. Kapelan honorowy papieski 1985.

²⁶⁸ Marceł Molski (1914–1990), ksiądz, od 1951 wykładowca filozofii w WSD w Płocku, w ATK 1954–1982, święcenia 1940, rektor WSD w Płocku 1963–1974, kanonik kapituły katedralnej płockiej 1962, prepozyt tejże kapituły 1984, prałat domowy papieski 1964.

²⁶⁹ W Płocku funkcjonowały dwa Seminarium Duchowne – Wyższe i Niższe.

²⁷⁰ *Lac.* przysięgi – liczba mnoga.

²⁷¹ Współkonsekratorami byli bp Piotr Dudziec i bp Stefan Bareła, wówczas biskup pomocniczy w Częstochowie.

²⁷² *Lac.* na służbę diecezji płockiej.

13.00. Obiad wśród kapłanów; w drugiej sali są uczniowie i uczennice bp. Wosińskiego. W szeregu przemówień, wybija się długa mowa – *curriculum vitae*²⁷³ – nowo konsekrowanego. Jest to myślenie bardzo samodzielne, w każdej sprawie, czy teologicznej czy moralnej. Człowiek zdolny i szukający „lepszego” od tego, co powszechnie uważane jest za dobre. Biskup „doświadcza” w sobie nawet rzeczy pewnych i nieulegających wątpliwości. Chce wyzwolić się z szablonu i zwyczaju; chce autentycznie przeżyć wszystko „po swojemu”. Idzie mu o rzetelność. Przemówienia tego wysłuchałem z wielkim zbudowaniem osobistym.

Odwiedzamy katolicką młodzież spożywając posiłek w sąsiedniej sali.

15.30. Wyjazd do Warszawy. Droga niezła, chociaż spadły śnieg czyni ją niepewną.

17.15. W Warszawie. Pan Stanisław [Maciejak] choruje, chociaż mówi mi, że jest zdrow.

5 lutego 1962, poniedziałek

Warszawa

9.00. B[isku]p Br[onisław] Dąbrowski, ks. Żuchowski, ks. Gościński – w sprawie organizacji pracy w Wydziale Spraw Zakonnych. Biskup prowadzi nadal W[ydział] S[praw] Z[akonnych]; zastępcą jego jest ks. Żuchowski, a w razie nieobecności – ks. Gościński. Ks[iądz] Żuchowski będzie prowadził stronę wewnętrzną i szkoleniową. Ks[iądz] Gościński będzie pracował w dziale prawnym i interwencyjnym. Ks[iądz] Żuchowski pracować będzie w obydwu działach: zakonów męskich i żeńskich. Dyrekcję domu przy Szucha obejmuje bp Dąbrowski. Ks[iądz] Borowiec jest zwolniony z obowiązków administratora domu przy Szucha.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Dyskusja nad terminem Synodu Warsz[awskiego]. Jest zdanie, że należy odłożyć na czas po Soborze Wat[ykańskim]. Ustala się: sytuację rozpoznam w Rzymie; gdyby Sobór miał rzutować na synody, nie byłoby Synodu Rzymskiego²⁷⁴. Należy pracować według kalendarium ustalonego, jak gdyby Synod miał być w lipcu. Sprawa witraży do katedry, pomimo rozbieżnych głosów wypowiedzi, trzeba witraże robić, przynajmniej do prezbiterium.

6 lutego 1962, wtorek

Warszawa

7.30. W 13. rocznicę ingresu mojego do Warszawy. Przyszły siostry bazylianki²⁷⁵ i moje dzieci z „Ósemki”. Składano mi życzenia i śpiewano pieśni maryjne.

9.00. Trybunał Apostolski w sprawie procesu apostolskiego beatyfikacji i kanonizacji o. Maksymiliana Kolbego, na teren archidiecezji warszawskiej i krakowskiej.

²⁷³ Łac. dosł. bieg życia; życiorys.

²⁷⁴ Wkrótce po wyborze na papieża Jan XXIII, 25 I 1959, ogłosił zarówno zwołanie Soboru Powszechnego, jak i Synodu Rzymskiego. Ten czwarty w dziejach diecezji rzymskiej synod odbył się rok później, 24–31 I 1960, a głównym jego tematem było kapłaństwo.

²⁷⁵ Siostry Zakonu Świętego Bazylego Wielkiego (OSBM), zakon obrządku bizantyjsko-ukraińskiego założony w IV w. przez św. Bazylego Wielkiego i św. Makrynę; na terenach Polski od XVII w.

Przedstawiam akta nadesłane z Rzymu, które przekazano notariuszowi, [ks.] **dr. Grabowskiemu**^{a276}. W sesji wzięli udział *confratres*²⁷⁷ franciszkańscy z całej Polski.

10.30. Ks[iaźdz] dziekan **Szemraj**²⁷⁸, z Gen[eralnego] Dziekanatu Wojskowego Duszpasterstwa²⁷⁹. Szkodliwość [oddziaływania] dyr. Lecha²⁸⁰ na duszp[asterstwo] wojskowe, który wytworzył serwilizm wśród duszpasterzy, niezgodny z duchem współczesnej linii polit[ycznej]. Cieszy się, że od naszej konferencji dla kapelanów z ub[iegłego] r[oku] sytuacja się poprawiła. Określam swoje stanowisko wobec pracujących w Caritas²⁸¹ księży, bez zgody ordynariusza.

11.15. Ks[iaźdz] prał. **Piotrowski** – w sprawie ks. [Mieczysława] Grabowskiego z Wołomina; otrzymuje oświadczenie, że ma ustąpić z parafii, gdyż nie będziemy poświęcali młodych księży, dlatego że ks. Gr[abowski] nie umie znaleźć języka.

11.30. Ks[iaźdz] prał. **Ugniewski**²⁸² w sprawie fundacji w **Chotomowie-Tarchominie**²⁸³, by stworzyć fundusz zagraniczny dla podtrzymania fundacji. Pomysł jest nierealny.

Ks[iaźdz] Ryszard **Śliwiński**²⁸⁴ – w sprawie studiów dalszych na KUL. Chce się doktoryzować na ATK. Wyrażam zgodę.

Ks[iaźdz] dr J[erzy] **Pawski**²⁸⁵ – sprawy pracy w duszpasterstwie dobroczyn[ności], przeniesienia się do św. Jakuba [w Warszawie] i i[nne].

^a *W rękopisie: Grobowskiemu.*

²⁷⁶ Funkcję notariusza w tym procesie pełnił ks. Aleksander Grabowski, zob. przypis 172, s. 24.

²⁷⁷ Łac. współbracia.

²⁷⁸ Roman Szemraj (1904–1987), ksiądz, pułkownik, dziekan generalny Wojska Polskiego 1950–1964, święcenia 1938, członek Prezydium GKK przy ZBoWiD, sekretarz Prezydium Komisji Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich, od 1959 członek Centralnego Zarządu Kół Księży przy Zrzeszeniu Katolików „Caritas”.

²⁷⁹ Generalny Dziekanat Wojska Polskiego.

²⁸⁰ Jan Lech (1916–1979), wicedyrektor Urzędu ds. Wyznań 1956–1961. Przed wojną działacz PPS we Lwowie i w Krakowie. Więzień niemieckich obozów koncentracyjnych. Po wojnie sekretarz wojewódzki PPS w Szczecinie 1948, sekretarz KW PZPR w Szczecinie 1948–1950. Wicedyrektor departamentów Ministerstwa Oświaty 1950–1951 i Szkół Wyższych 1951–1956. Sekretarz generalny PKPS 1962–1968.

²⁸¹ Zrzeszenie Katolików „Caritas”, organizacja dobroczynna, realizująca politykę władz państwowych, powołana 1950 w miejsce przejętej przez państwo kościelnej organizacji charytatywnej Caritas; od 1959 zaczęły funkcjonować koła księży przy Caritasie.

²⁸² Stefan Ugniewski (1890–1974), ksiądz, proboszcz parafii św. Stanisława Kostki w Warszawie 1933–1974, święcenia 1913, współzałożyciel Fundacji im. Piusa XI w Tarchominie, zakładu w Chotomowie, kanonik gremialny kapituły metropolitalnej warszawskiej od 1948, prałat domowy papieski, odznaczony Krzyżem Pro Ecclesia et Pontifice.

²⁸³ Fundacja im. Piusa XI w Chotomowie-Tarchominie utworzona dla inwalidów wojennych, a następnie dla sierot po nich, powstała w 1922 r. na pamiątkę wyniesienia na Stolicę Piotrową pierwszego nuncjusza w odrodzonej Polsce Achillesa Rattiego. W 1937 w Chotomowie poświęcono drugi obiekt dla dzieci. Po zniszczeniach wojennych odbudowany obiekt został poświęcony w 1946. Drugi obiekt, w Tarchominie, realnie został objęty w 1958, lecz jeszcze długi czas, do lat osiemdziesiątych, trwało wyprowadzanie się różnego rodzaju jego lokatorów i użytkowników.

²⁸⁴ Ryszard Śliwiński (1926–1998), ksiądz, święcenia 1952, wikariusz parafii MB Nieustającej Pomocy w Warszawie 1961–1964, proboszcz parafii św. Jana Kantego 1974–1981, wykładowca w seminariach duchownych w Warszawie, Sudanie, Szczecinie, Grodnie, adiunkt na ATK, rezydent w parafii św. Marii Magdaleny na Wawrzyszewie.

²⁸⁵ Jerzy Pawski (1902–1968), ksiądz, lektor języka angielskiego w WMSD, członek Referatu Duszpasterstwa Dobroczynności KMW, święcenia 1932 jako kapłan zgromadzenia Marianów. Redaktor naczelny „Pro Christo” 1933–1938.

12.00. Trybunał Sędz[iowski] procesu [beatyfikacyjnego] m[atki] **Karskiej**²⁸⁶ – uzupełnienie składu; *iuramenta* w kaplicy. Prowadzi ks. prał. **Obertyński**²⁸⁷.

7 lutego 1962, środa

Warszawa

9.00. Profesor Małunowiczówna²⁸⁸, KUL, składa książkę o nauce języka łacińskiego²⁸⁹. Rozmowa o ks. **Gruźewskim**. Pani M[ałunowiczówna] uważa, że nie ma [on] zdolności dydaktycznych.

W sprawie Cz[esława] **Domaradzkiego**²⁹⁰, senior domu zak[onnego]²⁹¹ ks[ięży] jezuitów z ul. Świętojańskiej.

Ks[iądz] prał. **Czartoryski** z Krakowa – składa petycję krakowiaków do Stolicy św. w sprawie abp. Baziaka. Kapituła wnosi o nominację na stolicę krak[owską] lub o paliusz, którego dotąd a[rcyb]b[iskup] dla Lwowa nie otrzymał.

Ks[iądz] pr[ofesor] **Kwiatkowski**²⁹² i ks. prof. **Urmanowicz**²⁹³ z ATK. Wyrażam zgodę na wykłady ks. **Bogackiego**²⁹⁴ TJ, teologii dogmatycznej. Dam misję kan[oniczną]

Przed wojną związany ze środowiskiem Bolesława Piaseckiego. Odszedł ze zgromadzenia w 1947. W 1950 inkardynowany do arch. warszawskiej. Od 1962 pomoc duszpasterska w parafii Świętej Trójcy w Żąbkach.

^a *W rękopisie*: Małunowiczowa.

²⁸⁶ Maria Józefa od Jezusa Ukrzyżowanego, Józefa Karska (1823–1860), założycielka zgromadzenia sióstr niepokalanek (Zgromadzenie Sióstr Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny – SIC), proces beatyfikacyjny od 1923.

²⁸⁷ Zdzisław Obertyński (1894–1978), początkowo oficer armii austriackiej, po odzyskaniu niepodległości współorganizował Wojsko Polskie. Święcenia 1922, pracownik naukowy UJK we Lwowie 1922–1932, na Wydziale Teologii UW 1932–1939. Uwieszony w 1939, po uwolnieniu przedostał się do Rzymu, kapelan oddziałów polskich na Zachodzie 1940–1947. Po powrocie profesor historii Kościoła na Wydziale Teologii UW 1946–1954. Sprzeciwiał się powstaniu ATK bez zgody Stolicy Apostolskiej, w konsekwencji w 1957 przeniesiony na emeryturę. Prałat domowy papieski.

²⁸⁸ Leokadia Małunowiczówna (1910–1980), filolog klasyczny, doktor nauk humanistycznych, od 1950 na KUL, profesor nadzwyczajny KUL, wieloletni kierownik Sekcji i II Katedry Filologii Klasycznej oraz Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim. Pracownik naukowy USB w Wilnie, UMK w Toruniu, zwolniona stamtąd z powodów ideologicznych w 1949.

²⁸⁹ „Roma Christiana. Podręcznik łaciny chrześcijańskiej”, Lublin 1961.

²⁹⁰ Czesław Domaradzki SJ (1916–2009), w zakonie od 1937, święcenia 1943. W latach 1948–1950 ekonom prowincji wielkopolsko-mazowieckiej. W 1950 aresztowany za przyjęcie dolarów USA na odbudowę sanktuarium NMP Łaskawej w Warszawie. Skazany na 6 lat więzienia, wyszedł zeń w 1953. W 1961 wystąpił z zakonu.

²⁹¹ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

²⁹² Wincenty Kwiatkowski (1892–1972), ksiądz, rektor ATK 1956–1965, święcenia 1917 jako kapłan archidiecezji mohylewskiej (do archidiecezji warszawskiej inkardynowany w 1953), wykładowca apologetyki na Wydziale Teologii UW od 1919, profesor zwyczajny 1939. Dziekan Wydziału Teologii UW 1945–1948, dziekan Wydziału Teologicznego ATK 1954–1956, profesor apologetyki w WMSD w Warszawie, twórca tzw. apologetyki totalnej.

²⁹³ Walenty Urmanowicz (1898–1969), ksiądz, dziekan Wydziału Teologicznego ATK 1956–1964, święcenia 1921. Wykładowca przedmiotów filozoficznych na USB od 1930. W latach 1942–1943 w obozie pracy na Litwie. Wykładowca w WSD w Białymstoku 1945–1961, od 1952 kierownik Katedry Teologii Moralnej Ogólnej i Etyki na UW, a następnie ATK.

²⁹⁴ Henryk Bogacki SJ (1924–1993), w zakonie od 1948, wykładowca na Wydziale Teologicznym „Bobolanum” w Warszawie 1955–1993, pracownik naukowy ATK 1956–1993, święcenia 1950, doktor teologii na KUL 1955, kierownik Katedry Historii Dogmatów 1967–1993 oraz Katedry Patrologii ATK 1970–1984, profesor nadzwyczajny 1972, kierownik działalności wydawniczej ATK 1965–1989, redaktor naczelny „Collectanea Theologica” 1965–1990.

ks. **Dobieckiemu**. Ks[iaǳ] **Inlender**²⁹⁵ – po zasięgnięciu opinii w Sem[inarium] M[e]-t[ro]p[olitalnym]. Wiele innych spraw związanych z dalszą organizacją ATK.

11.30. D[okto]r **Braun Jerzy**²⁹⁶ z towarzyszami – w sprawie współpracy z KIK i w ruchu ekumenicznym. Program pracy ma skonkretyzować na spotkanie po powrocie z Rzymu.

B[isku]p **Choromański** – wraca od dyr. Żabińskiego²⁹⁷, który interesuje się tym, czy Kardynał złoży wizytę ambasadorowi polskiemu w Rzymie. B[isku]p udzielił odpowiedzi, że Kardynał nie składa nikomu wizyt. Odpowiedź dam w sobotę.

Pan **Bienias**²⁹⁸ z Wołomina – prosi o pozostawienie w W[ołominie]. Nikt tej sprawy nie stawiał, niech więc jej nie wysuwa.

O[jciec] **general** [paulinów Ludwik Nowak] przysyła obraz z J[asnej] G[óry] M[atki] Bożej dla katedry w Sydney w Australii.

Ks[iaǳ] **Ludwik Stec**²⁹⁹, z Krakowa, który zawarł małżeństwo fikcyjne, by wydostać się z Polski. Skierowany do kurii krak[owskiej].

Ks[iaǳ] prof. **Librowski**³⁰⁰ z ATK, rozpoczął wykłady.

Ks[iaǳ] Wład[ysław] **Suliga**³⁰¹, kapelan wojskowy.

²⁹⁵ Bogusław Inlender (1922–2006), ksiąǳ, wykładowca teologii moralnej w WMSD w Warszawie od 1957, święcenia 1949, wykładowca teologii moralnej na Wydziale Teologicznym UW 1951–1954, ATK od 1954, Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie 1990–1994, członek Papieskiej Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1974–1979, kapelan w domu zakonnym sióstr elżbietanek w Otwocku od 1952, prałat honorowy papieski 1980.

²⁹⁶ Jerzy Braun, ps. Bronisław Rogowski (1901–1975), pisarz, publicysta, filozof, działacz SP. Od marca 1945 przewodniczący Rady Jedności Narodowej. Od czerwca 1945 ostatni Delegat Rządu na Kraj. Za działalność niepodległościową więziony 1948–1956 z wyrokiem dożywocia. Wypuszczony na mocy amnestii. W 1965 wyjechał do Rzymu. Zmarł w Rzymie. Spoczywa na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Pośmiertnie, w 2006, odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Zarejestrowany jako kontakt operacyjny wywiadu PRL pseud. „Opium”.

²⁹⁷ Tadeusz Żabiński (1904–1990), dyrektor UdSW 1961–1965, przewodniczący WRN w Szczecinie 1950–1951, przewodniczący Prezydium WRN w Kielcach 1954–1956, wojewoda w Kielcach usunięty przez partię, zastępca kierownika WdSW w WRN w Warszawie 1958–1960.

²⁹⁸ Władysław Bienias (1897–1985), organista w parafii Matki Bożej Częstochowskiej w Wołominie 1929–1971. Odznaczony Śląskim Krzyżem Powstańczym, a w 1969 medalem Pro Ecclesia et Pontifice.

²⁹⁹ Ludwik Stec OSA (1914–?), święcenia 1938, duszpasterz w placówkach zakonnych w Krakowie, zawieszony w czynnościach kapłańskich 1950–1951. Po przejściu do duchowieństwa diecezjalnego w archidiecezji krakowskiej rektor kościoła w Łęczanach 1954–1961. Wobec sprzeciwu władz państwowych co do utworzenia parafii w Łęczanach, w maju 1961 zaprosił duchownego polsko-katolickiego, który – nie przedstawiając różnic między wyznaniem – deklarował utworzenie parafii. W dwa dni później abp Baziak zwolnił go z parafii. W 1960 zawarł w Warszawie kontrakt cywilny. W 1962 orzeczono rozwód.

³⁰⁰ Stanisław Librowski (1914–2002), ksiąǳ, święcenia 1945 w Paryżu, dyrektor Archiwum Diecezjalnego we Włocławku 1947–1982, wykładowca historii Kościoła w WSD we Włocławku 1949–1968, pracownik naukowy KUL 1958–1962, 1964–1984, pracownik naukowy na ATK 1962–1964. Jako alumn więziony w obozie koncentracyjnym w Dachau. Administrator parafii Michelin k. Włocławka 1946–1956, pionier reformy organizacji i pracy metodycznej w archiwach kościelnych w Polsce. Założyciel periodyku ABMK.

³⁰¹ Władysław Suliga-Rudecki (1902–1991), ksiąǳ, święcenia 1937, wikary w parafii Matki Bożej Dobrej Rady w Zgierzu 1948–1950, wikary w parafii św. Katarzyny w Zgierzu 1950–1955, od 1955 kapelan Wojska Polskiego, wikariusz kościoła garnizonowego w Warszawie.

15.00. A[ndrzej] **Micewski**³⁰², b[yły] członek PAX³⁰³, który opuścił PAX, gdy się przekonał, że B[olesław] **Piasecki**³⁰⁴ myli się. Było to w 1953 r.; był świadkiem, jak B[olesław] **Piasecki** poczuł przegraną swej linii politycznej, po aresztowaniu prymasa. B[olesław] P[iasecki] cały czas tłumaczył paxowcom, że ich linia broni biskupów i prymasa. Okazało się, że była nieskuteczna. Po wyjściu z PAX A[ndrzej] **Micewski** związał się z **Frankowskim**. Wkrótce przekonał się, że to jeszcze gorsza pozycja, bo bez żadnej ideologii. Wystąpił, przez trzy lata był bez chleba i posady. Oparł się o KIK i trafił do „Tygodnika Powszechnego”. Powstały zastrzeżenia ze strony władz kościelnych krakowskich. Chciałby mieć wrażenie, że jego winy poszły w zapomnienie, zwłaszcza że sam opuścił PAX i przyznał się do win. Poradziłem mu, żeby wpieryw przedstawił swoją sprawę bp. **Jopowi** oraz bp. **Wojtyłe**. Sprawa dalszej pracy w „Tyg[odniku] P[owszechnym]” zależy od opinii społecznej w Krakowie. Trzeba pamiętać, że działanie każdego człowieka ma stronę indywidualną i społeczną. Indywidualnie – łatwo się zapomina, ale opinia społeczna pamięta długo. Trzeba cierpliwie poczekać, aż życiem swoim stworzy się inny obraz w opinii o sobie.

16.00. **Teresa Strzembosz**³⁰⁵ – w sprawie swej pracy w opiece nad kobietami zaniedbanymi.

17.00. Wyjazd do Lasek z ks. prał. Padaczem. Zabieram trzy teki pełne akt.

8–9 lutego 1962, [czwartek–piątek]

Laski

9.00. A[ntoni] **Marylski** – w sprawie 5-lecia KIK [w Warszawie]. J[erzy] **Zawieyski** wygłosił wielkie przemówienie, 2-godzinne, które miało być sprawozdaniem z pracy

³⁰² Andrzej Micewski (1926–2004), publicysta katolicki, współtwórca miesięcznika „Więź” i członek jego redakcji 1960–1970 i „Tygodnika Powszechnego” 1974–1986. W latach 1945–1956 czołowy działacz grupy „Dziś i Jutro” oraz PAX. W latach 80. doradca społeczny prymasów Polski i redaktor naczelny pisma „Znaki Czasu”, poświęconego problematyce religijno-społecznej. 1993–1997 poseł z listy PSL, szybko jednak opuścił klub tej partii. Zarejestrowany przez SB jako TW „Michalski” i „Historyk”.

³⁰³ Stowarzyszenie PAX – świecka organizacja katolicka utworzona oficjalnie w 1947 przez Bolesława Piaseckiego i innych działaczy wywodzących się z przedwojennego Obozu Narodowo-Radykalnego „Falanga”, skupionych po II wojnie światowej wokół tygodnika „Dziś i Jutro”, zarejestrowana w 1952 i mająca koncesję na wydawanie pisma „Słowo Powszechne”. W latach 1953–1956 PAX przejął redakcję „Tygodnika Powszechnego” i wydawnictwo tegoż pisma. Od lat 50. środowisko to oficjalnie występowało przeciwko władzom Kościoła katolickiego, wspierając komunistów nie tylko w propagandzie antykościelnej, ale również w tego rodzaju działaniach. Po 1990 część działaczy PAX założyła Stowarzyszenie „Civitas Christiana”

³⁰⁴ Bolesław Piasecki (1915–1979), działacz polityczny, Stowarzyszeniu PAX przewodniczył od 1947 do 1977. Przed wojną twórca Falangi, ruchu Narodowo-Radykalnego akceptującego światopogląd chrześcijański, a domagającego się radykalnych reform społecznych; w czasie okupacji współtworzył Konfederację Narodu. a w jej ramach UBK, dowodził oddziałami partyzanckimi na Wileńszczyźnie; ujęty przez Sowieców i przekazany UB w 1945, uwolniony na polecenie Gomułki po zadeklarowaniu woli współpracy z władzami komunistycznymi. Założyciel i wydawca „Dziś i Jutro”, organu o charakterze narodowo-katolickim, dziennika „Słowo Powszechne”. W 1950 utworzył Komisję Intelktualistów i Działaczy Katolickich przy PKOP. Od 1965 poseł, 1971–1979 członek Rady Państwa. W 1955 Kongregacja Świętego Oficjum potępiła poglądy zawarte w jego tekstach.

³⁰⁵ Teresa Strzembosz (1930–1970). W 1950 ze względu na przekonania religijne nie została przyjęta na Akademię Medyczną. Po uchwaleniu w 1956 ustawy aborcyjnej podjęła działania w obronie nienarodzonych, przyczyniła się do powstania duszpasterstwa służby zdrowia, rodzin. W 1958 założyła Dom Samotnej Matki w Chyliczkach, a w oparciu o parafie, podjęła inicjatywę apostołstwa wśród chorych, połączonego z wczasami i rekolekcjami dla nich; kierowała Sekcją Pielęgniarek w KIK 1958–1963, należała do Komisji Episkopatu ds. Apostołstwa Świeckich.

i podziękowaniem dla wszystkich. Ostrzegano go, że będzie krytyka działalności. Gdy później wybuchła, czuł się tym dotknięty i uważał, że niedostatecznie mu podziękowano. Postanowił ustąpić z KIK i oświadczył, że właściwie dalsze istnienie jest niecelowe. Obroniono jednak KIK, podkreślając jego walory. Proponuje się p[anu] **Ma-rylskiemu**, by wszedł do Zarządu KIK. Jestem zdania, że więcej może zrobić dobrego, stojąc poza zarządem, niż wtedy, gdy będzie „jako jeden z nich”³⁰⁶.

Wczorajszy dzień cały i dzisiejszy spędzam przy stole pracy; przygotowałem materiały na Sobór Powszechny, złożone przez różne zespoły i komisje; sprawy do załatwienia w Sekretariacie Stanu, w Kongregacjach i i[nne], petycje biskupów polskich.

Przyjechał **bp J[an] Czerniak** z projektami obsadzenia Inowrocławia i Bydgoszczy. Na razie projekty nie dadzą się realizować. B[isku]p Cz[erniak] jedzie do Wrocławia na konsekrację.

10 lutego 1962, [sobota]

Laski – W[arsza]wa

8.30. Po Mszy św. w Laskach, powrót do W[arsza]wy. Wysyłam depeszę do Wrocławia, w związku z konsekracją bp. **Latuska**. Zrezygnowałem z wyjazdu.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej] – rozważamy sprawy personalne, gospodarczo-budowlane, głównie katedralne i związane z moim wyjazdem. B[isku]p[owi] Z[ygmuntowi] **Choromańskiemu** daję odpowiedź na pytanie dyr. Żabińskiego, czy prymas będzie w Rzymie wizytował ambasadora.

14.00. Dwaj Misjonarze, ks. **Hubert Sinka**³⁰⁷ i ks. **Marian Litewka**³⁰⁸, młodzi kapłani, otrzymali pozwolenie na wyjazd do Brazylii, na pracę wśród Polonii brazylijskiej i dziś otrzymują błogosławieństwo na drogę.

Wysyłam depeszę do ks. prał. Mączyńskiego, którego gościnę przyjmuję w Instytucie³⁰⁹, na czas mego pobytu w Rzymie. Długa konferencja z ks. kan. H[ieronimem] **Goździewiczem** n[a] t[emat] materiałów do podróży.

Wieczorem jest dr **Ozimowski**³¹⁰.

³⁰⁶ Dosyć odległa parafraza słów Pana Jezusa: „Nawet Salomon w całym swym przepychu nie był tak ubrany jak jeden z nich”, Łk 12,27.

³⁰⁷ Hubert Sinka CM (1935–2013), ksiądz, w zgromadzeniu od 1956, święcenia 1961, praca duszpasterska w Brazylii 1962–1971, praca misjonarska na Madagaskarze 1972–1989, praca duszpasterska w Brazylii 1990–2001, na Haiti 2002, praca misyjna w Angoli od 2003.

³⁰⁸ Marian Litewka CM, ur. 1937, ksiądz, w zgromadzeniu od 1955, święcenia 1961, od 1962 praca misyjna w Brazylii.

³⁰⁹ Kościelny Instytut Polski w Rzymie na via Pietro Cavallini – założony w 1910 z inicjatywy ks. Józefa Pelczara, późniejszego biskupa przemyskiego, dom formacyjny dla duchowieństwa polskiego studiującego w Rzymie. Jego celem była integracja księży z różnych diecezji polskich i zaborów, doświadczenie przez nich powszechności Kościoła w bliskiej łączności ze Stolicą Apostolską, zapoznanie się z jej praktyczną działalnością oraz umożliwienie rozwoju intelektualnego w instytucjach naukowych Wiecznego Miasta.

³¹⁰ Eugeniusz Antoni Ozimowski (1909–2005), osobisty lekarz kard. Stefana Wyszyńskiego.

11 lutego 1962, niedziela

Warszawa

Na Mszy jest doc. **Chrościcki**³¹¹ z żoną³¹² i synem oraz prof. **Kossakowska**³¹³. Zostają na śniadaniu. Młody Chr[óścicki] **Juliusz**³¹⁴ studiuje sztukę na U[niwersytecie] W[arszawskim]. Czyni bardzo dobre wrażenie. Jest rozsądny i oddany swej sprawie.

13.00. Na obiedzie prof. **Marzyński**³¹⁵ z żoną – w sprawach prac przy kościołach warsz[awskich]. Zasięgam jego opinii: 1) co do umieszczenia pomnika **Małachowskiego**³¹⁶ w katedrze; jestem za pozostawieniem go w prawej nawie, przy kaplicy Literackiej³¹⁷; prof. **Zachwatowicz** chce przenieść go pod chór muzyczny, do lewej nawy. Prof[esor] M[arzyński] wysłuchał moich racji. 2) co do witraży – jestem^b zdania, że witraże muszą jednak w katedrze być, gdyż katedra nie jest muzeum, ale domem Bożym. Wypowiada się za prof. **Kwiatkowskim**³¹⁸ z Torunia i **Pękalskim**³¹⁹ z Wrocławia^c. Ubolewa nad brakiem kierownictwa pracami w katedrze. Prosi o rozmowę z prof. **Zachwatowiczem**, którego trzeba przekonać w niejednej sprawie.

^a W rękopisie: Chruścicki.

^b Trudno rozstrzygnąć, czy zostało napisane „jest” czy „jestem”.

^c W rękopisie: z Krakowa.

³¹¹ Antoni Chrościcki (1910–2004), profesor AM w Warszawie i Centrum Zdrowia Dziecka w Warszawie, kardiolog dziecięcy. Za przynależność do AK wywieziony do karnego obozu w Stalinogorsku. Po powrocie do kraju, od 1946 pracował prawie 40 lat w Klinice Pediatrycznej. Przez osiem lat, do 1970 czekał na zatwierdzenie tytułu profesora tylko dlatego, że kontaktował się z prymasem Polski i udzielał się społecznie w różnych zespołach kościelnych. Członek założyciel Poradni Życia Rodzinnego „Ognisko”, współautor „Zarysu etyki lekarskiej”. Odznaczony w 1993 prymasowskim orderem Ecclesiae Populoque Servitium Praestant (Zasłużonemu w posłudze dla Kościoła i Narodu).

³¹² Emilia Paderewska-Chrościcka (1911–1999), spokrewniona z wybitnym pianistą Ignacym, absolwentka Wydziału Lekarskiego na UW. Po wojnie aresztowana przez NKWD. Po wyzwoleniu pracowała w Klinice Położniczej AM w Warszawie. Po uchwaleniu ustawy aborcyjnej w 1956 represjonowana; przez trzy lata miała zakaz wykonywania zawodu lekarskiego. Pracowała w poradniach rodzinnych, głosiła prelekcje, uratowała od śmierci tysiące dzieci nienarodzonych. Uhonorowana przez papieża Pawła VI orderem Pro Ecclesia et Pontifice. Bliska współpracownica prymasa Stefana Wyszyńskiego.

³¹³ Stanisława Kossakowska z d. Rynkowska (1897–1981), chirurg dziecięcy, żona prof. Jana Kossakowskiego.

³¹⁴ Juliusz A. Chrościcki, ur. 1942, historyk sztuki, profesor zwyczajny UW. Zajmuje się sztuką nowożytną i kulturą staropolską. Prodziekan i dziekan Wydziału Historycznego UW, profesor i dyrektor Centre de Civilisation Polonaise, Université de Paris IV – Sorbonne, od 2012 pracownik naukowy UJP II w Krakowie.

³¹⁵ Stanisław Leon Marzyński (1904–1992), architekt, absolwent, wykładowca i profesor Politechniki Warszawskiej. Żołnierz AK, uczestnik powstania warszawskiego. Po wojnie pracownik Biura Odbudowy Stolicy. Uzasadniał konieczność oraz opracował projekty odbudowy i rekonstrukcji świątyń warszawskich. Autor kilkunastu projektów nowych kościołów w Warszawie. Członek Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy, a w latach 1961–1975 jej wiceprezes, członek Komisji Artystycznej i Architektonicznej przy Kurii Warszawskiej.

³¹⁶ Stanisław Małachowski (1736–1809), marszałek Sejmu Czteroletniego 1788–1792; członek stronnictwa patriotycznego, czynny przy uchwalaniu Konstytucji 3 maja.

³¹⁷ Kaplica w prawej nawie katedry warszawskiej związana od XVII w. z Archikonfraternią Literacką Niepokalanego Poczęcia NMP – stowarzyszeniem mężczyzn pogłębiających swoje życie duchowe i intelektualne i szerzących kult Matki Bożej.

³¹⁸ Edward Kwiatkowski (1904–1971), adiunkt w Pracowni Konserwacji Zabytków UMK 1962–1963, od końca lat czterdziestych prowadził tam zajęcia z witrażownictwa i konserwacji witraży.

³¹⁹ Stanisław Pękalski (1895–1967), artysta malarz, witrażysta, dziekan Wydziału Ceramiki Państwowej Wyższej Szkoły Sztuk Plastycznych we Wrocławiu 1954–1964, jej rektor 1965–1967.

18.00. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** – w sprawie kieleckiej. Oceniamy, że załatwienie tej sprawy dziś jest o wiele trudniejsze niż przed rokiem. B[isku]p [Czesław Kaczmarek] mógł być bez uszczerbku dla swej opinii zrzec się diecezji przed rokiem; ułatwiłby Stolicy św. Dziś, gdy prasa zaczęła rozmyślać sprawę, odwołanie biskupa równa się dyfamacji³²⁰ wobec społeczeństwa. Jednak obiektywna strona sprawy wymaga jej załatwienia.

B[isku]p Ch[oromański] zostaje na wieczery.

12 lutego 1962, poniedziałek

Warszawa

Po Mszy św. załatwiam sprawy bieżące Instytutu [Prymasowskiego] Ślubów J[asno]-g[órskich] z dr **Wantowską**³²¹, która obecnie kieruje filią warszawską.

B[isku]p Dąbrowski, ustala się sprawy związane z konsekracją.

Przyszły bardzo miłe listy z Wrocławia, po wczorajszej konsekracji **bp. Latuska**; jednocześnie zaczęły napływać anonimy przeciwko biskupowi. Jest to niemal reguła, że każdy nominat musi przejść przez falę anonimów.

12.00. **Ks[iądz] prob. Grabowski** z Wołomina – domagam się, by dla uspokojenia w parafii ustąpił ze swego stanowiska. Nie umiał dotąd zaprowadzić współpracy z wikariuszami, których na jego żądanie zmieniano. Nadal trwają awantury. **Ks[iądz] Grabowski** obiecuje zaprowadzić pokój, chce dotrwać do maja, po czym chce ustąpić.

O[jciec] **Kubica**³²², wizytator s[ió]s[tr] sercanek z Krakowa; przy wizytacji³²³ wynikły sprawy kieleckie.

Jan Zamoyski³²⁴, przed swoim wyjazdem do USA; prosi o informacje, nie otrzymuje żadnych. Niech się kieruje swoim wyznaniem narodowym i katolickim.

15.00. Poświęcam **auto**, dar Polonii Amerykańskiej dla prymasa Polski; fotograf czyni zdjęcia dla prał. **Abramowicza**³²⁵ z Ligi Katolickiej.

Praca nad dokumentacją i korespondencją bieżącą.

³²⁰ *Lac. diffamia* – zniesławienie.

³²¹ Maria Wantowska (1922–1991), doktor filologii polskiej, pracownica IBL PAN 1954–1961, jedna z pierwszych członkiń Instytutu Pomocnic Maryi Jasnogórskiej, współtwórczyni Ruchu Apostolskiego Rodziny Rodzin. Kardynał Wyszyński i środowisko Instytutu zamiennie używali w odniesieniu do niej imienia – Lila.

³²² Jacek Kubica SVD (1903–1962), w zgromadzeniu od 1925, święcenia 1933, więzień obozów Sachsenhausen i Dachau 1940–1945. Po powrocie do Polski (1946) zorganizował niższe seminarium zgromadzenia w Nysie. Mistrz nowicjatu 1946–1947, przełożony prowincji polskiej 1948–1957, rektor seminarium w Pieniężnie 1957–1960, wizytator prymasowski zgromadzeń zakonnych.

³²³ Wizytacja trwała od października 1961 do marca 1962.

³²⁴ Jan Tomasz Zamoyski (1912–2002), ostatni ordynat Ordynacji Zamojskiej, po wojnie pozbawiony majątku w następstwie reformy rolnej i skazany na długoletnie więzienie w 1949, zwolniony po ośmiu latach, pracownik szwajcarskich linii lotniczych Swissair, senator II kadencji 1991–1993, uhonorowany orderem Orła Białego.

³²⁵ Alfred Leon Abramowicz (1919–1999), ksiądz pochodzący z rodziny polskich emigrantów, święcenia kapłańskie 1943, biskupie 1968, członek Ligi Katolickiej. Tajny szambelan papieski od 1959, biskup pomocniczy Chicago 1968–1995.

13 lutego 1962, wtorek Warszawa

7.30. Matka Zofia **Szulc**³²⁶, prow[incjalna] ss. zmartwychwstaniek; s. Immaculata³²⁷, po operacji guza w głowie umiera; s. **Amata**³²⁸ i s. **Felicjanna**³²⁹, chcą pracować w szpitalu bez habitów. Sprawę trzeba odkładać.

M[atka] **Edyta**³³⁰, przeł[ożona] prow[incjalna] [siostr elżbietanek] – omawia sprawę swego wyjazdu do Rzymu na kapitułę gen[eralną]. Będzie jej potrzebna pomoc.

Przełożona gen[eralna]³³¹ s[ió]s[tr] „Wdzięcznej Pracy”³³² z ul. Brackiej.

10.00. Jan Wład[ysław] **Grabski**³³³ – w sprawie Wyd[awnictwa] PAX; przytacza ogólnikowe zarzuty, że 1) dr **Hagmayer**³³⁴ w Rzymie dowiedział się, że prymas nie zgadza się na *imprimatur*³³⁵ dla Wydawnictwa PAX; 2) że ks. **Suwała**³³⁶ napisał do niego, że prymas nie zgodził się na wydrukowanie w „Kierunkach”³³⁷ rec[enzji] o „300 miastach”³³⁸.

³²⁶ Zofia Maria Marta Magdalena Szulc CR (1908–1980), przełożona prowincji warszawskiej Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego 1959–1963, delegatka przełożonej generalnej na Polskę 1963–1967, przełożona generalna 1967–1980.

³²⁷ Immaculata Halina Jędraszczak CR (1926–2011), w zgromadzeniu od 1947, śluby zakonne 1949, nauczycielka w szkołach prowadzonych przez zgromadzenie: Poznań 1949–1950, Warszawa 1950–1957, Częstochowa 1957–1962. Po wspomnianej operacji przebywała w zakładzie rehabilitacyjnym w Konstancinie, apostołowała modlitwą i cierpieniem.

³²⁸ Amata Wanda Prusko CR (1912–1985), w zgromadzeniu od 1941, lekarz medycyny, w 1943 podjęła pracę w szpitalu na Woli, organizowała szpital powstańczy na Żoliborzu. W 1954 usunięta z lecznictwa przez władze komunistyczne. Pracowała w Poradni Katolickiej przy ul. Książęcej. Z poparciem prymasa, wspólnie z siostrą Felicjanną i pod egidą prof. Kaczyńskiego z AM w Lublinie, w tajemnicy przed władzami państwowymi, w 1960 utworzyła Sekcję Badań Powołań Zakonnych, tzw. szpitalik, będącą placówką leczniczą dla zakonnic z problemami psychicznymi.

³²⁹ Felicjanna Feliksa Nowak CR (1912–1991), w zgromadzeniu od 1932, nauczycielka, kierowniczka bursy. W tzw. szpitaliku pracowała jako psycholog.

³³⁰ Edyta Wanda Salomea Kruczkowska CSSE (1905–1983), przełożona prowincji warszawskiej 1957–1970, w zgromadzeniu od 1928, w 1931 przeniesiona z prowincji poznańskiej do warszawskiej, sekretarka dyrektora, a po wojnie kierowniczka kancelarii Szpitala Elżbietanek w Warszawie, wikaria prowincji warszawskiej 1946–1957, ekonomka prowincji 1970–1976.

³³¹ Serafina Franciszka Bączkowska (1909–1971), przełożona generalna zgromadzenia westiarek 1953–1971, w zgromadzeniu od 1928. Jeszcze przed ślubami wieczystymi została przełożoną domu w Warszawie. Pełniła ten urząd do 1953.

³³² Pod tą nazwą, na ul. Brackiej w Warszawie, mieści się główna pracownia szat liturgicznych Zgromadzenia Sióstr Westiarek Jezusa, założonego w 1882 przez bł. Honorata Koźmińskiego i Sabinę Józefę z Bielawskich Kawecką.

³³³ Władysław Jan Grabski (1901–1970), pisarz, w okresie międzywojennym także działacz polityczny; przed wojną członek władz Ruchu Narodowo-Radykalnego „Falanga”, który założył Bolesław Piasecki. W 1947 laureat nagrody czytelników czasopisma „Odra”, w 1949 literackiej nagrody Episkopatu Polski. Zbliżony do środowiska PAX. W 1955 wykluczony ze ZLP z powodu zaangażowania katolickiego. W 1957 laureat nagrody literackiej im. Włodzimierza Pietrzaka (fundowanej przez PAX), w 1965 nagrody Ministra Kultury i Sztuki I stopnia.

³³⁴ Jerzy Hagmayer (1913–1998), lekarz Szpitala Praskiego w Warszawie 1945–1980, poseł 1961–1976, działacz społeczny; podczas wojny zastępca komendanta głównego Konfederacji Narodu, członek organizacji „Niepodległość”, porucznik AK, uczestnik powstania warszawskiego; współzałożyciel Stowarzyszenia PAX i przez wiele lat jego wiceprzewodniczący, redaktor tygodnika „Kierunki”, organizator i pierwszy dyrektor (1949–1950) paksowskiego Liceum im. św. Augustyna w Warszawie.

³³⁵ *Lac.* można drukować.

³³⁶ Mieczysław Suwała, pseud. „Oro” (1913–1986), ksiądz, wikariusz parafii Podwyższenia Krzyża Świętego w Hajnówce (diecezja w Drohiczynie) 1957–1959, 1962–1963, święcenia 1939. W czasie wojny kapelan UBK, więziony przez Sowietów, członek Stowarzyszenia PAX, prefekt Liceum im. św. Augustyna w Warszawie 1949–1955, 1970.

³³⁷ „Kierunki”, tygodnik społeczno-kulturalny wydawany 1956–1990 (z przerwą w stanie wojennym) przez Stowarzyszenie PAX w Warszawie.

³³⁸ Jan Władysław Grabski, *Trzysta miast wróciło do Polski*, wyd. 3, Warszawa 1960.

D[okto]r G[rabski] powtarza już znane zastrzeżenia, odwołując się do odpowiedzialności za dobro, które się nie dzieje. Odpowiadam: ad 1) sprawa Wyd[awnictwa] PAX istotnie zależy od Rzymu, a nie od prymasa P[olski]; 2) ks[ia]dz S[uwała] nie pytał mnie, czy może ogłosić coś w „Kierunkach”. Nawiązuję do artykułu dr. Gr[abskiego] w „Słowie Powszechnym” pt. *Grzechy tajone cuchną* (4 lutego [19]62 r.)³³⁹, na marginesie książki Ch[ristiana] Geisslera³⁴⁰, *Zgłaszam interpelację* (PAX). Artykuł tak napisany mógłby być ogłoszony za granicą, ale w P[olsce] jest szkodliwy dla Kościoła, gdyż sprawia wrażenie, że cała odpowiedzialność za politykę Niemiec Zach[odnich] spada na katolików, podczas gdy jest ich tam połowa, niezależnie od linii rządu.

Ks[ia]dz Nowotko³⁴¹, budowniczy kościoła na Jelonkach³⁴² – informuje o postępie prac budowlanych.

12.00. Ostatnia sesja procesu rogatoryjnego³⁴³ informacyjnego S[ugi] Bożego Zygmunta Łozińskiego³⁴⁴, i *de non cultu*³⁴⁵ – w Bibliotece³⁴⁶.

18.00. B[isku]p Z[ygmunt] Choroński informuje o tym, że dał odpowiedź dyr. Żabińskiemu, iż w Rzymie prymas P[olski] będzie rewizytować ambasadora PRL, jeśli ten będzie na dworcu. Uczyni to, jako znak dobrej woli. Wręczam bp. Chorońskiemu odpis listu marsz[alka] [Sejmu] Wycecha³⁴⁷ jako odpowiedź, dziś mi nadesłaną, na list Ep[iskop]atu do Sejmu PRL.

[b] 20.00. U grobu kardynała Hlonda³⁴⁸ z prośbą o opiekę w drodze. W kaplicy M[atki] Bożej J[asno]g[órskiej] i w kaplicy Pana Jezusa Tumskiego, z ks. kan. Raiterem.

^a W rękopisie: w Jelonku.

^b W rękopisie fragment zapisany na marginesie.

³³⁹ Artykuł Jana Władysława Grabskiego *Grzechy tajone cuchną* na marginesie książki Christiana Geisslera *Zgłaszam interpelację*, Warszawa 1961 („Słowo Powszechne”, 4 II 1962, s. 1, 2).

³⁴⁰ Christian Geissler (1928–2008), pisarz niemiecki, współredaktor lewicowego pisma literackiego „Kürbiskern” (Ziarno dyni). W 1962 wystąpił z Kościoła katolickiego, a w kilka lat później został – na krótko – członkiem Komunistycznej Partii Niemiec, zdelegalizowanej w 1968.

³⁴¹ Tadeusz Nowotko (1912–1985), ksiądz, proboszcz parafii Podwyższenia Świątego Krzyża na Jelonkach w Warszawie 1951–1970, budowniczy kościoła parafialnego, święcenia 1936, szambelan papieski 1966. Jako wikariusz parafii Wszystkich Świętych w okresie wojennym wystawiał metryki chrztu Żydom, ratując ich od śmierci. Nakręcono o nim film *Zapomniany sprawiedliwy*.

³⁴² Jelonki – dzielnica Warszawy.

³⁴³ Prowadzonego na prośbę innego podmiotu kościelnego.

³⁴⁴ Zygmunt Łoziński (1870–1932), biskup reaktywowanej diecezji mińskiej 1917–1925, święcenia kapłańskie 1895, biskupie 1918. Aresztowany przez władze sowieckie w 1919, na mocy traktatu ryskiego został w 1921 zwolniony. Po wytyczeniu wschodnich granic Polski rezydował w Nowogrodku. Pierwszy biskup diecezji pińskiej 1925–1932. W 1957 rozpoczęto jego proces beatyfikacyjny.

³⁴⁵ Łac. o braku kultu.

³⁴⁶ Domu Arcybiskupów Warszawskich.

³⁴⁷ Czesław Wycech (1899–1977), marszałek Sejmu 1957–1971, działacz ruchu ludowego (PSL Wyzwolenie, PSL, ZSL), poseł 1947–1972.

³⁴⁸ August Hlond (1881–1948), kapłan zgromadzenia salezjańskiego, święcenia kapłańskie 1905, biskupie 1926, administrator apostolski Górnego Śląska 1922–1925, pierwszy biskup diecezji katowickiej 1925–1926, arcybiskup gnieźnieńsko-poznański 1926–1946, prymas Polski, kardynał od 1927, arcybiskup gnieźnieńsko-warszawski 1946–1948.

14 lutego 1962, środa Warszawa – Rzym

7.30. Na Mszy św. ss. **elżbietanki** i „**Ósemka**”, modlą się o szczęśliwą podróż, śpiewając pieśni do M[atki] Bożej, otrzymują obrazki i błogosławieństwo. W krótkim przemówieniu zachęcam do ufności do M[atki] Najśw[iętszej], która do Jana przyniosła Jezusa. Odtąd trwa w Kościele. Jan zwołuje Sobór w dniu Macierzyństwa NMP. Wśród modlących się jest o. **Teofil**³⁴⁹ z Oporowa i ks. Henryk **Raiter** z Gniezna.

9.00. O[jciec] **Kubica**, wizytator sercanek, w sprawie swych rozmów z siostrami z domu b[isku]pa kieleckiego³⁵⁰.

10.00. Ks[iądz] prał. **Piotrowski** w sprawie ks. **Grabowskiego** z Wołomina; przekazując mu instrukcję *quoad modum procedendi*³⁵¹.

A[rcy]b[isku]p **Baziak** przysyła akta procesu beat[yfikacyjnego] abp. **Bilczewskiego**³⁵², które zabieramy do Rzymu.

Wysyłam list do rektora KUL³⁵³ w sprawie artykułu³⁵⁴ ks. **Żywczyńskiego**³⁵⁵ o kard. Hlondzie w *Polskim słowniku biograficznym*^a; domagam^b się wyciągnięcia konsekwencji.

16.00. **Maria Okońska** – wręcza mi 3 tomy maszynopisu moich kazań dla wyd[awnictwa] **Veritas** w Londynie³⁵⁶. Maszynopis ten posiada trzy serie: 1) Wielka Nowenna przed Tysiącleciem³⁵⁷; 2) kazania do różnych pielgrzymek zawodowych³⁵⁸; 3) kazania maryjne³⁵⁹. Wszystkie te kazania są mówione, ściągane przez **Teresę Romanowską**³⁶⁰ z taśmy magnetofonowej, opracowywane redakcyjnie przez **Marię Okońską** i przepisywane przez **Krystynę Szajer**^{c361}, wszystkie członkinie Instytutu „Ósemki”.

^a W rękopisie: w „Bibliografii”.

^b Pierwotny zapis w rękopisie nieczytelny.

^c W rękopisie: Szajer.

³⁴⁹ Teofil Adam Krauze OSPPE (1916–2001), przeor w Oporowie 1958–1963, w zakonie od 1935, święcenia 1944, przeor Jasnej Góry 1963–1969, definitor generalny zakonu 1963–1974.

³⁵⁰ Były to: s. Rafała Maria Bergel (przełożona), s. Sylwia Zofia Kaczorkiewicz, s. Bogdana Janina Pulchny, s. Mirosława Maria Jedynak. Ten dom zakonny został zlikwidowany 16 maja 1962.

³⁵¹ Łac. co do sposobu postępowania.

³⁵² Józef Bilczewski (1860–1923), arcybiskup Lwowa obrządku łacińskiego 1901–1923, święcenia kapłańskie 1884, biskupie 1901. Beatyfikowany 2001. Kanonizowany 2005.

³⁵³ Był nim wówczas ksiądz Marian Rechowicz.

³⁵⁴ Chodzi o biogram w PSB: M. Żywczyński, *Hlond August*, PSB, t. 9 (1961), z. 4 (43), s. 545–546.

³⁵⁵ Mieczysław Żywczyński (1901–1978), ksiądz, profesor historii na KUL 1945–1972, święcenia 1926. Od 1954 profesor nadzwyczajny, od 1966 profesor zwyczajny. W swoim piarstwie historycznym preferował metodologię marksistowską.

³⁵⁶ Ukazały się jako oddzielne książki w latach 1962–1963 w Wydawnictwie SEI Paris.

³⁵⁷ Tytuł książki *Wielka Nowenna Tysiąclecia*, Paris 1962.

³⁵⁸ Tytuł książki *Uświęcenie pracy ludzkiej*.

³⁵⁹ Tytuł książki *Gody w Kanie*, Paris 1962.

³⁶⁰ Teresa Romanowska (ur. 1927), z wykształcenia pedagog, członkini „Ósemki”, aktywnie działająca w ruchu Pomocników Matki Kościoła.

³⁶¹ Krystyna Szajer (ur. 1934), od 1956 członkini Instytutu Świeckiego Pomocnic Maryi Jasnoogórskiej, Matki Kościoła (obecnie Instytut Prymasa Wyszyńskiego). Jedna z osób przepisujących Jasnoogórskie Śluby Narodu Polskiego. Pracownik Sekretariatu Prymasa Polski 1959–1989, współorganizatorka Archiwum Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu (obecnie Archiwum Instytutu Prymasowskiego Stefana Kardynała Wyszyńskiego).

Powstanie tej pracy zawdzięcza się wytrwałości i cierpliwości M[arii] **Okońskiej**, która domagała się ode mnie pozwolenia na te prace. Byłem zdecydowanie przeciwny, jednak ustąpiłem. Pięć miesięcy pracy cierplivej włożono w te trzy teczeki.

18.15. Żegnaj domowników i wyjeżdżam na dworzec z ks. **Padaczem** i ks. **Borowcem**. Oczekuje nas około tysiąca ludzi na peronie. B[isku]p **Choromański** i kapituła w komplecie, b[ardzo] dużo księży i zakonnic. Otrzymujemy całe naręcza kwiatów. Wagon Moskwa–Rzym. Odjazd punktualnie. Jadę z Matką Bożą Jasnogórską.

21.15. W **Częstochowie** na dworcu czeka **bp Goliński** i z pół tysiąca ludzi. Oddają im kwiaty warszawskie na Jasną Górę. Śpiewają *Apel* j[asno]g[órski].

15 lutego 1962, czwartek

Wiedeń – Rzym

Noc niespokojna, gdyż różni urzędnicy od cła, od bezpieczeństwa, od paszportów Polski, Czech i Austrii zjawiają się sznurkiem co jakiś czas. Na stacji granicznej wita nas dziekan, który wręcza depeszę od kard. **Königa**³⁶² z zaproszeniem na Mszę św. do pałacu arcybiskupiego.

7.45. Na Dworcu Poł[udniowym] w Wiedniu. Czeka kapelan abp. **Königa**. Jadę z [ks.] pr[ał]. **Padaczem**; ks. **Kotowski** zostaje w wagonie. W rezydencji odprowadzam Mszę św. i zjadam śniadanie. Przybywa nuncjusz papieski **Rossi**³⁶³; dłuższa rozmowa. Zgłasza się **Marysia Glaser**³⁶⁴ z gotowością pomocy. Przybywa też prezes Wyd[awnictw] Katolickich³⁶⁵, który wyraża gotowość przysyłania wielu książek do Polski. Proszę o pontyfikaty³⁶⁶ w drodze powrotnej, do wagonu.

11.00. Fotografia z kard. **Königiem** i abp. **Jáchymem**³⁶⁷. Wyjazd na dworzec. Zgłaszają się różni przedstawiciele Polonii wiedeńskiej i ks[iądz] rektor³⁶⁸ kościoła zmartwychwstańców.

11.40. Odjazd w dalszą drogę; odprowadza kapelan kardynała. Fotografia z biskupami.

³⁶² Franz König (1905–2004), arcybiskup Wiednia 1956–1985, święcenia kapłańskie 1933, biskupie 1952, biskup koadiutor biskupa Sankt Pölten 1952–1956, kardynał od 1958, przewodniczący Sekretariatu dla Niewierzących 1965–1980.

³⁶³ Opilio Rossi (1910–2004), Włoch, nuncjusz apostolski w Austrii 1961–1976, święcenia kapłańskie 1933, biskupie 1953. W służbie dyplomatycznej Stolicy Apostolskiej od 1937, arcybiskup tytularny Ancyra, nuncjusz apostolski w Chile 1959–1961, kardynał od 1976, przewodniczący Papieskiej Rady do spraw Laikatu 1976–1983, przewodniczący Papieskiego Komitetu dla Kongresów Eucharystycznych 1984–1991.

³⁶⁴ Prawdopodobnie chodzi o Lonny Glaser, ur. 1925, założycielkę Instytutu „Janineum” w Wiedniu. W 1957 z inicjatywy kardynała Wyszyńskiego i kardynała Königa powstał instytut, który zapraszał na pobyty naukowe intelektualistów z krajów europejskich, głównie z Polski. Pani Glaser jest wychowanką szkoły prowadzonej przez siostry Notre Dame w Bielsku-Białej. Instytut nosi nazwę Janineum na cześć siostry Janiny Wizor, która w jej czasach szkolnych była przełożoną internatu i wywarła największy wpływ na jej życie.

³⁶⁵ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

³⁶⁶ Pontyfikał – księga liturgiczna z opisem i tekstami czynności liturgicznych sprawowanych przez biskupa.

³⁶⁷ Franz Jáchym (1910–1984), koadiutor *sedis vacantis* (przydzielony stolicy biskupiej) Wiednia 1950–1983, święcenia kapłańskie 1936, biskupie 1950, arcybiskup tytularny di Maronea.

³⁶⁸ W latach 1958–1965 był nim ks. Kazimierz Polczyński CR.

14.00. Obiad w wagonie restauracyjnym. Rozmowa z „Braćmi Moskalami”. „My już się przyzwyczailiśmy”. Chętnie przyjmują polską szynkę i chleb. Sami przynieśli sobie z dworca kapustę i kartofle, którymi się zjadali.

Poczynając od granicy na stacjach masy ludzi; zjawiają się Polki z dziećmi.

W Udine wielka manifestacja na dworcu, z b[isku]pem miejscowym³⁶⁹ na czele. Jakaś błada Polka z córeczką prosi o fotografię. Druga, starsza, zapomniała języka polskiego z emocji. Ogromne bukiety kwiatów. Były jeszcze delegacje w Wenecji i na innych stacjach.

16 lutego 1962, piątek

Roma – Termini³⁷⁰

8.45. Pociąg jest na dworcu; oczekuje nas ponad tysiąc ludzi. Przy wyjściu z wagonu pół setki fotografów. Pierwszy wita **ambasador PRL Willmann Adam**³⁷¹ i jego zastępcą³⁷²; oświadcza gotowość wszelkiej pomocy. Zapowiadam swoją wizytę w ambasadzie. Drugi wita abp **Dell’Acqua**³⁷³ z Sekretariatu Stanu; jednocześnie witają się obydwaj z ambasadorem. Jest prał. Mączyński, który mi przedstawia ambasadora. Zgłasza się Mons. **Capovilla**³⁷⁴, wysłany na dworzec przez Ojca św.; całym sercem dziękuję Ojcu św. za okazanie mi tej łaski. Powoli tworzy się przejście do salonu recepcyjnego. Po drodze witam Mons. **Poggiego**³⁷⁵, prał. **Meysztowicza**³⁷⁶, abp. **Gawlinę**³⁷⁷, przedstawicieli

³⁶⁹ Giuseppe Zaffonatto (1899–1988), arcybiskup Udine 1956–1972, święcenia kapłańskie 1922, biskupie 1944, biskup tytularny Elatea 1944–1945, biskup Vittorio Veneto 1945–1956.

³⁷⁰ Dworzec kolejowy w Rzymie.

³⁷¹ Adam Willmann (1908–1995), ambasador we Włoszech 1962–1967, wiceminister spraw zagranicznych 1969–1972, ambasador w Finlandii 1972–1978.

³⁷² Marian Wielgosz, właściciel Jehuda Feldman, ur. 1923, I sekretarz ambasady PRL i zastępca ambasadora PRL w Rzymie 1957–1963, pracownik MSZ od 1948, naczelnik Wydziału Śródziennomorskiego w Departamencie IV MSZ 1963–1968. W 1968 wyemigrował do Izraela.

³⁷³ Angelo Dell’Acqua (1903–1972), Włoch, zastępca Sekretarza Stanu 1954–1967, święcenia kapłańskie 1928, biskupie 1958. Od 1938 w Sekretariacie Stanu Stolicy Apostolskiej, arcybiskup tytularny Chalcedonu 1958–1967, kardynał od 1967, przewodniczący Prefektury Dziel Ekonomicznych Stolicy Świętej 1967–1968, wikariusz generalny Rzymu 1968–1972.

³⁷⁴ Loris Francesco Capovilla (1915–2016), Włoch, ksiądz, sekretarz osobisty papieża Jana XXIII 1958–1963, święcenia kapłańskie 1940, biskupie 1967, arcybiskup Chieti 1967–1971, delegat papieski dla prałatury terytorialnej Loreto arcybiskup tytularny Mesembra 1971–1988, kardynał 2014.

³⁷⁵ Luigi Poggi (1917–2010), Włoch, urzędnik Sekretariatu Stanu zajmujący się sprawami polskimi 1945–1965, święcenia kapłańskie 1940, biskupie 1965, arcybiskup tytularny Forontonia delegat apostolski w Afryce Centralnej 1965, nuncjusz apostolski w Peru 1969–1973, delegat apostolski w Polsce 1975–1986, nuncjusz apostolski we Włoszech 1986–1992, proarchiwista Tajnego Archiwum Watykańskiego 1992–1994, kardynał 1994, archiwista Tajnego Archiwum Watykańskiego 1994–1998.

³⁷⁶ Walerian Meysztowicz (1893–1982), ksiądz, święcenia 1924, wykładowca prawa kanonicznego na USB i w wileńskim seminarium duchownym 1926–1936. W latach 1932–1937 i podczas II wojny światowej radca w Ambasadzie RP przy Stolicy Apostolskiej, założyciel Polskiego Instytutu Historycznego w Rzymie 1945, od 1945 redagował czasopismo „Antemurale”, członek Królewskiej Hiszpańskiej Akademii Nauk, kanonik honorowy Kapituły Watykańskiej, kanonik honorowy wileńskiej bazyliki metropolitalnej, protonotariusz apostolski. Odznaczony Krzyżem Virtuti Militari, Krzyżem Walecznych, Medalem za Wilno.

³⁷⁷ Józef Gawlina (1892–1964), arcybiskup tytularny Madytus, duszpasterz Polonii i rektor kościoła polskiego św. Stanisława w Rzymie 1952–1964, święcenia kapłańskie 1921, biskupie 1933. Założyciel i pierwszy dyrektor

zakonów, Polonii rzymskiej. Mons[ignore] **Capovilla** zapowiada audiencję u Ojca św., w sobotę; godzinę poda później. Panuje niesłyszany tłok i krzyk niebываły. Z wielkim trudem posuwamy się powoli naprzód; w sali recepcyjnej przedstawiciele władz komunalnych, policji, kolejowych itp. Wszystkim dziękuję za gorące przyjęcie. Otrzymuję moc kwiatów. Wszystko *in honorem Virginis Auxiliatricis – Mariae*³⁷⁸.

Ks[ia]dz prał. Mączyński zabiera mnie do Instytutu na P[ietro] Cavallini. Po przywitaniu odprowadzam Mszę św. na cześć M[atki] N[ajświętszej] Jasnogórskiej, dziękując za szczęśliwą podróż.

Po śniadaniu oglądam mieszkania Instytutu, nowe sale rekreacyjne, pokój jadalny, bibliotekę, pokoje gościnne dla biskupów.

Po obiedzie – konferencja z prał[atami] Mączyńskim, **Padaczem i Kotowskim**. Rozdzielam zadania: prał. P[adacz] zajmie się zgłoszeniami na audiencję, prowadzi listę wizyt, wyjazdy; prał. K[otowski] – kancelaria, kontakty z kongregacjami, doręczanie przesyłek itp.

17.00. Otrzymałem zawiadomienie od Maestro di Camera di S[ua] Santità³⁷⁹, że Ojciec św. przyjmie mnie jutro, w sobotę, o godz. 10 rano. Podpisany Nasalli Rocca³⁸⁰. Przez Mons. **Capovillę** papież przysłał mi krzyż biskupi i dary.

18.15. Ks[ia]dz prał. **Banaszak** i ks. inf.³⁸¹ **Filipiak**³⁸².

18.30. A[rcy]b[isku]p **Król**³⁸³ z Filadelfii z homagium³⁸⁴; dłuższa rozmowa o pracach soborowych, o zebranych doświadczeniach w pracy duszp[asterskiej]; zostaje na wieczery, po czym jeszcze dłuższy czas zostaje na rozmowie.

20.15. [Ksiazd] infułat^a **Filipiak** – o swych rozmowach z Ojcem św.

Katolickiej Agencji Prasowej 1927–1929, biskup połowy Wojska Polskiego 1933–1947, po wrześniu 1939 naczelny duszpasterz wojsk polskich na Zachodzie. W 1942 wyjechał do ZSRR, dla sprawowania opieki duszpasterskiej nad żołnierzami armii gen. Władysława Andersa. Z ostatnim transportem udał się do Iranu. Od października 1942 ordynariusz Polaków na Środkowym Wschodzie i w Afryce Wschodniej. Po zakończeniu wojny zamieszkał w Rzymie.

^a *W rękopisie*: prałat.

³⁷⁸ *Lac.* dla uczczenia Dziewicy Wspomożycielki – Maryi.

³⁷⁹ *Wł.* Mistrz Domu Papieskiego.

³⁸⁰ Mario Nasalli Rocca di Corneliano (1903–1988), ksiądz, Włoch, Mistrz Domu Papieskiego 1958–1967, święcenia kapłańskie 1927, biskupie 1969, arcybiskup tytularny Antium 1969, kardynał 1969.

³⁸¹ W kapitule gnieźnieńskiej pełnił funkcję jej prałata kustosa z przywilejem tytułu infułata. Ksiądz prymas w *Pro memoria* używał w odniesieniu do ks. Filipiaka obydwu tytułów zamiennie. Dla ujednolicenia wszędzie będzie tytuł: infułat.

³⁸² Bolesław Filipiak (1901–1978), ksiądz, audytor Roty Rzymskiej 1947–1967, święcenia kapłańskie 1926, kapelan kardynała Augusta Hlonda 1935–1945, oficiel trybunału metropolitalnego i profesor prawa kanonicznego w seminarium gnieźnieńskim 1946–1947, dziekan Roty Rzymskiej 1967–1976, arcybiskup tytularny Plestia 1976, kardynał od 1976. Traktowany przez służby tajne PRL jako kontakt poufny, któremu nadano pseudonimy „Julek”, „Jan”, „X-24”.

³⁸³ Jan Król (1910–1996), ksiądz amerykański polskiego pochodzenia, arcybiskup Filadelfii 1961–1988, święcenia kapłańskie 1937, biskupie 1953, biskup pomocniczy diecezji Cleveland 1953–1961, od 1967 kardynał. Przewodniczący Konferencji Biskupów USA 1972–1974. Wielki przyjaciel Polski, wspierający inicjatywy duszpasterskie Kościoła w Polsce.

³⁸⁴ *Lac.* hold; tu z wyrazami uszanowania.

17 lutego 1962, sobota

Roma

Msza św. w kaplicy Instytutu; na śniadaniu inf.³⁸⁵ **Banaszak**, prał. **Rubin**³⁸⁶, dr **Wyszyński**³⁸⁷ i moi towarzysze.

10.00. Byłem przyjęty przez Ojca św. Jana XXIII na wstępnej rozmowie, która miała charakter szczególnej łaski, jaką chciał okazać papież biskupowi przybywającemu z Polski. Z wielką serdecznością mówił o gorącym przyjęciu, jakie zgotowano wczoraj prymasowi na Termini; miał relacje dokładne i był tym szczególnie uradowany. Dziś chce tylko serdecznie porozmawiać, okazać swoje uczucia, zaufanie, zrozumienie dla ciężkiej sytuacji, w jakiej się znajduje Kościół w Polsce. Mówił o tym, że ma zaufanie do Kardynała, który od 13 lat stoi samotnie w ciężkiej walce o Kościół święty. Nie wszyscy to rozumieją – mówił Papież. Nie rozumiał tego i kard. **Tardini**, który siedział w Rzymie i nie widział Kościoła katolickiego poza Rzymem. Ale Papież pracował w tylu krajach i wie, co to znaczy Kościół, jak różne ma sytuacje. Za zasadę przyjmuje – co można – uspokoić, uciszyć, zjednoczyć. **Tardiniemu** też nieraz o tym mówił, że musimy dać wszelką pomoc kardynałowi prymasowi, bo on jest sam. Były sprzeciwy natury politycznej. Dziś jest inaczej, gdyż kard. **Cicognani**, Sekretarz Stanu, wiele widział w swej karierze dyplomatycznej i rozumie zmienne okoliczności, w jakich pracuje Kościół. Papież ma zaufanie do biskupów polskich, podziwia ich pracę, wierność ludu; wiele mówił o wystąpieniu **Chruszczowa**³⁸⁸, należycie ocenia motywy depeszy³⁸⁹, ale jest zdania, że trzeba było jednakże spokojnie, pozytywnie odpowiedzieć. „Może to wiele nie znaczy, ale coś znaczy”. Sprawy do załatwienia omówimy później, na specjalnej, dłuższej audiencji, po kilku dniach wypoczynku. Ojciec św. wyraża zgodę, by spotkać się wpierw z Sekretarzem Stanu i omówić poszczególne punkty do załatwienia. Poruszył sam sprawę **bp. Kaczmarka**, którą chce załatwić, i odwołać, jakkolwiek są tu obawy, by to nie było dla rządu precedensem; wyjaśniam, że dziś ta sprawa ma aspekt bardziej moralny niż polityczny. Dużo nawiązywał do swych wspomnień z Polski. Złożyłem Ojcu św. podziękowanie

³⁸⁵ Od 20 I 1962 był protonotariuszem apostolskim (infułatem).

³⁸⁶ Władysław Rubin (1917–1990), rektor Kolegium Polskiego w Rzymie 1959–1964. W czasie wojny jako student teologii we Lwowie aresztowany przez władze sowieckie i wywieziony na Syberię. Wstąpił do armii gen. Andersa, dokończył studia teologiczne w Bejrucie i tam przyjął święcenia kapłańskie w 1946. W latach 1949–1952 studia w Rzymie. Biskup pomocniczy gnieźnieński, opiekun Polonii 1964–1967. Sekretarz generalny Synodu Biskupów 1967–1979, kardynał od 1979, prefekt Kongregacji Kościołów Wschodnich 1980–1985.

³⁸⁷ Bolesław Wyszyński (1910–1989), ksiądz, pracownik Roty Rzymskiej i Kongregacji Sakramentów ok. 1953–1965, święcenia 1935, więzień obozu w Dachau, rektor Kolegium Polskiego 1965–1978. W dokumentacji wywiadu MSW zarejestrowany w 1970 jako agent pseud. „Nihil”.

³⁸⁸ Nikita Chruszczow (1894–1971), I sekretarz KC KPZR 1953–1964, premier ZSRR 1958–1964, autor referatu *O kulcie jednostki i jego następstwach* ogłoszonego na XX Zjeździe KPZR (1956), w którym ujawnił niektóre zbrodnie Stalina, zapoczątkowując tym samym okres odwilży.

³⁸⁹ Wydaje się, że jest to nawiązanie do wydarzeń z listopada 1961, kiedy to ambasador ZSRR w Rzymie wręczył nuncjuszowi papieskiemu przy Kwirynale życzenia dla Jana XXIII z okazji jego osiemdziesiątych urodzin od premiera Chruszczowa, na które – tą samą drogą – odpowiadano.

za **pektorał**, który mi wczoraj podarował i wielką ilość różańców i innych dewocjonaliów. Wręczyłem też Ojcu św. **Akt oddania się** biskupów Polski w niewolę Matce Najświętszej³⁹⁰. Ojciec św. z zainteresowaniem oglądał podpisy. Wypytywał kolejno o biskupów, którzy byli razem ze mną uprzednio w czasie podróży do Rzymu; wspominał Wenecję, bp. **Baraniaka**, **Z[ygmunt] Choromańskiego**, **Klepacza**, wspólną fotografię w gondoli na kanale, miał ją pod ręką, w swojej teczce. Interesował się tym, gdzie zamieszkałem; zapisał sobie adres i nazwisko rektora Instytutu, prałata **Mączyńskiego**. Mówił o sprawie kardynałów, m.in. drugiego dla Polski; jest zdania, że dziś trzeba utrzymać *unitas regimini*³⁹¹, ale później można będzie wrócić do dawnego zwyczaju i zamianować drugiego kardynała. Odsłonił, że dziś³⁹² będzie ogłoszona nowa lista kardynałów, a m.in. i będący *in petto*³⁹³, abp **Beran**³⁹⁴ i abp **Slipyj**³⁹⁵, będący w więzieniu. Poruszył sprawę abp. **Gawliny**, że coś tam jest między prymasem a arcybiskupem i że to nie jest dobrze; wyjaśniam, że nic istotnego między nami nie ma, tylko inny punkt widzenia na sytuację Kościoła polskiego w Polsce i w świecie. „Polska jest w Polsce i Kościół polski jest w Polsce, a nie na diasporze. Trzeba więc liczyć się z potrzebami tego Kościoła, pracującego w Polsce”.

Po audiencji, która trwała do godz. 11.00, Ojciec św. zaproponował fotografię, za-wezwał **Felicio**³⁹⁶; wprowadzono moich towarzyszy: inf.^a **Banaszaka**, prał. **Mączyńskiego**, prał. **Rubina**, prał. **Padacza**, prał. **Kotowskiego**. Naprzód – fotografia we dwóch, a później grupowa. Dłuższa rozmowa przy globusie, gdzie pokazywano, gdzie leży Polska; na globusie są jeszcze stare granice, przedwojenne. Wywiązała się dłuższa rozmowa, w różnych sytuacjach, które **Felici** fotografował.

Papież nie kończył tego miłego spotkania, co nieco psuło szyki prałatom z antykamery³⁹⁷; ale Mons. **Capovilla** wszystkim tu kierował i on nadawał ton aurze antykamery.

^a W rękopisie: prał.

³⁹⁰ Dokonało się to 15 III 1961, podczas obrad Konferencji Episkopatu w Domu Arcybiskupów Warszawskich na ul. Miodowej w Warszawie.

³⁹¹ Łac. jedność rządzenia.

³⁹² W rzeczywistości te dwa kardynałaty zostały ogłoszone trzy lata później, w 1965.

³⁹³ Wł. w piersi, w sercu.

³⁹⁴ Josef Beran (1888–1969), arcybiskup Pragi 1946–1969, 1949–1963 więziony przez władze komunistyczne, następnie pozbawiony prawa wykonywania posługi biskupiej. Świecenia kapłańskie 1911. Podczas II wojny światowej więziony przez Niemców w obozach w Terezynie i w Dachau. Świecenia biskupie 1946. W 1965 za zezwoleniem władz wyjechał „na stałe” z kraju i osiadł w Rzymie. Kardynał od 1965. W 1998 rozpoczął się jego proces beatyfikacyjny. W kwietniu 2018 ciało, dotąd spoczywające w Bazylice św. Piotra, przeniesiono do katedry św. Wita w Pradze.

³⁹⁵ Josyf Slipyj (1892–1984), Ukrainiec, unicki arcybiskup Lwowa 1944–1963, święcenia kapłańskie 1917, arcybiskup tytularny Serrae koadiutor unickiego arcybiskupa Lwowa 1939–1944, aresztowany przez władze sowieckie przebywał w łagrach na Syberii i w Mordowii. Zwolniony na interwencję papieża Jana XXIII i prezydenta USA Kennedy’ego w 1963, musiał jednak opuścić ZSRR. Do końca życia przebywał w Rzymie. Arcybiskup większy Lwowa 1963–1984, kardynał od 1965.

³⁹⁶ Rodzina fotografów z tradycją wykonywania tego zawodu sięgającą 1863. Rodzina Felici przez pięć pokoleń robiła fotografie na audiencjach papieskich prywatnych i publicznych, od czasów Piusa IX, który był papieżem 1846–1878, do 2015.

³⁹⁷ Antykamera papieska – grupa osób z otoczenia papieża bezpośrednio asystujących papieżowi w czasie audiencji i innych uroczystości.

Ojciec św. udzielił wszystkim błogosławieństwa; gdy ukląknęłam, kazał mi wstać. Wszystko to przeciągnęło się do godz. 11.15.

W antykamierce czekał Mons.^a **Grano**³⁹⁸, b[ardzo] tym razem serdeczny. Oddałam Mons. Capovilli książkę³⁹⁹ ks. Liedtkego⁴⁰⁰ i prof. Małunowiczówny^b. Wracaliśmy wśród rozstawionych obficie straży honorowych wszystkich stopni, które oczekiwały na zakończenie audiencji.

W drodze powrotnej wstąpiłam do Bazyliki św. **Piotra**, gdzie modliliśmy się przy Konfesji⁴⁰¹ i przy ołtarzu św. Piusa X⁴⁰².

Wróciliśmy do domu na godz. 12.00. Jeszcze kilka wspomnień z audiencji. Ojciec św. wypytywał, jak się to stało, że zostałam przeniesiony z Lublina do Gniezna i W[arsza]-wy. Odpowiedziałem, że nie byłem w to wtajemniczony; dopiero niedawno dostały mi się do rąk fotokopie listów bp. **Baraniaka** do Sekretarza Stanu, zrobione z dokumentów zabranych w 1953 r.⁴⁰³ przez U[rząd] Be[zpieczeństwa] z Sekretariatu Pr[ymasa] P[olski]. Według tych listów kard. Hlond na łożu śmierci polecił napisać do Sekretarza Stanu, że na następcę swego upatrzył b[isku]pa lubelskiego i pokornie prosi Ojca św. o zatwierdzenie. Na drugi dzień ponowił swój list, prosząc *instantissime*⁴⁰⁴ o to samo. A[rchy]b[isku]p Baraniak zachował tajemnicę o tej sprawie, nic mi nie mówił; nie wiedziałbym nic o tym, gdyby nie fotokopie zrobione przez komunistów. Listów oryginalnych nam nie zwrócono. Papież pochwalił mój język włoski i pytał się, gdzie się uczyłem; poinformowałam o przebiegu moich studiów w Rzymie, Mediolanie, w Paryżu i Lovanium. Języka włoskiego, który jest w moim wydaniu kostropaty, nauczyłem się sam.

13.00. Na obiedzie są: infulat^e **Banaszak** i infulat **Filipiak**, prał. **Rubin**. Zapowiedział się ks. prał. **Abramowicz**, który przyjechał z Chicago.

18.00. **Telewizja włoska** przysłała swoich fotografów dla dokonania zdjęć mojego chwilowego zamieszkania.

^a *W rękopisie: mgr, jako równoważnik Mons. Odtąd wszędzie Mons.*

^b *W rękopisie: Małunowiczowej.*

^c *W rękopisie: prałat.*

³⁹⁸ Carlo Grano (1887–1976), Włoch, arcybiskup tytularny Tesaloniki nuncjusz apostolski we Włoszech 1958–1967, święcenia kapłańskie 1912, biskupie 1958. Konsultor Kongregacji Świętego Oficjum i Kongregacji Konsystorialnej, kardynał od 1967.

³⁹⁹ *Historia sztuki kościelnej w zarysie*, Poznań 1961.

⁴⁰⁰ Antoni Liedtke (1904–1994), ksiądz, rektor WSD w Pelplinie 1961–1970, święcenia 1929, kapelan biskupa Okoniewskiego. Uchronił przed zagrabieniem przez okupantów Biblię Gutenberga. Wojnę przeżył na Zachodzie Europy, po powrocie do Polski wykładowca i wicerektor seminarium duchownego w Pelplinie 1946–1949, wykładowca archeologii chrześcijańskiej na KUL 1964–1968, protonotariusz apostolski 1962.

⁴⁰¹ Konfesja – ściśle: ołtarz wzniesiony nad grobem męczennika czy wyznawcy; niekiedy grób otaczano ozdobną obudową nakrytą baldachimem na kolumnach. Konfesja nad grobem św. Piotra autorstwa Berniniego, powstała 1624–1633.

⁴⁰² Pius X, Giuseppe Sarto (1835–1914), Włoch, papież 4 VIII 1903 – 20 VIII 1914, święcenia 1858, biskup Mantui 1884–1896, patriarcha Wenecji 1896–1903, kardynał od 1893; beatyfikowany 1951, kanonizowany 1954.

⁴⁰³ Podczas jednoczesnego aresztowania kard. Wyszyńskiego i bp. Antoniego Baraniaka, pełniącego wówczas funkcję kierownika Sekretariatu Prymasa Polski – 25 IX 1953.

⁴⁰⁴ *Łac.* jak najmocniej nalegając.

Wyd[awnictwo] Oggi⁴⁰⁵ przysłało swoich fotografów.

18.00. Prał[at] **Abramowicz** z Ligi Katolickiej przyjechał samolotem z Chicago, na polecenie b[isku]pów. Omawiamy sprawy brewiarzy, ornatów i innych pomocy.

18.30. Kard[ynał] **Aloisi Masella**⁴⁰⁶ z wizytą.

18 lutego 1962, niedziela

Roma

9.00. [Ksiądz] inf.^a Filipiak – omawiamy sprawy dla Sekretariatu Stanu Jego Świątobliwości.

10.00. **Biskupi kroaccy**, w liczbie pięciu, przybyli spod „władzy Tito”⁴⁰⁷, interesując się bardzo sytuacją Kościoła w Polsce. Rektor **Kokša**⁴⁰⁸ prosi do swego Kolegium.

11.00. Snujemy wspomnienia z [ks.] inf.^b **Filipiakiem**. Ojciec św., w czasie swej rozmowy ze mną miał pectorał po patriarche **Zaleskim**⁴⁰⁹, którego uważał za swego przyjaciela; opowiadał, w jaki sposób pectorał ten dostał się do jego rąk. Również mówił o zwyczaju, jaki ma, kontaktować się w trudnych sprawach u Tomasza à Kempis⁴¹⁰. Otwiera wtedy książeczkę w dowolnym miejscu i – „choć nie jestem mistykiem” – znajduje pomoc i odpowiedź.

Zmówiliśmy się na temat poprzedniej mojej podróży do Rzymu, w 1957 r. Dziś prasa przypomina, że musiałem czekać tydzień czasu w przedpokojach Piusa XII⁴¹¹, zanim mnie przyjął. Jest to nieprawda. Na drugi dzień po przyjeździe zgłosił się z polecenia Ojca św. Mons. **Enrico Dante**⁴¹² z zapytaniem, czy chcę być przyjęty przed wizytą prezydenta

^a *W rękopisie*: prałat.

^b *W rękopisie*: prał.

⁴⁰⁵ *Wl.* „Dziś”.

⁴⁰⁶ Benedetto Aloisi Masella (1879–1970), Włoch, prefekt Kongregacji Dyscypliny Sakramentów 1954–1968, Kammerling Kamery Apostolskiej 1958–1970, święcenia kapłańskie 1902, biskupie 1919, arcybiskup tytularny Caesarea in Mauretania nuncjusz apostolski w Chile 1919–1927, nuncjusz apostolski w Brazylii 1927–1946, kardynał od 1946.

⁴⁰⁷ Tito, właśc. Josip Broz (1892–1980), przywódca Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii od 1945 do śmierci. W czasie wojny zorganizował ruch oporu. Jeden z założycieli Kominformu, lecz wkrótce jako jedyny sprzeciwił się dyktatowi ZSRR. Zwolennik niezależnej drogi do socjalizmu. Po jego śmierci powróciły napięcia narodowościowe w Jugosławii i w 1991 nastąpił rozpad kraju na samodzielne państwa półwyspu bałkańskiego.

⁴⁰⁸ Djuro Kokša (1922–1998), ksiądz, Chorwat, rektor Kolegium Chorwackiego 1959–1978, święcenia kapłańskie 1947, biskupie 1978, biskup pomocniczy archidiecezji Zagrzeb 1978–1998.

⁴⁰⁹ Władysław Michał Zaleski (1852–1925), święcenia kapłańskie 1882, biskupie 1892, pracownik dyplomacji papieskiej, nadzwyczajny delegat apostolski w Indiach 1890–1892, arcybiskup tytularny Teb, delegat apostolski w Indiach 1892–1916, tytularny patriarcha Antiochii 1916–1925.

⁴¹⁰ Tomasz à Kempis, Tomasz Hemerken, Hamerkein (ok. 1380–1471), kapłan zakonu kanoników regularnych, święcenia kapłańskie 1413, przypisuje mu się autorstwo książeczki *Nasładowanie Chrystusa*, do której odwoływał się Jan XXIII.

⁴¹¹ Pius XII, Eugenio Maria Giuseppe Giovanni Pacelli (1876–1958), Włoch, papież 2 III 1939 – 9 X 1958, święcenia kapłańskie 1899, od 1902 pracownik Sekretariatu Stanu, podsekretarz w Kongregacji do spraw Nadzwyczajnych 1912, sekretarz tejże Kongregacji 1914, arcybiskup tytularny Sardes, nuncjusz w Monachium (Bawaria) 1917–1919, nuncjusz w Republice Weimarskiej 1919–1929, kardynał od 1929, sekretarz Stanu 1930–1939, W 1990 rozpoczął się jego proces beatyfikacyjny.

⁴¹² Enrico Dante (1884–1967), Włoch, prefekt ceremonii papieskich 1947–1965, sekretarz Kongregacji Rytów 1960–1967, święcenia kapłańskie 1910, biskupie 1962, arcybiskup tytularny Carpasia 1962–1965, kardynał od 1965.

Francji⁴¹³ czy też po jego wyjeździe. Ponieważ nie byłem przygotowany na rozmowę, wolałem termin późniejszy; nadto wyczuwałem, że obecnie w Watykanie wszyscy są b[ardzo] zajęci, co mogłoby skrócić moją rozmowę. Wybrałem termin późniejszy. Wszystko więc było uzgodnione przyzwoicie. Dla świadectwa prawdzie notuję to ponownie, gdyż zdaje mi się, że już uprzednio o tym pisałem.

12.00. [Ksiądz] **infulat^a Banaszak** z Paryża – informuje o sytuacji w Seminarium Polskim w Paryżu⁴¹⁴; trzeba odnowić umowę z Episkopatem irlandzkim na dalszych 25 lat. Projekt umowy przedstawię. Kardynał **D’Alton**⁴¹⁵ jest bardzo życzliwy sprawie; przysłał mi czek na tysiąc funtów ang[ielskich]. Omawiamy sprawę ksiązek, brewiarzy, kontaktów z Ligą Kat[olicką] i in[ne]. Rozmowę przerywamy na kilka dni.

18.00. A[rcy]b[isku]p **Gawlina**, z wizytą i z wieloma sprawami: 1) praca przygotowawcza do Milenium; Komitet londyński nie odpowiada intencjom ar[cy]b[isku]pa, gdyż jest interkonfesyjny^b. Stoimy na stanowisku Wielkiej Nowenny. Polonia kat[olicka] za granicą może zrobić więcej, jednego potrzeba – programu wielkiego, który abstrahowałby od drobnych sporów politycznych. Polska jest jedna, i ta w kraju, i ta na emigracji. 2) sprawa artykułów p[ani] **Skowrońskiej**⁴¹⁶ dla „Sacrum Poloniae Mill[enium]”⁴¹⁷; jestem przeciwny drukowaniu jej artykułu o konkordacie Stolicy św. z Rosją⁴¹⁸; arcybiskup mówi, że ich to drogo kosztuje, gdyż już jest złożone. Odpowiedź moja – może nas to w kraju drożej kosztować; 3) sprawa abp. **Szeptyckiego** – prowadzono ją dlatego, by przesłuchać świadków dotąd żyjących. A[rcy]b[isku]p G[awlina] nie jest poinformowany o obecnym stanie sprawy. Zdaje się, że poszła *ad acta*⁴¹⁹. 4) sprawa ks. **Kantaka**⁴²⁰, którego chce abp G[awlina] przedstawić *ad dignitatem pontificiam*⁴²¹; jestem temu przeciwny z uwagi

^a W rękopisie: prałat.

^b W rękopisie: interkonfesjonalny.

⁴¹³ Był nim wtedy René-Jules-Gustave Coty – prezydent Francji 1954–1958.

⁴¹⁴ Seminarium Polskie w Paryżu – instytucja naukowa i kolegium dla księży studiujących w Paryżu, powołane w 1945 przez kard. Hlonda do kształcenia kapłanów dla Kościoła w Polsce, podlegające Konferencji Episkopatu Polski; kształciło księży głównie pracujących w duszpasterstwie polonijnym; do 1996 mieściło się w budynku administrowanym przez Kościół irlandzki.

⁴¹⁵ John D’Alton (1882–1963), arcybiskup Armagh 1946–1963, święcenia kapłańskie 1908, biskupie 1942, koadiutor biskupa Meath 1942–1943, biskup Meath 1943–1946, kardynał od 1953.

⁴¹⁶ Zofia Olszamowska-Skowrońska (1891–1983), w okresie międzywojennym kierowała działem wyznaniowym w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie. Po wojnie znalazła się na Zachodzie, od lat 60. pracowniczka Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych. Na zlecenie kard. Hlonda opracowała i wydała w 1948 *Męczeńskie dzieje archidiecezji warszawskiej*.

⁴¹⁷ Dwunastotomowa seria rozpraw, szkiców i materiałów historycznych wydawana w Rzymie 1954–1966 pod redakcją abp. Józefa Gawliny i ks. Jana Mantheya.

⁴¹⁸ Artykuł został jednak wydrukowany (*Le concordat de 1847 avec la Russie* [w:] *Sacrum Poloniae Millenium*, t. 9, Rome 1963).

⁴¹⁹ *Łac.* dosłownie: do akt; tu: odłożone.

⁴²⁰ Kamil Kantak (1881–1976), kapłan archidiecezji poznańskiej, święcenia 1904, od 1946 kapelan w klasztorze szarytek w Bejrucie, red. „Miesięcznika Kościelnego Unitas” 1910–1914, wykładowca historii Kościoła w seminarium poznańskim 1919, od 1923 rektor kościoła św. Jacka w Warszawie, od 1926 wykładowca w seminarium pińskim, więzień sowieckich obozów w Kozielsku, Ostaszkowie i Starobielsku, 1943–1946 wykładowca w seminarium emigracyjnym w Bejrucie, autor *Dziejów Kościoła polskiego*. Zmarł w Bejrucie.

⁴²¹ *Łac.* do odznaczenia papieskiego.

na kłopoty sprzed 40 lat; 5) arcybiskup wypowiada swoje stanowisko w sprawie bp. **Kaczmarka**; nie starał się o list Ojca św. dla biskupa⁴²², jak się to głosi. Dziś jest zdania, że biskup powinien ustąpić.

A[rcy]b[isku]p G[awlina] pozostał na wieczery, przed którą zrobiono fotografię w gronie obecnych domowników.

19 lutego 1962, poniedziałek

Roma

7.30. Na Mszy św. matka **Bożena**⁴²³ z matką **Fides**⁴²⁴ i innymi nazaretankami, ubolewając, że nie zatrzymałem się u nich; nadto s[io]s[try] urszulanki szare, s[io]s[try] felcjanek, m[atka] Teresa Kalkstein⁴²⁵ z s[io]s[trami] zmartwychwstankami.

10.00. W Bazylice św. Piotra Cappella Papalis⁴²⁶ – *exsequiae pro anima*⁴²⁷ Aloyssi Josephi card[inalis]⁴²⁸ **Muench**⁴²⁹. Mszę odprawiał kard. **Confalonieri**⁴³⁰. W zakrystii krótkie rozmowy z kard. **Valerim**⁴³¹, **Spellmanem**⁴³², który zapowiada przybycie Mons. **Landiego**⁴³³,

⁴²² Władze rządowe PRL pismem z 5 VI 1959 oznajmiły, iż odmawiają dalszej zgody na pełnienie przez bp. Czesława Kaczmarka funkcji ordynariusza diecezji kieleckiej. Bezpośrednim pretekstem było kazanie biskupa w katedrze kieleckiej 10 II 1959, w którym krytycznie odniósł się do prześladowań katolików w Chinach komunistycznych. Papież Jan XXIII 19 VIII 1959 wysłał do bp. Kaczmarka list zawierający słowa pociechy i pocieszenia.

⁴²³ Bożena Janina Staczyńska CSFN (1883–1964), asystentka generalna 1959–1964, w zgromadzeniu od 1908. Mistrzyni nowicjatu w Albano, dyrektorka szkoły w Warszawie, przełożona prowincji polskiej 1925–1931, prowincji warszawskiej 1931–1938, prowincji krakowskiej 1938–1946, przełożona generalna zgromadzenia 1946–1959.

⁴²⁴ Fides Dionizja Tomkowicz CSFN (1894–1964), prokurator generalna zgromadzenia 1946–1964, w zgromadzeniu od 1924.

⁴²⁵ Teresa Janina Kalkstein CR (1888–1980), przełożona generalna 1938–1967. W zgromadzeniu od 1911. Mistrzyni alummatek 1916–1927, jednocześnie dyrektorka Seminarium Nauczycielskiego 1919–1926 i przełożona domu zakonnego na Sewerynowie w Warszawie 1919–1927, przełożona prowincji polskiej 1928–1938. Autorka prac z pedagogii i dziejów zgromadzenia.

⁴²⁶ *Łac.* dosłownie: kaplica papieska; tu w znaczeniu: celebrowanie z asystą papieską.

⁴²⁷ *Łac.* egzekwie (modlitwy żałobne) za duszę kardynała.

⁴²⁸ *Łac.* kardynał.

⁴²⁹ Aloysius Joseph Muench (1889–1962), Amerykanin, kardynał od 1959, święcenia kapłańskie 1913, biskupie 1935, biskup Fargo 1935–1950, arcybiskup personalny Fargo 1950–1959, nuncjusz apostolski w Niemczech 1951–1959.

⁴³⁰ Carlo Confalonieri (1893–1986), Włoch, sekretarz 1961–1966 proprefekt Kongregacji Konsystorialnej 1966–1967, święcenia kapłańskie 1916, biskupie 1941, arcybiskup L'Aquila 1941–1950, sekretarz Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów 1950–1958, arcybiskup tytularny Nicopolis ad Nestum, kardynał od 1958, archiprezbiter Bazyliki Matki Bożej Większej 1959–1961, prefekt Kongregacji Biskupów 1967–1973, dziekan Kolegium Kardynalskiego 1977–1986.

⁴³¹ Valerio Valeri (1883–1963), Włoch, kardynał od 1953, prefekt Kongregacji Zakonów 1953–1963, święcenia kapłańskie 1907, biskupie 1927, biskup tytularny Efezu delegat apostolski w Egipcie 1927–1933, nuncjusz apostolski w Rumunii 1933–1936, Francji 1936–1944, pracownik Sekretariatu Stanu 1944–1953.

⁴³² Francis Joseph Spellman (1889–1967), Amerykanin, arcybiskup Nowego Jorku 1939–1967, święcenia kapłańskie 1916, biskupie 1932, kardynał od 1946. Wicekanclerz i archiwista archidiecezji bostońskiej 1918–1922, redaktor gazety „The Boston Pilot” 1924–1935, attaché Sekretariatu Stanu 1925–1932, biskup tytularny Sila, biskup pomocniczy Bostonu 1932–1939.

⁴³³ Andrew P. Landi (1906–1999), Amerykanin, ksiądz, święcenia 1934, od 1939 przewodniczył działalności charytatywnej w swojej diecezji, w 1944 został skierowany do Rzymu dla koordynowania pomocy charytatywnej dla ofiar wojny światowej, 1962–1966 z ramienia Catholic Relief Services dyrektor na region Europy Środkowej i Północnej Afryki. 1966–1979 dyrektor tej instytucji w Nowym Jorku. Prałat domowy papieski od 1945.

kard. **Centem**⁴³⁴, kard. Döpfnerem⁴³⁵, kard. **Fringsem**⁴³⁶ i i[nnymi] kard[ynałami]. Sekretarz Stanu **Cicognani**, prosił, by audiencję odłożyć na później, gdyż musi iść do Ojca św.

Luźne wspomnienia z audiencji u Ojca św. Papież wiele mówił o sobie, o zasadach życia wewnętrznego, którymi się kieruje; zwierzał się ze swej duchowej postawy, dla której moc czerpie z Tomasza à Kempis. Mówił o tym, że jest „więźniem luksusu”; to samo wrażenie odniósł jego najmłodszy brat⁴³⁷, gdy go odwiedził niedawno na Watykanie.

17.30. Kardynał **Cicognani**, Sekretarz Stanu J[ego] Św[iątobliwości], z wizytą kurtuazyjną. Rozmowa trwała 25 minut; kardynał wspominał swój pobyt w Częstochowie i w Warszawie; mówił o sytuacji specjalnej Kościoła św. w Polsce. Wspominał kard. **Kakowskiego**⁴³⁸ i **Hlonda**. Poruszył sprawę bp. **Kaczmarka** i prosił, by rozmawiać z abp.^a **Parentem**⁴³⁹. Inne sprawy prosił przedstawić abp. **Samorèmu**⁴⁴⁰, po czym omówimy je razem. Miała miejsce fotografia w sali z prałatami polskimi.

17.45 Ks[iądz] **Uliński**⁴⁴¹ – w sprawie zarzutów kard. **Pizzarda**⁴⁴² postawionych księdzu.

18.15. O[jciec] Michał **Zembrzusi**⁴⁴³ – informuje o postępie prac przygotowawczych do Wędrowki Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej w USA. Obraz poświęcił Ojciec św.

^a *W rękopisie: mons. Wtedy był już arcybiskupem.*

⁴³⁴ Fernando Cento (1883–1973), Włoch, kardynał od 1958, penitencjarz większy Penitencjarii Apostolskiej 1962–1967, święcenia kapłańskie 1905w, biskupie 1922, biskup Acireale 1922–1926, arcybiskup tytularny Seleucia Pieria, nuncjusz apostolski w Wenezueli 1926–1936, Peru 1936–1946, Belgii 1946–1953, Portugalii 1953–1958.

⁴³⁵ Julius August Döpfner (1913–1976), Niemiec, kardynał od 1958, arcybiskup Monachium i Freising 1961–1976. Święcenia kapłańskie 1939, biskupie 1948, biskup Würzburga 1948–1957, biskup Berlina 1957–1961. Jeden z czterech moderatorów na Soborze Watykańskim II. Przewodniczący Konferencji Biskupów Niemieckich 1965–1976.

⁴³⁶ Josef Frings (1887–1978), Niemiec, arcybiskup Kolonii 1942–1969, kardynał od 1946. Święcenia kapłańskie 1910, biskupie 1942. Przewodniczący Konferencji Biskupów Niemieckich 1945–1965. Członek Prezydium Soboru Watykańskiego II.

⁴³⁷ Giuseppe Luigi Roncalli (1894–1981).

⁴³⁸ Aleksander Kakowski (1862–1938), arcybiskup warszawski 1913–1938, jeszcze jako alumn zdobył doktorat z prawa kanonicznego na Gregorianum, święcenia kapłańskie 1886, biskupie 1913. Pracownik sądu arcybiskupiego w Warszawie od 1886, profesor 1887–1910 i rektor Seminarium Duchownego w Warszawie 1899–1910, rektor Akademii Duchownej w Petersburgu 1910–1913, członek Rady Stanu i Rady Regencyjnej 1917–1918, kardynał od 1919.

⁴³⁹ Pietro Parente (1891–1986), Włoch, arcybiskup pracownik Kongregacji Świętego Oficjum 1959–1965, święcenia kapłańskie 1916, biskupie 1955, arcybiskup Perugii 1955–1959, arcybiskup tytularny Ptolemais in Thebaide sekretarz Kongregacji Nauki i Doktryny Wiary 1965–1967, kardynał od 1967.

⁴⁴⁰ Antonio Samorè (1905–1983), Włoch, arcybiskup, sekretarz Kongregacji ds. Nadzwyczajnych 1953–1967, święcenia kapłańskie 1928, biskupie 1950, arcybiskup tytularny Ternobus nuncjusz apostolski w Kolumbii 1950–1953, kardynał od 1967, prefekt Kongregacji ds. Nadzwyczajnych 1967–1968, prefekt Kongregacji Dyscypliny Sakramentów 1968–1974, archiwista Tajnego Archiwum Watykańskiego 1974–1983.

⁴⁴¹ Edmund Uliński (1918–2004), ksiądz, pracownik Roty Rzymskiej 1953–1969, ojciec duchowny w Kolegium Polskim 1959–1962. Studia teologiczne w Paryżu, święcenia w 1948 w Pelplinie. Skierowany na studia do Rzymu. W 1953 władze polskie odmówiły zgody na powrót do kraju. 1963–1968 prezes Fundacji im. Margrabiny Umiaśtowskiej, wspomagającej artystów i badaczy. Od 1969 w Kanadzie, we francuskojęzycznej parafii w Zenon Park i w Tisdale w diecezji Prince Albert – inkardynowany do tej diecezji w 1984. Do Polski wrócił w 2003.

⁴⁴² Giuseppe Pizzardo (1877–1970), Włoch, biskup Albano 1948–1966, święcenia kapłańskie 1903, biskupie 1930. Sekretarz Kurii Rzymskiej 1929–1930, arcybiskup tytularny Cyrrhus 1930, przewodniczący Kurii Rzymskiej 1930, arcybiskup tytularny Nicei 1930–1937, kardynał 1937, prefekt Kongregacji Seminariorów i Uniwersytetów 1939–1968, sekretarz Kongregacji Świętego Oficjum 1951–1959.

⁴⁴³ Michał Marian Zembrzusi OSPPE (1908–2003), od 1951 w Stanach Zjednoczonych, budowniczy sanktuarium MB Częstochowskiej w Doylestown, w zakonie od 1921, święcenia 1934, przed wojną na Węgrzech zbudował kościół

Protektorat objął kard. **Cushing**^{a444}. A[rcy]b[isku]p Król będzie opiekował się pochodem Matki Bożej.

20.00. Ks[iądz] **Landi** z NCWC^{a445}.

20 lutego 1962, wtorek

Roma

7.30. Na Mszy św. polskie siostry z różnych zgromadzeń: nazaretanki, felicjanki, zmar-twychwstanki i in[ne].

10.00. Komisja Przygotowawcza do II Soboru Watykańskiego. Brałem pierwszy raz udział w pracy Komisji Centralnej Soboru^{a446}. Punktualnie przybył Ojciec św. i wygłosił przemówienie wstępne, w którym m.in. dłuższy urywek poświęcił udziałowi mojemu po raz pierwszy w pracach soborowych oraz nadziei polskiego Episkopatu, który poświęcił się Matce N[ajświętszej] Jasnogórskiej i ufa w Jej moc i opiekę^{a447}.

Dalszy ciąg obrad Komisji Przygotowawczej jest okryty tajemnicą. Obrady skończyły się o godz. 13.00. Otrzymałem wiele gratulacji od kardynałów z powodu „sukcesu polskiego” – wypowiedzi Ojca św.

16.00. Przyjąłem infułata^b **Banaszaka**, którego Ojciec św. mianował protonotariuszem ap[ostolskim]^{a448}, na prośbę moją, przy inicjatywie [ks.] inf. **Filipiaka**. Składaliśmy mu życzenia przy obiedzie. Omówiłem sprawy Seminarium Polskiego w Paryżu, sprawy sprowadzania ksiąg dla sem[inariów] duchownych w Polsce i inne.

17.15. Ks[iądz] dr **Frankowski**^{a449}, b[yły] marianin, przyjęty przeze mnie do arch[idiecezji] warszawskiej i posłany do Londynu, do pomocy prał. Staniszewskiemu.

18.30. Konferencja w Sekr[etariacie] Stanu z abp. **Samorèm**. Omówiłem sprawy: 1) nominacji drugiego sufragana dla Pelplina; 2) nominacji administratora ap[ostolskiego]^{a450}

i klasztor, w którym pomagał polskim uchodźcom wojennym, od 1948 w Rzymie w polskiej sekcji Papieskiej Komisji Pomocy Uchodźcom 1948–1951, kapelan Kongresu Polonii Amerykańskiej, współzałożyciel „Nowego Dziennika”.

^a *W rękopisie*: Casing.

^b *W rękopisie*: prałata.

^{a444} Richard James Cushing (1895–1970), Amerykanin, arcybiskup Bostonu 1944–1970, święcenia kapłańskie 1921, biskupie 1939, biskup pomocniczy Bostonu 1939–1944, kardynał od 1958.

^{a445} National Catholic Welfare Council – Narodowa Katolicka Rada Społeczna, powstała w USA w 1919 pod egidą tamtejszej hierarchii katolickiej.

^{a446} Komisja mająca na celu koordynację prac pozostałych komisji i sekretariatów i przedstawianie wniosków Ojcu świętemu. W jej skład (w sumie 127 osób) wchodziło 60 kardynałów z 29 krajów.

^{a447} „Osservatore Romano” z 21 II 1962 – tytuł *Sommo Pontefice inaugura le nuove adunanze Della Commissione Centrale per il Concilio Ecumenico*. W podtytule: *Affettuoso saluto al Porporato della cattolica Polonia*.

^{a448} Protonotariusz apostolski – tu: najwyższy tytuł honorowy przyznawany prezbiterom przez papieża na podstawie wniosku ich biskupa diecezjalnego; do 1968łączony z przywilejem noszenia szat biskupich. W Polsce używa się nazwy infułat.

^{a449} Jerzy Frankowski (1921–1967), w zgromadzeniu marianów od 1942, święcenia 1948, lingwista, od 1951 w Anglii, pierwszy rektor Kolegium Miłosierdzia Bożego w Fawley Court. W 1962 inkardynowany do archidiecezji warszawskiej i skierowany do pracy w Wielkiej Brytanii.

^{a450} Administrator apostolski – duchowny, któremu zlecono czasowy zarząd diecezją z racji zawakowania stolicy biskupiej lub przeszkód, dla których biskup nie może wykonywać rządów.

w Płocku – bp. **Wosińskiego**; 3) nominacji b[isku]p[a] rezydencjalnego w Tarnowie, z dyspensą od *terna*⁴⁵¹; 4) nominacji abp. **Baziaka** na Kraków – *pro hac vice, unire Leopoldis cum Cracovia*⁴⁵²; 5) *causa Kielcensis*⁴⁵³; 6) *fac[ultates] specialissimae*⁴⁵⁴. Rozmowa trwała półtorej godz[iny].

Dzisiaj był wielki dzień Chwały Matki Bożej Częstochowskiej, wygłoszonej ustami Jana XXIII wobec przedstawicieli wszystkich narodów, 44 kardynałów i 40 innych przedstawicieli Kościoła Powszechnego.

21 lutego 1962, środa

Roma

7.30. Na Mszy św. siostry zakonów polskich mieszkające w Rzymie, szczególnie – zmarłych wstanki, felicjanki, urszulanki szare, nazaretanki. Odprawiłem Mszę św. ku chwale M[atki] N[ajświętszej] Jasnogórskiej, dziękując Trójcy św. za objawienie Pani Jasnogórskiej *coram omnibus gentibus*⁴⁵⁵.

10.00. Posiedzenie Komisji Przygotowawczej Centralnej. Omawia się zagadnienie praw biskupów w diecezji.

Rozmowy z kard. **Liénartem**⁴⁵⁶, **Doëpfnerem**, **Ruffinim**⁴⁵⁷, **Ciriachim**⁴⁵⁸ i i[nnymi].

16.00. Przyjąłem delegację Ch[rześci]j[ańskich] Zw[iązków] Zawodowych z Italii, wyłonioną przez zjazd ogólnowłoski; 12 mężczyzn i jedna pani. Fotografie i przemówienia. Składają ofiarę na pomoc dla ubogiego robotnika polskiego.

Ks[iądz] **Lorenc**⁴⁵⁹ z Anglii.

18.00. U Mons. **Dantego** – przedstawiam sprawę Patronatu Polskiego⁴⁶⁰. Otrzymuję kilka odpowiedzi. Czekam na decyzje co do patronów błogosławionych.

19.00. P[an] **Habicht**⁴⁶¹ z Fryburga. Fotografie dla Ligi Kat[olickiej].

^a *W rękopisie: specialissime.*

⁴⁵¹ *Lac. terni*: po trzech – lista trzech kapłanów kandydatów przedstawiana papieżowi na wakujący urząd biskupi.

⁴⁵² *Lac.* w tym wypadku, połączyć Lwów z Krakowem (urząd arcybiskupa w obydwu archidiecezjach).

⁴⁵³ *Lac.* sprawa kielecka.

⁴⁵⁴ *Lac.* uprawnienia nadzwyczajne.

⁴⁵⁵ *Lac.* wobec wszystkich ludów.

⁴⁵⁶ Achille Liénart (1884–1973), Francuz, biskup Lille 1928–1968, święcenia kapłańskie 1907, biskupie 1928, prałat Mission de France o Pontigny (prałatura niezależna sprawująca opiekę nad katolikami francuskimi mieszkającymi w Algierii) 1954–1964, kardynał 1930.

⁴⁵⁷ Ernesto Ruffini (1888–1967), Włoch, arcybiskup Palermo 1945–1967, święcenia kapłańskie 1910, biskupie 1945, sekretarz Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów 1928–1945, kardynał 1946.

⁴⁵⁸ Pietro Ciriaci (1885–1966), Włoch, prefekt Kongregacji Soboru 1954–1966, przewodniczący Papieskiej Komisji ds. autentycznej interpretacji KPK 1955–1966, święcenia kapłańskie 1909, biskupie 1928, arcybiskup tytularny Tarsus, nuncjusz w Czechosłowacji 1928–1934, Portugalii 1934–1953, kardynał od 1953.

⁴⁵⁹ Prawdopodobnie Franciszek Lorenc (1903–1975), ksiądz, kapelan wojskowy, przed 1939 ostatni proboszcz garnizonu w Grodnie, w 1939 kapelan Suwalskiej Brygady Kawalerii. Internowany na Litwie, zbiegł do Szwecji, służył w polskich jednostkach na Zachodzie. Zmarł w Wielkiej Brytanii.

⁴⁶⁰ Zbiór formularzy mszy świąt i patronów lokalnych – dodatek do Mszału Rzymskiego.

⁴⁶¹ Mieczysław Habicht (1918–1982), Polak, działacz kościelny, sekretarz konferencji Międzynarodowych Organizacji Katolickich (OIC) z siedzibą we Fryburgu 1951–1962, od 1947 działacz w polskiej Akcji Katolickiej w Londynie, pracownik Międzynarodowego Ruchu Studentów Katolickich „Pax Romana” we Fryburgu Szwajcarskim niosącego

22 lutego 1962, czwartek

Roma

9.00. W Bazylice św. Piotra Ojciec św. wygłasza **przemówienie** do członków Centralnej Komisji Soborowej oraz do duchowieństwa Rzymu. Katedrę wypełniają klerycy z instytutów i uniwersytetów rzymskich. Kardynałów jest około 50. Rozmowa dłuższa z kard. **Königiem** i Sekretarzem Stanu.

Wracam do domu; nie poszedłem na posiedzenie K[omisji] C[entralnej] z powodu silnego kataru.

Wieczorem przyjąłem ks. prał. **Szymanowskiego**⁴⁶² i dr. **Markiewicza**⁴⁶³, z [ks.] inf.^a **Filipiakiem**.

23 lutego 1962, piątek

Roma

9.00. **Komisja Centralna Soborowa**. Kard[ynał] **Valeri** referuje o powołaniu zak[onnym] i o instytutach świeckich.

W czasie przerwy rozmowa z b[isku]p[em] **Berlina**⁴⁶⁴, którego zapraszam do Częstochowy. Dłuższa rozmowa o sytuacji Kościoła w Niemczech Wschodnich.

Sesja kończy się o godz. 12.00. Po sesji dłuższa rozmowa z [b] **patriarchą Jerozolimy**⁴⁶⁵ o ks. **kan. Pietruszce**⁴⁶⁶, o Domach Polskich w J[erozolimie], o ks. **Miliku**⁴⁶⁷. Patriarcha zna stan księdza M[ilika]. Jednak jest zdania, że tu, w J[erozolimie], ma on warsztat pracy,

pomoc studentom i intelektualistom pokrzywdzonym przez II wojnę światową, audytor Soboru Watykańskiego II od 1963, podsekretarz a następnie konsultor Papieskiej Rady Świeckich, od 1973 w Centralnym Komitecie Obchodów Roku Świętego 1975 w Rzymie, konsultor Papieskiej Komisji do Spraw Państwa Watykańskiego.

^a *W rękopisie*: prał.

^b *W rękopisie skreślenie*: arcb.

⁴⁶² Antoni Szymanowski (1900–1962), ksiądz, od 1946 wykładowca homiletyki w Seminarium Polskim w Orchard Lake (USA), święcenia 1922 jako kapłan diecezji wrocławskiej, od 1925 kapłan diecezji łódzkiej, budowniczy kościoła i proboszcz parafii Opatrzności Bożej w Łodzi 1932–1939. Poseł od 1938. Po wybuchu wojny dostał się do Francji i tam aresztowany przez Niemców w 1941. Założyciel i pierwszy redaktor tygodnika „Polska Wierna”. Od 1946 w USA. Kanonik kapituły łódzkiej 1947. Prałat domowy papieski 1959. Zmarł nagle, w miesiąc po rzymskim spotkaniu z kard. Wyszyńskim.

⁴⁶³ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁴⁶⁴ Alfred Bengsch (1921–1979), Niemiec, biskup Berlina 1961–1979, święcenia kapłańskie 1950, biskupie 1959, biskup tytularny Tubia, biskup pomocniczy Berlina 1959–1961, obdarzony godnością arcybiskupa *ad personam* 1962, kardynał od 1967.

⁴⁶⁵ Alberto Gori (1889–1970), Włoch, patriarcha Jerozolimy 1949–1970, kapłan zakonu Braci Mniejszych, święcenia kapłańskie 1914, biskupie 1949.

⁴⁶⁶ Stefan Pietruszka-Jabłonowski (1898–1973), ksiądz, święcenia 1922. Opuścił Polskę we wrześniu 1939, na Węgrzech organizował opiekę nad internowanymi żołnierzami polskimi. Uczestnik operacji wojennej pod Tobrukiem, od 1942 z ramienia patriarchy łacińskiego opiekun duszpasterski Polaków w Jerozolimie, odbudował III i IV stacje Drogi Krzyżowej, przy III utworzył muzeum z dziełami polskich artystów z obczyzny. Z jego inicjatywy powstały ołtarze w Bazylice na Górze Oliwnej i w Bazylice Zwiastowania w Nazarecie (ołtarz MB Częstochowskiej). Kanonik kolegiaty kaliskiej 1935. Prałat papieski 1965. Nigdy nie wrócił do Polski. Pochowany w Jerozolimie.

⁴⁶⁷ Tadeusz Józef Milik (1922–2006), ksiądz, święcenia 1946. Po ukończeniu studiów na Biblicum w Rzymie, zajął się rękopisami znalezionymi nad Morzem Martwym, stworzył system cytowania tych dzieł, rozpoczął edycję manuskryptów tam znalezionych, uznany za najszybszego deszyfratora zwojów. Od lat 60. pracował w Bejrucie, prowadził badania numizmatyczne, uznawany za współtwórcę esseńskiej hipotezy roboczej, pioniera i największego specjalistę w odczytywaniu tekstów znad Morza Martwego. Przed śmiercią został oficjalnie przeniesiony do stanu świeckiego.

gdyż j[est] uważany za najlepszego znawcę Qumran⁴⁶⁸. Powinien pozostać w J[erozolimie]. Proszę, by go wzywał od czasu do czasu do siebie, by czuł nad sobą opiekę Kościoła.

Sesja skończyła się o godz. 12.15.

14.00. **Felici** przysłał swoich fotografów, którzy dręczyli mnie przez pół godziny, by zebrać materiał rzeczowy do portretu, który jakiś ktoś zamówił u fotografa.

16.00. Złożyłem wizytę ambasadorowi PRL przy Kwirynale, A[damowi] **Willmannowi**, w towarzystwie ks. prał. Mączyńskiego. Szło mi głównie o to, by stworzyć warunki korzystniejsze dla podróży biskupów polskich na Sobór Watykański. Pan ambasador przyjął nas b[ardzo] grzecznie kawą, podarował nam masę książek o Polsce, dla Instytutu. Prosiłem, by popierał nasze starania o paszporty dla studentów, gdyż sama obecność Polaków w Instytutach Papieskich już ma ogromne znaczenie. Wypowiedziałem zdanie, że książka p[ana] **Brezy**⁴⁶⁹ nie pomaga nam w Watykanie.

17.00. A[rcybiskup] **Gawlina** – moja wizyta miała charakter formalny; arcybiskup jeszcze ciągle nie j[est] otwarty, zawsze agresywny i nieprzyjemny. Ma styl generalski, robi^a wrażenie człowieka ostrego, nieznoszącego oporu. Wizyta trwała pół godziny, poświęcona była pracom arc[y]b[isku]pa w Komisji Soborowej.

18.00. Rozmowa z [ks.] prał. **Abramowiczem** o pracy Ligi Kat[olickiej]. Prałat złożył mi całe sprawozdanie ze stanu finansowego L[igi] K[atolickiej]. Na koncie jest pół miliona dolarów; budżet roczny dochodzi do 200 tysięcy po stronie dochodów i prawie cały jest wydawany. Jestem zdania, że sumy rezerwowej nie należy naruszać, gdyż może się przydać dla Instytutów polskich w Rz[ymie], gdyby zawiodły wpływy doroczne. [Ksiądz] prał. **Abr[amowicz]** przedstawił mi całe mnóstwo próśb z Polski, przeważnie o pomoc dla budowy kościołów.

21.00. [Ksiądz] prał. **Szymanowski** – sprawa przeniesienia się jego do diec[ezji] Filadelfia^b. Wysłał list do abp. Króla w tej sprawie.

24 lutego 1962, sobota

Roma

9.30. **Komisja Centralna** w Watykanie. Rozmowa z **Fringsem**, który chce przysyłać książki do Polski; proszę o [podręczniki] Prümmera⁴⁷⁰ i Merkelbacha⁴⁷¹. Zajmowaliśmy się sprawami

^a W rękopisie: wrażenie odbiera.

^b W rękopisie: Filadelfi.

⁴⁶⁸ Qumran – osiedle na zachodnim brzegu Morza Martwego; w jego okolicy w latach 1947–1956 znaleziono zwójce zwane potocznie manuskryptami z Qumran, zawierające m.in. teksty biblijne.

⁴⁶⁹ Tadeusz Breza (1905–1970), pisarz, po studiach filozoficznych i nowicjacie u benedyktynów działał jako dziennikarz i krytyk, współredaktor „Kuriera Porannego” 1933–1937, „Odrodzenia” 1946–1948, pracował w służbie dyplomatycznej Londyn 1929–1932, Rzym 1955–1959, autor książek o Watykanie *Spisowa Brama*, *Urząd*, laureat Nagrody Państwowej I stopnia w 1968.

⁴⁷⁰ Dominik Heinrich Prümmer OP (1866–1931), święcenia 1890, wykładowca teologii moralnej na uniwersytecie we Fryburgu Szwajcarskim 1908–1931, opracował trzytomowy podręcznik do teologii moralnej *Manuale theologiae moralis*.

⁴⁷¹ Benoit Henri Guillaume Merkelbach OP (1871–1942), Belg, ksiądz, święcenia 1894, wykładowca teologii moralnej w seminarium w Liège 1908–1917; w 1917 wstąpił do zakonu dominikanów, profesor na Angelicum w Rzymie 1929–1936, wykładowca w Lowanium od 1936, autor trzytomowego podręcznika *Summa theologiae moralis*.

zakonnymi. Kard[ynał] **Doëpfner** zaprosił się w niedzielę na P[ietro] **Cavallini**. Sesji było dwie. Kard[ynał] **Alfrink**⁴⁷² pytał, czy byłoby dobrze przyjechać do Polski; był zapraszany przez różnych księży. Boi się, by nie zaszkodzić nam. Zwracam uwagę, że należałoby uzgodnić z Sekretariatem Stanu. Jednak dla nas to ma znaczenie. Zapraszam całym sercem do Polski.

13.00. Arcybiskup^a **Dell'Acqua** powiadamia przez prał. **Deskura**⁴⁷³, że Ojciec św. życzy sobie, bym jutro zgłosił się do niego na godz. 12.00. Ojciec św. chce mieć mnie przy sobie, gdy będzie błogosławił wiernych.

15.00. Kard[ynał] **Doëpfner** przyjął jutro wieczerzę u nas.

16.00. S[io]s[try] zmartwychwstanki, matka **Kalkstein** T[eresy]. Rozmowa o **s. Amacie**, której można by pozwolić na pracę lekarską w szpitalu, nawet w stroju lek[arskim].

Asystentka gen[eralna]⁴⁷⁴ s[io]s[tr] **felicjanek** z towarzyszką – sprawa przyjazdu do Polski.

Ks[iądz] prof. Paweł **Siwek** TJ⁴⁷⁵ – w sprawie drukowania swojej psychologii u palotynów⁴⁷⁶ w Polsce.

Z **Radio Vaticana**, o. **Mirewicz**⁴⁷⁷ i o. **Czechelski**⁴⁷⁸ skarżą się, że nie otrzymali żadnych materiałów z Polski, a nawet z Watykanu. Robią wrażenie zbyt biernych braci, niepopartych należycie przez swój zakon.

Konrad Sieniewicz⁴⁷⁹ z Chrześcijańskiej Dem[okracji] za granicą.

^a *W rękopisie: Mons.*

⁴⁷² Bernard Jan Alfrink (1900–1987), Holender, arcybiskup Utrechtu 1955–1975, arcybiskup koadiutor Utrechtu 1951–1955, święcenia kapłańskie 1924, biskupie 1951, kardynał od 1960.

⁴⁷³ Andrzej Maria Deskur (1924–2011), ksiądz, podsekretarz 1959–1970, święcenia kapłańskie 1950, biskupie 1974, sekretarz Papieskiej Rady Środków Społecznego Przekazu 1970–1973, przewodniczący Papieskiej Rady Środków Społecznego Przekazu 1973–1984, biskup tytulary Thenae 1974–1980, arcybiskup tytulary Thenae 1980, kardynał od 1985.

⁴⁷⁴ Nie udało się ustalić nazwiska, gdyż zgromadzenie nie stosowało takiej nazwy funkcji.

⁴⁷⁵ Paweł Siwek TJ (1893–1986), 1960–1968 prowadził katedrę filozofii na Uniwersytecie Laterańskim, w zakonie od 1908, święcenia 1922, profesor filozofii na Uniwersytecie Gregoriańskim od 1931, 1940–1946 wykładał na uczelni katolickiej w Rio de Janeiro, 1946–1960 na uczelniach w USA i Francji, od 1968 dla PAN przygotowywał opracowania dzieł Arystotelesa.

⁴⁷⁶ Wydawnictwo Pallottinum. Powstało w 1948 w Poznaniu. 1950–1957, po zagrabieniu przez państwo maszyn, drukowało w różnych zakładach graficznych. Drukuje teksty (Biblia Tysiąclecia) i komentarze biblijne, księgi liturgiczne, dokumenty soborowe. Od 1993 jego właścicielem prawnym jest Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego (księża pallotyni) prowincji Zwiastowania Pańskiego z siedzibą w Poznaniu.

⁴⁷⁷ Jerzy Mirewicz SJ, właściwie Bronisław Wójcik (1909–1996), pracownik Radia Watykańskiego 1958–1963 (z przerwą w 1960), w zakonie od 1925, święcenia 1938, członek AK, duszpasterz akademicki KUL 1945–1958, od 1965 wikariusz parafii jezuickiej na Willesden w Londynie, wiceprezes Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie od 1981, w 1993 wrócił do Polski, autor ważnych esejów na tematy katolicyzmu, laureat Nagrody Kościelskich 1979.

⁴⁷⁸ Józef Czechelski SJ (1900–1967), kierownik polskiej sekcji Radia Watykańskiego 1957–1961. W zakonie od 1917, święcenia 1929, wykładowca przedmiotów filozoficznych na Wydziale Filozoficznym jezuitów w Krakowie 1930–1939 i współpracownik „Przeglądu Powszechnego”. Po wybuchu wojny pracował wśród Polaków w Tuluzie 1942–1946, Paryżu, studiując jednocześnie na Uniwersytecie Paryskim 1947–1949 oraz w Montceau les Mines 1950–1957.

⁴⁷⁹ Konrad Sieniewicz, pseud. „Konrad Sokołowski” (1912–1996), działacz chrześcijańsko-społeczny, dyplomata, polityk. Zastępca sekretarza generalnego SP, członek Delegatury Rządu na Kraj, uczestnik powstania warszawskiego. W 1945 aresztowany przez władze sowieckie. Po uwolnieniu, wyemigrował pod koniec 1945. Członek władz SP na emigracji, w 1951 przyczynił się do założenia Chrześcijańskiej Demokracji Europy Centralnej (CDUCE) i został jej sekretarzem generalnym, inicjator i współzałożyciel World Christian Democratic Union 1961. Po reaktywowaniu SP w Polsce 1989, złożył mandat sekretarza generalnego W 1993 wrócił do Polski. Odznaczony orderem Polonia Restituta.

25 lutego 1962, niedziela

Roma

9.00. Po Mszy św. **Maria Winowska**⁴⁸⁰ – informuje o historii artykułów w „**La Croix**”⁴⁸¹ i „**Informations Cath[oliques] Int[ernationales]**”⁴⁸² o sytuacji K[ościół]a w Polsce. Po ogłoszeniu artykułów w „La Croix” powstała wielka awantura, napaść na redaktora **Wengera**⁴⁸³, którego posądzano, że zbyt czarno przedstawił sytuację i rozbił opinię o „cudzie koegzystencji w Polsce”. Doszło do tego, że obecnie zamierza się wydać specjalną pracę, która bliżej przedstawiałaby prawdę polską.

10.30. Arcybiskup^a **Dell’Acqua** z [ks.] inf.^b **Filipiakiem**. Dłuższa rozmowa o sprawach K[ościół]a polskiego. W sprawie bp. K[aczmarek] projektuje się, by został kanonikiem w Rz[ymie].

11.00. Arcybiskup^c **Dell’Acqua** zaprowadził mnie do prywatnych apartamentów Ojca św. Spotyka nas Mons. **Capovilla**, który wprowadza mnie do papieża. W małym gabinecie prowadzimy miłą rozmowę o sprawach polskich. Papież mówi mi o artykule, ogłoszonym w „**Oss[ervatore] Rom[ano]**” dziś, o M[atce] Bożej Częstochowskiej⁴⁸⁴; cieszy się z tego artykułu; uważa, że jest tłem dla dzisiejszej naszej rozmowy. Złożyłem Ojcu św. na biurku wyd[awnictwo] nowe pt. *Warszawa*⁴⁸⁵; papież żywo się nim interesuje, zwłaszcza odbudowę katedry i domu na Miodowej, o którym mówi, że był dość obszerny. Dopytuje się o miejsce pod W[arszaw]ą – Bielany – gdzie Pius XI odprawiał rekolekcje przed sakrą biskupią⁴⁸⁶. Wspomina znów kard. **Kakowskiego**, którego zapamiętał jako potężnego człowieka. Nawraca do sprawy stosunku Sekretariatu Stanu do sytuacji w Polsce. Informuję,

^a W rękopisie: Mons.

^b W rękopisie: prał.

^c W rękopisie: Mons.

⁴⁸⁰ Maria Winowska, pseud. „Claude Naurios”, „Pierre Lenert”, „Andre Martin”, „Glon” (1904–1993), pisarka, publicystka, doktorat z filologii klasycznej, członkini Stowarzyszenia „Odrodzenie”. Od 1931 współpracownica Lasek i ks. Kornilowicza, współtwórczyni wydawnictwa Verbum. W czasie wojny we francuskim ruchu oporu. Po wojnie została na Zachodzie. Autorka publikacji o wybitnych postaciach Kościoła i o sytuacji Kościoła w krajach komunistycznych, edytorka pism prymasa Wyszyńskiego, nagrodzona prestiżową nagrodą Akademii Francuskiej w 1950 za książkę *Le Fou de Notre-Dame. Le père Maximilien Kolbe*. Pośmiertnie odznaczona orderem Polonia Restituta.

⁴⁸¹ „La Croix” – francuski dziennik katolicki, mający na celu kształtowanie postawy chrześcijańskiej, wydawany od 1883 w Paryżu.

⁴⁸² Dwumiesięcznik wychodzący w Paryżu 1955–1983. Numer 155 z 1 XI 1961, z tytułem na okładce *La Pologne, cinq ans apres (Polska, pięć lat po [październiku 1956])*. Artykuły o sytuacji Kościoła w Polsce niepodpisane: *L’Eglise: pignon sur rue (Kościół: dom z fasadą)*. Kolejny – *Positions catholiques (Pozycje katolików)* – omawia księżę zrzeszonych w Caritas, postać Jana Frankowskiego, stowarzyszenie i przywódcę PAX Bolesława Piaseckiego, Stanisława Stommę i środowisko „Znak”.

⁴⁸³ Antoine Wenger AA (1919–2009), Francuz, ksiądz w zgromadzeniu asumpcjonistów, redaktor naczelny dziennika „La Croix” 1957–1969, ślubny zakonnik 1937, święcenia 1943, profesor teologii wschodniej na fakultetach teologicznych uniwersytetu w Lyonie 1948–1962, przewodniczący Międzynarodowej Federacji Wydawców Dzienników Katolickich 1957–1965.

⁴⁸⁴ G. De Luca, *Ballata alla Madonna di Czesochowa*, „Osservatore Romano”, 25 II 1962.

⁴⁸⁵ Nie udało się ustalić wydawcy książki.

⁴⁸⁶ Wówczas siedziba zgromadzenia marianów, obecnie siedziba UKSW.

że już wszystko przedstawiłem abp.^a **Samorèmu**, według wskazań kard. **Cicognaniego**, Sekretarza Stanu. Papież nawiązuje do sprawy bp. [Czesława] K[aczmarka], do projektu, by zamieszkał w Loreto⁴⁸⁷; projekt abp. **Dell'Acquy**, by bp K[aczmarek] zamieszkał w Rz[ymie], nie jest wykonalny, gdyż powstaną różnice między abp. Gawliną a ruchliwym bp. K[aczmakiem]. Papież zapytuje znowu o abp. **Gawlinę**, krążąc – zdaje się – myślą około ewentualnej kreacji kardynalskiej. Zdaje się, że sprawa przestaje być aktualna. Rozmowa nasza przechodzi od spraw do wspomnień osobistych papieża. Często powtarza o tych kurialistach rzymskich, którzy nigdy nie wyjeżdżali z Rzymu, a chcą decydować o odmiennych [warunkach], w jakich pracują biskupi w innych krajach, dalekich od Rzymu. „Trzeba mieć zaufanie do biskupów – mówi papież – którzy na miejscu pracują i odpowiadają za Kościół. To samo dotyczy Polski. Niech prymas wie, że papież ubolewa nad trudnościami, które miał w Watykanie poprzednio”. Staram się nieco usprawiedliwić kard. **Tardiniego**. Można to uczynić tylko oględnie, gdyż Ojciec św. jest usposobiony na najdalej posuniętą „rehabilitację kardynała polskiego” w S[ekretariacie] S[tanu]. Nasza rozmowa nie miała charakteru załatwiania spraw; to czynią w S[ekretariacie] S[tanu]. Ale papież jest ojcem i swoje ojcostwo pragnie w pełni okazać Kościołowi i biskupom w Polsce.

Mówiłem o **Radio Vaticana**; pragnąłbym, by R[adio] V[aticana] przepowiadało Ewangelię *omni creaturae*⁴⁸⁸, a zwłaszcza tym krajom, które już nic nie słyszą o Chrystusie. Mówiłem o tym w S[ekretariacie] S[tanu] – **Montiniemu**⁴⁸⁹ w 1957 r. *Nihil factum est*⁴⁹⁰. Trzeba czytać przez R[adio] V[aticana] Ewangelię, przynajmniej 2 razy w tyg[odniu], w językach rosyjskim, ukraińskim, rumuńskim, węgierskim, bułgarskim, litewskim, łotewskim, estońskim i i[nnych], dokąd nie dochodzą wiadomości o Chrystusie. Ojciec św. b[ardzo] zainteresował się tą sprawą, wezwał Mons. **Capovillę** i polecił mu tą sprawą się zająć.

Dochodzi godz. 12.00. Przychodzi pokojowiec; Ojciec św. zbliża się do stolika, na którym leży **album** Jasnej Góry, darowany papieżowi przez Instytut Prymasowski Ślubów J[asno]g[órskich]. Przeglądamy album; papież wypytuje o szczegóły. Rozkładamy wielką fotografię rzesz zebranych na J[asnej] G[órze] – 26 sierpnia 1956 r. Przyglądamy się „Polsce modlącej się”. Papież zbliża się do okna, odmawia *Angelus Domini*⁴⁹¹, udziela błogosławieństwa. Po czym wzywa mnie do okna, każe mi stanąć przy sobie i pokazuje

^a *W rękopisie* – mons (*abp. Samorè był biskupem od 1950*).

⁴⁸⁷ Loreto – miasto we Włoszech w regionie Marchia, siedziba prałatury terytorialnej oraz sanktuarium maryjne.

⁴⁸⁸ *Lac.* wszelkiemu stworzeniu.

⁴⁸⁹ Paweł VI (właśc. Giovanni Battista Montini; 1897–1978), Włoch, papież 21 VI 1963 – 6 VIII 1978. W latach 1954–1963 arcybiskup Mediolanu. Święcenia kapłańskie 1920, biskupie 1954. Pracownik nuncjatury w Warszawie 1922, pracownik Sekretariatu Stanu 1924–1954, wykładowca w Akademii Kościelnej 1931–1937. W 1953 na własną prośbę skreślony z listy nominacji kardynalskich. Kardynał od 1958. Beatyfikowany 2014. Kanonizowany 2018. Możliwe, że kard. Wyszyński miał na myśli Mons. Domenica Tardiniego, który w 1957 wykonywał obowiązki Sekretarza Stanu, do 1954, pełniąc z Mons. Montinim równorzędne funkcje w Sekretariacie Stanu.

⁴⁹⁰ *Lac.* nic się nie stało; nic nie zostało zrobione.

⁴⁹¹ *Lac.* Anioł Pański.

mi zgromadzone rzesze ludzkie na placu św. Piotra. Odchodzimy od okna; Ojciec św. pokazuje mi różne pamiątki, zgromadzone w gabinecie. Żegnam Ojca św., który przypomina, że mam jeszcze pokazać się przed wyjazdem do Polski. Wychodzimy do wielkiej sali sąsiedniej; na stoliku stoi obraz Matki Bożej Częstochowskiej. Zatrzymujemy się przy nim. Papież mówi: „Matka Boża Częstochowska wszędzie”. Powoli wychodzę. Mons. Capovilla odprowadza mnie do Sekretariatu Stanu, gdzie na korytarzu spaceruje abp^a **Dell’Acqua** i [ks.] inf. **Filipiak** z R[oty] R[zymskiej]⁴⁹². Ustalamy termin naszej rozmowy. Arc[y]b[isku]p jest bardzo uradowany z tej wizyty. Wracam na obiad do domu; moi domownicy już wiedzą, że byłem z Ojcem św. w oknie błogosławieństwa. Był to sekret; jednak, gdy już wszedłem do Ojca św., abp [Dell’]**Acqua** zawiadomił urzędy prasowe i i[nnych].

[Ksiądz] infułat^b **Filipiak** i i[nni] zostają na obiedzie. Dłużej jeszcze rozmawiamy; proszę, by byli w czasie wizyty kard. Döpfnera. Poszedłem spać, by zwalczyć katar, który dręczył mnie od kilku dni.

18.15. Przybywa kard. Döpfner, przyjęty jest przez prał. Mączyńskiego. Prowadzimy dłuższą rozmowę we dwóch. Zasadnicza myśl kardynała D[öpfnera] jest: rozmawia często z **Adenauerem**⁴⁹³. Jest zdania, że dla N[iemiec] Z[achodnich] nie jest istotną rzeczą rewizjonizm granic, tylko nowa forma współżycia Polski i Niemiec. „Chcemy znaleźć taką formę, która by odwróciła uwagę od przeszłości, a pomogła pokonać uprzedzenia dziejowe i wprowadzić na drogę pokojowego współżycia”. Kard[ynał] D[öpfner] pragnie wszystko uczynić, bym w to uwierzył. Kardynał przechodzi do sali recepcyjnej, gdzie przedstawiam swoich domowników i fotografujemy się wspólnie. Pozostaje na wieczerzy, która upływa w miłej atmosferze, swobodnej rozmowy w wielu językach. Po odejździe kardynała jeszcze gawędzimy sobie w moim pokoju.

26 lutego 1962, poniedziałek

Roma

Po Mszy św. – rozmowa z M[arią] **Winowską**, siostrami nazaretankami z Albano⁴⁹⁴, urszulankami, m. Teresą **Kalkstein** i i[nnymi].

9.30. **Komisja Centralna** Przyg[otowawcza] do II Soboru Watyk[kańskiego]. Przedmiotem I sesji j[est] wychowanie i nauczanie w sem[inariach] diec[ezjalnych].

^a W rękopisie: mgr.

^b W rękopisie: Prał.

⁴⁹² Rota Rzymska, jeden z najwyższych trybunałów sądowniczych w Kościele katolickim, wchodzący w skład Kurii Rzymskiej. Jej funkcje to: ochrona praw wiernych w Kościele, promowanie jednności orzekania w Kościele powszechnym, wspomaganie działalności trybunałów niższych stopni.

⁴⁹³ Konrad Adenauer (1876–1967), pierwszy kanclerz Republiki Federalnej Niemiec 1949–1963.

⁴⁹⁴ Dom zgromadzenia nazaretanek w Albano (Włochy) był 1906–1965 domem nowicjatu.

Druga – o uniwersytetach kat[olickich]. Moje rozmowy z kard. **Légerem**⁴⁹⁵ i i[nnymi]. Sesja trwa do godz. 13.00.

16.30. Rewizyta u kard. Döpfnera w Germanicum⁴⁹⁶.

17.00. Rewizyta u kard. **Aloisiego^a Maselli**.

17.30. Przyjmuję Mons. **Landiego**.

18.00. Przyjmuję Mons. **Poggiego** – omawiamy wszystkie sprawy przekazane Mons. Samorèmu. Są w biegu. Omawiam sprawę ks. Karola **Milika**⁴⁹⁷ i doręczam memoriał jego do wglądu. Mons[ignore] **Poggi** zostaje na wieczery.

19.50 Mons[ignore] **Abramowicz** – załatwiamy sprawy bieżące dotyczące Ligi Kat[olickiej].

27 lutego 1962, wtorek

Roma

7.30. Na Mszy św. **kapłan z Urbanii**⁴⁹⁸, który przynosi kielich do kaplicy prymasowskiej, dar jakiejś bogatej Włoszki, która jednocześnie składa dar milion lirów na k[ośció]ły w Polsce.

[Ksiądz] infułat^b **Filipiak** składa teksty, przełożone na język włoski, dla kard. Sekretarza Stanu. Proszę o przygotowanie petycji do Stolicy św. o szambelanę pap[ieską] dla kapłanów warszawskich.

Przyjechał ks. prał.^c **Staniszewski** z Londynu.

9.30. Ostatnia sesja Komisji Centr[alnej] Przygotowawczej do II Soboru Wat[ykańskiego]. Omawiano sprawę uniwersytetów kat[olickich]. Na drugiej sesji omawiano schemat o przykazaniach K[ośció]ła w K[ości]le Wschodnim. W czasie przerwy rozmawiałem z b[isku]pem z Colombo⁴⁹⁹. Sekretarz Komisji Technicznej⁵⁰⁰ pytał, czy [d] zaproszenia na sob[ór] dla b[isku]pów nadeszły. Gotów jest dać nowe. Proszę, by przysłał – zabiorę.

^a *W rękopisie*: Luisi.

^b *W rękopisie*: prałat.

^c *W rękopisie*: inf[u]łat (został nim dopiero w czerwcu 1962).

^d *W rękopisie skreślony wyraz*: schematy.

⁴⁹⁵ Paul Émile Léger (1904–1991), arcybiskup Montrealu 1950–1968, święcenia kapłańskie 1929, biskupie 1950, kardynał od 1953.

⁴⁹⁶ Pontificio Collegio Germanico-Ungarico – Papieskie Kolegium Germańsko-Węgierskie – w Rzymie, założone w 1552.

⁴⁹⁷ Karol Milik, pseud. „Karol Borgiel” (1892–1976), ksiądz, święcenia 1915, administrator apostolski Dolnego Śląska z siedzibą we Wrocławiu 1945–1951, usunięty przez władze komunistyczne ze stanowiska i zmuszony do opuszczenia Dolnego Śląska. Od 1957 konsultor ordynariatu gorzowskiego, od 1964 w Komisji Duszpasterskiej Episkopatu. Protonotariusz apostolski 1962.

⁴⁹⁸ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁴⁹⁹ Thomas Benjamin Cooray OMI (1901–1988), arcybiskup Colombo (metropolia na wyspie Cejlon, obecnie Sri Lanka) 1947–1976, święcenia kapłańskie 1929, biskupie 1946, koadiutor arcybiskupa Colombo 1945–1947, kardynał od 1965.

⁵⁰⁰ Pericle Felici (1911–1982), Włoch, sekretarz Kurii Rzymskiej 1960–1967, sekretarz generalny Soboru, święcenia kapłańskie 1933, biskupie 1960, arcybiskup tytularny Samosaty 1960–1967, kardynał od 1967, przewodniczący Papieskiej Komisji do rewizji KPK 1967–1977, prefekt Sygnatury Apostolskiej 1977–1982.

16.00. S[iostry] nazaretanki na Machiavelli⁵⁰¹. Rozmowa z m. **Bożeną** o wikarii gen[eralnej] dla polskich prowincji nazaretanek, i z m. **Fides** o sprawach gospodarczych. Błogosławieństwo dla sióstr.

18.15. U **abp. Gawliny** – rozmowa o S[acrum] P[oloniae] Milenium.

Na^a magnetofon czytam list mój do Polonii Amerykańskiej o zbiorce na Ligę Kat[olicką] i [przekazuję] zdjęcia fotograficzne dla ilustracji odczytu.

28 lutego 1962, środa

Roma

7.30. Na Mszy św. ofiarodawczyni kielicha i ofiary na k[ośció]ły w Polsce; odprawiam Mszę św. dziękczynną.

9.00. Rozmowa z M[arią] **Winowską** o projektach pisarskich na Milenium. Projektuje przygotowanie „Małej historii Kościoła w Polsce” i „Święci Polscy Tysiąclecia”.

10.30. D[okto]r D. **Schindler**⁵⁰² ze Szwajcarii – w sprawie polskich księży, studiujących tam, głównie ks. [Lecha] **Andrykowskiego** i ks. **Chwaluczyka**.

15.30. Rozmowa w S[ant’]Uffizio⁵⁰³ z kard. **Ottavianim**⁵⁰⁴ i abp. **Parentem** o *causa Kielcensis*. Trwała godzinę czasu. Św[ięte] Oficjum jest za wytoczeniem procesu w Polsce lub w Rzymie; jestem zdania, że proces w Polsce nie wyjdzie, a do Rzymu trudno dziś wzywać świadków. W sprawie Wydawnictwa PAX – sprawę zostawiono Prymasowi czy mógłby od czasu do czasu [b] dać *imprimatur*. Sprawę kultu Bożego Miłosierdzia⁵⁰⁵ – chwilowo odłożyć.

Rozmowa z ks. prał. **Staniszewskim**, który przybył z Londynu i wszystkie boleści wyklada.

18.00. O[jciec] **Mirewicz** – w sprawie R[adio] Vaticana.

^a W rękopisie: przez.

^b W rękopisie skreślony wyraz: pozosta lub pozwolić.

⁵⁰¹ Dom macierzysty zgromadzenia sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu przy via Machiavelli 18 w Rzymie, założony przez założycielkę zgromadzenia, bł. Marię od Pana Jezusa Dobrego Pasterza, Franciszkę Siedliską, w 1884. Obecnie siedziba prowincji Jezusa Dobrego Pasterza. W 1962 przełożoną wspólnoty była s. Alojza Kozłowska.

⁵⁰² Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁵⁰³ Wł. Święte Oficjum.

⁵⁰⁴ Alfredo Ottaviani (1890–1979), Włoch, sekretarz Kongregacji Świętego Oficjum 1959–1966, święcenia kapłańskie 1916, biskupie 1962. Od 1928 związany z kurią watykańską, sekretarz Kongregacji Nadzwyczajnych Spraw Kościelnych 1928–1929, subdykt w Sekretariacie Stanu od 1929, asesor od 1935, podsekretarz Kongregacji Świętego Oficjum 1953–1959, arcybiskup tytularny Berthorea 1962, proproprefekt Kongregacji Doktryny Wiary 1966–1968, kardynał od 1953.

⁵⁰⁵ Biskupi polscy w sprawę kultu Miłosierdzia Bożego angażowali się od 1946. W 1948 skierowana została prośba do Stolicy Apostolskiej o ustanowienie święta Miłosierdzia Bożego w myśl poleceń, które otrzymała s. Faustyna. Notyfikacja Kongregacji Świętego Oficjum z 6 III 1959 wprowadzała ograniczenie kultu w formach zaproponowanych przez s. Faustynę. Polecono usunąć ze świątyń obrazy namalowane według wizji s. Faustyny. Zastrzeżenia Kongregacji związane były nie tyle z samym kultem, ile z dostrzeganymi nieprawidłowościami w jego formach.

19.30. W Kolegium Kanadyjskim⁵⁰⁶, na zaproszenie kard. Légera przyjąłem wieczerzę, z ks. prał. Mączyńskim. Przyjęto nas oklaskami, pomimo naszego opóźnienia z powodu wielkiego gradu i zahamowania ruchu. W czasie wieczerzy kard[ynał] wygłosił przemówienie po francusku; mówił o arrasach⁵⁰⁷ i przedmowie swej do mej książki o pracy ludzkiej⁵⁰⁸. Dziękowałem – po włosku – za pomoc w odzyskaniu arrasów oraz za przedmowę do dzieła, chociaż na Zachodzie wydało się ono w niektórych punktach radykalne. Po wieczerzy długa rozmowa w kuluarach.

21.30. Ks[iądz] prał. **Abramowicz** – żegna się przed powrotem do USA. Jego pobyt ogromnie ułatwił stosunki z L[igą] K[atolicką].

⁵⁰⁶ Założone w 1888.

⁵⁰⁷ Skarby wawelskie, wśród nich arras, po wybuchu II wojny światowej trafiły do Kanady. Władze PRL starały się je odzyskać, ale władze kanadyjskie podchodziły do tego z rezerwą. 1957–1960 włączył się w tę sprawę kard. Wyszyński i to w dużej mierze dzięki jego zabiegom i pomocy kard. Légera ostatecznie w 1960 wszystko wróciło do Polski.

⁵⁰⁸ *L'Esprit du travail*, Montreal 1960.

MARZEC

1 marca 1962 – czwartek

Roma

7.30. S[io]s[try] **urszulanki** ze Scauri⁵⁰⁹.

8.00. Ks[iądz] **Licznernski**⁵¹⁰ z Kanady.

9.00. Pani **Schindler** ze Szwajcarii – odczytuję jej list o. **Bocheńskiego**⁵¹¹ w sprawie ks. **Andrykowskiego**; pani S[chindler] twierdzi, że to wszystko j[est] kłamstwem. Policja nie interweniowała w sprawie ks. A[ndrykowskiego]. Jest opinia, że ks. A[ndrykowski] j[est] dobrym księdzem. O ks. **Chwaluczyku** wypowiada się b[ardzo] dobrze; jest dobrym księdzem. Brak jest opieki nad ks[iężmi] polskimi we Fr[yburgu]; trzeba by kogoś o to poprosić. O[jciec] **Bocheński** źle się odnosi do ludzi.

10.15. O[jciec] **generał zmartwychwstańców**⁵¹² ze swoim asystentem⁵¹³.

11.00. Gen[erał]⁵¹⁴ ojców **marianów** z asystentami⁵¹⁵; omawiam całokształt spraw: w Górze Kalwarii⁵¹⁶, na Szwedzkiej⁵¹⁷, w Puszczy Mariańskiej⁵¹⁸, na Bielanych⁵¹⁹; budowa

⁵⁰⁹ Miejscowość nad Morzem Tyrreńskim, gdzie w 1950 urszulanki szare założyły wspólnotę zakonną.

⁵¹⁰ Edmund Licznernski (1921–1975), ksiądz, święcenia 1954 w Paryżu, po ukończeniu tamtejszego Seminarium Polskiego, inkardynowany do archidiecezji wrocławskiej. Z polecenia abp. Gawliny podjął pracę wśród Polaków w Kanadzie, w miejscowości Val D'Or, diecezja Amos.

⁵¹¹ Innocenty Maria Józef Franciszek Emanuel Bocheński OP (1902–1995), od 1945 profesor filozofii na Uniwersytecie we Fryburgu Szwajcarskim, rektor tej uczelni 1964–1966, w zakonie od 1927. Święcenia 1932. Założyciel Instytutu Europy Wschodniej we Fryburgu (1958). Logik, sowietolog. Uczestnik wojny 1920, kampanii wrześniowej 1939, bitwy pod Monte Cassino.

⁵¹² Alfons Eicheldinger CR (1899–1983), Kanadyjczyk, przełożony generalny zgromadzenia 1959–1965. W zgromadzeniu od 1920, święcenia 1927. Prowincjał w Kanadzie 1948–1959, praca duszpasterska w parafii św. Ludwika w Waterloo 1965–1968, w parafii św. Józefa w Hamilton i sekretarz miejscowego biskupa 1968–1974.

⁵¹³ Józef Schaeffer CR (1884–1975), Austriak, od 1953 asystent generalny i stały doradca generała. W zgromadzeniu od 1900, święcenia 1907.

⁵¹⁴ Stanisław Śkutans MIC (1901–1995), Łotysz, przełożony generalny zgromadzenia 1957–1963, do zgromadzenia wstąpił jako alumn seminarium diecezjalnego w Rydze. Pierwsze śluby 1928, święcenia 1930. Od 1944 w Rzymie. Po zakończeniu kadencji (1963) przeniósł się do Chicago.

⁵¹⁵ W 1962 radnymi generalnymi byli: Franciszek Brazys, Władysław Łysik, Walenty Atkocius, Julian Chrościechowski, Jan Sakevicius i Józef Vaisnora jako prokurator generalny.

⁵¹⁶ Marianie pojawili się w tej miejscowości, wówczas nazywanej Nową Jerozolimą, w 1677; trwali do kasaty zakonu w 1864. Powrócili w 1952. W kościele Wieczerzy Pańskiej spoczywają szczątki św. Stanisława Papczyńskiego.

⁵¹⁷ Popularna nazwa klasztoru mariańskiego powstałego w 1917 na warszawskiej Pradze usytuowanego na rogu ulic Wileńskiej i Szwedzkiej, istniejącego do dziś.

⁵¹⁸ Najstarszy klasztor zakonu mariańskiego, obecnie leżący na terenie diecezji łowickiej. Tam, w 1673 św. Stanisław Papczyński założył zakon. Zakonnicy usunięci w 1864 na skutek kasaty zakonów, powrócili w 1968.

⁵¹⁹ Pokamedulskie za budowania i kościoł przez kilkadziesiąt lat należały do zgromadzenia marianów. Prowadzili tam cenione gimnazjum. W 1954 władze komunistyczne usunęły ich stamtąd.

seminarium zak[onnego] w G[órze] K[alwarii]; ks. [Jerzego] Frankowskiego; ks. Okońskiego⁵²⁰, p[ana] Kołodziejskiego (marianie biali – Stanisławici⁵²¹) i i[inne].

11.30. O[jciec] generał Congr[egationis] Sacerdoti a S[acro] Cuore Jesu⁵²² – którzy mają kilka domów w Polsce.

Przedstawiciele kard. **D'Altona** z Kol[egium] Irlandzkiego⁵²³ – omawiam list, który wysłałem do kardynała w sprawie odnowienia umowy o dzierżawę sem[inarium] w Paryżu na dalsze lata.

Z kongr[egacji] s[ió]s[tr] **boromeuszek** (Mikołów) – dwie siostry.

O[jcowie] **orioniści** z Kurii Gen[eralnej] – dyskusja o pracy polskich orionistów w Argentynie, Brazylii, Stanach Zj[ednoczonych], Australii i in[nych]. Pragną zależeć od prowincji polskiej, a nie włoskiej. Z dyskusji wynika, że ojcowie są przeciwni. Proszę o list do ojca **Misia**⁵²⁴, prow[incjała] warsz[awskiego].

O[jciec] dr **Raimondo Rákos**⁵²⁵, franc[uszkani], Penit[encjaria] Ap[ostolska] – Węgier – sytuacja na Węgrzech z kard. Mindszentym^b.

Ze Św[iętego] **Oficjum** – odp[owiedź] w sprawie PAX.

Pan **Jundził-Baliński**⁵²⁶ z Londynu, z ramienia Akcji Kat[olickiej] na emigracji – przynosi adres hołdowniczy.

Ks[iądz] prał.^c Staniszewski – o sprawach polskich w Londynie. Wyd[awnictwo] **Veritas** zostało przez abp. **Gawlinę** odjęte [Polskiej] Misji Kat[olickiej] i oddane świeckim ludziom. Zabrano też pismo Misji Kat[olickiej] na rzecz „Veritas” („Gazeta Niedzielną”⁵²⁷),

^a *W rękopisie*: Rokos.

^b *W rękopisie*: Mindsenti.

^c *W rękopisie*: inf.

⁵²⁰ Włodzimierz Okoński MIC (1918–1986), ksiądz, 1936–1939 studiował medycynę, do zgromadzenia wstąpił w 1943, w latach 1947–1950 studiował na Angelicum, święcenia 1950; od 1951, na prośbę bp. Gawliny zajął się duszpasterstwem młodzieży w Anglii. Brat Marii Okońskiej.

⁵²¹ Stanisławici, grupa kilku księży i osób świeckich, czcicieli o. Stanisława Papczyńskiego (stąd nazwa), która próbowała reaktywować zgromadzenie marianów jakimi byli w XIX w., włącznie z białym strojem, duchowością, dyscypliną, modlitwą za zmarłych itd. Ich ideologami byli J. Muniak i M. Kołodziejski. Zgodnie z zarządzeniem Episkopatu, bp. Michał Klepacz w 1955 rozwiązał stowarzyszenie stanisławitów. Nie chcieli podporządkować się temu i odwoływali się do Rzymu.

⁵²² Giuseppe Antonio De Palma SCJ, przełożony generalny Zgromadzenia Księży Najświętszego Serca Jezusowego 1959–1967, założonego przez księdza Jana Leona Dehon w 1878; zgromadzenie w Polsce od 1928.

⁵²³ Pontificio Collegio Irlandese założone w 1628 mieści się na via dei Ss. Quattro 7.

⁵²⁴ Antoni Miś FDP (1909–1989), prowincjał orionistów 1958–1964, w zgromadzeniu od 1931, święcenia 1940 w Tortonie (Włochy), do Polski wrócił w 1946. Mistrz nowicjatu 1947–1958, 1964–1967, 1981–1983, wykładowca dogmatyki w seminarium zakonnym, rektor tegoż seminarium 1967–1972.

⁵²⁵ Raimondo Biaggio Rákos OFM Conv (1911–1988), kapłan, w zakonie od 1929, święcenia 1934. Od 1947 w Rzymie, penitencjarz w Bazylice Watykańskiej 1958–1986, pracownik sekcji węgierskiej Radia Watykańskiego 1951–1956. W 1986 wrócił na Węgry.

⁵²⁶ Jan Baliński-Jundził z Balina h. Jastrzębiec (1899–1974), działacz Akcji Katolickiej w Londynie, komandor Rycerskiego Zakonu św. Grzegorza. Pochowany w Warszawie.

⁵²⁷ Polonijny tygodnik społeczno-kulturalny, wydawany od 1949 w Londynie przez Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, informujący o sprawach, którymi żył Kościół, a sprawy światowe i polskie ukazując w kontekście wiary i nauczania katolickiego; wspierał pracę duszpasterzy polskich wspólnot w Wielkiej Brytanii. Z powodów finansowych został zamknięty w 2009.

wobec czego ks. S[taniszewski] stworzył „Wiadomości Niedzielne”⁵²⁸. Ks[iądz] ar[cy]-b[isku]p ostrzegał poufnie ks[ięży] rektorów misji polskich, by nie przyjeżdżali do Rz[ymu], gdy jest tu Prymas. Takich „strasznych” rzeczy jest dużo. Trzeba na to wszystko spokojnie zamknąć oczy i nie podejmować problemów małych, bez znaczenia dla przyszłej pracy.

17.00. W k[ości]le św. **Stanisława**⁵²⁹ wygłaszam konferencję do duchowieństwa i alumnów polskich w Rzymie, o doświadczeniach Kościoła św. w Polsce.

18.30. Ar[cy]b[isku]p [Gawlina] zaprosił grono polskich prałatów na wieczerzę. Był również Mons. **Poggi**. Podarowano mi album dotyczący kultu Matki Bożej Częstochowskiej w świecie. Mons[ignore] **Poggi** informuje, że Ojciec św. nadał tytuł hon[orowego] arcybiskupa bp. Kominkowi; czy można ogłosić na konsystorzu 19 marca. Wyrażam zdanie, że nie ma przeszkód wewnątrz kraju.

2 marca 1962, piątek

Roma

10.00. U abp. **Dell’Acquy** – długa, dwugodzinna rozmowa, niemal poufna, na tematy Kościoła polskiego. Przeczytałem a[r]cyb[isku]p[owi] *Pro memoria*, które dziś prał. **Mączyński** doręczył w S[anto] Ufficio, dotyczące b[isku]pa kieleckiego. Wyjaśniłem szczegóły dotyczące poszczególnych punktów. Wypowiadam się p[rzeciw]ko procesowi, w kraju czy w Rzymie; natomiast jestem za zawieszeniem w czynnościach, wezwaniem do Rz[ymu] i powołaniem administratora ap[ostolskiego] *ad interim*⁵³⁰. Omówiłem swoje petycje do S[ekretariatu] S[tanu]. Ustanawiam swoich przedstawicieli: 1) w Rzymie – [ks.] inf. **Filipiak** i jego zastępcą – ks. **Mączyński**; 2) we Francji – [ks.] inf.^a **Banaszak**; 3) w Anglii – ks. **Staniszewski**; 4) w USA – ks. prał. A[ntoni] **Szymanowski**; 5) w Rzymie – Instytut Polski – ks. Mączyński; Kolegium – ks. **Rubin**. Tylko tych ludzi należy pytać o sprawy dotyczące moich przedłożeń.

18.30.^b Ks[iądz] **Deskur**, z powitaniem; mówimy o pracach soborowych.

15.30. Ks[iądz] **Jasiński**⁵³¹ z Fowley Court, Kolegium ks. marianów⁵³².

Don Càstano⁵³³, salezjanin, towarzysz naszej podróży na Sycylię.

^a *W rękopisie*: prał.

^b *Taka kolejność zapisu godzin w rękopisie*.

⁵²⁸ Brak danych. Być może tytuł „Wiadomości Kościelne” został użyte w odniesieniu do „Wiadomości Katolickich”. Zob. przypis 568.

⁵²⁹ Tzw. kościół polski przy via Botteghe Oscure.

⁵³⁰ *Łac.* tymczasowo.

⁵³¹ Paweł Jasiński MIC (1922–2003), przełożony w Fawley Court 1960–1969, w zgromadzeniu od 1939, święcenia 1948 w Rzymie. Uczestnik powstania warszawskiego. Od 1950 w Anglii jako wychowawca młodzieży. Radny generalny w Rzymie 1969–1975, przełożony w Fawley Court 1978–1983, przełożony angielskiej prowincji zgromadzenia 1987–1993.

⁵³² Ważny klasztor marianów, międzynarodowe Kolegium Miłosierdzia Bożego, nazywane Bielaniem nad Tamizą albo małą Polską nad Tamizą. Istniało 1954–1986. W 2010 cały obiekt z cennym pałacem został sprzedany, co wywołało ostre protesty Polonii angielskiej.

⁵³³ Luigi Càstano SDB (1909–1983), postulator spraw kanonizacyjnych w zgromadzeniu, konsultor Kongregacji Rytów w sprawach beatyfikacji i kanonizacji.

Przełożony gen[eralny]⁵³⁴ Opera Card. **Ferrari**⁵³⁵, przedstawia mi mój artykuł w jęz[yku] włoskim.

16.00. Ar[cy]b[isku]p **van Lierde**⁵³⁶ przynosi relikwie z zakrystii Ojca Świętego. Długa rozmowa o sytuacji Kościoła w Polsce.

Ks[iądz] **dr Langman**⁵³⁷, projektuje wystawę sztuki chrześcijańskiej polskiej w Rzymie, w czasie Soboru Wat[ykańskiego].

17.00. S[i]o[s]try] służebniczki ob[rządu] wschod[niego]⁵³⁸. Matka gen[eralna]⁵³⁹ i rada. Pytają o siostry z Miodowej. Wezmę listy ich, na czwartek mają być gotowe.

Ks[iądz] **Plater**⁵⁴⁰, studiujący w Rzymie, z archidiec[ezji] warszawskiej, otrzymuje 2–3 lata na dalsze studia w Rz[ymie].

Ks[iądz] **Nowak**⁵⁴¹ z a[rchi]diec[ezji] gnieźn[ięńskiej], przeniesiony z Paryża do Rz[ymu] na studia moralne do Alphonsianum⁵⁴².

O[jciec] **Schrant**⁵⁴³ CR – sprawy zakonne, nowy prowincjał i in[ne].

[a] Ks[iądz] **Motylewski**⁵⁴⁴, dziekan Wydz[iału] Fil[ozoficznego] na Lat[eranium], z archidiec[ezji] warsz[awskiej], całkowicie chory człowiek.

^a *W rękopisie fragment zapisany na marginesie.*

⁵³⁴ Prawdopodobnie Mauro Capponi (1887–1989), profesor wiolinistyki, przełożony generalny tej instytucji 1944–1989.

⁵³⁵ *Wl.* Dzieło kardynała Ferrariego. Stowarzyszenie powstałe w Mediolanie w 1921 z inicjatywy kard. Andrea Carla Ferrariego (1850–1921), arcybiskupa Mediolanu 1894–1921, przeznaczone do opieki nad robotnikami i ich rodzinami, a także nad napływową ludnością wiejską.

⁵³⁶ Petrus Canisius Jean van Lierde OSA (1907–1995), Belg, pracownik Kurii Rzymskiej 1951–1991, święcenia kapłańskie 1931, biskupie 1951, biskup tytularny Porphyreon 1951–1995.

⁵³⁷ Jerzy Langman (1903–1982), ksiądz, historyk sztuki sakralnej, archeolog. W latach 30. XX w. pracownik Muzeum Śląskiego w Katowicach. W rozgłośni warszawskiej prowadził audycje religijne. W czasie wojny w obozie w Buchenwaldzie. Jesienią 1945 podjął studia na Uniwersytecie Gregoriańskim. Święcenia w Rzymie w 1951. Doktorat na Papieskim Instytucie Archeologii Chrześcijańskiej (1965). Wykładowca archeologii chrześcijańskiej na Angelicum i UJ.

⁵³⁸ Zgromadzenie Sióstr Służebnic Niepokalanej Panny Maryi, założone na Ukrainie w 1892 przez o. Jeremiasza Łomnickiego, księdza Cyryla Sieleckiego, s. Jozafatę Michalinę Hordaszewską.

⁵³⁹ Jeronima Marija Chymij OSBM (1912–2004), Ukrainka, z prowincji Chrystusa Króla w Kanadzie, w zgromadzeniu od 1929, przełożona generalna 1956–1974.

⁵⁴⁰ Eugeniusz Plater-Zyberk, ur. 1936, ksiądz, święcenia 1961. Studia w Paryżu, Rzymie, pracował w Polskim Seminarium Duchownym w Paryżu, proboszcz parafii Saint Valérien i dziekan w diecezji Sens-Auxerre. Inkardynowany do archidiecezji Sens-Auxerre w 1995.

⁵⁴¹ Jan Wiktor Nowak (1931–2002), święcenia 1956, student na Uniwersytecie Laterańskim 1961–1966, wcześniej w Instytucie Katolickim w Paryżu 1958–1961. W seminarium gnieźnieńskim wykładowca etyki i teologii moralnej od 1966, rektor tamże 1970–1982. Biskup pomocniczy w Gnieźnie, wikariusz generalny archidiecezji, wikariusz biskupi, proboszcz parafii farniej w Bydgoszczy 1982–1996. Biskup siedlecki 1996–2002.

⁵⁴² Papieska Akademia Teologii Moralnej prowadzona przez redemptorystów, w 1960 włączona do Wydziału Teologii Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie.

⁵⁴³ Uważam, że chodzi tu raczej o wspomnianego dzień wcześniej o. Józefa Schaeffera.

⁵⁴⁴ Janusz Zbigniew Motylewski (1907–1963), ksiądz, wykładowca metafizyki i kosmologii na Uniwersytecie Laterańskim 1940–1963, dziekan Wydziału Filozoficznego tamże 1957–1963. Święcenia 1934. Prałat papieski.

3 marca 1962, sobota

Roma

9.30. M[onsi]g[no]r[e] **Pavan**⁵⁴⁵, profesor socjologii z Univ[ersità] Lat[eranense] – rozmowa filozoficzna o skuteczności doktrynalnej marksizmu.

11.15. W Sekretariacie Stanu, u kardynała **Cicognaniego**. Z szeregu moich prób, które wniosłem, załatwione zostały: 1) drugi sufragan w Pelplinie; 2) adm[inistrator] ap[ostolski] w Płocku – bp Wosiński; 3) biskup rezydencjalny w Tarnowie; 4) ar[cy]b[isku]p tytularny Kominek we Wrocławiu; 5) arc[y]b[isku]p w Krakowie 6) sprawa *fac[ultates] specialissimae*^a – dotycząca osób, w petycjach, o których nie można pisać do Sekr[etariatu] Stanu. Pozostaje do załatwienia sprawa Kielc i i[nne]. Kard[ynał] C[icognani] jest człowiekiem spokojnym, równym, ścisłym i dokładnym. Sprawy polskie mało zna, ale załatwia je przez ludzi, którzy je znają, głównie abp. **Samorègo** i Mons. **Poggiego**.

15.00. Ks[iądz] **Gogolewski**⁵⁴⁶ z arch[idiecezji] warsz[awskiej] – o przebiegu studiów na Angelicum⁵⁴⁷. Był w Ziemi Św[iętej], w Fatimie^b.

Ks[iądz] **Frankowski**⁵⁴⁸ z arch[idiecezji] warsz[awskiej], informuje o swej pracy w Instytucie Bibl[ijnym]⁵⁴⁹.

Mons[i]g[no]r[e] [c] **Marchisano**⁵⁵⁰ z Kongr[egacji] Studiów chce powiadomić, że modli się wiele za Polskę.

16.00. Ks[iądz] [Lech] **Andrykowski**, kapłan gnieźn[ięński], z Fryburga. Omawiam całokształt jego sprawy. Decyzje nastąpią później, niech sobie nieco odpocznie.

Pan **Kisielewski**⁵⁵¹ z Londynu – przedstawia swoje kłopoty z Veritas. Proszę, by przyszedł w środę.

^a W rękopisie: specialissime.

^b W rękopisie: Fatima.

^c W rękopisie przed nazwiskiem skreślony wyraz: Giaquinto.

⁵⁴⁵ Pietro Pavan (1903–1994), Włoch, wykładowca na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim 1948–1969, święcenia 1928, rektor tegoż uniwersytetu 1969–1974, specjalista z zakresu nauki społecznej Kościoła, kardynał od 1985, dyspensowany od przyjęcia sakry biskupiej.

⁵⁴⁶ Tadeusz Gogolewski (1921–2003), ksiądz, studia na Angelicum 1958–1963, święcenia 1950. Wykładowca apologetyki w WMSD 1964–1976, pracownik naukowy przy katedrze apologetyki ATK od 1966, jej kierownik 1979–1991, redaktor naczelny SThV 1974–1979, od 1964 duszpasterstwo przy kościele wizytek. Prałat papieski 1980.

⁵⁴⁷ Papieski Uniwersytet św. Tomasza z Akwinu, wyższa uczelnia filozoficzno-teologiczna w Rzymie, prowadzona przez dominikanów, powstała w 1580.

⁵⁴⁸ Janusz Adam Frankowski (1928–2017), ksiądz, student na Biblicum 1957–1965. Święcenia 1952. Wykładowca na ATK od 1965. Od 1983 kierownik katedry egzegezy Nowego Testamentu.

⁵⁴⁹ Papieski Instytut Biblijny, Biblicum, wyższa uczelnia kościelna typu uniwersyteckiego w Rzymie, kształcąca specjalistów w zakresie nauk biblijnych, założona w 1909.

⁵⁵⁰ Francesco Marchisano (1929–2014), Włoch, pracownik Kongregacji Seminariów i Studiów Uniwersyteckich 1957–1969. Święcenia kapłańskie 1952, biskupie 1989. Podsekretarz Kongregacji Edukacji Katolickiej 1969–1988, sekretarz Papieskiej Komisji ds. ochrony dziedzictwa kulturalnego Kościoła 1988–1991, przewodniczący tejże Komisji 1991–2003, archiprezbiter Bazyliki św. Piotra 2002–2006, kardynał od 2003.

⁵⁵¹ Józef Kisielewski (1905–1966), redaktor organu Polskiej Misji Katolickiej w Londynie „Wiadomości Katolickie”, 1929–1931 sekretarz redakcji „Przewodnika Katolickiego”, autor reportaży *Ziemia gromadzi prochy* (1938), w których

Ks[iądz] dr Winkler⁵⁵², z Rzymu, historyk, pracujący w Rz[ymie].

16.30. M[onsi]g[no]r[e] **Capovilla**, długa rozmowa z kapłanem Ojca św. o enc[yklice] *Mater et Magistra*⁵⁵³, o sytuacji Kościoła we Włoszech, o Soborze P[owszechnym]. Jest widocznie przejęty atakiem prasy („L’Espresso”⁵⁵⁴) na swoją [a] osobę.

17.15. **Kard[ynał] Valeri** – omawiamy sprawy zakonne, głównie ss. urszulanek.

18.30. Mons[ignore] **Meysztowicz** – prace w archiwach. Prace [ks.] prał. M[eystowicza] idą po linii badań millenijnych.

19.00. Don⁵⁵⁵ **Schioppa**⁵⁵⁶, kapłan s[ió]s[tr] nazaretanek i [ks.] prał. M[eystowicz] zostają na wieczerzy. Kolacja jest z księżmi studentami. Po wieczerzy przyjmują przysięgę od protonotariusza ap[ostolskiego] [ks.] inf. **Banaszaka**. W sali rekreacyjnej dłuższa gawęda z księżmi studiującymi.

4 marca 1962, niedziela

Roma

7.30. Na Mszy św. istna wieża Babel: przybyły Hinduski z Regina Mundi⁵⁵⁷, były u Komunii św., mówią po angielsku; kleryk Murzyn z archdiec[ezji] abp. Kozłowieckiego⁵⁵⁸, służył mi do Mszy św. Było kilka rodzin polskich, wielu Włochów itp.

Po śniadaniu składałem życzenia imieninowe Kazimierze **Dąbrowskiej**⁵⁵⁹.

Długa rozmowa z ks. prał. **Szymanowskim** o sytuacji w USA.

Maria **Winowska**, plany wydawnicze moich kazań w Pallottinum w Paryżu; nowa propozycja, gdyż dotąd myślało się o druku w Veritas.

przewidział totalną wojnę wywołaną przez Niemcy; wojnę przetrwał na Zachodzie Europy, od 1949 kierownik Katolickiego Ośrodka Wydawniczego „Veritas”.

^a *W rękopisie skreślenie, nieodczytane.*

⁵⁵² Edmund Alfons Winkler (1907–1986) ksiądz, bibliotekarz rzymskiego oddziału PAN od 1945, święcenia 1932. Więzień obozów w Buchenwaldzie i Dachau. Odkrywca kodeksu z listami króla Władysława Jagiełły i najstarszego słownika łacińsko-polskiego z ok. 1423. Kanonik honorowy kapituły gdańskiej 1979, kanonik honorowy kapituły Bazyliki Matki Bożej Większej w Rzymie, protonotariusz apostolski 1983.

⁵⁵³ Encyklika papieża Jana XXIII o współczesnych przemianach społecznych w świetle nauki chrześcijańskiej, ogłoszona 15 V 1961 z okazji 70. rocznicy encykliki *Rerum novarum*.

⁵⁵⁴ C. Falconi, *Don Chisciotte si ritira. A Giovanni XXIII non piaceva lo spirito polemico dell’organo della Santa Sede*, „L’Espresso”, 10 IV 1960, s. 3.

⁵⁵⁵ Włoski tytuł grzecznościowy w odniesieniu do księży.

⁵⁵⁶ Filippo Schioppa (1901–1982), Włoch, ksiądz, święcenia 1926, pracownik Roty Rzymskiej i Kongregacji Watykańskich, wieloletni kapłan siostr nazaretanek w Rzymie.

⁵⁵⁷ *Łac.* Królowa Świata. Instytut papieski przy Uniwersytecie Gregorianum 1955–2005, zajmujący się formacją duchową zakonnic.

⁵⁵⁸ Adam Kozłowiecki SJ (1911–2007), arcybiskup diecezji Lusaka (Zambia) 1959–1969, święcenia kapłańskie 1937, biskupie 1955. Więzień obozu w Dachau. Wikariusz apostolski diecezji Lusaka 1955–1959. Po rezygnacji z rządów diecezją Lusaka, arcybiskup tytularny Potentia in Piceno 1969–1998, kardynał od 1998.

⁵⁵⁹ Kazimiera Dąbrowska (1890–1972), malarka, portrecistka, miniaturzystka. Od 1936 w Rzymie. Wystawę jej prac zaprezentowano w Watykanie w 1949 z okazji Roku Świętego 1950. Od 1952 projektowała znaczki dla Poczty Watykańskiej. Odznaczona w 1937 krzyżem Pro Ecclesia et Pontifice, w 1960 Orderem Zasługi Republiki Włoskiej.

12.00. Mons[ignore] **Giaquinta**⁵⁶⁰ z Wikariatu Miasta⁵⁶¹, w sprawie księdza **Ulińskiego**; ponieważ zarzuca mu się pewne sprawy niestosowne, powinien ustąpić ze stanowiska ojca duch[ownego]. Daje dowody. Otrzyma upomnienie kanoniczne; oświadczam, że ks. U[liński] złoży dymisję, którą przyjmę, o czym powiadomię Kongregację Studiów.

12.30. Ks[iądz] [Lech] **Andrykowski**, zapada decyzja, że pozostanie we Fryburgu, zamieszka u benedyktynów, otrzyma stypendium ode mnie.

15.00. Księża studenci z diec[ezji] krakowskiej, przemyskiej i siedleckiej – na rozmowie.

15.30. Ks[iądz] **Glemp**⁵⁶², student z arch[idiecezji] gnieźn[ieńskiej], prawnik; plan pracy. Ma kończyć Studium Rotalne⁵⁶³; otrzymuje pozwolenie na pobyt w r[oku] ak[ademicznym] 1962/[19]63 – po czym wróci do Polski.

17.30. W **Kolegium Polskim**⁵⁶⁴. W obecności alumnów, księży, moderatorów i gości odbyła się mała akademія powitalna. Później przeszliśmy do kaplicy, gdzie wygłosiłem konferencję n[a] t[emat] *Ita Pater*. Na wieczór przybył abp **Gawlina**. Fotografia i powrót do domu.

5 marca 1962, poniedziałek

Roma

7.30. Na Mszy św. młodzież z Regina Mundi i i[nni].

9.00. O[jciec] **Ricciardi**⁵⁶⁵, postulator gen[eralny] sprawy o. **Kolbego** i Królowej **Jadwigi**⁵⁶⁶. Ta druga sprawa jest niemal niemożliwa do przeprowadzenia, chyba przez specjalną interwencję Ojca św.

Ks[iądz] inf. **Banaszak** – sprawy Sem[inarium] Polskiego w Paryżu i książek. Proszę, by na razie nie zamawiał nowych książek, aż otrzymamy wszystko, co jest wysłane.

⁵⁶⁰ Guglielmo Giaquinta (1914–1994), Włoch, sekretarz w Wikariacie Rzymu, święcenia kapłańskie 1939, biskupie 1968. Administrator apostolski Tivoli 1968–1974, biskup Tivoli 1974–1987.

⁵⁶¹ W sensie terytorialnym część diecezji rzymskiej znajdująca się na obszarze Włoch z wyłączeniem miasta Watykan; wchodzi w skład diecezji rzymskiej, której biskupem jest papież; w sensie formalnym wikariat rzymski podlega kurii diecezji rzymskiej, która na mocy prawa włoskiego funkcjonuje jako organ Stolicy Apostolskiej.

⁵⁶² Józef Glemp (1929–2013), ksiądz, student na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim 1958–1964, święcenia kapłańskie 1956, biskupie 1979. Notariusz Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie, sekretarz w miejscowym seminarium duchownym 1964–1967, kapelan i sekretarz prymasa Stefana Wyszyńskiego 1967–1979, biskup warmiński 1979–1981, arcybiskup gnieźnieński i warszawski 1981–2006, prymas Polski 1981–2009, administrator apostolski archidiecezji warszawskiej styczeń–kwiecień 2007.

⁵⁶³ Zakład naukowo-dydaktyczny, prowadzący podyplomowe studia specjalistyczne w zakresie sądownictwa i jurisprudencki kościelnej przy papieskim trybunale Roty Rzymskiej i pod jej kierownictwem.

⁵⁶⁴ Papieskie Kolegium Polskie, dom na rzymskim Awentynie, w którym mieszkają księża studenci polscy (początkowo także alumni) odbywający w Rzymie studia specjalistyczne. Powstało w 1866 z inicjatywy ks. Piotra Semenki, zmartwychwstańca i księży tego zgromadzenia kierowali Kolegium do 1938. W 1962 rektorem Kolegium był ks. Władysław Rubin.

⁵⁶⁵ Antoni Ricciardi OFMConv (1911–1996), Włoch, postulator generalny zakonu 1940–1976, w zakonie od 1926, święcenia 1934, postulator generalny sprawy o. Kolbego.

⁵⁶⁶ Jadwiga Andegaweńska (ok. 1373/1374–1399), córka Ludwika Węgierskiego, ukoronowana na króla Polski 1384, a po koronacji męża, Władysława Jagiełły na króla Polski, została królową Polski. Beatyfikowana w 1979. Kanonizowana w Krakowie w 1997 przez papieża Jana Pawła II.

Ks[iaǳ] **dr Belch**⁵⁶⁷ z Londynu, sprawy Veritasu, „Gazety Niedzielnej” i „Wiadomości Kat[olickich]”⁵⁶⁸. Ks[iaǳ] B[elch] jest zdania, że „Gazeta Niedzielną” jest własnością Misji Katol[ickiej]. Proszę, by wszystko zrobił, co jest konieczne, aby zapanował pokój wśród duch[owieństwa] kat[olickiego].

Generał o[jców] **bazylianów**⁵⁶⁹ z prokuratorem⁵⁷⁰ i zastępcą⁵⁷¹.

W sprawie Kongresu Międz[ynarodowego] Archeologii Ch[rześci]jań-
skiej – ks. **Manthey**⁵⁷² z przewodniczącym o. Darsym⁵⁷³, w sprawie udziału Polaków
w Kongresie. Mówię o ks. **Rechowiczu** i prof. **Torwircie**⁵⁷⁴.

Ks[iaǳ] **Uliński**, z Roty Rz[ymskiej], w sprawie postulatów Wikariatu Miasta, który
wymaga ustąpienia ks. U[lińskiego] ze stanowiska ojca duchownego. Radzę, by dobro-
wolnie ustąpił ze stanowiska.

Ks[iaǳ] **A[ntoni] Szymanowski** – odjeżdża do Paryża z ks. **Banaszakiem**. Ks[iaǳ]
Sz[zymanowski] zostaje moim delegatem do spraw kościelnych w USA i w Kanadzie.

Generał o[jców] **pasjonistów**⁵⁷⁵ w sprawach domów zak[onnych].

Em[eryk] [Hutten-]**Czapski**⁵⁷⁶ z Zakonu Kawalerów **Maltańskich** – mówi o założonym
domu w Rzymie i we Francji dla podróżujących uczonych polskich.

⁵⁶⁷ Stanisław Franciszek Belch (1904–1989), ksiąǳ, święcenia 1928, od 1940 wydawca polskojęzycznej literatu-
ry religijnej na Zachodzie, założyciel ośrodków szkolno-wychowawczych w Anglii i Irlandii, Katolickiego Fundu-
szu – późniejszego Katolickiego Ośrodka Wydawniczego „Veritas” w Londynie. Student a potem wykładowca etyki
w USA 1948–1957, edytor dzieł Pawła Włodkowica, tłumacz i wydawca *Sumy Teologicznej* św. Tomasza z Akwi-
nu. Wrócił do Polski w 1987.

⁵⁶⁸ Prawdopodobnie chodzi o „Wiadomości Katolickie – Polish Catholic News” – miesięcznik wydawany w Lon-
dynie przez Polską Misję Katolicką w Anglii i Walii 1949–1950, 1961–1962.

⁵⁶⁹ Pawło Petro Myśkiw OSBM (1911–1984), w zakonie od 1926, protoarchimandryta 1953–1963, święcenia 1934.
Generalny konsultor 1949–1953, 1976–1982, generalny ekonom 1963–1979.

⁵⁷⁰ Tydzień wcześniej – 27 lutego – skończyła się kadencja dotychczasowego prokuratora o. Isidora Patriły. Być
może nadal pełnił swoje obowiązki do czasu kolejnej kapituły w lutym 1963.

⁵⁷¹ Hlib Hryhorij Kinach OSBM (1888–1980), w zakonie od 1908, święcenia, opóźnione z powodu wojny, w 1915.
Od 1946 w Rzymie. Protokonsultor 1952–1963, 1948–1950.

⁵⁷² Jan Manthey (1906–1968), ksiąǳ, święcenia 1929, sekretarz Papieskiego Instytutu Archeologii Chrześcijań-
skiej w Rzymie 1961–1968, bibliotekarz tamże 1950–1961. Uciekł z transportu wywożącego go do Niemiec. Orga-
nizator Kongresów Archeologii Chrześcijańskiej. Prałat domowy 1960, protonotariusz apostolski 1965.

⁵⁷³ Felix Marie Dominique Darsy OP (1907–1967), Francuz, rektor Papieskiego Instytutu Archeologii Chrześcijań-
skiej w Rzymie 1961–1967, w zakonie od 1925, święcenia 1932. Radca kościelny ambasady Francji przy Stolicy
Apostolskiej.

⁵⁷⁴ Leonard Torwirt (1912–1967), artysta malarz. Kopista obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej dla Piusa XII i kardyna-
ła Stefana Wyszyńskiego. Jedna z kopii, pobłogosławiona przez Piusa XII 14 V 1957, wróciła do Polski na peregryna-
cję po parafiach i znana jest jako Obraz Nawiedzenia. 1937–1939 studia na USB w Wilnie, następnie na litewskiej
ASP, w 1947 ukończył studia na UMK w Toruniu. Wykładowca UMK, twórca Katedry Technologii i Technik Malar-
skich, dziekan Wydziału Sztuk Pięknych oraz w toruńskiej Wyższej Szkole Plastycznej – w tej ostatniej 1958–1960.
Uważany za twórcę toruńskiej szkoły konserwacji zabytków.

⁵⁷⁵ Malcom La Velle CP (1901–1984), Amerykanin, przełożony generalny 1952–1964, święcenia 1929. Zgroma-
dzenie założone w 1720 przez św. Pawła od Krzyża; w Polsce od 1923.

⁵⁷⁶ Emeryk hr. Hutten-Czapski (1897–1979), wiceprezydent, prezydent, Wielki Kanclerz Związku Kawalerów Mal-
tańskich w Polsce 1948–1975, dyplomata, polityk, poseł 1930–1938, doradca Polskiej Misji Wojskowej przy naczel-
nym Dowództwie Sojusznich Sił Ekspedycyjnych oraz przedstawiciel II Korpusu przy Allied High Commission
w Rzymie 1944–1945; organizator Domu Maltańskiego (Hospicjum) w Rzymie dla polskich pracowników nauki
(1959), prezes Fundacji Rzymskiej im. Margrabiny J.S. Umiastowskiej 1968–1979.

O[jc]o[wie] **serwici**.

S[io]s[try] Notre **Dame**⁵⁷⁷ – w sprawie kapituły w Monachium. Nasze s[io]s[try] nie mogą tam jechać.

S[io]s[try] **katarzynki** z Braniewa – pyta o mnie s. Maria Josefina⁵⁷⁸ z Grottaferrata.

Przedstawiciel **Pax Romana**⁵⁷⁹ – **Thom Kerstiens**⁵⁸⁰, sekretarz generalny – sprawa klubów kat[olickich] w Polsce.

12.45. O[jciec] **Warszawski TJ**⁵⁸¹ – zaczął mi czytać list p. **Ralikowskiego**⁵⁸², w którym mowa o grupie młodzieży kanadyjskiej, która ma osądzić i spoliczkować Prymasa P[olski] jako zdrajcę narodu, gdyż przyczynił się do wydania arrasów komunistom. Prosiłem ojca W[arszawskiego], by mi nie przynosił takich wiadomości i oszczędzał czasu swojego i mojego. Innych spraw o[jciec] W[arszawski] nie poruszał; był na obiedzie. Jest człowiekiem na wskroś politycznym – *ens politicum*⁵⁸³. Zjadł z nami obiad i się rozpogodził.

Maria Luisa **Nasalli Rocca**⁵⁸⁴, z Akcji Kat[olickiej] Kobiet, z córką, z kwiatami i życzeniami.

W[ojcich] Dłużewski⁵⁸⁵ z Veritas. Sprawa druku kazań w Veritas nieaktualna; w obecnej sytuacji, jaka jest w V[eritas], nie mogę kazań powierzyć. Inne rzeczy mogą drukować, zwłaszcza katechizmy i Pismo św.

Prokurator gen[eralny] Zgrom[adzenia] **Ducha Św[iętego]**⁵⁸⁶ – pyta o ojców w Bydgoszczy.

^a *W rękopisie*: Kerstiëns.

⁵⁷⁷ W spotkaniu uczestniczyły dwie siostry z Generalatu. Jedną z nich była radna generalna, Amerykanka polskiego pochodzenia, władająca językiem polskim, s. Maria Melvina Eufemia Hess (1900–1984), śluby zakonne w 1925, radna generalna 1956–1968.

⁵⁷⁸ Prawdopodobnie chodzi o ówczesną przełożoną generalną Marię Józefinę Thiel, Niemkę, kierującą zgromadzeniem 1959–1971.

⁵⁷⁹ Pax Romana – międzynarodowa organizacja katolicka założona w 1947 w Rzymie, nawiązująca do działalności powstałego w 1921 Międzynarodowego Sekretariatu Krajowych Federacji Uniwersytetów Katolickich; jej celem jest propagowanie i upowszechnianie norm moralnych i zasad społecznych warunkujących ład społeczny i międzynarodowy, poszukiwanie rozwiązań problemów społecznych w duchu wymogów społecznej nauki Kościoła.

⁵⁸⁰ Thom Kerstiëns, Holender, prezydent Pax Romana 1958–1962, jej sekretarz generalny 1955–1958, przewodniczący Katolickiego Ruchu Przedsiębiorców i menadżerów (Unipac) 1965–1972, dyrektor ds. stosunków międzynarodowych holenderskiej organizacji CEBEMO, sekretarz generalny Euronad. Obserwator z ramienia rządu holenderskiego wyborów w Nikaragui w 1984.

⁵⁸¹ Józef Warszawski SJ, pseud. „Ojciec Paweł”, (1903–1997), w zakonie od 1924, święcenia 1933, ochotnik w wojnie 1920 roku, w 1939 kapelan Wojska Polskiego, kapelan Konfederacji Narodu oraz UBK, AK i Batalionu „Radosław” w powstaniu warszawskim. Po wojnie na emigracji, m.in. kierownik sekcji polskiej Radia Watykańskiego 1951–1957. Na kilka lat przed śmiercią wrócił do kraju. Twórca filozofii uniwersalizmu chrześcijańskiego. Kawaler Orderu Virtuti Militari, Krzyża Walecznych, Krzyża Powstańczego.

⁵⁸² Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁵⁸³ Łac. byt polityczny (zwierzę polityczne).

⁵⁸⁴ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁵⁸⁵ Wojciech Dłużewski (1914–1989), absolwent Politechniki Warszawskiej, w czasie wojny kierownik Działu Wydawniczego w Ministerstwie Oświaty w Londynie w 1941. Współzałożyciel i dyrektor Katolickiego Ośrodka Wydawniczego „Veritas” w Londynie, sekretarz Fundacji „Veritas”, odznaczony przez Jana Pawła II Komandorią Orderu św. Sylwestra.

⁵⁸⁶ Daniel Murphy CSSp (1890–1988), Irlandczyk, prokurator zgromadzenia przy Stolicy Apostolskiej 1950–1962, profesja w zgromadzeniu 1913, święcenia 1923; 1934–1947 przełożony prowincji irlandzkiej.

Kardynał **Coussa**⁵⁸⁷ z Kongr[egacji] [Kościoła] Wsch[odniego]⁵⁸⁸ – sprawy K[ościoła]-ła gr[eco]kat[olickiego]⁵⁸⁹ w Polsce, ks. Hrynyka⁵⁹⁰, Komańczy⁵⁹¹, biskupa pomocnego gr[eco]kat[olickiego]⁵⁹², sytuacji ogólnej.

Z Centrum Cath[olicorum] Slovacorum *in externis*⁵⁹³ v[ia] Condondo) m[on]s[i]g[nore] S[tefan] **Nahálka**⁵⁹⁴ i p[adre]⁵⁹⁵ Daniel **Faltin**⁵⁹⁶ – sprawa przedstawicielstwa na Soborze krajów, pozbawionych biskupów. Wnioski do Ojca św.

Redaktor „La Civiltà Cattolica”⁵⁹⁷.

6 marca 1962, wtorek

Roma

7.30. Msza św. u s[ió]s[tr] nazaretanek z ks. prał. **Maczyńskim**; po Mszy św. sprawy z matką Fides. Pani **Skowrońska** nie zgłosiła się na rozmowę.

10.00. Kongregacja Studiów. Rozmowa z kard. **Pizzardem** o ks. **Ulińskim**. Później rozmowa z abp. **Staffą**⁵⁹⁸ o ATK i i[nne]. sprawach seminariów w P[olsce]. W sprawie ATK abp Staffa wyraził gotowość uregulowania kanonicznego sprawy ATK, o ile doszedłbym do wniosku, że jest czas. Wyraziłem opinię, że należy jeszcze trochę poczekać.

^a *W rękopisie*: Naholka.

⁵⁸⁷ Gabriel Acacius Coussa (1897–1962), Syryjczyk, sekretarz Kongregacji Kościoła Wschodniego 1962, kapłan zakonu bazylianów melchitów z Aleppo, prosekretarz Kongregacji Kościoła Wschodniego 1961–1962, święcenia kapłańskie 1920, biskupie 1961. Sekretarz Papieskiej Komisji do redakcji Kodeksu Wschodniego Prawa Kanonicznego 1935–1946, sekretarz Papieskiej Komisji do autentycznej interpretacji KPK 1946–1961, grecko-melchicki arcybiskup tytularny Hierapolis w Syrii 1961, kardynał od 1962.

⁵⁸⁸ Zajmuje się Kościołami Wschodnimi pozostającymi w komunii z biskupem Rzymu. Od 1967 nosi nazwę Kongregacji Kościołów Wschodnich.

⁵⁸⁹ Katolicy obrządku bizantyjskiego, tu w odniesieniu do rytu unickiego.

⁵⁹⁰ Bazyli Hrynyk (1896–1977) ksiądz obrządku grekokatolickiego, duszpasterz w Bobolicach (diecezja gorzowska) 1958–1963, święcenia 1921, aresztowany przez władze komunistyczne w 1954 i skazany na 6 lat więzienia, zwolniony z więzienia w 1956, wikariusz generalny prymasa Polski dla grekokatolików 1967–1977.

⁵⁹¹ Prawdopodobnie chodziło o aktualną sytuację w Komańczy, gdzie w 1961, po śmierci ks. Emiliana Kaleniuka, świątynia parafii Opieki NMP została odebrana przez władze państwowe grekokatolikom i w 1963 przekazana Polskiemu Autokefalicznemu Kościołowi Prawosławnemu; do 1987 grekokatolicy korzystali z miejscowego kościoła rzymskokatolickiego pw. św. Józefa.

⁵⁹² W tym czasie grekokatolicy w Polsce nie mieli biskupa swojego obrządku, a ordynariuszem ich był prymas Polski.

⁵⁹³ *Łac.* Centrum Katolików Słowackich na obczyźnie.

⁵⁹⁴ Stefan Nahálka (1916–1975), Słowak, ksiądz, pracownik Rady Najwyższej Emigracji w Kongregacji Konsystorialnej, święcenia 1942. Od 1953 w Rzymie, założyciel Wydawnictwa św. Cyryla i Metodego, tajny szambelan od 1960.

⁵⁹⁵ *Wł.* ojciec [zakonny].

⁵⁹⁶ Daniel Juraj Faltin OFM Conv (1927–2008), Słowak, sekretarz Papieskiej Komisji dla interpretacji tekstów Prawa Wschodniego 1962–1965, w zakonie od 1946, święcenia 1952, pracownik Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów od 1965, wykładowca na Uniwersytecie Laterańskim od 1970, audytor Roty Rzymskiej 1986, tłumacz KPK na język słowacki. Od 2004 w ojczystej Słowacji.

⁵⁹⁷ Dwutygodnik wydawany od 1850 przez jezuitów w celu inspirowania współczesnej kultury myślą katolicką.

⁵⁹⁸ Dino Staffa (1906–1977), Włoch, sekretarz Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów 1958–1967, święcenia kapłańskie 1929, biskupie 1960, arcybiskup tytularny Cesarea in Palestina 1960–1967, proprefekt Sygnatury Apostolskiej 1967–1969, jej prefekt 1969–1977. Kardynał od 1967.

11.00. W Kongr[egacji] [Kościoła Wschodniego]^a u kard. **Coussy** – trafiłem na *congresso*⁵⁹⁹ kongregacyjne; zebrali się wszyscy – brak Polaka. Dłuższa rozmowa o kierunkach jednoczenia Wschodu i Zachodu.

12.15. Wizyta u s[ió]s[tr] zmartwychwstanek i matki Teresy K[alkstein]; przyszły małe dzieci w strojach karnawałowych oraz staruszki żyjące tu pod opieką siostr.

15.00. Ks[iądz] **Chwaluczyk Janusz** z Paryża; wyjaśnia swoją sytuację naukową, przyznaje się do wielu błędów. Ocenia panią D. Sch[indler], że „bawi się ludźmi” – a więc trafnie. Ma kończyć doktorat z filozofii, po czym ma szykować się do powrotu do kraju.

Ks[iądz] **Jarecki**⁶⁰⁰, młody inżynier, który skończył Sem[inarium] Polskie w Paryżu, inkardynowany do arch[idiecezji] warsz[awskiej]. Robi doktorat, po czym wróci na rok do Polski.

17.00. U [ks.] infulata^b **Filipiaka** z wizytą i na kawie; są lekarze włoscy.

18.30. Konferencja z ks. prał. Mączyńskim o Instytucie Polskim. Przebudowa idzie dalej, należy odnowić kaplicę. Klatka schodowa – po [°] Soborze. Placę długi 20 tysięcy dolarów.

7 marca 1962, Środa Popielcowa Roma

7.30. W kaplicy Instytutu poświęciłem popiół i posypałem głowy domowników i gości; odprawiłem Mszę św. Wielu gości czeka na rozmowę.

Przekazuję **Marii Winowskiej** komplet kazań moich w trzech seriach; upoważniam ją do prowadzenia rozmów z pallotynami w Paryżu n[a] t[emat] wydania w Paryżu. Pozostawać będzie w kontakcie z M[arią] **Okońską**, która przygotowała materiały do druku.

10.00. U kard. **Larraony**⁶⁰¹ – omawiam sprawę Patronatu Polskiego. Okazuje się, że Mons. E[nrico] **Dante** dotychczas sprawy nie przedstawił kardynałowi. Mała dyskusja; M[ons]. **Dante** jest bardzo zajęty; proszę, by zwrócić uwagę na to, że trzeba drukować brewiarze z Patronatem Polskim. Kardynał przyrzekł, że w piątek wniesie sprawę na *congresso* w Kongregacji.

Wizyta u św. **Cecylii**⁶⁰², modlitwa przy grobie, zwiedzanie nowych wykopalisk.

^a W rękopisie: w Kongregacji Wschodniej.

^b W rękopisie: u prałata.

^c W rękopisie skreślenie nieczytelne.

⁵⁹⁹ Wł. zebranie.

⁶⁰⁰ Witold Jarecki (1922–1998), ksiądz, nauczyciel w Polskim NSD w Paryżu 1960–1966, święcenia 1960 w Paryżu. Żołnierz Brygady Strzelców Karpackich, uczestnik walk pod Monte Cassino. Po wojnie zdobył tytuł inżyniera chemika. Sekretarz Polskiej Misji Katolickiej w Anglii 1966–1969, proboszcz parafii polskiej w Wolverhampton 1969–1979, św. Andrzeja Boboli w Londynie 1979–1992. W 1995 wrócił do Polski. Pochowany na Cmentarzu Powązkowskim.

⁶⁰¹ Arcadio Maria Larraona Saralegui CMF (1887–1973), Hiszpan, prefekt Kongregacji Rytów 1962–1968, święcenia kapłańskie 1911, biskupie 1962, sekretarz Kongregacji Dział Religijnych 1950–1959, biskup tytularny Diocesaesarea in Isauria 1962, Penitencjarz Większy w Penitencjarii Apostolskiej 1961–1962. Kardynał od 1959.

⁶⁰² Cecylia, żyła na przełomie II i III w. w Rzymie, święta, męczennica, patronka muzyki kościelnej. Według „Akt męczeństwa” z V w., pochowana we własnym domu.

11.00. U abp. **Samorègo**; dwie sprawy – Kielc i Olsztyna. Gdy idzie o pierwszą – abp^a S[amorè] tłumaczy, że to należy do Św[iętego] Officium. Tłumacząc, że wszystkie sprawy, nawet najdrobniejsze, załatwiamy przez Sekretariat Stanu, a cóż dopiero taką sprawę, która ma znaczenie dla sytuacji K[ościoła] w P[olsce]. Arcybiskup^b **Samorè** zaczął się tłumaczyć, że czyni wszystko, ale nie może przyjąć mojego oskarżenia. Rzucił się na kolana i oświadczył, że może podać się do dymisji w S[ekretariacie] S[tanu], ale to nie on winien. Odpowiedziałem, że sprawa dymisji nie należy do mnie; ja tylko przyszedłem prosić o pomoc dla Kościoła, który tę sprawę musi mieć załatwioną. Arcybiskup^c S[amorè] oświadczył, że zaraz sprawę przedstawi Sekretarzowi Stanu.

Druga – to **Olsztyn**; otrzymałem notatkę z S[ekretariatu] S[tanu], której treści nie mogę powtórzyć⁶⁰³. Złożyłem oświadczenie, że treści tej notatki nie mogę przyjąć do wiadomości. Sprawa nie należy do Św[iętego] Officium i powinna być załatwiona w S[ekretariacie] S[tanu]. Składałem protest i wychodzę.

Mons[ignore] **De Luca**, który ostatnio napisał artykuł w „O[sservatore] R[omano]” o Matce Bożej Jasnogórskiej⁶⁰⁴, a o którym długo mówił Ojciec św. M[on]s[ig]n[ore] De Luca jest bliskim Ojcu św., ma prawo wchodzić doń w każdej chwili. Ma kontakty z **Togliattim**⁶⁰⁵ i wierzy w to, że T[ogliatti] jest na dobrej drodze, nie chce komunizowania Włoch, chce niezależności od komunizmu moskiewskiego itp. Jest nieco egzagerowany⁶⁰⁶, literat, bez ścisłej doktryny społ[ecznej], chociaż znawca literatury rosyjskiej i polskiej. Dłuższa rozmowa.

Pan **Kisielewski** z Londynu – w sprawach wyd[awnictwa] Veritas i „Gazety Niedzielnej”.

15.00. Wyjazd do Ostii z ks[iężmi] **Filipiakiem** i **Maczyńskim**.

18.00. Arc[y]b[isku]p **Gawlina**, sprawy wyd[awnictwa] Veritas i i[n]nych. Wyrażam zdanie, że pismo należy do rektora Misji Polskiej w Londynie i należy mu je oddać; w sprawie Veritas nie wypowiadam się. Informuję o tym, że oczekujemy b[ardzo] w P[olsce] uspokojenia się stosunków wśród Polonii angielskiej; jeżeli tego nie zrobią Polacy na terenie politycznym, to przynajmniej Kościół polski w A[nglii] powinien to zrobić. Informuję o stanowisku Ep[isko]patu w sprawie b[isku]pa kieleckiego. Rozmowa trwała 2 godz. A[rce]b[isku]p zostaje na wieczery.

^a W rękopisie: mgr.

^b W rękopisie: mgr.

^c W rękopisie: mgr.

⁶⁰³ Prawdopodobnie chodziło o nominację polskiego biskupa ordynariusza dla diecezji warmińskiej, przeciwko czemu oponował ambasador RFN.

⁶⁰⁴ G. De Luca, *Ballata alla Madonna di Czestochowa*, „Osservatore Romano”, 25 II 1962.

⁶⁰⁵ Palmiro Togliatti (1893–1964), Włoch, współzałożyciel Włoskiej Partii Komunistycznej, od 1927 jej przewodniczący.

⁶⁰⁶ Skłonny do przesady.

8 marca 1962 – czwartek

Roma

7.30. Msza św. w kaplicy domowej.

10.00. Audjencia u Ojca św. Czekam pół godziny; rozmawia Giovanni **Rossi**⁶⁰⁷ z Asyżu. Wchodzę [o] godz. 10.30. Dziękuję Ojcu św. za mnóstwo darów, które otrzymałem. Papież nawraca do *modus procedendi*⁶⁰⁸ kardynała **Tardiniego**. Wyjaśniam sprawę Olsztyna; papież powtarza argumenty Sekretariatu Stanu. Stolica św. musi czuwać nad równowagą nie tylko w stosunku do Polski, ale i do Niemiec. Nominacja wywoła interwencję rządu niemieckiego. Odpowiadam: Niemcy są w sytuacji lepszej, niż K[ościół] w Polsce. Nie można powtarzać argumentów S[ekretariatu] S[tanu], gdyż są nie wszystkie. Diecezja olsztyńska jest cała w Polsce; od 15 lat nie ma ordynariusza rezyd[encjalnego]; nie trzeba tutaj określania granic, jak w Opolu czy Szczecinie. Wystarczy zwykły akt kanoniczny, bez odwoływania się do argumentów politycznych. Muszę mieć oczywiste dowody, że Stolica św. rozumie Polskę. Zdaję sobie sprawę, że Sekretarz S[tanu] jest nowy i nie zna sytuacji, ale zna ją abp **Samorè**, który dał niewłaściwe argumenty do S[ekretariatu] S[tanu]. To może narazić K[ościół] w Polsce na okropne zarzuty, a historii dostarczyć materiału do nowych ataków na stosunek St[olicy] Ap[ostolskiej] do Polski. Papież oświadczył, że o tej stronie zagadnienia nie był poinformowany; będzie rozmawiał z Sekretarzem Stanu. Mój wniosek: trzeba tak sprawy prowadzić, by obronić St[olicę] Ap[ostolską] przed zarzutami, że liczy się tylko z Niemcami, podczas gdy Polska, wystawiona na dodatkowe trudności, bez własnej winy, niech sobie radzi, jak może. Proszę wybaczyć porównanie, ale nie możemy bronić Kościoła polskiego na dwie strony: przeciwko Sekretariatowi Stanu i przeciwko komunistom.

Druga sprawa – Kielce; dotąd nierozstrzygnięta. Ojciec św. mówi, że wczoraj wieczorem była sesja w Św[iętym] Oficjum i powinienem już mieć odpowiedź. Mówię, że był tylko telefon, zapowiadający Sekretarza Św[iętego] Of[icjum]. Ojciec św. mówi, że sprawa jest tak ustawiona, że powinienem być zadowolony.

Kończy się rozmowa. Ponawiam swoje podziękowanie za otrzymane dary. Wchodzą ks[ięża] **Padacz**, **Kotowski** i **Mączyński**. Ojciec św. udziela im błogosławieństwa i zachęca do wierności i roztropności. Wychodzimy na salę posłuchań. Oczekuje więcej ponad pół tysiąca Polaków mieszkających w Rzymie. Jest abp **Gawlina**, [ks.] **inf. Filipiak** i i[nni]. Prawie wszystkie polskie zakonnice i zakonnicy, alumni z Kolegium P[olskiego] i z Instytutu P[olskiego]. Ojciec św. zasiada na tronie i wysłuchuje mojego przemówienia⁶⁰⁹, po czym sam odczytuje swoje przemówienie⁶¹⁰. Wręczam Ojcu św.

⁶⁰⁷ Prawdopodobnie Giovanni Rossi (1887–1975), ksiądz, założyciel ruchu katolickiego Pro Civitate Christiana (1930), zatwierdzonego przez papieża Jana XXIII.

⁶⁰⁸ Łac. sposób postępowania.

⁶⁰⁹ Tekst w: WAW 52 (1961), s. 109–110.

⁶¹⁰ Tekst w: WAW 52 (1961), s. 110–112.

książki z Księgarni św. Wojciecha przysłane przez abp. Baraniaka. Ojciec św. jeszcze rozmawia z Polakami; wciska się mała dziewczynka, którą starannie odsuwają. Ale ja [ją] przyciągnąłem i podsunąłem pod rękę Ojca św. Ojciec św. podał mi twarz do pocałunku i odszedł. Zapowiedziałem obecnym, że jutro u św. Piotra, w kaplicy M[atki] Bożej Częst[ochowskiej] będzie Msza św. w intencji Kościoła i Polski dążącej do Milenium. Wychodzimy do szatni.

Czeka na mnie abp **Parente** ze Św[iętego] Oficjum. Udajemy się do dyskretnej sali. Przedstawia mi owoc narad wczorajszych w Św[iętym] Oficjum. Doszli do wniosku, że musi być proces. Ale nie może być w [a] Polsce. B[isku]p K[aczmarek] będzie wezwany do Rzymu, z okazji Soboru. Ma przybyć kilka miesięcy wcześniej, wezwany na Komisję Soborową i tu odbędzie się proces. Cokolwiek wypadnie, b[isku]p nie wróci do P[olski]. Proszę, by pismo dla bp. K[aczmara] było skierowane na moje ręce, bym mógł doręczyć je adresatowi.

Po obiedzie odwiedzam **siostry pleszewskie**⁶¹¹ pracujące w Instytucie.

15.30. Ks[iądz] **Chwaluczyk Janusz** z [archi]diec[ezji] warsz[awskiej], na studiach w Paryżu; załatwiam jego długi (500 dol[arów]), daję mu utrzymanie na d[alszy] c[zas]. Ma ukończyć studia do 1963 r. – jesień.

B[isku]p **bialoruski** Czesław Sipowicz⁶¹² i ks. prał. **Tatarynowicz**⁶¹³ – w sprawie sytuacji Białorusinów w Polsce; proszą o opiekę nad młodzieżą w terenie. Wyjaśniam, że to może zrobić ks. inf. **Krzywicki**⁶¹⁴, ks. **Zieja**⁶¹⁵, ks. **Onoszko**⁶¹⁶ i ks[ięża] **marianie**.

^a *W rękopisie skreślone: Rzymie.*

⁶¹¹ Jedną z czterech gałęzi zgromadzenia założonego w 1856 przez bł. Edmunda Bojanowskiego. Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Niepokalanego Poczęcia NMP (Śl. BDNP – wielkopolskie).

⁶¹² Czesław Sipowicz MIC (1914–1981), Białorusin, biskup tytularny Mariamme 1960–1981, święcenia kapłańskie w obrządku bizantyjsko-słowiańskim 1940 w Rzymie, biskupie 1960. Rektor Białoruskiej Misji Katolickiej w Londynie do 1947, założyciel białoruskiego domu marianów w Londynie, organizator sekcji białoruskiej Radia Watykańskiego 1950, przełożony generalny zgromadzenia marianów 1963–1969.

⁶¹³ Piotr Tatarynowicz (1896–1978), ksiądz, święcenia 1921, od końca 1945 w Rzymie. Absolwent Instytutu Nauk Wschodnich, pracownik sekcji białoruskiej Radia Watykańskiego, członek Rady do Spraw Emigracji, opiekun katolickich emigrantów białoruskich.

⁶¹⁴ Michał Krzywicki (1885–1967), administrator apostolski diecezji pińskiej w Drohiczynie 1950–1967, infułat. Święcenia przyjęte tajnie w 1919, od 1926 profesor i ojciec duchowny seminarium diecezji pińskiej. W 1939 aresztowany wraz z alumnami przez władze sowieckie. 1945–1950 w Białymstoku, od 1946 wykładowca apologetyki w tamtejszym seminarium duchownym. Organizator seminarium duchownego w Drohiczynie, w unii z seminarium w Siedlcach, po 1956 samodzielnie.

⁶¹⁵ Jan Zieja (1897–1991) ksiądz, święcenia 1919. Kapelan w wojnie 1920, studia w Warszawie i Rzymie (Instytut Biblijny i Wschodni), duszpasterz w Radomiu, Zawichoście i Kozienicach. Po pobycie w zakonie kapucynów (zrezygnował po 3 miesiącach nowicjatu), w diecezji pińskiej: m.in. kapelan bp. Łozińskiego, wykładowca w seminarium duchownym, sekretarz generalny diecezjalnej Akcji Katolickiej. 1932–1934 studia judaistyki na UW. Kapelan w kampanii wrześniowej 1939, kapelan zakładu w Laskach; kapelan KG AK i Szarych Szeregów. Po powstaniu warszawskim wywieziony do Niemiec, gdzie pracował jako robotnik rolny. Po wojnie – w Słupsku i w Warszawie – rektor kościoła wizytek 1950–1959. Współpracownik KOR, ROPCiO, NSZZ „Solidarność”.

⁶¹⁶ Wacław Onoszko (1899–1966), kapłan obrządku unickiego, birtualista diecezji pińskiej (po wojnie diecezja w Drohiczynie), święcenia 1924. Po wojnie kapłan domu zakonnego sióstr franciszkanek służebnic Krzyża w Żułowiu, kapłan domu zakonnego sióstr Rodziny Maryi w Izabelinie 1951–1956, wikariusz w Skierniewicach 1956–1957, od 1957 kapłan kaplicy sióstr Rodziny Maryi w Robercinie, parafii Jazgarzew.

Ks[iaǳ] **Gałęzewski**⁶¹⁷, duszp[asterz] [a] polski z Paryża.

Ks[iaǳ] **Janusz**⁶¹⁸, z Mannheim, duszpasterz Oddziałów Wartowniczych. Sprawa parafii narodowościowej w Niemczech.

18.30. Ks[iaǳ] prob[oszcz] **Bianchi**⁶¹⁹ i Mons. **Mattei**⁶²⁰ z Bazyliki S[anta] M[aria] [in] Trastevere⁶²¹ – na wieczery.

20.00. Ks[iaǳ] prał. **Mączyński** otrzymuje dalszą pomoc, 5 tysięcy dol[arów], na Instytut.

9 marca 1962, piątek

Roma

7.30. W kaplicy M[atki] B[ożej] Częst[ochowskiej] w Bazylice św. Piotra – odprowadzam Mszę św. dla Polonii rzymskiej i wygłosiłem słowo Boże. Modlimy się przy grobowcu św. Piotra i Piusa XII.

10.00. U o. **Antonello**⁶²², w Kongregacji Obrzędów⁶²³ – omawiałem sprawę polskich beatyfikacji; o. A[ntonelli] przyrzekł, że na 1966 r. będzie skończona sprawa o. **Kolbego** i o. **Kalinowskiego**⁶²⁴. O sprawie Królowej **Jadwigi** powiedział, że trzeba więcej pracy ks. **Naruszewicza**⁶²⁵.

10.45. Z rewizytą u kard. Valeriego w mieszkaniu prywatnym.

11.30. M[aria] **Winowska**, końcowe rozmowy w sprawie wydania moich kazań w Paryżu.

12.00. Oglądamy Instytut, remonty dokonane na II i III piętrze oraz na tarasie.

^a *W rękopisie skreślone*: aka.

^b *W rękopisie*: Rytów.

⁶¹⁷ Augustyn Gałęzewski (1902–1971) ksiądz, święcenia 1926. Od 1945 duszpasterz w ramach Misji Polskiej we Francji, od 1948 dziekan duszpasterzy polskich okręgu paryskiego. Prefekt w Gnieźnie i prokurator seminarium duchownego 1929–1939, więziony w Dachau 1940–1945. Prałat honorowy papieski.

⁶¹⁸ Juliusz Stanisław Janusz (1906–1978), ksiądz, proboszcz i dziekan polskich Oddziałów Wartowniczych przy armii USA w Mannheim (Niemcy) 1945–1978, święcenia 1933, jeniec a następnie więzień obozów w Buchenwaldzie i Dachau, kanonik honorowy kapituły warszawskiej.

⁶¹⁹ Teocle Bianchi (1907–2001), Włoch, proboszcz parafii Santa Maria in Trastevere w Rzymie 1947–1981, święcenia 1934, kanonik kapituły Bazyliki S. Maria Maggiore od 1988.

⁶²⁰ Silverio Mattei (1896–1977?), Włoch, urzędnik w Kongregacji Obrzędów, święcenia 1920, kanonik Bazyliki Santa Maria in Trastevere.

⁶²¹ Rzymski kościół tytularny kard. Wyszyńskiego.

⁶²² Ferdinando Giuseppe Antonelli OFM (1896–1993), Włoch, wykładowca na Antonianum 1928–1965, promotor generalny wiary w Kongregacji Obrzędów, w zakonie od 1909, święcenia kapłańskie 1922, biskupie 1966, arcybiskup tytularny Idicra, sekretarz Kongregacji Obrzędów 1965–1969, a po reorganizacji – Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych 1969–1973, kardynał od 1973.

⁶²³ Kongregacja Obrzędów zajmowała się m.in. sprawami beatyfikacyjnymi i kanonizacyjnymi.

⁶²⁴ Rafał Józef Kalinowski OCD (1835–1907), początkowo oficer w wojsku carskim, minister w rządzie powstańczym 1863, więzień na Sybirze. W zakonie od 1877, święcenia 1882, odnowiciel zakonu, mistyk. Patron Sybiraków, współpatron diecezji sosnowieckiej, beatyfikowany 1983, kanonizowany 1991.

⁶²⁵ Piotr Naruszewicz (1917–1997), ksiądz, 1955–1969 postulador procesów beatyfikacyjnych polskich kandydatów. Jako alumn 1940–1945 więzień obozów Sachsenhausen i Mauthausen-Gusen, święcenia Rzym 1948. Pracownik redakcji *Sacrum Poloniae Millennium*, sekcji polskiej Radia Watykańskiego. Kapelan w klinice Nomentana w Rzymie 1969–1993. Kanonik honorowy kapituły katedralnej łomżyńskiej, prałat papieski 1984.

15.00. O[jciec] generał o[jców] **jezuitów, Janssens**⁶²⁶ z o. **Mirewiczem** – z wizytą. Omawiamy sprawę ks. **Domaradzkiego**, sytuację zakonu w P[olsce], trudności finansowe i i[nne].

Po odejściu o[jca] generała, przyjąłem jeszcze ks. [Lecha] **Andrykowskiego**, który dostał pomoc na dalsze studia. Obydwaj księża: **Chwaluczyk** i **Andrykowski**, są ludźmi skomplikowanymi, będą z nimi zawsze trudności.

18.30. Przybył Mons. **Capovilla**, w imieniu Ojca św., z ostatnim pozdrowieniem. Ojciec św. chce dać wyraz swej pamięci i dowód zrozumienia dla trudnej sytuacji K[ościół]a w P[olsce]. Chce pokrzepić na duchu, być blisko nas modlitwą i współczuciem. Był szczególnie uradowany wczorajszą audiencją dla Polaków. W sprawie diec[ezji] olsztyńskiej będą podjęte nowe badania; będzie konsultowany ambasador niemiecki⁶²⁷. Może uda się tak sprawę załatwić, by nie utrudnić Stolicy Ap[ostolskiej]. Jest szczerą [a] wola pójścia po linii życzeń Polski w sprawie Gdańska i Olsztyna. Podziękowałem Mons. C[apovilli] za jego wizytę; prosiłem, by był wyrazicielem wdzięczności za wszystkie dowody uczuć ojcowskich, których doznałem tak wiele.

21.00.^b Wyjazd na dworzec Termini z ks. **Maczyńskim**, ks. **Padaczem** i... Matką Bożą, którą pielęgnuje ks. P[adacz]. W salonie recepcyjnym czeka abp **Dell'Acqua**, Mons. **Poggi**, abp **Gawlina**, ambasador PRL – **Willmann**, ambasador **Migone**⁶²⁸, przedstawiciel Ministerstwa Spraw Zagranicznych rządu włoskiego, władze kolejowe, municypalne, policyjne i i[n]. Jest wielu księży, zakonnic i świeckich przedstawicieli społ[eczeństwa] włoskiego. Dziękuję abp. **Dell'Acqua** za to, że był najlepszym wyrazicielem dobroci Ojca św.; Mons. **Poggiemu** wręczam krótką notę, dziękując mu za życzliwość. Ambasador **Willmann** jest ciekaw, jak się czułem i czy wszystkie sprawy poszły dobrze; dałem wyraz przekonaniu, że wszystko, co czyniłem miało duże znaczenie i dla Kościoła i dla Polski. Jest wiele spraw pomyślnie załatwionych, inne są w toku. „Ks[iądz] Prymas miał wiele kłopotów z prasą; byli też i nieprzyjemni ludzie” – mówi p. W[illmann]. „Dla prasy trzeba mieć wiele wyrozumiałości – ludzie szukają chleba z pomocą sensacji”. Pan W[illmann] wyraża nadzieję, że i w kraju sytuacja pomyślniej się ułoży. Podtrzymuję tę nadzieję. W czasie mej rozmowy z amb[asadorem] W[illmannem] byliśmy obydwa fotografowani i obserwowani przez liczne grupy przedstawicieli władz. Później rozmawiałem z abp. **Dell'Acquą**, a Mons. **Poggi**, z ambasadorem Willmannem. Wyprowadzono nas na peron; wielkie mnóstwo ludzi, przyniesiono kwiaty. Niemal cała Polonia rzymska była obecna; śpiewano *Apel jasnogórski*, *Serdeczna Matko* i i[nne] pieśni

^a W rękopisie skreślenie, trudne do odczytania.

^b W rękopisie: 9.00.

⁶²⁶ Jean-Baptiste Janssens SJ (1899–1964), Belg, przełożony generalny 1946–1964, w zakonie od 1907, święcenia 1912. Profesor prawa kanonicznego kolegium w Lowanium od 1923, rektor tegoż kolegium od 1929, prowincjał Prowincji Belgii Północnej 1938–1946.

⁶²⁷ Ambasadorem RFN przy Stolicy Apostolskiej 1961–1964 był Albert-Hilger von Scherpenberg (1869–1969).

⁶²⁸ Bartolomeo Migone (1901–1983), ambasador Włoch przy Stolicy Apostolskiej 1957–1964.

polskie. W salonie rec[epcyjnym] dokonano zdjęcia fotogr[aficznego] mojego obrazu M[atki] Bożej Częst[ochowskiej], który na prośbę prasy wyjęto z futerału. Poprosiłem abp. **Gawlinę**, byśmy wspólnie udzielili błogosławieństwa. Jeszcze do wagonu weszli abp. **Dell'Acqua** i Mons. **Poggi**. W oknie zrobiono zdjęcie fotogr[aficzne]. Pociąg ruszył o godz. 21.50.

10 marca 1962, sobota

Roma – Warszawa

Nocna podróż przebiega spokojnie, zgłaszają się tylko delegacje z kwiatami. W **Udine** żegna nas Polka z m[iasta] Łodzi, z małą córeczką, urodzoną w Kongo Belg[ijskim]. Od 21 lat nie była w P[olsce], przyniosła wielki bukiet kwiatów. Na stacjach kolejowych delegacje księży, kapelanów wojskowych, zakonnic i świeckich. W oknach są ludzie, oczekują na błogosławieństwo; widocznie z Radia Wł[oskiego] wiedzą o przejeździe.

Do przedziału przychodzi b[isku]p z Jugosławii, który wraca z Rzymu, gdzie rozmawialiśmy ze sobą w pięciu; jedzie do Wiednia. Krótka rozmowa o sytuacji religijnej w J[ugosławii].

W Villach przedstawia się delegacja Polaków i Ukraińców, mieszkających w Austrii od wojny; prosi o modlitwę. Przed wyjazdem z Włoch zjawili się przedstawiciele wszystkich władz adm[inistracyjnych] włoskich, z pożegnaniem. Wkrótce przedstawili się urzędnicy austriaccy do dyspozycji naszej.

18.00. Jesteśmy w Wiedniu. Na dworcu Polonia wiedeńska z przedstawicielami wszystkich ugrupowań; witają nas kwiatami, mówią o swoich potrzebach i bolączkach. Narzekają na to, że zmarłychwstańcy nie głoszą kazań po polsku na Rennweg⁶²⁹, tylko raz w roku, na Boże Narod[zenie]. Proszą o interwencję.

Na stacji jest nuncjusz papieski abp **Rossi** i księży z nuncjatury. Zabiera nas wóz nuncjatury, z ks. prał. Padaczem. Tu odprawiam Mszę św. Na wieczerzę przychodzi kard. König i biskup jugosłowiański, który jechał z nami z Rzymu. Po wieczerzy informuję kard. Königa, że Sekretariat St[anu] nie ma żadnych trudności i wyraża zgodę na przyjazd kard. Königa do Częstochowy. Zapraszam go całym sercem. Wygłaszam do Radia [Austriackiego] modlitwę o beatyfikację **o. Kolbego**, po łacinie i po niemiecku^a.

Wyjazd na dworzec z kardynałem i nuncjuszem. Jest spora gromadka Polaków. Rozdaję im obrazki. Wręczam nuncjuszowi kwiaty z Rzymu.

W wagonie zgłaszają się Rosjanie z obsługi; chcą koniecznie poczęstować nas „czajom z limonczykom”⁶³⁰. Przyjmujemy herbatę i wafle rosyjskie. Przychodzą raz jeszcze i proszą o obrazki Matki Bożej z podpisem. Stoimy na pogranicy. Zgłasza się dziekan pogranicy z dziewczętami austriackimi, które przynoszą kwiaty i dostają obrazki.

^a W rękopisie pierwotny zapis: polsku – skreślony, nadpisane ołówkiem: niemiecku.

⁶²⁹ Rennweg – dzielnica Wiednia, w której znajduje się kościół polski.

⁶³⁰ Ros. herbatą z cytryną.

11 marca 1962, niedziela

Wiedeń – Warszawa

Spotkanie z ojczyzną w Zebrzydowicach; małe dziewczynki z zakonnicami czekają z kwiatami. Przyszło trzech panów z rewizji celnej. Chcą koniecznie otworzyć cztery walizki, otworzyłem jedną. Dopytują się o obrazki. Od Rzymu to są pierwsze kontakty z władzą typowo demokratyczną. Dotychczas pytano, czy nie mieliśmy przykrości, przepraszano za niewygody podróży itp. uprzejmości. Uprzejmość władzy kończy się w Zebrzydowicach. Ale jest nadal uprzejmość katolickiego ludu. W **Tychach** czeka gromada górników, dzieci, młodzieży, ojców i matek. Udzielam im błogosławieństwa w imieniu^a Ojca św.

W **Katowicach** na dworcu – obydwaj księża biskupi – **Bednorz**⁶³¹ i **Bieniek**⁶³², górnicy, dzieci z mnóstwem kwiatów. Udzielam błogosławieństwa wiernemu Śląskowi.

W **Częstochowie** przeszło tysiąc ludzi na peronie. **B[isku]p Goliński**, o[]jciec **przeor** [Anzelm Radwański]⁶³³ i moje dzieci z Instytutu Ślubów J[asno]g[ó]rskich] Narodu. Wszyscy śpiewają hejnał jasnogórski. Oddaję kwiaty z Rzymu dla M[atki] Bożej.

Droga do Warszawy jest już spokojna. Zgłaszają się kolejarze prowadzący pociąg; otrzymują błogosławieństwo i obrazki.

11.00. Na Dworcu Głównym⁶³⁴ w W[arsza]wie. Jest bp **Z[ygmunt] Choromański**, bp **Majewski**, bp **Modzelewski**, bp Dąbrowski, prał. **Piotrowski**, of[icjał] **Duczyński**, niemal cała kapituła, księża, J[erzy] **Zawieyski**, K[rzysztof]^b **Morawski**⁶³⁵, tłumy wiernych, mnóstwo kwiatów. Wszystkim udzielam błogosławieństwa. Droga do auta trwa niemal pół godziny. Wielki tłok, śpiewają wszyscy *Serdeczna Matko*. Krzyczą – Ojcie, Ojcie. Wychodzę z tego powitania podrapany, z ogromnym naręczem kwiatów.

12.00. W kaplicy domowej odprawiam Mszę św. Po czym powitania.

18.00. Przychodzi bp **Z[ygmunt] Choromański** – omawiamy sytuację. Pomimo oficjalnych uprzejmości w Rzymie z amb[asadorem] W[illmannem], w P[olsce] nic nie zelżało. Nadal idzie rozróbka na całego na odcinku katechizacji. B[isku]p Ch[oromański] rozmawiał raz z dyr. **Żabińskim**, który był zdania, że prymas jest łagodniejszy niż bp **Choromański**. Omawiamy temat najbliższych konferencji.

^a W rękopisie: imieniem.

^b W rękopisie: J.

⁶³¹ Herbert Bednorz (1908–1989), koadiutor biskupa katowickiego 1950–1967, święcenia kapłańskie 1932, biskupie 1950, więziony i usunięty z diecezji przez władze komunistyczne 1952–1956, biskup katowicki 1967–1985.

⁶³² Juliusz Bieniek (1895–1978), biskup pomocniczy katowicki 1937–1978, święcenia kapłańskie 1918, biskupie 1937. Notariusz 1924–1930 i kanclerz kurii katowickiej 1930–1937. W okresie okupacji przebywał w Krakowie, 1952–1956 przymusowo wysiedlony przez władze komunistyczne z terenu diecezji, przebywał w Kępnie.

⁶³³ Anzelm Stanisław Radwański OSPPE (1916–1986), przeor Jasnej Góry i definitor generalny 1960–1963, święcenia 1942. Mistrz nowicjatu 1945–1948, przeor w Leśniewie 1948–1952, przeor w Warszawie 1957–1960, przełożony domu i proboszcz parafii Brdów 1969–1978.

⁶³⁴ Ówczesny Główny nie jest już dworcem kolejowym. Zwykle jednak pociąg z Rzymu zatrzymywał się na Dworcu Gdańskim.

⁶³⁵ Prawdopodobnie chodzi o Krzysztofa Marię Morawskiego-Chłapowskiego (1903–1981), członka zarządu Libelli 1958–1966, wiceprezesa KIK w Warszawie 1957–1962, 1973–1975, skarbnika tamże 1962–1973.

12 marca 1962, poniedziałek

Warszawa

Przyjechał bp J[an] Czerniak.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Obecni wszyscy członkowie. Otrzymują pamiątki z Rzymu: medaliony, różańce, fotografie Ojca św. z autografem i obrazki. Zajmowaliśmy się sprawami personalnymi bieżącymi; wizytacją ks. Piotrowskiego u księży studentów warsz[awskich] w Lublinie i i[nnymi]. Zapraszam b[isku]pów sufrag[anów] warsz[awskich] na odpust do Gn[ieźna] – św. Wojciecha. Przy tej okazji zwieździ się Biskupin, Trzemeszno, Strzelno, Mogilno, Kruszwicę – powrót przez Włocławek.

18.00. Pracuję z ks. **Rechowiczem**, który przedstawia sprawę ^[a] ks. **Żywczyńskiego**.

13 marca 1962, wtorek

Warszawa

10.00. Komisja Główna Episkopatu. Obecni wszyscy członkowie. Do południa informuję o swej podróży do Rzymu. Po obiedzie omawiam sprawę udziału biskupów polskich w Soborze; przedstawimy wnioski na plenum. Następnie biskup Z[ygmunt] **Choromański** informował o sytuacji obecnej Kościoła. Wysłuchano projektu odpowiedzi b[isku]pa sekretarza do Sejmu, na list p[ana] **Wycecha**. Omawiano sprawę kielecką, która przeszła do Św[iętego] Oficjum; otoczona jest tajemnicą. Rozważaliśmy sprawę ks. prof. **Żywczyńskiego** – wystąpienie jego w *Słowniku biograficznym* przeciwko kardynałowi A[ugustowi] **Hlondowi**. O swej rozmowie z ks. Ż[ywczyskim] mówi bp **Kalwa**. Obrady trwały do godz. 18.45.

Wieczorem zgłosił się pracownik ambasady sow[ieckiej] i odniósł mi paczkę, którą zapomniało w moim przedziale moskiewskim, a która dojechała do Moskwy i stamtąd wróciła do W[arsza]wy. Była to zawinięta w papier nocna koszula, która pozostała pod poduszką. Zadziwiająca moralność, obliczona na dobre wrażenie. Podobno w Moskwie podróż moja sowieckim wagonem wywołała przychylne komentarze. A w Polsce walka podjazdowa z Kościołem idzie na całego.

14 marca 1962, środa

Warszawa

9.15. Arcybiskup **Baziak**. Informuję go o nominacji jego przez Ojca św. na stolicę metrop[olitalną] krakowską oraz na adm[inistrację] apostolską lwowską. Wniosłem w Sekr[etariacie] Stanu zastrzeżenie, uważając, że należy pozostawić a[rchy]b[isku]pa we Lwowie, a zarazem *ad personam* – mianować na Kraków. To był mój pierwotny wniosek w Sekr[etariacie] Stanu. Stolica św. uważa, że nominacja ^[b] na Kraków jest ostateczna;

^a W rękopisie skreślenie: bpa.

^b W rękopisie skreślenie: jest.

można natomiast omawiać sprawę formy bytowania we Lwowie. Zdecydowaliśmy: abp Baziak przedstawi Stolicy św. swój wniosek – do którego dołączę swoje stanowisko. Uzgodniliśmy je: abp pozostaje we Lwowie jako arcybiskup, ale *habet sibi unitam ad personam Sedem Cracoviensem pro hac vice*⁶³⁶. Wszystko na razie pozostaje w tajemnicy.

9.45. Wręczam bp. **Kominkowi** nominację Stolicy św. na arcybiskupa tytularnego, w odpisie, z zachowaniem tajemnicy do 19 marca [19]62 r.

10.00. **Konferencja Plenarna Ep[isko]patu**. Brak bp. **Adamskiego** i ks. inf. **Krzywickiego**. Zagajenie – wyrazy wdzięczności do Ojca św. i podziękowanie za życzliwość okazaną mi w Rzymie, za słowa zaufania do Ep[isko]patu i uznania dla jego bohaterskiej pracy. Witam nowych biskupów sufraganów i obecnego bp. **Dąbrowskiego**. Przedstawiam porządek dzienny.

Po odczytaniu protokołu z 70. Konf[erencji] [Plenarnej] Ep[isko]patu.

Przedstawiam obraz swej podróży do Rzymu. Referowałem przez 3 godziny. Z taśmy magnetofonowej wysłuchaliśmy przemówienia prymasa P[olski] i Ojca św. na audiencji publicznej w dniu 8 marca br. Na błogosławieństwo Ojca św. wszyscy biskupi przyklękali. Po obiedzie referowałem o pracy Komisji Soborowej Centralnej. Rozważaliśmy udział biskupów polskich w Soborze; ustala się zasady: 1) z każdej diecezji powinien być przedstawiciel; 2) gdy ordynariusz nie może jechać sam, niech jedzie biskup sufragan; 3) żadna diecezja w Polsce nie może pozostać na czas Soboru bez biskupa; 4) trzeba się liczyć z trudnościami paszportowymi. Przygotowałem listę zgłoszeń, którą puszczę w obieg; podpisało listę 29 osób. Biskupi ordynariusze zgłosili niektórych sufraganów.

Arc[y]b[isku]p Baraniak referował pokłosie soborowej ankiety w Polsce.

W p[unkcie] 5. informowałem o pracach Komisji Liturgicznej nad Patronatem Polskim. Zaproszę o. **Małaczyńskiego**⁶³⁷ na rozmowę.

17.30. Do głosu dochodzi bp **Choromański**, który informuje o sytuacji K[ościół]a w Polsce. Uzupełniał bp Br[onisław] Dąbrowski, od strony prawnej. Przyjęła się taktyka: nękać, ale nie doprowadzać do skandali takich, jakie były w Toruniu⁶³⁸ i w Poznaniu⁶³⁹. Dyr[ektor] Żabiński daje wskazania, by szkodzić Kościołowi, jak się da; ale nie wolno doprowadzać do zająć gorszących. Obrady trwały do godz. 18.30. Wszyscy b[isku]pi pozostali na wieczery.

⁶³⁶ Łac. w tym wypadku ma dla siebie dołączoną do osoby Stolicę Krakowską.

⁶³⁷ Franciszek Stanisław Małaczyński OSB (1920–2009), sekretarz Komisji Episkopatu Polski do spraw Liturgii i Duszpasterstwa Liturgicznego 1960–1995, pierwotnie kapłan archidiecezji lwowskiej, święcenia 1943, w 1950 wstąpił do zakonu benedyktynów w Tyńcu. Opracował polskie wydania prawie wszystkich ksiąg liturgicznych.

⁶³⁸ Likwidacja niższego seminarium zakonnego, odebranie siłą części klasztoru redemptorystów, wywołały reakcję wiernych, wobec których użyto sił milicyjnych – 6 X 1961.

⁶³⁹ Zob. przypis 19, s. 5.

15 marca 1962, czwartek

Warszawa

9.00. Podjęcie obrad K[omisji] P[lenarnej] E[piskopatu]. Doręczam pontyfikały, przywiezione z Rzymu biskupom. Biskup M[ichał] **Klepacz** daje swoje uwagi, charakteryzujące obecną sytuację wszechświatową. Naświetlam wypowiedź od strony spostrzeżeń swoich za granicą. Uzupełnia bp **Kominek**. Z Komisji Katechetycznej sprawozdanie składał bp **Stroba**. Sygnalizuje się znaki odwilży, jak również i nacisku adm[inistracyjnego], zależnie od terytorium.

B[isku]p **Kominek** przewodniczy całokształtowi spraw duszpasterstwa. Zagadnienie młodego pokolenia duchowieństwa – referuje bp **Modzelewski**. Biskup **Stroba** referuje projekt listu do duchowieństwa o laicyzacji. Po poprawkach ma być dosłany do S[ekretariatu] P[rymasa] P[olski] i rozesłany duchowieństwu. B[isku]p **Kominek** referuje projekt Dnia Modlitwy; polecono przepracować i termin wyznaczyć na wigilię Zielonych Świątek.

Po obiedzie, o godz. 15.15 w kaplicy, po krótkim przemówieniu moim odnowiliśmy akt oddania się Matce Bożej dokonany rok temu.

Komisja Maryjna przedstawia trójgłos, abp. **Baraniaka**, bp. **Pawłowskiego** i bp. **Golińskiego**. Arcybiskup **Baraniak** omawia projekt „Czuwania na modlitwie przedsoborowego”. Szczegóły podaje bp **Pawłowski**.

Odczytałem depezę do Ojca św., dziękczynną za hołd złożony Matce Bożej w czasie Komisji Centralnej Przygotowawczej do Sob[oru] Watyk[kańskiego] II. B[isku]p **Goliński** referuje VI Rok Wielkiej N[owenny]. Włącza się program dla młodzieży, opracowany przez Instytut [Prymasowski], który referuje bp **Pawłowski**. Składałem sprawozdanie z przebiegu oddania się Matce B[ogiej] w Polsce, w zestawieniu Instytutu.

Sprawa seminariów biskupich, szczegóły o wizytacjach. Podałem do wiadomości pismo Św. Kongr[egacji] St[udiów], w związku z czterechsetleciem seminariów. B[isku]p **Klepacz** informuje o zjeździe rektorów seminariów i profesorów teologii pastoralnej. B[isku]p Pękała⁶⁴⁰ mówi o przygotowaniu alumnów do pracy charytatywnej.

Podałem informacje o postępie prac procesowych Sług Bożych polskich: Królowej **Jadwigi**, o. **Kolbego** i o. **Kalinowskiego**, w Kongr[egacji] Rytów.

Sprawy KUL. B[isku]p **Kałwa** informuje o pracach na KUL. Omawialiśmy sprawę ks. **Żywczyńskiego**, którą dalej poprowadzi bp **Kałwa**, według uchwały Kom[isji] Głównej.

B[isku]p **Kowalski** [Kazimierz], przewodniczący Komisji Art[ystyczno]-Kons[erwatorskiej], przedstawia podział pracy Komisji.

⁶⁴⁰ Karol Pękała (1902–1968), biskup pomocniczy w Tarnowie 1946–1968, święcenia kapłańskie 1928, biskupie 1947, dyrektor Krajowej Centrali „Caritas” 1945–1950, diecezjalny dyrektor Caritas w Tarnowie 1946, wikariusz kapitułny diecezji tarnowskiej 1959–1962, od 1962 przewodniczący Komisji Episkopatu do spraw Duszpasterstwa Dobroczynności.

B[isku]p Pękała, informuje o sytuacji w Księżówce⁶⁴¹ w Zakopanem.

B[isku]p **Nowicki**⁶⁴² mówi o sytuacji wydawnictw katolickich.

O wznowionej „Bibliotece Papieskiej”⁶⁴³ mówił bp **Kaczmarek**⁶⁴⁴.

Udzieliłem szeregu informacji bieżących. Wszyscy biskupi otrzymali piękne wydanie „Aktu oddania Polski w niewolę Matce Bożej”, fotografię w czerwonej oprawie, przygotowaną przez Instytut Prymasowski Ślubów Narodu. Rozdano również list Prymasa, po powrocie z Rzymu⁶⁴⁵. Składaliśmy życzenia imieninowe bp. **Bednorzowi**. Arc[y]-b[isku]p **Baziak** wygłosił końcowe przemówienie, dziękując przewodniczącemu za prace wykonane w Rzymie.

Zebranie zakończyło się o godz. 19.00. Niektórzy biskupi pozostali na wieczery.

16 marca 1962, piątek

Warszawa

Odjeżdżają biskupi. Arc[y]b[isku]p **Kominek** zabiera bp. **Klepacza**; abp **Baraniak** zabiera bp. **Czerniaka**. Przyjechał ks. Jan **Michalski**, załatwia sprawy na Żeraniu.

Trzeba porządkować papiery po wczorajszej Konf[erencji] Plen[arnej] i zaległości pocztowe.

12.00. Komisja Główna Przyg[otowawcza] Synodu Warsz[awskiego] II wręcza projekt Synodu; przewodniczący bp J[erzy] **Modzelewski** wygłasza przemówienie, w którym charakteryzuje projekt zgłoszony. Wygłaszam kilka uwag na t[emat] korzyści z dotychczasowej pracy. Upada wątpliwość, czy przed Soborem P[owszechnym] robić synod, gdyż we Włoszech synody w różnych diecezjach są zapowiedziane przed Soborem. Członkami Komisji Gł[ównej] są bp **Modzelewski** – przewodn[iczący], oficjał **Duczyński**, prał. **Piotrowski**, prał. **Padacz**, prał. **Borowiec**, ks. dziekan **Wieteska**⁶⁴⁶, ks. rektor **Miziołek**, viceoficjał **Bielecki**⁶⁴⁷. Praca była b[ardzo] intensywna: przeszło 100 zebrań w komisjach, przeszło 35 sesji Kom[isji] Gł[ównej].

⁶⁴¹ Dom rekolekcyjno-wypoczynkowy w Zakopanem dla duchowieństwa. Obiekt został zakupiony w 1910 przez Towarzystwo Domu Zdrowia dla Kapłanów Katolickich. Po drugiej wojnie światowej stał się własnością Konferencji Episkopatu Polski.

⁶⁴² Edmund Nowicki (1900–1971), koadiutor *sedis vacantis*, przebywającego w więzieniu a następnie w Niemczech, biskupa Gdańska K.M. Spletta, z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego gdańskiego 1956–1964, święcenia kapłańskie 1924, biskupie z zachowaniem dyskrekcji 1954. Więzień obozu w Dachau, administrator apostolski w Gorzowie 1945–1951, usunięty z tego urzędu przez władze komunistyczne, biskup tytularny Hadriane z przeznaczeniem na rządcę diecezji gdańskiej 1951, ordynariusz gdański 1964–1971.

⁶⁴³ Nie udało się znaleźć danych o tej inicjatywie.

⁶⁴⁴ Nie wiadomo który. Raczej Czesław.

⁶⁴⁵ *O pobycie w Rzymie* (11 marca 1962) [w:] *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946–1974*, Paris 1975, s. 396–397.

⁶⁴⁶ Józef Wieteska (1899–1991), ksiądz, proboszcz parafii kolegiaty łowickiej i dziekan dekanatu łowickiego 1962–1982, święcenia 1921. Proboszcz parafii św. Jakuba w Skierniewicach 1956–1962, kanonik gremialny prymasowskiej kapituły łowickiej od 1959, historyk Łowicza i regionu łowickiego.

⁶⁴⁷ Zygmunt Bielecki (1903–1987) ksiądz, viceoficjał Sądu Metropolitalnego w Warszawie 1953–1983, święcenia 1927, administrator Domu Katolickiego „Roma” 1958–1980, prałat domowy papieski 1970.

16.30. P[an] **Malarecki**⁶⁴⁸, sprawa krzyża biskupiego dla bp. Dąbrowskiego i bp. **Obląka**; znakowanie [a] kielichów i monstrancji, otrzymanych od Ojca św.; krzyżów biskupich dla nominatów i i[nne].

17 marca 1962, sobota

Warszawa

9.00. Po Mszy św. o. **Piotr Rostworowski**⁶⁴⁹ z Tyńca – omawiamy problemy soborowe i komisji przygotowawczej projektu Patronatu Pol[skiego]. Ojciec **Malaczyński**, zaproszony do Gniezna, ma przybyć do W[arsza]wy w przyszłym tygodniu.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Na porządku dziennym przede wszystkim sprawy Seminarium Metrop[olitalnego] Warsz[awskiego]. Stawiam pytania: 1) [b] czy **stan personalny** w S[eminarium] M[etropolitalnym] wystarcza; 2) jaka jest **wartość młodzieży** duchow[nej], [jaka] jest powołalność; 3) jaka jest **skuteczność wychowania** seminaryjnego – dla naszej młodzieży. **Prowizorzy**⁶⁵⁰ **wysuwają sprawy**: 1) regulaminu sem[inaryjnego] – interpretacja; 2) powinien być drugi ojciec duch[owny]; 3) ktoś do rozmów z klerykami; 4) profesor – ma być wychowawcą; 5) wykorzystanie zainteresowań specjalnych alumnów; 6) wakacje zorganizowane w grupach, pod przewodnictwem księży profesorów; 7) prasa i rozrywki tow[arzyskie] młodzieży w sem[inarium] („Zielona Trawka”⁶⁵¹, studniówki⁶⁵², gazet[k]a ścienna); 8) alumni I kursu zbyt późno dowiadują się o zasadniczych praktykach duchowych z życia wewn[ętrznego]; 9) praca fizyczna – brak [e]; 10) wykłady – synchronizacja, by nie było sporów doktrynalnych między profesorami; 11) t[ak] zw[ane] uprzedzenia władzy do kleryków; 12) problem furty⁶⁵³; 13) akademie – są pracowite, ale co dają (św. Stanisław K[ostka]⁶⁵⁴)? 14) p[an]

^a W rękopisie skreślenie, nieczytelne.

^b W rękopisie skreślenie: jak.

^c W rękopisie słowo nieczytelne, może: szacunku.

⁶⁴⁸ Stanisław Malarecki, złotnik.

⁶⁴⁹ Piotr, Wojciech Jan, Rostworowski OSB (1910–1999), zakonnik w opactwie tynieckim, w zakonie od 1930, święcenia 1937, pierwszy podprzeor odnowionego opactwa w Tyńcu 1939, proboszcz parafii tynieckiej 1946, pierwszy polski przeor klasztoru w Tyńcu 1951–1959, w więzieniu 1966–1967, przeor klasztorów kamedulskich na Bielanych i w Bieniszewie 1968, w 1972 śluby kamedulskie, przeor klasztoru kamedulskiego w Noli 1983–1986, konsultor Kongregacji ds. Zakonów 1984, przeor i mistrz nowicjatu w Kolumbii 1986–1992, rekluzja 1994–1995.

⁶⁵⁰ Łac. rządcy, opiekunowie, kuratorzy. Powoływani przez biskupa diecezjalnego kapłani spoza seminarium, sprawujący funkcję kontrolną wobec seminarium.

⁶⁵¹ Program satyryczny tradycyjnie wystawiany przez alumnów na koniec karnawału, nawiązujący humorystycznie do postaci i wydarzeń seminaryjnych.

⁶⁵² Setny dzień przed ważnymi wydarzeniami życia seminaryjnego, np. święczeniami, alumni podkreślali jakąś szczególną sprawę.

⁶⁵³ Podwójne znaczenie słowa „furta”: jedno – obsada pilnujących wejścia do seminarium; drugie – instytucja odwozów alumnów, zwykle w niedziele i święta, przez osoby spoza seminarium.

⁶⁵⁴ Św. Stanisław Kostka (1550–1568), jako czternastolatek podjął naukę w prowadzonym przez jezuitów gimnazjum w Wiedniu. Wobec sprzeciwu rodziny co do pragnienia zostania zakonnikiem, opuścił Wiedeń i dotarł do Rzymu. Zmarł po dziesięciu miesiącach od przyjęcia do zakonu. Kanonizowany 1726. Patron młodzieży polskiej.

Orzechowski⁶⁵⁵ w Sem[inarium] M[etropolitalnym] 15) lektura pokątna, podławkowa w seminarium. **Strona pozytywna** wychowania w Sem[inarium] M[etropolitalnym]: 1) przedstawienie na tory pozytywne, kościelne w sem[inarium]; bierze górę strona intelektualna; 2) otworzyć sposobność do poznania zasad ascetyki chrześcij[kańskiej]; 3) uczyć katechizmu na I roku młodzież, która wcale nie zna zasad wiary; 4) zagadnienie samowychowania; 5) wychowanie towarzyskie niech prowadzi jeden.

W dyskusji – bp Z[ygmunt] **Choromański** – 1) najważniejsza sprawa wychowawców, brak ich jest w sem[inarium], biegają po mieście, zwłaszcza w święta; 2) jest wielka strata czasu, długie wakacje, przerwy w wykładach; 3) p. Orzechowski budzi zastrzeżenia; 4) furtę trzeba zorganizować; 5) wakacje – wypycha się do rodzin, różnie tam bywa; 6) wyjazdy w czasie wakacji, turystyka, wędrowniki.

B[isku]p W[acław] **Majewski** l) wnosi zastrzeżenia do p. Orzechowskiego i jego pracy; dykcja świecka [to] j[est] co innego niż kościelna; 2) ks[iędzu] **Ruszcakowi**⁶⁵⁶ można dać część wykładów z prawa; 3) w czasie wakacji włóczą się po W[arsza]wie, chodzą do teatrów, późno wracają, śpią do południa; 4) wykorzystaj opinię kursu o koledze; 5) na godności w sem[inarium] wybierać *omni exceptione maiores*⁶⁵⁷; 6) wyrabiać etykę naturalną; 7) lektura ascetyczna – systematyczna.

Pra[łat] **Piotrowski**: 1) wychowanie od wnętrza człowieka; niektórych nie da się wychować, trzeba zrezygnować; 2) ludzi nie szczędzić dla wychowania alumnów – wychowawców więcej, niech prowadzą od początku do końca ten sam kurs.

B[isku]p **Modzelewski** – 1) praca rektora sem[inarium], w tej sytuacji jest bardzo trudna; obok łaski uświęcającej bardzo ważne są i sprawy drugorzędne; 2) konieczni są prefekci w większej liczbie; 3) profesorowie mają być wychowawcami, nawet podczas wykładów; 4) poprawić wynagrodzenie w sem[inarium], by profesorowie nie szukali dochodów poza sem[inarium].

Ks[iądz] **rektor Miziolek** – 1) na Krak[owskim] Przedm[ieściu]⁶⁵⁸ – 2 prefektów; 2) na Bielanych⁶⁵⁹ – drugi prefekt, którzy mają się zajmować zagad[nieniami] wych[owania]; 3) regulamin sem[inarium] trzeba w wielu punktach zmienić; 4) profesorowie nie chcą

⁶⁵⁵ Kazimierz Orzechowski (1929–2019), początkowo aktor, absolwent PWST w Łodzi 1952, w WMSD prowadził zajęcia z dykcji, studia seminaryjne w ASD w Gnieźnie, święcenia 1968, kapłan archidiecezji warszawskiej, kapelan Domu Aktora w Skolimowie 1994–2009.

⁶⁵⁶ Zygmunt Ruszcak (1909–1992), ksiądz, wykładowca konserwacji zabytków w WMSD od 1964, święcenia 1939. Więzień obozów w Oświęcimiu i Dachau, notariusz Kurii Metropolitalnej, sędzia Sądu Metropolitalnego, kapelan przy kaplicy sióstr Rodziny Maryi w Warszawie-Płudach, kapelan papieski 1974.

⁶⁵⁷ Łac. wyższych ponad wszelki zarzut; o nieposzlakowanej opinii.

⁶⁵⁸ W gmachu seminaryjnym na Krakowskim Przedmieściu studiowała i mieszkała większość alumnów Seminarium Metropolitalnego.

⁶⁵⁹ W kompleksie poklasztornym na Bielanych po usunięciu stamtąd księży marianów i prowadzonych przez nich instytucji władze państwowe w 1954 ulokowały ATK. Pewną część, z czasem, zajmował jeden, zwykle ostatni, rocznik alumnów Seminarium Metropolitalnego.

zająć się sprawami wychowania; 5) seminaria idą rozmaicie, lepiej lub gorzej; 6) pozytywizm filozofii i nauk biblijnych.

Sprawy personalne do rozstrzygnięcia: ks. **Szlenk**⁶⁶⁰, ks. **Kraszewski**, ks. **Santorski**⁶⁶¹, ks. **Subera**⁶⁶², ks. **Ruszcza**k, ks. **Hofman**⁶⁶³.

Na Semin[arium] Me[t]ro[p]olitalne wyznaczono nowe podatki, które przekraczają 2 miliony zł.

17.00. **Domownicy** moi zebrali się w sali Arc[y]b[isku]pów Warszawskich, by wysłuchać opowiadania o podróży do Rzymu. Oglądali fotografie z podróży, dostali różańce i i[nne] pamiątki.

18 marca 1962, niedziela

W[arsza]wa – Gniezno

7.30. W kaplicy św. Józefa na Sewerynowie odprawiłem Mszę św. i wygłosiłem kazanie do Zgromadzenia „Sług Jezusa”. Po śniadaniu w towarzystwie ks. prof. **Biskupskiego**⁶⁶⁴ i ks. prof. **Szułety**⁶⁶⁵ udaliśmy się na salę, gdzie po krótkiej akademii dokonałem aktu objęcia protektoratu nad zgromadzeniem. Akademia była rysem historycznym dziejów. O[jciec] **Honorat**⁶⁶⁶, genialny założyciel 16 zgromadzeń żeńskich, wyprzedził o całe niemal pół wieku dzisiejsze instytuty [życia konsekrowanego]. Musiał przekonywać, że zakony bez habitów zrobią w dzisiejszym świecie więcej niż habitowe. Dziś jest to oczywiste. Uderza nas aktualność dzieła na czasy dzisiejsze: 1) pod opieką Służebnicy

⁶⁶⁰ Eugeniusz Szlenk (1895–1969), ksiądz, wicerektor WMSD 1948–1969, święcenia 1918. Wykładowca filozofii w WMSD 1933–1959. W czasie okupacji organizator tajnego seminarium duchownego. Po odejściu bp. Pawłowskiego pełnił obowiązki rektora seminarium do końca 1954. Szambelan papieski 1951, kanonik honorowy kapituły metropolitalnej warszawskiej 1953, prałat domowy papieski 1959.

⁶⁶¹ Andrzej Wojciech Santorski (1929–2011), ksiądz, wikariusz parafii Niepokalanego Poczęcia NMP na Bielanych 1961–1963, święcenia 1952. Prefekt alumnów WMSD 1963–1965, wikariusz ekonom parafii Izabelin 1965, proboszcz parafii Izabelin 1965–1984, wykładowca dogmatyki w WMSD 1963. Kierownik Prymasowskiego Instytutu Życia Wewnętrznego 1993–2006. Prałat papieski 1979. Infułat 2008.

⁶⁶² Ignacy Leonard Subera (1907–1982), ksiądz, prorektor ATK 1956–1966, 1972–1977, święcenia 1933, w czasie wojny praca duszpasterska przy kościele Najświętszego Zbawiciela w Warszawie, kapelan AK, kapelan szpitali wojskowych w Warszawie 1945–1951, zastępca dziekana Okręgu Warszawskiego, notariusz Generalnego Dziekanatu. W 1951 w stopniu pułkownika przeszedł do rezerwy. Kierownik Katedry Historii Prawa Kościelnego na ATK od 1956, dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego 1969–1972.

⁶⁶³ Adam Roman Hofman (1911–1964), ksiądz, adiunkt przy Katedrze Psychologii ATK od 1958, święcenia 1935, profesor WMSD rektor kościoła wizytów 1948–1951, dyrektor bursy i profesor Seminarium Niższego 1951–1954, kapelan kaplicy Wydziału Przygotowawczego Seminarium Metropolitalnego przy ul. Kawęczyńskiej 1954–1961, rektor kościoła Niepokalanego Poczęcia NMP na Bielanych od 1963, szambelan papieski.

⁶⁶⁴ Stefan Biskupski (1895–1973), ksiądz, wykładowca i profesor prawa kanonicznego na UW 1932–1939, 1946–1954 i ATK 1954–1966, święcenia 1917. Więzień Dachau, wikariusz kapituły diecezji warmińskiej 1953–1956. Kanonik gremialny kapituły katedralnej wrocławskiej 1946.

⁶⁶⁵ Józef Szuleta (1908–1997), ksiądz, święcenia 1934, biolog, po 1945 kierownik Zakładu Cytologii Roślin na UW, w 1954 usunięty z uczelni przez władze jako wróg ustroju, wykładowca na KUL 1954–1956, przywrócony na UW pracował 1957–1978.

⁶⁶⁶ Honorat Wacław Koźmiński OFMCap (1829–1916), święcenia 1852, założyciel bądź współzałożyciel w drugiej połowie XIX w. kilkunastu zgromadzeń zakonnych, w większości bezhabitowych, pisarz kościelny. Beatyfikacja 1988.

Pańskiej; 2) opieka nad służbą domową; 3) pomoc rodzinom w wychowaniu dzieci; 4) katechizacja dzieci w kuchniach, na podwórzach, na schodach, gdzie się da.

12.30. Obiad.

13.30. Wyjazd do Gniezna. Tuż za kościołem św. Wawrzyńca na Woli zaczynają się zaspasy śnieżne, wśród których wygnieciony jest przez auta ciężarowe ślad, którym trzeba się przemykać po wielkich progach. Tak jest do granic powiatu. Do Wielkiej Warszawy nie ma wjazdu. „Panowie w stolicy kurzyli cygara, radzili o braciach z Kuby”⁶⁶⁷. Dopiero gdy wjeżdżamy na teren powiatu, wszystko się zmienia. Dzisiaj tędy przejechało tysiące aut z dygnitarzami na Targi Poznańskie⁶⁶⁸. Miałem już zamiar wrócić się, ale później droga się poprawiła i do samego Gniezna była niemal czysta.

17.00. W Gnieźnie. Przychodzą biskupi i ks. Jan **Zaręba**. Niemal do wieczery gawędzimy o podróży do Rzymu.

19 marca 1962, poniedziałek

Gniezno

7.30. Na Mszy św. przełożone domów zakonnych miasta z powitaniem po powrocie z Rzymu. Ks[iądz] kan. **Raiter**.

9.00. B[iskup] L[ucjan] **Bernacki**, omawiamy projektowane dekrety na Synod Gnieźn[ieński] i bieżące sprawy personalne.

10.30. Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński**⁶⁶⁹, akta bieżące, do wykonania.

11.00. B[iskup] J[an] **Czerniak**, jutrzejsza doroczna kongregacja⁶⁷⁰ ks[ięży] dziekanów, w trybie skróconym; terminarz uroczystości i przyjazdów do Gn[iezna], aż do wyjazdu na Sobór P[owszechny]; konferencje duszpasterskie, wizytacje kanoniczne itp.

12.00. Ks[iądz] J[an] **Michalski** – sprawy prac przy bazylice; dźwigary pod przesklepienie podziemi są już w wykonaniu. Plan przebudowy dachów nad kaplicami opracowuje inż. **Holas**⁶⁷¹.

12.45. Trzy przedstawicielki chóru prymasowskiego, z powitaniem; ubolewają nad tym, że ich dyrygent, ks. prof. **Zientarski**⁶⁷², choruje już od kilku tygodni i leży w Inowrocławiu.

⁶⁶⁷ Parafraza drugiej części drugiej zwrotki pieśni *Gdy naród do boju...*, powstałej w 1835, autorstwa Gustawa Ehrenberga, przyjętej za pieśń ruchu chłopskiego. Zmienione słowa: „radzili o braciach z za Buga”. W tym czasie problem Kuby (próba instalacji na jej terenie rakiet sowieckich) stał się najgorętszym problemem świata.

⁶⁶⁸ Doroczna impreza handlowo-wystawiennicza, która w tamtych czasach jednocześnie dawała zwykłym ludziom możliwość zobaczenia produktów zachodnich.

⁶⁶⁹ Edmund Palewodziński (1908–2001), ksiądz, kanclerz kurii metropolitalnej gnieźnieńskiej 1946–1988, święcenia 1934, więzień obozu w Dachau. Kanonik gremialny kapituły prymasowskiej gnieźnieńskiej od 1958.

⁶⁷⁰ *Lac.*, tu: zebranie, zgromadzenie.

⁶⁷¹ Aleksander Holas (1911–1993), architekt, kierownik pracowni architektonicznej przy konserwatorze zabytków w Poznaniu 1949–1969, od 1946 kierował odbudową i regotyżacją katedry gnieźnieńskiej, główny architekt kurii gnieźnieńskiej 1948–1986 i poznańskiej 1969–1980, projektant wielu kościołów w diecezjach – włocławskiej, poznańskiej, gnieźnieńskiej.

⁶⁷² Władysław Zientarski (1916–1991), ksiądz, dyrygent Chóru Prymasowskiego 1959–1965, święcenia 1948, dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie 1961–1991, kanonik gremialny kapituły prymasowskiej gnieźnieńskiej 1963.

Wysyłam życzenia dla solenizantów. Napisałem krótki list do diecezjan, na pierwszą rocznicę oddania się Archidiecezji Matce Bożej J[asno]g[órskiej]⁶⁷³.

19.00. W Bazylice Prym[asowskiej] – celebra pontyfikalna ku czci św. Józefa. Odprawia bp **Bernacki**, który przed Mszą św. wygłasza powitanie prymasa, po powrocie z Rzymu. W czasie sumy wygłaszam kazanie na tle uroczystości, o Opiekunie Soboru P[owszechnego] – św. Józefie, i macierzyństwie soborowym Maryi.

20.30. W domu zastaliśmy bp. **Pawłowskiego**, który wracając z Kalisza, zatrzymał się w Gnieźnie. Po wieczery omawialiśmy program Dni Maryjnych w diec[ezji] włocławskiej. Ustaliłem swój udział w D[niach] M[aryjnych] na 30 września w katedrze włocławskiej.

20 marca 1962, wtorek Gniezno

Po śniadaniu rozmowa z bp. **Pawłowskim**; goście nasi udali się do Biskupina⁶⁷⁴. My zaś idziemy do Sem[inarium] Ar[cy]b[isku]piego na **doroczną kongregację ks[ięży] dziekanów**. Kongr[egacja] jest przeniesiona na dziś, z uwagi na Synod Gniezn[ieński], który zajmuje czas tradycyjny dla kongregacji. Po modlitwie do Ducha Św[iętego] w kaplicy, bp **Bernacki** wygłasza powitanie prymasa wracającego z Rzymu. Udzielamy wspólnie błogosławieństwa.

Na sali obrad zagajam krótkim słowem, przekazując pozdrowienia i błogosławieństwo Najwyższego Pasterza Kościoła, Ojca św. Ogłaszam nazwiska odznaczonych przez Ojca św. szambelanów pap[ieskich]: ks. **Fręskę**⁶⁷⁵ z Witkowa, ks. **Koczorowskiego**⁶⁷⁶ z Łobżenicy i ks. F[eliksa] Błażejewskiego⁶⁷⁷ z Żerkowa. Odznaczonych przyjęto okłaskami. Są to wybitni duszpasterze, pracujący z wielkim poświęceniem i trudem. Ks[iądz] K[oczorowski] jest ciężko chory, a jednak nie daje po sobie poznać tego.

Przewodnictwo obejmuje bp **Czerniak**; zaprasza z referatem o. B[ernarda] **Przybylskiego**, który wygłasza odczyt o VI Roku Wielkiej Nowenny. Drugi referat, bardziej praktyczny, wygłasza ks. szamb[elan] **Ziarniak**⁶⁷⁸; od strony katechizacji uzupełnia

⁶⁷³ *Wezwanie Prymasa Polski do wierności i modlitwy*, WAG 17(1962), s. 139.

⁶⁷⁴ Biskupin, miejscowość w okolicach Żnina, gdzie w 1933 odkryto i zrekonstruowano gród z okresu kultury lużyckiej, założony ok. 550 lat przed narodzeniem Chrystusa.

⁶⁷⁵ Roman Fręsko (1907–1982), ksiądz, proboszcz parafii św. Mikołaja w Witkowie 1945–1968, dziekan witkowski, święcenia 1933, proboszcz parafii Wilkowyja 1968–1969. Szambelan papieski 1962.

⁶⁷⁶ Czesław Koczorowski (1907–1989), ksiądz, proboszcz parafii Łobżenica 1950–1985, święcenia 1934, więzień Dachau, proboszcz parafii Srebrna Góra 1946–1950. Szambelan papieski 1962.

⁶⁷⁷ Feliks Błażejewski (1902–1980), ksiądz, proboszcz parafii Żerków 1958–1974, święcenia 1926. Od 1974 jako emeryt mieszkał w Krotoszynie. Szambelan papieski 1962.

⁶⁷⁸ Dobromir Ziarniak (1906–1985), ksiądz, proboszcz parafii św. Jana Apostoła w Mogilnie 1960–1968, święcenia 1931, proboszcz parafii Brześć nad Gopłem 1936–1939, budowniczy kościoła, więzień obozów koncentracyjnych. Po wojnie krótko w duszpasterstwie polskim w Monachium. Po powrocie do Polski początkowo w tym samym Brześciu, następnie proboszcz parafii św. Stanisława w Nakle 1948–1959 i dziekan dekanatu nakielskiego. Na skutek

ks. **Matz**⁶⁷⁹ z Mroczy i ks. Błażejewski z Żerkowa. Wskazania praktyczne organizacji kat[achezy] w archidiecezji dał ks. kan. **Raiter**. W czasie przerwy omawiałem z ks. kan. **Kijewskim**⁶⁸⁰ sprawę odbudowy kolegiaty kruszwickiej; otrzymał dalszą pomoc na prace bud[owlane]. Kilka słów o sytuacji odbudowy w Trzemesznie, z ks. kan. **Wnukiem**⁶⁸¹. Otrzymuje skromną pomoc.

B[isku]p **Bernacki** informuje o zbliżającym się Synodzie Arch[idiecezjalnym] Gnieźnieńskim.

Ks[iądz] rektor **Pacyna** informuje o nowej konstytucji pap[ieskiej] dotyczącej kultuwowania łaciny w seminariach duch[ownych].

Na obiedzie był bp A[ntoni] **Pawłowski**, którego powitałem jako miłego sąsiada.

Po obiedzie dobry referat o realizacji Wielkiej Nowenny wygłosił ks. prob. Putz⁶⁸². Długie sprawozdanie ze stanu pracy i życia relig[ijnego]. Spadek chrztów jest ogromny; wynosi w ciągu kilku ostatnich lat niemal 20 proc. Ks[iądz] **dr Fiutak**⁶⁸³ wygłasza interesujący referat na temat laicyzacji politycznej w Polsce.

W ciągu półtorej godziny mówiłem o swej podróży do Rzymu; księża wysłuchali referatu z wielkim zainteresowaniem. Są ludźmi Kościoła i wszystko, co dotyczy Kościoła, żywo ich obchodzi.

Zebranie zakończono o godz. 17.30. Księża przeszli do kaplicy, gdzie odbyła się godzina święta z konferencją o. **Przybylskiego**.

Wieczorem przyjechał abp **Baraniak**; po wspólnej wieczery oglądaliśmy fotografie rzymskie.

Ojciec św. polecił kardynałowi **Cicognanemu** powiadomić mnie o śmierci prałata **De Luki**⁶⁸⁴, autora artykułu o Matce B[ożej] Częstochowskiej, w „Osservatore Rom[ano]”, z którym rozmawiałem dość długo na P[ietro] Cavallini w dniu 7 marca. Śmierć tego przyjaciela Ojca św. musiała żywo dotknąć go, skoro polecił mnie o tym zawiadomić.

nacisków SB musiał zmienić parafię. Proboszcz parafii św. Mikołaja w Inowrocławiu 1968–1981, przeprowadził regotyzację fary, szambelan papieski. Jego imię nadano jednej z ulic Inowrocławia.

⁶⁷⁹ Edmund Matz (1910–1996), ksiądz, święcenia 1935, administrator parafii Mrocza 1945–1964, św. Stanisława w Nakle n. Notecią 1964–1968, proboszcz tamże 1968–1988, dziekan nakielski 1960–1988.

⁶⁸⁰ Leon Kijewski (1905–1976), ksiądz, proboszcz kolegiaty Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Kruszwicy 1953–1976, święcenia 1931. Proboszcz parafii Dźwierzno 1936–1939, więzień obozu w Dachau. Kanonik gremialny kolegiaty kruszwickiej od 1961.

⁶⁸¹ Walenty Wnuk (1903–1984), ksiądz, proboszcz parafii Trzemeszno 1952–1976, święcenia 1929, dziekan trzemeszeński do 1975, proboszcz parafii Gąsawa 1935–1939, 1945–1952. W 1939 wysiedlony z Gąsawy. Kanonik gremialny kapituły prymasowskiej gnieźnieńskiej.

⁶⁸² Walenty Putz (1913–1963), ksiądz, administrator parafii Srebrna Góra 1955–1963, gdzie odbudował spalony kościół, święcenia 1940, więzień obozu w Stuthoffie, szambelan papieski.

⁶⁸³ Stefan Fiutak (1918–2000), ksiądz, wykładowca filozofii w ASD od 1959, prefekt alumnów 1959–1963, wice-rektor ASD 1963–1970, święcenia 1948. Wikariusz parafii Kcynia 1948, Jarocin 1948–1949, św. Józefa w Inowrocławiu 1950–1954, studia na KUL 1954–1959, doktor filozofii 1959. Kanonik honorowy 1968, gremialny kapituły św. Jerzego od 1978.

⁶⁸⁴ *La lettera del Card. Wyszyński a Mons. Giuseppe De Luca*, „Osservatore Romano”, 23 III 1962, s. 5.

Natychmiast wysłałem depeszę do kard. **Cicognaniego**, prosząc go, aby zapewnił Ojca św. o mej modlitwie i współczuciu.

21 marca 1962, środa

Gniezno

8.30. Rozmowa z **bp. Pawłowskim** o Dniach Maryjnych w diec[ezji] włocławskiej.

9.00. Ks[iądz] **kan. Zaręba** przedstawia mi projekt dekretu reformacyjnego dla domu [zgromadzenia] *Sacré Coeur* w Polskiej Wsi. Panuje tu nadal metoda rządzenia *in virga ferrea*⁶⁸⁵. „Arystokratki” rządzą koadiutorkami⁶⁸⁶, które są raczej służącymi do wszystkiego niż zakonnicami. Są nieszczerze w stosunku do biskupa; „politykują”, by utrzymać zakład wychowawczy.

11.00. U bp. **Czerniaka**, wygłaszam referat o pracach przygotowawczych do Soboru Watykańskiego II. Trwał półtorej godz[iny] Słuchaczami byli referenci dekanalni duszpasterstwa, w liczbie 30.

14.00. Po obiedzie odjechał bp A[ntoni] **Pawłowski** do Włocławka ze swoim zbyt młodym kapelanem (3 lata kapłaństwa)⁶⁸⁷.

Zatrzymałem druk wspomnień z podróży do Rzymu, opracowany bez mojej wiedzy dla „Przewodnika Kat[olickiego]” przez ks. dr Wł[adysława] **Padacza**. Zawierał on pewne opinie powtórzone z prasy włoskiej.

Napisałem „Wezwanie do duchowieństwa i wiernych na VI rok Wielkiej Nowenny” – 6 maja br.⁶⁸⁸

Pracuję nad korespondencją rzymską.

Na wieczrzy b[isku]pi sufragani.

22 marca 1962, czwartek

Gniezno

Rano ks. J[an] **Zaręba** w sprawach sądowych i zakonnych. Zaznajomi się z dekretem poprawionym w sprawie wizytacji u s[ió]s[tr] *Sacré Coeur* w Polskiej Wsi.

Ks[iądz] prok[urator] **Kobs** w sprawach gospodarczych sem[inarium]. Dostaną lodówkę. Należy uporządkować podjazd do sem[inarium], by zlikwidować błoto.

Ks[iądz] **rektor Pacyna**, sprawy wychowania w sem[inarium]. Proszę o przygotowanie informacji dla Kongregacji Studiów, [a] dla wydawnictwa o seminariach.

^a W rękopisie skreślone: w spr.

⁶⁸⁵ Łac. różga żelazną.

⁶⁸⁶ Do czasów Soboru Watykańskiego II w niektórych zakonach istniał tzw. drugi chór, do którego należały siostry wykonujące prace fizyczne.

⁶⁸⁷ Był nim wówczas Bogumił Lewandowski (1934–2001), ksiądz, kapelan biskupa Pawłowskiego 1962–1963, święcenia 1958. Doktorat z liturgiki na Anselmianum 1969. Urzędnik w Kongregacji ds Duchowieństwa 1969–1994. Od 1971 kierownik Delegatury Biura Prasowego Episkopatu Polski w Rzymie. Na wniosek ambasady francuskiej przy Stolicy Świętej w 1984 rząd Francji przyznał mu Legię Honorową dla cudzoziemców. W 1994 wrócił do Polski.

⁶⁸⁸ *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946–1974*, Paryż 1975, s. 401–402.

Ks[ia]dz Szymański, ojciec duchowny, o alumnach pozostających w wojsku; są naciski na młodzież naszą, by nie wracali do sem[inarium] po ukończeniu służby wojskowej. Na parafię św. Mikołaja w Inowrocławiu nie reflektuje.

Ks[ia]dz wicerektor **Kłoniecki** w sprawie wyjazdu do Francji. Przeczy, jakoby powstrzymywał alumnów VI kursu od uczenia się francuskiego.

Ks[ia]dz prał. Słomkowski w sprawie organizacji studiów ascetycznych w Warszawie. Mogliby się zająć stroną administracyjną ks[ię]ża pallotyni. Program ma być zróżnicowany: 1) ogólny dla wszystkich; 2) specjalny – dla zakonów, dla świeckich. Punkt oparcia – nauka *de Corpore Christi Mystico*⁶⁸⁹, która ma rzutować na wszystkie działy życia ludzkiego (ks. Mersch⁶⁹⁰, Thils⁶⁹¹).

11.00. Z ks. J[anem] **Michalskim** oglądam postęp budowy w katedrze. Remontuje się pole sklepienia i ścianę nad portalem kaplicy Bożego Ciała. Pracownicy uzupełniają stiuki w *ambitus*⁶⁹², wyprute ongiś dla konfesjonałów. Prowadzi się prace ocieplające nad sklepieniem nawy głównej. Obmyślamy miejsce dla umieszczenia 6 tablic-epitafi[ów], które były ongiś przy filarach nawy głównej. Zastanawiamy się nad rozwiązaniem sprawy stall⁶⁹³ kapitulnych, tronu i stali prymasowskiej. Proszę o poszukanie projektanta. **Ks[ia]dz** M[ichalski] ma nadzieję, że do czerwca będzie już zasklepiiony wykop pod chórem muzycznym. Oglądamy teren przy budowie domu bp. **Jana Czerniaka**. Wyrażam zgodę na obniżenie poziomu przejazdu przy moim garażu; wtedy trzeba by nieco obciąć nasyp i zabezpieczyć go murkiem przyporowym.

Ks[ia]dz Br[onisław] **Kozubek**⁶⁹⁴ z Inowrocławia.

Ks[ia]dz prof. **Więckowski**⁶⁹⁵ w sprawie referatu [b] o duszpasterstwie francuskim. Mówimy o ks. [Lechu] **Andrykowskim**, by nieco poprawić wrażenie wyniesione podczas wakacji przez ks. W[ięckowskiego].

^a *W rękopisie*: Meersch.

^b *W rękopisie skreślone*: dla.

⁶⁸⁹ *Łac.* o Mistycznym Ciele Chrystusa.

⁶⁹⁰ Emile Mersch SJ (1890–1940), Belg, profesor Uniwersytetu Katolickiego w Lowanium 1936–1940, święcenia 1917, wykładowca filozofii i duszpasterz akademicki w Namur. Wykładał dogmatykę w oparciu o ideę Mistycznego Ciała Chrystusa.

⁶⁹¹ Gustaw Thils (1909–2000), Belg, profesor Wydziału Teologii Uniwersytetu w Lowanium 1947–1976, święcenia 1931, wykładowca w seminarium duchownym w Mechelen 1937–1947. Domeną jego zainteresowań była eklezjologia, jeden ze współtwórców teologii laikatu.

⁶⁹² *Łac.* dosł. okrąg, ale i krąg, korytarz.

⁶⁹³ Stalle – z *lac.* – ławy drewniane przeznaczone dla kanoników lub zakonników, ustawiane w katedrach, kolegiatach za ołtarzem, częściej po obu stronach prezbiterium, wyposażone w podpory ułatwiające stanie i klęczniki; stalle są zdobione dekoracją rzeźbiarską lub malarską.

⁶⁹⁴ Bronisław Kozubek (1929–1972), ksiądz, wikariusz parafii św. Józefa w Inowrocławiu 1961–1962, święcenia 1956. Wikariusz parafii Kościoleszki 1956–1958, św. Stanisława w Nakle 1958–1961, proboszcz parafii Jaksice 1962–1972, budowniczy świątyni w Jaksicach (po spaleniu się poprzedniej).

⁶⁹⁵ Kazimierz Więckowski (1917–1978), ksiądz, administrator parafii Pawłowo 1954–1964, wykładowca etyki i teologii moralnej w ASD w Gnieźnie od 1954, święcenia 1945, rektor ASD 1963–1970, proboszcz parafii Łubowo 1970–1972, wiceoficjał Sądu Biskupiego diecezji gorzowskiej 1972–1978.

16.00. Przyjąłem VI kurs alumnów Seminarium Arc[y]b[isku]piego, z ks[iędzem] rektorem, i oświadczyłem, że święcenia będą odłożone⁶⁹⁶ na skutek zbiorowego nieposłuszeństwa wobec zarządzenia o nauce języka francuskiego. Alumni na wykłady się nie stawili, mimo że byli kilkakrotnie upominani, raz w moim imieniu. Istnieje przypuszczenie, że działali pod wpływem podżegania jednego z kleryków, mając sugestie z góry, że to ujdzie bezkarnie. Zwróciłem ich uwagę na zgorzenie dane, na brak mojego zaufania. Jeżeli, wymagając tak mało, nie mogą doczekać się posłuszeństwa, to coś dopiero w pracy Kościoła. Jest sugestia, by pozostali na wakacje w semin[arium]; ojciec duchowny uważa, że święcenia w sierpniu to zbyt prędko.

20.00. W Semin[arium] Arc[y]b[isku]pim wygłaszam odczyt z przezrociami o podróży do Rzymu, dla alumnów i profesorów.

23 marca 1962, piątek

Gniezno – W[arsza]wa

9.00. Rozmowa z ks. **Michalskim** o całokształcie prac w katedrze i przy kanoniach. Polecenie, by tereny przy kanoniach oczyścić, gruz wywieźć i przygotowywać się powoli do odbudowy kanonii po bp. Janie Cz[erniaku]. W katedrze przebudowę dachów nad nawami bocznymi i kaplicami zacząć od północnej strony i włączyć w to dach nad kaplicą **Potockiego**⁶⁹⁷, który jest zagrożony; trzeba zabezpieczyć lunetę⁶⁹⁸. Upoważniam ks. J.⁶⁹⁹ do prowadzenia spraw podatkowych Seminarium Arc[y]b[isku]piego w urzędach podatkowych.

Ks[iądz] J[an] **Zaręba**, dekret nominacyjny na wiceoficjała dla ks. dr. **Bolza**⁷⁰⁰.

B[isku]p J[an] **Czerniak**, sprawa uzupełnień do statutów synodalnych. **Jaksice** k. In[owrocławia], powierzone ks. **Neumannowi**⁷⁰¹, należy traktować fakultatywnie, by nie wywołać nowych awantur.

11.30. Wyjazd do Warszawy z o. **Przybylskim** i [ks.] prał. **Borowcem**. Całą drogę omawiamy sprawę pracy w Instytucie Filozof[icznym]. Zatrzymałem się w Sochaczewie na plebanii, na rozmowę z księżmi.

16.30. Przyjazd do W[arsza]wy.

^a *W rękopisie*: Potockich.

⁶⁹⁶ Ostatecznie święcenia tego rocznika odbyły się w dwóch terminach – 29 VI i 30 XI 1962.

⁶⁹⁷ Kaplica Potockiego – barokowa kaplica przy północnych murach archikatedry gnieźnieńskiej, zbudowana 1728–1730 na zlecenie prymasa Teodora Potockiego.

⁶⁹⁸ Luneta – z *fr.* – w architekturze – odcinek sklepienia, głównie kolebkowego, przeważnie poprzeczny w stosunku do głównego sklepienia, mieszczący zwykle okno; typowy dla architektury renesansu i baroku.

⁶⁹⁹ Prawdopodobnie chodzi o księdza Jana [Michalskiego].

⁷⁰⁰ Adam Bogdan Bolz (1913–1993), ksiądz, profesor ASD w Gnieźnie, święcenia 1938, doktor filozofii, badacz archiwaliów gnieźnieńskich, wiceoficjał Trybunału Metropolitalnego od 1962, kanonik gremialny kapituły kolegiackiej św. Jerzego w Gnieźnie 1968.

⁷⁰¹ Zenon Neumann (1921–1984), ksiądz, proboszcz parafii Dębowo (obecnie diecezja bydgoska) 1958–1968, święcenia 1949. W 1962 zrezygnował z przejścia do Jaksic ze względu na niechęć tamtejszych parafian.

24 marca 1962, sobota

Warszawa

8.30. S[iostra] **Wacława**⁷⁰² z s. **Almą**⁷⁰³ w sprawie dalszych prac w kościele św. Marcina; idą roboty elektryfikacji kościoła. Siostry otrzymują dalszą pomoc na budowę kościoła.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] – głównie sprawy duszpasterskie. Ustala się kalendarium nabożeństw dla katedry; terminarz sesji przedsynodalnych; kurs duszpasterski dla kapłanów archidiec[ezji] warsz[awskiej] – 3-turnusowy. Ustalono listę sanktuariów w diec[ezji] warszawskiej – 15; odbyła się konferencja dla duszpasterzy sanktuariów; dziś będzie próba umieszczenia nastawy na w[ielkim] ołtarzu [katedry].

15.30. W **archikatedrze** prof. **Jabłoński**⁷⁰⁴ przedstawia trzy segmenty nastawy na w[ielki] ołtarz, tytułem próby, jak będzie wyglądała całość. Idzie o zabarwienie. Zdecydowaliśmy z prof. **Zachwatowiczem**, że pomnik marsz[ałka] **Małachowskiego** pozostanie na tym samym miejscu, które zajmował przed wojną, wbrew projektowi, by ustawić go w lewej nawie pod chórem muzycznym. Pomnik Księżąt Mazowieckich⁷⁰⁵ stanie przy wejściu, na ścianie prawej nawy, na podwyższeniu, obok tablicy księży poległych w czasie wojny. Należy przystąpić do wykończenia bramy wejściowej i portalu wejściowego w prawej nawie. Nastawa ołtarzowa z antepedium⁷⁰⁶ ma być ustawiona na Niedzielę Palmową.

17.00. O[jciec] **Małaczyński** w sprawie **Patronatu Polskiego**. Przedstawiłem mu wyniki moich rozmów w Kongregacji Rytów. Obecny stan pracy w K[ongregacji] R[ytów] nie budzi nadziei na sprawność załatwienia petycji. Kard[ynał] **Larraona** jest człowiekiem świeżym, a Mons. **E[nrico]**^a **Dante** już starym, obarczonym ceremoniami soborowymi. Trzeba więc pracować nad projektem, jakbyśmy już otrzymali dyspensy.

[^b] 18.00. Przyjeżdża bp **Bernacki** i **Czerniak**. B[isku]p Dąbrowski składa *iuramentum*⁷⁰⁷ w obecności bp. **Choromańskiego**. Jest chory. Przyjeżdża abp **Baraniak** i bp **Klepacz**. Wszyscy są na wieczery.

^a W rękopisie: H.

^b W rękopisie fragment zapisany na marginesie.

⁷⁰² Wacława Ella Iwaszkiewicz z Johannsenów FSK (1896–1977), w zgromadzeniu od 1928. W 1927 z wyznania ewangelickiego przeszła na katolicyzm. W zgromadzeniu zajmowała się głównie administracją i gospodarką finansową. 1936–1939 przełożona siostr i odpowiedzialna za placówkę dla niewidomych w Chorzowie. Wieloletnia ekonomka generalna zgromadzenia i radna generalna.

⁷⁰³ Alma Anna Watta-Skrzydłowska FSK (1930–2017), w zgromadzeniu od 1955. Absolwentka Wydziału Architektury Wnętrz ASP w Poznaniu. Od 1956 zajmowała się odbudową, według własnego projektu, przywróconego zgromadzeniu po powrocie z uwięzienia ks. prymasa, klasztoru i kościoła św. Marcina na ul. Piwnej w Warszawie. Późniejszym jej dziełem był wystrój kaplic w Laskach, Rabce i Żuławie. Mistrzini nowicjatu 1964–1972, przełożona domu zakonnego w Laskach 1972–1975. Przełożona generalna zgromadzenia FSK 1977–1989.

⁷⁰⁴ Adam Jabłoński (1902–1973), scenograf, specjalista w zakresie sztuki graficznej, zdobniczej, metaloplastyki. Kierownik artystyczny Spółdzielni „Orno” od 1950.

⁷⁰⁵ Właściwie nagrobek ostatnich książąt mazowieckich – Stanisława 1501–1524 i Janusza 1502–1526, dłuta Bernardino Zanobi de Gianotis.

⁷⁰⁶ Antepedium, z *lac.* przed stopami – ozdobna zasłona od mensy do suppedaneum, pełniąca w liturgii rzymskiej funkcję frontu ołtarza. Sporządzana z tkanin, skóry, srebra, złota. Po reformie liturgicznej Soboru Watykańskiego II przywracającego ołtarzowi pierwotną prostotę, antepedium stało się w liturgii nieprzydatne.

⁷⁰⁷ *Lac.* przysięgę.

25 marca 1962, niedziela

Warszawa

Dziś jest 16. rocznica mojego zwiastowania biskupstwa lubelskiego, w Poznaniu, z ust kardynała A[ugusta] **Hlonda**. Do tej pory pycha nie pozwala mi całkowicie wewnętrznie uwolnić się od wspomnienia pracy w „Ateneum Kapł[ąńskim]”⁷⁰⁸, którą uważałem sobie za najmiłszą i najdroższą. Często wracam myślą do tego, że tam byłem na swoim miejscu, chociaż przyznaję, że ks. **Majdański**⁷⁰⁹ lepiej redaguje „A[teneum] K[apłańskie]” niż ja. Nieraz też myślę, że gdyby bp **Radoński**⁷¹⁰ zechciał mnie mieć swoim pomocnikiem⁷¹¹, to może zostałbym we Włocławku, do którego tak się przywiązałem. Ciągłe uważam się za *exsul patria*⁷¹². Nadto oceniam się, zdaje się sprawiedliwie, że nie mam przygotowania do tej pracy, do której dziś jestem zobowiązany. Wiem, że w tym jest pycha, bo jest widzenie swej nieudolności; nie dostrzegam równocześnie Bożej mocy, która objawia się w działaniu lichego narzędzia. Bóg mi obmyślił szczególną pomoc – na moście w Koninie⁷¹³ – wtedy zrozumiałem, że muszę tę pomoc przyjąć, chociaż niełatwo się na nią godziłem, znowu przez pychę, o której mi ks.^a **Korniłowicz** mówił nieraz, a której ja nie dostrzegałem w tej formie. Moja pycha jest lękiem przed wyniesieniem i przodowaniem.

W kaplicy biskupi odprawiają Mszę św. kolejno: bp **Czeriak**, bp **Klepacz**, abp **Baraniak**.

9.45. Delegacja z Łowicza, 3 Księżaków⁷¹⁴, jedna Księżaczka i mała dziewczynka z powitaniem do prymasa. Otrzymują obrazki, proszą o fotografię. Są śliczni.

10.10. Wyjeżdżamy do Bazyliki Archik[atedralnej]: bp **Z[ygmunt] Choromański** i bp **Korszyński** pierwszym wozem; b[isku]p elekt⁷¹⁵ i ja – drugim. Ks[iądz] **Goździewicz**

^a *W rękopisie: o.*

⁷⁰⁸ „Ateneum Kapłańskie” – czasopismo teologiczne, obecnie dwumiesięcznik, wydawane we Włocławku od 1909. Ksiądz Stefan Wyszyński był jego redaktorem naczelnym 1933–1939.

⁷⁰⁹ Kazimierz Jan Majdański (1916–2007), wykładowca teologii moralnej w WSD we Włocławku 1949–1963, redaktor „Ateneum Kapłańskiego” 1956–1974, święcenia kapłańskie 1945 w Paryżu, święcenia biskupie 1963. Jako alumn niemal całą wojnę przeżył w więzieniach i obozach niemieckich – od grudnia 1940 w Dachau. Wicerektor WSD we Włocławku 1952–1957, biskup pomocniczy włocławski 1962–1979, biskup szczecińsko-kamieński 1979–1992, arcybiskup tytularny 1992, wiceprzewodniczący Papieskiego Komitetu ds. Rodziny 1980–1981.

⁷¹⁰ Karol Mieczysław Radoński (1883–1951), biskup włocławski od 1929, święcenia kapłańskie 1909, biskupie 1927, biskup pomocniczy poznański 1927–1929. Czas wojny spędził na emigracji. Członek Rady Narodowej rządu na uchodźstwie 1942–1945. Powrócił do Polski i diecezji w grudniu 1945. Współkonsekrator bp. Stefana Wyszyńskiego.

⁷¹¹ W rzeczywistości bp Radoński w *terno* na biskupa pomocniczego we Włocławku zgłosił również ks. Stefana Wyszyńskiego, ale kard. Hlond uznał, że będzie on kandydatem na stolicę biskupią w Lublinie.

⁷¹² *Lac*. wygnańca z ojczyzny.

⁷¹³ Odnosi się to do niespodziewanego spotkania na moście w Koninie w marcu 1946 z Marią Okońską, gdy ks. Wyszyński udawał się do Poznania, do kard. Hlonda, który poinformował go o nominacji na biskupa lubelskiego. Maria Okońska wraz z całą „Ósemką” już wcześniej oddała Matce Bożej całe swoje życie w intencji posługi pasterskiej ks. Stefana Wyszyńskiego. Późniejszy prymas odczytał to spotkanie jako znak pomocy od Boga.

⁷¹⁴ Księżacy – ludność zamieszkująca na terenie dóbr arcybiskupstwa gnieźnieńskiego określanego jako księstwo łowickie; wykształcili oryginalną kulturę duchową i materialną; wyróżniają się też barwnym i bogatym strojem ludowym.

⁷¹⁵ Chodzi o bp. Bronisława Dąbrowskiego.

kapelanuje. Ks[iądz] **Padacz** choruje. Obrzęd konsekracji wypadł wspaniale. Prowadził ks. Jerzy **Zalewski**⁷¹⁶.

Obecni byli w stallach: abp **Baraniak**, bp **Klepacz**, bp **Jaroszewicz**⁷¹⁷, bp **Bernacki**, bp **Czerniak**, bp **Modzelewski**, bp **Majewski**. Współkonsekratorami byli bp **Choromański** i bp **Korszyński**. Celebra była śpiewana, chóry dobrze działały. Wytworzyła się atmosfera głębokiego skupienia i modlitwy.

13.30. Obiad w Seminarium M[e]t[ro]p[olitalnym] – przemawiają kolejno: prowincjał orionistów⁷¹⁸, o. Zapłata⁷¹⁹, prał. Podbielski⁷²⁰, bp Bernacki, bp Choromański, bp Korszyński, ja i bp Dąbrowski.

18.00. B[isku]p **Bernacki**, sprawy diecezjalne.

20.00. B[isku]p **Korszyński**, w sprawach swoich trudności w terenie.

26 marca 1962, poniedziałek

W[arsza]wa – Mars

Prowadzę dzień skupienia dla swego Zespołu, przy ul.^a Marsa. Odmawialiśmy wspólnie cały brewiarz, w czasie którego dawałem komentarz do lekcji św. Leona⁷²¹. Po *Matutinum*⁷²² była konferencja. Do Mszy św. służył mi p[an] **Maciejak**. Po obiedzie mówiłem o podróży do Rzymu.

18.30. W k[ości]le św. Marcina miałem w czasie Mszy św. przemówienie **do ociemniałych [z]** Warszawy, którzy dziś kończyli swoje rekolekcje pod kierunkiem

^a *W rękopisie: al.*

⁷¹⁶ Jerzy Ekspedyt Zalewski (ur. 1931), ksiądz, ceremoniarz prymasa Polski 1960–1987, święcenia 1955, wykładowca rubrycystyki i ceremonii w WMSD, proboszcz parafii św. Jana Chrzciciela w Warszawie 1980–2002, kapelan honorowy papieski 1973, kanonik honorowy kapituły metropolitalnej 1982, protonotariusz apostolski 1999.

⁷¹⁷ Jan Jaroszewicz (1903–1980), biskup pomocniczy kielecki 1957–1963, święcenia kapłańskie 1925, biskupie 1958. Profesor dogmatyki 1931–1951 i ojciec duchowny 1931–1939 w seminarium kieleckim, rektor WSD w Kielcach 1939–1945. Więziony przez komunistów 1951–1955. Administrator apostolski diecezji kieleckiej 1963–1967, ordynariusz kielecki 1967–1980.

⁷¹⁸ Był nim ks. Antoni Miś. Zob. przypis 524.

⁷¹⁹ Feliks Zapłata SVD (1914–1982), ksiądz, wykładowca teologii dogmatycznej i misyjnej w seminarium werbistowskim w Pieniężnie 1954–1969; w zgromadzeniu od 1935, święcenia 1941. Początkowo praca wśród Polonii belgijskiej, od 1946 w Polsce, katecheta w Nysie, rektor NSD diecezji opolskiej w Nysie 1948–1952. Prowincjał werbistów i członek Konsulty ds. Zakonnych 1957–1960, założyciel i kierownik Katedry Misjologii ATK 1969–1981. W 1962 uprowadzony przez SB. W 1963 aresztowany i skazany na rok więzienia w związku z nielegalnym przekroczeniem granicy przez słowackich werbistów.

⁷²⁰ Jan Podbielski (1883–1982), ksiądz, proboszcz parafii św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Warszawie 1939–1967, święcenia 1907, notariusz i skarbnik Kurii Metropolitalnej 1907–1939, kapelan WP w stopniu podpułkownika 1919–1939. Wysiedlony po powstaniu warszawskim, wrócił do tej samej parafii, prałat dziekan kapituły kolegiaty łowickiej od 1930, szambelan papieski, odznaczony medalem Pro Ecclesia et Pontifice; działał na polu różdżkarstwa.

⁷²¹ Św. Leon Wielki (koniec IV w. – 461), papież od 440, Ojciec i Doktor Kościoła.

⁷²² *Matutinum – lac.* wczesne, poranne. W liturgii – modlitwa poranna; pierwsza z godzin kanonicznych w posoborowym układzie liturgii godzin; zachowując w chórze charakter godziny nocnej, została dostosowana do odmawiania o każdej porze dnia.

ks. **Skibińskiego**⁷²³. Wieczera z księżmi w Bibliotece Wiedzy Religijnej u s. M[arii] Franciszki **Tyszkiewicz**⁷²⁴.

27 marca 1962, wtorek Warszawa

Rozmowa z ks. **Kotowskim**; załatwiam rachunki rzymskie, z których ks. K[otowski] otrzymuje absolutorium. Proszę, by ks. K[otowski] nie czynił żadnych oświadczeń z czasu podróży, jak również, by nie ogłaszał żadnych artykułów w prasie.

B[isku]p **Wosiński** w sprawie administracji apost[olskiej] w Płocku. Doręczam dekret nominacyjny. Na razie zostaje wszystko w tajemnicy. Będę naprzód rozmawiał z bp. **Dudźcem**, by odpowiednio przyjął stanowisko Stolicy św[iętej].

O[jciec] **Stanisław Wójcik**⁷²⁵ CSSR – w sprawie ks. St[anisława] **Przytarskiego**⁷²⁶ z diec[ezji] gdańskiej, zredukowanego *ad statum laicalem*. Pragnie jego powrotu do Kościoła. Odp[owiadam]: trzeba czekać, nie można kierować się tylko uczuciem, trzeba liczyć się *cum praxi Curiae Romanae*⁷²⁷, która takich spraw szybko nie załatwia. Nadto trzeba liczyć się z całym Kościołem w Polsce. B[isku]p gdański⁷²⁸ jest zadowolony, że ks. P[rzytarski] poszedł od niego, ale czy będzie zadowolony b[isku]p, który przyjąłby księdza P[rzytarskiego].

Ks[iądz] prof. **Jankowski** dziękuje za dary z Rzymu. 13 V będzie Dzień Śpiewających – w katedrze.

Ks[iądz] prob. **Romanowski** z Łomianek w sprawie wikariusza ks. **Dubielaka**⁷²⁹.

⁷²³ Michał Skibiński (ur. 1930), ksiądz archidiecezji warszawskiej, duszpasterz głuchoniemych 1958–1997, rezydent przy kościele św. Aleksandra w Warszawie 1958–1981, święcenia 1955. Od 1992 kapłan diecezji warszawsko-praskiej. Kanonik emerytowany kapituły kolegiackiej radzyńskiej, od 2005.

⁷²⁴ Maria Józefa Franciszka, Irena, Tyszkiewicz z Jezierskich FSK (1887–1964), w zgromadzeniu od 1945. W swoim domu założyła w 1919 Bibliotekę Wiedzy Religijnej, współorganizatorka placówek apostolskich i wydawniczych Verbum w Warszawie. Kierowniczka postulatów zgromadzenia 1950–1954. Od 1956 w klasztorze przy kościele św. Marcina na nowo organizowała działalność Biblioteki i prowadziła tę pracę do końca życia.

⁷²⁵ Stanisław Wójcik CSSR (1907–1985), redaktor kwartalnika „Homo Dei” 1958–1982, w zakonie od 1920, święcenia 1928. Wykładowca prawa kanonicznego od 1928, teologii moralnej od 1933, 1931–1950, 1955–1960 także i przedmiotów pastoralnych w seminarium zakonnym w Tuchowie. W polskiej prowincji redemptorystów kilkakrotnie pełnił urząd rektora domu oraz konsultora prowincjała. Wizytator apostolski i kurator w różnych zgromadzeniach. Uczestnik prac różnych Komisji Episkopatu Polski.

⁷²⁶ Stanisław Przytarski (1925–1991), ksiądz, święcenia 1955, wikariusz w Gdańsku, Sopocie, Pszczółkach, Sobowidzu. W 1961 przeniesiony do stanu świeckiego. W 1963 przywrócony do stanu kapłańskiego podjął pracę w diecezji podlaskiej, m.in. wikariusz parafii Mordy 1963, Górzno, Cerańów 1965, Ryki 1966–1967; od 1978 rezydent w Gdyni (wówczas diecezja chełmińska).

⁷²⁷ Łac. z praktyką Kurii Rzymskiej.

⁷²⁸ W „Annuario Pontificio” jako biskup gdański nadal figurował Carl Maria Splett (1898–1964), Niemiec, święcenia kapłańskie 1921, biskupie 1938. Biskup Gdańska 1938–1964. W więzieniu 1945–1953, 1953–1956 internowany w klasztorach na terenie Polski; od 1956 mieszkał w Niemczech; faktycznie od 1956 diecezją gdańską kierował bp Edmund Nowicki.

⁷²⁹ Wiesław Dubielak (1934–1985), ksiądz, wikariusz parafii Łomianki 1961–1962, święcenia 1960, wikariusz parafii Pruszków czerwiec–październik 1962, Skierniewice 1962–1964, Piastów 1964–1965, Nawrócenia św. Pawła Apostoła w Warszawie 1965, św. Jadwigi 1965, św. Józefa, Niepokalanego Poczęcia NMP, św. Józefa, Matki Bożej Królowej Polski w Aninie, magisterium z teologii ATK 1964, magisterium z pedagogiki na UW 1965, w latach

Ks[ia]dz prof. **Romaniuk**⁷³⁰ z Semin[arium] Metrop[olitalnego] – w sprawie pracy naukowej na KUL. Wnioski: 1) habilitację na KUL może spokojnie robić; 2) od obow[iązków] prefektowskich w sem[inarium] w[arszawskim] będzie uwolniony od wakacji; 3) pierwszymi są obowiązki w sem[inarium], a nie na KUL.; 4) kierunek ogólny – praca naukowa.

W sprawie Instytutu Karmelitańskiego⁷³¹ żyjącego w świecie – p[ani] **Stabrowska**⁷³² i ks. **Twardowski**⁷³³. Składają projekt statutu Instytutu. Przekazują go o. **Wilkowi**.

12.30. **Sekretarz ambasady USA**⁷³⁴ w sprawie wizyty nowego ambasadora USA⁷³⁵ na Miodowej. Proszę, by złożyć panu ambasadorowi życzenia owocnej pracy. Jednak nasze spotkanie odłożymy do czasów pomyślniejszych.

13.00. [Ks]ia[ź]d[ź] prałat **Ugniewski**, w sprawie 40-lecia Fundacji im. Piusa XI Chotomów–Tarchomin. Opowiada historię powstania Fundacji. Wyznaczamy termin na 19 maja, godz. 17.00.

17.00. B[iskup] Z[ygmunt] **Choromański**, po rozmowie wczorajszej z dyr. **Żabińskim** w sprawie paszportów dla biskupów do Rzymu. Dyr[ektor] **Żabiński** jest zdania, że nie wszyscy zasługują na paszport, na co otrzymał odpowiedź, że idzie o prawa obywateli, a nie o zasługi.

Kancelaria Sejmu odesłała pismo sekretarza Episkopatu, jako odpowiedź na pismo Episkopatu. Pisma sekretarza nie przyjęto z uwagi na jego „formę i treść”.

18.00. **Jerzy Zawieyski**, sprawy KIK, odczytu⁷³⁶ D[ominika] **Morawskiego**⁷³⁷; wyjazd **Stommy** i **Mazowieckiego**⁷³⁸ nic dobrego nie daje, zniekształcają obraz sytuacji

1971–1973 asystent na kierunku pedagogiki UW. W 1974 wyjechał do Niemiec, potem przeniósł się do Francji i podjął pracę na uniwersytecie w Caen. Zmarł w Caen.

⁷³⁰ Kazimierz Romaniuk (ur. 1927), wykładowca biblistyki w WMSD 1961–1982, święcenia kapłańskie 1951, biskupie 1982. Wikariusz parafii Raszyn, studia biblijne w Rzymie i Jerozolimie, prefekt alumnów WMSD 1961–1971, rektor tegoż 1971–1982, profesor KUL i ATK, biskup pomocniczy warszawski 1982–1992, pierwszy ordynariusz diecezji warszawsko-praskiej 1992–2004.

⁷³¹ Żeński instytut karmelitański Najświętszej Pani Życia (Notre Dame de Vie), założony w 1932 przez bł. Marię Eugeniusza (Henryka) Grialou (1894–1967). Jego celem jest apostołat kontemplacyjny w świecie. Inicjatorem przeszczerpienia Instytutu, po 1947, do Polski był o. Józef Prus OCD (?–1962). Pierwszą tzw. posługującą generalną była Józefa Przysasz, 1957–1965. W Polsce nosił nazwę: Świecki Instytut Karmelitański „Elianium”.

⁷³² Helena Katarzyna Stabrowska (1921–1987).

⁷³³ Jan Twardowski (1915–2006), ksiądz, poeta, święcenia 1948, rektor kościoła klasztoru wizytek w Warszawie 1959–2006. Doktor *honoris causa* KUL.

⁷³⁴ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁷³⁵ Od 2 III 1962 do końcowych miesięcy 1965 ambasadorem USA w Polsce był John Moors Cabot (1901–1981).

⁷³⁶ Nie udało się ustalić, o jaki odczyt chodzi.

⁷³⁷ Dominik Dzierżykraj Morawski vel Dominik Morawski (1921–2016), dziennikarz, watykanista, specjalista od krajów Europy Środkowo-Wschodniej, opozycji antykomunistycznej i roli Kościoła w bloku wschodnim. Współzałożyciel KIK w Warszawie. Sekretarz Karola Popiela 1946–1947. Od 1958 w USA jako stypendysta Fundacji Forda. Od 1963 na emigracji – mieszkał w Rzymie, w 1971 uzyskał obywatelstwo włoskie. Rzymski korespondent paryskiej „Kultury” 1973–1987, od 1982 watykański korespondent Sekcji Polskiej BBC. Do Polski powrócił w 2003. Od 1972 związany ze służbą wywiadu PRL jako kontakt operacyjny pseud. „Sao”; inne pseudonimy: „Realista”, „Hrabia”, „Graf”.

⁷³⁸ Tadeusz Mazowiecki (1912–2013), redaktor naczelny miesięcznika „Więź” 1958–1981, poseł z ramienia katolickiej grupy „Znak” 1961–1972, działacz Stowarzyszenia PAX 1949–1955, pracownik „Dziś i Jutro” oraz zastępca redaktora naczelnego „Słowa Powszechnego” 1950–1952. Współzałożyciel i redaktor naczelny „Wrocławskiego

Kościół w Polsce. Wnoszę zastrzeżenie co do ustawiania spraw Kościoła w „Informations Int[ernationales] Cath[oliques]” – okazuje się, że „numer polski” robili panowie ze „Znaku”, od Frankowskiego i i[nni].

28 marca 1962, środa

Warszawa

Na Mszy św. **s. Adela** urszulanka [Unii Rzymskiej] i przełożona s[ió]s[tr] Notre Dame z Opola⁷³⁹; jestem zdania, że nie powinny jechać na kapitułę do Monachium.

9.00. Ks[iądz] **rektor Miziolek** – terminarz prac, uroczystości, sesji; omawiamy pokłosie dyskusji na sesji K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej].

11.00. Stary Polak z Kanady, prosi o błogosławieństwo i o obrazki.

11.15. B[isku]p **H[enryk] Strąkowski** – sprawy duszpasterstwa trzeźwości. Zgadzam się na dokompletowanie konsulty przez przyjęcie ks. **Pylaka**⁷⁴⁰, który byłby sekretarzem biskupa przewodniczącego.

11.45. Ks[iądz] prowincjał jezuitów St[efan] **Dzierżek**; omawiamy sprawę święceń kapłańskich i o **Domaradzkiego**; oddałem jego list dla prokuratora prow[incji]⁷⁴¹.

15.00. Przygotowuję korespondencję w związku z nominacją ks. **J[erzego] Ablewicza**⁷⁴² na biskupa tarnowskiego.

19.00. D[okto]r **E[ugeniusz] Ozimowski**.

29 marca 1962, czwartek

Warszawa

9.30. Matka **Piller**, przełożona gen[eralna] Sług Jezusa z radą gen[eralną].

Ks[iądz] dyr. Al[eksander] **Grabowski** z ATK, sprawy konwiktu teolog[icznego] i biblioteki.

„Tygodnika Katolików” 1953–1955. Współzałożyciel KIK w Warszawie 1957. Od 1976 związany z ruchem opozycyjnym; w sierpniu 1980 na czele Komisji Ekspertów Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego. Redaktor naczelny „Tygodnika Solidarność” 1981. Internowany w stanie wojennym grudzień 1981 – grudzień 1982. Uczestnik rozmów w Magdalence 1988–1989, obrad plenarnych okrągłego stołu 1989, poseł w III RP 1989–2001. Pierwszy premier III RP 1989–1991. Założyciel i przewodniczący Unii Demokratycznej 1991–1994 i Unii Wolności 1994–1995. Uhonorowany Orderem Orła Białego 1995.

⁷³⁹ Maria Janina, Elfryda Małgorzata, Wizer, SSND (1915–2010), przełożona prowincjalna 1958–1974, w zakonie od 1930, prowadząca internat dla dziewcząt w Bielsku Białej 1941–1950, przełożona domu zakonnego w Bielsku Białej 1951–1958. Honorowe obywatelstwo Bielska Białej 1998. Dyplom „Zasłużonej dla m. Bielska Białej” 2004.

⁷⁴⁰ Bolesław Pylak (1921–2019), ksiądz, wykładowca teologii dogmatycznej w seminarium lubelskim i na KUL 1952–1994, święcenia kapłańskie 1948, biskupie 1966, biskup pomocniczy w Lublinie 1966–1974, wikariusz kapituły 1974–1975, biskup lubelski 1975–1992, pierwszy arcybiskup metropolii lubelskiej 1992–1997. Zarejestrowany w 1959 jako TW pseud. „Teolog”; w 1965 odmówił współpracy. Ponownie zarejestrowany w 1971 pod pseudonimem „Bolesław”.

⁷⁴¹ Odpowiedzialny za sprawy ekonomiczne prowincji. Wówczas był nim o. Tadeusz Koczwarą.

⁷⁴² Jerzy Karol Ablewicz (1919–1990), ksiądz, wykładowca filozofii 1949–1962 i wicerektor 1957–1962 seminarium duchownego w Przemyślu, święcenia kapłańskie 1943, biskupie 1962, biskup tarnowski 1962–1990, obdarzony godnością arcybiskupa *ad personam* 1987. Głosił rekolekcje w Watykanie w 1981.

Ks[ia]dz **Nawrocki TJ**⁷⁴³ – w sprawie swej pracy w Komisji Duszp[asterskiej] Ep[isko]patu i w Komisji Duszp[asterskiej] Kurii M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Proszę, by nie zajmował się zbieraniem plotek po diecezjach, do czego ma skłonność, gdyż to może utrudnić mu pracę właściwą, do której jest powołany.

Ks[ia]dz **kanclerz Kurii Krakowskiej**⁷⁴⁴, otrzymuje upoważnienie dla arcybiskupa Baziaka do prowadzenia spraw materialnych obrządku gr[recko]kat[olickiego] na terenie archidiec[ezji] krakowskiej.

16.00. P[an] **Malarecki**.

18.00. Warszawskie lekarki proszą o wiadomości z Rzymu. Pozostają na wieczery.

20.00. Nasza siostra **Eustazja**⁷⁴⁵ obchodzi imieniny; zebraliśmy się w pokoju sióstr, przyszła matka **Edyta**. Z pomocą adapteru wysłuchujemy śpiewów gregoriańskich.

30 marca 1962, piątek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. dwie pracownice kolejowe z wagonów pociągu Zebrzydowice–W[arsza]wa proszą o błogosławieństwo. Dwie siostry szarytki⁷⁴⁶ udające się do Paryża, do Domu św. Kazimierza⁷⁴⁷. Młoda para narzeczonych – Zosia Cyran⁷⁴⁸ z Markiem [Decowskim]⁷⁴⁹ – proszą o błogosławieństwo.

Dwie siostry służebniczki z Pleszewa, s. Tarsycja **Banaszyńska**⁷⁵⁰ i s. Adela **Kozłowska**⁷⁵¹, wyjeżdżające do Szwecji na pracę.

⁷⁴³ Stanisław Nawrocki SJ (1915–1986), członek Komisji Duszpasterskiej Episkopatu 1960–1967, w zakonie od 1930, święcenia 1941, od 1945 zastępca krajowego promotora Sodalicii Mariańskich i moderator Sodalicii Akademickiej w Krakowie. W 1950 aresztowany za działalność sodalicijną i skazany na 12 lat więzienia, zwolniony w 1955. Rekolekcionista w Czechowicach 1956–1957, kapelan studentów w Krakowie 1957–1960, prowincjał Prowincji Małopolskiej 1967–1973, animator kultu Serca Bożego; za działalność społeczną i opiekuńczą w czasie okupacji odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami.

⁷⁴⁴ Mikołaj Kuczkowski (1910–1995), ksiądz, kanclerz Kurii Krakowskiej 1952–1981, święcenia 1944. Przed wstąpieniem do seminarium ukończył studia prawnicze na UJ i zdobył uprawnienia adwokackie. Wikariusz parafii w Wadowicach, Jaworznie–Szczakowej, administrator, a następnie proboszcz parafii św. Maksymiliana w Nowej Hucie–Mistrzejowicach 1976–1988. Kanonik kapituły wawelskiej 1964, kustosz kapituły wawelskiej 1983, szambelan papieski 1968, prałat honorowy papieski 1970.

⁷⁴⁵ Eustazja Janina Boroń CSSE (1912–2017), w Domu Prymasowskim w Warszawie od listopada 1956 do końca października 1963, w zgromadzeniu od 1936, przełożona domu zakonnego w gnieźnieńskiej rezydencji prymasowskiej 1 XI 1963 – 31 X 1981.

⁷⁴⁶ Były to: s. Jadwiga Kozanecka SM (1912–1987), w zgromadzeniu od 1935; s. Krystyna Paluch SM (ur. 1930), w zgromadzeniu od 1950.

⁷⁴⁷ Założony w okresie powstania styczniowego przez s. Teofilę Mikułowską na potrzeby emigracji polskiej. W nim przebywał i zmarł Cyprian Norwid. Dom istnieje nadal, a siostry opiekują się chorymi i starszymi.

⁷⁴⁸ Córka dr Janiny Cyran (ur. 1938), stomatolog leczącej kard. Wyszyńskiego.

⁷⁴⁹ Marek Decowski (ur. 1938).

⁷⁵⁰ Tarsycja Weronika Banaszyńska BDNP (ur. 1930), w zgromadzeniu służebniczek pleszewskich od 1949, w Szwecji 1962–1964, w Instytucie na via Cavallini w Rzymie 1964–1989, Zakopane 1989–1990, Pleszew od 1990.

⁷⁵¹ Adela Anna Kozłowska BDNP (ur. 1935), w zgromadzeniu służebniczek pleszewskich od 1958, na placówce w Oskarström (Szwecja) 1962–1967. Tam, w 1966, złożyła śluby wieczyste. 1967–1984 w Södertälje (Szwecja), gdzie była 1978–1984 przełożoną domu. Ponownie w Oskarström 1984–2010, gdzie była przełożoną domu 1991–1994.

Ks[iądz] **Bogdan Niemczewski**⁷⁵² z Krakowa, sprawy wniesione przez Kapitułę Krakowską co do obsadzenia stolicy biskupiej krakowskiej.

Ks[iądz] **dr Grużewski** z KUL, w sprawie jego dalszej pracy na KUL; są zastrzeżenia natury dydaktycznej. Dostał urlop bezpłatny. Chce mieszkać w Lublinie, by robić pracę habilitacyjną.

B[isku]p J[an] **Jaroszewicz**, wizytacja u dominikanów; c[asus] *Kielcen*[sis]⁷⁵³.

12.00. D[okto]r **Studentowicz** – program konferencji o *Mater et Magistra* w KIK. Utrzymać kontakt z abp. **Kominkiem** i bp. **J[erzym] Modzelewskim**. Główny referat – ks. prof. **Majka**⁷⁵⁴.

16.00. Ks[iądz] **dr Zygfryd Kowalski**⁷⁵⁵ z Chełmży wyraża konsens kanoniczny na biskupstwo. Prosi o zwłokę 3-tyg[odniową] w publikacji, gdyż buduje dach w Chełmży na kościele i mogliby mu popsuć sprawę.

17.00. Ks[iądz] prof. **Ablewicz** z Przemyśla, mianowany przez Ojca św. biskupem ordynariuszem w Tarnowie. Prosi o wyjednanie u Ojca św. zwolnienia go z tego urzędu. Czuje się niegodny i nieprzygotowany. Po długiej dyskusji przyjął listy i chce rozmawiać ze swoim biskupem Bardą⁷⁵⁶.

20.00. Konferencja dla duchowieństwa Warszawy o podróży do Rzymu. Przybyło przeszło 250 księży; konferencja trwała 2 godz[iny], była ilustrowana^a fotografiami [wyświetlanymi] przez epidiaskop. Wszyscy otrzymali teksty przemówień Ojca św. i moich, wysłuchali z taśmy magnetofonowej tych przemówień. Instytut rozdał przeszło 200 kopert z tymi przemówieniami.

W obydwu placówkach była wychowawczynią w prowadzonym przez siostry przedszkolu. Od 2010 w domu genealnym zgromadzenia w Luboniu k. Poznania.

^a *W rękopisie*: naświetlana.

⁷⁵² Bogdan Niemczewski (1885–1976), ksiądz, oficjał Sądu Metropolitalnego w Krakowie 1936–1976. Świecenia 1907. Prefekt i wicerektor seminarium duchownego w Krakowie 1914–1918, rektor Instytutu Polskiego w Rzymie 1922–1926, proboszcz parafii św. Floriana w Krakowie 1926–1939. W kapitule katedralnej krakowskiej od 1939, jej dziekan 1958–1976.

⁷⁵³ *Łac.* sprawa, przypadek kielecki.

⁷⁵⁴ Józef Majka, ps. Józef Fidalski (1918–1993), ksiądz, wykładowca katolickiej nauki społecznej i socjologii religii na KUL 1952–1971 i w seminarium duchownym w Tarnowie 1950–1970, święcenia 1942, kierownik Krajowej Centrali Caritas 1936–1947, wykładowca na PAT w Krakowie 1968–1980, dziekan PWT we Wrocławiu i rektor seminarium duchownego we Wrocławiu 1970–1988, współorganizator Wrocławskich Dni Duszpasterskich, konsultor Rzymskiego Sekretariatu dla Niewierzących, profesor zwyczajny 1985, protonotariusz apostolski 1990.

⁷⁵⁵ Zygfryd Kowalski (1910–1995), ksiądz, proboszcz parafii Chełmża 1952–1962, święcenia kapłańskie 1932, biskupie 1962. Kapelan bp. Stanisława Okoniewskiego 1933–1935, wikariusz parafii NMP w Toruniu 1935–1937, katecheta młodzieży pomaturalnej w Toruniu 1937–1939, w czasie wojny ponownie duszpasterz w parafii NMP w Toruniu, prefekt szkół i duszpasterz akademicki w Toruniu 1945–1952, doktorat na Wydziale Humanistycznym UMK w 1951, biskup pomocniczy chełmiński 1962–1991, wikariusz kapitulny diecezji chełmińskiej 31 XII 1980 – 2 VII 1981.

⁷⁵⁶ Franciszek Barda (1880–1964), biskup przemyski 1933–1964, święcenia kapłańskie 1904, biskupie 1931. Wykładowca w seminarium duchownym w Poznaniu 1919–1925, rektor Kolegium Polskiego w Rzymie 1925–1931, rektor seminarium duchownego w Krakowie 1930–1931, biskup pomocniczy diecezji przemyskiej 1931–1933.

31 marca 1962, sobota

W[arsza]wa – Olsztyn

7.30. Na Mszy św. prof. Zofia **Trzińska-Kamińska**, dziękuje za pomoc udzieloną mężowi, który teraz objeżdża Włochy. Proszę, by zaprojektowała pomnik Matki Bożej do ogrodu prymasowskiego.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Pierwsza sprawa – decyzja o witrażach do Bazyliki. Decyzja jednogłówna: przyjąć trzy i pół witraża do prezbiterium, według projektu **prof. Pękalskiego** ^a z Wrocławia. Pierwszy raz na sesji jest bp Br[onisław] **Dąbrowski**. Sprawa **Wołomina** wróciła na porządek dzienny. Sesja trwa do godz. 12.30.

13.00. Obiad i krótki odpoczynek.

14.00. Wyjazd do Olsztyna z [ks.] prał. **Padaczem**. Droga dobra do Mławy; później zaczynają się progi lodowe, o które spodem ociera się wóz. Jednak posuwamy się powoli do Niedzicy. Później droga się poprawia.

17.00. W Olsztynie. Jest już kilku biskupów, m.in.: bp **Latusek**, bp **Pękala** i bp **Blecharczyk** ⁷⁵⁷ z Tarnowa, bp **Kulik** ⁷⁵⁸ z Łodzi. Wręczam bp. Obląkowi krzyż biskupi przywieziony z Rzymu od Ojca św. oraz kielich i *cyborium* ⁷⁵⁹, pochodzące też z darów papieża.

19.00. Wieczera.

19.45. W kaplicy domowej bp **Obląk** składa *iuramentum* w obecności kilku biskupów, którzy podpisują formularze jako *praesentes* ⁷⁶⁰.

Jutro **mój Ojciec** kończy 86 lat w dobrym zdrowiu. Ks[iądz] **Borowiec** będzie gospodarzem uroczystości domowych.

^a W rękopisie skreślenie: Perkalskiego.

⁷⁵⁷ Michał Blecharczyk (1908–1965), biskup pomocniczy w Tarnowie 1958–1965, święcenia kapłańskie 1932, biskupie 1958. Ojciec duchowny 1945–1951, profesor seminarium duchownego w Tarnowie 1951–1953, proboszcz parafii Brzesko 1953–1958.

⁷⁵⁸ Jan Wawrzyniec Kulik (1918–1995), biskup pomocniczy łódzki 1959–1993, święcenia kapłańskie 1945, biskupie 1959. Notariusz kurialny i wykładowca w seminarium duchownym w Olsztynie 1954–1957, kanclerz kurii biskupiej w Łodzi 1957–1959, wikariusz generalny, dziekan kapituły katedralnej, proboszcz parafii Serca Jezusowego w Łodzi od 1970.

⁷⁵⁹ W liturgii rzymskiej: puszka eucharystyczna, naczynie do przechowywania postaci eucharystycznych.

⁷⁶⁰ *Lac.* obecni.

KWIECIEŃ

1 kwietnia 1962, niedziela

Olsztyn – Frombork⁷⁶¹ – Olsztyn

7.00. Wyjazd do Fromborka. Droga podła, wskutek lodowych gór na trasie, zwłaszcza koło Pieniężna. Pan Stanisław zdaje egzamin z umiejętności manewrowania wozem, jadąc zazwyczaj po grzbiecie „lodowców”, dzięki czemu unika zaczepiania spodem. Nieraz wóz usuwa się w koleinę. Wieziemy bp. **Wilczyńskiego**.

9.00. Jesteśmy w **Braniewie** na plebanii u ks. dziekana Józefa^a **Czajki**⁷⁶². Krótki postój.

9.15. Wyjazd do Fromborka.

9.30. Przed katedrą; dojazd wśród wielkiego błota przed katedrę. Ks[iądz] **Maciak**⁷⁶³ nie dba o to, by położyć tu kilka płyt. Zrobiłby to każdy proboszcz na wsi najbardziej zapadłej.

Konsekracja odbywa się sprawnie. Współkonsekratorami są bp Pękala i bp **Blecharczyk**; współdiecezjanie b[isku]p[a] elekta. Ceremonie prowadzi ks. prof. **Zdanowicz**⁷⁶⁴. Chór jest katedralny. Odczuwa się początkowo chłód, ale katedra, wypełniona ludem po brzegi, powoli ogrzewa się. B[isku]p **Wilczyński** wygłasza krótkie przemówienie powitalne. Po zakończeniu obrzędu konsekracji wygłaszam od ołtarza, na środku świątyni, przemówienie. Wracamy przez główne drzwi. Trudno wydobyć się przez błoto.

13.00. Rozmowa z bp. **Nowickim**.

13.15. Obiad. Wygłoszono 13 mów. B[isku]p **Obląg** dał przykład historycznej dokładności. Nikogo nie pominął.

16.00. Wyjazd do **Olsztyna** poprzez progi i góry lodowe.

^a *W rękopisie:* Stanisława.

⁷⁶¹ We Fromborku, dawnej stolicy diecezji warmińskiej, znajduje się katedra. W 1945 stolicę diecezji przeniesiono do Olsztyna, ale katedra pozostała we Fromborku.

⁷⁶² Józef Czajka (1903–1974), proboszcz parafii św. Katarzyny w Braniewie 1958–1962, święcenia 1932, dziekan braniewski. Proboszcz parafii Ząbrów 1962–1965, od 1965 rezydent w Iławie. Kanonik honorowy dobromiejskiej kapituły kolegiackiej 1963.

⁷⁶³ Zygmunt Maciak SDB (1918–1976), ksiądz, proboszcz katedry we Fromborku 1954–1970, w zgromadzeniu od 1937, święcenia 1949. Rekolekcjonista w domu zgromadzenia w Głoskowie-Zielonym 1970–1972, dyrektor domu salezjańskiego w Czerwińsku 1972–1976.

⁷⁶⁴ Stanisław Zdanowicz (1906–1978), ksiądz, profesor liturgiki w seminarium duchownym w Olsztynie od 1951, święcenia w Wilnie 1934, wikariusz w Wilnie i w Grodnie. Po wojnie misjonarz w Białymstoku, doktorat teologii w zakresie liturgii na Wydziale Teologicznym UJ 1950. Prałat honorowy Jego Świątobliwości.

18.00. W domu. Rozmowa z bp. W[ilczyńskim]. Na wieczerzę przychodzą księża pracujący w kurii, m.i[n]. ks. **Zajkowski Stefan**⁷⁶⁵.

2 kwietnia 1962, poniedziałek Olsztyn – Gniezno

8.00. Msza św. w kaplicy domu biskupiego; obecne są siostry pracujące w kurii diec[ezjalnej]⁷⁶⁶, w seminarium diec[ezjalnym]⁷⁶⁷ i członkinie Instytutu z Gietrzwałdu⁷⁶⁸.

Po śniadaniu rozmowa z ks. prał. **Wojtukiewiczem**⁷⁶⁹ i członkiniami Instytutu.

10.35. Wyjazd do Gniezna; droga prowadzi przez Olsztynek, Ostródę – objeżdżamy z powodu trudności drogowych, wielkie pokłady lodu na jezdni – Lubawę, Kowalewo Pom[orskie], Toruń, Inowrocław, Strzelno. Zatrzymujemy się w lesie k[óło] Torunia, pod Gniewkowem. Pada deszcz. Trudno wyjść z auta. Wzięło ono „chrzest” drogowy przez ciężki debiut po górach lodowych z Mławy do Fromborka i z powrotem do Brodnicy.

16.45. W Gnieźnie. Przychodzą biskupi, ks. inf. **Durzyński**⁷⁷⁰, ks. **Michalski**, ks. **Kłoniecki**. B[iskup] **Bernacki** opowiada o wstrzymaniu robót przebijania ławy fundamentów między wieżami katedralnymi. Pytam, kto zdecydował o tej robocie. Ja ostatnio mówiłem księdzu Michalskiemu, że nie będziemy tego robić z uwagi na zagrożenie statyki wież. Ks[iaźd] M[ichalski] nic o tym nie pamięta. Zaslania się planem roboczym jako niezbędnym warunkiem do dalszych prac. Widocznie ks. M[ichalski] był bardzo zmęczony, skoro nie przypomina sobie moich zastrzeżeń. Rozmowa staje się nieprzyjemna. Żałuję, że jest prowadzona wobec świadków. Może i lepiej, gdyż sam zauważyłem, że ks. M[ichalski] stracił plan pracy i prowadzi roboty przy bazylice dorywczo. Postanawiamy zrobić jutro wizję lokalną.

⁷⁶⁵ Stefan Zajkowski (1901–1988), ksiądz, oficjał sądu biskupiego w Olsztynie 1959–1978; święcenia 1926 jako kapłan diecezji łuckiej. Z niewoli sowieckiej wydostał się z armią Andersa, w Polsce od 1947. Proboszcz parafii św. Józefa w Pasłęku 1949–1959, wykładowca prawa kanonicznego w seminarium duchownym w Olsztynie 1950–1954. Infułat 1973.

⁷⁶⁶ W kurii pracowały siostry ze zgromadzenia Rodziny Maryi.

⁷⁶⁷ W seminarium diecezjalnym i w siedzibie biskupa pracowały siostry ze zgromadzenia sióstr Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza, (obliczanki).

⁷⁶⁸ Instytut Służebnic Ołtarza założony w 1962 w Gietrzwałdzie przez księdza Józefa Wojtukiewicza i Adelę Gertrudę Stefanowicz (1887–1961); wywodzi się z apostolatu świeckich zainicjowanego w latach międzywojennych w Wilnie; formuje członkinie w duchowości eucharystycznej i benedyktyńskiej – umiławanie liturgii i uświatającej roli pracy; prowadzi Warmińskie Studium Katechetyczne.

⁷⁶⁹ Józef Wojtukiewicz (1901–1989), ksiądz, od 1958 w Gietrzwałdzie, diecezja warmińska, wykładowca w seminarium duchownym w Olsztynie, święcenia 1924. Przed wojną wykładowca w seminarium duchownym w Łucku. Od 1937 w Wilnie. W czasie wojny wykładowca na tajnych kompletach, przygotowujących świeckich do pracy apostolskiej. 1945–1947 w Częstochowie – rektor Instytutu Katolickiego i wykładowca w paulińskim seminarium duchownym. 1947–1958 z Instytutem Służebnic we Wrocławiu. Szambelan papieski 1959, prałat domowy 1963.

⁷⁷⁰ Stefan Durzyński (1886–1981), ksiądz, referent duszpasterski Kurii Metropolitalnej Gnieźnieńskiej 1946–1981, święcenia 1909. Kanclerz Kurii Metropolitalnej w Poznaniu 1924–1929, referent kancelarii prymasa Polski w Poznaniu 1927–1939, obrońca węgła w Trybunale Prymasowskim, po 1945 przeniósł się do Gniezna, członek prymasowskiej kapituły gnieźnieńskiej od 1946, uroczystościowy kaznodzieja katedralny, kustosz w kapitule prymasowskiej od 1963 z przywilejem noszenia infuły.

3 kwietnia 1962, wtorek

Gniezno

9.00. Wizja lokalna w katedrze w obecności b[isku]pów sufraganów, ks. **Michalskiego** i inżyniera⁷⁷¹. Oglądamy wyręb muru od nawy głównej, później od krypty międzywieżowej. Natrafiono na komorę, powyżej wyrębu od krypty. Trudno stwierdzić, czy mur ma jakąś funkcjonalność; nie jest on monolitem, chociaż w miejscu wyrębu jest najbardziej zwarty.

Po oglądzie postanowiłem zaprosić rzeczoznawców. Wróciwszy do domu, poprosiłem bp. B[ernackiego] o zwołanie sesji kapituły na jutro. Wczorajsza dyskusja – zdaniem bp. Cz[erniaka] – ma znaczenie, gdyż ks. M[ichalski] jest raczej człowiekiem czynu niż narad i nie zawsze informuje kapitułę o swych poczynaniach. Może więc dyskusja uwrażliwi go na konieczność zasięgania rad.

11.00. Ks[iądz] **Łapka**⁷⁷² – dziękuje za godność radcy duchownego.

11.15. B[isku]p [Zygryd] **Kowalski** z Chełmży, nowy sufragan chełmiński, ustalił z bp. K[azimierzem] **Kowalskim**, że czas publikacji mógłby być w W[ielkim] Tygodniu, konsekracja – 29 czerwca.

Ks[iądz] **generał Posadzy**⁷⁷³ z Poznania – sprawy duchowieństwa Tow[arzystwa] Chrystusowego, na emigracji.

19.00. Przyjechał abp **Baraniak** – omawiamy sprawy soborowe. Po wieczery dłuższa rozmowa. Odjechał o godz. 20.30.

4 kwietnia 1962, środa

Gniezno

9.00. B[isku]p J[an] **Czerniak**, porządek dzienny obrad dzisiejszej kapituły.

B[isku]p **Bernacki**, podnosi zastrzeżenia przeciwko nominacji ks. **Bolza** na wiceoficjała; informuję, że ks. B[olz] jest jedynym kapłanem, który przyznał się do swoich win, dokonał restytucji pobranych sum z Urzędu [do] spraw Wyznań. Jest najstarszym pracownikiem Sądu. Trzeba winy przebaczać. B[isku]p B[ernacki] nie jest przekonany.

Ks[iądz] **Kobs**, sytuacja w sem[inarium]; pomoc na nabycie lodówki otrzymuje. Chce ustąpić ze swego stanowiska. Proszę, by jeszcze trochę poczekał.

Ks[iądz] **Raiter** – w sprawie W[ydziału] N[auki] Katolickiej. Dziekani słabną w postawie wobec zagrożenia karami za punkty katechetyczne.

Ks[iądz] prof. **Lipiński** – w sprawie synodu.

⁷⁷¹ Prawdopodobnie chodziło o inż. Holasa.

⁷⁷² Mieczysław Łapka (1898–1971), ksiądz, proboszcz parafii św. Michała Archanioła w Gnieźnie 1946–1971, święcenia 1921. Proboszcz parafii Janowiec Wielkopolski 1932–1939, 1945–1946, wywieziony przez Niemców, okres okupacji spędził w Częstochowie. Kanonik honorowy kapituły kolegiaty św. Jerzego, radca duchowny od 1962.

⁷⁷³ Ignacy Posadzy TChr (1898–1984), przełożony generalny zgromadzenia 1932–1968, pierwotnie kapłan archidiecezji poznańskiej, święcenia 1921, współzałożyciel – z kardynałem Hlondem – zgromadzenia chrystusowców 1932, założyciel zgromadzenia misjonarek Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej 1958.

Ks[iądz] **Bolz**, dziękuje za nominację na wiceoficjała; proszę, by siedł spokojnie po linii dotychczasowej, pracy cierpliwej.

Przyjechała mgr **Teresa Romanowska** z Warszawy w sprawie tekstów do aprobaty. Jedzie do Gorzowa, Opola i Wrocławia.

11.30. Ks[iądz] **rektor Pacyna**, była próba wizytacji władz M[inisterstwa] O[święty] w Seminarium Arc[y]b[isku]pim. Zachowanie grzeczne. Ponowiono wizytację, która częściowo doszła do skutku. Omawiamy sprawę stosowania przepisów higienicznych w kuchni i w stołówce^a.

Ks[iądz] J[an] **Zaręba**, sprawy sądowe, współpracy z ks. Bolzem. Wizytacja w Sacré Coeur.

12.00. Prowizorzy Sem[inarium] Arc[y]b[isku]piego *pro re oeconomica*⁷⁷⁴, [ks.] prał. **Szymański**⁷⁷⁵ z Kowalewa i ks. **Namysłowski**⁷⁷⁶ z Szubina. Sprawy gospodarcze sem[inarium].

16.00. **Kapituła Metrop[olitalna]** – przedstawia mi projekt statutów synodalnych. Dłuższa debata nad odbudową bazyliki kat[edralnej]. Podkreślam sprawę odpowiedzialności całej kapituły za bieg prac w katedrze. Dyskusja była bardzo pożyteczna. Trwała dwie i pół godziny.

5 kwietnia 1962, czwartek

Gniezno – W[arsza]wa

9.00. Ks[iądz] prał. Słomkowski prosi o zwołanie konferencji teologów, dla rozpatrzenia projektu „szkoły ascetycznej” w Warszawie. Wypowiadał się za programem osnutym wokół nauki *De Corpore Christi Mystico* – żeby stworzyć szkołę ascetyczną, zbliżoną do **Mertona**⁷⁷⁷, **Merscha** i **Thilsa**, rzutującą na moralność i ascezę społeczną. Termin ustala się na m[iesiąc] czerwiec.

Ks[iądz] **Rybczyński**⁷⁷⁸ z Jedlca ponawia swoją prośbę o pozwolenie na studia prawa kan[onicznego] na KUL.

^a W rękopisie: stołowni.

⁷⁷⁴ Łac. dla sprawy ekonomicznej (materialnej).

⁷⁷⁵ Aleksander Szymański (1906–1981), ksiądz, proboszcz parafii Kowalew 1935–1939, 1945–1980, święcenia 1930, budowniczy świątyni w Kowalewie. Aresztowany przez Niemców w 1939 trafił do Fortu VII w Poznaniu a następnie do tymczasowego obozu w Łądzie n. Wartą, stamtąd zesłany do Guberni, resztę wojny przeżył w Brzeźnicy k. Bochni. Po powrocie do Kowalewa powtórnie zajął się budową świątyni parafialnej, gdyż tę zbudowaną Niemcy zniszczyli. Szambelan papieski.

⁷⁷⁶ Marian Namysłowski (1907–1986), ksiądz, proboszcz parafii św. Marcina w Szubinie 1952–1980, święcenia 1933. Wikariusz parafii farnej w Gnieźnie 1933–1934, praca duszpasterska wśród Polonii francuskiej 1934–1939, po wybuchu wojny podjął pracę duszpasterską w parafii Sokolniki, aresztowany przez Niemców. Po uwolnieniu przeniósł się do Generalnej Guberni, po wojnie wrócił do Sokolnik. Szambelan papieski.

⁷⁷⁷ Ludwik Thomas Merton OCR (1915–1968), Amerykanin, kapłan, święcenia 1949. Konwertyta 1938, dziennikarz największych gazet amerykańskich, w 1941 wstąpił do trapistów, mistrz nowicjatu 1955–1965, reprezentant mistyki studyjnej, zajmował się duchowością Dalekiego Wschodu, poeta.

⁷⁷⁸ Henryk Rybczyński (1925–2010), ksiądz, administrator parafii Jedlec 1958–1962, święcenia 1953. Studia z zakresu prawa kanonicznego na KUL od 1962, doktor prawa kanonicznego, pracownik naukowy KUL.

Ks[iądz] **infulat Durzyński** w sprawie statutu dla kapituły Kolegiaty św. Jerzego. Przygotuje całość na 23 kwietnia 1962 r.

Ks[iądz] **kan. Raiter**, wraca od przewodniczącego Miejskiej R[ady] N[arodowej]⁷⁷⁹, który wyraża obawę, że w dniu 29 kwietnia może być trudność z obchodami św. Wojciecha, gdyż miasto już się gotuje i stroi na 1 maja. Ks[iądz] R[aiter] oświadczył, że nam to nie przeszkadza.

12.15. Inż[ynier] **Holas** przedstawia plany przebudowy dachów nad *ambitus* i kaplicami katedry. Zacznie się od strony południowo-wschodniej, odbuduje się dach nad kaplicą i stworzy się nową kopułę na osi, za absydą. Omawialiśmy też wyręb, prowadzony w podziemiach. Inżynier H[olas] jest zdania, że miejsce wyrębu jest wybrane najwłaściwsze; chociaż częściowo naczyna [a] łuk przesklepieniowy, to jednak nie zakłóca jego nośności, zresztą niezbyt wielkiej. Daje gwarancję bezpieczeństwa. Obecny jest przy tej rozmowie bp **Bernacki** i ks. **Michalski**.

14.00. Wyjazd do Warszawy.

18.00. W domu.

6 kwietnia 1962, piątek

Warszawa

10.00. O[jciec] **Kieltyka**⁷⁸⁰, Szczyrzyc, pragnie skontaktować się z ks. Świderskim; nie wnosząc zastrzeżeń; sprawa bł. W[incentego] **Kadłubka**⁷⁸¹ – idzie o przesunięcie sprawy w kolejności; radzę się zwrócić do o. **Antonello** w Kongr[egacji] Rytów. Prosi o udział w uroczystościach ku uczczeniu błog. W[incentego] Kadłubka, w Jędrzejowie, 20 sierpnia [19]64 r. Sprawa **Staniątek**⁷⁸², gdzie jest stan głodowy⁷⁸³; udzielam pomocy. Sprawa o. **Huberta**⁷⁸⁴ z Rzymu.

Ks[iądz] **oficjał Duczyński**, sprawa zjazdu oficjałów.

^a W rękopisie skreślenie: przecina.

⁷⁷⁹ Tadeusz Franciszek Sobierski (1920–1969), przewodniczący MRN w Gnieźnie 1954–1969.

⁷⁸⁰ Stanisław Józef Kieltyka OCist (1914–1977), opat klasztoru w Szczyrzycu 1953–1971, święcenia 1940. Przeor klasztoru w Jędrzejowie 1945–1953.

⁷⁸¹ Wincenty Kadłubek (ok. 1155 – 1223), ok. 1194 prepozyt katedry w Sandomierzu, biskup krakowski 1208–1218, uczestnik Soboru Laterańskiego IV. Po rezygnacji z urzędu biskupiego osiadł jako mnich w klasztorze cystersów w Jędrzejowie. Beatyfikowany 1764. Proces kanonizacyjny od 1962. Autor *Kroniki polskiej* obejmującej dzieje państwa polskiego od legendarnych początków do 1202.

⁷⁸² Staniątki k. Niepołomic, okolice Krakowa, pierwszy klasztor benedyktynek powstały na ziemiach polskich – 1228.

⁷⁸³ Rok wcześniej, na podstawie ustawy o rozwoju systemu oświaty i wychowania z 15 VII 1961, władze państwowe zlikwidowały szkołę prowadzoną przez zakon, pozbawiając tym samym klasztor elementarnych podstaw utrzymania.

⁷⁸⁴ Hubert, Franciszek, Kostrzański OCist (1913–2002), w zakonie od 1937, święcenia 1942; po przedostaniu się na Zachód kapelan w Armii Andersa. Przebywał m.in. we Włoszech, w Anglii, Stanach Zjednoczonych (Chicago). Opat klasztoru w Szczyrzycu 1971–1996. Po rezygnacji z tej funkcji wrócił do posługi kapelana w klasztorze sióstr józefitek w Chicago. Tam zmarł.

Ks[iaǳ] kan. **Hrynyk** w sprawie obrządku gr[eco]kat[olickiego]. Otrzymuje pomoc. Daje się dyspensę od postów biz[antyjskich]. Prosi o dyspensę od liturgicznych form biz[antyjskich], w absolucji⁷⁸⁵ i w *missa presanctificatorum*⁷⁸⁶.

O[jciec] **Chudy TJ**⁷⁸⁷ w sprawie wyjazdu na Kongres Filmu i Telewizji w Montrealu. Otrzymuje pozwolenie.

Ks[iaǳ] dyr. **Siemienik**⁷⁸⁸ okazuje projekt „Rytuału Polskiego” i otrzymuje wstęp z rozporządzeniem wykonawczym, o wejściu w życie z dniem 1 stycznia 1963 r.

D[okto]r **Braun**, dalszy ciąg prac unijnych⁷⁸⁹, wskazania; zajmą się problemami dogmatycznymi, zwłaszcza nauką Kościoła *De Corpore Christi Mystico*, która jest zasadniczą siłą jednoczącą.

D[okto]r Zofia **Zielińska**⁷⁹⁰ i W[anda] **Terpiłowska**⁷⁹¹ w sprawie projektu statutu dla Instytutu „Veritas et Caritas”⁷⁹².

16.00. **Jerzy Zdziechowski**⁷⁹³ z Paryża, w sprawie Wyd[awnictwa] Pologne-Allemagne.

18.30. W Semin[arium] Metrop[olitalnym]. Po wieczery wygłosiłem do kleryków pogadankę o podróży do Rzymu i o Soborze Watyk[ańskim] II. Trwała dwie godz[iny].

7 kwietnia 1962, sobota

W[arsza]wa

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Rozpatrujemy sprawozdania Komisji Rewizyjnych: Kurii Metrop[olitalnej], Hospicjum „Roma”, Domów Księża Emerytów, Semin[arium] M[e]t[ro]p[olitalnego], cmentarzy warszawskich. Projektuje się budowę domów administracyjnych na Powązkach i na Woli oraz kaplicy na cmentarzu Wolskim.

Po sesji bp **Zygmunt Choromański** informuje o zapytaniu U[rzędu] [do] s[praw] W[yznań], czy prawdą jest, że prymas P[olski] zaprosił do Polski kard. Königa, kard. **D’Altona** i kard. Döpfnera. B[isku]p **Zygmunt Ch[oromański]** nie wiedział, co odpowiedzieć.

^a W rękopisie: „Caritas et Veritas”.

⁷⁸⁵ Absolucja, uwolnienie, rozgrzeszenie; ryt i formuły stosowane zwłaszcza przy udzielaniu sakramentu pokuty.

⁷⁸⁶ *Łac.* Msza św. z darów uprzednio konsekrowanych; uroczysty obrzęd Komunii św., do 1956 r. stosowany w liturgii wielkopostnej, obecnie zachowany w liturgiach wschodnich.

⁷⁸⁷ Kazimierz Chudy SJ (1910–1999), z prowincji wielkopolsko-mazowieckiej, w zakonie od 1931, więzień obozu w Dachau, święcenia 1946. Przełożony domu zakonnego w Toruniu 1951–1955. W 1957 w Komisji do spraw Kina, Radia i Telewizji przy Episkopacie Polski. 1966–1986 administrator gmachu Nuncjatury Apostolskiej w Warszawie.

⁷⁸⁸ Alojzy Siemienik, pseud. „Cieszyński Adam”, „Dembowski W.” (1895–1977), ksiądz, dyrektor Wydawnictwa Świętego Jacka w Katowicach 1945–1970, święcenia w Widnawie (Czechy) 1918. Redaktor „Gościa Niedzielnego” 1926–1939.

⁷⁸⁹ Prace środowiska unijnego – członków i kontynuatorów polityczno-wojskowej oraz społeczno-kulturalnej organizacji katolickiej powstałej w 1940 w Krakowie. Ideą był unionizm, rozumiany jako stałe dążenie do unii człowieka z człowiekiem, narodu z narodem, ludzkości z Bogiem.

⁷⁹⁰ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁷⁹¹ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁷⁹² Veritas et Caritas – instytut świecki zatwierdzony przez kard. Wyszyńskiego w 1957, założony przez m. Marię Wielowiejską w celu prowadzenia apostołstwa przez prasę katolicką, biblioteki religijne i parafialne.

⁷⁹³ Jerzy Zdziechowski (1880–1975), polityk, członek Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie – od 1955. poseł 1922–1927, minister skarbu 1925–1926. Okres wojny, w Londynie. W 1966 powrócił do Polski.

Przypuszcza, że mogła być sytuacja wymagająca kurtuazji. Dyr[ektor] Żabiński oczekuje odpowiedzi. Czy należy dawać? Sądzę, że wystarczy, gdy odpowiedzą, że każdy obywatel ma prawo zapraszać ludzi, którzy objawiają wolę przyjazdu. Nie należy spieszyć się z odpowiedzią. B[isku]p Z[ygmunt] Ch[oromański]: mówi się o nowych biskupach w Polsce, a my nic nie wiemy. Pytam, kto mówi? B[isku]p Z[ygmunt] Ch[oromański] – brat Stanisław⁷⁹⁴ przy furcie. Moja odp[owiedź]: to nie jest źródło informacji dla ks[ięży] biskupów. Gdy będzie coś do powiedzenia, księża biskupi zawsze się dowiadują we właściwym czasie.

Po wyjściu biskupa sprawdzam u br[ata] **Stanisława**, skąd wie? „Skladałem życzenia ks. [Zygrydowi] **Kowalskiemu**, bo wszyscy składali”. Odp[owiadam]: te sprawy do brata nie należą. Po [a] obiedzie pytam dyskretnie ks. **Borowca, Kotowskiego i Padacza**, jak to było. Ks[ia]dz **Borowiec** wyjaśnia: ks. **Kowalski** powiedział, że klamka zapadła, więc życzyliśmy mu. Pytam, czy ja o tym ogłosiłem? Nie! Wobec czego, nie należy stawiać ludzi w trudnym położeniu. Może myślał ks. K[owalski], że wy wszystko wiecie. Trzeba pamiętać, że są sytuacje delikatne; od domowników mam prawo oczekiwać dyskrecji. Sam przedstawiam moim domownikom nowego biskupa, jeśli już jest pora. Trzeba być dyskretnym.

16.00. Rozmowa z ks. **Kotowskim**. Informuję go, że władze państwowe potraktowały jego grzeczność jako próbę przekupienia min. **Wieczorka**⁷⁹⁵. Oczywiście, wiedzą, że tak nie było, ale mogliby myśleć, że takie instrukcje ks. K[otowski] otrzymał od prymasa. Ks[ia]dz K[otowski] ma pamiętać, że cokolwiek czyni sam, idzie na mój rachunek. Zdaje mi się, że z ks. K[otowskim] sytuacja jest beznadziejna i nie będzie mógł być używany do żadnych spraw z władzami państwowymi.

[b] 19.00. W kościele św. Józefa wygłaszam konferencję do nauczycielstwa na zakończenie rekolekcji wielkopostnych.

8 kwietnia 1962, niedziela

W[arszawa] – **Laski**

7.30. Msza św. w kaplicy domowej.

9.00. W k[ości]le s[io]s[tr] wizytek, na zakończenie rekolekcji do lekarzy, po Mszy św. wygłaszam przemówienie. Uczestników dużo, więcej młodzieży. Obserwatorzy stwierdzają, że i na rekolekcjach nauczycieli i lekarzy jest jednak mniej, niż w ub[iegłym] r[oku]. Rekolekcje głosił ks. **Buxakowski**⁷⁹⁶ z Pelplina. Byłem na śniadaniu u s[io]s[tr]

^a W rękopisie wyraz *skreślony*, nieczytelny.

^b W rękopisie fragment zapisany na marginesie.

^c W rękopisie: Buksakowski.

⁷⁹⁴ Stanisław Kaźmierczak CFCI (1907–1982), brat zakonny, w zgromadzeniu od 1931, śluby wieczyste 1939, furtan w rezydencji prymasa Polski w Warszawie od 1959, od 1965 przełożony domu zakonnego przy ul. Miodowej w Warszawie, od 1953 wielokrotnie wybierany na radnego generalnego zgromadzenia.

⁷⁹⁵ Janusz Wieczorek (1910–1981), szef Urzędu Rady Ministrów 1956–1980.

⁷⁹⁶ Jerzy Buxakowski (1926–2011), ksiądz, profesor 1959–2011 i rektor 1976–1992 seminarium duchownego w Pelplinie, święcenia 1949. Doktorat z teologii dogmatycznej UJ 1952, habilitacja 1984. Krajowy duszpasterz lekarzy 1964–1977. Protonotariusz apostolski 1992.

wizytek. Matka przełożona⁷⁹⁷ dopytywała, co mam zamiar zrobić z salą na górze. Miałem ją wykorzystać, ale bojaźliwość Matki utrudnia mi to. Wracam do domu.

Z m[atką] **Maksencją** układamy plan podarunków świątecznych dla domowników. S[iostra] **Mieczysława** otrzymuje list wielkanocny do ks[ięży] biskupów. Cenzura wykreśliła z mojego listu na 6 maja słowo o „bezbożnictwie”⁷⁹⁸. Panowie w U[d]SW są zdania, że rozegrałem sprawy w czasie swego pobytu w Rzymie, jako wielki dyplomata, są zadowoleni. Może jako wyraz tego zadowolenia każą mi w b[ieżącym] tygodniu zapłacić 3,5 miliona [zł] podatków od Seminarium Metrop[olitalnego].

W czasie obiadu sprawdzam z taśmy magnetofonowej przemówienie do lekarzy. Jest kilka błędów natury składniowej; 2–3 *lapsus linguae*⁷⁹⁹. Magnetofon pomaga do samokrytyki.

15.00. Wyjazd do Lasek. Jadę sam. Ks[iądz] prał. **Padacz** jest chory na anginę. Chce jednak jechać. Muszę użyć zakazu. Ks[iądz] prał. **Padacz** staje się coraz bardziej trudny dla domowników. Łatwo się uraża na interesantów, bierze rzeczy zbyt osobiście. Nie chce chorować, a gdy musi leżeć w łóżku, nic nie powie nikomu, a później ma żal, że nikt o nim nie pamięta. Robi się stary kawaler. Przy całej swej dobroci i wierności nie dostrzega, jak mało pomaga, ile trzeba się nim zajmować. Ale jest bardzo lojalny. Pozwoliłem mu we wtorek przyjechać do Lasek, gdyby nie miał gorączki.

16.00. W kaplicy Domu Rekolekcyjnego prowadzę [a] Drogę Krzyżową dla grupki lekarzy z „Ogniska”⁸⁰⁰, jako dopełnienie rekolekcji warszawskich. Właściwie wspólnie modlimy się przez dwie godziny. O godz. 18.30 wspólna wieczerza.

9 kwietnia 1962, poniedziałek

Laski

8.00. Msza św. Po Mszy św. matka **Benedykta**⁸⁰¹ – sprawy zbliżającej się kapituły. Dostrzegam, jak bardzo matka B[enedykta] zapada na słuchu. Jak jest bardzo zdenerwowana. Niepokoi się o wynik wyborów. Oświadczam jej, że nie powinna przyjąć wyborów na

^a W *rękopisie skreślenie*: rekolekcje.

⁷⁹⁷ Maria Ładysława Jadwiga Łukasiewiczówna VSM (1905–1976), przełożona klasztoru wizytek w Warszawie 1957–1963. W zakonie od 1945. Przełożona klasztoru w Jaśle 1967–1972.

⁷⁹⁸ „Wierni osiągnięciom poprzednich lat pracy milenijnej wołać będziemy do Maryi: [...] »Przyrzekamy Ci wychować młode pokolenie w wierności Chrystusowi. Bronić go przed bezbożnictwem i zepsuciem i otoczyć je czujną opieką rodzicielską«” (*Wezwanie na szósty rok Wielkiej Nowenny* [w:] *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946–1974*, Paris 1975, s. 402).

⁷⁹⁹ Łac. błąd języka.

⁸⁰⁰ Powstała w styczniu 1958 w Warszawie usługowa i społeczno-wychowawcza Spółdzielnia Pracy, która urucho-miła poradnię życia rodzinnego i Spółdzielcze Studium Rodziny. Był to zespół służby społecznej katolików – lekarzy, psychologów, prawników, pielęgniarki – działający w oparciu o humanistyczne zasady etyki, zgodnej z etyką katolicką.

⁸⁰¹ Benedykta Wiesława Woyczyńska z Walickich FSK (1901–1975), przełożona generalna 1950–1956, 1956–1962, w zgromadzeniu od 1933. 1923–1933 asystentka przy Katedrze Filozofii i Pedagogiki USB w Wilnie, doktorat 1928. Mistrzyni nowicjatu 1936–1946. W 1950 mianowana przez prymasa Polski przełożoną generalną – pierwszą po założycielce m. Elżbiecie Czackiej.

trzecie sześćciolecie, gdyż trudno pójść za ewentualną postulacją⁸⁰². Ale właściwie nie ma kandydatek na przełożoną gen[eralną]. Byłaby jedna, s. **Maria Gołębiowska**⁸⁰³ z Żułowa; jednak propaganda jest jej przeciwna, „bo to Żydówka”.

10–12 kwietnia 1962, wtorek–czwartek

Laski

Próba wypoczynku po dwóch miesiącach pracy ponad siły. Wypoczynek częściowo udany. We wtorek (10 kwietnia) przyjechał ks. **Padacz**, chory na anginę; prosiłem, by wrócił do domu. Tegoż dnia rozmowa z ks. prof. **Stępnem**⁸⁰⁴ o ATK.

W środę, 11 kwietnia – rozmowa z A[ntonim] **Marylskim** i [ks.] A[leksandrem] **Fedorowiczem**.

W czwartek rozmowa z s. **Odyllą**⁸⁰⁵, s. **Katarzyną**⁸⁰⁶, Teresą **Strzembosz**, s. **Joanną**⁸⁰⁷ i s. **Wacławą**.

13 kwietnia 1962, piątek

Laski – W[arsza]wa

8.45 Po Mszy św. – powrót do W[arsza]wy. Zastaję list z Gniezna o próbie dokonania integralnej wizytacji w Sem[inarium] Arcybiskupim. Dużo nerwów z powodu wiadomości o Tarnowie. Ustalono było z bp. **Ablewiczem**, że w Tarnowie będzie podany do wiadomości fakt obsadzenia stolicy biskupiej w T[arnowie], gdy już nominat uzgodni sprawę

⁸⁰² Postulacja – w wypadkach nadzwyczajnych wybór przełożonego zakonnego na sposób próby dokonany przez kolegiąlną decyzję.

⁸⁰³ Maria (Miriam) Agnieszka Gołębiowska, właściwie Bronisława Wajngold FSK (1902–1984), kierowniczka postulatu w Laskach 1962–1973, radna generalna 1962–1971. W zgromadzeniu od 1926. Wcześniej związana z grupą „Skamandra”, w 1925 przyjęła chrzest. 1926–1928 pracowała bezpośrednio z Matką Czacką. 1931–1936 mistrzyni nowicjatu. W czasie wojny ukrywała się w Bukowinie pod zmienionym nazwiskiem i już przy nim pozostała. Przełożona w Żułowie 1948–1949, 1960–1962 i w Laskach 1953–1960.

⁸⁰⁴ Jan Stępień (1910–1995), ksiądz, profesor biblistyki na ATK 1960–1981, święcenia 1932. Studia na „Biblicum” 1936–1939, wykładowca Pisma św. w sem. duchownym w Sandomierzu 1939–1942. Po wojnie ścigany przez władze komunistyczne, pod innym nazwiskiem proboszcz w Krośnie Odrzańskim 1945–1947 i w Jezioranach (olsztyńskie). Po procesie w 1947 czterokrotną karę śmierci zamieniono na długoletnie więzienie; wyszedł w 1955. Wykładowca biblistyki w Sandomierzu i Drohiczynie 1957–1960, prorektor ATK 1966–1972, rektor ATK 1972–1981. W latach 1953–1987 TW pseud. „Stolarski”.

⁸⁰⁵ Odylla Anna Czarlińska FSK (1907–1998), w zgromadzeniu od 1936, zajmowała się kwestą na rzecz Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi i, dzięki dobrej znajomości kilku języków obcych, oprowadzaniem gości zagranicznych.

⁸⁰⁶ Katarzyna Zofia Steinberg FSK (1898–1977), w zgromadzeniu od 1933. W 1925 ukończyła studia medyczne, rok później przyjęła chrzest. Z jej inicjatywy w 1936 powstał w Laskach ośrodek zdrowia obsługujący okolice wsi; w 1939 udzielała się w szpitalu wojennym. Od 1942 ukrywała się w Czernej i we Lwowie. Po powrocie do Lasek nadal pełniła posługę medyczną i czyny miłosierdzia.

⁸⁰⁷ Joanna Lossow FSK (1908–2005), w zgromadzeniu od 1933. 1936–1939 zarządzała domem rekolekcyjnym w Laskach i prowadziła sekretariat ks. Kornilowicza. Od 1942 przełożona i kierowniczka placówki dla niewidomych w Żułowie. Po kolejnym powrocie do Lasek mistrzyni nowicjatu. Od 1961 działalność ekumeniczna, w Ośrodku dla Spraw Jedności Chrześcijan przy KMW, Ośrodku Ekumenicznym Sióstr Franciszkanek „Joannicum”.

z bp. Pękałą. O tym nie miał^a wiedzieć bp **Choromański**, który się denerwował tym, że wszyscy wiedzą, tylko on nie wie.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] **Warsz[awskiej]** – zajmuje się projektem Synodu Warsz[awskiego] II, przedstawionym przez bp. **Modzelewskiego**, przewodniczącego Komisji Głównej. B[isku]p M[odzelewski] referuje przebieg prac Komisji Gł[ównej]. Prowadzimy dyskusję. Obrady trwają do obiadu.

Po obiedzie bp Z[ygmunt] **Choromański**, informuje o ostatniej rozmowie swojej z dyr. **Żabińskim**. Wyraził on niezadowolenie z braku odpowiedzi na zapytanie, czy kardynał zapraszał kardynałów do Polski. Podjął sprawę ks. **Kotowskiego**; grozi sprawą karną dla ks. K[otowskiego].

15.00. D[alszy] ciąg sesji w sprawie projektu Synodu Warsz[awskiego] II. Pracujemy do godz. 18.00. Projekt w zasadniczym brzmieniu przyjęto. Niektóre poprawki podda się pod dyskusję plenum.

14 kwietnia 1962, sobota

W[arsza]wa

7.30. Po Mszy św. – s. Wacława od św. Marcina referuje program pracy o odbudowie wewnętrznej kościoła. Otrzymuje dalszą pomoc na wykończenie kaplicy Matki Bożej.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] – bp **Choromański** informuje o swoich listach do premiera⁸⁰⁸ w sprawie spisów inwentarza kościelnego⁸⁰⁹. Omawiamy sprawy personalne i Wydziału Nauki Kat[olickiej]. Poruszam sprawę włączenia młodzieży w VI rok W[ielkiej] N[owenny]. Proszę, by W[ydział] N[auki] Kat[olickiej] zajął się tą sprawą. Gdy idzie o witraże do katedry, według projektu p[ana] **Pękalskiego** z Wrocławia, należy uzyskać kartony, które będą przesłane do Paryża.

12.30. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański**, zapytany, co mu dolega, mówi o konieczności operacji; bardzo się tym zmartwiłem.

13.00. B[isku]p **J[erzy] Modzelewski**, ciężko udręczony anonimami, którymi go obrzucają. Ks[ia]dz Z.⁸¹⁰, mający wieczne pretensje do bp. M[odzelewskiego], od czasów Milanówka, napisał brzydki list, który jest odpisywany i rozsyłany. Biedny ks. Z. nie widzi swego błędu, który podcina energię w pracy biskupa. Trudno go [biskupa] pocieszyć, chociaż sam przyznaje, że najłatwiej wraca do spokoju na modlitwie.

17.00. Pan **Malarecki**.

18.00. B[isku]p Dąbrowski, omawiamy sprawy zakonne, wędrowkę Obrazu Matki Bożej Częstochowskiej po domach zakonnych; remonty na Szucha i i[nne].

^a *W rękopisie nieczytelnie, równie dobrze może być: mógł.*

⁸⁰⁸ Był nim wtedy Józef Cyrankiewicz.

⁸⁰⁹ Prawdopodobnie chodzi o prośbę Episkopatu z 12 IV 1962 skierowaną do Rady Ministrów. W pracy Petera Rainy (*Kościół w PRL. Dokumenty 1960–1974*, t. 2, Poznań 1995) nie ma tego dokumentu, jest tylko odpowiedź na niego (*ibidem*, s. 196) i list Episkopatu z 27 IV 1962 jako reakcja na tę odpowiedź (*ibidem*, s. 197–198).

⁸¹⁰ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

15 kwietnia 1962, niedziela

[Warszawa]

8.00. W k[ościel]e św. Anny odprawiam Mszę św. dla kończących rekolekcje „Bankowców”, rozdaję Komunię św. (1,5 tysiąca) i wygłaszam półgodzinne przemówienie. Jest w tym roku b[ardzo] dużo młodych ludzi. Księża mówią, że akademików brało udział w rekolekcjach znacznie więcej niż w ub[iegłym] r[oku]. Mężczyzn wszędzie b[ardzo] dużo. Nabożeństwo kończy się o godz. 10.00. Na drugiej Mszy św. zakonsekrowano trzecią puszkę komunikantów, by obdzielić ludzi.

15.00. Z ojcem i ks. Padaczem u siostry mojej, **Anastazji Sulkowej**⁸¹¹, która dziś obchodzi imieniny.

17.00. W **Laskach** wygłaszam do sióstr franciszekanek pogawędkę o Rzymie, o Soborze, problemach nurtujących Kościoł. Trwa to dwie godziny. Siostry wysłuchały przemówienia Ojca św. z taśmy magnetofonowej.

20.00. S[iostra] **Klara**⁸¹², s. **Teresa**, s. **Katarzyna**, s. **Henryka**⁸¹³, s. **Stefania**⁸¹⁴ i i[nne] – w liczbie ośmiu, przedstawiają swoje obawy dotyczące zbliżającej się kapituły gen[eralnej] i wyboru m[atki] generalnej. Są zdania, że matka **Benedykta**, przeł[ożona] gen[eralna], kończąca swoją kadencję, prowadzi niewłaściwie przygotowanie sióstr do kapituły. Istotnie, jest b[ardzo] podenerwowana, wyczuwa się obawę, że może wrócić choroba, na którą ongiś cierpiała. Radzę siostrom zwrócić się do o. **Bernarda Przybylskiego**, który jest mianowany przewodniczącym kapituły i przedstawić mu swoje obawy.

16 kwietnia 1962, [Wielki] Poniedziałek**Laski**

Prowadzę dzień skupienia dla zespołu „Ósemka”. Obecnych jest 32 osoby. Rano *Laudes*⁸¹⁵, po czym Msza św. recytowana i dziękczynienie po Komunii św. Po śniadaniu *Prima*⁸¹⁶ i długie rozmyślanie o Męce P[ana] N[aszego] Jezusa Chrystusa. W południe *Horae*

⁸¹¹ Anastazja Sułkowska (1900–1974), starsza siostra prymasa, córka z pierwszego małżeństwa Stanisława Wyszyńskiego, z Julianną Karp.

⁸¹² Klara Bronisława Jaroszyńska FSK (1911–2010), przełożona domu zakonnego w Żuławie 1954–1957, 1962–1964, w zgromadzeniu od 1936, z wykształcenia pielęgniarka. W okresie wojny pomagała w ukrywaniu osób pochodzenia żydowskiego. W 1986 odznaczona medalem „Sprawiedliwy wśród narodów świata”. Zaangażowana w budowę kościoła i powstanie parafii w Izabelinie 1950–1954. Przełożona domu w Laskach 1960–1962, kierowniczka Domu Rekolekcyjnego w Laskach 1979–1986.

⁸¹³ Henryka Jadwiga Dembińska z Szeptyckich FSK (1901–1990), kierowniczka postulatu 1959–1962, przełożona domu zakonnego 1962–1969, w zgromadzeniu od 1953. Przed wstąpieniem do zakonu pracownica Biblioteki KUL. W zgromadzeniu pracowała z dziećmi niewidomymi. Pracownica Biblioteki Wiedzy Religijnej przy klasztorze na ul. Piwnej.

⁸¹⁴ Maria Stefania Romana Wyrzykowska FSK (1899–1988), w zgromadzeniu od 1938. Od 1940 kierowniczka szkoły podstawowej w Laskach, później nauczycielka, kierowniczka internatu. Radna generalna w okresie przełożęństwa Założycielki, a od 1950 wikaria generalna. W 1962 wybrana na przełożoną generalną, pełniła tę funkcję dwie kadencje (z przedłużeniem pierwszej kadencji o trzy lata), do 1977. Pozostała w radzie generalnej jako wikaria generalna do 1983.

⁸¹⁵ *Lac*. modlitwa poranna w ramach godzin kanonicznych, zwana jutrznią, stanowiąca wraz z nieszporama główną część codziennego oficjum.

⁸¹⁶ Jedna z nazw modlitwy publicznej Kościoła – brewiarz – rozłożonej na różne pory dnia i nocy. Zniesiona przez Sobór Watykański II.

*minores*⁸¹⁷. Po obiedzie – *Gorzkie Żale*, *Nieszpory* i śpiewy włoskie z płyt. Wieczera wspólna, po dłuższej wędrówce z różańcem w lesie. Zdemaskowaliśmy wóz ubowców, ukryty w gąszczu leśnym; para wywiadowców, udająca pijanych kochanków, bardzo grubymi nićmi szyla swoją robotę. Wdali się w awanturę, czym do reszty się zdradzili. Dziewczęta skłoniły ich do tego, że wsiedli do wozu i odjechali. Tak „państwo” upadła swoich urzędników. Zachowanie się „pary” było obrzydliwe, gdyż starali się ukryć swoje zadanie.

17 kwietnia 1962, W[ielki] Wtorek

Laski – W[arsza]wa

8.00. Msza św. Po czym rozmowa z s. **Teresa**, spacer, zebranie „Trio”⁸¹⁸. Po obiedzie jest s. **Klara**, z którą finalizuję swoją rozmowę przedwczorajszą o kapitule.

15.00. Powrót do Warszawy.

19.00. W k[ościel]e św. Józefa, na zakończenie rekolekcji dla mężczyzn, wygłaszam konferencję o Chrystusie Panu jako wzorze życia codziennego⁸¹⁹.

18 kwietnia 1962, W[ielka] Środa

Warszawa

Na Mszy św. **J[anina] Cyran**⁸²⁰ i **I[rena] Daremniak**⁸²¹; wysyłam ją do Kalisza, do s[io]s[tr] karmelitanek.

9.00. **B[isku]p Bernacki** z Gniezna, w sprawach diec[ezjalnych]. **Ks[ia]dz Kołaczowski**⁸²² z Damasławka, tworzący od lat opór przeciwko decyzjom władzy, umarł nagle. Władze pań[stwowe] nie dają odpowiedzi na prośby o pozwolenie na głośniki itp.

10.00. **M[atka] Zofia Szulc**, przeł[ożona] prow[incjalna] zmartwychwstanek. Siostry zm[artwychwstanki] obejmują placówki katechetyczne w parafiach.

M[atka] Klara⁸²³, s[io]s[tr] misjonarki franciszkanki; otwierają nowy dom w Łabuniach⁸²⁴.

⁸¹⁷ *Lac*. godziny mniejsze brewiarza – tercja, seksta, nona, uwzględniające biblijne liczenie czasu: od świtu a nie od północy. Tercja, trzecia godzina od świtu, czyli dziewiąta od północy; seksta – szósta; nona – dziewiąta.

⁸¹⁸ Trio, czyli zarząd Instytutu Prymasowskiego tworzyły Maria Okońska, Janina Michalska, Maria Wantowska.

⁸¹⁹ O tym przemówieniu: *Polonia cristiana*, „Osservatore Romano”, 30 IV – 1 V 1962, s. 1, 2 (podp. F.A. – tak podpisywał swoje teksty Federico Alessandrini, redaktor naczelny OR).

⁸²⁰ Janina Cyran (1914–2005), stomatolog, osobisty lekarz dentysta kard. Wyszyńskiego.

⁸²¹ Irena Daremniak (1927–2014), jedna z pierwszych członkiń Instytutu Prymasowskiego, śluby wieczyste 1957. Od 1958 pracownica Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu. W klasztorze kaliskim była jej siostra.

⁸²² Adam Kołaczowski (1907–1962), ksiądz, rezydent, święcenia 1933. Wikariusz parafii Janowiec Wielkopolski 1933–1934, Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Bydgoszczy 1938–1939, administrator parafii św. Floriana w Żnieniu 1945, Słupy 1945–1946, Damasławek 1957–1960.

⁸²³ Marie Clera of Jesus Katherine Crawley FMM (1890–1981), Irlandka, wikaria prowincjalna 1960–1963, pierwsze śluby 1909. W 1921 zmuszona do opuszczenia Rosji Sowieckiej. W 1922 założyła pierwszą w Polsce fundację w Łabuniach. Przełożona tamże od 1933, w Radeczniczy, a po wysiedleniu przez Niemców, w Klemensowie – do 1960. Po przekazaniu urzędu wróciła do Irlandii.

⁸²⁴ Dom w Łabuniach, mieszczący się w zabytkowym pałacu, został wysadzony przez Niemców. Władze powojennej Polski, jako że był to zabytek, odbudowały go w stanie surowym i przekazały zgromadzeniu. Dopiero w latach 60. zgromadzenie mogło tam wrócić i podjąć działalność.

Ks[iądz] Br[onisław] **Dembowski**⁸²⁵ pyta, czy mógłby objąć wykłady historii filozofii nowożytnej na ATK. Odp[owiedź]: gdy dziekan Wydziału [Filozofii Chrześcijańskiej] zwróci się o pozwolenie na misję kan[oniczną] – dam pozwolenie. K[ościół] św. **Marcina** zaczyna się rozrastać; potrzeba dwóch księży. Przydałby się ks. **Dziurzyński**⁸²⁶. Idą prace w kaplicy M[atki] Bożej Pocieszenia.

Ks[iądz] **Kwiatkowski** i ks. **Subera** z ATK. Sprawy: 1) domku na Bielanych; 2) w Urzędzie do spraw Wyznań – sprawa remontu domków pustelniczych. 3) dom na Kawęczynskiej⁸²⁷ dla ATK, niech rozmawiają z bp. Modzelewskim.

Ks[iądz] **dziekan Malinowski**⁸²⁸, konsekracji kościoła dokona bp **Modzelewski**. Prosi o zwolnienie z duszpasterstwa młodzieży wiejskiej, proponuje ks. **Rylkę**⁸²⁹. Odkładamy sprawę do jesieni.

M[atka] **Popiel** z Pniew, z pisankami i fotografiami od dzieci pniewskich. Sprawa dyspens dla różnych starych sióstr – niech wnoszą na piśmie.

Ks[iądz] **Paweł Heintsch** – wyznaczony na kapelana w filii tworzącej się parafii Tworki.

Ks[iądz] **J[ózef] Gniewniak**⁸³⁰ – w sprawie młodzieży akademickiej i młodych rodzin akademickich.

S[iostro] **Józefa Żuk**⁸³¹ – po powrocie z Łotwy. Wiadomości od bp. **Dulbinskisa**⁸³² z Drysny na [b] Białorusi.

^a *W rękopisie*: Dulbinski.

^b *W rękopisie skreślone*: Łotw.

⁸²⁵ Bronisław Dembowski (1927–2019), ksiądz, rektor kościoła św. Marcina w Warszawie 1956–1992, święcenia 1953, profesor filozofii w Seminarium Metropolitalnym i ATK, przedstawiciel Episkopatu w obradach Okrągłego Stołu w 1989, biskup włocławski 1992–2003.

⁸²⁶ Jerzy Dziurzyński (1928–2013), ksiądz, wikariusz parafii św. Floriana w Warszawie 1957–1963, święcenia 1953. Wikariusz parafii Wszystkich Świętych w Warszawie 1963–1964, duszpasterz akademicki u św. Anny 1964–1968, proboszcz parafii św. Feliksa z Kantalicjo w Marysinie 1968–2003. Od 1992 kapłan diecezji warszawsko-praskiej. Kanonik honorowy kapituły katedralnej 2005.

⁸²⁷ Budynek przedwojennego gimnazjum im. św. Stanisława Kostki przy ul. Kawęczynskiej 49, założonego w 1925 przez kard. Aleksandra Kakowskiego. Po II wojnie szkoła nie mogła już oficjalnie pełnić funkcji niższego seminarium. Żeby uniknąć likwidacji, została nazwana Wydziałem Przygotowawczym Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego.

⁸²⁸ Wincenty Malinowski (1900–1982), ksiądz, proboszcz parafii Józefów k. Otwocka 1947–1982, dziekan karczewski, święcenia 1928, kanonik honorowy kapituły metropolitalnej.

⁸²⁹ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁸³⁰ Józef Gniewniak (1922–2000), ksiądz, wikariusz parafii św. Jakuba w Warszawie duszpasterz akademicki 1957–1973, święcenia 1952. Więzień obozów Oświęcim, Sachsenhausen, Mauthausen. W 1946 aresztowany przez polskie władze komunistyczne wraz z kilkoma innymi członkami Sodalicii Mariańskiej. Kapelan sióstr Rodziny Maryi w Międzyzlesiu od 1974 i od 1983 kapelan w Centrum Zdrowia Dziecka, proboszcz parafii NMP w Międzyzlesiu 1985–1993. Od 1992 kapłan diecezji warszawsko-praskiej.

⁸³¹ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁸³² Kazimirs Dulbinkis (1906–1991), Łotysz, biskup pomocniczy Rygi 1946–1991, święcenia kapłańskie 1932, biskupie 1947.

Przełożona gen[eralna] s[ió]s[tr] **loretanek**⁸³³ z asystentką⁸³⁴ – sytuacja w drukarni loretanek i zgromadzeniu. Zaprasza do Loretto⁸³⁵.

13.15. Ks[iądz] kan. **Jablonka**⁸³⁶ – w sprawach pomocy wakacyjnej i na odbudowę frontonu k[ości]ła św. Anny.

16.00. Grupka nauczycielek poruszonych moim przemówieniem na zakończenie rekolekcji prosi o wskazania, co robić; pytanie tylekroć już stawiane.

17.30. Biorę udział w małej uroczystości dzieci przedszkolaków, uczących się przy katedrze – przedwczesne poświęcenie małych stroików^a wielkanocnych. Dużo wierszyków. Wszystkie dzieci dostały własny stroik^b i medaliki.

18.00. Biorę udział w Ciemnej Jutrznii⁸³⁷ w katedrze. Pierwszy raz oglądałem z bliska nastawę ołtarzową, wykonaną ze srebra przez zakład spółdz[ielczy] Orno⁸³⁸, według projektów prof. **Jabłońskiego**. W przybliżeniu odpowiada to moim pragnieniom. Może wypadło to nieco sztywno, mogłoby być nieco elastyczniej, ale trzeba się dobrze wpatrzeć, zanim wyda się sąd.

19 kwietnia 1962, Wielki Czwartek

Warszawa

W bazylice katedralnej bp **Majewski** odprawia mszę poświęcenia Olejów św.⁸³⁹ Ja pracuję w domu. O godz. 12.00 jest dorocznym zwyczajem obiad kapituły w Semin[arium] Metrop[olitalnym] św. Jana.

O godz. 16.00 przyjmuję opiekuna mego zdrowia, **dr. Ozimowskiego**.

^a *W rękopisie*: stolików.

^b *W rękopisie*: stolik.

⁸³³ Cherubina Natalia Zagajewska CSL (1915–2004), przełożona generalna 1957–1963 i 1969–1981, w zgromadzeniu od 1936. Przełożona domu zakonnego w Loretto 1954–1957, mistrzyni nowicjatu 1963–1969, przełożona domu zakonnego przy parafii św. Floriana w Warszawie 1981–1987.

⁸³⁴ Katarzyna Irena Białobrzeska CSL (1923–2005), asystentka generalna 1957–1963, w zgromadzeniu od 1938. Przełożona generalna 1963–1969, przełożona domu zakonnego przy parafii św. Floriana w Warszawie 1969–1972, przełożona domu zakonnego na Żoliborzu do 1995.

⁸³⁵ Loretto, miejscowość z klasztorem Loretanek-Benedyktynek i sanktuarium Loretਾਂskiej Matki Bożej w parafii Kamieńczyk nad Bugiem w dekanacie Jadowskim, obecnie diecezja warszawsko-praska.

⁸³⁶ Mieczysław Jablonka (1914–1986), ksiądz, rektor kościoła św. Anny w Warszawie 1956–1966, święcenia 1939. Wikariusz ekonom parafii św. Augustyna w Warszawie 1966–1968, proboszcz tamże 1968–1986, szambelan papieski.

⁸³⁷ Ciemna Jutrznia – główna część oficjum godzin kanonicznych, do której później dołączano Laudes Wielkiego Czwartku, Piątku i Soboty, odprawiana w chórze początkowo przed świtem, a potem w przeddzień wieczorem, przy słabym świetle, w miarę odprawiania gaszonem; upamiętnia 3 tajemnice Męki Pańskiej: zdradę (Wielki Czwartek), śmierć (Wielki Piątek) oraz spoczynek ciała Chrystusa w grobie (Wielka Sobota); zniesiona w 1971.

⁸³⁸ Spółdzielnia Przemysłu Ludowego i Artystycznego założona przez Romualda Rochackiego i Adama Jabłońskiego, w 1949 w Warszawie na ul. Wspólnej, specjalizująca się w metaloplastyce (np. drzwi katedry warszawskiej), jubilerstwie, zdobnictwie (łańcuchy rektorskie). Działała do 1998.

⁸³⁹ Oleje święte, wytłoczone z oliwek lub nasion oleistych, używane podczas liturgii sakramentów chrztu, bierzmożenia, namaszczenia chorych, święceń kapłańskich i biskupich oraz poświęcenia kościoła i ołtarza. Poświęca je biskup podczas przedpołudniowej Mszy Krzyżma w Wielki Czwartek.

18.00. W Bazylice Archikatedralnej odprawiam *Missam Coenae*⁸⁴⁰, umyłam nogi ubogim, wygłaszam homilię i rozdaję Komunię św. Nigdy nie było takich tłumów na uroczystości w[ielko]czwartkowe w katedrze jak dziś. Widać owoce reformy liturgii W[ielkiego] Tygodnia. Przeszło tysiąc osób przystąpiło do Stołu P[ąńskiego]. Widzi się wielu młodych ludzi biorących z tekstem żywy udział w liturgii.

Po nabożeństwie odwiedzam braci, którzy ofiarowali swoje nogi do omycia.

Przychodzi wiadomość o decyzji M[inisterstwa] O[święty] – zabrania Fundacji Piusa XI w Chotomowie. Zawsze na święta muszę dostać od rządu jakiś podarunek.

20 kwietnia 1962, W[ielki] Piątek Warszawa – Łaski

9.00. Jesteśmy na Ciemnej Jutrzni w katedrze. Po nabożeństwie oglądam świątynię.

11.00. Przyjmuję panią D.⁸⁴¹, która przyjechała z Paryża. Przywozi informacje od Marii **Winowskiej** w sprawie wydawnictwa moich kazań w Paryżu.

15.00. Jestem w Łaskach. Modlimy się wspólnie z „Trio” przez godzinę, jak [w] ubiegłych lat[ach].

17.00. Biorę udział w liturgii W[ielkiego] Piątku z ociemniałymi. Prowadzi ks. [Tadeusz] **Fedorowicz**, przy udziale ks. Dąbrowskiego⁸⁴², J[erzy] **Zawieyski** czyta lekcję i opis Męki P[ąńskiej].

20.00. Rozmowa z J[erzym] **Zawieyskim** o „Tyg[odniku] P[owszechnym]” i o „Więzi” oraz o artykułach **Wilkanowicza**⁸⁴³.

21 kwietnia 1962, Wielka Sobota Łaski – W[arszawa]

7.15. Wyjazd z Ł[aski]. Składam życzenia świąteczne A[ntoniemu] **Marylskiemu**, zarządowi oraz siostram.

8.00. W bazylice – na Ciemnej Jutrzni, po czym modlitwa przy Grobie Chrystusowym.

9.30. Z bp. **Dąbrowskim** przyjmuję życzenia od sióstr zakonnych, na sali św. Jana. W czasie przemówienia mojego zaczyna się jakiś niepokój; przyjechała straż ogniowa,

⁸⁴⁰ *Łac. C(o)ena Domini* – Wieczera Pańska w Wielki Czwartek. Wieczorna Wielkoczwartkowa Msza Wieczerzy Pańskiej, upamiętniająca ustanowienie Eucharystii. Do liturgii łacińskiej wprowadzona w 1956.

⁸⁴¹ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁸⁴² Jerzy Dąbrowski (1931–1991), ksiądz, student muzyki kościelnej w Aninie, pomoc duszpasterska w Zakładzie dla Ociemniałych w Łaskach od 1959, święcenia kapłańskie 1956, biskupie 1982. Student w Instytucie Muzyki Sakralnej przy „Gregorianum” w Rzymie 1963–1970. Duszpasterz akademicki przy kościele św. Anny w Warszawie od 1970. Od 1973 współpraca w Sekretariacie Episkopatu Polski, od 1979 referent w SPP. Biskup pomocniczy gnieźnieński zastępca sekretarza generalnego Episkopatu Polski 1982–1991. Od 1962 TW pseud. „Ignacy”.

⁸⁴³ Stefan Wilkanowicz (ur. 1924), od 1957 członek redakcji „Tygodnika Powszechnego” i „Znaku”, redaktor naczelny „Znaku” 1978–1994, członek Papieskiej Rady ds. Świeckich 1977–1988. Nie ustalono, o które artykuły chodzi.

Wydawało mi się, że był w pobliżu pożar. Okazało się, że pożar był za ścianą; paliły się papiery nagromadzone w mieszkaniu ks. prał. **Padacza**. Sąd zawieszam o tej sprawie.

11.30. Przyszły małe dzieci z parafii M[atki] Bożej Częstochowskiej⁸⁴⁴ z życzeniami. Otrzymują obrazki, różańce i słodycze. Przynieśli [a] różańce, które małe dzieci parafii odmawiały dość długo w intencji swego biskupa.

Dwie ociemniałe przyszły z życzeniami od grupy niewidomych.

Grupa lekarzy warszawskich z życzeniami.

18.00. Poświęcenie darów Bożych, życzenia domowników wygłasza ks. prał. **Borowiec**. Odpowiadam krótkim przemówieniem. Wszyscy domownicy otrzymują dary, przygotowane przez s[io]s[try] elżbietanki.

18.30. Ks[iądz] kan. **Goździewicz** odprawia Mszę św. w kaplicy domowej. Wszyscy przystępują do Stołu P[ąńskiego].

20.30. Biorę udział we Mszy św. w Bazylice Arch[ikatedralnej]; odprawia uroczystości wigilijne bp **Modzelewski**. Przystępuję do Komunii św. wraz ze wszystkimi biskupami i kapitułą.

22 kwietnia 1962, Wielkanoc

Warszawa

10.30. W Bazylice Arch[ikatedralnej] odprawiam sumę pontyfikalną, poprzedzoną procesją. Udział wiernych b[ardzo] liczny. Kazanie wygłasza ks. prał. **Piotrowski**. Po udzieleniu abszolucji papieskiej wygłaszam krótkie życzenia świąteczne.

U ks. kan. **Kitlińskiego** – spotkanie z kapitułą. Składamy życzenia imieninowe bp. **Modzelewskiemu**.

Powrót do domu. Na obiedzie domownicy, z p. Stanisławem **Maciejakiem** i Janem **Cabankiem**⁸⁴⁵ oraz siostra moja **Julia**⁸⁴⁶ z bratem **Tadeuszem**⁸⁴⁷.

Wieczorem odwiedza mnie siostra moja **Anastazja Sulkowa** z mężem **Stanisławem** i z dziećmi. Przyjechała też siostra moja **Stanisława Jaroszowa**⁸⁴⁸. Po rozmowie na górze

^a *W rękopisie skreślony wyraz: obrazki.*

⁸⁴⁴ Parafia przy ul. Zagórnej, erygowana w 1907. Przedwojennego kościoła zburzonego przez Niemców w 1944 władze komunistyczne nie pozwalały odbudować. Nowa świątynia została zbudowana 1977–1983.

⁸⁴⁵ Od 1953 dozorca w rezydencji arcybiskupów warszawskich.

⁸⁴⁶ Julia Wyszyńska (1913–1995), siostra przyrodnia, z drugiego małżeństwa Stanisława Wyszyńskiego z Eugenią Godlewską.

⁸⁴⁷ Tadeusz Wyszyński (1917–1990), syn Stanisława i Eugenii (drugiej żony Stanisława) z Godlewskich, uczestnik kampanii wrześniowej, przez pewien czas w niewoli sowieckiej, następnie przekazany Niemcom i osadzony w stłagu, potem wywieziony do robót przymusowych. Po ucieczce z nich włączył się do NSZ; uczestnik powstania warszawskiego. Po wojnie, za posługiwanie się fałszywymi dokumentami w celu uniknięcia służby wojskowej, został aresztowany. W 1950 śledztwo umorzono. Z racji pokrewieństwa z bratem, prymasem Polski, pozostawał cały czas w zainteresowaniu organów bezpieczeństwa.

⁸⁴⁸ Stanisława Genowefa Jaroszowa (1903–1982), córka Stanisława i Julianny, żona Józefa, nauczycielka w Wojciechowicach, Czaplinku, Jazgarzewie i Zalesiu Dolnym, dyscyplinarnie zwolniona z pracy po uwięzieniu prymasa (1953), i ponownie zwolniona bez podania przyczyn decyzją Wydziału Oświaty i Kultury Prezydium PRN w Piaszynie 14 IX 1966.

krótka, skromna wieczerza i powrót do domów. Dzieli się wrażeniami z obchodu grobów wielkanocnych. Najbardziej uderza „agresywny” grób w k[ościel]e M[atki] Bożej Łaskawej, u jezuitów⁸⁴⁹.

23 kwietnia 1962, Wielk[anocny] Poniedziałek

W[arsza]wa – Gniezno

7.30. Msza św. w domu. Przyszła grupa przeszło 20 osób z zespołu „Ósemka”, jest na Mszy św.; wygłaszam do domowników przemówienie w kaplicy. Wszyscy dostają śniadanie, jak w Emaus⁸⁵⁰.

11.00. Składamy życzenia bp. **Modzelewskiemu**. Udają się do niego wszyscy moi domownicy, z darami. S[iostra] **Eustazja** wyśpiewała życzenia. B[isku]p M[odzelewski] dostaje w darze kielich przywieziony z Rzymu od Jana XXIII, piękną figurę M[atki] Bożej z kości słoniowej i i[nne]. Wygłaszam krótkie przemówienie.

11.30. Prof[esor] **Kamiński** z żoną, po powrocie z Rzymu.

12.00. Obiad z domownikami.

13.15. Wyjazd do Gniezna z ks. kan. **Goździewiczem**. Jest bardzo gorąco; wszędzie zielono. Spóźniona wiosna zaatakowała przyrodę, łąki pokryte kaczeńcami, kwitną drzewa owocowe. Jest tak ciepło, że ludzie siedzą na łąkach i w ogrodach. Nastrój w pełni świąteczny.

Krótki postój w lesie.

17.00. W Gnieźnie. Przed domem gromadka dzieci, które się zbiegły. Dostają cukierki z W[arsza]wy. Są bp **Czerniak** i ks. Jan **Zaręba**, na kawie.

19.00. W **bazylice**. B[isku]p **Bernacki** odprawia celebrę pontyfikalną. Wygłaszam kazanie. Odprowadza nas wielka rzesza ludu i małych dzieci.

21.00. B[isku]pi zostają na wieczerzy.

24 kwietnia 1962, Wtorek Wielk[anocny]

Gniezno

Msza św. w domu. Przyjechała T[eresa] **Romanowska** z magnetofonami. Jest pozwolenie na głośniki. Co do trasy procesji, brak dotąd odpowiedzi.

9.00. Z bp. **Czerniakiem** ustalamy przebieg prac synodalnych.

Ks[iądz] kan. Kłoniecki otrzymał paszport do Włoch; zapewniam, że będzie miał pomoc materialną w Paryżu i w Rzymie.

11.00. Duchowieństwo przy grobie św. Wojciecha. B[isku]p **Bernacki** odprawia celebrę pontyfikalną, w czasie której wygłaszam konferencję o Mężu Bożym. Po sumie pontyfikalnej rozpoczęły się uroczystości synodalne, przepisane pontyfikałem. Wszyscy

⁸⁴⁹ Nie udało się ustalić na czym polegała jego „agresywność”.

⁸⁵⁰ Dalekie nawiązanie do sceny z Ewangelii Łk 24,13, 30. „W pierwszy dzień tygodnia”, a zatem w niedzielę Zmartwychwstania. Dwaj uczniowie spotkali Jezusa w drodze do Emaus. W samym Emaus spożywali z Jezusem wieczerzę.

uczestnicy złożyli homagium biskupowi. Odnowiono akt oddania się Matce Bożej Jasnogórskiej. Po czym wszyscy odprowadzili prymasa do rezydencji.

Sesja pierwsza rozpoczęła się w Seminarium Arc[yl]b[isku]pim o godzinie 16.30. Złożyłem przysięgę, *coram omnibus*⁸⁵¹, po czym *patres synodales*⁸⁵² złożyli przysięgę. Zostali mianowani sędziowie synodalni, egzaminatorzy synodalni⁸⁵³ i proboszczowie konsultorzy. Rozpoczęto lekturę projektu statutów. Przedyskutowano 80 pierwszych statutów.

Pracę tego dnia zakończono adoracją w kaplicy.

20.00. Przybył abp **Baraniak** z krótkimi sprawami. Zapowiedział swój udział w odpuszcie wraz z alumnami seminarium poznańskiego.

25 kwietnia 1962, środa

Gniezno

9.00. II dzień Synodu Archidiecezjalnego Gnieźnieńskiego. Zbieramy się w kaplicy na uroczystości przewidziane przez pontyfikał. Po *adhortatio*⁸⁵⁴ dodałem kilka słów od siebie.

9.30. Na sali obrad podjęto pracę od lektury statutów o dziekanach, proboszczach i wikariuszach. Po przerwie zajęto się sprawami zakonów i katolików świeckich.

O godz. 12.30 przerwa obiadowa.

Godz. 16.00. Trzecia sesja synodalna. Odczytano protokół z sesji przedpołudniowej. Następnie omawiano zagadnienia, związane z urzędem nauczycielskim i wychowawczym. Po przerwie omawiano sakramentologię, do sakr[amentu] kapłaństwa włącznie. Pracę przerwano o godz. 18.15.

20.00. W k[ości]le o[jców] franciszkanów miała miejsce pielgrzymka ojców synodalnych do grobu bł. Jolanty⁸⁵⁵. Po modlitwie o. Lutosław^a Pieprzycki⁸⁵⁶ wygłosił przemówienie o bł. Jolancie, jako wzorze codziennego umiłowania, samozaparcia i pójścia za Chrystusem. Chór dziecięcy wykonał pieśni o bł. Jolancie. Po błogosławieństwie N[ajświętszym] Sakramentem o. Tytus **Strzelewicz**⁸⁵⁷, prowincjał oo. franciszkanów z Warszawy, przekazał życzenia zakonu dla Synodu. Następnie wygłosiłem krótkie przemówienie z ambony o istotnym celu pracy Kościoła i naszej diecezji – budzeniu świętości. Wzorem trwałości

^a W rękopisie: Władysław.

⁸⁵¹ Łac. wobec wszystkich.

⁸⁵² Łac. ojcowie synodalni.

⁸⁵³ Egzaminator synodalny, duchowny wyznaczony przez synod diecezjalny wyznaczony do egzaminowania kandydatów na proboszczów oraz udziału w procesach administracyjnych.

⁸⁵⁴ Łac. upomnienie, zachęta.

⁸⁵⁵ Bł. Jolanta (ok. 1244 – ok. 1298), córka króla węgierskiego Beli IV, siostra św. Kingi, żona Henryka Pobożnego, po śmierci męża wstąpiła do zakonu klarysek. Zmarła w Gnieźnie. Beatyfikacja 1827. Patronka archidiecezji gnieźnieńskiej.

⁸⁵⁶ Lutosław Henryk Pieprzycki OFMConv (1917–1998), gwardian klasztoru w Gnieźnie 1962–1965, w zakonie od 1935, święcenia 1941. Gwardian, proboszcz, profesor i rektor w Łagiewnikach 1954–1962, przełożony prowincji warszawskiej 1965–1968.

⁸⁵⁷ Tytus Dionizy Strzelewicz OFMConv (1910–1982), przełożony prowincji warszawskiej 1959–1965, w zakonie od 1926, święcenia 1934. Przełożony klasztoru w Grodnie 1935–1946, sekretarz i ekonom prowincji 1947–1959.

tej pracy są św. Wojciech i bł. Jolanta. Nabożeństwo pielgrzymie trwało półtorej godziny. O[łjciec] gwardian⁸⁵⁸ zaprosił nas na herbatę. Udział wiernych był b[ardzo] liczny w tej modlitwie.

26 kwietnia 1962, czwartek

Gniezno

9.00. Prace synodalne rozpoczynamy przez *iuramentum*, odczytanie depeszy bp. **Golińskiego**, odczytanie protokołu z sesji wczorajszej popołudniowej. Po wniesieniu poprawek, przystąpiono do dalszego czytania projektu, o sakramencie kapłaństwa i małżeństwa. Po przerwie czytano projekty statutów o kulcie religijnym.

Po obiedzie, o godz. 16.00 miała miejsce wspólna fotografia ojców synodalnych. Wysłano depeszę do Ojca św. Kanclerz rozpoczął czytanie dalszych projektów statutów, dotyczących kościelnych spraw majątkowych, zasad administracji majątkiem kościelnym, budynków i testamentów. Lekturę zakończono o godz. 17.00.

Przed zamknięciem sesji Kuria M[e]t[ro]p[olitalna] podała kilka wiadomości bieżących, głównie o nowej ustawie o zgromadzeniach.

19.00. Na *Cibavit*⁸⁵⁹ byli wszyscy ojcowie synodálni; wygłosiłem do nich przemówienie.

27 kwietnia 1962, piątek

Gniezno

9.00. Zakończenie Synodu w Bazylice Prymasowskiej. Celebryje bp **Czerniak**. Po czym, zgodnie z pontyfikatem, bp **Bernacki** przedstawił mi [a] statuty synodalne. Ogłosiłem dekret o przyjęciu ustaw; wejdą one w życie w dniu 1 stycznia 1963 r. Po procesji ogłoszono dekret o zamknięciu Synodu. Odśpiewano *Te Deum*⁸⁶⁰ i *Bogurodzicę*. Wygłosiłem przemówienie konkluzyjne.

Wszyscy odprowadzili mnie do rezydencji, gdzie odczytano ostatni protokół.

12.00. Przyszła s. **Blanka**⁸⁶¹, elżbietanka, która powróciła do kraju po 31 latach pracy w Domu Polskim w Jerozolimie. Jest człowiekiem schorowanym, ale pogodnym.

^a W rękopisie skreślenie: proj. ustawy synod.

⁸⁵⁸ Adam Józef Narloch OFMConv (1908–1995), gwardian klasztoru w Gnieźnie 1956–1968, w zakonie od 1929, święcenia 1936. W Anglii, kapelan w Dywizji gen. Maczka. Po wojnie pozostał w Niemczech. W 1947 wrócił do Polski. W 1968, po wyjeździe do USA zwolniony z funkcji gwardiana. Po powrocie przeszedł do duszpasterstwa wojskowego. Od 1975 w diecezji chełmińskiej, inkardynowany do niej w 1976, od 1992 w diecezji pelplińskiej. Od 1981 jako emeryt-pułkownik mieszkał w Karsinie. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski – 1944, 1969.

⁸⁵⁹ *Lac*. msza wotywna odprawiana w czwartki w katedrach. *Lac. Nakarmil...* Początek antyfony na rozpoczęcie tej mszy.

⁸⁶⁰ *Lac. Ciebie, Boże* [wychwalamy]. Wczesnochrześcijański dziękczynny hymn liturgiczny, śpiewany w niedziele (oprócz Wielkiego Postu), święta, uroczystości, a także oktawę Bożego Narodzenia i Wielkanocy w liturgii godzin oraz podczas procesji rezurekcyjnej i przy szczególnych okazjach o charakterze dziękczynnym.

⁸⁶¹ Blanka, Agnieszka, Szwonka CSSE (1905–1962), w 1931 jako jedna z pierwszych sióstr wyjechała do pracy w Domu Polskim w Jerozolimie.

Ks[iądz] dr **Majdański**, w sprawie VII roku W[ielkiej] N[owenny]. Był na obiedzie.

16.00. Wziąłem udział w dorocznej sesji kapituły prymasowskiej gnieźnieńskiej. Odczytano sprawozdanie z rocznej działalności. Kapituła ponowiła prośbę o usunięcie z kapituły ks. dr. **Brossa**⁸⁶². Oświadczyłem, że sprawę załatwię pozytywnie. Przyjęto plan inwestycji w domach kapitulnych: 1) odnowienie domu bp. **Bernackiego**; 2) odnowienie kanonii po bp. **Czerniaku** i podzielenie jej na dwie; 3) remonty w domu inf. **Durzyńskiego**. Sesja trwała 2 godziny.

28 kwietnia 1962, sobota

Gniezno

9.00. Ks[iądz] rektor **Pacyna** – w sprawie VI kursu sem[inarium] i sprawa wojskowych alumnów.

9.30. Ks[iądz] **Raiter** i ks. **Michalski**, jako delegaci moi do przewodniczącego R[ady] M[iejskiej], w sprawie dyskryminacji na uroczystość św. Wojciecha. Byli przyjęci oficjalnie i oświadczyli, że składają protest przeciwko: 1) zepchnięciu procesji św. Wojciecha na boczne ulice; 2) wywożeniu dzieci i młodzieży z miasta; 3) nakazaniu opuszczenia internatów, które nie przenocują młodzieży przez dwie noce; 4) nakazaniu pracy fabrycznej w niedzielę, jako „czyn majowy”. Przewodniczący oświadczył, że „nic nie zmieni”.

Prasa warszawska („Życie Warszawy”) ogłosiła artykuł napastliwy na prymasa P[olski] za jego „kazanie kwietniowe”⁸⁶³.

Ks[iądz] F[elicjan] Kłoniecki, sprawa VI kursu seminarium. Wnosi zastrzeżenia przeciwko ks[iędzu] rektorowi P[acynie]. Jest zdania, że jak długo ks. P[acyna] będzie rektorem, nic w seminarium się nie poprawi.

11.00. W **Domu św. Wojciecha** przemawiałem do sióstr zakonnych z diecezji, które przybyły z hołdem do grobu św. Wojciecha.

12.30. Matka **Mańkowska**⁸⁶⁴, nowa prowincjalna Zgrom[adzenia] Sacré Coeur, prosi o zmianę dekretu wizytacyjnego, mocą którego należało oddzielić urząd wizytatorki i przełożonej domowej.

13.00. Na obiedzie ks[ięża] biskupi.

⁸⁶² Stanisław Bross (1895–1982), ksiądz, święcenia 1919, więzień Dachau, w 1947 wrócił do Polski, pracownik SPP w Warszawie 1947–1953, od lutego 1953 drugi wikariusz generalny archidiecezji gnieźnieńskiej. Po uwięzieniu prymasa i usunięciu przez władze cywilne bp. Bernackiego administrował archidiecezją gnieźnieńską 1953–1956 jako wikariusz generalny. W pełnieniu tej funkcji uzurpował sobie kompetencje przekraczające uprawnienia kanoniczne. Po powrocie prymas przeniósł go na emeryturę. Wyjechał do Wrocławia, do swego brata, znanego kardiologa.

⁸⁶³ A.S., O „szwindlach ateistów” i „bezkarnych mordach” przez „lekarzy rzeźników” czynionych, „Życie Warszawy”, 28 IV 1962, s. 2.

⁸⁶⁴ Maria Mańkowska RSCJ (1898–1993), wikariuszka – odpowiedniczka przełożonej prowincjalnej – 1962–1969, w zgromadzeniu od 1926, prawnuczka generała Henryka Dąbrowskiego. 1929–1934 nauczycielka w Zbylitowskiej Górze. 1941–1962 przełożona domów zakonnych w Warszawie, Polskiej Wsi, Zbylitowskiej Górze.

16.00. Ks[ia]dz **Dzierzgowski**⁸⁶⁵, który mianowany przeze mnie spowiednikiem w sem[inarium], dotychczas nie był wpuszczony przez rektora na swój urząd. Proszę o to, by podjął obowiązki.

18.00. Przyjechał bp **Majewski**, bp **Modzelewski** i bp Dąbrowski z Warszawy na uroczystości św. Wojciecha.

18.30. Przyjechał bp **Goliński** i bp **Barela** z Częstochowy. Wspólna wieczerza naszych gości.

19.00. Nieszpory w bazylice i procesja z Dłonią św. Wojciecha⁸⁶⁶ – do k[ości]oła św. Michała⁸⁶⁷. Biorą w niej udział wszyscy biskupi – goście. Pogoda w czasie procesji dobra, chociaż krótko przedtem padało. Rozwinęła się piękna procesja, w której brały udział wszystkie parafie gnieźnieńskie.

29 kwietnia 1962, Niedziela Przew[odnia]⁸⁶⁸

Gniezno

Wstał piękny, chociaż chłodny ranek. W domu bp **Majewski** odprawia Mszę św.

9.00. Wyjazd do k[ości]oła św. **Michała**, z bp. **Majewskim**, na procesję św. Wojciecha. Przejeżdżamy ulicą B[olesława] Chrobrego, która jest ubrana w czerwone szatki⁸⁶⁹. Udział w procesji brali biskupi: **Majewski**, **Goliński**, **Barela**, **Modzelewski**, Dąbrowski, **Czerniak**, **Bernacki** i ja. Po raz pierwszy niesiony był relikwiarz z ręką św. Wojciecha, przywróconą w 1928 r. do Polski. Od roku 1000 nikt nie oglądał publicznie tej relikwii, najbardziej autentycznej, św. Wojciecha. Procesja szła ulicą Dąbrówki, z woli „najjaśniejszego Pana Przewodniczącego MRN”. Ogromne rzesze wiernych towarzyszyły procesji wzdłuż trasy, w wielkim skupieniu i ładzie. Młodzież na ogół wywieziono, natomiast było b[ardzo] dużo małych dzieci – sumę celebrował **abp Baraniak** w asyście kleryków poznańskich, którzy przybyli całym seminarium na odpust; prowadzili też śpiew liturgiczny. W ostatniej chwili powiedziano mi, że bp **Modzelewski** nie będzie mówił kazania. Musiałem iść na ambonę; pomagały mi ptaki, których śpiew uchwycono na taśmę. Później się wyjaśniło, że bp **Bernacki** źle poinformował bp. **Modzelewskiego**. Nieco przeszkadzał deszcz, ale niewielki.

⁸⁶⁵ Wojciech Dzierzgowski (1928–2001), penitencjarz w katedrze gnieźnieńskiej 1962, święcenia 1955. Ojciec duchowny i wykładowca ASD w Gnieźnie 1962–1970. Proboszcz parafii Powidz 1970–1984, parafii Zwiastowania NMP w Inowrocławiu 1984–2001, kanonik gremialny kapituły kolegiackiej w Kruszwicy, założyciel archidiecezjalnej pielgrzymki „Promienistej” na Jasną Górę.

⁸⁶⁶ Relikwiarz w kształcie przedramienia i dłoni zawierający relikwie św. Wojciecha.

⁸⁶⁷ Świątynia parafialna parafii św. Michała, zbudowana na przełomie XIV i XV w. Tradycyjnie, w przeddzień uroczystości św. Wojciecha, z katedry gnieźnieńskiej do tej świątyni udaje się procesja z relikwiami świętego.

⁸⁶⁸ Niedziela Przewodnia – dawna nazwa pierwszej niedzieli po Wielkanocy; określenie „przewodnia” nawiązuje do dawnego zwyczaju, kiedy na wiosnę, zwykle dopiero po Wielkanocy, niektórzy z całym dobytkiem przenosili się na nowe dzierzawy. Obecnie pierwsza niedziela po Wielkanocy, czyli Druga Wielkanocna nosi nazwę Niedzieli Miłosierdzia.

⁸⁶⁹ Flagi czerwone wywieszone już na 1 maja.

Po sumie przemawiałem z balkonu. Wiernych zgromadziło się do 30 tysięcy. Po błogosławieństwie spadł ogromny deszcz.

Obiad był w seminarium, które podejmowało również kleryków poznańskich. W czasie obiadu przemawiał abp **Baraniak** i ja. Po obiedzie miała miejsce krótka akademicka, którą urządzili alumni poznańscy. Przemawiał kleryk, arcybiskup i ja.

Nieszpory były w bazylice; odprawiał je bp **Majewski**, podczas gdy bp **Modzelewski** wygłosił kazanie o wierze. Było bardzo dobrze obmyślane, ale dla wielkopolskich pielgrzymów nie nadawało się. Typowo warszawski sposób mówienia człowieka inteligentnego, który myśli dobrze, ale nie może nawiązać kontaktu z przeciętnym, uroczystującym słuchaczem. Po nieszporach raz jeszcze przemawiałem z balkonu i udzieliliśmy wspólnie błogosławieństwa.

Biskupi pojechali zwiedzać Biskupin. Ja przyjmowałem chór prymasowski, do którego wygłosiłem przemówienie, dziś już szóste. Padał deszcz. Pisałem list do młodzieży akademickiej, udającej się na pielgrzymkę do Częstochowy.

Biskupi wrócili około 20.15. Na wieczerzy długo gawędziliśmy o przeżyciach dnia dzisiejszego.

30 kwietnia 1962, poniedziałek Gniezno – Kruszwica – W[arsza]wa

Spadł olbrzymi śnieg. Mrozu nie ma, ale śnieg obciążył młode listki i kwiaty. Widać wiele drzew połamanych. Druty elektryczne są obłożone grubą warstwą śniegu. Utrzymuje się zimno.

7.30. Odprawiłem Mszę św. w Bazylice, przy grobie św. Wojciecha.

10.30. W Bazylice jest pielgrzymka organistów arch[idiecezji] gnieźnieńsk[iej], w liczbie około 100. **B[isku]p Bernacki** odprawia Mszę św., a ja wygłaszam przemówienie.

13.15. Wyjazd do W[arsza]wy z bp. **Majewskim**; w drugim aucie jedzie bp **Dąbrowski** i bp **Modzelewski**. Wstępujemy do Trzemeszna, odwiedzamy odbudowywany kościół. W dalszą drogę do **Mogilna**; odwiedzamy podziemia kościoła pobenedyktynskiego⁸⁷⁰. I do **Strzelna** – oglądamy rotundę św. Prokopa⁸⁷¹, tympanony⁸⁷² i kolumny romańskie. Zatrzymujemy się w **Kruszwicy** przy kolegiacie⁸⁷³. Od razu przyleciała SB^a, ale ją zdemaskowały dziewczęta, które stały przy wozie, więc się wycofali z kłutwą. Obejrzeliśmy postępcę przy reromanizacji⁸⁷⁴. Strop jest wykładany drzewem modrzewiowym.

^a W rękopisie: UBe.

⁸⁷⁰ Kościół parafii św. Jakuba Większego Apostoła (fara), zbudowany ok. 1511.

⁸⁷¹ Budowla na planie koła, przypuszczalnie wzniesiona w XII–XIII w. dla przechowywania relikwii Krzyża Świętego.

⁸⁷² Tympanon, element architektury średniowiecznej – półokrągłe lub ostrołukowe pole umieszczone w górnej części portalu (obramienia wejścia do kościoła) ponad nadprożem, zwykle wypełnione dekoracją.

⁸⁷³ Kolegiata, kościół, przy którym znajduje się kapituła kanoników. Świątynia kruszwicka zbudowana w pierwszej połowie XII w., jest także kościołem parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła.

⁸⁷⁴ Reromanizacja, przywrócenie pierwotnego romańskiego charakteru budowli; w Kruszwicy dokonano tego 1954–1970.

16.00. W dalszą drogę do W[arsza]wy. Jadę z bp. **Modzelewskim** i bp. **Dąbrowskim**. B[isku]p **Majewski** pojechał z ks. kan. **Goździewiczem**.

19.05. W domu. Zebrały się w kaplicy przedstawicielki zakonów. Poświęcam obraz Matki Bożej Częstochowskiej, który ma wędrować po klasztorach. B[isku]p **Dąbrowski** zabiera go na Jasną Górę. Główne cele nawiedzenia – uwielbienie Maryi. Tę myśl zostawiam siostronom w swoim krótkim przemówieniu.

MAJ

1 maja 1962, wtorek

Warszawa

7.00. W kaplicy Seminarium Metrop[olitalnego] św. Jana odprawiam Mszę św. i wygłaszam przemówienie, jako przygotowanie do pielgrzymki seminarium na Jasną Górę.

Po śniadaniu ma miejsce w sali Antiqua⁸⁷⁵ akademii maryjna złożona z recytacji tekstów klasycznych mariologicznych. Akademia trwa półtorej godz. – ma charakter wybitnie modlitewny.

Resztę dnia spędzam na pracy korespondencyjnej. Odbywa się Pierwszy Maja. Ze wsząd dochodzą krzyki. W tym roku wszystko „musi być entuzjastyczne”.

2 maja 1962, środa

W[arsza]wa – Otwock

9.00. Ks[iaźdz] **Baszkiewicz**⁸⁷⁶, prokurator Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego], w sprawie dalszych remontów kościoła na Bielanych. Przyjmuję plan remontów wewnętrznych i absydy. Otrzymuje pomoc na dalszą pracę.

10.00. **Komisja dla Spraw Organistowskich** Arch[idiecezji] Warsz[awskiej], w nowym składzie: przewodniczący, ks. dr **Wierzejski**⁸⁷⁷, ks. mgr **Borowiec**⁸⁷⁸, ks. dziekan **Czarnecki**⁸⁷⁹, prof. St. **Balcerzak**⁸⁸⁰, prof. **Szymczak**⁸⁸¹, E. **Kurzeciński**⁸⁸², [ks.] Z[ygmunt]

⁸⁷⁵ *Lac.* starożytna.

⁸⁷⁶ Jerzy Euzebiusz Baszkiewicz (1914–1984), ksiądz, prokurator w WMSD w Warszawie 1959–1964, święcenia 1940. Rektor kościoła Niepokalanego Poczęcia na Bielanych 1961–1963, wikariusz a następnie proboszcz parafii archikatedralnej św. Jana Chrzciciela w Warszawie 1964–1980. Kanonik honorowy kapituły metropolitalnej 1965.

⁸⁷⁷ Stanisław Wierzejski (1905–1995), ksiądz, proboszcz parafii św. Floriana w Warszawie 1958–1986, święcenia 1932. Proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Sochaczewie 1951–1958, dziekan Warszawa Praga-Południe 1958–1981, szambelan papieski 1970; od 1992 kapłan diecezji warszawsko-praskiej.

⁸⁷⁸ Władysław Borowiec (1908–1974), ksiądz, proboszcz parafii Kobyłka 1957–1963, święcenia 1935. W latach 1945–1950 w diecezji włocławskiej, proboszcz parafii Dębe Wielkie 1950–1957, św. Wojciecha w Warszawie 1963–1974. Przywilej rakiety i mantoletu 1962, szambelan papieski.

⁸⁷⁹ Antoni Czarnecki (1906–1989), ksiądz, proboszcz parafii Niepokalanego Poczęcia i św. Katarzyny w Warszawie na Służewie 1950–1985, dziekan Warszawa-Mokotów, święcenia 1932. W czasie wojny wikariusz parafii Wszystkich Świętych w Warszawie, zasłużony w pomaganiu Żydom w getcie warszawskim. Szambelan papieski 1962, kanonik gremialny kapituły kolegiaty łowickiej 1971.

⁸⁸⁰ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁸⁸¹ Być może chodzi o Józefa Szymczaka, organistę parafii Przybyszew, odnaczonego w 1964 medalem papieskim Pro Ecclesia et Pontifice za pół wieku pracy organistowskiej w tej parafii.

⁸⁸² Nie dało się ustalić danych tej osoby.

Chmielewski⁸⁸³, Wł[adysław] **Bienias** – sprawozdanie za ostatni rok pracy. Omawiam postulaty: 1) stwarzać nowy obyczaj, eliminujący samowolę księży, zwalniających z pracy i organistów, szukających jej na własną rękę; 2) poprawki do statutu organistowskiego na Synod Arch[idiecezji] Warsz[awskiej]; 3) nowy Rytuał – części śpiewane; 4) indult Stolicy św. o śpiewach polskich w lit[urgii] mszalnej; 5) nowy konkurs chórów k[oście]lnych; 6) współpraca Kom[isji] Organ[istowskiej] z Komisją Muzyczną.

11.00. Wł[adysław] **Bienias**, z Wołomina – własny pogląd na zatargi w Wołominie. Wypowiada dość trzeźwy sąd o sytuacji w parafii.

Ks[iaźdź] **Mikołaj Poletyło**⁸⁸⁴, piszący rozprawę doktorską, informuje o postępie pracy i o „trudnościach w wierze”, które chce rozwiązać^a w rozmowie z ks. dr. **Granatem**⁸⁸⁵, [ks.] prof. **Kwiatkowskim** i i[nnymi]. Zwracam mu uwagę, że problem wiary jest nie tylko problemem intelektu, ale i łaski. Radzę prowadzić też rozmowy z Panem Bogiem. Zgłosi się w m[iesiącu] czerwcu.

12.00. B[isku]p **Strąkowski** i Komisja Trzeźwości, złożona z 6 osób, po swoich obradach. Przedstawia projekt podręcznika alkoholologii, z wydźwiękiem negatywnym – „walka z alk[oholizmem]”. Radzę podejście pozytywne – wychowanie w trzeźwości.

16.00. Z ks. [Franciszkiem] Borowcem na imieninach bp. Choromańskiego, z życzeniami.

19.00. Na adoracji kapł[kańskiej] w Sem[inarium].

3 maja 1962, czwartek

W[arsza]wa

8.30. S[iostra] **Stefania Wyrzykowska** z Lasek w sprawie sytuacji, wytworzonej na kapitule domowej, przedwyborczej do kapituły gen[eralnej]. Siostry niecenzusowe⁸⁸⁶ zablokowały się i wybrały na kapitułę same siostry niecenzusowe, które w kapitule spraw nie będą miały nic do powiedzenia. Stąd niepokój wśród sióstr censuszowych. Uważam, że jest to *felix culpa*⁸⁸⁷, gdyż siostry z cenzusem toczyły od dawna wojnę z matką generalną, wskutek czego wytworzyły reakcje w poczciwych siostrach, które postanowiły

^a Zapis w rękopisie trudny do rozczytania.

⁸⁸³ Zygmunt Chmielewski (1905–1975), ksiądz, proboszcz parafii Kocierzew 1954–1975, święcenia 1932, odznaczony przywilejem rakiety i mantoletu.

⁸⁸⁴ Mikołaj Poletyło, ur. 1924, święcenia 1953, doktor filozofii, wikariusz u św. Marcina w Warszawie; wystąpił z kapłaństwa.

⁸⁸⁵ Wincenty Granat (1900–1979), ksiądz, wykładowca KUL 1952–1979, święcenia 1924. Wykładowca WSD w Sandomierzu, od 1961 profesor nadzwyczajny, rektor KUL 1965–1970, członek Rady Naukowej Episkopatu Polski 1973–1979. Proces beatyfikacyjny od 1995. W 2008 odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski za obronę studentów represjonowanych w 1968.

⁸⁸⁶ Siostry, które w czasach przed Soborem Watykańskim II wykonywały z zakonie prace niewymagające specjalistycznego wykształcenia i przygotowania.

⁸⁸⁷ Łac. szczęśliwa wina.

bronić matki Benedykty. Dziś trzeba bacznie obserwować to wszystko, by wiedzieć, jak po kapitule należy pracować w zgromadzeniu.

S[iostra] **Maria**⁸⁸⁸, szarytka z Kamionka⁸⁸⁹, ze swoją przełożoną⁸⁹⁰.

M[atka] **Koniakówna**, przeł[ożona] gen[eralna] [zgromadzenia] Rodziny Maryi, w sprawie wyjazdu do Brazylii z wizytacją.

11.00. Ks[iądz] mgr **Patyra**⁸⁹¹ z diec[ezji] lubelskiej, wyklada swoje żale do ordynariusza. Radzę, by wystosował pismo na moje ręce, które przekażę wprost bp. **Kalwie**.

11.30. Ks[iądz] **Sydry**⁸⁹² – sytuacja budowy kościoła na Opaczewskiej⁸⁹³. Jest bezna-
dziejna. Parafia rośnie do 25 tysięcy. Jest zagrożony plac budowlany.

M[atka] **Benedykta** w sprawie sytuacji w Laskach. Ponawiam prośbę o zachowanie
pokoju i postawy macierzyńskiej.

Ks[iądz] **Wysocki Stefan**⁸⁹⁴ z Sadyby⁸⁹⁵, chce wyjechać do Francji na 6 tyg[odni].
Może zgłosić podanie.

16.00. Wyjechałem na Marsa, aby obejrzeć postęp prac ogrodniczych w siedzibie
Instytutu Prym[asowskiego].

4 maja 1962, piątek

Warszawa

9.00. Ks[iądz] rektor⁸⁹⁶ Seminarium Metropolitalnego – pielgrzymka na Jasną Górę – pro-
gram. *Scrutinium*⁸⁹⁷ diakonów. Wakacje, ubiór wakacyjny. Biblioteka do oglądania.

⁸⁸⁸ Maria Pietkiewicz SM (1883–1981), w zgromadzeniu od 1904, przełożona (siostra służebna) domu szarytek przy ul. Grochowskiej w Warszawie 1934–1956. W 2004 uhonorowana pośmiertnie medalem „Sprawiedliwy wśród narodów świata”.

⁸⁸⁹ Osiedle w warszawskiej dzielnicy Praga-Południe.

⁸⁹⁰ Genowefa Jankowska SM (1917–1995), w zgromadzeniu od 1937, przełożona (siostra służebna) domu zakon-
nego na Kamionku 1960–1963.

⁸⁹¹ Franciszek Patyra (1933–1987), ksiądz, święcenia 1956, kapelan domu sióstr felicianek w Jadwinowie 1962–1963, rezydent przy parafii mariackiej w Chełmie Lubelskim 1963–1971, w Krasnymstawie 1973–1979. Zmarł w Niemczech.

⁸⁹² Stefan Marian Sydry (1894–1981), ksiądz, proboszcz parafii NMP Królowej Świata w Warszawie 1956–1964, święcenia 1917. W latach 1919–1946 w zgromadzeniu księży Marianów. Proboszcz parafii Magdalenka-Sękocin 1946–1948, Świętej Rodziny na Zaciszu 1948–1952, Stara Rawska 1952–1956, kapelan cmentarza Bródnowskiego 1964–1969.

⁸⁹³ Od 1928 do 1949 przy ul. Opaczewskiej szkołę i świetlicę prowadziły siostry szarytki. Po likwidacji w 1949 tych instytucji przez władze komunistyczne, w 1950 abp Wyszyński w ich domu zakonnym ustanowił parafię św. Wincentego à Paulo i powierzył zgromadzeniu księży misjonarzy. W 1955 wierni, mimo sprzeciwu władz, zbudowali skromną kaplicę. W 1956 pod naciskiem władz państwowych proboszczem został mianowany ks. Sydry, a tytuł pa-
rafii zmieniono na NMP Królowej Świata. Zgodę na budowę świątyni uzyskano dopiero w 1977.

⁸⁹⁴ Stefan Wysocki (1928–2017), ksiądz, wikariusz parafii św. Augustyna w Warszawie 1962–1963, święcenia 1954. Wikariusz parafii św. Jakuba 1965–1967, Najczystsze Serca Maryi 1967, Nawrócenia św. Pawła Apostoła 1967–1972, wikariusz 1972–1973 a następnie proboszcz parafii Wesoła 1973–2003. Od 1992 kapłan diecezji warszawsko-praskiej. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski 2008, Krzyżem Armii Krajowej 1984, Krzyżem Par-
tyzanckim 1995, Złotym Krzyżem Zasługi 1999. Zasłużony dla miasta Wesoła i honorowy obywatel miasta Łowicza.

⁸⁹⁵ Osiedle w dzielnicy Mokotów. W 1950 powstała tam parafia św. Tadeusza Judy Apostoła.

⁸⁹⁶ Ks. Władysław Miziołek.

⁸⁹⁷ *Lac*. przeszukiwanie; w rozumieniu kościelnym – rozmowa z kandydatem do święceń.

*Ratio studiorum*⁸⁹⁸. Regulamin egzaminów. Regulamin wewnętrzny. Zmiany personalne w gronie profesorów i wychowawców.

O[!]jciec **prowincał** dominikanów⁸⁹⁹ w sprawie pracy o. **Skrzydlewskiego**⁹⁰⁰ na ATK – nie wnosi sprzeciwów.

Ks[ia]dz Cz[esław] **Jakubiec**⁹⁰¹, składa swoją książkę. Projektuje mu wyjazd zagranicę, dla kontaktów biblijnych.

Ks[ia]dz prof. **Inlender**, w sprawie wykładów w Sem[inarium]. Mógłby mieszkać na Bielanych, w Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnym]. Praca na ATK – nie wnoszę zastrzeżeń.

Ks[ia]dz **inf. Krzywicki** z Drohiczyna – w sprawie ks. **Tatarynowicza**, występującego w Rzymie jako Białorusin, chociaż Polacy zostali na Białorusi. Ks[ia]dz Radosz⁹⁰² wypłynął na Białostoczczyźnie i urządza^a zebrania księży i PAX. Obawia się o losy diecezji na wypadek śmierci. Wysuwa projekt sufragana *sedi datus*⁹⁰³. Boję się przypominać sprawę ze względów politycznych.

Prze[ł]ożona gen[eralna] s. **Szczęсна Włostowska**⁹⁰⁴ – w sprawie kapituły gen[eralnej] zgrom[adzenia] ss. magdałek⁹⁰⁵.

Ks[ia]dz **Szyrwiński**⁹⁰⁶ z Mąkolic – w sprawie wyjazdu do ZSRR – z wizytą do siostry. Otrzymuje zgodę.

Andrzej **Szajkowski**⁹⁰⁷, diakon, w sprawie zwolnienia od obowiązków diakonatu. Jest już zdecydowany odejść, nie widzi swego miejsca w Kościele.

^a *Wątpliwe odczytanie tego wyrazu z rękopisu.*

⁸⁹⁸ Łac. plan studiów.

⁸⁹⁹ Edmund, Władysław, Sochacki OP (1909–1972), prowincjał 1958–1962, w zakonie od 1929, święcenia 1937.

⁹⁰⁰ Bernard Władysław Skrzydlewski OP (1925–2004), teolog moralista, w zakonie od 1951, święcenia 1957, pracownik naukowy w Instytucie Tomistycznym w Warszawie 1959–1968. Doktor prawa UMK 1951, wykładowca w seminariach zakonnych w Krakowie – katolickiej nauki społecznej 1976–1990, teologii małżeństwa i rodziny 1976–2001, członek Komisji Episkopatu ds. Rodzin, Komisji „Iustitia et Pax”.

⁹⁰¹ Czesław Jakubiec (1909–1993), ksiądz, profesor biblistyki (Stary Testament) w WMSD od 1942, na Wydziale Teologicznym UW, na Wydziale Teologicznym ATK 1969–1981. Święcenia 1932. Habilitacja 1946, profesor zwyczajny 1969. Członek Komisji Intelktualistów i Działaczy Katolickich przy PKOP, uczestnik zjazdów Komisji Krajowej Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich przy OK FJN.

⁹⁰² Wacław Radosz (1913–1998), ksiądz, święcenia 1936, do końca 1944 roku wikariusz w parafiach diecezji kieleckiej, ale także kapelan oddziału AK. Praca duszpasterska w diecezji wrocławskiej 1945–1946, w archidiecezji poznańskiej 1946–1947, ponownie w diecezji kieleckiej 1947–1949. Po przeniesieniu się do Warszawy, związał się z PAX-em. Wykładowca homiletyki na ATK 1955–1957. Wobec niezgody prymasa na pozostawanie w Warszawie, wyjechał zagranicę. Proboszcz parafii Łukowa 1965–1976 w macierzystej diecezji kieleckiej. Związki z PAX i Caritas były głównym problemem w uregulowaniu jego statusu diecezjalnego.

⁹⁰³ Łac. dany dla miejsca.

⁹⁰⁴ Szczęсна Stefania Włostowska ZMBM (1912–1992), przełożona generalna 1956–1974, w zgromadzeniu od 1931.

⁹⁰⁵ Nazwa potoczna. Właściwa – Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia, założone w 1862 przez Teresę Ewę z Sułkowskich hrabinę Potocką, przyjmując konstytucję, duchowość od m. Teresy Rondeau. W zgromadzeniu była św. Faustyna Kowalska.

⁹⁰⁶ Antoni Szyrwiński (1919–2009), proboszcz parafii Mąkolice 1960–1964, święcenia 1950. Proboszcz parafii Młodzieszyn 1964–1973, Bedlno 1973–1979, Mikołajew 1979–1988. Pułkownik, komendant Szarych Szeregów „Niemień” na Wileńszczyźnie, odznaczony Krzyżem Wirtuti Militari V Klasy.

⁹⁰⁷ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

Janusz Zablocki⁹⁰⁸ z „Więzi”, rozmowa na temat katolickiej nauki społecznej i artykułów w „Więzi”. Ujmuje sprawy szablonowo; radzę położyć nacisk na homocentryzm dzieła Zbawienia – *propter nos homines*⁹⁰⁹. Ułatwi to ustawienie problemów gospodarczych, które też [są] *propter nos homines*. Ułatwi to również rozstrzygnięcie problemów własnościowych.

18.00. Doroczna sesja sprawozdawcza **Prym**[asowskiej] **Rady Odbudowy Kościołów W[arsza]wy**⁹¹⁰. Bardzo długa dyskusja nad zahamowaniem budownictwa sakralnego. Niektóre głosy (prof. **Wasiutyński**⁹¹¹) wskazują na to, że ludzie są niepoinformowani o trudnościach Kościoła. Prof[esor] **Marzyński** dał doskonały obraz tych trudności; jest centralna decyzja, by nie powiększać stanu posiadania Kościoła. Chociaż wiele się mówi o decentralizacji, nie ma ona zastosowania w dziedzinie Kościoła, gdyż jest uzależniony od USW w najdrobniejszych nawet sprawach. Przygotowywany jest „Przewodnik” po Bazylice św. Jana. Wiele pracuje się nad przewodnikiem po kościołach warszawskich. Zebranie zakończyło się moim przemówieniem.

5 maja 1962, sobota

Warszawa

Rano na Mszy św. wiele gości, którzy przystępują do Stołu Pańskiego.

10.00. **Sesja Kurii Metrop[olitalnej] Warsz[awskiej]**. Główna sprawa to budżet Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego] na r[ok] 1962 oraz sprawozdanie finansowe z gospodarki w Sem[inarium], w Czubinie⁹¹² i w Bibliotece Archidiec[ezjalnej]. Stąd obecni są na sesji księża: **Miziolek**, administrator⁹¹³ **Czubina**, ks. prok[urator] **Baszkiewicz** i dyrektor Biblioteki – ks. dr **Malej**. Problem Czubina, raz jeszcze rozważany, wskazuje na to, że majątek nie spełnia swego zadania, zwłaszcza dziś, gdy jest zdewastowany przez Skarb Państwa. Masa majątkowa, oceniana na 3,5 miliona [zł], może służyć tylko jako zabezpieczenie pretensji podatkowych Skarbu, od Seminarium M[e]t[ro]p[olitalnego] wymagano w sumie przeszło 3 miliony [zł]. Trudna jest sytuacja Biblioteki, która wymaga

⁹⁰⁸ Janusz Zablocki *vel* Jan Grabowski (1926–2014), zastępca redaktora naczelnego miesięcznika „Więź” 1961–1962, przewodniczący Rady Nadzorczej Spółki „Libella” 1959–1970. Żołnierz AK. Kierownik oddziału krakowskiego 1950–1953, kierownik działu krajowego w „Słowie Powszechnym” 1953–1955. Członek Zarządu KIK 1960–1965, 1968–1969. Korespondent prasowy w okresie Soboru Watykańskiego II. Twórca ODiSS (1967); redaktor naczelny 1969–1995 czasopisma „Chrześcijanin w Świecie”. Poseł 1965–1985 z ramienia „Znaku” (do 1981), potem PZKS. Członek Prezydium OK FJN 1977–1983. Działacz PZKS 1981–1984 i od 1996. Założyciel reaktywowanego SP 1989, wiceprzewodniczący 1989–1990. Traktowany od lat. 60. przez SB jako ko. „Zachariasz”, a w 1975 zarejestrowany jako TW „Paweł”.

⁹⁰⁹ Łac. dla nas ludzi.

⁹¹⁰ Powołana w 1947 przez kardynała Hlonda, dla zapewnienie środków materialnych i koordynacji pracy.

⁹¹¹ Prawdopodobnie Zbigniew Wasiutyński (1902–1974), profesor Politechniki Warszawskiej 1953–1969, specjalista budowy mostów, członek PAN.

⁹¹² Od 1929 Magdalena Radziwiłłowa przekazała majątek rolny i dwór Seminarium Duchownemu w Warszawie. Po 1945 władze państwowe sukcesywnie zabierały majątek, aby ostatecznie w 1961 przejąć wszystko na Skarb Państwa. Od 1967 mieści się tam Dom Opieki Społecznej.

⁹¹³ Ludwik Jarzębski (1902–1975), ksiądz, administrator majątku 1949–1968, proboszcz parafii Izdebnio Kościelne 1935–1949.

większego pomieszczenia. Postanawiamy odbyć wizję lokalną. Omawiano też sprawy Wielkiej Nowenny, program dla młodzieży, w nowym opracowaniu Kurii M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Wydział Nauki Kat[olickiej]. Sesja składa życzenia imieninowe solenizantom – bp. **Choromańskiemu** i **Modzelewskiemu** oraz ks. **Baszkiewiczowi**. Trwała do godz. 14.00.

16.00. K[onstanty] **Łubieński**⁹¹⁴, poseł na Sejm, w sprawie „beznadziejnej” sytuacji w stosunkach K[ościół] i Państwo. Władze przyznają, że sytuacja jest absurdałna, ale są zdania, że nie mogą rozmawiać z ludźmi, którzy są zdania, że komunizm jest w rozkładzie (abp Kominek). Naświetlam taktykę rządu wobec mej podróży do Rz[ymu]. Reprezentacja wypada dodatnio, ale przygotowanie tej podróży jest fatalne. Prymas przed wyjazdem otrzymuje ordynarną odpowiedź marsz. **Wycecha** i wymiar podatkowy na Sem[inarium]. Po powrocie powtarza się zagrożenie podatkowe.

6 maja 1962, niedziela W[arsza]wa – Komorów

7.30. Na Mszy św. dr. T[eresa] **Rylska**⁹¹⁵, z którą rozmowa po Mszy św. o KUL, sprawach młodzieży. Obecni są prof. K[adziński] z żoną.

Cały dzień praca nad korespondencją.

17.00. W **Komorowie** k. Pruszkowa, na 10-leciu budowy kościoła i duszpasterstwa parafii]. W niewielkim, ale pięknym kościółku podczas nabożeństwa majowego wygłaszam kazanie n[a] t[emat] VI roku W[ielkiej] N[owenny] – „Młodzież wierna Chrystusowi” – który dziś się zaczyna.

Pogoda sprzyja, przed kościołem stoi przeszło 3 tysiące ludzi; głośniki ułatwiają porozumienie się. W uroczystości biorą udział okoliczni kapłani z dziekanem ks. **Tyszką** na czele.

Zewsząd dochodzą wiadomości o pięknym przebiegu uroczystości ponowienia⁹¹⁶ ślubów j[asno]g[órskich].

19.00. Podczas wieczery dłuższa rozmowa z księżmi. Przychodzą różne delegacje z pozdrowieniami. Wyjazd do W[arszawy] o godz. 21.00.

⁹¹⁴ Konstanty Łubieński (1910–1977), polityk, poseł 1952–1977, w okresie II wojny światowej działacz ZWZ i AK, więziony po wkroczeniu Armii Czerwonej 1944–1945. Współzałożyciel i działacz Stowarzyszenia PAX i KIK, prezes warszawskiego KIK 1969–1972. Wiceprzewodniczący OK FJN 1971–1977, w 1976 wybrany na przewodniczącego Koła Poselskiego „Znak”, członek Rady Państwa 1976–1977, przewodniczący Rady Naczelnej TP KUL.

⁹¹⁵ Teresa Wanda Rylska (Ścibor-Rylska) z Sokołowskich (1912–1985), kierownik Zakładu Botaniki 1958–1976 i Zakładu Biologii 1961–1976 na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL. Prezes oddziału warszawskiego Stowarzyszenia Młodzieży Katolickiej „Odrodzenie”. Należała do AK. W 1950 zmuszona do odejścia z UMCS, podjęła pracę w Instytucie Hodowli i Aklimatyzacji Roślin w Warszawie. Od 1957 współorganizatorka Dni Modlitw „Odrodzenia” na Jasnej Górze.

⁹¹⁶ W parafiach ponowienie ślubów – odnawianych na Jasnej Górze 26 sierpnia – odbywało się 3 maja.

7 maja 1962, poniedziałek

Warszawa

9.00. Brat **Aleksander**⁹¹⁷ z katedry. Dalszy ciąg pracy nad korespondencją.

15.00. Wyjazd do Zalesia D[olnego] na imieniny siostry mojej Stanisławy **Jaroszowej**. Przybył też prof. **Kadziński** z żoną. Zabawiliśmy do godz. 18.00.

8 maja 1962, wtorek

W[arsza]wa – Częstochowa

7.30. Na Mszy św., z powodu imienin mojego Ojca [Stanisława Wyszyńskiego], zebrała się gromadka przyjaciół domu; zespół „Ósemki” prowadzi śpiewy; są siostry elżbietanki z m[atką] Edytą; s[iostry] franciszkanki z Lasek, grupa lekarzy warszawskich, p. **Stanisław** [Maciejak].

9.00. S[iostra] **Teresa** i s. **Odylla** – sprawy wynikłe z kapituły domowej. Siostry z cenzusem są przerażone wynikiem wyborów, gdyż żadna z sióstr cenzusowych nie została wybrana; nadto wyczuwa się organizację oddolną. Moja odpowiedź: przez wiele lat siostry cenzusowe prowadziły kampanię p[rzeciw]ko przełożonej gen[eralnej], były skłócone, nie tylko nie były przykładem, ale wprost zrażały siostry proste. Instynkt zachowawczy zmobilizował siostry proste przeciwko cenzusowym. S[iostra] **Teresa** oponuje przeciwko takiej ocenie sytuacji.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Ostatnie formalności przedsynodalne. Decyduje się, że z warszawskich proboszczów będą brali udział tylko delegaci dekanatów, a nie wszyscy proboszczowie miasta.

Sprawy personalne – translokaty. Weryfikacja dziekanów, nominacja nowych proboszczów i wikariuszów. Sesja trwa do godz. 14.00.

14.00. Obiad imieninowy dla Stanisławów, dla Ojca mojego i dla kierowcy, p[ana] **Maciejaka**.

15.00. Wyjazd do Częstochowy z ks. rektorem **Miziołkiem** i ks. **Szyborskim**⁹¹⁸. Droga załadowana wozami. Z miasta wydobywamy się w ciągu 45 minut akrobatyki drogowej. Postój w lesie pod Piotrkowem Tryb[unalskim].

19.00. W Częstochowie. Napływali alumni Semin[arium] Metropolitalnego Warszawskiego. Przyjechało 200 kleryków i 6 profesorów. Po wieczery wspólne nabożeństwo majowe w kaplicy M[atki] Bożej, z moim wstępnym przemówieniem. Kończy się o godz. 22.00.

⁹¹⁷ Aleksander Nowak CFCl (1922–2005), w zgromadzeniu od 1947, zakrystian w archikatedrze w Warszawie styczeń 1959 – maj 1960, w Kurii Archidiecezjalnej w Poznaniu maj–sierpień 1960, ponownie zakrystian w archikatedrze w Warszawie i przełożony domu zakonnego wrzesień 1960 – sierpień 1963.

⁹¹⁸ Jan Szyborski (1922–2016), notariusz Kurii Metropolitalnej 1961–1971, święcenia 1950. Rektor kaplicy sióstr niepokalanek 1964–1970, proboszcz parafii Dzieciątka Jezus 1971–1985, sekretarz Komisji Episkopatu Polski ds. Duchowieństwa 1980–1994, egzorcysta archidiecezji warszawskiej od 1999.

9 maja 1962, środa

Częstochowa

9.00. Msza św. w kaplicy M[atki] B[ożej] Częstochowskiej dla pielgrzymki Semin[arium] M[e]t[ro]p[olitalnego] Warszawskiego. Po Mszy św. wygłaszam przemówienie do alumnów i odnawiamy oddanie się Matce Bożej w niewolę i pod opiekę.

Po śniadaniu biorę udział w **Drodze Krzyżowej**, którą prowadzą alumni semin[arium] [a]; każdy przy następnej stacji wygłasza rozważanie. Kończymy modlitwę w bazylice.

12.15. Obiad. Po obiedzie jest wspólna fotografia. Zakończenie w kaplicy Cudownego Obrazu, błogosławieństwem N[ajświętszym] S[akramentem] i krótkim przemówieniem ks[iędza] rektora⁹¹⁹ i moim błogosławieństwem. Odjazd pielgrzymki do W[arsza]wy o godz. 14.45.

16.30. Jestem na zebraniu grupy Realistów⁹²⁰ – prowadzonym przez bp. **Pawłowskiego**. Rozważają sprawę udziału młodzieży w VI roku W[ielkiej] N[owenny]. Obmyślają temat pracy na zebranie sierpniowe. Podkreślam konieczność różnicowania metod i programów pracy wśród młodzieży, by bliżej dotrzeć do zróżnicowanego terenu. Każda diecezja, w granicach programu ramowego Episkopatu, ma możliwość opracować program jak to uczyniono w Gnieźnie i w W[arsza]wie.

Wieczorem rozmowa z bp. **Pawłowskim**, który chce przyjechać do Gniezna w przyszłym tygodniu.

20.00. O[jciec] **Małaczyński**, w sprawie Patronału P[olskiego]. Omawiamy problem patronów *principales*⁹²¹, św. Wojciecha i Stanisława, zgodnie z propozycją Kongr[egacji] Rytów, by je połączyć. Uważamy to za nie do przyjęcia. Proszę ojca, by opracował odpowiedź do Kongr[egacji] R[ytów].

O[jciec] P[iotr] **Rostworowski**, sprawa pracy w grupie Realistów.

B[isku]p Jan **Czerniak**, program zebrania duszpasterzy sanktuariów m[aryjnych].

20.45. W kaplicy na rozpoczęciu prac zjazdu s[anktuariów] m[aryjnych]. B[isku]p **Pawłowski** wygłasza konferencję.

10 maja 1962, czwartek

Jasna Góra

7.30. W kaplicy M[atki] B[ożej] odprawiam Mszę św. na rozpoczęcie prac konferencji s[anktuariów] m[aryjnych].

^a *W rękopisie skreślenie nieczytelne.*

⁹¹⁹ Ks. Władysława Miziołka.

⁹²⁰ Nieformalna grupa skupiona wokół Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu na Jasnej Górze, mająca na celu propagowanie całkowitego oddania się Matce Bożej za wolność Kościoła, złożona z duchownych jak i świeckich. Działała w okresie Wielkiej Nowenny. Początkowo nosiła nazwę Szaleńcy (Maryi), z czasem zmienioną dla podkreślenia realności opieki Maryi nad światem.

⁹²¹ *Łac.* głównych.

9.30. Odwiedzam s[io]s[try] urszulanki [szare] w ich siedzibie, przy Sali Pielgrzyma. Na Sali Pielgrzyma wygłaszam **referat do uczestników konf[erencji] sanktuariów mar[yjnych]**. Udział bierze prawie 400 księży, bardzo różnego przekroju; bodaj większość z nich nie uczyni nic, by swoje miejsce łaskami słynące ustawić na wyższej płaszczyźnie od zwykłego miejsca odpustowego z budami kramarskimi. Referat mój trwa przeszło godzinę.

15.30. Biorę udział w sesji siostr z zakonów kontemplacyjnych. Trwa ten zjazd trzy dni. Przyjechało 112 siostr ze wszystkich niemal zakonów kontemplacyjnych. Prowadzi sesję bp **Dąbrowski**. Jest obecny bp **Jaroszewicz**, ks. prof. **Nowicki**⁹²², o. Piotr **Rostworowski** i i[nni]. Siostry są b[ardzo] wdzięczne za to, że nie zapomniano o nich, ale wprowadza się je w nurt dzisiejszej pracy Kościoła – Wielkiej Nowenny. Moja konferencja trwa trzy kwadranse.

17.00. Udaję się do szkoły ss. zmartwychwstanek, gdzie jest spotkanie z młodzieżą, rodzicami i wychowawcami. Młodzież przygotowała piękne śpiewy, słuchowisko. Było wiele przemówień, bardzo serdecznych i szczerych. Dla wszystkich był podwieczorek. Przemawiałem dwa razy, naprzód – w odpowiedzi na mowy, a po wtóre – w czasie podwieczorku – wspomnienia z pobytu w Rzymie, na prośbę obecnych. Wróciłem do klasztoru na godz. 20.30.

11 maja 1962, piątek

Jasna Góra

7.30. Msza św. w kaplicy dla uczestników konferencji sanktuariów maryjnych. Po Mszy św. krótkie przemówienie i zbiorowe oddanie się duszpasterzy sanktuariów Matce Bożej.

W czasie śniadania bp **Goliński** składa mi życzenia na szesnastolecie sakry biskupiej w imieniu^a zebranych. I ja również dziękuję za modlitwy.

10.00. Ks[iądz] prof. **Nowicki** informuje o wyniku swej wizytacji w klerykacie paulińskim na Skałce⁹²³. Zespół 44 kleryków jest wewnątrznie rozbity i oporny o. **Janowi**⁹²⁴, prefektowi kleryków^{b925}, który, chociaż jest dobrym zakonnikiem, to jednak bez zmysłu wychowawczego. Został on przez wizytatora zawieszony w czynnościach. Proszę o przyspieszenie protokołu powizytacyjnego, by można było wydać zarządzenia.

O[jciec] P[iotr] **Rostworowski**, dłuższa rozmowa o kierunku pracy wśród klasztorów, zależnych od benedyktynów.

^a W rękopisie: imieniem.

^b W rękopisie: prefektowi studium.

⁹²² Jan Nowicki (1894–1973), ksiądz, wykładowca prawa kanonicznego na KUL 1950–1951, 1955–1965, święcenia kapłańskie 1919, biskupie 1968. Wicerektor seminarium duchownego we Lwowie od 1931, wykładowca na UJK od 1937. Okres wojny we Lwowie, rektor seminarium duchownego dla alumnów lwowskich w Kalwarii Zebrzydowskiej 1946–1950, pracownik Sądu Biskupiego w Lublinie 1951–1955, wikariusz kapitulny archidiecezji w Lubaczowie 1964–1968, administrator apostolski tamże 1968–1973.

⁹²³ Klasztor pauliński w Krakowie.

⁹²⁴ Jan Adam Nałaskowski OSPPE, ur. 1925, w zakonie od 1948, święcenia 1956, prefekt kleryków 1960–1962, wikariusz generalny zakonu 1984–1990, generał zakonu 1990–1996.

⁹²⁵ W czasie wizytacji prefektem był o. Cyprian Kubik (1921–1999).

11.30. W kaplicy M[atki] Bożej zakończenie prac duszpasterzy sanktuariów maryjnych. Wspólny różaniec, krótkie przemówienie bp. **Golińskiego** i błogosławieństwo końcowe.

12.00. Wchodzą siostry klasztorów klauzurowych, które też zakończyły swoje prace. Przynoszą obraz **Nawiedzenia**, poświęcony w kaplicy domowej na Miodowej 17. Po krótkim przemówieniu moim, biskupi udzielają siostrom błogosławieństwa, po czym przekazujemy obraz s[io]s[trom] wizytom, które pierwsze przyjmują obraz na nawiedzenie⁹²⁶.

13.00. Po obiedzie przyjmuję różnych księży z drobnymi sprawami.

19.30. Rozmowa z o[jcem] **generalem**, o[jcem] **przeorem** i o. **Pawłem**⁹²⁷ o sytuacji w klerykacie na Skałce i w klasztorze jasnogórskim.

12 maja 1962, sobota

Jasna Góra – W[arsza]wa

7.30. Msza św. w szesnastolecie sakry biskupiej na J[asnej] G[órze]. Obecni są b[isku]-pi: **Goliński**, **Czajka**⁹²⁸, **Barela**, **Czerniak**, wielu księży i zakonnic, pełna kaplica Ludu Bożego. Przed Mszą św. o[jciec] generał zachęcił obecnych do modlitwy. Po Mszy św. złożyłem podziękowanie za modlitwę.

10.05. Po wspólnym śniadaniu, wyjazd do W[arsza]wy z bp. **Czerniakiem** i ks. **Szymborskim**. Jesteśmy w domu na godz. 13.30.

Po wypoczynku – praca nad podpisywaniem dekretów i przeglądaniem korespondencji.

18.00. B[isku]p **Wosiński Jan**, mianowany administratorem ap[ostolskim] diec[ezji] płockiej. Ustalamy, że jest już pora, by b[isku]p objął urzędowanie. Zwłoka mogłaby być szkodliwa dla diecezji i dla psychicznej postawy wikariusza kap[itulnego]⁹²⁹.

20.00. Wieczorem, w czasie nabożeństwa majowego dla domowników, odnowiliśmy akt oddania Domu i jego mieszkańców pod opiekę i na służbę Maryi Jasnogórskiej, Dziewicy Wspomożycielki.

13 maja 1962, niedziela

W[arsza]wa – Lipków

7.30. Msza św. w domu. Przyszły s[io]s[try] elżbietanki z naprzeciwnika z m. **Edytą** i zespół „Ósemki” – śpiewać na chwałę M[atki] Bożej, po 16 latach mej pracy biskupiej.

⁹²⁶ Główne domy zakonne przyjmowały obraz Nawiedzenia podobnie jak parafie.

⁹²⁷ Paweł Marian Kosiak OSPPE (1916–1997), definitor generalny (doradca generała) 1952–1963, w zakonie od 1934, święcenia 1942. Wikariusz generalny zakonu 1969–1975, 1978–1984, członek i sekretarz Komisji Maryjnej Episkopatu Polski 1956–1996. Autor wielu kazań maryjnych. Pośmiertnie (2002) kapituła zakonu przyznała mu tytuł Bene Meritus – ojca wielce zasłużonego.

⁹²⁸ Stanisław Czajka (1897–1965), biskup pomocniczy w Częstochowie 1944–1965, święcenia kapłańskie 1920, biskupie 1944. Wykładowca prawa kościelnego na KUL i duszpasterz akademicki 1932–1936, rektor Seminarium Częstochowskiego od 1936, wikariusz kapitułny diecezji częstochowskiej 1951, 1963–1964. Pierwszy aresztowany po wojnie biskup – 1946. Władze polskie nie zgodziły się na jego wyjazd na Sobór Watykański II.

⁹²⁹ Był nim bp Piotr Dudziec.

10.15. Wyjazd do **Lipkowa**. Obchodzimy dziesięciolecie pracy parafii Lipków; kościół został odbudowany na skutek starań ks. **dziekana S[tefana] Kowalczyka**⁹³⁰, który pierwszy zwrócił mi uwagę na ruinę kościoła, stojącego na skraju Kampinosu. Gdyby nie jego starania, zabytkowy ten kościółek byłby do dziś ruiną. Sumę odprawia ks. prob. **Kurowski**⁹³¹, a ja wygłaszam Słowo Boże. Po sumie, przed plebanią młodzież w strojach ludowych odtwarza misterium p[od] n[azwą] „Młodzież wierna Chrystusowi”. Obiad w gronie około 60 rodzin parafialnych.

15.00. Powrót do W[arsza]wy.

18.00. W bazylice kat[edralnej] – młode chóry gregoriańskie Dzieci Warszawy, pod batutą ks. prof. **Lewkowicza** śpiewają mszę gregoriańską, którą celebryje ks. prof. **Janowski**. Wygłaszam słowo Boże do małych śpiewaków, którzy spisują się dzielnie. Uroczystość trwa półtorej godziny. Dzieci dostają obrazki. Przychodzi grupa chłopców z parafii Nawrócenia św. Pawła⁹³², która spisała się najdzielniej. Ks[iądz] **Sprusiński**⁹³³ przedstawia swoją działalność z Milanówka.

14 maja 1962, poniedziałek

Warszawa

9.00. Ks[iądz] rektor **Florkowski**⁹³⁴ z Sem[inarium] Arc[y]b[isku]p[iego] w Krakowie – przedstawia trudności stawiane przez wizytatorów M[inisterstwa] O[światy]. Zażądali oni w Sem[inarium] Śląskim i Częstochowskim⁹³⁵ udziału w egzaminach z przedmiotów społecznych, uważając, że mają prawo postawić pytania, [a] które będą zatwierdzone przez M[inisterstwo] O[światy] i kwalifikować odpowiedzi. Jakoby w Sem[inarium] Śląskim zgodzono się na to, wobec czego domagają się tego samego w Sem[inarium] Krakowskim. Arc[y]b[iskup] Baziak, zaniepokojony sytuacją, prosi o instrukcje. Moja odpowiedź: jeżeli jest to ścisła relacja, to uprawnienia swoje przekroczył zarówno rektor, jak i biskup, gdyż takie rozszerzenie interpretacji mogłaby dać tylko Konferencja Episkopatu, a to dotąd nie

^a *W rękopisie skreślenie: którego.*

⁹³⁰ Stefan Kowalczyk (1897–1957), ksiądz, po wojnie proboszcz parafii Nawiedzenia NMP w Warszawie. Kapelan 36. Pułku Legii Akademickiej, naczelny kapelan AK od 8 sierpnia 1944, pseud. „Biblia”, święcenia 1923.

⁹³¹ Wacław Kurowski (1908–1992), ksiądz, proboszcz parafii Lipków 1952–1992, święcenia 1945. Na plebanii założył muzeum dziejów Lipkowa i związków miejscowości z Henrykiem Sienkiewiczem.

⁹³² Parafia erygowana w 1948, przez dziesiątki lat za świątynię miała małą kaplicę braci albertynów, co do której władze cywilne wielokrotnie podejmowały próby likwidacji. Dopiero w 1976 wydano pozwolenie na budowę świątyni parafialnej. Zbudowana 1978–1985. Parafia od 1992 w diecezji warszawsko-praskiej.

⁹³³ Stanisław Sprusiński (1904–1965), proboszcz parafii św. Jadwigi w Milanówku 1961–1965, święcenia 1928. Władał sześcioma językami, znawca śpiewu gregoriańskiego. Proboszcz parafii Kamieńczyk 1938–1946, Narodzenia NMP na Lesznie 1946–1954, rektor kaplicy św. Huberta w Zalesiu Górnym 1954–1958, rezydent w parafii Chrystusa Króla i sędzia Sądu Metropolitalnego, inicjator pierwszego Polskiego Kongresu Muzyki Gregoriańskiej w 1958, redaktor naczelny czasopisma „Kółko Różańcowe” 1946–1952.

⁹³⁴ Eugeniusz Florkowski (1902–1989), ksiądz, rektor WSD w Krakowie 1961–1970, święcenia 1925. Prefekt WSD i wykładowca na Wydziale Teologii UJ 1931–1954, pierwszy dziekan Papieskiego Wydziału Teologicznego – do 1968, kanonik kapituły metropolitalnej 1964, prałat scholastyk 1983, protonotariusz apostolski.

⁹³⁵ Wówczas obydwu mieściły się w Krakowie.

miało miejsca. Proszę tę odpowiedź dać zarówno arcybiskupowi, jak i wszystkim rektorom. Dotyczy to również zakładów zakonnych, które wyłamują się z linii i przyjmują wizytatorów nawet poczęstunkami.

15.00. *Scrutinium* kanoniczne 20 diakonów Semin[arium] M[e]t[ro]p[ol]italnego św. Jana, przed święceniami ^[a] kapłańskimi, które będą w niedzielę. Trwa do godz. 19.00.

Przychodzi wiadomość o kłopotach ks. **Zapłaty**, werbisty, przewodniczącego Konsulty Męskiej. Porwany przez „nieznanych sprawców”, maltretowany przez 40 godz. na Wilanowie, zagrożony opisaniem w prasie (co miało miejsce w „Życiu Warszawy”⁹³⁶), wobec protestów, dziś jest wezwany do kolegium [orzekającego]. Przygotowywana jest „pokazówka”. Radzę się pomodlić i odważnie iść.

15 maja 1962, wtorek Warszawa

9.00. Ks[iądz] dyr. **Penkała**⁹³⁷, przedstawia mi projekt „Przewodnika po Bazylice Arch[ikatedralnej] Warsz[awskiej] św. Jana”. Wnoszę poprawki, przygotuję przedmowę na 20 maja. Projekt jest dobry, ale znać, że pisali go świeccy ludzie.

Ks[iądz] dr **Donat Nowicki**⁹³⁸, sprawy Cerkwi Prawosławnej w Polsce. Otrzymuje list do prowincjała pallotynów, w sprawie mieszkania. Radzę prowadzić pracę na płaszczyźnie prywatnej, a nie stosunków oficjalnych.

11.00. Ks[iądz] prof. **Rybczyk**, [ks.] dr **Kumor**, ks. **Librowski** – w sprawie Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL. Poruszam sprawę artykułów do „Osservatore Romano”, przed Milenium, z zakresu sztuki kościelnej.

Ks[iądz] **dr Pawski** z Duszp[asterstwa] Dobroczynności^b, prosi o pomoc w lokomocji.

Ks[iądz] **F[eliks] Zapłata**, po swojej sprawie w kolegium. Proszę, by jechał do Łądu⁹³⁹, by objął urzędowanie; na wstępie niech wyjaśni swoją sprawę i prowadzi zebranie. Przyjadę w południe, zwołamy wieczorem Konsultę i naradzimy się nad *modus procedendi*

^a W rękopisie skreślenie: kapłak.

^b W rękopisie: dobroczynnego.

⁹³⁶ Po pijackich wybrykach duchowny odpowie przed kolegium orzekającym, „Życie Warszawy”, 29–30 IV 1962, s. 8.

⁹³⁷ Jan Penkała (1912–1973), ksiądz, proboszcz parafii św. Zygmunta w Warszawie (Bielany) 1958–1973, święcenia 1938. Dyrektor Biura Rady Prymasowskiej Odbudowy Kościołów Warszawy 1947–1958. Szambelan papieski 1962.

⁹³⁸ Donat Nowicki (1893–1971), duchowny katolickiego obrządku wschodniego, żonaty, więziony przez władze sowieckie pod zarzutem antysowieckich kontaktów z Watykanem 1923–1932, święcenia kapłańskie otrzymał potajemnie w łagrze 1928. Po powrocie do Polski w ramach wymiany więźniów, był proboszczem parafii Torokanie k. Drohiczyzna (obrzędek słowiańsko-bizantyński) 1932–1939. Czas okupacji przeżył w Zielonce k. Warszawy. Po wojnie pracował na terenie archidiecezji warszawskiej – Świder, Nowa Wieś k. Józefowa, Izabelin, wykładowca języka i kultury rosyjskiej w seminarium duchownym pallotynów w Oltarzewie, kapelan sióstr Rodziny Maryi w Izabelinie.

⁹³⁹ Łąd n. Wartą, wówczas należał do diecezji włocławskiej, obecnie do archidiecezji gnieźnieńskiej; w pocysterskim klasztorze mieści się seminarium duchowne salezjanów.

*ulterius*⁹⁴⁰. „Życie Warszawy” od razu zapowiadało, że ks. Z[apłata] straci zaufanie prymasa. Chcieli ze swego szantażu od razu uzyskać wszystkie zamiary. Zdradzili swoje intencje.

B[isku]p **Dudziec**, wik[ariusz] kap[itulny] z Płocka. Przyjmuje do wiadomości, że bp **Wosiński** został mianowany administratorem ap[ostolskim] diec[ezji] płockiej. Do Rzymu wpłynęły skargi na to, że bp Z[akrzewski] dopuścił do wielkich wpływów – w kurii, w seminarium, w kapitule – patriotów.

Ks[iądz] **St[anisław] Żak**⁹⁴¹ CM, prosi o przyjęcie do diecezji warsz[awskiej]. Odpowiedź otrzyma po zebraniu referencji.

Ks[iądz] **Kubik Jan**⁹⁴² z Krakowa, po swej podróży do USA. Wrócił z ciężkimi myślami. Mówi o sprawach mi znanych lepiej.

16.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] w sprawach personalnych, translokaty wikariuszów.

16 maja 1962, środa

W[arsza]wa – Łąd

9.30. Wyjazd z [ks.] prał. **Padaczem** i ks. **Żuchowskim**, pallotynem z W[ydziału] S[praw] Z[akonnych] do Łądu na sesję Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich. Prace rozpoczął bp Dąbrowski. O[jciec] **Przybylski** wygłosił dobry referat o myślach przewodnich VI roku W[ielkiej] N[owenny], w wykonaniu zakonów. Ks[iądz] **Zapłata** mówił o pracach Soboru Watyk[ańskiego] II. A[rcyb[iskup] **Kominek** wprowadzał w nurt prac duszpasterskich VI roku W[ielkiej] N[owenny]. Przybyliśmy do Łądu na godz. 13.30, po półgodzinnym postoju w lesie pod Kołem. Przywitano nas trąbami, jak to u salezjanów. W czasie obiadu bp **Pawłowski**, jako gospodarz miejsca, przywitał prymasa.

Po obiedzie długi, nudny referat o czci Serca Jezusa wygłosił o. **Wawryn** TJ⁹⁴³. Zarzucano mu brak zastosowań duszpasterskich i powiązania z W[ielką] N[owenną]. Referent usprawiedliwiał się brakiem czasu na przedstawienie całości.

Wieczorem, po nabożeństwie majowym w kościele, młodzież salezjańska wystąpiła z orkiestrą, chórmi i „migawkami” z życia. Modlitwa i krótkie przemówienie moje zakończyło dzień Boży.

⁹⁴⁰ *Łac.* późniejszy sposób postępowania.

⁹⁴¹ Stanisław Żak CM (ur. 1932), święcenia 1958, wikariusz parafii Świętej Rodziny w Tarnowie 1958–1961. Nie zgodził się na przeniesienie do parafii Matki Bożej Różańcowej w Pabianicach. Nie udało się ustalić jego losów po 1962.

⁹⁴² Kubik Jan (1924–2004), ksiądz, proboszcz parafii Przedmość w diecezji częstochowskiej 1960–1963, święcenia 1949, od 1969 w USA. Zmarł w Częstochowie, krótko po powrocie do Polski.

⁹⁴³ Stanisław Wawryn SJ, pseud. „Lech Wawer”, „St. W.” (1904–1991), w zakonie od 1925, święcenia 1933. Wydawca, redaktor „Sodalis Marianus” 1936–1939, „Wiary i Życia” 1937–1939, „Przeglądu Powszechnego” 1946–1953, przełożony prowincji wielkopolsko-mazowieckiej 1956–1961. Jako przewodniczący Konferencji WPZM zainicjował wystąpienia w obronie prymasa Wyszyńskiego. W 1987 otrzymał Nagrodę Społeczną im. kard. Stefana Wyszyńskiego (nagroda ODiSS), propagator misji Serca Jezusa.

Zebrała się Konsulta, na której chciałem zająć stanowisko wobec gwałtu SB^a dokonanego na ks. **Zapłacie**. Przewodniczącemu Konsulty oświadczyłem, że organizatorzy napaści sami się zdemaskowali, gdyż pośpiesznie ogłoszono w „Życiu Warszawy”, że teraz ks. **Zapłata** będzie położony w opinii prymasa. Wprawdzie o. Z[apłata] niepotrzebnie chodził do miejsc, których nie znał, ale to go wiele nauczy. Na stanowisku przewodniczącego Konsulty będzie pracował aż do wygaśnięcia kadencji. Później zajmiemy stanowisko. Trzeba będzie przedstawić nowy projekt statutu dla Konsulty. Radzę dokooptować na stałe o. **Przybylskiego**.

17 maja 1962, czwartek

Łąd – Gniezno

7.00. Msza św. dla studentów teologii. Wszyscy alumni recytowali Mszę św. i przystąpili do Stołu Pańskiego. Przybyła też gromadka ministrantów. Wszyscy otrzymali obrazki.

9.30. Rozpoczęły się obrady; bp **Goliński** wygłosił referat na temat VI roku W[ielkiej] N[owenny]. Po komunikatach *ex praesidio*⁹⁴⁴ wygłosiłem swój referat n[a] t[emat] najważniejszych zagadnień w Kościele powszechnym – Sobór, i w Polsce – wezwanie programowe n[a] t[emat] „Młodzież wierna Chrystusowi”. Na tym zakończono obrady.

W czasie obiadu przemawiał jeszcze bp **Pawłowski** i ja. Po obiedzie wspólna fotografia. Przyjechał ks. kan. **Wojciech Wolski**⁹⁴⁵, dziekan ze Słupcy, mój kolega kursowy. Gawędziliśmy sobie nad wzburzoną Wartą, która szeroko rozlała się po łąkach i niesie wysoką, alarmową falę, która ma podnieść się do 4 metrów.

15.30. Z bp. **Pawłowskim** jedziemy do Gniezna. W drodze burza. Na progu domu piękna pogoda. Czeka ks. kan. **Zaręba** i ks. **Raiter**, pod nieobecność biskupów, którzy są na wizytacjach.

17.00. Długa rozmowa z bp. **Pawłowskim** o sprawach jego diecezji.

18 maja 1962, piątek

Gniezno – Warszawa

9.30. Po Mszy św. i śniadaniu odjeżdża bp **Pawłowski**.

10.00. M[atka] **Aniela**⁹⁴⁶, prow[incjalna] s[ió]s[tr] elżbietanek i m. **Romana**, w sprawie kościoła polskiego w Budapeszcie, obsługiwanego przez dwie stare elżbietanki. Postanawia się, że matka odwoła staruszki do Poznania. Napiszę w tej sprawie do administratora

^a W rękopisie: Ube.

⁹⁴⁴ Łac. z urzędu; urzędowych.

⁹⁴⁵ Wojciech Wolski (1895–1969), ksiądz, proboszcz parafii Słupca 1960–1966, święcenia 1924. Więzień obozów Stuthoff, Dachau, po powrocie do Polski w 1947 objął przedwojenne stanowisko proboszcz parafii Kikół i tymczasowy administrator parafii Sumin 1947–1949 proboszcz parafii Pyzdry 1949–1952, Lubanie 1952–1956, Kramsk 1956–1960. Kanonik honorowy kapituły kolegiaty kaliskiej 1949. Szambelan tajny papieski 1963.

⁹⁴⁶ Aniela Balbina Tomczak CSSE (1899–1970), przełożona prowincji poznańskiej od 1958, w zgromadzeniu od 1921. Pod koniec drugiej sześćdziesięcioletniej kadencji, w grudniu 1969 doznała ciężkiego paraliżu i praktycznie nie mogła dalej pełnić tej funkcji.

ap[ostolskiego] *Strigonien*[sem]⁹⁴⁷. Sprawę kościoła polskiego będziemy omawiali później, gdy na to pozwolą warunki.

Ks[iądz] J[an] **Zaręba**, ustalamy terminy wizytacji parafialnych i wyjazdów najbliższych. Wyrażam zgodę na stworzenie domu s[ió]s[tr] [służebniczek] pleszewskich w parafii św. Józefa w B[y]dg[oszczy].

Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński**, sprawy kancel[aryjne].

Ks[iądz] mgr **Dzierzgowski**, nowy spowiednik w sem[inarium], miał trudności w objęciu swego stanowiska.

Ks[iądz] rektor **Pacyna** – sprawy Sem[inarium] Arc[y]b[isku]piego. Diakoni z VI kursu będą święceni. Uprzedzam ks[iędza] rektora, by nie czynił żadnych przeszkód ks. D[zierzgowskiemu] w pełnieniu jego obowiązków spowiednika. Idzie o wolność sumienia alumnów. Rektor przedstawia kandydatów na diakonów rocznych. Święcić będą b[isku]pi sufragani.

11.00. Z ks. kan. **Michalskim** i ks. kan. **Raiterem** oglądam postęp prac przy budowie krypty w Bazylice Prym[asowskiej].

12.00. Wysłałem do ks. **Brossa** dekret i list usuwający ks. Br[ossa] na prośbę kapituły z gro-na kapituły gnieźnieńskiej. Kapituła od 1957 [r.] domagała się usunięcia ks. B[rossa] z kapituły, nie chcąc z nim współpracować.

15.30. Wyjazd do W[arsza]wy. Jedziemy przez kraj zalany wodą, zwłaszcza w okolicy Konina, Łowicza i Sochaczewa.

19.15. W domu.

19 maja 1962, sobota

Warszawa – Chotomów

7.30. Po Mszy św. p. **Illakowiczowa**⁹⁴⁸, w sprawie mozaiki M[atki] Bożej Częstochowskiej, która miała być przeznaczona^a do k[ości]oła w Dratowie⁹⁴⁹. Znajduje się u b[isku]-pa lubelskiego w domu. Pani Kleniewska⁹⁵⁰ pragnęła, by ten obraz był umieszczony w k[ości]e]le w Dratowie.

9.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Przed porządkiem dziennym bp **Choromański** porusza sprawę Serca Kościuszki⁹⁵¹, o którym pisze prasa. Serce zostało

^a *W rękopisie*: który miał być przeznaczony.

⁹⁴⁷ Esztergom, po łacinie Strigonia, stąd określenie prymasa; Administrator apostolski Esztergom *ad nutum Sanctae Sedis* mons. Artur Schwarcz-Eggenhoffer (1890–1969), urodził się jako Austriak, ale został usynowiony przez rodzinę węgierską, święcenia kapłańskie 1912. Przełożony w Seminarium Centralnym w Budapeszcie 1949–1958, wikariusz generalny archidiecezji Esztergom 1958–1959, administrator apostolski archidiecezji Esztergom czerwiec 1959 – styczeń 1969 z powodu niemożności sprawowania swej funkcji przez jej urzędowego rzadcę, kard. Józefa Mindszentyego.

⁹⁴⁸ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁹⁴⁹ Dratów, miejscowość wchodząca w skład parafii Rogóżno k. Łęcznej, archidiecezja lubelska.

⁹⁵⁰ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁹⁵¹ W 1927, sześć lat po uchwale Sejmu, zostało sprowadzone z Rapperswilu na Zamek Królewski. Od 13 VI 1983 ponownie znajduje się na Zamku Królewskim.

przekazane przez Zamek [Królewski] katedrze do przechowania we wrześniu 1939 r. Zarząd katedry z wielkim poświęceniem przechowywał Serce, naprzód w katedrze, później w prokatedrze. Wreszcie urnę odnowiono, zakonserwowano i przechowuje się w skarbcu katedry. Wobec apelu prasy sesja postanawia wystosować pismo do Rady Państwa z powiadomieniem, że Serce znajduje się w katedrze.

Sprawy personalne przedstawia ks. prał. **Piotrowski**. Postanawia się księży neoprezbiterów skierować do wzorowych duszpasterzy. Przyjmuje się instrukcję i regulamin dla synodu, listę sędziów, egzaminatorów i konsultorów.

15.00. Wysyłam depeszę do bp. **Bardy** na dzień konsekracji bp. **Ablewicza** w Przemysłu.

Wysyłam depeszę do matki **Emmanueli Mrozowskiej**⁹⁵², byłej prowincjałn[ej] urszulanek U[nii] R[zymskiej], umierającej we Wrocławiu.

17.00. Z ks. **Goździewiczem** udaję się do **Chotomowa** i **Tarchomina** na 40-lecie Fundacji Domu im. Piusa XI dla sierot wojennych. Instytucja jest w stanie ciągłego zagrożenia, gdyż usiłują ją przejąć na rzecz państwa. Ks[iaźdz] prał. **Ugniewski**, były kapelan W[ojska] P[olskiego] broni, jak może. Po Mszy św. i krótkim posiłku, na sali dzieci składają swoje życzenia i podziękowania. Jest ich przeszło 60. Jest grupka przyjaciół instytucji.

Po uroczystości w **Chotomowie** jedziemy do **Tarchomina**, gdzie jest gromadka dzieci, sierotek, w starym pałacu, zapisanym na rzecz Chotomowa. [Ksiazdz] prał. U[gniewski] cierpliwie przeprowadza restytucję majątku od dzierżawców, na rzecz Fundacji.

20 maja 1962, niedziela

W[arsza]wa – Zalesie

10.00. W Bazylice Arch[ikatedralnej] – święcenia kapłańskie 20 diakonów, którzy ukończyli swoje studia pięcioletnie. Jest to kursu podzielonego część druga; materiał nieco słabszy, ale szczerze szukający służby Bożej w Kościele. Ceremonię prowadził ks. J[erzy] **Zalewski**, wyjaśniał obrzędy ks. **Gwiazdowski**⁹⁵³. Obrzęd trwał 3 godziny.

14.00. Obiad dla neoprezbiterów i ich rodziców oraz domowników w Sem[inarium] M[ejt[ro]p[olitalnym]]. Przemawia ks. rektor **Miziolek**, senior alumnów, neoprezbiter i ja. Wszyscy dostają kwiaty.

16.00. Wyjazd do Zalesia D[olnego] z życzeniami imieninowymi do siostry mojej **Julii**, z ojcem. Jest tu brat mój **Tadeusz**. Pada ulewny deszcz, droga do Piaseczna stoi w wodzie. Powrót na godz. 18.30.

⁹⁵² Emmanuela Oktawia Mrozowska OSU (1897–1962), w zakonie od 1922. Nauczycielka języka polskiego w szkołach urszulańskich w Krakowie, Poznaniu, Gdyni, przełożona prowincjałna 1937–1947, 1950–1956.

⁹⁵³ Stefan Gwiazdowski (1924–2008), wikariusz parafii archikatedralnej w Warszawie 1958–1962, święcenia kapłańskie 1956. Prefekt WMSD 1962–1968, rektor kościoła Niepokalanego Poczęcia NMP na Bielanych 1964–1977, proboszcz parafii Matki Bożej Loretańskiej w Warszawie 1977–1994. Od 1992 kapłan diecezji warszawsko-praskiej. Członek Kościelnej Redakcji Mszy św. Radiowych.

18.30. Ks[iądz] dyr. **Penkała**⁹⁵⁴ z parafii św. Zygmunta. Otrzymuje wstęp do *Przewodnika po Bazylice Katedralnej św. Jana*, przygotowywanego do druku.

Na wieczery kilka osób, zbliżonych do domu.

21 maja 1962, poniedziałek

W[arsza]wa – Loretto

9.00. Z dr. **Ozimowskim** i ks. prał. **Padaczem** wyjazd do Loretto na kilka dni „relaksu”. D[okto]r O[zimowski] ogląda siedzibę i jest zdania, że odpowiada ona moim potrzebom zdrowotnym, pomimo pewnych braków w urządzeniach sanitarnych.

Natrafilisśmy tu na ślady **ks. dr. W[acława] Radosza**, który pomimo obietnicy, że będzie przebywał w Kielcach, w sposób skryty odprawia Mszę św. na terenie arch[idiecezji] warszawskiej, chociaż nie ma tu celebretu⁹⁵⁵. Zamieszkuje w pobliskiej willi PAX „Halina” i tu przeprowadza szkolenie księży, z różnych stron kraju tu przybywających. Księża ci odprawiają Mszę św. albo w Loretto, albo w Budziskach⁹⁵⁶, ale nie chcą wpisać się do „Książki księży spoza diecezji”. Ks[iądz] kapelan miejscowy, kapłan greckokat[olicki]⁹⁵⁷, nie bardzo umie wytłumaczyć tym księżom obowiązek lojalności wobec zarządzeń władzy diecezjalnej. Zdaje się, że „Caritasowcy” postanowili wyjść z ukrycia, o czym świadczy zjazd księży Ruchu Caritas w B[y]dg[oszczy]. Spodziewano się tam 400 księży. Według PAP było około 200. Gdy się odliczy Zarządy Woj[ewódzkie] Stow[arzyszenia] Caritas i Kół Księży Caritas oraz kapelanów wojskowych, to udział innych – nie urzędników – był nikły.

Miejscowa ludność odnosi się nieufnie do księży przybywających do „Haliny”; uważa ich za komunistów.

22–25 maja 1962, [wtorek–piątek]

Loretto – Kamieńczyk⁹⁵⁸ – W[arsza]wa

Spędziłem cztery dni w Loretto, u sióstr loretanek. Przez ten czas przeorałem wiele teczek z korespondencją oraz wiele spraw wymagających przemyślenia i oceny, na Konferencję czerwcową Episkopatu Polski.

Wczoraj wygłosiłem do sióstr domowych pogadankę o Soborze Watykańskim, ilustrowaną zdjęciami fotograficznymi.

⁹⁵⁴ *W rękopisie*: Pekała.

⁹⁵⁵ Upoważnienie dla kapłana do odprawiania mszy św. poza własną diecezją lub domem zakonnym.

⁹⁵⁶ Prawdopodobnie chodzi o parafię Budziska, wówczas w diecezji siedleckiej, a od 1992 w diecezji drohiczyńskiej.

⁹⁵⁷ Włodzimierz Adamowicz (1913–1991), ksiądz grekokatolicki, święcenia 1940, od 1946 w Polsce. W klasztorze cystersów w Mogile uczył się liturgii łacińskiej. Kapłan w domu dla upośledzonych chłopców w Jórkach k. Grójca 1946–1953, kapłan w klasztorze ss. loretanek w Loretto 1953–1963, kapłan w sanatorium w Rudce parafii Mrozy 1963–1991.

⁹⁵⁸ Kamieńczyk nad Bugiem. Parafia pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP, w której został ochrzczony Stanisław Wyszyński, ojciec prymasa.

17.00. Wyjazd do **Kamieńczyka**. Oglądam kościół w stanie całkowitego zaniedbania. Sklepienie, odczyszczane z tynku, dotąd stoi od kilku lat nietknięte. Sterty desek leżą od kilku lat w nawie głównej. Żadnych śladów pracy Wielkiej Nowenny. Ks[iądz] **Szmidt**⁹⁵⁹ myśli tylko o wyjściu do Warszawy, jest zdania, że nie umie znaleźć języka ze wsią, jako człowiek miasta.

Moje uwagi ks. Sz[midt] przyjmuje z dokładną obojętnością, nawet w formie niegrzecznej. Zapewniam go, że będzie zabrany z K[amieńczyka]. Chce być w W[arsza]wie, choćby na stanowisku wikariusza.

19.00. Powrót do domu. Napływa fala listów w sprawie poboru do wojska kleryków z różnych seminariów duch[ownych].

26 maja 1962, sobota

Warszawa

9.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] – sprawy dalszego urządzenia wewnętrznego katedry. Projekt drzwi, już przyjęty, okazało się, był wykonany przez prof. **Szyszko-Bohusza**⁹⁶⁰ w katedrze częstochowskiej. Prof[esor] **Jabłoński** przedstawił nowy projekt, który kuria z poprawkami do wykonania przekazuje. Przegląd spraw budowlanych w katedrze. Długa praca nad ustawieniem personaliów w diecezji. Ciekawy dokument z pracy MSW na terenie pow[iatu] grodziskiego.

16.00. Ks[iądz] dr Łach⁹⁶¹ z KUL – w sprawie organizacji studium biblijnego na Wydz[iale] Teologicznym, zgodnie z instrukcją św. Kongregacji Studiów.

18.15. W k[ościel]e oo. paulinów⁹⁶² jestem na Mszy św. i nabożeństwie majowym dla Rodziny Rodzin⁹⁶³. Wygłaszam do nich konferencję. W zakrystii zebrała się dziatwa rodzin, w osobnych grupach: przedszkolaków, dzieci do wczesnej Komunii św., i do I Komunii św., tych, co ukończyli 7 klasę, maturzystów i akademików. Do wszystkich po kilka słów. Fotografia z przedszkolakami. Prowadzi **dr Wantowska**.

⁹⁵⁹ Zdzisław Marian Szmidt (1918–1996), ksiądz, proboszcz parafii Kamieńczyk 1960–1962, święcenia 1943, wikariusz parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus na Tamce 1962–1964, rezydent przy parafii Matki Bożej Częstochowskiej w Warszawie od 1964, następnie w parafii św. Jakuba. W 1986 wyjechał do Niemiec i tam zmarł.

⁹⁶⁰ Adolf Ludwik Szyszko-Bohusz (1883–1948), konserwator zabytków, architekt, kierownik prac renowacyjnych na Wawelu 1916–1939, 1945–1948, rektor ASP w Krakowie 1922–1927, profesor Politechniki Warszawskiej 1932–1939.

⁹⁶¹ Stanisław Łach (1906–1983), dziekan Wydziału Teologicznego KUL 1957–1963, święcenia 1930. Studia na „Biblicum” 1936–1938, wykładowca biblistyki w seminarium tarnowskim od 1938, wicerektor tamże 1945–1952, wykładowca na KUL od 1952, twórca Szkoły Biblijnej KUL, pierwszy Polak konsultor Papieskiej Komisji Biblijnej 1965–1971, inicjator Tygodni Biblijnych na KUL.

⁹⁶² Kościół Świętego Ducha, przy ul. Długiej.

⁹⁶³ Ruch apostołski założony w 1952 w Warszawie przez prymasa Wyszyńskiego przy współpracy Marii Okońskiej i Marii Wantowskiej w celu wychowania rodzin katolickich do wiernej miłości małżeńskiej, ofiarnego rodzicielstwa, pielęgnowania polskich tradycji oraz wzajemnej pomocy między rodzinami.

Na wieczerzy jest **dr [Poray-]Biernacki**^{a964}, inżynier z USA, który [b] buduje szpital dziecięcy w [Krakowie]-Prokocimiu [c], za pieniądze USA. Przy tej okazji nasz rząd dobrze go obdiera, płacąc za dolar 24 zł pomimo tego, że te pieniądze idą na dobro Polski.

27 maja 1962, niedziela

W[arsza]wa – Chodaków

9.00. Konsekracja kościoła w Chodakowie⁹⁶⁵ k. Sochaczewa, osadzie fabrycznej, której robotnicy wywalczyli sobie własny kościół, księdza i chcą mieć parafię. Na razie jest filia, zależna od parafii w Trojanowie, kanonicznie, ale całkowicie samodzielna *de facto*⁹⁶⁶. Młody ksiądz, **Br[onisław] Stawicki**^{d967}, dokonał tu cudów. Pierwszy raz używam formularza zreformowanego konsekracji; trwa to 1 godzinę i kwadrans, bez Mszy św. Po nabożeństwie spotkanie z chórem i młodzieżą.

Na obiad przyjechali księża z okolicznych parafii. Powrót do domu z ks. **Padaczem i Zalewskim**.

17.00. Grupa młodych małżeństw akademickich pod kierunkiem ks. **Gniewniaka**. Po konferencji w kaplicy na nabożeństwie majowym, kawa dla wszystkich. Otrzymują Pismo św. i obrazki. Są b[ardzo] uradowani.

28 maja 1962, poniedziałek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. grupa młodzieży od s[ió]s[tr] felicjanek z Wawra, maturzystek; otrzymują Pismo św.; dłuższa gawęda o Soborze Wat[ykańskim].

Zapada decyzja co do podłączenia kanałów na frontowym dziedzińcu, które zarosły korzeniami drzewnymi. Należy dołączyć na koszt SPP do kanałów w głębi podwórza.

Pracuję nad bieżącą korespondencją.

^a *W rękopisie*: Bernacki.

^b *W rękopisie skreślone*: odbuduje.

^c *W rękopisie skreślone*: dol?

^d *W rękopisie imię i nazwisko dopisane innym atramentem*.

⁹⁶⁴ Władysław Otton Poray-Biernacki (1924–1995), architekt polskiego pochodzenia, obywatel USA. W 1958 przekonał kongresmena Clementa J. Zablockiego i senatora Huberta Humphreya i Jacoba Javitsa do pomysłu zbudowania w Krakowie-Prokocimiu nowoczesnego szpitala dziecięcego z dotacji Kongresu USA. Budowa ruszyła w 1961, a szpital zaczął działalność w grudniu 1965. Autor projektu architektonicznego szpitala, także sanktuarium Maryjnego w Doylestown.

⁹⁶⁵ Miejscowość należała do parafii Trojanów. Po przemianach 1956 zezwolono na adaptację dawnego młyna na kaplicę. W wigilię Bożego Narodzenia 1958 w kaplicy odprawiono pierwszą Mszę świętą. W uroczystość Bożego Narodzenia 1975 erygowano oficjalnie parafię pw. św. Józefa Robotnika. Dwa lata później Chodaków włączono do obszaru miasta Sochaczewa.

⁹⁶⁶ *Lac*. faktycznie.

⁹⁶⁷ Bronisław Stawicki (1924–1997), ksiądz, rektor kościoła, następnie pierwszy proboszcz parafii św. Józefa Rzemieślnika w Chodakowie (obecnie – Sochaczewie) 1959–1978, święcenia 1950. Proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Sochaczewie 1978–1981, Świętego Ducha w Łowiczu 1981–1993. Od 1992 kapłan diecezji łowickiej.

15.00. Wyjazd do **Leśnej Polany k. Tarczyna**, z ks. [Franciszkiem] **Borowcem**. Jest to początkujący klasztor⁹⁶⁸ s[ió]s[tr] karmelitanek, fundacja łódzka. Przełożona m. **Andrzej**⁹⁶⁹, inżynier lotnictwa, jest córką fundatora, emeryta adwokata⁹⁷⁰, który całą majątność zapisał córce i umożliwił fundację. Zaczęto budować kaplicę, ale władze adm[inistracyjne] zatrzymały budowę. Brak tu jest gospodarza, którego dziś zastępuje ojciec przełożonej. Jest nadzieja, że otrzyma pozwolenie na dalszą budowę.

W powrotnej drodze widzimy wielką katastrofę – zderzenie autobusu z nysą^c; obraz straszny.

Wstępujemy do **Sękocina**, by obejrzeć kościół par[afialny] i dzieło ks. Słojewskiego⁹⁷¹. Przy tej okazji poznałem marszałka **Rolę-Żymierskiego**⁹⁷², przyjaciela ks[iędza] proboszcza. Pan Ż[ymierski] bardzo się ucieszył z tego spotkania. Mówił o swoich przeżyciach.

19.00. Wracamy do W[arsza]wy.

29 maja 1962, wtorek

W[arsza]wa

9.00. Ks[iądz] J[an] **Michalski** z Gniezna z wiadomościami o postępie prac przy bazylice. Był prof. **Cebertowicz**⁹⁷³, który dał wskazania co do prac zabezpieczających przy filarach. Wyraził swą radość, że mógł pomóc bazylice, przesyła pozdrowienia dla prymasa i gotów jest pomóc przy kolegiatach. Odbyła się konferencja bp. **Bernackiego** z przewodniczącym W[ojewódzkiej] R[ady] N[arodowej]⁹⁷⁴ – w sprawie seminarium. Podobno pan przewodniczący nic nie wie o zamiarach poboru wojskowego w seminarium.

9.30. Ks[iądz] **Foks**, proboszcz [c] [parafii] Dzieciątka Jezus; nagrywam^d na taśmę słowa pozdrowienia na parafialny dzień chorych.

Ks[iądz] prał. **Ugniewski** – pomoc dla Chotomowa.

Ks[iądz] **dziekan Pągowski**, rozmowa w sprawach osobistych.

Ks[iądz] **dr D[onat] Nowicki**, sprawy Cerkwi Prawosławnej w Polsce.

^a *W rękopisie*: „Nysą”.

^b *W rękopisie*: Rola-Żymierskiego.

^c *W rękopisie*: od.

^d *W rękopisie*: nadaję.

⁹⁶⁸ Fundacja zaczęła się w 1960, ale nie została sfinalizowana.

⁹⁶⁹ Andrzej od Ducha Świętego, Krystyna, Lipnicka OCD (ur. 1921), w zakonie od 1945, pierwsza profesja 1946, przeorysza klasztoru w Łodzi 1957–1960. W 1968 opuściła zakon uzyskawszy stosowne zwolnienie.

⁹⁷⁰ Wacław Lipnicki.

⁹⁷¹ Henryk Słojewski (1911–1993), proboszcz parafii Sękocin 1948–1973 – od 1993 to parafii Magdalenka, święcenia 1938. Zajmował się ziołolecznictwem.

⁹⁷² Michał Żymierski, pseud. „Rola” (1890–1989), marszałek Polski od 1945, minister obrony narodowej 1944–1949, członek Rady Państwa 1949–1952, więziony z powodów politycznych 1953–1955, wiceprezes NBP 1956–1966, w latach 1981–1986 członek KC PZPR.

⁹⁷³ Romuald Adam Cebertowicz (1897–1981), profesor Politechniki Gdańskiej 1949–1967, specjalista hydromechaniki, mechaniki gruntów, fundamentowania, konserwacji zabytków.

⁹⁷⁴ Franciszek Szerberbal (1914–1981), członek PZPR, przewodniczący WRN w Poznaniu 1956–1972.

Ks[iądz] **dr Schabowski**⁹⁷⁵, prokurator Kolegium P[olskiego] w Rzymie.

Ks[iądz] dr W[ładysław] **Szafrński**⁹⁷⁶ z Włocławka – w sprawie habilitacji na ATK.

12.00. Komitet Odbudowy K[ości]oła w Wołominie – 6 osób. Składają album z działalności. Nic nie mówią o sytuacji wewnętrznej.

12.30. Ks[iądz] prof. **Subera** – prosił o pomoc na „Collectanea Theol[ogica]”⁹⁷⁷. Ponieważ mają duże fundusze na wyd[awnictwa] – odmawiam. Dziękuję za zatwierdzenie „Regulaminu dla Konwiktu”.

12.45. Ks[iądz] **rektor Rechowicz** po ponownym wyborze na rektora KUL. Opracowano nowy program sekcji teologii pastoralnej i program [a] teologii dla świeckich. Odejdzie p. **Mroczkowski**⁹⁷⁸ z KUL do Krakowa; omawiam sprawę linii filozoficznej na Wydziale Fil[ozofii] Chrześcijańskiej. Wnoszę zastrzeżenie przeciwko ks. **Kamińskiemu**⁹⁷⁹ i o. **Krąpcowi**⁹⁸⁰.

16.00. B[iskup] Dąbrowski, sprawy zakonne, plany wizytacji zakonnych, programy przeszkoleń prawniczych, konferencjonistów itp.

18.00. W parafii Królowej Świata na Opaczewskiej, u ks. **Sydrego**, z okazji 40-godzinnego nabożeństwa. Nieszpory odprawia ks. inf. **Mystkowski**⁹⁸¹. Wygłaszam kazanie na cmentarzu, przy ołtarzu odpowiednio przygotowanym. Mówię o prawie Kościoła do budownictwa sakralnego. Po nabożeństwie dłuższa rozmowa z wiernymi na cmentarzu i z Komitetem Budowy Kościoła. Przedstawiają mi przebieg starań w różnych urzędach, dotychczas bez rezultatu. Powstał problem, czy jechać na plac budowy, gdzie w kapliczce katechetycznej oczekują dzieci i rodzice. Miałem chęć nie

^a *W rękopisie skreślone:* dla.

^b *W rękopisie:* ks.

⁹⁷⁵ Tadeusz Schabowski (1919–1978), prokurator (wicerektor) Kolegium Polskiego w Rzymie 1960–1978. Jako alumn seminarium duchownego w Tarnowie aresztowany przez Niemców w 1941, więzień obozu w Mauthausen 1942–1945, święcenia w Rzymie w 1948, doktor prawa kanonicznego z praktyką w Rocie Rzymskiej.

⁹⁷⁶ Władysław Szafrński (1908–1996), ksiądz, oficjał Sądu Biskupiego we Włocławku 1949–1988, 1991–1992, święcenia 1934, wykładowca prawa kanonicznego w WSD Włocławek 1953–1977, adiunkt na Wydziale Prawa Kanonicznego ATK 1955–1964. Kanonik kapituły katedralnej włocławskiej 1958, prałat w kapitule 1974, prałat honorowy papieski 1982.

⁹⁷⁷ „Collectanea Theologica” – kwartalnik teologiczny założony w 1920 we Lwowie pod tytułem „Przegląd Teologiczny” w celu publikowania wyników badań teologów polskich; od 1931 obecna nazwa; od 1949 wydawany w Warszawie, od 1955 przez profesorów ATK.

⁹⁷⁸ Przemysław Mroczkowski (1915–2002), kierownik Katedry Anglistyki na KUL 1953?–1962, kierownik Katedry Anglistyki UJ od 1964.

⁹⁷⁹ Stanisław Kamiński (1919–1986), ksiądz, wykładowca na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL 1947–1986, święcenia 1946, dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej 1970–1979, 1981–1986.

⁹⁸⁰ Mieczysław Albert Krąpiec OP (1921–2008), wykładowca filozofii na KUL 1951–1996, w zakonie od 1939, święcenia 1945. Wykładowca filozofii w kolegium dominikanów w Krakowie 1946–1954, dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL 1958–1961, 1969–1970, rektor KUL 1970–1983. Od końca lat 50. zarejestrowany jako TW pseud. „Józef”.

⁹⁸¹ Stanisław Mystkowski (1892–1982), proboszcz parafii św. Jakuba w Warszawie 1943–1972, dziekan dekanatu Warszawa-Śródmieście, święcenia 1915, doktor prawa kanonicznego. Sekretarz kard. Kakowskiego 1920–1929, profesor Seminarium Duchownego 1929–1939 i vice regens 1921–1924, 1929–1939. Podczas okupacji więziony na Pawiaku. Kanonik kapituły metropolitalnej warszawskiej od 1931, scholastyk, potem kustosz. Protonotariusz apostołski. Inicjator założenia Koła Jedności Chrześcijan.

jechać, by nie uważano tego za mobilizację. Ostatecznie, wobec faktu oczekiwania ludzi pojechałem i dobrze zrobiłem, gdyż spotkanie było b[ardzo] serdeczne. Przemawiałem na progu kaplicy, by słyszeli stojący na dworze. Po wspólnej modlitwie, gawędziłem długo na placu z dziećmi, po czym wróciłem do auta przez straszne wertepy [a] na drogę. Okazało się, że przyjazd był b[ardzo] pożądany, gdyż ludzie mogliby się czuć urażeni.

Wróciłem na plebanię, gdzie księży czekali z posiłkiem. Wróciłem na godz. 22.30 do domu.

30 maja 1962, środa

Warszawa

7.30. Na Mszy św. 50 maturzystów i maturzystek, największa grupa z parafii Nawrócenia św. Pawła. Wszyscy po wysłuchaniu przemówienia otrzymują Pismo św. i obrazki. Dłuższy czas gawędzimy. Chłopcy są bardzo dzielni i uporządkowani, widać na nich większy opór przeciwko pozerstwu młodzieżowemu. Dziewczęta są bardziej wpływowe.

9.30. B[isku]p **Ablewicz** z Tarnowa po swoim ingresie. Objął już urządowanie, był przyjęty przez duchowieństwo bardzo dobrze. B[isku]p Pękala został wikariuszem gen[eralnym]. Prosi o przybycie do Okulic⁹⁸² na koronację obrazu Matki Bożej.

10.00. O[jciec] **Dzierżek**, prow[incjał] TJ, i o. **Wawryn** w sprawie wędrówki obrazu Serca P[ana] Jezusa po diecezji. Radzę sprawę odłożyć na rok, dwa.

Matka **Zbigniewa Jaworska**⁹⁸³, po śmierci matki Emmanueli **Mrozowskiej**.

Ks[ia]dz **Trzepaiko**⁹⁸⁴ – 420-lecie parafii św. Magdaleny⁹⁸⁵. Przyjmuję udział 12 sierpnia, na Mszy św. słowo Boże.

O[jciec] **Serafin Kloc**⁹⁸⁶, przeor o[jców] bonifratrów.

Młody wikariusz z parafii Królowej Świata otrzymuje dla kaplicy na placu budowy monstrancję, kielich i puszkę oraz albę.

Ks[ia]dz dyr. **Grabowski** z ATK, dziękuje za zatwierdzenie regulaminu dla konwiktów teolog[icznego]. Księża zaprotestowali przeciwko usunięciu warcholów z konwiktów.

^a *W rękopisie skreślone: do.*

⁹⁸² Wieś wzmiankowana w 1125; od XV w. istniała kaplica mszalna; ok. 1588 powstał kościół drewniany pw. Narodzenia NMP, w 1867 kościół otrzymał prawa kapelanii lokalnej, parafia erygowana w 1888.

⁹⁸³ Zbigniewa Bożena Jaworska OSU (1909–1993), przełożona prowincjalna 1960–1966, w zgromadzeniu 1932. Organizatorka szkoły w Poznaniu 1945–1947, przełożona domu zakonnego w Rokicinach 1955–1960, przełożona domu zakonnego w Poznaniu 1968–1977.

⁹⁸⁴ Jan Trzepaiko (1891–1977), proboszcz parafii św. Magdaleny 1947–1972, święcenia 1915.

⁹⁸⁵ Na Wawrzyszewie, od 1952 dzielnicy w północnej części Warszawy. 1989–1992 zbudowano nową świątynię parafialną.

⁹⁸⁶ Serafin Wilhelm Kloc OH (1916–1973), w zakonie od 1935, święcenia 1950. Przeor klasztoru w Warszawie 1959–1962, 1964–1971, prowincjał prowincji polskiej 1971–1973. W 1972 przeniósł siedzibę prowincjałską z Krakowa do Warszawy.

Ks[iądz] Kaz[imierz] **Żbikowski**⁹⁸⁷ z Żuromina, z prośbą o pomoc dla sanktuarium maryjnego. Otrzymuje, co Bóg dał i przyjmuje ze łzami w oczach.

Księża **Władysław Musiał**⁹⁸⁸ i **Przemysław Kwas**⁹⁸⁹, misjonarze – proszą o błogosławieństwo na pracę w Brazylii, dokąd wyjeżdżają.

16.00. Zespół naukowców gotowych współpracować z hierarchią kościelną na płaszczyźnie Tysiąclecia Chrztu Polski. Referują sprawy kolejno: J[erzy] **Braun**, mec. **Budka**⁹⁹⁰, St[anisław] **Bukowski**⁹⁹¹, J[ózef] **Kwasiborski**⁹⁹², mec. S[tefan] **Kaczorowski**⁹⁹³, A[ntoni] **Chaciński**⁹⁹⁴. Przedstawili szereg projektów współpracy z Kościołem; wysunęli szereg zarzutów, m.in. że duchowieństwo boi się ingerencji świeckich w sprawy K[ościół]a. Poprawiłem to spostrzeżenie tym raczej, że winę trzeba ustawić w połowie drogi – gdyż świeccy katolicy boją się współpracować z Kościołem. Wiele projektów jest nie do zrealizowania. Nadto program za obszerny, ciąży na nim intelektualizm dr. **Brauna**.

31 maja 1962, czwartek

Warszawa

8.00. Mszę św. odprowadzam w kaplicy domu Instytutu Prym[asowskiego] na Marsie. Przeprowadzam dzień skupienia na tle uroczystości Wniebowstąpienia Pańskiego. Wygłaszam dwie konferencje w kaplicy. Wspólnie odmówiliśmy cały brewiarz. Rozpoczęliśmy nowennę do Ducha Św. Wieczorem ostatnie nabożeństwo majowe i apel.

⁹⁸⁷ Kazimierz Żbikowski (1907–1985), proboszcz parafii św. Antoniego z Padwy w Żurominie 1958–1984, święcenia 1949, kanonik gremialny kapituły kolegiackiej pułtuskiej 1968.

⁹⁸⁸ Władysław Musiał CM (1927–1997), ksiądz, w zgromadzeniu 1947–1969, święcenia 1953. Wikariusz w Żaganiu 1953–1956, dyrektor Gimnazjum w Skwierzynie 1956–1958, w Brazylii od 1962. W 1969 opuścił zgromadzenie i przeszedł do diecezji São José do Rio Porto. Od 1992 na emeryturze.

⁹⁸⁹ Przemysław Kwas CM, ur. 1935, kapłan, w zgromadzeniu 1955–1974, święcenia 1961. Od 1962 w Brazylii. Ok. 1974 przeszedł do pracy w diecezji brazylijskiej.

⁹⁹⁰ Bogumił Budka (1900–1980), mecenas, katolicki działacz społeczny, adwokat w sprawach małżeńskich z mianowania kurii warszawskiej.

⁹⁹¹ Stanisław Wiktor Bukowski (1896–1976), członek Sodalicii Mariańskiej, w czasie wojny działacz podziemia, od 1943 związany ze SP, członek władz naczelnych SP i poseł SP do KRN 1945–1946, publicysta „Tygodnika Warszawskiego”, w 1948 skazany na 15 lat więzienia. Zwolniony w 1956. Pracownik szkolnictwa.

⁹⁹² Józef Kwasiborski pseud. „Niemira”, „Rafał”, „Podmiejski” (1898–1980), działacz chrześcijańsko-demokratyczny, dziennikarz, wiceburmistrz Pruszkowa 1926–1930, poseł SP do KRN 1945–1946, członek redakcji „Tygodnika Warszawskiego”, aresztowany w 1947 i w sfingowanym procesie skazany na dożywocie. Wyszedł na wolność w 1956. Odznaczony orderem Pro Ecclesia et Pontifice.

⁹⁹³ Stefan Kaczorowski (1900–1988), adwokat, współtwórca Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie” w Warszawie, działacz ChD, SP; prezes zarządu wojewódzkiego SP w Łodzi. Zagrożony aresztowaniem udał się do Zachodniej Europy. Od 1946 prezes SP na emigracji (do powrotu Popieła). Po powrocie do Polski w 1957 jako adwokat bronił w procesach dotyczących spraw religijnych; współzałożyciel ROPCiO 1976, założyciel Archikonfraterni Literackiej w Łodzi.

⁹⁹⁴ Antoni Chaciński (1891–1970), po II wojnie pracownik PCK, nauczyciel w Liceum Felicjanek w Warszawie do 1968 i w NSD w Niepokalanowie. Współzałożyciel Stowarzyszenia Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie” 1919, organizator kongresów i tygodni społecznych na KUL. Członek naczelnych władz „Odrodzenia”. Czołowy działacz ChD i SP. Od 1957 brał udział w „Odrodzeniowych” dniach modlitw na Jasnej Górze.

CZERWIEC

1 czerwca 1962, piątek

W[arsza]wa – Gniezno

9.00. Matka **Edyta**, prow[incjalna] elżb[ietanek], otrzymała paszport do Rzymu. Przekonała się, że bardzo trudno jest z tymi ludźmi przeprowadzać nawet sprawę objętą prawem obywateli. Udręki władz adm[inistracyjnych] przechodzą wszelkie pojęcie, a złośliwość doprowadza do tego, że jeżeli się otrzymuje paszport, to po terminie.

Ks[iądz] K.⁹⁹⁵ z ojcem staruszkim, bratem i siostrzenicą, z USA – proszą o błogosławieństwo przed powrotem do Ameryki.

O[jciec] **Wilk** – sprawy zakonne, zwłaszcza wizytacji u bonifratrów.

Docent **Przytuła** przedstawia sprawy polityki demograficznej na tle projektowanych zjazdów, poświęconych rodzinie.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] – omawiano sprawy personalne. Zatwierdzamy program „Czuwania Soborowego”⁹⁹⁶, świetnie opracowany. Podpisuję nominacje dla neoprezbiterów.

15.45. **B[isku]p Z[ygmunt] Choromański.**

16.00. Wyjazd do Gniezna z ks[iędzem] kanclerzem **Fr[anciszkiem] Olszewskim**, którego zaprosiłem, by obejrzał sobie katedrę. Droga dobra, tylko wyjazd z W[arsza]wy kosztuje bardzo wiele czasu, gdyż na wszystkich wylotach pracuje się.

20.00. W domu. Jest ks[iądz] oficjał **Zaręba**. Biskupi na wizytacji.

Przed wyjazdem do Gniezna przybył bp **Choromański** po swej rozmowie z dyr. Żabińskim. Szło o list Ep[isko]patu⁹⁹⁷, który ma być czytany w niedzielę. Dyr[ektor] Ż[abiński] dopatrzył się w nim zwrotów niezgodnych z Konstytucją PRL (ateizm – rak duszy). Domagał się odwołania. Czytał szereg artykułów konstytucji. B[isku]p Ch[oromański] podziękował za odczytane artykuły Konst[ytucji], gdyż właśnie też chce się na nie powołać.

⁹⁹⁵ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

⁹⁹⁶ Program przewidywał, iż od 10 X do 8 XII 1962, w kolejnych parafiach wszystkich diecezji będzie odbywał się, od godz. 19.00, całonocny dzień Czuwania Soborowego. Na jego rozpoczęcie miał być odczytany list pasterski Episkopatu Polski. Na Jasnej Górze czuwanie trwało przez cały czas Soboru, przy nieustannie odsłoniętym obrazie Matki Bożej Jasnogórskiej. W nocnych czuwaniach przed obrazem brały udział kolejno zakony, seminaria duchowne, delegacje parafialne ze wszystkich diecezji, według ustalonego kalendarza.

⁹⁹⁷ List zatytułowany „Współczesna laicyzacja”, z datą ogólną „W czerwcu 1962”, zamieszczony w: *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945–1974*, Paris 1975, s. 256–269.

Przytoczył mnóstwo faktów i rozporządzeń sprzecznych z konstytucją, a godzących w wolność sumienia katolików. Dyr[ektor] Ż[abiński] nie chce o tym mówić, tylko o liście Ep[isko]patu. Wreszcie zaczął grozić, że list może pogorszyć sytuację. B[isku]p jest zdania, że i tak już jest zła. Wreszcie zapytał go: właściwie o co Panu idzie, przecież list mówi o ateizmie, a nie o Polsce ludowej. Dyrektor stracił wątek rozumowania. Skończyło się na niczym.

2 czerwca 1962, sobota

Gniezno – Bydgoszcz

9.00. Ks[iądz] kan[onik] **Raiter**, na śniadaniu; rozmowa o katedrze. Ks[iądz] kan. **Michalski** choruje, ale robota w katedrze posuwa się. Zainstalowano kolejkę do wywożenia gruzów z podziemi.

9.30. Ks[iądz] dr **Kozłowski**⁹⁹⁸ z Rzymu, kapłan gnieźnieński, który był skierowany na studia do Rzymu; po uzyskaniu absolutorium w Rz[ymie], pisze pracę doktorską w Niemczech, gdzie zbiera materiały według wskazań rektora Uniw[ersytetu] Angelicum. W międzyczasie choruje. Odwiedza swych rodziców.

10.30. Ks[iądz] oficjał **Zaręba**, porządek wizytacji w par[afii] Najświętszego Serca Pana Jezusa^a w B[y]dg[oszczy]. Praca nad statutami synodalnymi gnieźn[ięskimi] i korespondencją.

13.00. Na obiedzie księży: **Raiter**, **Palewodziński**, **Olszewski** i **Zaręba**.

15.30. Wyjazd do B[y]dg[oszczy] na wizytację w parafii N[ajświętszego] Serca P[ana] Jezusa; jadą ze mną ks. kan. **Zaręba** i ks. kan. **Olszewski**, który chce odwiedzić swego kolegę, ks. **Majchrzaka Antoniego**⁹⁹⁹, proboszcza wizytowanej parafii. Krótki postój w lesie pod miastem.

17.00. Dojeżdżamy do kościoła, procesja stoi w świątyni, ks[iądz] proboszcz w drzwiach, gdyż Wydział do spraw Wyznań zabronił wyjścia procesji na zewnątrz. Witają: dwójka małych dzieci i przedstawiciel Rady Par[afialnej]. Chór śpiewa *Christus vincit*¹⁰⁰⁰. W k[ościel]e tłoczno, na placu bardzo dużo wiernych. Ks[iądz] prob. **Majchrzak** wygłasza krótkie sprawozdanie. Moje kazanie omawia cele wizytacji i wrażenia z przygotowania Soboru na Kom[isji] Centr[alnej]. Teza – pogłębiać jedność przez miłość ludzi w Bogu. Po kazaniu jest procesja żałobna wewnątrz świątyni,

^a W rękopisie: parafii Serca Jezusowego.

⁹⁹⁸ Józef Kozłowski (1930–1989), ksiądz, święcenia 1953, student na Alphonsianum, doktor filozofii, licencjat teologii, wikariusz parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bydgoszczy 1965, proboszcz parafii św. Stanisława Biskupa w Bydgoszczy 1971–1974, Żerków 1974–1983. Jako emeryt mieszkał w Kcyni.

⁹⁹⁹ Antoni Majchrzak (1907–1983), ksiądz, święcenia 1932, więzień obozu w Dachau 1941–1945, po wojnie został we Francji i pracował w ramach Polskiej Misji Katolickiej, do Polski wrócił w 1961. Proboszcz parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bydgoszczy 1961, dziekan bydgoski 1971–1982, kapelan Jego Świątobliwości 1962.

¹⁰⁰⁰ *Lac*. Chrystus zwycięża, w pieśni przetłumaczone jako „Chrystus wodzem”.

po czym bierzmowanie 50 dzieci. B[isku]p Czerniak wybierzmował uprzednio wszystkie dzieci, by mi ulżyć w pracy.

19.00. Wieczera z księżmi dekanatu na plebanii.

20.30. W k[ościel]le rozpoczyna się adoracja nocna, poprzedzona nabożeństwem [do] Królowej Polski.

3 czerwca 1962, niedziela

Bydgoszcz – Gniezno^a

7.00. Msza św. dla rodziców i kazanie; poruszam temat programowej ateizacji w związku z listem Episkopatu Polski i wyniszczania biologicznego narodu przez politykę antykoncepcji i spędzania płodu. Kazanie trwa trzy kwadranse.

8.30. Śniadanie z Radą Parafialną.

9.00. Zwiedzanie cmentarza parafialnego, dość rozległego, za torem kolejowym. Należy zacząć grzebać zmarłych w kwaterach przy torze kolejowym. Krzyż należy postawić bliżej bramy wejściowej.

10.30. Zgłaszali się rodzice z dziećmi, różni ludzie, którzy otrzymali swego czasu obrazki i pamiątki, dziękując za dary i prosząc o błogosławieństwo.

11.30. W kościele parafialnym podczas nabożeństwa dla młodzieży, wygłosiłem przemówienie o obronie sumień przed sprzysiężeniem niewiary i demoralizacji. Młodzież wypełniła cały kościół, wiele stało przed wejściem.

12.30. Na obiedzie byli proboszczowie bydgoscy. Po przerwie obiadowej [b] było nabożeństwo dla dzieci szkolnych, z piękną inscenizacją dwóch zespołów, dziewczynek i chłopców. Krótkie nabożeństwo i moje przemówienie zakończyło to spotkanie. [c] Było też spotkanie z ministrantami.

Zwiedziłem kolejno: kancelarię parafialną przy kościele, gdzie urzęduje rendantka¹⁰⁰¹. Później odwiedziłem salę katechetyczną, gdzie wystąpiły dwa chóry, dzieci i starszych, pod batutą p. **Jankowskiego**¹⁰⁰², ociemniałego organisty, który tu pracuje blisko 40 lat. Do chórów wygłosiłem przemówienie. Następnie zwiedziłem drugą kancelarię parafialną. Oglądamy kościół i salki katechetyczne; warunki są tu bardzo ciężkie. Mieszkanie organisty i kościelnego – dobre. Zwiedzam mieszkania ks[ięży] wikariuszów.

Po wieczery, o godz. 19.00 jest w k[ościel]le pożegnanie i wyjazd do Gniezna.

21.00. W domu. Dziś było sześć przemówień.

^a W rękopisie: W-wa.

^b W rękopisie skreślenie, prawdopodobnie: nadeszła kolejna.

^c W rękopisie następne zdanie zostało dopisane później.

¹⁰⁰¹ Rendantka – kobieta zajmująca się księgowością parafialną, sprawami finansowymi związanymi z cmentarzem parafialnym.

¹⁰⁰² Szczepan Jankowski (1900–1990), organista w parafii NSPJ w Bydgoszczy 1920–1985, w 1964 odznaczony medalem Pro Ecclesia et Pontifice.

4 czerwca 1962, poniedziałek**Gniezno**

9.00. Oglądam postęp prac w wykopie w nawie głównej bazyliki. Kręci się mnóstwo wycieczek. Praca zabezpieczająca idzie równolegle z badaniami arch[eologicznymi]. Towarzyszy mi bp **Czerniak**, który wrócił z wizytacji. Oglądamy też postęp prac w kanonii ks. Słomkowskiego, na Wale Chrobrego.

16.00. Przeprowadzam *scrutinium* kan[oniczne] trzech diakonów przed kapłaństwem.

18.00. Przyjeżdża abp **Baraniak** z kilkoma sprawami bieżącymi.

19.00. W czasie wieczery przyjeżdża bp **Pawłowski**; zostaje na posiłku; po wieczery odjeżdża abp **Baraniak**. Z bp. **Pawłowskim** długa rozmowa o sprawach diec[ezji] [włocławskiej], głównie o wystąpieniach ks. **Borowskiego**¹⁰⁰³ i o kandydatach na sufragana włocławskiego. B[isku]p P[awłowski] zostaje na noc.

Pracuję nad wyglądem redakcyjnym Synodu Gnieźnieńskiego, w którego redakcji jest zbyt wiele germanizmów.

5 czerwca 1962, [wtorek]**Gniezno – W[arsza]wa**

8.00. B[isku]p A[ntoni] **Pawłowski** odprawia Mszę św.

10.00. Ks[iądz] kan. **Michalski** w sprawach budowlanych katedry. Omawiamy zakończenie rachunkowe spraw budowy sufraganii bp. **Czerniaka**. Przy zamknięciu rachunkowym pozostaje do wpłacenia około 50 tys. zł. Sprawa jest skończona pomyślnie. Przystąpiono do prac nad [a] piątą kanonią, dla ks. **Słomkowskiego** i ks. **Klonieckiego**. Będzie podzielona na dwa mieszkania. Proszę, by prace były robione tylko w razie luzów ekipowych w katedrze. Na czoło się wysuwa montowanie stropów kryptowych w nawie głównej. Omawiamy list prof. **Zachwatowicza** i uwagi prof. **Cebertowicza**, po ich wizytach w Gnieźnie. Prowadzone są prace na zewnątrz, przy naprawianiu uszkodzeń tynkowych na cokole katedry.

11.30. Ks[iądz] rektor **Pacyna**. Przedstawia kandydatów na diakonów rocznych oraz podania diakonów o święcenia neoprezbiteratu. Przyjąłem dwóch kandydatów do Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego] – sprawy wojskowe alumnów – wzięto 4 do wojska. Poproszę o zgłoszenie się 16 czerwca po decyzję w sprawie VI kursu.

Ks[iądz] kanclerz **Palewodziński** – sprawy kancelaryjne.

^a W rękopisie skreślenie: drugą.

¹⁰⁰³ Antoni Borowski (1884–1968), ksiądz, wykładowca teologii moralnej na KUL 1957–1962, święcenia 1906. Wykładowca teologii moralnej w WSD we Włocławku 1911–1925, rektor tegoż seminarium 1918–1925, profesor Wydziału Teologicznego UW 1927–1949, administrator diecezji włocławskiej luty–grudzień 1945 do czasu powrotu biskupa z wojennej tułaczki, proboszcz parafii św. Jana Chrzciciela we Włocławku 1945–1961, członek kapituły katedralnej włocławskiej od 1921, jej prałat archidiakon od 1945, papieski prałat domowy od 1922.

Ks[iądz] dr **Rosieński**¹⁰⁰⁴, sprawy duszp[asterstwa] specjalnego w Bydgoszczy. Brak jest ciągłości w pracy.

B[isku]p **Bernacki**, sprawa organów dla katedry, ewent[ualnie] Wurlitiera¹⁰⁰⁵ z katedry warszawskiej. Przyjedzie z prof. **Pawlakiem**¹⁰⁰⁶ z Pozn[ania], by obejrzeć.

14.00. Po obiedzie bp **Pawłowski** odjeżdża do Włocławka, a biskupi sufragani na wizytacje kanoniczne.

16.00. Wyjazd do W[arsza]wy z ks[iędzem] kanclerzem **Olszewskim**. W domu o godz. 20.00.

6 czerwca 1962, środa

Warszawa

7.30. Na Mszy św. stary artysta p[an] Tokarski¹⁰⁰⁷ z żoną, synem z żoną i dziećmi. Przyniósł obraz M[atki] Bożej Częstochowskiej, namalowany własnoręcznie, przeznaczony do Anglii, do parafii, gdzie na cmentarzu¹⁰⁰⁸ spoczywa gen. **Sikorski**. Obraz poświęciłem.

10.00. **Konferencja** ks[ięży] dziekanów archidiec[ezji] warsz[awskiej] – po zagajeniu moim bp Z[ygmunt] **Choromański** scharakteryzował sytuację Kościoła w Polsce, wskazując na mnóstwo pogwałceń Konstytucji PRL przez różne zarządzenia antyreligijne i politykę administracji wyznaniowej. B[isku]p J[erzy] **Modzelewski** omówił zbliżający się II Synod Archidiec[ezji] Warszawskiej, w lipcu br. Po przerwie ks. **prał. Piotrowski** omówił sprawy translokacji duchowieństwa i dał szereg wskazań dotyczących postępowania księży proboszczów z wikariuszami. Omówił też program pracy dla młodzieży w VI roku W[ielkiej] N[owenny]: program katechetyczny realizowany w katechizacji i w „Szlaku Jasnogórskim”. Uzupełniam tę informację wezwaniem do „nasilenia modlitwy”. Zwłaszcza: w okresie Zielonych Świątek za niewierzących; w okresie początku nowego roku szk[olnego] – za młodzież; w okresie czuwania soborowego. Mówię o modlitwie młodzieży na J[asnej] G[órze] – 26 czerwca 1962 [r]. W dziale duszpasterstwa – bp **Modzelewski** mówi o Czuwaniu Soborowym, którego plan b[ardzo] dobrze jest opracowany przez K[urii] M[etropolitalną] W[arszawską], bp **Majewski** omawia sprawy finansowe K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Ks[iądz] rektor **Miziolek** omawia sprawy Sem[inarium] M[etropolitalnego].

18.00. Delegacja rodziców i dzieci z parafii św. Zygmunta z Pól Bielańskich. Dzieci składają podziękowanie za obrazki, wypowiadają swoje wiersze, zwiedzają kaplicę. Rozmowa z rodzicami.

¹⁰⁰⁴ Edmund Rosieński (1920–1988), święcenia 1950, wykładowca teologii fundamentalnej i historii filozofii w ASD w Gnieźnie od 1954, proboszcz parafii Żydowo 1954–1963, Ostrowo Mogileńskie 1963–1968, Wyrzysk 1968. Przebywał w opactwie cystersów w Rein. Zmarł w Ubelbach (Austria).

¹⁰⁰⁵ Nazwa firmy organmistrzowskiej założonej w 1853, do 1973 działającej w Stanach Zjednoczonych.

¹⁰⁰⁶ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁰⁰⁷ Prawdopodobnie Jan Tokarski (1909–1975), historyk, w dwudziestoleciu międzywojennym sekretarz generalny Katolickich Związków Młodzieży. W czasie II wojny jeniec obozu w Murnau. Po wojnie, we Włoszech, oficer Oddziału Kultury i Prasy 3 Dywizji Strzelców Karpaccich. W Anglii – założyciel i pierwszy redaktor wydawanego w Londynie tygodnika „Życie”.

¹⁰⁰⁸ Ciało generała zostało pochowane na cmentarzu lotników polskich w Newark. W 1993 szczątki przewieziono do Polski i pochowano w krypcie wawelskiej.

7 czerwca 1962, czwartek

[Warszawa]

7.30. Konsulta Wyższych Przełożonych Zakonów Żeńskich – 9 osób i ks. Żuchowski. Omawiamy program pracy zakonów żeńskich, dni skupienia wrześnieowe, organizację szkoły pielęgniarskiej, likwidowanej przez rząd¹⁰⁰⁹, kurs prawno-społeczny, wnioski ze zjazdu rekolekcjonistów, organizację kursu hafciarskiego, czuwanie soborowe w zakonach. Rozmowy z matkami – indywidualne.

10.00. Delegacja z diec[e]zji **opolskiej**, z Chróściny Nyskiej¹⁰¹⁰, pięć osób, w sprawie przeniesionego wikariusza. Papiery petentów będą przekazane do Opola.

10.30. Ks[iądz] **oficjal Duczyński**, w sprawie zjazdu oficjałów.

Br[at] **Euzebiusz** od św. Teresy¹⁰¹¹, k[armelita] b[osy] z Lublina, od 1935 [r.] diakon, niedopuszczony do święceń kapłańskich, wnosi petycję o święcenia.

11.00. K[onstanty] **Turowski**¹⁰¹² z „Roczników Naukowych” KUL¹⁰¹³, prosi o artykuł o owocach Soboru. W związku z pielgrzymką „Odrodzenia” na Jasną Górę prosi o opinię, czy rozszerzyć zakres uczestników. Szłoby tylko o ludzi zbliżonych ideologicznie do „Odrodzenia”. Grupa **Brauna** – i współpraca z nimi.

Ks[iądz] **Olszewski**¹⁰¹⁴ z USA, z matką, przynosi od ks. **Peszkowskiego**¹⁰¹⁵ różne pisma (Sodalis M[arianus]¹⁰¹⁶ i i[nne]).

^a *W rękopisie*: Pyszkowski.

¹⁰⁰⁹ Nie udało się ustalić bliższych danych tej szkoły.

¹⁰¹⁰ Parafia w dekanacie Grodków nosi nazwę Chróścina, ale dla odróżnienia od parafii Chróścina Opolska zwykło dodawać się przymiotnik – Nyska.

¹⁰¹¹ Euzebiusz Piotr Kobiński (1911–1982), brat zakonny, w zakonie karmelitańskim od 1928. W 1935 otrzymał święcenia diakonatu, ale – pomimo składanych wielokrotnie próśb – nie został dopuszczony do święceń kapłańskich. Pełnił różnorakie posługi brackie w klasztorach: Wiśniowiec na Wołyniu, Lwów, Wadowice, Lublin, Łódź, Wrocław, Warszawa, Przemyśl, Zawoja, Poznań.

¹⁰¹² Konstanty Turowski (1907–1983), ekonomista, działacz społeczno-polityczny. Od 1957 praca na KUL. Prezes „Odrodzenia” 1931–1933. Z ramienia SP poseł do KRN. Aresztowany 1949 i skazany na 15 lat więzienia, odzyskał wolność 1956, zrehabilitowany 1957. Utworzył i kierował Redakcją Wydawnictwa KUL, dyrektor Wydawnictwa Naukowego KUL 1963–1970, sekretarz generalny TP KUL 1970–1976, od 1957 organizował na Jasnej Górze Dni Modlitw „Odrodzenia”, członek zespołu informacyjnego przy Prymasie Wyszyńskim, członek papieskiej Komisji „Iustitia et Pax” 1970–1982, od 1969 współpracownik ODiSS, współzałożyciel KIK w Lublinie 1976, członek PZKS 1981.

¹⁰¹³ Ta nazwa obejmuje wydawane, w większości od 1949, przez każdy wydział Towarzystwa Naukowego KUL specjalistyczne „Roczniki” – „Teologiczne” (przez pewien czas „Teologiczno-Kanoniczne”), „Humanistyczne”, „Filozoficzne”. Z czasem, zwłaszcza po 1990, do tej listy dołączały się kolejne wydziały. Od 2009 zeszyty poświęcone poszczególnym dyscyplinom teologicznym, wydawane w ramach „Roczników Teologicznych” usamodzielniały się.

¹⁰¹⁴ Prawdopodobnie Ignacy Olszewski SAC (1909–1971), ksiądz, wykładowca teologii pastoralnej i literatury polskiej w Orchard Lake, święcenia 1954. Podchorząży szkoły kawalerii w Grudziądzu, więzień obozu sowieckiego w Kozielsku wywieziony ostatnim transportem do Gruzji, z armią Andersa przebył szlak od Iraku po Wielką Brytanię. Naczelny Kapelan ZHP na Obczyźnie. Do Polski wrócił w 1989. Kapelan Rodzin Katyńskich i Pomordowanych na Wschodzie, założyciel Fundacji „Golgota Wschodu”, obecny przy ekshumacjach ofiar katyńskich, inicjator powstania cmentarzy w wojskowych w Katyniu, Charkowie i Miednoje, zgłoszony w 2006 jako kandydat do Pokojowej Nagrody Nobla. Pochowany w Panteonie Wielkich Polaków w świątyni Opatrzności Bożej.

¹⁰¹⁶ Czasopismo wydawane w Orchard Lake pt. „Sodalis” 1937–1970 jako oficjalne pismo studentów fakultetu, będące kontynuacją wydawanego tam 1920–1937 „Sodalis Marianus”.

Prof. **Makarczyk**¹⁰¹⁷ z KUL, po rozmowie z przedstawicielami K[ościół]a angielskiego, przynosi zapewnienie, że Rodego¹⁰¹⁸ wykluczają ze swych relacji, gdyż zrozumieli, że jest agentem do rozbijania K[ościół]a Kat[olickiego] w Polsce.

O[jciec] **Kasznica**¹⁰¹⁹ w sprawie **o. Jakuba Paździora**¹⁰²⁰, tzw. w Gnieźnie „Jakubka”, *adlatusa*¹⁰²¹ ks. St[anisława] **Brossa**. Odszedł od zakonu, ale chce wrócić. Prosi o opinię. *Benigne tractandus*¹⁰²², gdyż jego winy są mniejsze.

8 czerwca 1962, piątek

W[arsza]wa

7.30. Na Mszy św. s. **Wacława** z Piwnej w sprawie projektowanego domu w Radości. Ponieważ we wszystkim działa Bóg, radzę dar przyjąć, bo może Bóg coś planuje na przyszłość.

9.00. O[jciec] Br[onisław] **Wilk**, w sprawie Jasnej Góry i instrukcji *De latinitate*¹⁰²³.

Ks[iądz] **dr Dembowski** Br[onisław], organizacja filozofii na ATK.

B[isku]p **Strąkowski** H[enryk], w sprawie ruchu trzeźwości w diec[ezjach] polskich. Złoży sprawozdanie na Konferencji Ep[isko]patu czerwcowej. Wstawia się [je] do porządku dziennego.

Ks[iądz] **dr D[on]at Nowicki** w sprawie recenzji prawosławnej o książkę ks. Rem[igiusza] Dąbrowskiego¹⁰²⁴ n[a] t[emat] „Osobliwości w kościołach wschodnich”^a.

^a *W rękopisie*: „Osobliwości Kościołów wschodnich”.

¹⁰¹⁷ Zbigniew Makarczyk (1904–1963), wykładowca z zakresu polityki społecznej na KUL od 1946, poseł z ramienia klubu poselskiego „Znak” 1957–1961, wiceprezes KIK w Warszawie.

¹⁰¹⁸ Maksymilian Rode (1911–1999), samowznący „prymas” Kościoła Polskokatolickiego 1959–1965. Pierwotnie ksiądz archidiecezji poznańskiej, święcenia 1935, więzień obozu Oranienburg 1944–1945. Po powrocie do Polski pracownik Kurii Metropolitalnej w Poznaniu, profesor Seminarium Duchownego, redaktor czasopism kościelnych. Skonfliktowany z arcybiskupem poznańskim Dymkiem i negujący wymogi stanu kapłańskiego, w 1956 odszedł z Kościoła katolickiego i zawarł związek małżeński. Spełniając plany Urzędu ds. Wyznań – wykreowania przeciwko prymasowi Wyszyńskiemu „kontr-prymasa” – w czerwcu 1958 wybrany na wikariusza generalnego Kościoła polskokatolickiego w Polsce, a w pół roku później na biskupa. Święcenia biskupie w katedrze starokatolickiej w Utrechcie w 1959. Po złożeniu go z tego urzędu, profesor na ChAT.

¹⁰¹⁹ Krzysztof Andrzej Kasznica OP (1923–1993), wykładowca w studium zakonnym 1954–1956, 1957–1985, z przerwą w latach prowincjalatu 1966–1969, redaktor „Tygodnika Powszechnego” 1960–1973, w zakonie od 1946, święcenia 1952. Żołnierz powstania warszawskiego, absolwent prawa na UAM w Poznaniu 1946. Członek Komisji Episkopatu ds. Ekumenizmu 1966–1968, kapelan Sekcji Rodzin KIK w Warszawie. Autor wypowiedzi o kapłanach polskich w „Więzi” (1968), która spotkała się z krytyczną oceną kard. Wyszyńskiego.

¹⁰²⁰ Jakub Marian Paździor OP (1924–2008), w zakonie od 1940, święcenia 1948. Pracownik redakcji „Róża Duchowna” 1950–1951, wydawnictwa zakonnego w Poznaniu 1951–1952. W domu zakonnym w Prudniku 1952–1953?, studia na KUL do 1960, z przerwą na pobyt w Rzymie 1958–1959. W 1960 opuścił zakon. Pracował jako historyk sztuki, artysta plastyk. Z ks. Brossem pracował nad skatalogowaniem źródeł historycznych archiwów diecezjalnych w Polsce.

¹⁰²¹ *Łac.* przybocznego.

¹⁰²² *Łac.* należy obchodzić się łagodnie.

¹⁰²³ *Łac.* o łacinie.

¹⁰²⁴ Remigiusz Dąbrowski (1897–1893), ksiądz, proboszcz parafii Żychlin 1945–1967, dziekan żychliński 1945–1968, święcenia 1920, doktor teologii na UW 1924, kapelan i sekretarz kardynała Aleksandra Kakowskiego 1924–1938, redaktor „Warszawskich Wiadomości Archidiecezjalnych” 1925–1939, podczas okupacji proboszcz parafii Świętej Trójcy w Warszawie. Kanonik od 1933, a następnie prałat kapituły prymasowskiej łowickiej. Odnznaczony orderem „Pro Ecclesia et Pontifice”. Za pomoc duszpasterską żołnierzom i ludności cywilnej w powstaniu warszawskim odznaczony Krzyżem Walecznych.

Proszę, by zredagował list w sprawie czytania Ewangelii przez R[adio] V[aticana] w językach wschodnich.

O[jciec] **Tytus Strzelewicz** w sprawie obsady parafii franc[uskańskich] w Gnieźnie i Niepokalanowie.

Ks[iądz] dziekan **Abramowicz**¹⁰²⁵ z Jabłonny, zmiana terminu przyjazdu na 29 sierpnia.

Od ks[iędza] **Synowiaka Edwarda**¹⁰²⁶ z USA, młoda Amerykanka – przed odlotem prosi o błogosławieństwo.

H. Jarzymowska¹⁰²⁷, Rabka, w sprawie akcji dla powodzian.

Księża **Żmijewski**¹⁰²⁸ i **Karolak**¹⁰²⁹ proszą o pozwolenie na studia; z powodu braku kapłanów, odkłada się na rok.

Ks[iądz] **Przytarski**, *reductus ad statum laicalem*¹⁰³⁰, z Gdańska, prosi o przywrócenie do ołtarza. Ma obietnicę bp. Świrskiego¹⁰³¹, że go przyjmie do pracy w diecezji. Są listy z 20 stycznia 1962 r. Odsyłam go do biskupa, czy podtrzymuje swoje stanowisko.

Dyr[ektor] **Kotlarczyk**¹⁰³² z Teatru Rapsodycznego w Krakowie¹⁰³³. Przedstawia bieg swych prac. Wystawił *Dziady*¹⁰³⁴, które zbojkotowała prasa komunistyczna, ale poparło społeczeństwo – 100 przedstawień. To obraz rozdźwięku, jaki istnieje między oficjalną Polską a Narodem polskim. Dyr[ektor] K[otlarczyk] prosił o pomoc na dalszą pracę i ją otrzymał.

16.00. M[atka] **Edyta**, prow[incjalna] elżb[ietanek], otrzymała paszport i wyjeżdża do Rzymu. Otrzymała błogosławieństwo.

¹⁰²⁵ Józef Abramowicz (1905–1995), ksiądz, proboszcz parafii Jabłonna 1945–1987, dziekan nowodworski 1960–1987, święcenia 1931. Sędzia Sądu Metropolitalnego 1960–1987, szambelan papieski 1963, kanonik gremialny kapituły prymasowskiej łowickiej 1976. Od 1992 kapłan diecezji warszawsko-praskiej.

¹⁰²⁶ Edward Synowiak (1926–2000), ksiądz, Amerykanin polskiego pochodzenia, święcenia 1951, m.in. proboszcz parafii św. Floriana w Buffalo; 1957, 1958 wysłannik NCWC do Polski.

¹⁰²⁷ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁰²⁸ Janusz Żmijewski (1933–1991), ksiądz, wikariusz parafii Jazgarzew 1962–1963, święcenia 1962, wikariusz parafii św. Wawrzyńca w Sochaczewie 1963–1965, Raszyn 1965–1967. Administrator parafii Szewnica 1979–1991.

¹⁰²⁹ Tadeusz Karolak, ur. 1933, ksiądz, wikariusz parafii św. Wawrzyńca w Sochaczewie 1959–1963, święcenia 1958. Wikariusz parafii św. Jakuba w Warszawie 1963–1966, proboszcz parafii Imielno 1967–1968, Żąbki 1968–1987, Wszystkich Świętych w Warszawie 1987–1992, Narodzenia NMP w Warszawie 1992–2001. Praca duszpasterska na Białorusi 2002–2009. Honorowy Obywatel Żąbek.

¹⁰³⁰ Łac. przeniesiony do stanu świeckiego.

¹⁰³¹ Ignacy Świrski (1885–1968), biskup podlaski 1946–1968, święcenia kapłańskie 1913, biskupie 1946. Wykładowca teologii moralnej w seminarium i Akademii Duchownej w Petersburgu 1914–1918, profesor Uniwersytetu Wileńskiego 1921–1939, rektor seminarium duchownego w Białymstoku 1945–1946. W 2018 rozpoczęto proces beatyfikacyjny.

¹⁰³² Mieczysław Kotlarczyk (1908–1978) – polonista, aktor, dramaturg, reżyser teatralny, krytyk literacki, doktor nauk humanistycznych, członek Unii ruchu ideowo-wychowawczego o programie chrześcijańsko-społecznym. Od 1931 dyrektor i główny reżyser Teatru Powszechnego w Wadowicach, twórca Teatru Rapsodycznego. Po 1945 za działalność był szykanowany przez władzę komunistyczną.

¹⁰³³ Teatr Rapsodyczny założony w warunkach konspiracyjnych w 1941 w Krakowie przez Mieczysława Kotlarczyka. Do pierwotnego zespołu teatru należał Karol Wojtyła. Po wojnie teatr działał do końca lutego 1953, kiedy to władze komunistyczne go zlikwidowały. Wznowił działalność w 1957. Definitywnie został zamknięty 5 V 1967.

¹⁰³⁴ Adama Mickiewicza.

17.00. **Grupa 80 pracowników** firmy Gaetano Marzotto z Valdagno we Włoszech, w powrotnej drodze z Moskwy do Berlina. Proszą o błogosławieństwo. Otrzymali obrazki i medaliki. Przemawiał syndyk¹⁰³⁵ z Valdagno.

19.00. W domu sióstr **karmelitanek** przy ul. Wolskiej 27, z okazji 400-lecia reformy zak[onu] karm[elitańskiego], wygłaszam przemówienie do sióstr i wiernych. Posiłek w klauzurze z o. prowincjałem karmelitów, o. Walerianem¹⁰³⁶.

9 czerwca 1962, sobota

Warszawa – Żyrardów

7.30. Na Mszy św. 37 maturzystek ze szkoły sióstr nazaretanek, z ul. Czerniakowskiej. Wygłosiłem do nich przemówienie w kaplicy, po czym otrzymały Pismo św. i doręczyłem im maturę¹⁰³⁷. Młodzież robi dobre wrażenie. Jest wyjątkowe, że tylko jedna nie zdała, a większość zdała świetnie.

9.00. Maturzystki szkoły s[ió]s[tr] **zmarłychwstane**k, w liczbie 10, z m. **Szule** i kilkoma siostrami. Otrzymują Pismo św.

10.00. Sesja **K**[urii] **M**[etropolitalnej] **W**[arszawskiej]. Zauważa się odprężenie na odcinku USW, gdyż zatwierdzono wszystkie wnioski o translokaty, nie wyłączając kolegiaty w Łowiczu (ks. Wieteska). Informacja z Wydz[iału] Nauki Kat[olickiej] o stanie katechizacji w archidiece[ezji].

15.30. Wyjazd do Żyrardowa na wizytację kanoniczną. Ponieważ ks. prał. **Padacz** rozchorował się i musiał odejść od ołtarza, więc jedzie ze mną ks. **Borowiec**. Jedziemy przez **Mszczonów**. Punktualnie o godz. 17.00 stajemy przed kościołem. Stoi tu rzesza ludu, kapłani z dekanatu, z ks. dziekanem **Wasiakiem**¹⁰³⁸ i procesja. Ludzi jest około 10 tysięcy. Wizytacja ma przebieg normalny; wygłaszam krótkie przemówienie. Procesja jest w kościele. Bierzmuję przeszło 600 dzieci i młodzieży. Kończymy **Apelem**. Na plebanii wieczerza z księżmi dekanalnymi, dłuższa rozmowa. Po wieczerzy rozmawiam z ks. **Wasiakiem**, ks. **Iwaniukiem**¹⁰³⁹ i ks. **Suchtą**¹⁰⁴⁰ na temat współpracy parafii i filii u św. Karola i w Międzyborowie. [a]

^a W rękopisie skreślone: W uroczystość Zielonych Świątek, o gd. 7.30 zwiedzam świątynię.

¹⁰³⁵ Włoski odpowiednik burmistrza.

¹⁰³⁶ Walerian od Matki Naszej Teresy, Franciszek Ryszka OCD (1912–1977), prowincjał Polskiej Prowincji Karmelitów Bosych 1960–1966, w zakonie od 1928, święcenia 1935. Dyrektor gimnazjum karmelitańskiego w Wadowicach 1945–1948, przeor w Krakowie 1948–1954, kilkakrotnie wybierany na urząd definitora prowincji.

¹⁰³⁷ Chodziło o wręczenie świadectw maturalnych.

¹⁰³⁸ Wasiak Władysław (1904–1978), ksiądz, święcenia 1929, proboszcz parafii Matki Boskiej Pocieszenia w Żyrardowie 1959–1971, Nowe k. Kutna 1945–1959, odznaczony przywilejem rakiety i mantoletu.

¹⁰³⁹ Józef Iwaniuk (1926–1993), ksiądz, święcenia 1952, proboszcz parafii św. Karola Boromeusza w Żyrardowie 1961–1968, Najśw. Serca Pana Jezusa w Starej Miłosnej 1968–1993. Od 1992 kapłan diecezji warszawsko-praskiej.

¹⁰⁴⁰ Czesław Suchta (1927–2001), ksiądz, święcenia 1953, wikariusz parafii MB Pocieszenia w Żyrardowie ze skierowaniem do Międzyborowa 1961–1964, św. Wawrzyńca w Sochaczewie 1954–1958, Ząbki 1958–1961, rektor kościoła w Międzyborowie 1964–1981, pierwszy proboszcz parafii Międzyborów 1981–1994. Od 1992 kapłan diecezji łowickiej.

10 czerwca 1962, niedziela**Żyrardów – Międzyborów**

7.30. Zwiedzam świątynię, zakrytą i i[nne] urządzenia. O godz. 8.00 odprawiam Mszę św. dla dzieci i młodzieży, która śpiewa i recytuje. Wygłaszam krótkie przemówienie i przeprowadzam katechizację n[a] t[emat] obowiązków dzieci i młodzieży. Młodzieży jest sporo, pomimo tego, że komuniści zdecydowali, że trzeba młodzież wywieźć z miasta (do Nieborowa i Sochaczewa), sprowadzili artystów scen, zorganizowali zawody sportowe. Śniadanie jest w towarzystwie przedstawicieli społeczeństwa. O godz. 10.00, w czasie Mszy św. wygłaszam kazanie dla rodziców, którzy przybyli tłumnie. Po sumie udzielam błogosławieństwa obecnym. Po obiedzie, w gronie księży parafialnych, zwiedzam mieszkania księży, organisty, cmentarz, mieszkanie siostr i grabarza. Przyjmuję powitanie od chórów „Echo” i „Lira”, od czcicieli św. Franciszka, Żywego Różańca, bieli itd.

O godz. 15.30 jestem w k[ościel]e św. Karola, gdzie matki dziękują za ks. **Iwaniuka**. O godz. 16.00 błogosławieństwo małaństwa, których jest pełen kościół. Ks[iądz] **Wasiak** dziękuje za wizytację, udzielam błogosławieństwa i opuszczam parafię o godz. 17.00.

17.15. Staję przed kościołem filialnym w **Międzyborowie**. Kościół stoi w lesie, obok skromny barak, gdzie mieszka ks. rektor **Suchta**. Jest to dzieło ks. prałata **Kossakowskiego**¹⁰⁴¹. Długi szereg dzieci i młodzieży wygłasza powitanie. Atmosfera zupełnie inna, jak w Ż[yrardowie]. Gromada ludzi, rozradowanych obecnością biskupa w „Betlejem”. Kościółek mały, drewniany, ale wystarczający dla przyszłej parafii, która może liczyć do 3 tysięcy. Po wysłuchaniu powitania, przez ks. **Suchtę**, wygłaszam krótkie powitanie. Skracam je, gdyż jest duszno i trudno mówić, a dzieci się męczą. Wyprowadzam procesję żałobną na cmentarz, po czym bierzmy na cmentarzu (70 dzieci). Nabożeństwo kończy się o godz. 19.30. Posiłek na plebanii. Dłuższa rozmowa z ludźmi na cmentarzu. Odjazd do Żyrardowa o godz. 20.00.

11 czerwca 1962, poniedziałek^a**Żyrardów – Międzyborów – W[arsza]wa**

6.15. Wyjazd z Ż[yrardowa] do M[iędzyborowa]. Ludzie [b] już czekają. Mszę św. odprawiam dla dzieci, które przysły z książkami, bo idą do szkoły. Po Mszy św. z Komunią św., wygłaszam krótkie przemówienie, które zamieniam w katechizację o Krzyżu i o Trójcy Św[iętej] – dzieci odchodzą do szkoły. Zostajemy na śniadaniu z grupą katolików, którzy organizowali przyjęcie wizytatora. Przeglądam książki filii parafialnej. O godz. 9.30 błogosławieństwo niemowlęta, po czym jest suma (**ks. Suchta**), w czasie której wygłaszam

^a W rękopisie: wtorek.

^b W rękopisie skreślenie: la – reszta nieczytelna.

¹⁰⁴¹ Marcei Kossakowski (1890–1959), ksiądz, proboszcz parafii Matki Bożej Pocieszenia w Żyrardowie 1930–1959, święcenia 1913. Proboszcz parafii św. Jadwigi w Warszawie (na Pelcowiznie) 1922–1930, budowniczy kościoła filialnego w Międzyborowie. Proboszcz konsultor. Prałat domowy papieski.

kazanie. Po zakończeniu nabożeństwa ks. S[uchta] dziękuje za wizytację; błogosławię obecnych i kończę wizytację. Po obiedzie opuszczam parafię i wracam do Żyrardowa.

13.30. Wstępuję w Ż[yrardowie] do domu sióstr zakonnych¹⁰⁴² i udzielam im błogosławieństwa. Żegnaj ks. **Wasiaka**. Wracam do W[arsza]wy przez **Puszcę Mariańską**, Mszczonów. W domu o godz. 15.00.

17.00. Grupa młodzieży z Akademii Medycznej, która otrzymała absolutorium. Wygłaszam do nich przemówienie n[a] t[emat] *Christus medicus*¹⁰⁴³.

18.00. Ks[iądz] **Duda**¹⁰⁴⁴ z [a] Cleveland z pielgrzymką. Miało przybyć 50 osób, ale władze polskie nie dały wiz. Omawiamy ruch instytutów świeckich w USA.

19.00. B[iskup] **Bernacki**, przyjechał, by obejrzeć organy **Wurlitzera**. Jest zdania, po rozmowie z ks. Jankowskim, że nie nadają [się] do Bazyliki Gnieźnieńskiej.

12 czerwca 1962, wtorek

Warszawa

7.30. W kaplicy – bp J[an] **Czerniak** odprawia Mszę św. B[iskup] **Bernacki** jest u wizytok. Po Mszy św. omawiam projektowane teksty na VI rok W[ielkiej] N[owenny].

8.30. B[iskup] **Wojtyła** – przyleciał z Krakowa, w drodze do Siedlec. Omawiam mój udział w jubileuszu abp. Baziaka w Krakowie, 16 września. Wygłoszę kazanie. Omawiam też jego referat w „Tygodniku Powszechnym”¹⁰⁴⁵. Zwracam uwagę na jednostronność referatu; określa on stosunek tej pracy do całości wiary, ale nie wzięto pod uwagę socjologicznego oddziaływania^b na społeczeństwo, które nie solidaryzuje się z linią polityczną posła **Stommy** i oceną Kościoła w pełnych tupetu artykułach Żychiewicza¹⁰⁴⁶, **Kisielewskiego**¹⁰⁴⁷ i i[nne].

9.15. Młody kapłan z Ameryki, N.N., ze swoją matką staruszką, która odwiedza Polskę po wielu latach.

^a W rękopisie skreślenie: USA.

^b W rękopisie raczej: socjologiczne oddziaływanie.

¹⁰⁴² Zgromadzenie Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi, zwane też Honoratkami lub siostrami fabrycznymi. Siostry pracują w Żyrardowie nieprzerwanie od 1890.

¹⁰⁴³ Łac. Chrystus lekarz.

¹⁰⁴⁴ Franciszek D. Duda (1876–1955), ksiądz, proboszcz parafii św. Jana Kantego w Cleveland 1939–1955, święcenia 1916 w Cleveland. Urodzony w Polsce, od 1914 w USA.

¹⁰⁴⁵ Prawdopodobnie chodzi o artykuł bp. Karola Wojtyły *Myśli o laikacie* („Tygodnik Powszechny” 1961, nr 44).

¹⁰⁴⁶ Tadeusz Żychiewicz (1922–1994), redaktor „Tygodnika Powszechnego” 1957–1992, publicysta religijny. Dużą popularnością w latach 1960–1970 cieszyła się jego rubryka „Pocztą ojca Malachiasza” w nieszablony sposób podejmująca problemy religijne sygnalizowane przez czytelników.

¹⁰⁴⁷ Stefan Kisielewski (1911–1991), poseł z ramienia Klubu Poselskiego „Znak” 1957–1965, publicysta i redaktor „Tygodnika Powszechnego” 1945–1953, 1956–1989; uczestnik powstania warszawskiego. Krytyk muzyczny, wykładowca PWSM w Krakowie 1945–1949, członek Związku Kompozytorów Polskich i polskiego PEN-Klubu od 1976, członek ZLP od 1946. Publicysta czasopism bezdebitowych w okresie PRL. Sygnatariusz m.in. *Listu 34* (1964) przeciwko zaostrzeniu cenzury i polityki kulturalnej władz, *Listu 59* (1975), będącego protestem przeciwko zmianom w Konstytucji PRL.

10.00. **Komisja Maryjna Episkopatu.** Zajmujemy się głównie młodzieżą, w związku z VI rokiem W[ielkiej] N[owenny]. Omówiliśmy stosunek programu katechetycznego do „Szlaku Jasnogórskiego”. Uznano, że program pierwszy będzie realizowany w katechizacji, a program drugi – „Szlakiem J[asno]g[ó]rskim” – będzie realizowany dla młodzieży nieobjętej katechizacją. Zdecydowano, że 26 sierpnia będzie na J[asnej] G[órze] „Hołd młodzieży Pani Jasnogórskiej”. Sprawę oddaje się przewodniczącym trzech komisji: maryjnej, duszpasterskiej i katechetycznej. Przyjęto program modlitwy rodziców i wychowawców (26 sierpnia – 2 września) za młodzież. Rozszerza się program na niedziele wrześniowe. O[jciec] **Przybylski** ocenia „maryjność Nowej Fali”. Bardzo trafne uwagi, wskazujące na unikanie dogmatyki w problemach na rzecz filozofii.

14.30. B[isku]p **Bernacki** z ks. **Michalskim** odjechali do Gniezna.

15.15. Podjęto obrady Komisji Maryjnej. B[isku]p **Czerniak** referował przebieg dni skupienia [duszpasterzy] sanktuariów [maryjnych] na J[asnej] G[órze]. Ks[iądz] prof. **Majdański** referował przebieg prac nad programem VII roku W[ielkiej] N[owenny]. B[isku]p **Czerniak** przedstawia zarys programu na IX rok W[ielkiej] N[owenny]. Podkreślamy, że musi się kończyć chrystologicznie. Maryja prowadzi do Jezusa. Omawiamy program „Czuwania Soborowego” w parafiach i na Jasnej Górze.

13 czerwca 1962, środa

Warszawa

10.00. **Komisja Główna Episkopatu.** Został do K[omisji] Gł[ównej] włączony bp Dąbrowski, jako spec od prawa cywilnego. Dałem wyjaśnienie w sprawie nominacji bp. **Ablewicza** do Tarnowa, administratora ap[ostolskiego] bp. **Wosińskiego** w Płocku, odznaczenia abp. **Kominka**. Przedstawiam porządek 72. KPE, który przyjęto z uzupełnieniami. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** przedstawia rozwój stosunków z USW w ostatnim okresie. Ustalono, że na 7 października będzie list Episkopatu o Soborze, wzywający do modlitwy w sprawie Soboru. Omawiamy sprawę wizytacji M[inisterstwa] O[święty] w seminariach. Uważa się za błąd rozszerzenie wizytacji na przedmioty filozoficzne. Należy wrażliwość i czujność zaostriżyć. Dłuższy czas poświęciliśmy referatowi bp. **Wojtyły** o „Tygodniku Powszechnym”. Omawialiśmy wystąpienie PAX i Caritas na zjeździe w Bydgoszczy i w W[arsza]wie. Sesję zakończono o godz. 19.00.

Po wieczery rozmowa z abp. **Baziakiem** o nominacji jego na stolicę arcybiskupią krakowską. Informuję ar[cy]b[isku]pa o ostatnim liście Sekretarza Stanu, który przyjmuje nasze wspólne sugestie. Jednak oczekuje, że wpierw będzie mianowany wikariusz gen[eralny] dla części arch[idiecezji] lwowskiej, która jest na terenie Polski, oraz pewnych akcentów życziwych dla greko-katolików. Dopiero wtedy można by publikować. Ustalamy, że obydwaj wyślemy list z wyjaśnieniami, że: 1) wik[ariusz] gen[eralny] już jest, 2) że gr[eko]katolicy należą do kompetencji prymasa Polski. Depeszą ustali się termin publikacji w Rzymie i w Polsce.

20.30. B[isku]p **Klepacz** w sprawie swoich trzech studentów na ATK, którzy mają być zabrani z konwikt[icznego]. Porusza też sprawę słynnej zakonnicy **Marczewskiej**¹⁰⁴⁸ z Chocza. B[isku]p spodziewa się, że pozwoli się jej stworzyć nowy zakon. Odp[owiadam]: nie można tworzyć nowego zakonu dla b[ylej] zakonnicy.

[^a] 14.00. Przyjęci referenci diec[ezjalni] ruchu Trzeźwość z bp. **Strąkowskim**.

14 czerwca 1962, czwartek

Warszawa

10.00. Konferencja Plen[arna] Ep[isko]patu, 72. Po modlitwie odmawiamy *Pater noster*¹⁰⁴⁹ za duszę śp. bp. M[ariana] **Jankowskiego**¹⁰⁵⁰, który zmarł podczas wizytacji. Składamy życzenia abp. **Kominkowi**, witamy bp. **Ablewicza**, ordynariusza tarnowskiego i bp. **Wosińskiego**, adm[inistrato]r[a] ap[osto]lskiego w Płocku. Czytamy depeszę od Ojca św. na Zielone Świątki. B[isku]p [Kazimierz] **Kowalski** przygotowuje odpowiedź. Rozdajemy nowy wykaz komisji biskupich KPE. Do Kom[isji] Gł[ówniej] wchodzi bp **Dąbrowski**. Rozdano odpis depeszy zielonoświątkowej Jana XXIII. B[isku]p sekretarz [Zygmunt Choromański] odczytuje protokół 71. KPE, który przyjęto. Omawiamy sprawy Soboru Watyk[kańskiego] II. Odczytano list Jana XXIII do biskupów świata wzywający na Sobór Wat[ykański] II. Z Komisji Duszp[asterskiej] omawialiśmy pokłosie listu o modlitwie za ateistów; rozdano instrukcję o laicyzacji. Ar[cy]b[isku]p **Kominek** omówił duszpasterstwo młodzieżowe i wczasów. Udzielono celebret[ów] dla księży duszpasterstwa wędrownego, na listę przedstawioną przez **bp. Modzelewskiego**. B[isku]p M[odzelewski] powiadomi o tym petentów. B[isku]p **Strąkowski** informował o akcji trzeźwości. B[isku]p **Dąbrowski** mówi o duszpasterstwie zaniedbanych chorych.

Komisja Maryjna – b[isku]p **Goliński** referuje sprawę hołdu młodzieży na J[asnej] G[órze] – 26 sierpnia br.

Przyjęto projekt **depeszy dziękczynnej** do Ojca św. i wysłano.

^a W rękopisie fragment zapisany na marginesie.

¹⁰⁴⁸ Cecylia Marczeńska (1908–1989), w zgromadzeniu loretańskie od 1927. W latach 1939–1942 prowadziła w Warszawie przedszkole w domu sióstr urszulanek szarych; wstąpiła do tego zgromadzenia, lecz z powodu choroby nie ukończyła nowicjatu. Wróciła do loretańskich, ale w 1952 opuściła zgromadzenie i w Choczu k. Kalisza, wówczas diecezja wrocławska, obecnie kaliska, jako siostra Teresa, zaczęła tworzyć nowe zgromadzenie: sióstr misjonerek od Dzieciątka Jezus. W 1959, ze względu na niedopracowane przepisy prawne zamknięty został nowicjat, a członkinie zgromadzenia przeniosły się do Tyńca nad Słazą, a następnie do diecezji łódzkiej. W 1961 siostra Marczeńska z dwiema towarzyszkami zamieszkała w Pabianicach. W 1963 mimo starań nie doszło do otwarcia nowicjatu. W 1965 biskup łódzki Klepacz zatwierdził konstytucję zgromadzenia. W 1970 kard. Stefan Wyszyński rozwiązał zgromadzenie.

¹⁰⁴⁹ Łac. Ojciec nasz.

¹⁰⁵⁰ Marian Jankowski (1899–1962), biskup pomocniczy podlaski 1948–1962, święcenia kapłańskie 1922, biskupie 1948. Wykładowca teologii moralnej w seminarium duchownym w Janowie Podlaskim 1925–1939, ojciec duchowny tamże 1929–1932, proboszcz parafii Okrzeja 1940–1943, rektor seminarium duchownego w Janowie Podlaskim 1943–1948.

B[isku]p **Pawłowski** referuje o [a] Dniach Maryjnych w diec[ezji] wrocławskiej. B[isku]p **Czerniak** – o sanktuariach maryjnych.

B[isku]p **Stroba**, przewodniczący Komisji Katechetycznej, informuje o „Tygodniu modlitw rodziców i wychowawców” (26 sierpnia – 2 września) oraz o niedzielach wrześniowych na rzecz młodzieży, w VI r[oku] W[ielkiej] N[owenny].

Po obiedzie omawiano sprawy KUL – bp **Kałwa**: zbiorckę czerwcową, Ośrodek Archiwów B[ibliotek] [i] M[uzeów] [Kościelnych], sprawy Wydz[iału] Filozoficznego, sekcji teologii pastoralnej i sprawę [Polskiego] *słownika biograficznego* (ks. Żywczyński).

Sprawy dotyczące położenia Kościoła w Polsce referuje bp **Choromański** i bp Dąbrowski. Uzupełnia bp **Klepacz**. Wiele uwag na temat sytuacji Kościoła w Polsce.

Sprawa wizytacji w seminariach duchownych. Stwierdza się, że jest dążność wizytatorów M[inisterstwa] O[światy] do rozszerzania zakresu wizytacji. W seminarium częstochowskim i katowickim usiłowano wziąć udział w egzaminach (kolokwiah) z Polski współczesnej. W Kat[owicach] zabrano 31 kleryków, którzy oparli się egzaminowi z udziałem świeckich¹⁰⁵¹.

B[isku]p **Klepacz** informuje o pracach Komisji Studiów. Instrukcję o łacinie w sem[inariach] b[isku]pich odkłada się do m[iesiąca] września. Bardzo dodatnio pracuje sekcja naukowa.

Z **Komisji Liturgicznej**, informuje bp **Jop**. Mówiłem o losach Patronatu Polskiego i Rytuału.

Sprawa PAX i Caritas; zaczęto posługiwać się znowu księżmi – wystąpienie ks. Froga¹⁰⁵² i Radosza. Ujawnił się ks. Bonifacy **Woźny**¹⁰⁵³, jako przewodniczący Kół Księży Caritas. Ks[iaźd] Fróg otrzymał upomnienie od bp. **Bardy**. Biskupi ponowią zakaz udziału w pracy PAX i Caritas oraz pisania w prasie PAX. Wystąpienia księży polityczne są niedopuszczalne.

Informuję o regulaminie dla konwiktu ATK i proszę o zabranie starych „studentów”, by poprawić atmosferę w konwikcie.

B[isku]p **Bednorz** informuje o pracy Komisji dla Filmu, Radia i Telewizji.

^a *W rękopisie skreślenie: sprawach.*

¹⁰⁵¹ Tytu alumnów seminarium śląskiego otrzymało karty powołania do wojska i – mimo odwołań – zostali do niego wcieleni, dla odbycia dwuletniej służby. W latach poprzednich, po odwołaniach, zaliczano ich – bez odbywania służby – do grona ponadkontyngentowych.

¹⁰⁵² Zbigniew Bonawentura Fróg (1920–1986), ksiądz, święcenia 1943. W latach 1954–1959 administrator parafii Mrowla zawieszony przez ordynariusza bp. Bardę w pełnieniu funkcji kapłańskich. Mieszkał w Tarnobrzegu do 1967, pisywał do czasopism PAX i ChSS. Od 1962 współpracował z SB. Po przeniesieniu się do Warszawy pracował w PAX w dziale współpracy z duchowieństwem. Usunięty z PAX w 1973. Od 1976, w stopniu kapitana, na niejawnym etacie w Departamencie IV MSW, z formalnym zaliczeniem pracy od 1966. Od 1973 współredagował wydawane pod egidą MSW czasopismo „Ancora”, kontestujące działalność Kościoła. W 1982 awans na majora.

¹⁰⁵³ Pius Bonifacy Woźny OSA (1907–1984), święcenia 1935. Po kasacie zakonu w Polsce – kapłan archidiecezji krakowskiej. Administrator parafii w Krakowie-Prokocimiu, wikariusz generalny archidiecezji krakowskiej 1953–1956, po usunięciu abp. Baziaka. Aktywny członek Zrzeszenia Katolików „Caritas” i Komisji Księży przy ZBoWiD.

Ar[cy]b[isku]p **Baziak** mówi o Tygodniu Miłosierdzia.

Sprawy zakonne omawiał bp Dąbrowski. Doręczono statut dla kuratorów zakonnych, do wiadomości kurii diec[ezjalnych]. Informuję o przygodzie ks. **Zapłaty**. Rozdano materiały i kazania. Wszyscy dostali afisz *Czuwanie Soborowe*.

Ar[cy]b[isku]p **Baziak** złożył krótkie podziękowanie.

Zebranie zakończyło się o godz. 19.30.

15 czerwca 1962, piątek

Warszawa

7.00. Przyszła wiadomość o nagłym zgonie arcybiskupa Eugeniusza **Baziaka**, w nocy około godz. 3[.00] nad ranem. Umarł w Hospicjum „Roma” przy ul. Nowogrodzkiej. Obecny przy zgonie był kapelan¹⁰⁵⁴ i lekarka pogotowia. Był to trzeci zawał. Ar[cy]b[isku]p w ciągu 2 dni obrad czuł się bardzo dobrze, a nawet wczoraj nie skorzystał po obiedzie z wypoczynku, który zawsze przygotowywał Mu u siebie ks. kan. **Goździewicz**. Był człowiekiem kościelnym, oddawał się Kościołowi całkowicie, wiele ucierpiał, we Lwowie prześladowania Ukraińców, a w Krakowie więzienie polskich komunistów¹⁰⁵⁵, z którego wydobyłem go przez osobistą interwencję u B[olesława] **Bieruta**¹⁰⁵⁶, przy pomocy ks. dyr. Dąbrowskiego Bronisława (dziś biskupa). Ar[cy]b[isku]p B[aziak] czuł się w Krakowie niedobrze, może dlatego, że tęsknił do Lwowa i nie był biskupem rezydencjalnym.

7.30. Pierwsza Komunia św. małych dzieci z parafii Zalesie Dolne.

9.00. Przychodzi wiadomość, że osunął się Dom Kolegium Polskiego w Rzymie.

10.30. Ks[iądz] E[ugeniusz] **Weron**¹⁰⁵⁷, prow[incjał] pallotynów, w sprawie obrony Domu Rekolekcyjnego w Otwocku. Zgadzam się na to, by bronić zagrożonego rekwizycją Domu tym, że jest przeznaczony dla potrzeb rekolekcyjnych Arch[idiecezji] Warszawskiej.

11.00. Odjeżdża abp **Baraniak** i bp **Czeriak**.

¹⁰⁵⁴ Jan Knap, ur. 1934, kapelan arcybiskupa Eugeniusza Baziaka 1961–1962, święcenia 1960. Wikariusz parafii Tarnoszyn 1960–1961, przy kościele św. Piotra i Pawła w Krakowie (parafii Wszystkich Świętych) 1962–1963, parafii Łukawiec 1963–1966, Lubycza Królewska 1966–1968. W 1968 opuścił szereg kapłański i zawarł cywilny związek małżeński. W 1971 przeniesiony do stanu świeckiego.

¹⁰⁵⁵ Pierwszą połowę grudnia 1952 spędził w areszcie domowym; 16 grudnia został osadzony w więzieniu; po interwencjach prymasa został zwolniony 24 grudnia, ale musiał opuścić Kraków. Przebywał w Krynicy, Tarnowie. Do Krakowa wrócił 3 XII 1956.

¹⁰⁵⁶ Bolesław Bierut (1892–1956), od 1918 w KPP, od 1943 w PPR, następnie w PZPR. Od 1932 sekretarz KPP w Łodzi. 1939–1943 funkcjonariusz NKWD na terenie ZSRR. Prezydent Krajowej Rady Narodowej 1944–1947. Prezydent RP i przewodniczący Rady Państwa 1947–1952, przewodniczący KC i Sekretariatu KC PZPR 1948–1954. Od 1950 faktycznie kierował Prezydium Rządu, od 1952 do 1954 prezes Rady Ministrów. I sekretarz KC PZPR 1954–1956. Zmarł w Moskwie.

¹⁰⁵⁷ Eugeniusz Weron SAC (1913–2009), przełożony polskiej prowincji pallotynów 1959–1965, święcenia 1938. Rektor seminarium zakonnego w Ołtarzewie 1948–1954, przewodniczący polskiej zakonnej komisji soborowej, kierownik Prymasowskiego Studium Życia Wewnętrznego 1973–1993.

11.30. Ks[iądz] **Szemraj**, w sprawie duszpasterstwa wojskowego. Prosi, by go częściej wzywać.

M[atka] **Salezja Terlikiewicz**¹⁰⁵⁸, ksieni ze Staniątek, przedstawia kłopoty zakonu.

Ks[iądz] **Her**¹⁰⁵⁹ z N[owego] Dworu [Mazowieckiego], otrzymuje pozwolenie na pobyt w Bułgarii.

Ks[iądz] dziekan **Wasiak** z Żyrardowa.

O[jciec] **Michał Mroczkowski**¹⁰⁶⁰ OP z Poznania w sprawie obrony zasad Kościoła.

Ks[iądz] Czesław **Banaszkiewicz**¹⁰⁶¹ z Warki, przywozi album z wizytacji.

12.30. B[isku]p **Wojtyła** z Krakowa, omawiamy szczegóły pogrzebu. Informuję biskupa o faktycznej nominacji ar[cy]b[isku]pa [Baziaka] na Stolicę Krakowską, chociaż to jeszcze nie było publikowane, ze względów formalnych, wymagających uzgodnienia. Ustalamy, że przeniesienia zwłok na Wawel dokona się w poniedziałek, o godz. 19.00. Następnego dnia nabożeństwo żałobne i moje słowo Boże. Ciało będzie zabrane jutro rano do Krakowa.

13.00. **Grupa księży** zagranicznych, którzy biorą udział w konferencji międzynarodowej Ruchu Trzeźwości. Oświadczyłem im, że gdy księża kat[oliccy] chcą brać udział w podobnych imprezach, muszą przedtem porozumieć się z arcybiskupem, gdyż polscy księża, pracujący w ruchu trzeźwości, nie są dopuszczani do obrad (ks. prał. Padacz), wygląda więc dziwnie dla katolików polskich, gdy obcy księża są w lepszych warunkach niż nasi. Młody ksiądz z Berna [Szwajcaria] zaciętrzewił się i rozpoczął polemikę. Odp[owiadam]: nie idzie o dyskusję, lecz o wycucie sytuacji.

15.00. Odwiedziłem zwłoki śp. abp. **Baziaka** w „Romie”. Śpi sobie spokojnie. Siostra, która opiekowała się arcybiskupem, oświadczyła, że jest to wypadek. Gdyby ar[cy]b[isku]p zaraz otrzymał zastrzyk, atak duszniczy minąłby.

16.00. D[okto]r **Roszkówna**¹⁰⁶² z towarzyszkami, z Torunia, po procesie, który dziś okazał się niepotrzebny.

¹⁰⁵⁸ Salezja Irena Modesta Terlikiewiczówna OSB (1893–1984), ksieni klasztoru w Staniątkach 1939–1963, w zakonie od 1915. Prefekta szkoły klasztornej 1921–1931, mistrzyni nowicjatu 1931–1939. Po skończeniu urzędu ksieni wyjechała do klasztoru benedyktynek w Sierpcu.

¹⁰⁵⁹ Wacław Her (1909–1975), ksiądz, administrator parafii Nowy Dwór Mazowiecki 1961–1963, święcenia 1937. Proboszcz parafii św. Wincentego à Paulo w Otwocku 1963–1975.

¹⁰⁶⁰ Michał Stanisław Mroczkowski OP (1926–2004), przeor klasztoru w Poznaniu 1962–1971, w zakonie od 1947, święcenia 1953. Prefekt w Niższym Dominikańskim Seminarium w Jarosławiu. Od 1959 w Poznaniu. Prowincjał polskiej prowincji dominikanów 1973–1982.

¹⁰⁶¹ Czesław Banaszkiewicz (ur. 1935), ksiądz, wikariusz parafii Warka 1960–1964, święcenia 1960. Wikariusz parafii Pyry 1964–1965, Podwyższenia Krzyża Św. 1965. Obecnie rezydent w parafii św. Stanisława Kostki w Warszawie.

¹⁰⁶² Ludmiła Roszko (1913–2000), od 1945 pracownik naukowy na UMK w Toruniu, od 1955 docent w Katedrze Geografii Fizycznej. Współzałożycielka w 1948 świeckiej wspólnoty życia konsekrowanego – Instytutu Miłosierdzia Bożego. W 1960 skazana przez Sąd Wojewódzki w Toruniu na dwa lata więzienia, za kierowanie organizacją kościelną mającą charakter tajny wobec władzy ludowej. W 1962 Sąd Najwyższy podtrzymał wyrok, zawieszając go jednak na okres trzech lat. Skazanie uniemożliwiło jej dalszą karierę naukową. Uniwersytet, mimo nacisków, nie zwolnił jej.

Grupa **młodzieży** z N[owego] Sącza, abiturientki Szkoły Gosp[odarczej] s[ió]s[tr] niepokalanek¹⁰⁶³.

17.00. Grupa młodzieży z par[afii] św. **Jakuba**, w tym 20 maturzystów i maturzystek i 45 z grup katechizacji, 8 rodziców i ks. **Gniewniak**. Przychodzą jako wyróżnieni w katechizacji; należą do tych, którzy nigdy nie opuścili godziny katechizacji. Rodzice dziękowali za opiekę nad młodzieżą. Rozmawialiśmy o Ojcu św. i o Soborze. Trwało to półtorej godziny.

16 czerwca 1962, sobota

W[arsza]wa – Gniezno

9.00. S[iost]ra **Wacława** w sprawie budowy u św. Marcina. Rozpoczną się roboty kamieniarskie w m[iesiącu] lipcu, z czym połączą się większe wydatki. Liczą na pomoc.

10.00. Sesja Kurii M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Brak bp. **Dąbrowskiego**. Omawialiśmy sprawy personalne; załatwiono wiele spraw personalnych. Postanowiono dokończyć odbudowę gmachu na Kanonii. Obsadzone są Ząbki i Łowicz.

15.00. Wyjazd z ks. prałatem **Padaczem** do Gniezna. Panuje wielki upał; gorąco jak w brytfannie. Droga zawałona wszelkiego rodzaju pojazdami; wszystko pędzi na Poznań. Stajemy w Gn[ieźnie] na godz. 19.15. Czekamy na naszą pielgrzymkę lekarską z W[arsza]wy. Rozmowa z bp. **Bernackim** o zmianie na stanowisku rektora Seminarium Arcybiskupiego. Projektuje się ks. dr. **Więckowski**. Musiałby też odejść wicerektor i ojciec duchowny.

O godz. 22.00 przyjeżdżają lekarze. Osób 14. Był wypadek na linii kolejowej k. Łowicza. Musiano jechać linią objazdową, przez Zgierz. Wszyscy są zmęczeni, ale bardzo zadowoleni. Mówimy o dziejach katedry w czasie wieczery.

17 czerwca 1962, Niedziela Trójcy Św[iętej]

Gniezno

8.00. Msza św. dla pielgrzymki lekarskiej. Krótkie wyjaśnienie liturgiczne o dzisiejszej uroczystości. Wszyscy przystępują do Stołu Pańskiego.

Po Mszy św. wspólne śniadanie i wyjazd do Biskupina. Prowadzą [ks.] prał. **Padacz** i [ks.] **Zaręba**. Zostają w domu.

Nie pojechałem do Bydgoszczy z uwagi na jutrzejszą podróż do Krakowa. Zastąpi mnie bp **Bernacki**, który wygłosi Słowo Boże.

Po wyjeździe lekarzy do Biskupina pracuję nad aktami gnieźnieńskimi. Podejmuję decyzję w sprawie VI kursu alumnów Sem[inarium] Gn[ieźnieńskiego], których dzielę na dwie kategorie; jedna wakacje spędzi u kapłanów wybranych przez Kurie M[e]t[ro]-

¹⁰⁶³ Szkoła powstała w 1933, w 1950 przekształcona na Zasadniczą Szkołę Gastronomiczną, w 1981 otwarto liceum zawodowe ze specjalnością gastronomii.

p[olitalną], a po wakacjach wróci do seminarium, gdzie będzie oczekiwać na święcenia, studiując specjalny program; pewna część będzie repetować kurs VI, gdyż są to ludzie, którzy stosunkowo krótko byli w sem[inarium] albo też z dłuższymi przerwami. Trzech nie otrzyma święceń.

Rozmowa z bp. **Czerniakiem** o jutrzejszej konferencji dziekanów.

14.30. Wracają lekarze z Biskupina i z Lednicy. Są bardzo zadowoleni. Po obiedzie konferencja o regotyzacji katedry. Wszystko dla nich jest nowe. Większość nigdy tu nie była.

17.00. Oglądają katedrę z ks. **Bryllem**¹⁰⁶⁴ jako przewodnikiem.

18.30. Ks[iażdż] **Michalski** informuje o przebiegu rozmów w województwie. Naliczono nam podatku za seminarium 2,5 miliona [zł]; oczekują, że zaaprobowujemy tę sumę. Chcą iść na ustępstwa, ale podstawy wymiaru takiego pod[atku] nie mogą wskazać. Ostatecznie, konferencja kończy się na niczym.

B[isku]p **Bernacki** wraca z B[y]dg[oszczy]; informuje o przebiegu uroczystości u Św[iętej] Trójcy.

19.30. Na wieczery bp **Bernacki** i lekarze. Na Apel [Jasnogórski] idziemy do katedry, gdzie lekarze modlą się u grobu św. Wojciecha.

18 czerwca 1962, poniedziałek Gnieźno – Jasna Góra – Kraków

7.30. Msza św. w kaplicy domowej. Lekarze recytują. Po wspólnym śniadaniu, na którym są obydwaj biskupi i ks. **Michalski**, przygotowujemy się do drogi.

9.15. Wyjazd przez Pleszew, Sieradz, Wieluń. Droga b[ardzo] dobra. Około W[ielunia] biwakujemy w lesie, gdyż jest bardzo gorąco i dalsza droga męczy i ludzi, i maszynę.

14.30. Na Jasnej Górze, w Instytucie. Ponieważ magnetofony zostały w Gnieźnie, mgr **Jelowicka**¹⁰⁶⁵ jedzie do Gniezna. Ma się zgłosić w Kr[akowie] jutro rano.

15.30. W dalszą drogę na Kraków. Cała w przebudowie; ruch olbrzymi.

18.00. W Krakowie. Jest już kilku biskupów. Eksportację przyspieszono na godz. 18.30. Wyprowadzenie zwłok arcybiskupa z kościoła franciszkanów. Ogromne rzesze ludzi. Cały plac Wiosny Ludów i Grodzka oraz przed Wawelem wypełniony głowami. Wejście na Wawel jest trudne, gdyż brak właściwie miejsca. Piękną plantację roślin trzeba chronić, a dalej – wykopaliska. Dla ludzi nie ma miejsca ani przed katedrą, ani wewnątrz. Dostają się tu zaledwie księża. B[isku]p **Barda** odprawia nieszpory żałobne, po których bp **Wojtyła** wygłasza przemówienie. Mówi o „władzy i krzyżu” arcybiskupa. W stallach

¹⁰⁶⁴ Stefan Bryll (1932–2015), ksiądz, notariusz w Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie 1961–1968, święcenia 1958. Wikariusz parafii Wilkowyja 1958–1959, św. Piotra i Pawła w Bydgoszczy 1959–1961, proboszcz parafii w Cierpiach 1968–1983, Przemienienia Pańskiego w Bydgoszczy-Oplawcu 1983–2007, budowniczy świątyni, kapelan papieski 1992.

¹⁰⁶⁵ Jadwiga Jelowicka (1925–2017), absolwentka Wydziału Filozofii KUL, członkini Instytutu Prymasa Wyszyńskiego. Bliska współpracownica Marii Okońskiej. Wieloletni pracownik Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu.

są: abp **Kominek**, b[isku]pi **Ablewicz**, **Kaczmarek** Cz[esław], Pękała, **Blecharczyk**, **Groblicki**, **Goliński**, **Czajka**, **Barela**.

Po niesporach z trudem wychodzimy z katedry. Wieczera w Semin[arium] Krak[owskim]. Spoczynek na Franciszkańskiej. B[isku]p **Wojtyła**, obecny wikariusz kapitulny, otrzymuje pomoc do osobistej dyspozycji.

19 czerwca 1962, wtorek

Kraków

7.30. Msza św. w kaplicy domowej. Przyszły na nią dr M[aria] **Wantowska** i M[aria] **Okońska**; czekają na magnetofon z Gniezna.

10.00. Z b[isku]p[em] **Klepaczem** i prałatem **Padaczem** udajemy się do katedry na Wawel. Wjazd jest ograniczony z powodu robót ziemnych. Ale M[ilicja] O[bywatelska] wpuściła nas. Kończą się *Laudes*. Ar[cy]b[isku]p **Baraniak** wychodzi z Mszą pontyfikalną. Po Mszy wygłaszam Słowo Boże przed głośnikiem¹⁰⁶⁶ przy ołtarzu. Pozycja b[ardzo] niewygodna, gdyż brak jest jakiegokolwiek oparcia. Ale dwie trumny dają temat: św. Stanisława B[isku]pa M[ęczennika] i abp. **Baziaka**, też biskupa i m[ęczennika]. Mówię na tle *Responsorium VIII* z oficjum brew[iarzewego] św. Stanisława B[iskupa] M[ęczennika] *Pastor cedit in gregis medio*¹⁰⁶⁷. Trwa to 40 minut. Po przemówieniu *Castrum doloris*¹⁰⁶⁸ odprawiają b[isku]pi [Czesław] **Kaczmarek** i **Barda**, ar[cy]b[isku]pi **Kominek** i **Baraniak**. Odprowadzam zwłoki na miejsce spoczynku, w kaplicy Zebrzydowskich, przez bramę boczną, ku głównemu wejściu. Spotykamy jakąś wycieczkę murzyńską w egzotycznych strojach. Ponownie wchodzimy do katedry *per portam maiorem*¹⁰⁶⁹ i w nawę lewą, ku kaplicy Zebrzydowskich. Odprawiam ostatnie modły nad otwartym grobowcem. Opuśczaemy katedrę bocznym wyjściem. W bramie stoją rzesze wiernych. Udzielamy wspólnie błogosławieństwa.

Obiad jest w seminarium; większość biskupów od razu wyjechała; pozostało około 15 oraz przedstawiciele kapituł. Wśród nich ks. **Pągowski** z Kutna, który w sposób sobie właściwy zachował się w katedrze. Zajął wysokie miejsce, a gdy brakło miejsc dla biskupów, nie usunął się, chociaż widział zakłopotanie bp. **Klepacza**, który nie miał gdzie usiąść. Dopiero interwencja innych ludzi pomogła; jeden z biskupów wyszedł ze stall i zaproponował swoje [miejsce] starszemu bp. **Klepaczowi**. Było to dość przykre. B[isku]p **Wojtyła** krótko podziękował wszystkim za udział w pogrzebie. Wróciliśmy na Franciszkańską. Przy bramie była p[ani] **Jelowicka**. Z relacji wynika, że wszelkimi środkami lokomocji (autobus, taksówka, kolej) dojechała w nocy do Gniezna, dotarła

¹⁰⁶⁶ Prawdopodobnie chodziło o to, że nie mówił w wtedy jeszcze powszechnie używanej ambony, lecz przez wolno stojący przy ołtarzu mikrofon.

¹⁰⁶⁷ *Łac.* Pasterz padł pośród trzody.

¹⁰⁶⁸ *Łac.* dosł. miejsce smutku – liturgiczna ceremonia żałobna sprawowana z racji pogrzebu biskupa ordynariusza, do 1969 sprawowana przez czterech biskupów.

¹⁰⁶⁹ *Łac.* przez bramę większą, tu: wejście główne

do Domu i otrzymała od siostry **Kaliksty**¹⁰⁷⁰ magnetofon. Zdążyła w porę przybyć do Krakowa, gdyż o godz. 10.00 już była w katedrze i odebrała moje przemówienie. Dzielna dziewczyna. Właśnie obie pracowniczki Instytutu ściągają tekst z taśmy, gdyż księża upominają się o przemówienie.

16.00. Ks[iądz] kan. **Michał Orliński**¹⁰⁷¹, p.o. wikariusz gen[eralny] w Lubaczowie. Jest to człowiek schorowany, prawa ręka arcybiskupa w L[ubaczowie]. Naradzamy się nad sytuacją. Okazuje się, że jest trzech kanoników gremialnych kapituły lwowskiej w kraju: ks. **Orliński**, ks. Izydor **Zmora**¹⁰⁷² i ks. **Marian Kumala**¹⁰⁷³. Radzę ich zebrać i niech dokonają wyborów wikariusza kapitulnego. O wynikach wyborów proszę mnie powiadomić, a ja znajdę drogę powiadomienia Stolicy Św[iętej]. Idzie jednak o to, by przez zmiany nie ściągać podejrzenia władz, które nie tolerują tzw. szczątkowych diecezji. Po wyborze wikariusza kap[itulnego] otrzyma on *facultates speciales*¹⁰⁷⁴.

17.00. Rozmowa z ks. kan. **Marianem Kumalą**, który pracował ongiś w Gorzowie, a od trzech lat jest w Lubaczowie. Informuje, że we Lwowie jest jeszcze dwóch kanoników gremialnych: ks. **Ignacy Chwirut**¹⁰⁷⁵ i ks. **Hałuniewicz**¹⁰⁷⁶, a więc razem pięciu, w czym dwaj pierwsi *impediti*¹⁰⁷⁷. Byłoby dobrze dokonać nominacji. Poczekam na wynik obrad kapituły. Przydałby się na terenie diecezji kapłan *cum facultate confirmandi*¹⁰⁷⁸.

¹⁰⁷⁰ Kaliksta Gertruda Sołtysiak CSSE (1915–1998), po uwolnieniu kard. Wyszyńskiego z przełożenia domu zakonnego w Poznaniu przeszła do rezydencji prymasowskiej w Gnieźnie – przełożona tamtejszej wspólnoty zakonnej i odpowiedzialna za gospodarstwo domowe prymasa 1956–1963, w zgromadzeniu od 1936. Od listopada 1963 do października 1981 odpowiedzialna za gospodarstwo domowe w Domu Prymasowskim w Warszawie.

¹⁰⁷¹ Michał Orliński (1894–1966), ksiądz, od 1943 oficjał Sądu Metropolitalnego, kanclerz Kurii Arcybiskupiej w Lubaczowie, święcenia 1921. P.o. wikariusz generalny w Lubaczowie (22 VI 1962 – 14 VI 1964). Kanonik gremialny lwowskiej kapituły metropolitalnej 1937. Prałat papieski 1965.

¹⁰⁷² Izydor Stanisław Zmora (1888–1965), ksiądz, administrator parafii Bełzec 1947–1965, święcenia 1912. Proboszcz parafii Żółkiew 1936–1945; w 1945 wyjechał do diecezji katowickiej – kapelan w Zakładzie Sierot w Pszczynie 1946–1947, duszpasterz w Karłowicach k. Brzegu (Administracja Apostolska Dolnego Śląska) 1947. Kanonik gremialny kapituły metropolitalnej lwowskiej od 1947.

¹⁰⁷³ Marian Kumala (1908–1991), ksiądz, proboszcz parafii św. Stanisława B. i M. w Lubaczowie 1958–1962, święcenia 1933. Kapelan domu zakonnego sercanek w Krakowie 1946–1950, kanclerz Kurii Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej 1950–1952, 1956–1958, wikariusz generalny i konsultor w tzw. ordynariacie gorzowskim 1952–1956. W 1958 odwołany przez arcybiskupa Baziaka do Lubaczowa. W latach 70. penitencjarz w Jaworznie w archidiecezji krakowskiej.

¹⁰⁷⁴ Łac. uprawnienia specjalne.

¹⁰⁷⁵ Ignacy Chwirut (1887–1973), ksiądz, proboszcz parafii św. Antoniego we Lwowie 1950–1973, święcenia 1912. Kapelan arcybiskupów lwowskich Józefa Bilczewskiego 1913–1923 i Bolesława Twardowskiego 1923–1929. Redaktor „Gazety Niedzielnej” 1918–1939, „Głosu Eucharystycznego” 1926–1939, „Roli Katolickiej” 1934–1939. Pozostał we Lwowie przez cały okres wojny. W 1945 skazany przez sąd radziecki na pięć lat pobytu w obozie pracy. Kanonik gremialny kapituły metropolitalnej.

¹⁰⁷⁶ Zygmunt Hałuniewicz (1899–1974), ksiądz, duszpasterz w parafii św. Marii Magdaleny we Lwowie 1955–1962, święcenia 1912. Kanclerz Kurii Metropolitalnej we Lwowie 1921–1945, aresztowany przez NKWD w 1945, a w rok później skazany na 10 lat łagrów. Po powrocie w 1955 podjął pracę duszpasterską w parafii św. Marii Magdaleny i w bazylice metropolitalnej, a od 1962 tylko w bazylice. Kanonik gremialny kapituły metropolitalnej lwowskiej od 1936. Zrehabilitowany w 1993.

¹⁰⁷⁷ Łac. przeszkodzeni, nie mogący wypełniać obowiązków.

¹⁰⁷⁸ Łac. z władzą bierzmowania.

18.00. Prowincjał o[jców] **bonifratrów**¹⁰⁷⁹ wyjaśnia sytuację po wizytacji definitora gen[eralnego] z Rzymu¹⁰⁸⁰. Listy o. Kłoca z W[arsza]wy nie odsłaniają rzeczywistości. Wygląda ona korzystniej, chociaż nie brak trudności. Złożył list w SPP.

B[isku]p **Wojtyła**, bieżące sprawy archidiecezji, *facultates sp[eciales]* na okres rządów wikariusza kap[itulnego]. Proszę, by skorzystał ze sposobności i zreformował Kurię Krakowską, której obecny stan pracy administracyjnej jest jakimś zapóźnieniem, które rzutuje ujemnie i na inne diecezje. Dłuższa rozmowa na ten temat.

19.15. Kapituła Archikatedralna z wyrazami podzięk za przedstawienie sprawy nominacji abp. Baziaka Ojcu św. Odpowiadam: chociaż nie doprowadzono sprawy do końca, to jednak wola Ojca św. była pociechą dla umierającego arcybiskupa lwowskiego, który całe życie spędził na wygnaniu. Kapituła zostaje na wieczery.

20.00. Poprawiam tekst, który ściągam z magnetofonu p. **Okońska i Wantowska**.

20 czerwca 1962, środa

Kraków – Warszawa

7.00. Msza św. w kaplicy domowej.

8.00. B[isku]p **Wojtyła** – z pożegnaniem.

8.15. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. **Padaczem**.

13.30. W domu, bez przeszkód, z odpoczynkiem w lesie.

16.00. Praca bieżąca w Sekretariacie P[rymasa Polski].

21 czerwca 1962, czwartek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. **rodzina Sobańskich**¹⁰⁸¹, babunia, dwie córki i siedmioro dzieci starszej córki, „pokolenie stratosferyczne”. Dzielna staruszka trzyma rodzinę mocną ręką i ciągnie ich do Boga.

10.00. W bazylice św. Jana – uroczystość Bożego Ciała. Katedra jest przepelniona, ulica też. W wejściu jakaś staruszka krzyczy „nie ma Polaków w Polsce”. Uspakają ludzi biedną kobietę. Celebryje bp **Modzelewski**; chóry połączone śpiewają na chórze muzycznym części zmienne, na chórze w prezbiterium – klerycy. Procesja wyrusza bez przeszkód. Porządek panuje wzorowy. Jest ekipa młodych ludzi w komżach, którzy otaczają celebrycę. Prowadzą go członkowie Archikonfraterni Literackiej¹⁰⁸² (rozwiązanej)

¹⁰⁷⁹ Augustyn Antoni Landkocz OH (1904–1975), prowincjał polskiej prowincji 1956–1962 (do 28 VI 1962), w zakonie od 1923, święcenia 1937.

¹⁰⁸⁰ Generał zakonu jako wizytatora nie wyznaczył definitora generalnego, ale brata Doroteusza (Piusa Jana) Hejnowa OH (1893–1970), w zakonie od 1921, święcenia 1968, przełożonego prowincji śląskiej (z siedzibą we Wrocławiu).

¹⁰⁸¹ Nie udało się ustalić danych tych osób.

¹⁰⁸² Archikonfraternia Literacka – rzymskokatolickie arcybractwo religijne powstałe w Warszawie w XVI w., od połowy XVII w. związane z kolegiatą św. Jana, która od 1798 stała się katedrą warszawską. Pierwotnie członkowie Archikonfraterni zajmowali się śpiewami kościelnymi, a na braci przyjmowali mężczyzn potrafiących czytać. Później

i Rzemiosło Warszawskie. Zespoły procesji parafialnych stoją po bokach ulic. Wszyscy śpiewają. Piękny jest ołtarz Rzemiosła Warsz[awskiego]; nienależycie przygotowany – w Seminarium; podobnie przy św. Annie. Kazałem tu ustawić na mensie obraz M[atki] Bożej Częstoch[owskiej] przywieziony przez panie z Instytutu. Ponieważ odmówiono nam głośników, księża zorganizowali transportery; mikrofon przywiązano do pastorału, są dwie tuby. Przemawiam z wysokości stopni ołtarzowych. Plac Zamkowy, Miodowa po N[owo]-Senatorską¹⁰⁸³, Krak[owskie] Przedm[ieście] – zalane rzeszą. Słuchają uważnie i w ciszy. „Balkon Urzędu ds. Wyznań”¹⁰⁸⁴ aż trzeszczy od rozgorączkowanych drabów, uzbrojonych we wszelkiego rodzaju instrumenty. Doznali wielkiego zawodu, gdyż kazanie było bez akcentów. Ani słowa o zakazie megafonów^a. Odnawiamy akt oddania się Matce Bożej Jasnogórskiej. Procesja zatrzymuje się przy kolumnie Zygmunta, gdzie jest błogosławieństwo N[ajświętszym] Sakramentem. Pogoda dopisuje cały czas, słońce, chłodzący wiatr. Udział wiernych bardzo liczny. Ogólne wrażenie b[ardzo] dodatnie, organizacja znacznie usprawniona.

16.00. Z[ofia] Fl[orczak]¹⁰⁸⁵ z ośmioma koleżankami, z dawnego ZHP.

17.00. Młodzież s[ió]s[tr] niepokalanek z Szymanowa, maturzystki (28) i grupa eumeniczna. Dziewczęta z grupy ek[umenicznej] przedstawiają bieg swoich prac w kółku. Maturzystki są raczej nieociosane, nie umieją być uprzejme, nawet wtedy, gdy dostają Pismo św., obrazki itp. [Ich spojrzenia] są krótkie, uciekające, [b] unikają spojrzenia wprost. Nie można z nimi nawiązać kontaktu; czy coś rozumiały z tego, co słyszały? Zdaje się, że ze wszystkich grup młodzieżowych najlepiej przedstawiały się dziewczęta od felicianek.

18.00. Dwóch księży polskich z USA od ks. prał. **Abramowicza** z Ligi Kat[olickiej]. Robią dobre wrażenie. Przynoszą wzory kielichów, które mają być przysłane do Polski. Nieco informacji o sytuacji Kościoła w Polsce, zwłaszcza o Kościele „urzędowym” (Narodowy ks. Rode), o SAiW¹⁰⁸⁶ i TSSw¹⁰⁸⁷.

zaczęto zajmować się działalnością charytatywną i społeczną. W latach PRL Archikonfraternia utraciła osobowość prawną – odzyskała ją w 1994. Trudny czas przetrwała dzięki m.in. opiece kard. Wyszyńskiego.

^a *W rękopisie*: magnetofonów.

^b *W rękopisie skreślenie*: snąć?

¹⁰⁸³ Dzisiejsza ul. Moliera.

¹⁰⁸⁴ Siedziba UdSW sąsiadowała z kościołem seminaryjnym na Krakowskim Przedmieściu.

¹⁰⁸⁵ Zofia Florczak (1912–1996), harcmistrzyni, językowniczka, pracownik naukowy Instytutu Badań Literackich PAN 1954–1982. W harcerstwie od 1924, członkini Zarządu Okręgu Warszawskiego ZHP, w czasie okupacji działała w Pogotowiu Harcerek, w Sekcji Opieki nad Dziećmi w RGO. Od 1943 reprezentantka naczelniczek harcerek we władzach naczelnych ZHP. Badaczka historii myśli językowniczek, dokumentalistka historii żeńskiego harcerstwa w Polsce.

¹⁰⁸⁶ Stowarzyszenie Ateistów i Wolnomyślicieli – organizacja założona w 1957 w celu laicyzowania społeczeństwa polskiego i propagowania światopoglądu materialistycznego.

¹⁰⁸⁷ Towarzystwo Szkoły Świeckiej – organizacja powstała w 1957, działająca głównie wśród nauczycieli i rodziców, dla szerzenia zasad świeckiego wychowania, upowszechniania pedagogiki socjalistycznej zwłaszcza w zakresie wychowania i kształtowania postaw światopoglądowych młodzieży. Od 1969, po połączeniu Towarzystwa Szkoły Świeckiej ze Stowarzyszeniem Ateistów i Wolnomyślicieli utworzono Towarzystwo Krzewienia Kultury Świeckiej.

Na obiedzie po procesji Bożego Ciała była moja siostra z mężem, Jurkiewiczowie, których chcą wyrzucić ze szkoły. Pan J[urkiewicz] sam tę szkołę wybudował.

Dzień dzisiejszy zakłócony jest wiadomościami o chorobie m. **Maksencji**. Po licznych operacjach, które już przeszła, stan organizmu i schorzenia wątroby przerzucają się na cały organizm. Matka M[aksencja] leży i nie może już prowadzić spraw domowych, chociaż zrywa się. Opinie lekarzy są niepokojące.

Otrzymaliśmy 2000 brewiarzy¹⁰⁸⁸, dar Ojca. św. Pomimo oporu UdSW^a brewiarze oddano.

22 czerwca 1962, piątek

W[arsza]wa

7.30. Na Mszy św. trzy **siostry z Brazylii**, szarytki, pracujące w Paranie¹⁰⁸⁹; proszą o błogosławieństwo. Otrzymały obrazki i album kościołów warszawskich.

S[iostra] **Agnieszka**¹⁰⁹⁰ z Lasek, z listem w sprawie sytuacji w zgromadzeniu. Oświadczam, że do [czasu zakończenia] kapituły nie będę interweniował.

10.00. **Ks[iądz] rektor Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego]** – terminarz najbliższych spraw. Mało jest zgłoszeń nowych kandydatów, zaledwie 17, z czego dotąd zakwalifikowano 11.

10.30. **Ks[iądz] Wieteska**, mianowany dziekanem w Łowiczu, przedstawia trudności, które pozostały w parafii kolegiackiej. Prosi o zwolnienie go z Ł[owicza], gdyż nie czuje się na siłach.

Ks[iądz] Strus¹⁰⁹¹, inspektor^b salezjanów, prosi o uzupełnienie domów zak[onnych] (*non formatae*¹⁰⁹²); kłopoty z eksklerykami salezjańskimi, którzy idą do innych seminariów.

11.30. **Ks[iądz] Stefan Sydry**, z par[afii] Królowej Świata. Dziękuje za wizytację. Chce nadal pracę prowadzić, chociaż jest nerwowy. Sprawy się pogorszyły w układzie

^a W rękopisie: USW.

^b W rękopisie skreślone: prowincjał.

¹⁰⁸⁸ Brewiarz – księga liturgiczna Kościoła z modlitwami godzin kanonicznych, przeznaczona dla duchowieństwa z wyższymi święceniami i zakonów zobowiązanych do oficjum chórowego.

¹⁰⁸⁹ Były to: s. Walentyna Perz (1892–1963), w zakonie od 1915, w Brazylii od 1921 (tam przyjęła imię Stanisława), wizytatorka (odpowiedniczka prowincjalnej) prowincji w Kurytybie od 1947; s. Joanna Łukwińska (1909–2001), w zakonie od 1928, w Brazylii od 1933 – obie wywodziły się z prowincji chełmińsko-poznańskiej; s. Ewa Gawlak z prowincji kurytybskiej.

¹⁰⁹⁰ Agnieszka Filomena Jamiołkowska FSK (1900–1979), w zgromadzeniu od 1920, pielęgniarka, przez całe życie zajmowała się chorymi, pracowała w szpitalu wojennym w 1939 i w szpitalu powstańczym w 1944, gdzie bliżej współpracowała z ks. Stefanem Wyszyńskim

¹⁰⁹¹ Józef Strus SDB (1905–1973), ksiądz, inspektor północnej prowincji 1959–1964, w zgromadzeniu od 1922, święcenia 1934. Dyrektor studentatu filozoficznego w Woźniakowie 1949–1954, studentatu teologicznego w Łądzie n. Wartą 1954–1959, dyrektor domu zakonnego w Zielonem k. Warszawy 1968–1971, wizytator żeńskich zgromadzeń w archidiecezji warszawskiej 1971–1973.

¹⁰⁹² *Łac.* nieformacyjnych.

personalnym, z ks. **Kolakowskim**¹⁰⁹³. Radzę jechać na urlop. Księdzu K[olakowskiemu] nie przeszkadzać.

Ks[iaźdz] **Stanisław Gogacz**¹⁰⁹⁴, w sprawie translokaty do [parafii] M[atki] Bożej Loretańskiej. Prosi o zmianę. Radzę iść do par[afii] M[atki] B[ożej] Loret[ańskiej].

Ks[iaźdz] dr **Marian Michalski**¹⁰⁹⁵, podejmuje pracę w ATK. Przedstawia się; proszę o pomoc w wychowaniu młodzieży.

Ks[iaźdz] rektor **Kwiatkowski** i ks[iaźdz] prorektor **Subera** z ATK, przedstawiają nowy Senat ATK – skład bez zmian. Sprawa ks. Różyckiego¹⁰⁹⁶ z Krakowa – zgadzam się na jego pracę w ATK. Ks[iaźdz] Kłósak¹⁰⁹⁷ gotów jest podjąć wykłady w ATK; wyrażam zgodę. Ks[iaźdz] prof. **Biskupski** zgłosił ustąpienie z ATK, chce przejść na emeryturę. Wyjaśnia się sprawa habilitacji ks. prof. Wł[adysława] **Szafrąńskiego** z Włocławka, jest nowy przewód habilitacyjny. Sprawa Konwiktu Teolog[icznego] – uporządkowanie stosunków, idzie o usunięcie zbędnego elementu. Remonty domków pustelniczych na Bielanych.

Ks[iaźdz] prof. **Smoleń**¹⁰⁹⁸ – w sprawie artykułów [w] „Oss[ervatore] Rom[ano]”. W rozmowie z abp. **Dell’Acquą** powstał projekt, by ogłosić szereg artykułów o sztuce i religijnej kulturze polskiej z okazji S[acrum] Poloniae Milenium. Proszę konsultować w Komisji Artystycznej Ep[isko]patu, powołać zespół pisarzy i przedstawić mi projekt planu artykułów¹⁰⁹⁹.

15.00. Sesja pedagogiczna w Seminarium M[e]t[r]op[olitalnym] św. Jana. Omówiono wyniki egzaminów rocznych, na V kursach. Zdecydowano sprawę przedstawienia alumnów k[ursu] V do święceń subdiakonatu. Sesja trwa do godz. 19.30.

¹⁰⁹³ Romuald Kolakowski (1928–2005), ksiądz, wikariusz parafii MB Królowej Świata 1960–1973, święcenia kapłańskie 1956. Od 1973 proboszcz parafii Opatrzności Bożej i budowniczy świątyni, kapelan honorowy papieski 1979, kanonik gremialny kapituły metropolitalnej 1982.

¹⁰⁹⁴ Stanisław Gogacz (1915–2003), wikariusz parafii św. Stanisława Kostki do 1962, święcenia 1946. Wikariusz parafii Matki Bożej Loretańskiej 7 VI 1962 – 19 VI 1963, kuracja 1963, proboszcz parafii Lipie 1964–1989.

¹⁰⁹⁵ Marian Michalski (1900–1987), ksiądz, kierownik Katedry Patrologii ATK 1954–1970, nie wykładał w latach 1957–1962, równolegle wykładowca patrologii na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie, święcenia 1922. Profesor Wydziału Teologicznego UJ, aresztowany w ramach akcji „Sonderaktion Krakau”, więziony w Dachau, profesor nadzwyczajny na UJ 1945–1954, redaktor naczelny „SThV” 1963–1968.

¹⁰⁹⁶ Ignacy Różycki (1911–1983), ksiądz, wykładowca dogmatyki w seminariach krakowskim i częstochowskim od 1939, święcenia 1934. Wykładowca na Wydziale Teologii UJ 1945–1954, na Wydziale Teologii ATK 1954–1957, 1964–1965, 1981–1982. Ekspert soborowy 1963. Członek Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1980. Ekspert Synodu Biskupów 1980. Kanonik gremialny krakowskiej kapituły katedralnej 1964, od 1982 jej kustosz.

¹⁰⁹⁷ Kazimierz Kłósak (1911–1982), ksiądz, od 1945 wykładowca filozofii na UJ, od 1954 na ATK, od 1957 w seminarium duchownym krakowskim, święcenia 1934. Prodziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej ATK 1954–1956, dziekan 1964–1976, kierownik Katedry Filozofii Przyrody na KUL 1964–1971, krytyk materializmu dialektycznego.

¹⁰⁹⁸ Władysław Smoleń (1914–1988), ksiądz, kierownik Katedry Historii Sztuki Kościelnej KUL 1957–1986, święcenia 1938. Dyrektor Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie 1946–1961, w 1950 aresztowany przez UB. Wybrany na rektora KUL w 1965 nie objął urzędu wskutek sprzeciwu władz państwowych. 1964–1971 OR wydrukowało ok. 30 jego artykułów dotyczących polskiej kultury i sztuki.

¹⁰⁹⁹ W ostatnich dwóch miesiącach 1962 w OR ukazało się pięć artykułów ks. Smolenia.

23 czerwca 1962, sobota**Warszawa**

7.30. Na Mszy św. siostry benedyktyнки z Kwidzyna¹¹⁰⁰, które wyjeżdżają do USA na pracę. Otrzymały błogosławieństwo i obrazki. Jest **dr Giżycka**¹¹⁰¹. Przyszedł **Jerzy Zawieyski**, z którym jest długa rozmowa o sytuacji.

10.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Omawiamy przebieg procesji katedralnej Bożego Ciała, braki i dodatnie osiągnięcia. Wnosimy protest przeciwko zakazowi megafonów^a, umotywowanemu względem na „spokój mieszkańców”.

13.3. Na obiedzie ks. **dr Kumala** z Lubaczowa. Wybrano wikariusza kap[itulnego] dla arch[idiecezji] lwowskiej, ks. dr. **Michała Orlińskiego**. Układam plan uzupełnienia kapituły lwowskiej.

17.00. Dzieci z przedszkola s[ió]s[tr] misjonarek-franciszkanek z W[arsza]wy składają swoje życzenia.

19.00. W k[oście]le św. Andrzeja na Chłodnej wygłaszam Słowo Boże, poświęcam plebanię, odbudowaną przez ks. proboszcza¹¹⁰². Kościół jest b[ardzo] starannie odnowiony. Na wieczerzy jest gromadka świeckich katolików.

24 czerwca 1962, niedziela**Warszawa – Dobiesz**

10.30. W Archikatedrze św[iętojańskiej] – celebruję sumę odpustową św. Jana. Ks[iądz] kan. **Miziolek** głosi słowo Boże. Jest część kapituły. Po nabożeństwie – u ks. kan. **Kitlińskiego**.

15.00. Z ojcem i bratem Tadeuszem pojechaliśmy do Dobiesza, by złożyć życzenia imieninowe siostrze mojej Janinie **Jurkiewiczowej**. Zastaliśmy tu ks. proboszcza **Osmólskiego**¹¹⁰³ z Baniochy. Władze czynią starania, aby pozbyć się pp. Jurkiewiczów z tej szkoły, odebrać kierownictwo szkoły i przenieść ich do Piaseczna. Zabawiliśmy tutaj do godz. 18.00. Powrót do domu.

19.00. **D[okto]r Ozimowski** – wskazania na wakacje. Rad jest, że wybrałem na wakacje średnie góry, k. Suchej¹¹⁰⁴.

^a *W rękopisie*: magnetofonów.

¹¹⁰⁰ Był to siostry: Bogusława Kapusta (1915–2004), Maura Moszyńska (1926–1995), Wacława Kalinowska (ur. 1934). Na mszy św. towarzyszyła im siostra Magdalena Perlińska. Siostry wyjeżdżały do istniejącej już w USA placówki zgromadzenia – Huntington.

¹¹⁰¹ Irena Giżycka (1916–?) lekarka, kardiochirurg dziecięcy, uczestniczyła w powstaniu warszawskim, kierownik Katedry i Kliniki Chirurgii Pediatrycznej AM w Warszawie 1966–1986. W 1959 uzyskała dla kliniki od Polonii Kanadyjskiej pierwsze płuco-serce, monitory oraz narzędzia.

¹¹⁰² Kazimierz Dankowski (1907–1986), ksiądz, proboszcz parafii św. Andrzeja Apostoła w Warszawie 1956–1984, sędzia Sądu Metropolitalnego 1946–1984, święcenia 1932. Przywilej rakiety i mantoletu 1962.

¹¹⁰³ Wiesław Antoni Osmólski (1920–2000), ksiądz, administrator parafii Baniocha 1956–1962, święcenia 1946. Proboszcz parafii Kamieńczyk n. Bugiem 1962–1970, rektor Cmentarza Bródnowskiego 1970–1974, rektor kościoła św. Wincentego à Paulo (drewnianego) 1974–1989. Od 1992 kapłan diecezji warszawsko-praskiej.

¹¹⁰⁴ W domu sióstr zmartwychwstańców w Stryśzawie, gdzie prymas spędzał wakacje w latach 1960–1967.

25 czerwca 1962, poniedziałek**Warszawa**

Dzień skupienia dla zespołu „Ósemki” na Marsie. Odprawiam Mszę św. recytowaną. Odmawiamy godziny brewiarzowe; wygłaszam dwie konferencje. Dłuższa rozmowa przedwakacyjna, plany prac i wypoczynku. Powrót do domu na godz. 19.00.

26 czerwca 1962, wtorek**Warszawa**

7.30. Na Mszy św. 45 siostr prawniczek, które skończyły kurs prawniczy pod kierunkiem ks. **Nowickiego**. Wysłuchały konferencji i dostały Pismo św.

9.00. Ks[iądz] **dyr. Grabowski** w sprawach personalnych konwiktu ATK.

10.00. B[isku]p A[ntoni] **Pawłowski** w sprawie drugiego sufragana. Podaje nazwiska: ks. dr **Zaręba**, oficjał z Gniezna, ks. dr **Majdański** i ks. dr **Olejek**¹¹⁰⁵ z Włocławka. Zgadza się na odstąpienie ks. Zaręby.

Ks[iądz] dr M[ieczysław] **Jankowski** z katedry, zostawia tekst kazania z 13 maja 1962 r. do „Dzieci śpiewającej Warszawy”. Pomoc na wakacje.

Matka generalna s[ió]s[tr] **niepokalanek**¹¹⁰⁶ z Szymanowa.

11.30. Prof[esor] **Marzyński** i ks. prok[urator] **Baszkiewicz** w sprawie odbudowy Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego] na Bielanych.

12.00. Stefan **Kisielewski**, po powrocie z Niemiec. Materiały z literatury niem[ieckiej].

12.30. Ks[iądz] **Zapłata** z Konsulty, program pracy jesiennej.

12.45. Ks[iądz] **Wawryn St[anisław]** w sprawach o. **Reczka** TJ.

[Matka]^a **Szczęсна Włostowska**, przeł[ożona] gen[eralna] s[ió]s[tr] Matki Bożej Miłosierdzia, z okazji 100-lecia zgromadzenia.

13.00. Uczennice z Technikum Gospod[arczego]¹¹⁰⁷ z Częstochowy, z przełożonymi.

13.30. Ks[iądz] prof. Kłoniecki z Gniezna; w drodze do Francji i Rzymu; otrzymuje listy polecające.

17.00. Ks[iądz] prał. Słomkowski, o. **Bernard Przybylski**, ks. prow[incjał] Weron SAC – w sprawie organizacji szkoły ascetyki chrześcijańskiej. Referuje ks. Sł[omkowski]. Ustalamy, że projekt przedstawi mi ks. rektor Sł[omkowski] na jesieni, dla ks[ięży] biskupów.

^a *W rękopisie: O.*

¹¹⁰⁵ Stanisław Olejek (1920–2014), ksiądz, wykładowca teologii moralnej w WSD we Włocławku 1953–2002, święcenia 1944. Wykładowca na Wydziale Teologicznym UW 1950–1954, następnie w ATK 1954–1990, dziekan Wydziału Teologii na ATK 1966–1969. Jako pierwszy Polak został członkiem Międzynarodowej Komisji Teologicznej 1968–1973. Protonotariusz apostolski 1994.

¹¹⁰⁶ Maria Assumpta od Jezusa, Maria Jadwiga Sapieha, SIC (1899–1997), przełożona generalna 1959–1977, w zgromadzeniu od 1928. Do 1939 większość czasu w Jazłowiec jako nauczycielka. 1939–1956 w Szymanowie, Warszawa, Wałbrzychu. Sekretarka generalna 1956–1959.

¹¹⁰⁷ Szkoła prowadzona przez zgromadzenie siostr zmartwychwstańców 1957–1962, wyrosła z pierwotnej siedmioletniej, żeńskiej szkoły Przemysłowo-Handlowej założonej przez zgromadzenie w 1918. Władze komunistyczne, likwidując w 1962 szkołę, dokonały także zaboru budynku. Zdeastrowany obiekt siostry odzyskały w 1989. W 1991, po remoncie, otworzyły w nim katolicką Szkołę Podstawową im. Matki Zofii Szulec.

18.30. W Seminarium M[e]t[ro]p[olitalnym] – oglądam Bibliotekę Sem[inarium] M[e]-t[ro]p[olitalnego]. Stan katastrofalny, przy obojętności rektora Sem[inarium], ks. **Mizioł-ka**, który nie daje pomocy. Ks[iaźdz] **Malej** boryka się w wielkim składzie, podobnym do rupieciarni, gdzie przeszło 150 000 książek leży w stanie trudnym do opracowywania. Wysuwam projekt, by wszystkie starodruki przenieść na Bielany i umieścić w dawnej sali rekreacyjnej na parterze. Uzyska się pewne luzy. Należy poprawić warunki bytowania i pracy dwóch bibliotekarek. Księża **Miziolek**, **Malej** i **Baszkiewicz** obejrzą magazyn na Bielanych i zgłoszą się do mnie w sobotę.

27 czerwca 1962, środa

Warszawa

9.30. Ks[iaźdz] dyr. **Len**¹¹⁰⁸ – w sprawie wydawnictwa Millennium¹¹⁰⁹. Sprawozdanie z biegu prac przygotowawczych. Prosi o pomoc dla prac ankietowych ks. **Majki** i prof. **Strzeszewskiego**¹¹¹⁰. Otrzymuje.

10.00. Ks[iaźdz] **Granatowicz**¹¹¹¹, dyr. Wyd[awnictwa] Pallottinum. Sprawa wyd[ania] [podręcznika] *Historii Kościoła w Polsce* stoi dobrze; brak jest jednego autora, inni przysłali prace. **Biblioteka Papieska** – przygotowany jest tom o liturgii. Na **biuletyn** z przemówień papieskich zgody nie ma. **Mszał** bened[yktyński] jest w początkach składu. Biblia Tyniecka – na rok przyszły¹¹¹².

O[jciec] **Rychlicki**¹¹¹³ z Bośni. B[isku]pów jest 23, zakonów m[ęskich] – 13, kongr[egacji] m[ęskich] – 3; zakonów ż[eńskich] – 7; kongr[egacji] ż[eńskich] – 27; w więzieniach jest 3–4 księży. Powołania dostateczne.

¹¹⁰⁸ Roman Rafał Len SAC (1916–1993), ksiądz, święcenia 1943. Dyrektor wydawnictwa Pallottinum 1947–1960, przez pół roku przebywał w areszcie śledczym, od 1960 urlop zdrowotny w Rucianem-Nidzie (diecezja warszawska). Pod koniec 1967 opuścił zgromadzenie i w styczniu 1968 został włączony do duchowieństwa arch. gnieźnieńskiej. Kapelan w kaplicy publicznej Matki Bożej Częstochowskiej w Smukale Dolnej (wówczas parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Bydgoszczy), od 1983 rezydent w parafii Oplawiec, w skład której weszła Smukała Dolna.

¹¹⁰⁹ Chodziło o serię „Sacrum Poloniae Millennium”.

¹¹¹⁰ Czesław Strzeszewski (1903–1999), dziekan Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej KUL 1957/1958 i 1961–1969, profesor ekonomii i katolickiej nauki społecznej. Od 1932 profesor historii gospodarczej, ekonomii politycznej i socjologii chrześcijańskiej, dziekan Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL 1946–1948, prorektor KUL 1949–1951. W latach 1952–1956 pozbawiony przez władze komunistyczne prawa wykładania na KUL, wykładał katolicką naukę społeczną w seminariach duchownych pallotyńów w Ołtarzewie oraz marianów w Warszawie. Pierwszy przewodniczący polskiej Komisji „Iustitia et Pax”, długoletni członek Komisji ds. Apostolstwa Świeckich i Rady Naukowej przy Episkopacie, współzałożyciel KIK w Lublinie 1976 i pierwszy prezes.

¹¹¹¹ Piotr Granatowicz SAC (1921–1978), ksiądz, dyrektor wydawnictwa i drukarni Pallottinum 1960–1970, święcenia 1945. Wykładowca w seminarium zakonnym w Ołtarzewie 1950–1955, redaktor wydawnictwa Pallottinum 1955–1960, sekretarz Komisji Wydawniczej Episkopatu Polski. W 1970 aresztowany.

¹¹¹² Zwana tak ze względu na to, że jako praca zespołu polskich biblistów została wydana pod redakcją benedyktynów z klasztoru benedyktyńskiego w Tyńcu. Pierwsze wydanie ukazało się w 1965.

¹¹¹³ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

11.00. Prof[esor] **Witold Sawicki**¹¹¹⁴ z KUL – sprawa [podręcznika] *Historii K[ościół]a w Polsce*¹¹¹⁵; „obsesja masońska” itp. Nie był rok czasu. Nadal pracuje nad *Historią Arch[idiecezji] Gnieźn[ieńskiej]*. Zdaje się, że nic z tego nie wyjdzie.

O[jciec] **Bronisław Wilk**, referent – sprawa nominacji zarządu prowincji bonifratrów; wizytacji w klerykacie paulinów na Skałce.

13.30. Na obiedzie goście ks. prał. Padacza, imieninowi, w liczbie 12 osób.

17.00. Młodzież akademicka **dr Lili**¹¹¹⁶ **Wantowskiej** – 56 osób, ze swoimi śpiewami obozowymi i z wielkim hałasem. Wygłosiłem do nich przedwakacyjną konferencję. Są na ogrodzie, fotografują się, bawią się jak dzieci.

19.30. Na wieczery **ks. dr Kloniecki**, przed wyjazdem do Rzymu. Otrzymuje pomoc wakacyjną dla kleryków gnieźnieńskich.

28 czerwca 1962, czwartek

W[arsza]wa – Pelpin

7.30. Na Mszy św. młodzi akademicy, służą do Mszy św. Maria **Brzezińska**¹¹¹⁷ z Lechanic.

9.30. O[jciec] **Małaczyński** – sprawy Patronatu Polskiego – wniesie projekt listu, podtrzymującego naszą petycję o dwóch patronów *principales*. **Rytuał P[olski]** – uściślenie pojęcia przekładu w Litani do Serca P[ana] J[ezusa] – *substantialiter unitur* – „istotowo zjednoczone”.

Ks[iądz] **dr Donat Nowicki**, sprawy ekumeniczne na terenie W[arsza]wy, po nabożeństwie.

Ks[iądz] **dr Pawski**, sprawy duszpasterstwa dobroczynności, umieszczenie dzieci warsz[awskich] na wakacje.

13.00. Obiad.

14.00. Wyjazd do **Pelplina** na konsekrację bp. Zygryda **Kowalskiego**, z ks. Fr[anciszkiem] **Borowcem**. Droga przez Sierpc, Brodnicę, Grudziądz. Cały czas pada, jest chłodno. Odpoczywamy nieco przed Brodnicą. Przejeżdżamy przez Rywałd¹¹¹⁸. W P[elplinie] jesteśmy na godz. 18.30. Na wieczery jest kapituła. Po wieczery w kaplicy – Apel Jasnogórski.

¹¹¹⁴ Witold Sawicki (1904–1973), historyk prawa, wykładowca na UMCS 1957–1970. W latach wojny współorganizator i naczelnik Hufców Polskich. Żołnierz powstania warszawskiego, odznaczony Krzyżem Walecznych. W 1945 wznowił w Krakowie konspiracyjną działalność Hufców Polskich. Członek PAU. Aresztowany i więziony 1947, 1952. W latach 1948–1952 wykładowca na KUL. Ze względu na sprzeciw władz komunistycznych, do 1956 nie mógł podjąć pracy na żadnej uczelni. Do końca życia blokowano mu zdobycie profesury. Pod koniec życia wykładał również na ATK.

¹¹¹⁵ W 1958, w ramach przygotowań do Milenium, prymas Polski rozmawiał z dyrektorem wydawnictwa Pallottinum o projekcie wydania podręcznika *Historii Kościoła w Polsce* (zob. *Pro memoria*, t. 5: 1958, Warszawa 2018, s. 143).

¹¹¹⁶ Imię używane w środowisku Instytutu i Rodziny Rodzin.

¹¹¹⁷ Prawdopodobnie członek rodziny Kazimierza Brzezińskiego (1895–1965), właściciela majątku Lechanice k. War-ki, działacza politycznego i członka SN, pośła 1930–1935, więźnia politycznego w latach stalinowskich.

¹¹¹⁸ Miejscowość parafialna, sanktuarium maryjne, obecnie w diecezji toruńskiej, w którym posługę duszpasterską sprawują kapucyni; w tamtejszym klasztorze w pierwszych miesiącach (wrzesień i październik 1953) internowania więziono kard. Stefana Wyszyńskiego.

29 czerwca 1962, piątek

Pelplin – Warszawa

9.30. Przyjechał bp **Bernacki** ze sprawami gnieźnieńskimi. Miało miejsce przykre świętokradztwo w k[ościel]e św. Wojciecha w B[y]dg[oszczy]. Święte hostie były rozsypane po całym kościele; zarządziłem ekspiację¹¹¹⁹ w całym mieście.

10.25. Wyjście procesjonalne do katedry. Idą biskupi: **Kowalski K**[azimierz], B[ernard] **Czapliński**¹¹²⁰, **Bernacki**, **Nowicki**, **Kaczmarek** [Lech]¹¹²¹ i **elekt**. Ceremonie prowadzi ks. [Jutrzenka-] **Trzebiatowski**¹¹²², dobrze, lecz pedantycznie i nieco po żołniersku. Konsekracja ma charakter b[ardzo] uroczysty. Jestem konsekratorem bp. Z[ygfryda] Kowalskiego, współkonsekratorami są b[isku]pi **Czapliński** i **Kaczmarek** z Gdańska. Śpiewa chór z Chełmy. Udział wiernych b[ardzo] liczny. Obrzędy trwają dwie i pół godz[iny]. B[isku]p [Kazimierz] **Kowalski** wygłasza wstępne przemówienie powitalne. Po sumie wygłaszam przemówienie z ambony. Wracamy do rezydencji. Zebrały się tu siostry zakonne z diecezji; otrzymują błogosławieństwo. W czasie obiadu wygłosiłem przemówienie. Po obiedzie w rezydencji rozmowa z ks. kan. N. [a], który przybył z USA, od ks. prał. **Abramowicza**. Przekazuje zapewnienie, że biskupi, przyjeżdżający na Sobór P[owszechny] otrzymają od Ligi Kat[olickiej] pomoc na pobyt w Rzymie.

Wyjazd do W[arsza]wy o godz. 16.40. Cały czas pada. Jedziemy przez Grudziądz, Wąbrzeźno, Sierpc. W domu stajemy o godz. 21.00.

30 czerwca 1962, sobota

Warszawa – Błonie

8.30. [b] Po Mszy św. rozmowa z siostrami felicjankami z Detroit; wiadomości z Sem[inarium] Polskiego z Orchard Lake¹¹²³ o pracy ks. **Jasińskiego**¹¹²⁴ i **Peszkowskiego**. Przyszedł B[ohdan] **Skąpski**¹¹²⁵.

^a W rękopisie puste miejsce, jakby zostawione na późniejsze wpisanie nazwiska.

^b W rękopisie skreślenie: Pielgrzy?

¹¹¹⁹ Łac. zadośćuczynienie.

¹¹²⁰ Bernard Czapliński (1908–1980), biskup pomocniczy diecezji chełmińskiej 1948–1972. Święcenia kapłańskie 1931, biskupie 1948. Więzień Dachau. Wikariusz kapituły diecezji chełmińskiej 1972–1973, biskup chełmiński 1973–1980.

¹¹²¹ Lech Kaczmarek (1909–1984), biskup pomocniczy w Gdańsku 1958–1971, święcenia kapłańskie 1936, biskupie 1959. Wykładowca filozofii w WSD w Poznaniu 1953–1958. Wikariusz kapituły w Gdańsku 1971, biskup gdański 1971–1984.

¹¹²² Alfons Feliks Jerzy Jutrzenka-Trzebiatowski (1916–1972), kapłan diecezji gdańskiej, święcenia 1940. Wikariusz w Gdańsku 1941–1944, sekretarz biskupa Spletta 1944–1945. Po aresztowaniu biskupa notariusz w Kurii Biskupiej w Pelplinie (diecezja chełmińska) 1945–1964 i wikariusz katedralny 1945–1959. Ceremoniarz katedralny od 1946, wykładowca rubrycytyki w WSD od 1947. Kanonik kapituły katedralnej chełmińskiej 1960 i tym samym inkardynowany do diecezji chełmińskiej. 1970–1972 prokurator (dyrektor administracyjny) seminarium duchownego.

¹¹²³ Seminarium Polskie św. Cyryla i Metodego – wchodzące w zespół szkół powstałych z inicjatywy księdza Moczygemby (1879), zrealizowanej w 1885 przez księdza J. Dąbrowskiego w Detroit; od 1909 w Orchard Lake.

¹¹²⁴ Walerian Józef Jasiński (1904–1981), ksiądz, redaktor czasopisma „Sodalis” 1958–1979, święcenia 1928. Ojciec duchowny Śląskiego Seminarium Duchownego w Krakowie 1932–1935. Wybuch wojny 1939 zastał go w USA. Włączył się w działalność Zakładów Naukowych Orchard Lake, wykładał w Seminarium Polskim. Udzielał się duszpastersko w parafiach polonijnych w Detroit i w kanadyjskim Windsorze. Prowadził audycje radiowe na temat Polski. Organizował pielgrzymki do Rzymu i Polski. Kanonik honorowy kapituły katowickiej 1958, prałat papieski 1963.

¹¹²⁵ Bohdan Józef Skąpski (1908–1986), dziennikarz, publicysta. Członek Kolegium Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu. Aresztowany po rewizji 21 VII 1958 w biurach Instytutu na Jasnej Górze, skazany 30 VI 1959 na

9.15. W sprawie Biblioteki Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego] – ks[ia]dz] rektor **Miziolek**, [ks.] prok[urator] **Baszkiewicz** i [ks.] **dyr. Malej**. Omawiamy całość sytuacji. Projekt przeniesienia części biblioteki na Bielany.

10.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Ostatnie informacje o Synodzie Arch[idiecezji] W[arszawskiej] daje bp **Modzelewski**. Omawiamy przebieg Synodu – sprawy personalne, Wydziału Nauki Kat[olickiej], sprawy zakonne. Sesja trwa do godz. 13.30.

16.00. Wyjazd do **Błonia** na wizytację kan[oniczną] par[afii], z ks. prał. [Franciszkiem]^a **Borowcem**. Nieco pada deszcz. Ingres odbywa się na sucho. Kościół niewielki, jest tłoczno i duszno. Do bierzmowania jest przeszło 400 dzieci. Zrobiłem zmianę i zaraz po kazaniu zacząłem bierzmowanie, a dopiero później procesję żałobną i błogosł[awieństwo] Najśw[iętszym] Sakr[amentem]. Korzyść jest widoczna, gdyż nie trzeba było przesuwac gromady dzieci; nadto zaoszczędziło się im rozproszenia i zmęczenia. Pracę zakończyliśmy o godz. 20.00.

Dziś przybył ks. prob. **Wnuk**¹¹²⁶ z Kanady; przywiózł mi centralkę telefoniczną, dar Newman Assoc[iation]¹¹²⁷ z Londynu; uzyskany dzięki pośrednictwu ks. inf. **Banaszaka** z Paryża. Wydano ją bez żadnych trudności. Jest już na Miodowej.

Z siostrą **Maksencją** jest b[ardzo] źle; zdaje się, że nie zdaje sobie sprawy ze swego stanu. **D[okto]r Ozimowski** lęka się katastrofy, która może nastąpić w każdej chwili.

10 miesięcy więzienia i grzywnę. We wrześniu 1944 zorganizował redakcję „Życia Warszawy” (red. naczelny do lutego 1945). Współzałożyciel i redaktor tygodnika „Stolica” 1946–1956. W latach 1958–1963 związany z Wydawnictwem NOT. Działacz SDP.

^a *W rękopisie: A.*

¹¹²⁶ Wawrzyniec Wnuk (1908–2006), ksiądz, od 1961 duszpasterz w Windsor, najstarszej polskiej parafii w Kanadzie, święcenia 1933. W latach 1943–1945 więzień obozów koncentracyjnych. 1945–1951 praca duszpasterska w Niemczech. Od 1951 w USA – do 1957 proboszcz polskiej parafii św. Władysława w Hamtramck. 1957–1961 w powstającej parafii Matki Bożej Zwycięskiej w Chatham w Kanadzie. W 1964 inkardynowany do diecezji London (Kanada). Kanonik honorowy gnieźnieńskiej kapituły prymasowskiej 1969. Protonotariusz apostolski 1985. Założyciel fundacji wspomagających KUL, UMK, fundator i organizator pomocy medycznej dla polskich szpitali. Odznaczony Medalem za Zasługi dla KUL 1983.

¹¹²⁷ Stowarzyszenie charytatywne im. Henry Newmana.

LIPIEC

1 lipca 1962, niedziela

Blonie – Warszawa

Trwa wizytacja kan[oniczna] par[afii] Blonie. O godz. 7.30 oglądam kościół, szacowny zabytek, w którym jest wiele cennych pamiątek hist[orycznych]. O godz. 8.00 odprowadzam Mszę św. dla dzieci i młodzieży; przeprowadzam katechizację o Krzyżu św. Dzieci zachowują się przykładowo, są rozgarnięte. Na nabożeństwie dla rodziców wygłosiłem kazanie o prawach i obowiązkach rodziców. Na sumie przemawiałem n[a] t[emat] najważniejszych potrzeb Kościoła, który przygotowuje się do Soboru Watyk[ańskiego] II, a u nas – do Synodu Warsz[awskiego].

Po obiedzie zwiedziłem sale katechetyczne w Domu Kat[olickim], mieszkania wikariuszów, odwiedziłem organistę emeryta oraz zakrystiana i organistę aktualnego. Oglądałem cmentarz grzebalny i groby kapłanów.

O godz. 16.15 błogosławiłem niemowlęta na cmentarzu przykościelnym; było ich bardzo wiele.

17.10. Powróciłem do Warszawy. Zastałem tu łącznie trzy depesze o gwałtownym zlikwidowaniu trzech szkół s[ió]s[tr] urszulanek¹¹²⁸, nadto o zamknięciu dwóch seminariów niższych¹¹²⁹.

18.00. Przybył wezwany ks. dr E[dmund] **Rosieński**, który otrzymał polecenie, by przedstawił wszystkie sprawy swoje bp. J[anowi] **Czerniakowi**. Ma udać się do Tyńca; tam spędzi miesiąc. *Omnia sub secreto*¹¹³⁰.

2 lipca 1962, poniedziałek

Warszawa

Rozpoczyna się Synod Archid[iecezji] Warszawskiej II.

9.00. W Bazylice Arch[ikatedralnej] bp Z[ygmunt] **Choromański** odprawia Mszę św. *De Spiritu Sancto*¹¹³¹. Intonuje *Veni Creator*¹¹³² i Litanię do W[szystkich] Świętych. Odczytano

¹¹²⁸ Szkoły prowadzone przez urszulanki Unii Rzymskiej w Poznaniu, Rybniku i Gdyni.

¹¹²⁹ W Katowicach i w Lublinie.

¹¹³⁰ Łac. wszystko w tajemnicy, z zachowaniem dyskrecji.

¹¹³¹ Łac. O Duchu Świętym.

¹¹³² Łac. O Stworzycielu; dosł. Przyjdź Stwórcu; początek hymnu do Ducha Świętego.

dekret *De professione fidei*¹¹³³, złożyłem „Wyznanie wiary”, to samo uczynili wszyscy uczestnicy. Wygłosiłem wstępne przemówienie. Odczytano dekret o propozycji wyboru egzaminatorów synod[alnych], proboszczów konsultorów i sędziów synod[alnych]. Błogosławieństwo biskupie i odśpiewanie *Wierzę w Boga* – kończyło sesję uroczystą w bazylice.

12.00. Pierwsza sesja zwyczajna odbyła się w Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnym]. Otwiera sesję bp **Modzelewski**, jako promotor Synodu. Stwierdzono listę obecności powołanych na Synod. Odczytano dekrety o ustanowieniu urzędów synodalnych, o regulaminie synodalnym i i[nne]. Kanclerz Kurii, jako sekretarz Synodu, przystąpił do odczytywania I części Synodu W[arszawskiego].

Po przerwie obiadowej, prace podjęto o godz. 15.00 dalszym odczytaniem statutów, części II, o osobach kościelnych. Prace ukończyliśmy o godz. 18.30.

Po wieczery odbyło się krótkie nabożeństwo w kaplicy Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego].

19.00. Otrzymałem obszerny list od sekretarza Stanu Stolicy św., kard. **Cicogniego**, w którym Ojciec św. przesyła swoje życzenia i błogosławieństwo dla Synodu Warsz[awskiego] II.

3 lipca 1962, wtorek

Warszawa

8.15. Przedstawił się nowy zarząd generalny Zgr[omadzenia] ss. Franciszkanek, Służebnic Krzyża. Przełożoną gen[eralną] została matka Stefania **Wyrzykowska**, wikarią – m[atka] **Benedykta**, radnymi – s. **Alma**, s. **Maria Gołębiowska** i s. **Wacława**. Zwróciłem im uwagę na głęboki kryzys, który ujawnił się w zgromadzeniu z okazji kapituły gen[eralnej]. Trzeba kłaść żywszy nacisk na formację w postulacie i nowicjacie, zanim siostry pójdą do ciężkiej pracy wśród niewidomych.

9.00. W k[ościel]e św. **Józefa** zbierają się ojcowie synodalni. B[isku]p **Majewski** odprawia Mszę św. Wygłaszam przemówienie o łączności ze Stolicą św.; punktem wyjścia jest list Ojca św. do Synodu Warsz[awskiego] II oraz słowa św. Ireneusza z dzisiejszej trzeciej lekcji *Matutinum*.

Obrazy zaczęły się o godz. 10.30. Czytano projekt statutu dotyczący życia zakonnego w archidiecezji. Obecni zakonnicy rozwinęli rozległą dyskusję, czując się zagrożeni przez projektowany statut. Wyjaśniłem, że 1) istnieje ogólna dążność w K[ościel]e do wprowadzania zakonów i zgromadzeń zak[onnych], do pracy duszpasterskiej; 2) istnieje dążność do ograniczenia egzempcji¹¹³⁴ zakonów; 3) istnieje dążność nadrzędna do *unitas regiminis*¹¹³⁵ w diecezji, przywrócenia biskupom tej władzy, która została ograniczona

¹¹³³ *Lac.* o wyznaniu wiary.

¹¹³⁴ Egzempcja – tu: wyjęcie zakonu spod zwyczajnej władzy ordynariusza miejsca i poddanie bezpośrednio wyższemu przełożonemu kościelnemu lub zakonnemu.

¹¹³⁵ *Lac.* jedność rządzenia.

na rzecz Kongregacji Rzymskich; 4) nie możemy się powoływać na stosunki prawne, istniejące gdzie indziej, nawet w Rzymie, gdyż tam można się rządzić Kodeksem pr[awa] kan[onicznego], a u nas jest to ograniczone.

Sesje popołudniowe zajmowały się częścią VI pt. „Kult religijny”. Obrady trwały do godz. 18.30. Poziom dyskusji raczej skromny.

4 lipca 1962, środa

Warszawa

Trzeci dzień Synodu Warsz[awskiego] II. O godz. 7.30 w kaplicy domowej pojawili się **lekarze** z grupy współpracującej, na Mszę św.; otrzymali błogosławieństwo na wakacje. Przyszła też s. **Wacława** po dalszą pomoc na odbudowę kościoła św. Marcina.

9.00. W k[ościel]e św. Józefa, przy Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnym] Mszę św. odprowadza bp **Br[onisław] Dąbrowski**. Po *Veni Creator* wygłasza przemówienie o przyjaźni kapłanów z Chrystusem i Jego Matką.

10.30. Podjęto prace V sesji zwyczajnej Synodu. Przedmiotem sesji są części VII–X. Zakończono ją o godz. 13.00. B[isku]p **Modzelewski**, jako promotor Synodu, zaokrąglił wyniki prac. Złożyłem podziękowanie biskupowi, Komisji Głównej i Podkomisjom. Przemawiał jeszcze ks. dziekan **Pancer**¹¹³⁶ z N[owego] Miasta.

Obiad z ks. prał. Piotrowskim zjedliśmy na Miodowej. Po czym, o godz. 14.00, na sali św. Jana Chrz[ciciela] przemawiałem do 230 uczestników kursu katechetycznego. Wysłuchaliśmy sprawozdania z prac s. **Płaskiej**¹¹³⁷; obejrzelśmy piękną wystawę katechetyczną w WNK.

O godz. 15.15 zebraliśmy się na ostatnią sesję uroczystą w bazylice św. Jana. Urzędnicy synodalni – sędziowie, egzaminatorzy i proboszczowie konsultorowie – złożyli przysięgę. Podpisałem tekst Synodu na ołtarzu. Po czym wygłosiłem przemówienie. *Coram S[anctis]-simo Sacramento*¹¹³⁸ odśpiewano *Te Deum*. Nastąpiło odczytanie dekretu o zamknięciu Synodu. Znamienne, że pomimo dnia powszedniego i godziny popołudniowej katedra była wypełniona wiernymi po brzegi. Widocznie zainteresowanie się Synodem było b[ardzo] duże. Owoce są widoczne. Przebieg świetnie zorganizowany. Wielka to zasługa bp. **Modzelewskiego**.

17.00. Przyjąłem wycieczkę Włochów, którzy z Pawii jechali do Leningradu, Moskwy, Kijowa, Bukaresztu i Wiednia.

¹¹³⁶ Stanisław Pancer (1899–1965), ksiądz, proboszcz parafii Nowe Miasto n. Pilicą 1961–1965, święcenia 1924. Proboszcz parafii Zaborów 1937–1955, Wiązowna 1955–1961, członek Kolegium Wydziału Duszpasterskiego Kurii Metropolitalnej, członek Sekcji Misjonarzy Archidiecezji Warszawskiej.

¹¹³⁷ Jana Halina Katarzyna Płaska USJK (1910–2006), w zgromadzeniu od 1931. Pracownica Wydziału Nauki Katolickiej Kurii Metropolitalnej Warszawskiej. Od 1954 kierowniczka studiów katechetycznych. Prowadząca Ośrodek Katechetyczno-Metodyczny w Kurii Warszawskiej. Sanitariuszka w powstaniu warszawskim. 1984–1994 redagowała biuletyn „Bóg i Ojczyzna” poświęcony ks. Jerzemu Popiełuszce.

¹¹³⁸ Łac. wobec Najświętszego Sakramentu.

5 lipca 1962, czwartek Warszawa – Stryżawa

7.30. Na Mszy św. gromadka dzieci moich z zespołu „Ósemki”. Śpiewają pieśni o Matce Bożej i życzą dobrych wakacji.

Jest matka **Stefania Wyrzykowska**, nowa przełożona gen[eralna] s[ió]s[tr] franciszkanek z Lasek. Przedstawia różne swoje sprawy, z bieżącej kapituły spraw, która trwa w Laskach. Postanowiono podzielić Dom w Laskach na 3 domy, z uwagi na rozmiary. Wyrażam zgodę. Podkreślam konieczność dobrej formacji nowicjatu i postulat; ostrzegam przed aktywizmem ludzi bez życia wewnętrznego.

8.30. Jeszcze wiele bieżących spraw z SPP. Podpisuję ostatnie dekrety. Autoryzuję teksty, przygotowane w nocy przez M[arię] **Okońską**, z wczorajszych przemówień na Synodzie i na kursie kat[echetycznym]. Żegnam domowników.

9.45. Wyjazd do Stryżawy na wakacje z ks. prał. **Padaczem**. Wstępujemy do Zalesia D[olnego], by odwiedzić i pożegnać Ojca, przebywającego w swym domku. Wygląda dobrze, nie zraża się chłódami. Czuje się świetnie.

11.00. W dalszą drogę przez Górę Kalwarię, Grójec, Radom, Kielce, Kraków. Pogoda sprzyja. Wypoczynek w lesie.

18.30. W Stryżawie u s[ió]s[tr] zmartwychwstanek. Oczekuje matka Zofia **Szulc** i siostry wypoczywające na wakacjach. Umieszczamy się w Kapelanówce, wszyscy trzej. Przyjechała z nami na wakacje Matka Boża J[asno]g[órska], witana serdecznie przez siostry. Wypoczynek nasz oddajemy pod Jej macierzyńską opiekę. Znać na nas zmęczenie i napięcie nerwowe. Poddajemy się „świętemu lenistwu”.

11 lipca 1962, [środa] Stryżawa

Czas upływa spokojnie. Mało słońca, chłodno, przechodzą burze, wiele deszczu. M[ilicja] O[bywatelska] zażądała dziś od siostr, by w ciągu 24 godzin wywiozły 9 dziewczynek, debilów¹¹³⁹, które przywiezione z Mocarzewa¹¹⁴⁰, radowały się górami. Okrutna milicja zagroziła użyciem siły. Na interwencję siostr w W[arsza]wie zakaz odwołano, tym więcej że przełożeni mieli pozwolenie. Patrzymy na tragedię kolonii chłopców, z rodzin Rzemiosła Warszawskiego (Krak[owskie] Przedm[ieście]). Nie puszczają ich na Mszę św. Obrazki, które dałem kilku chłopcom, wywołały scenę kucharki, która okazuje się być „ateistycznym naganiaczem”.

¹¹³⁹ Określenie medyczne, określające niedorozwój umysłowy, bez żadnej konotacji negatywnej, stanowiące podstawę umieszczenia w Ośrodku w Mocarzewie.

¹¹⁴⁰ Mocarzewo – miejscowość w powiecie gostyńskim, diecezja płocka. Mieści się tam od 1957 Specjalny Ośrodek Wychowawczy Zgromadzenia Sióstr Zmartwychwstania Pańskiego im. bł. Matki Celiny Borzęckiej, dla dziewcząt i chłopców niepełnosprawnych intelektualnie. Pierwotnie, siostry przebywające tam od 1924, prowadziły kursy dla dziewcząt, po wojnie opiekowały się sierotami, tworząc dla nich szkołę i internat – zamknięte przez władze komunistyczne w 1950.

15 lipca 1962, [niedziela]

Stryżawa

Niedziela. Nie puszczono chłopców z kolonii do kaplicy. Gdy grupka chłopców wybrała się okrężną drogą, zawrócono ich i skierowano do domu. Przechodzą burze i deszcze.

18 lipca 1962, [środa]

Stryżawa

Przyjechał o. Piotr **Rostworowski** z Tyńca. Urządziliśmy mu 25-lecie kapłaństwa. Jest kolegą kursowym i nowicjackim odstępcy o. Jana Wierusza **Kowalskiego**¹¹⁴¹, dziś pogromcy zakonów. Z o. Piotrem długa rozmowa o kierownictwie wewnętrznym zespołem „Ósemki”.

24 lipca 1962, wtorek

Stryżawa

Od niedzieli ulewa, trzeci dzień. Odwiedziliśmy sąsiadów, malarza samouka, górala p[ana] **Fronta**¹¹⁴², u którego zebrała się niemal cała rodzina. Wspólne fotografie.

Na obiad przyjechał abp **Baraniak** z [a] ks. **Kulczyckim**¹¹⁴³. Przywiózł projekt listu Ep[iskopatu] przed wyjazdem na Sobór. Omówiliśmy szczegóły.

Przyjechał ks. E[dmund] **Boniewicz**¹¹⁴⁴ z Częstochowy, na kilka dni.

27 lipca 1962, piątek

Stryżawa

Już trzeci raz ks. H[ieronim] **Goździewicz** przysyła okazynie pocztę z Miodowej. Dziś dr L[ila] **Wantowska** zabrała poprawiony projekt listu do wiernych, dla abp. Baraniaka, do Krynicy.

^a *W rękopisie skreślone:* bp.

¹¹⁴¹ Jan Wierusz-Kowalski (1912–2000), w zakonie benedyktynów od 1930, święcenia 1937. Od 1939 w Tyńcu. Inicjator odnowy liturgicznej w Polsce, współzałożyciel pisma „Ruch Biblijny i Liturgiczny”. Po opuszczeniu opactwa wykładowca Pisma Świętego i liturgiki w WSD we Wrocławiu (od 1952) i administrator parafii Matki Bożej Częstochowskiej we Wrocławiu 1953–1955; w 1956 inkardynowany do archidiecezji wrocławskiej. W 1959, po uzyskaniu dekretu Stolicy Apostolskiej, opuścił stan kapłański. Teksty po tym powstałe, niektóre pod pseud. „Jan Wnuk”, miały charakter antykościelny. Po 1970 związany z Instytutem Filozofii i Socjologii PAN. Ekspert w UdSW. Etatowy oficer MSW, major, 1978–1985.

¹¹⁴² Władysław Front (1902–1982), bard, malarz, poeta, znany nadto z umieszczenia klamer na Akademickiej Perci na Babiej Górze.

¹¹⁴³ Władysław Kulczycki (1896–1968), ksiądz, wikariusz parafii św. Mikołaja w Krakowie 1928–1968, pracownik Sądu Metropolitalnego w Krakowie, konsultant Trybunału Prymasowskiego, święcenia 1922. Prałat domowy papieski. Towarzyszył kardynałowi Wyszyńskiemu w 1957 w pierwszej po uwolnieniu podróży do Stolicy Apostolskiej. Od 1949 TW pseud. „Żagielowski”, „Staniszewski”, „Torano”, „Carmen”.

¹¹⁴⁴ Edmund Boniewicz SAC (1919–2006), w zgromadzeniu od 1940, święcenia 1945. Propagator kultu Miłosierdzia Bożego, założyciel ośrodka tego kultu w Częstochowie – Dolina Chrystusa Miłosiernego. Kierownik duchowy kardynała Stefana Wyszyńskiego od ok. 1961.

SIERPIEŃ

1 sierpnia 1962, środa

Stryszawa

Siostry urządziły Mszę św. „imieninową” i wiele fotografii z siostrami, których jest tu na wakacjach około 40. Pogoda się poprawiła bardzo, jest słonecznie, chociaż chłodno.

Wieczorem siostra Zofia, [przełożona] prow[incjalna], urządziła małą akademię domową z udziałem 40 sióstr zakonnych. Wygłosiłem do nich krótkie przemówienie o najpilniejszych potrzebach Kościoła Świętego.

2 sierpnia 1962 – czwartek

Stryszawa – Tyniec – Kraków – W[arsza]wa

8.00. Po rannej Mszy św. i śniadaniu pożegnałem dzieci, rodziców i zakonnice.

9.30. Wyjechałem z ks. prał. **Padaczem** do Tyńca przez Kalwarię Zebrzyd[owską].

10.45. W Tyńcu u dzieci z Zespołu. Pod kierunkiem Róży **Siemieńskiej**¹¹⁴⁵ grupka 6 najmłodszych dziewcząt z Zespołu odpoczywała w T[yńcu] i słuchała wykładów o[jców] benedyktynów, z liturgii i teologii.

13.00. W klasztorze u ojca przeora¹¹⁴⁶; udzielam pomocy klasztorowi.

16.00. W dalszą drogę, przez Kraków, Radom.

19.00. W domu. Domownicy składają mi życzenia imieninowe. Przemawia bp **Bernacki**, jest bp **Jan Czerniak** i moja siostra. Wspólna wieczerza.

3 sierpnia 1962, piątek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. są domownicy, bp **Jan Czerniak**, moja siostra **Stanisława Jaroszo-wa**, grupa lekarzy warszawskich; grupa młodzieży z „Rodziny Rodzin”, matka **Edyta** prow[incjalna] [sióstr elżbietanek], m. **Gertruda** Gen[eralna]¹¹⁴⁷, Jerzy **Zawieyski**,

¹¹⁴⁵ Róża Siemieńska (1920–2015), członkini Instytutu Pomocnic Maryi Jasnogórskiej, pielęgniarka, aktorka Teatru Rapsodycznego, członek AK, uczestniczka powstania warszawskiego, kierowniczka domu katechetyczno-wychowawczego „Ostoja” w Krynicy Górskiej.

¹¹⁴⁶ Mateusz, Józef, Skibniewski OSB (1912–2002), przeor klasztoru w Tyńcu 1959–1969.

¹¹⁴⁷ Prawdopodobnie chodzi o Gertrudę Salach WNO (1894–1987), przełożona generalna Zgromadzenia Sióstr Wy-nagrodzicielek Najświętszego Oblicza (obliczanek) 1946–1958. W zgromadzeniu od 1919. W latach 1933–1946

Jadwiga **Okońska**¹¹⁴⁸ z córką Marią, ojciec przeor paulinów z Jasnej Góry, o. Teofil paulin, p[an] **Malarecki**, B[ohdan] **Skąpski** i wielu innych. Dziewczęta z Zespołu śpiewają. Po Mszy św. wygłaszam od ołtarza podziękowanie. Krótka rozmowa w holu przed kaplicą.

9.15. Siostry zakonne składają życzenia na sali św. Jana Chrzc[iciela]. Przemawia matka **Edyta**, prow[incjalna] ss. elżbietanek i przedstawicielka ss. referentek diec[ezjalnych]. B[isku]p **Dąbrowski** obecny. Wygłaszam krótkie przemówienie.

10.30. Przyjmuję kolejno różne grupy młodzieży i starszych z życzeniami. Jest obecny bp **Mazur**¹¹⁴⁹ z Lublina.

12.00. Duchowieństwo miasta i arch[idiecezji], świeckie i zakonne, z życzeniami. Jest ks. abp **Kominek** z bp. **Wronką**¹¹⁵⁰; przywieźli piękne rzeźby barokowe z Wrocławia, ustawione w sieni na parterze. Jest bp **Mazur** z Lublina i b[isku]pi sufragani z Gniezna, wszyscy b[isku]pi sufragani z Warszawy. Kapituły obie *in gremio*¹¹⁵¹. Przeszło 200 księży diec[ezjalnych] i zak[onnych]. Przemawia bp **Choromański**, charakteryzując ciężką dolę Kościoła w m[iesiącu] lipcu. Wygłaszam dłuższe przemówienie.

Na obiedzie zostają wszyscy biskupi i kapituła warsz[awska].

Po obiedzie załatwiam sprawy diec[ezjalne] z bp. **Bernackim** i **Czerniakiem**, którzy zaraz odjechali do Gniezna.

16.30. Młodzież gdyńska i kaszubska z par[afii] N[ajświętszego] Serca P[ana] Jezusa w Gdyni, pod kierunkiem ks. wikariusza par[afii] i jednej z matek; śpiewają pieśni kaszubskie i ministranckie; ksiądz otrzymuje brewiarz nowy dla siebie i drugi dla ks. **Jastaka**¹¹⁵².

17.00. Ks[iądz] kan. **Eysmontt**¹¹⁵³ i ks. rektor **Jaroszka**¹¹⁵⁴ z Australii, duszpasterze emigracji polskiej, dziękują za obraz Matki Bożej Częstochowskiej, kopię, wykonaną

ceniona przełożona sióstr oraz kierowniczka Schroniska Nauczycieli Emerytów w Zielonce koło Warszawy, gdzie w czasie II wojny ukrywała Żydów.

¹¹⁴⁸ Jadwiga Okońska z d. Korszonowska (1897–1971), matka Marii Okońskiej i księdza Włodzimierza Okońskiego.

¹¹⁴⁹ Jan Mazur (1920–2008), biskup pomocniczy w Lublinie 1961–1968, święcenia kapłańskie 1949, biskupie 1961. Profesor seminarium duchownego w Lublinie od 1956 i pracownik kurii diecezjalnej. Biskup siedlecki 1968–1996.

¹¹⁵⁰ Andrzej Wronka (1897–1974), biskup pomocniczy wrocławski 1957–1974, święcenia kapłańskie 1923, biskupie 1957. Rektor Papieskiego Kolegium Polskiego w Rzymie 1938–1939. Administrator apostolski diecezji chełmińskiej 1945–1946, gdańskiej 1945–1951.

¹¹⁵¹ Łac. w komplecie.

¹¹⁵² Hilary Jastak (1914–2000), ksiądz, proboszcz parafii NSPJ w Gdyni 1949–1984, święcenia 1941. Kapelan AK. Duszpasterz w Toruniu 1945–1946. Dyrektor Caritas gdyńskiego 1946–1949. W 1950 aresztowany przez UB. Budowniczy kościoła parafialnego 1957–1966. Organizator pomocy poszkodowanym w grudniu 1970, pomocy duszpasterskiej strajkującym w Stoczni Gdyńskiej w 1980 i represjonowanym w stanie wojennym. Nadano mu miano Króla Kaszubów. Od 1992 kapłan archidiecezji gdańskiej. Prałat domowy 1965. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski 1995. Honorowy obywatel Gdyni i Kościerzyny.

¹¹⁵³ Aleksander Eysmontt (1883–1966), ksiądz, od 1949/1950 kapelan sióstr nazaretanek prowadzących dom dziecka w Sydney, święcenia 1906. Prefekt szkół w Chabarowsku 1910–1912, zmuszony przez władze carskie do opuszczenia miasta. Od 1912 w Harbinie, duszpasterz Polaków na Dalekim Wschodzie, redaktor „Tygodnika Polskiego” od 1935 jedynego czasopisma polskiego w Azji; w 1949 zmuszony przez władze chińskie do opuszczenia kraju. Zmarł w Sydney.

¹¹⁵⁴ Lucjan Jaroszka (1913–1995), ksiądz, święcenia 1939. Więzień obozu w Dachau. Po wojnie duszpasterz w Bawarii. Od 1950 w Australii w duszpasterstwie polonijnym. Po powrocie do Polski w 1974 osiadł przy parafii św. Mateusza

przez prof. Torwirta, która została w lutym br. zawieziona przez nas do Rzymu i czeka na podróż do Sydney. Ks[iądz] J[aroszka] zabierze ją samolotem w październiku.

18.30. „Trio” w sprawie miejsca rekolekcji dla zespołu „Ó[semki]”. Rekolekcje odbędą się na Marsie, gdyż Dom Rekolekcyjny w Laskach, po przebudowie, nie jest gotów.

19.00. Siostra moja Anastazja z mężem, ks. **Włodzimierzem**¹¹⁵⁵ i ks. Kośnikiem¹¹⁵⁶.

4 sierpnia 1962, sobota

W[arsza]wa

Po Mszy św. rozmowa z s. **Wacławą** i s. **Klarą**, które udają się do Hannoweru na zjazd w sprawie ociemniałych. Otrzymały polecenie do ks. inf. **Lubowieckiego**¹¹⁵⁷.

D[okto]r I[rena] **Giżycka** w sprawie kolonii wa[kacyjnych] dla nieuleczalnie chorych, w Niepokalanowie.

T[eresa] **Strzembosz** w sprawie współpracy z ks. J[anem] **Zięją**. Ma rozmawiać z bp. **Modzelewskim**.

9.00. Ks[iądz] rektor **Miziołek** w sprawie przyjęcia nowych alumnów do Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego]. Zgłosiło się 21 nowych kandydatów.

9.30. Ks[iądz] Poetyło.

9.45. Ks[iądz] Zajkowski¹¹⁵⁸ z diec[ezji] łomżyńskiej.

10.00. Sesja **K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]** – omawiamy pokłosie waka-cyjne w „obozach koncentracyjnych” dla młodzieży. Sprawy personalne.

17.00. Na Marsie – rekolekcje dla zespołu „Ósemki”, połączone z 20-leciem istnienia i pracy. Wygłosiłem wstępną konferencję, a po wieczery podałem punkty porządku dziennego i odmówiliśmy kompletę. Po Apelu Jasnogórskim wróciłem na Miodową.

w rodzinnych Pabianicach. Kanonik honorowy kapituły łódzkiej 1991, prałat papieski 1989, protonotariusz apostol-ski 1993. Honorowy obywatel Pabianic 1993.

¹¹⁵⁵ Włodzimierz Sułek (1930–1997), ksiądz, wikariusz parafii św. Wawrzyńca w Sochaczewie 1961–1964, święcenia 1960. W klasie maturalnej wcielony do wojska, do batalionów budowlanych składających się z „wrogów klasowych”. Wikariusz parafii w Łyszkowicach 1960–1961, św. Anny w Piasecznie 1964–1965, św. Józefa na Kole 1965–1968, św. Franciszka z Asyżu w Warszawie-Okęciu 1968–1974, wikariusz ekonom parafii Michałowice Opacz 1975–1989, rezydent w Raszynie 1989–1990, w parafii św. Franciszka z Asyżu w Warszawie-Okęciu 1990–1997. Siostrzeniec kard. Wyszyńskiego.

¹¹⁵⁶ Stefan Kośnik (1935–2010), ksiądz, notariusz Sądu Metropolitalnego 1960–1974, święcenia 1958. Rezy-dent przy kościele Matki Bożej Loretańskiej w Warszawie 1960–1963, wiceoficjał 1974–1990, proboszcz para-fii św. Barbary w Warszawie 1981–2006, oficjał Sądu Metropolitalnego 1990–2010. Kanonik honorowy kapituły metropolitalnej warszawskiej, kanonik gremialny kapituły katedralnej warszawsko-praskiej. Kuzyn kard. Wy-szyńskiego.

¹¹⁵⁷ Edward Lubowiecki (1902–1975), wikariusz generalny Kurii Biskupiej dla Polaków w Niemczech 1945–1975, święcenia 1924. Kapelan abp. Adama Sapiehy 1925–1930, sekretarz generalny Akcji Katolickiej archidiecezji kra-kowskiej 1930–1942, więzień obozów Mauthausen i Dachau, rektor Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech 1964–1975. Protonotariusz apostolski 1960.

¹¹⁵⁸ Wacław Grzegorz Zajkowski (1908–1992), ksiądz, proboszcz parafii Czarnia (diecezja łomżyńska) 1957–1962, święcenia 1935, od 1962 w USA. Do Polski wrócił w 1983.

5 sierpnia 1962, niedziela

Warszawa

Na godz. 7.00 ks. prał. **Padacz** pojechał na Marsa, by odprawić Mszę św. dla rekolektantek. Po odmówieniu brewiarza pracowałem nad wakacyjną korespondencją.

9.00. W k[ościel]e Matki Bożej Łaskawej, u oo. jezuitów, przy ul. Świętojańskiej, udzieliłem święceń kapłańskich 11 diakonom obydwu prowincji zakonnych, mazowieckiej i małopolskiej. Obrzędy lit[urgiczne] prowadził członek zakonu. Byli obecni obydwaj prowincjałowie¹¹⁵⁹ i duchowieństwo zakonne. Po śniadaniu wróciłem do domu.

15.00. Wyjazd na Marsa. D[alszy] c[iąg] rekolekcji jubileuszowych. Była trudność z wyborem miejsca. Zazwyczaj rekolekcje prowadziliśmy w Łaskach, z którymi Zespół łączy swoje powstanie (1 listopada 1942 r.). Z powodu remontu Domu Rek[olekcyjnego] powstały trudności niedające się łatwo pokonać. Wobec czego postanowiono urządzić rekolekcje we własnym domku na Marsie. Przygotowaniem domku do przyjęcia przeszło 30 dziewcząt zajęła się ekipa wakacyjna z dr Moniką W[ójcik]¹¹⁶⁰. Wyszło bardzo dobrze. Po *Vesperes*¹¹⁶¹ była konferencja, osnuta na tle Kolekty niedzielnej (VIII p[ost] P[entecostem]¹¹⁶²). Po przerwie odmówiliśmy *Matutinum*, po czym programowo rozluźniliśmy karność rekolekcji i oddaliśmy się wspomnieniom *de Genesi*¹¹⁶³. Właściwie całe dzieło należy przypisać **Marii Okońskiej**, która już miała ogólną koncepcję Dzieła, idącą po linii Instytutów świeckich, wtedy, gdy poznaliśmy się u **Haliny Dernałowicz**¹¹⁶⁴, w urocz[ystość] W[szystkich] Świętych, w Łaskach. Pomimo zmiennych linii rozwojowych i okoliczności M[aria] **Okońska** zachowała zawsze wielką stanowczość w walce o byt Instytutu. Dziś właściwie to ona święci Jubileusz. Do pierwszych członkiń, które wytrwały w Zespole, należą dr **Maria Wantowska** i mgr **Janina Michalska**¹¹⁶⁵.

Podczas wieczery rozważaliśmy te „sprawy Boże”, poczynając snuć myśli w przemówieniu po Mszy św. „Fundamenta”¹¹⁶⁶ (godz. 19.00).

¹¹⁵⁹ Prowincjał Prowincji Mazowiecko-Wielkopolskiej o. Stefan Dzierżek; o. Antoni Kuśmierz (1910–1967), prowincjał Prowincji Małopolskiej 1959–1967, w zakonie od 1925, święcenia 1936.

¹¹⁶⁰ Monika Wójcik (ur. 1935), doktor medycyny, członkini Instytutu Prymasa Wyszyńskiego, od 1974 współpracownica biskupa Majdańskiego w Ośrodku Studiów nad Rodziną przy ATK, wicedyrektor Instytutu Studiów nad Rodziną, współzałożycielka Instytutu Świętej Rodziny.

¹¹⁶¹ Łac. niesporach.

¹¹⁶² Łac. Ósma niedziela po Zesłaniu Ducha Świętego.

¹¹⁶³ Łac. o początku. Parafraza tytułu Księgi Rodzaju.

¹¹⁶⁴ Halina Doria-Dernałowicz (1894–1980), działaczka katolicka. Założycielka (1937) i kierowniczka Instytutu Świeckiego Przemienienia Pańskiego, współpracownica księdza Władysława Korniłowicza, opiekuna duchowego instytutu. Delegatka PCK do MKCK w Genewie 1945–1947.

¹¹⁶⁵ Helena Janina Michalska (1923–2010), współzałożycielka w 1942 „Ósemki” i członkini Instytutu Prymasa Wyszyńskiego. Wraz z Marią Okońską i Marią Wantowską stanowiły Trio, czyli zarząd instytutu. Uczestniczka powstania warszawskiego. Sekretarz Podkomisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Kobiet. Dostarczyła z Komańczy na Jasną Górę tekst Ślubów Narodu odczytany 26 VIII 1956.

¹¹⁶⁶ Introit z liturgii mszy w święto Matki Boskiej Częstochowskiej – 26 sierpnia.

6 sierpnia 1962, poniedziałek

Warszawa

Wyrusza dziś z k[ośció]ła oo. paulinów 246. Pielgrzymka Piesza Dzieci Warszawy na Jasną Górę. Wyprowadza bp **Modzelewski**.

Pracuję na Marsie, prowadzę d[alszy] c[iąg] rekolekcji „Dwudziestolecia”. Pomaga o. Piotr **Rostworowski**, który spowiada dziewczęta. Wygłosiłem dwie konferencje, ostatnia o „Obliczu Chrystusa w mojej duszy”.

8 sierpnia 1962, środa

Warszawa – Mars

Wczoraj chorowałem. Po wygłoszeniu konferencji „O obliczu Chrystusa” stworzyła się całodzienna luka na własną pracę każdej uczestniczki, *Quaerite faciem Eius semper*¹¹⁶⁷. O[jciec] **Piotr Rostworowski** cały dzień spowiada „w studio” i odprawiał rano Mszę św. Ja odprawiałem wieczorem.

Dziś o godz. 7.30 *Laudes* i *Prima*, po czym Msza św., w czasie której były przyrzeczenia roczne 3 nowych, odnowienie roczne 7 i *devotionis causa*¹¹⁶⁸ – wszystkich. Po Mszy św. konferencja o cechach powołania zespołowego w Instytucie.

Przyjechał o. **Piotr** i dokończył spowiedzi św. Po śniadaniu, zebranie „Trio”.

9 sierpnia 1962, czwartek

Warszawa

7.30. Członkinie Pielgrzymki Warszawskiej na J[asną] G[órę] – są na Mszy św. i proszą o błog[osławieństwo].

9.00. B[isku]p **Jop** z Opoła w sprawach kradzieży tabernakulów z kaplic szpitalnych w Opolu, Kędzierzynie i i[nnych].

9.30. B[isku]p **Wosiński** z Płocka, o sprawach sądowych.

10.00. B[isku]p **Goliński** i o. Paweł **Kosiak** w sprawie przyjazdu kard. **Königa** do Częstochowy. Program na 26 sierpnia – pielgrzymka młodzieży na J[asną] G[órę]. Sprawa stosunków wewnętrznych na J[asnej] G[órze]. O[jciec] generał¹¹⁶⁹ za mało kształci ludzi; nie umie podzielić pracy ani zachować wpływu.

Peter Hughes i **Br. Chrobok**¹¹⁷⁰ z Kanady – proszą o błogosławieństwo.

11.30. Ks[iądz] prał. **Duczyński** – sprawy sądowe.

12.00. Ks[iądz] prof. **Stępień**, w sprawach ATK. Zagrożony jest gmach Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego] na Bielanach. Rząd chce oddać go dla starców z „Res Sacra

¹¹⁶⁷ *Lac*. szukajcie zawsze Jego oblicza. Ps 105,4.

¹¹⁶⁸ *Lac*. z racji pobożności.

¹¹⁶⁹ Chodzi o ojca Ludwika Nowaka.

¹¹⁷⁰ Nie udało się ustalić danych tych osób.

Miser¹¹⁷¹, które oddadzą księżom patriotom¹¹⁷². Odpowiadam: jeżeli się to stanie, to – pod wpływem opinii publicznej – będę musiał zmienić swój stosunek do ATK i wycofać księży warsz[awskich] z ATK. Opinia publiczna przypisze tę sprawę ludziom z ATK. Projekt, by zapisać [a] kleryków seminarium na ATK, nie uratuje sytuacji.

O[jciec] Br[onisław] **Wilk**, sprawy Wydziału Zakonnego (Sierpc).

12.30. Rodzina pp. **Fudakowskich**¹¹⁷³ z Londynu, ongiś z Zarzeczewa k. Włocławka; przedstawiają mi swoje dzieci i ich dzieci. Przybyli na kilka dni do Ojczyzny.

Ks[iądz] **Kozioł**¹¹⁷⁴ z Chicago, od ks. prał. **Abramowicza**.

18.00. Ks[iądz] b[isku]p Dąbrowski, otrzymuje instytucję kanoniczną¹¹⁷⁵ do kapi-tuły metrop[olitalnej] warsz[awskiej]. Obecni są bp **Choromański**, bp **Modzelewski**, ks. prał. Piotrowski i domownicy.

10 sierpnia 1962, piątek

Warszawa

9.00. W sprawie Bielana, **ks. Hofman**. Potwierdzają się pogłoski o projekcie przejęcia Bielana na rzecz domu starców.

Ks[iądz] **Gorzkowski**¹¹⁷⁶ z par[afii] św. Karola B[oromeusza] na Chłodnej.

Ks[iądz] **Subera** z ATK. Sprawa Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego] na Bielanych. Oświadczam, że w wypadku przejęcia gmachu sem[inarium] przez Caritas sytuacja się pogorszy między mną a ATK. Może rozmawiać z p. **Bohdanem**¹¹⁷⁷ i wiceminister **Kras-sowską**¹¹⁷⁸. Nie przyjmować ekskleryków na ATK.

Ks[iądz] dyr. **Jabłonka**, sprawy akademickie.

^a W rękopisie skreślenie: księży.

¹¹⁷¹ Łac. biedny jest świętością (rzeczą świętą). Napis na frontonie kościoła Niepokalanego Poczęcia NMP w Warszawie przy Krakowskim Przedmieściu, dawnego kościoła klasztoru karmelitanek bosych, obecnie kościół rek-torski. Od 1818 kaplica domu opieki Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności. Opiekę nad podopiecznymi sprawowały siostry szarytki. W latach PRL miał tam siedzibę Zarząd Zrzeszenia „Caritas”.

¹¹⁷² Księża-patrioci, członkowie i sympatycy ruchu duchownych rzymskokatolickich utworzonego, z inspiracji ra-dzieckiej, w 1949 przez władze państwowe w celach dywersyjnych przeciwko Kościołowi katolickiemu w Polsce.

¹¹⁷³ Jan i Maria Fudakowscy. Jan (1901–1982), żołnierz Ułanów Krechowieckich, uczestnik wojny polsko-bolszewi-ckiej z 1920, ożeniony z Marią Pfeiffer (1900–1985). Właściciele majątku Zarzeczewo k. Włocławka. Jan – żołnierz kampanii wrześniowej 1939, we Francji żołnierz 10. Brygady Kawalerii Pancernej. Po wojnie osiedlili się w Lon-dynie. Pochowani w Warszawie.

¹¹⁷⁴ John F. Kozioł (1911–1986), ksiądz, święcenia 1935 w Chicago. Członek Towarzystwa Misji Polskiej zbier-ającej fundusze na misje, kapelan Rycerzy Kolumba, proboszcz parafii św. Józefa w Chicago 1965–1980, prałat 1966.

¹¹⁷⁵ Akt powierzenia kandydatowi urzędu kościelnego przez kompetentnego przełożonego.

¹¹⁷⁶ Zbigniew Gorzowski (1923–1986), ksiądz, wikariusz parafii św. Andrzeja Apostoła w Warszawie (kościół nosi wezwanie św. Karola Boromeusza) 1962–1964, święcenia 1955, wikariusz parafii Nawrócenia św. Pawła 1964–1966, proboszcz parafii Białynin 1966, św. Jadwigi (na Pelcowiznie) 1973–1986.

¹¹⁷⁷ Jan Bohdan, wicedyrektor Urzędu ds. Wyznań 1964–1967.

¹¹⁷⁸ Eugenia Krassowska (1910–1986), wiceminister szkół wyższych i nauki/szkolnictwa wyższego 1950–1965. Wi-ceprzewodnicząca CK SD 1949–1954, 1956, 1965–1969; wiceminister oświaty 1946–1950, posłanka 1947–1972, członkini Rady Państwa 1965–1972, redaktor naczelna „Tygodnika Demokratycznego” 1969–1973.

11.30. U bp. **Modzelewskiego**, wręczam projekt odezwy do Stolicy w sprawie akcji przeciwko zakładom wych[owawczym] Kościoła.

O[jciec] Sebastian **Świdziński**¹¹⁷⁹ z Jasnej G[óry] – wyjeżdża do Rzymu na studia archiwistyki.

[Ksiądz] dr **Donat Nowicki**, sprawy Kościołów Wschodnich.

Ks[iądz] prob. Górny z Pruszkowa.

Ks[iądz] Janusz **Frankowski**, z Instytutu Biblijnego w Rzymie.

12..00. Ks[iądz] inf. **Krzywicki** z Drohiczyzna. Prosi o wystaranie się u Stolicy Ap[ostolskiej] administratora ap[ostolskiego] z sakrą biskupią.

12.30. Ks[iądz] prał. **Słomkowski**, o. **Bernard Przybylski** i o. prow[inicjał] **Weron** w sprawie „Prymasowskiego Studium Życia Wewnętrznego”. Przedstawiają program i skład personalny wykładowców.

13.00. S[iustry] **benedyktynki** z Sierpca, w sprawie przejęcia części gmachu klasztornego na dom dla imbecillów¹¹⁸⁰.

13.15. Ks[iądz] dr **Kryszewski**¹¹⁸¹, wyjazd do Rzymu.

18.00. Przyjechał z Rzymu prałat Fr[anciszek] **Mączyński** i zatrzymał się na Miodowej. Na wieczery dr **Ozimowski**.

11 sierpnia 1962, sobota

Warszawa

7.30. Na Mszy św. rodzina **Fudakowskich** z Londynu; zostają na śniadaniu. Snujemy wspomnienia z czasów przedwojennych. Dowiaduję się o śmierci hr. **Leszka Zamoyskiego**¹¹⁸² z Kozłówki, w Kanadzie; generałowej **Podhorskiej**¹¹⁸³ i jej męża¹¹⁸⁴ w Londynie.

18.00. **Jerzy Zawieyski**, sprawy Kościoła i Państwa.

19.00. Ks[iądz] kan. **Śledź**¹¹⁸⁵ z USA i bp Dąbrowski, na wieczery.

^a *W rękopisie*: B. Podhorska.

¹¹⁷⁹ Stanisław, Sebastian, Świdziński OSPPE, pierwotne nazwisko Świnionoga, zmienione w latach 50., ur. 1934. Świecenia 1960. Podczas studiów w Rzymie, na zlecenie kard. Wyszyńskiego zorganizował we Włoszech druk i dostarczenie do Polski kilku tysięcy kopii obrazu jasnogórskiego, które nawiedzały rodziny w polskich parafiach. W Rzymie odszedł z zakonu. Podjął pracę duszpasterską i naukową w Niemczech. Od 1991 należy do duchowieństwa diecezji tarnowskiej.

¹¹⁸⁰ Odebrano wtedy ogród klasztorny. Zwrócono go w latach 70.

¹¹⁸¹ Jan Kryszewski (1920–2010), ksiądz, wikariusz parafii św. Jakuba w Warszawie 1958–1963, święcenia 1945. Doktor teologii, prefekt WMSD 1953–1956, studia we Fryburgu 1963–1964, wikariusz parafii Wszystkich Świętych w Warszawie 1964–1966, proboszcz parafii Przemienienia Pańskiego w Sulejówku 1966–1994. Od 1992 kapłan diecezji warszawsko-praskiej.

¹¹⁸² Leszek Aleksander Zamoyski (1898–1961), zawodowy wojskowy, 1924–1925 adiutant ministra spraw wojskowych Władysława Sikorskiego, 1940–1944 ostatni właściciel majątku ziemskiego Kozłówka. Zmarł w Kanadzie.

¹¹⁸³ Prawdopodobnie chodzi o Marię Zygmuntową Podhorską, wdowę po generale Zygmuncie Podhorskim, zmarłą 24 I 1962 w Londynie.

¹¹⁸⁴ Zygmunt Podhorski (1891–1960), były dowódca 1 Pułku Ułanów Krechowieckich, Suwalskiej Brygady Kawalerii. Kawaler Orderu Virtuti Militari, współzałożyciel i prezes Koła Kijowian w Wielkiej Brytanii.

¹¹⁸⁵ Prawdopodobnie Władysław Stanisław Śledź (1897–1979), ksiądz, Amerykanin polskiego pochodzenia, proboszcz parafii św. Filipa w Minneapolis 1962–1970, święcenia 1922 lub 1923.

12 sierpnia 1962, niedziela**W[arsza]wa – Wieliszew – Wawrzyszew**

9.00. Konsekracja kościoła w Wieliszewie, wybudowanego przez ks. F[eliksa] **Nowaka**¹¹⁸⁶. Kościół piękny, dobrze urządzony. Udział wiernych b[ardzo] liczny. Upał niebywały. Mszę celebrował ks. dziekan z Radzymina¹¹⁸⁷. Konsekracja według nowego Rytuału trwała półtorej godz[iny]. Znaczna ulga.

15.00. Powrót do domu.

18.00. Wyjazd do **Wawrzyszewa** na 420-lecie parafii św. Magdaleny, stworzonej z par[afii] św. Jana w W[arsza]wie. Obecni księża dekanatu bielańskiego. Ks[iądz] prał. Duczyński odprawiał Mszę św. Wygłosiłem kazanie. Udział wiernych b[ardzo] wielki.

13 sierpnia 1962, poniedziałek**Warszawa**

7.30. Na Mszy św. matka wizytorka **Barwińska** z siostrą z kościoła św. Kazimierza w Paryżu¹¹⁸⁸. Matka B[arwińska] jest wdzięczna za opiekę, okazaną na interwencję **Jana Zamoyskiego**.

Siostry z **Mariówki**, wraz ze swoimi członkiniami z USA.

Matka **Stefania Wyrzykowska**, przeł[ożona] gen[eralna] z Lasek i s. **Wacława**.

Matka **Edyta**, po powrocie z Rzymu.

D[okto]r J[anina] Cyran, o chorobie swego męża, Tadeusza.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Brak bp. **Majewskiego** i **Mo-dzelewskiego** oraz kanclerza **Olszewskiego**. Omawiamy sprawy personalne. Rozstrzygnięto sprawę ks. **Tyszki** z Pruszkowa, któremu ks. Górny ma wypłacić 70 tys. [złotych] zaległych, wydatkowanych na materiał budowlany.

Wczoraj odczytano odezwę prymasa do wiernych z okazji prześladowania zakonnic¹¹⁸⁹; wywarła wielkie wrażenie na wiernych. Dostała się już do radia¹¹⁹⁰ zagr[anicznego], chociaż zniekształcona.

Kardynał **König** ponawia depeszę, że dotychczas nie otrzymał wizy do Polski. Wy-syłam depeszę, by w razie opóźnienia jechał wprost do Częstochowy. Według informacji kard. K[önig] nie otrzyma wizy, gdyż rząd czuje się urażony, że „zaproszenie” nastąpiło bez porozumienia się z rządem. Nasz rząd jest wybitnie prestiżowy, chociaż demokra-tyczny, jest chorobliwie zazdrosny o swoją władzę.

19.00. Prał[at] **Mączyński** na wieczery, po czym długa rozmowa o sytuacji w In-stytucie Polskim.

¹¹⁸⁶ Feliks Nowak (1913–1975), ksiądz, proboszcz parafii Wieliszew 1957–1975, święcenia 1941, odznaczony przy-wilejem rakiety i mantoletu, kapelan honorowy papieski 1972.

¹¹⁸⁷ Zygmunt Kowalski (1908–1976), ksiądz, proboszcz parafii Przemienienia Pańskiego w Radzyminie 1953–1976, święcenia 1936, kanonik prymasowskiej kapituły łowickiej 1972.

¹¹⁸⁸ Prawdopodobnie chodziło o s. Jadwigę Mischał SM (1902–1962), w zgromadzeniu od 1923, przełożona parys-kiego Domu św. Kazimierza.

¹¹⁸⁹ *Odezwa w obronie zakonów* [w:] *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946–1974*, Paris 1975, s. 403–404.

¹¹⁹⁰ Chodzi prawdopodobnie o Radio Wolna Europa.

14 sierpnia 1962, wtorek Warszawa – Częstochowa

6.15. Msza św.

7.30. Wyjazd na Jasną Górę z ks. prał. **Padaczem**. Droga spokojna, jest chłodno, pada deszcz niemal do Piotrkowa. Wszędzie kałuże wody. Koło Radomska mijamy piękną pielgrzymkę z Tomaszowa Maz[owieckiego]. Wszyscy idą w niebieskich chusteczkach, nawet księża; jest dużo młodzieży.

Od Kamińska droga obstawiona policją; nie zatrzymują nas, ale fotografują i lornetują z daleka.

11.00. Na Jasnej Górze.

14.00. Wprowadzenie Pielgrzymki Warszawskiej od kość[ioła] św. Zygmunta. Towarzyszy nam bp **Goliński** i bp **Czajka**. Śliczna pogoda, tłumy ludzi, podnoszą się okrzyki na cześć Warszawy. Porządek panuje wzorowy. W pielgrzymce przeważa młodzież. Śpiewają na przemian z orkiestrą swoją ulubioną pieśń *Serdeczna Matko*, na warszawską melodię, z refrenem: „Spojrzyj, Matuchno, tu wierna Warszawa”. Pochód jest wspaniały, na niebiesko. Orkiestra warszawska. Jest to dominanta uroczystości 15 sierpnia. Po powitaniu z wałów przez ojca generała, parafia Dobre¹¹⁹¹ składa wieńce żniwne. Wchodzimy do Kaplicy w wielkim porządku.

B[isku]p **Choromański** powiadomił, że rząd definitywnie odmówił wizy kardynałowi **Königowi**.

18.00. Odwiedzam Instytut Prym[asowski] Ślubów Narodu. Wre tu praca. Grupa zespołowo prowadziła młodzież warszawską.

19.00. Procesja eucharystyczna na wałach i Msza św. Kazanie wygłosił o. **Paweł** [Kosiak]. Po nabożeństwie przeprowadzam Apel Jasnogórski. Przemawiam do pielgrzymów warszawskich. Wspominam pielgrzymkę **kaliską**, którą policja chciała rozproszyć po drodze. Przybyli w liczbie 140 osób.

15 sierpnia 1962, środa Jasna Góra

7.30. Podczas Mszy św. dla pielgrzymów warsz[awskich] wygłaszam kazanie „do Wiernej Warszawy”. Alumni Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego] Warsz[awskiego] składają swoje *votum*¹¹⁹², które delegacja przyniosła w pielgrzymce.

Po nabożeństwie różne kontakty z grupami pielgrzymów. W Sali Rycerskiej zbiera się [a] orkiestra pielgrzymki; przysłała też grupa katolików francuskich (30), z prośbą o błogosławieństwo.

^a W rękopisie skreślenie: Pielgrz.

¹¹⁹¹ Parafia pod wezwaniem św. Mikołaja biskupa, wówczas w arch. warszawskiej, obecnie w diecezji warszawsko-praskiej.

¹¹⁹² Łac. ofiara, dar (składany na ołtarzu).

11.00. Odprawiam sumę pontyfikalną na Szczycie Kaplicy¹¹⁹³; b[isku]p **Barela** wygłasza kazanie. Po sumie poświęcam sztandar dla Polaków z Anglii północnej (Huddersfield, York)^a; przy tej okazji wygłaszam „adres do Polonii zagranicznej”.

13.00. Obiad, w czasie którego przemawiają do księży bp **Goliński** i abp **Kominek**.

Po obiedzie przyjmuję różnych kapłanów; jest fotografia z orkiestrą pielgrzymki i z kapłanami, którzy przewodzili pielgrzymce. Na dziedzińcu jest fotografia z grupą służby zdrowia z pielgrzymki.

15.00. Rozmowa z ks. dziekanem Antonim **Gockim**¹¹⁹⁴ z archidiecezji Regina Saskatchewan^{b1195} z Kanady.

Przyjmuję grupę księży duszpasterzy głuchoniemych, którzy przybyli tu z Opolą, z kursu dla duszpasterzy głuchoniemych.

Przychodzi depesza od kardynała Königa z Wiednia, który bardzo boleje nad tym, że przybyć nie mógł, gdyż nie otrzymał wizy wjazdowej do Polski.

18.00. Rozmowa z o. **Dobrzyckim**¹¹⁹⁶, który chce wrócić „na całego” do zakonu oo. paulinów. Przypominam warunki – bez dzieła osobistego poświęcenia Sercu P[ana] J[ezusa].

19.00. Procesja maryjna. Jest burza, która odkłada swoje dzieło na godz. 21.30. Wszyscy rozchodzą się na sucho.

Na zakończenie Apel J[asno]g[órski]. Modlimy się w intencji kard. Königa. Wysyłam do niego depeszę [°].

16 sierpnia 1962 – czwartek

Jasna Góra – W[arsza]wa

7.30. W kaplicy M[atki] B[ożej] Częstochowskiej Msza św. z okazji 20-lecia Instytutu i złożenie ryngrafu przez delegację zespołu „Ósemki”.

^a W rękopisie nazwy miast dopisane innym atramentem.

^b W rękopisie: Gash.

^c W rękopisie fragment zapisany na marginesie.

¹¹⁹³ Ołtarz mszalny na wałach jasnogórskich do sprawowania liturgii do zgromadzonych na placu przed klasztorem usytuowany jest na tzw. Szczycie – tle i osi kaplicy Cudownego Obrazu.

¹¹⁹⁴ Antoni Gocki (1900–1987), ksiądz, organizator i proboszcz parafii polonijnej św. Antoniego w Regina (Kanada) 1930–1974, urodzony w rodzinie polskiej z okolic Buczacza, od 1897 w USA, absolwent Orchard Lake i seminarium duchownego w Montrealu, święcenia 1922 w rodzinnym mieście Cedoux (Kanada). Prałat 1962. Jego nazwiskiem nazwano park miejski w Regina. Odznaczony medalem Order of Kanada.

¹¹⁹⁵ Saskatchewan – stan w Kanadzie, w którym znajduje się archidiecezja Regina.

¹¹⁹⁶ Kazimierz Zygmunt Dobrzycki (1900–1976), ksiądz, święcenia 1924 jako kapłan diecezji pińskiej. W 1934 złożył pierwsze śluby w zakonie paulinów. Dyrektor Dzieła Osobistego Poświęcenia się Najświętszemu Sercu Jezusa, kierownik duchowy Rozalii Celakówny 1937–1944. W 1941 wystąpił z zakonu, w 1958 powrócił do niego jako oblat. W zakonie paulińskim nie złożył profesji wieczystej, lecz tylko śluby czasowe, które przestał ponawiać. Oblaturę i przywilej noszenia habitu paulińskiego cofnięto mu w 1964. Nosił się z zamiarem założenia zgromadzenia Księżów Intronizatorów. Zajmował się w tym czasie pracą duszpasterską w parafii Smolany, diecezja łomżyńska, 1973–1976. Pochowany w grobowcu paulińskim na cmentarzu Rakowickim w Krakowie.

Krótkie przemówienie do obecnych pielgrzymów z całej Polski.

9.00. W Instytucie Prym[asowskim] Ślubów Nar[odu].

10.15. Wyjazd do W[arsza]wy. Po drodze mijamy kilka pielgrzymek, wracających z Cz[ęstochowy] i jedną, idącą do Cz[ęstochowy].

13.00. W **Krzemienicy**¹¹⁹⁷, u ks. kan. Ołdakowskiego¹¹⁹⁸, oglądamy świątynię i zabytkowe renesansowe ołtarze, odnowione ze znanstwem przez staruszka.

17.00. W W[arsza]wie.

18.00. B[isku]p **Choromański** składa mi „oświadczenie”, które otrzymał od dyr. **Żabińskiego**, w sprawie uczestnictwa biskupów polskich w Soborze Wat[ykańskim] II. Oświadczenie jest prawdziwym *curiosum*¹¹⁹⁹, nawet na polskie stosunki. Robi wiele przypuszczeń natury politycznej co do ewentualnych wystąpień antypolskich na Soborze i co do ewentualnej postawy Ep[isko]patu do tych spodziewanych wystąpień. Trudno uwierzyć, by takie „oświadczenie” mogło się zrodzić z trzeźwości i rozsądku politycznego.

17 sierpnia 1962 – piątek

W[arsza]wa

7.30. Na Mszy św. siostra **nazaretanka** z USA, która w Polsce jest pierwszy raz. Prosi o fotografię i blog[osławieństwo]. Po polsku mówi dobrze.

D[okto]r **Jolanta Massalska**¹²⁰⁰ z córką Anną, która wyjeżdża do Paryża. Otrzymuje listy polecające do s[ió]s[tr] nazaretanek na Vaugirard¹²⁰¹.

Cały dzień pracuję nad korespondencją bieżącą. M[iędzy] i[nnymi] wychodzi *Decretum reformationis*¹²⁰² dla sem[inarium] duch[ownego] paulinów na Skałce. Podpisuję instrukcję *De musica sacra*¹²⁰³ dla Polski.

18.00. Otrzymuję list od Ojca św. Jana XXIII jako odpowiedź na depezę o pielgrzymce warszawskiej i o rozpoczęciu modlitw 17 sierpnia na Jasnej Górze w intencji Soboru Wat[ykańskiego] II.

¹¹⁹⁷ Krzemienica, parafia św. Jakuba Apostoła, wówczas w archidiecezji warszawskiej, obecnie w diecezji łowickiej.

¹¹⁹⁸ Bolesław Ołdakowski (1891–1983), ksiądz, proboszcz parafii Krzemienica 1946–1972, święcenia 1916. Więzień obozów w Sachsenhausen i Dachau, po wyzwoleniu pozostał przez rok w Niemczech pracując wśród Polaków. Odnaczony przywilejem rakiety i mantoletu, kapelan papieski.

¹¹⁹⁹ *Lac.* rzecz ciekawa; tu: dziwaczne.

¹²⁰⁰ Jolanta Monika Massalska z d. Manteuffel (1912–1986), lekarz ginekolog w Szpitalu Przemienienia Pańskiego 1945–1958, od 1956 zastępca ordynatora oddziału. W 1958 zwolniona z pracy za odmowę wykonania aborcji. Współzałożycielka spółdzielni „Ognisko” – poradni życia rodzinnego. Prezes Oddziału Warszawskiego Polskiego Towarzystwa Higieny Psychiczej. Wykładowca w Instytucie Studiów nad Rodziną w ATK. Obrońca życia dzieci nienarodzonych i propagatorka katolickich zasad planowania rodziny.

¹²⁰¹ Dom zgromadzenia przy rue de Vaugirard 49 w Paryżu założony w 1927 istnieje do dziś. Mieszkała tam Maria Winowska.

¹²⁰² *Lac.* dekret przekształcenia, zmiany, odnowienia.

¹²⁰³ *Lac.* o muzyce świętej, tu: kościelnej.

18 sierpnia 1962, sobota

Warszawa – Łaski

7.30. Na Mszy św. Anna **Tolentino**¹²⁰⁴ z Rzymu, kierowniczka „Domus Mariae”¹²⁰⁵, po dłuższym pobycie wraca do Włoch. Zaprasza do Domus Mariae w Rzymie.

Dzieci z **Chotomowa** i **Tarchomina** z ks. prał. Ugniewskim i siostrami, z życzeniami imienninowymi.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej]. Brak bp. **Modzelewskiego** i kanclerza **Olszewskiego**. Odczytuję list Ojca św. Jana XXIII. Sprawy personalne. Odznaczenia dla 8 kapłanów¹²⁰⁶, którzy wybudowali kościoły, przywilejem rakiety i mantoletu, m.in. ks. [Feliks] **Nowak** z Wieliszewa, ks. [Władysław] **Borowiec** z Kobyłki, ks. Góźdz¹²⁰⁷ ze Strachówki, ks. prob. ze Stanisławowa¹²⁰⁸, z par[afii] św. Karola Bor[omeusza] i in[ni].

17.00. Wyjazd do Lasek z ks. prał. **Padaczem**.

19.00. A[ntoni] **Marylski**, jak zawsze pełen wiadomości, nieściśle przedstawianych. Ten „praktykujący antyklerykał” podziela oburzenie jakiejś grupki ateistów na list Episkopatu Polskiego o ateizmie. Pan M[arylski] zarzuca, że list odpycha ludzi dobrej woli; sam listu nie czytał, podobnie jak jego rozmówca. Nic nie wie o „ateizmie politycznym”, który z pomocą administracji państwowej, prowadzi gwałt sumień i niszczy instytucje Kościoła.

19–20 sierpnia 1962, niedziela–[poniedziałek]

Łaski

Nieco odpoczywam, trochę pracuję nad korespondencją, której zawsze jest wielkie mnóstwo, nawet po przesianiu przez sito Sekretariatu, który zabiera sprawy swoje.

Rozmawiam z s. **Terese** [Landy], która po przeżyciach kapituły gen[eralnej] pragnie wejść na drogę normalnej pracy. Mówimy o monografii o ks.^b **Kornilowiczu**, jak również o początkowych pracach nad monografią o **Matce Czackiej**.

Rozmawiam z s. **Joanną** [Lossow] o pracy w ruchu ekumenicznym; wręcza mi jeszcze jeden list pastora **Michelisa**¹²⁰⁹, projekt rozwiązania sprawy protestantów w Polsce przez

^a *W rękopisie*: ze Stanisława.

^b *W rękopisie*: o.

¹²⁰⁴ Anna Tolentino – członkini Instytutu Świeckiego Misjonarek Królestwa Pana Naszego Jezusa Chrystusa, współpracownica o. Agostina Gemellego.

¹²⁰⁵ Dom Akcji Katolickiej w Rzymie.

¹²⁰⁶ Według informacji z WAW, odznaczonych wtedy zostało 15 kapłanów

¹²⁰⁷ Franciszek Góźdz (1915–2001), ksiądz, proboszcz parafii Strachówka 1952–1964, święcenia 1942. Proboszcz parafii Dąbrówka 1964–1991. Od 1992 kapłan diecezji warszawsko-praskiej, przywilej mantoletu 1962.

¹²⁰⁸ Wacław Włockowski (1906–1965), ksiądz, proboszcz parafii Stanisławów (odbudował zniszczony przez Niemców kościół) 1952–1965, kapelan AK, prałat.

¹²⁰⁹ Zygmunt Michelis (1890–1977), duchowny ewangelicki, duszpasterz w kościele Świętej Trójcy w Warszawie 1921–1962, ordynacja 1912. Prezes Polskiej Rady Ekumenicznej 1946–1960, prezes Synodu 1952–1958.

„obrzędek ewangelicki”; jest to jednak nierealne, tym więcej że na to pójść może garstka ewangelików, tworząc zamiast jedności, nowe zarzewie podziału.

Rozmawiam z s. **Wacławą**, o sprawach organizacji oddzielnych domów zakonnych „w kombinacie laskowym”. Zdaje się, że najpilniejszą rzeczą jest pacyfikacja powyborcza.

Wieczorem przychodzi jeszcze Antek **Marylski** ze swoimi wieściami. Nic nowego nie wnoszą.

Przyjechała M[aria] **Okońska** i K[rystyna] **Szajer** z tekstami do autoryzacji i z Matką Bożą. Prof[esor] **Torwirt** przywiózł [tzw.] Główkę Matki Bożej J[asno]g[órskiej]¹²¹⁰, która jest przeznaczona dla ks. Stefana **Piotrowskiego** na imieniny, do jego kościoła św. Michała.

21 sierpnia 1962, wtorek

Laski – Warszawa

7.30. Msza św. w kaplicy.

8.30. Rozmowa z A[ntonim] **Marylskim** i s. **Klarą** o ul. Pivnej. Wyjaśniam znaczenie dobrej formacji młodych siostr, zanim przyjdą do pracy w Laskach. S[iostra] **Klara** prowadzi zawziętą polemikę.

9.00. Wyjazd. Po drodze wstępuję do kościoła św. Zygmunta na Polach Bielańskich. Młody ksiądz pokazuje mi ślady pożaru; dziś wszystko już naprawione, dzięki ofiarności dobrych ludzi.

10.15. Ks[iądz] dyr. **Siemienik** z Katowic, w sprawie Rytuału Polskiego. Wnieśliśmy [a] podanie o przydział papieru, brakującego do nakładu.

10.45. Ks[iądz] **Wnuk** z USA, w sprawie obrazów, przysłanych przez ks. **Szymanowskiego**, które Urząd Celny [b] sprzedał Veritasowi¹²¹¹. Ks[iądz] W[nuk] sprawdzał w V[eritasie], który nic nie wie o tym. Ustala się, że pełnomocnik ks. **Szymanowskiego** wystąpi o odszkodowanie.

11.00. Ks[iądz] **Stanisław Owczarek** z par[afii] na Lesznie. Przyznaje, że jeździł do Bydgoszczy¹²¹² pomimo zakazu mojego. Nic nie wie o zamiarze przeniesienia Domu Starców na Bielany, do gmachu Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego]. „Ale wszystko jest możliwe”. Oświadczam: gdyby się to stało kosztem Semin[arium] M[e]t[ro]p[olitalnego] na Bielanych, Dom Księży Caritas na Krak[owskim] Przedm[ieściu] będzie obłożony interdyktem. Ks[iądz] O[wczarek] mówi: „Lubię takie jasne stanowisko”. Przypominam ks. O[wczarkowi], że tyle razy prosiłem go, by zszedł z tej drogi, niegodnej kapłana. Ks[iądz] O[wczarek] jest zdania, że lepiej byłoby, gdyby go spotkały kary kościelne.

^a W rękopisie skreślenie: o dodanie.

^b W rękopisie skreślone: spalił.

¹²¹⁰ Zob. przypis 41, s. 8.

¹²¹¹ Veritas, centrala handlowa Stowarzyszenia PAX zajmująca się handlem dewocjonaliami.

¹²¹² Tam odbył się zjazd Zrzeszenia „Caritas”.

12.00. **Dott[ore]**¹²¹³ **Rolando Clementoni**¹²¹⁴ z Rzymu, z Compagne aerea¹²¹⁵ SAS¹²¹⁶, w sprawie transportu biskupów polskich do Rzymu na koszt Stolicy św. Pragnąłby wszystkich biskupów zabrać na swoją maszynę. Trudno mu zrozumieć, że dziś jeszcze nie wiadomo, kto dostanie paszport. Gotów jest sam pertraktować z rządem. Nie wydaje mi się to możliwe, zwłaszcza po „przedłożeniu” dyr. **Żabińskiego**. Bardzo się zdziwił, gdy oświadczyłem, że pojadę pociągiem.

17.00. B[isku]p **Czerniak**, w drodze do Lublina na „Wykłady dla duch[owieństwa]”. Otrzymuje różne sprawy do załatwienia.

22 sierpnia 1962, środa

W[arsza]wa – Lublin – W[arsza]wa

6.30. Msza św. Nowenna do M[atki] Bożej J[asno]g[órskiej] w intencji Ojca św. i Soboru Wat[ykańskiego].

7.30. Wyjazd z bp. **Modzelewskim** do Lublina na „Wykłady dla duchowieństwa” n[a] t[emat] „Kapłan w świecie^a współczesnym”.

10.00. Na miejscu. Kończy się Msza św. Księży jest przeszło 700. Brak rektora, ks. **Rechowicza**, który choruje w Nałęczowie. B[isku]p **Kałwa** celebryje Mszę św. i zagaja wykłady. Wygłaszam swoje przemówienie, o głównych nurtach myślowych problemu współczesnego kapłana. Obecni są b[isku]pi: **Modzelewski**, **Pawłowski**, **Czerniak**, **Strąkowski**, **Mazur**, **Fondaliński**¹²¹⁷ i i[nni].

Po wykładzie odwiedzam centralę TP KUL i błogosławię pracowników.

13.00. Obiad wspólnie z księżmi.

14.00. Rozmowa z bp. **Strąkowskim**, bp. **Fondalińskim** o natywitankach^b, z K[onstantym] **Turowskim** i i[nne].

15.00. Wyjazd do W[arsza]wy, przez Garwolin, Górę Kalwarię.

17.00. W domu.

18.00. Grupa dzieci (22) z Londynu, odwiedzających Ojczyznę, urodzonych już w emigracji polskiej, na obczyźnie. Prowadzą je 3 siostry zmartwychwstanki. Do dzieci i młodzieży (12–16 lat) wygłaszam krótkie przemówienie. Słuchają, jak bajki o żelaznym wilku. Brak reakcji, drewniane twarze. To samo wrażenie, gdy dzieci te wygłaszały swoje przemówienia, wiersze i śpiewały. Wszystko było po polsku, prócz dwu pieśni

^a W rękopisie: w życiu.

^b W rękopisie: natiwitankach.

¹²¹³ Wł. doktor.

¹²¹⁴ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹²¹⁵ Wł. Towarzystwo (Spółka) Lotnicze

¹²¹⁶ SAS – Scandinavian Airlines System – Skandynawskie Linie Lotnicze

¹²¹⁷ Jan Fondaliński (1900–1971), biskup pomocniczy w Łodzi 1957–1971, proboszcz parafii katedralnej w Łodzi 1961–1971, święcenia kapłańskie 1924, biskupie 1957. Ojciec duchowny w WSD w Łodzi 1933–1935, 1947–1951, administrator parafii Brzeziny Łódzkie 1940–1941, więzień obozu w Dachau, wykładowca w WSD w Łodzi 1947–1957, administrator parafii św. Wojciecha w Łodzi 1951–1961.

angielskich, ale czuje się, że Polska dla tych dzieci jest czymś obcym. Widziały katedrę [warszawską], Częstochowę, Poznań, ale one widziały coś więcej w Londynie. Jedynie Tatry zrobiły na nich wrażenie. Rozbroić je zdołał dopiero [ks.] prał. **Maczyński**, zaczęły się śmiać, ale inaczej niż polskie dziewczęta. Bardzo to smutne. To są dzieci stracone dla Narodu.

23 sierpnia 1962, czwartek

Warszawa

8.30. Teresa **Strzembosz**, sprawa opieki nad prostytutkami warsz[awskimi] i pielęgniarstwa domowego przez zakonnice.

9.00. O[jciec] Br[onisław] **Wilk**, sprawy bieżące.

9.30. Autoryzuję tekst przemówienia wczorajszego na KUL, n[a] t[emat] „Kapłan w świecie współczesnym”. Instytut ściągnął w nocy tekst, który dziś będzie przepisywany i dowieziony do Lublina.

10.00. Antoni **Marylski**.

10.15. Matka **Lucyna**, przełożona gen[eralna] z Jabłonowa Pom[orskiego]. Są dowody, że dom został umyślnie podpalony¹²¹⁸ przez ludzi, którzy chcieli się pozbyć sióstr [pasterek] z J[abłonowa] P[omorskiego].

Ks[iądz] A[leksander] **Fedorowicz** z Izabelina, rozbudowa Domu Rekolekcyjnego.

Ks[iądz] St[anisław] **Czapiewski**¹²¹⁹, prok[urator] Misji w Rodezji, w sprawie przyjazdu jezuitów na misje.

O[jciec] **Salezy Jasik**¹²²⁰, prowincjał oo. bonifratrów w Krakowie, nowo obrany.

Ks[iądz] **Subera**, w sprawie pogłosek o przeniesienia Domu Starców do Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego] na Bielanych. W Min[isterstwie] Szkol[nictwa] W[yższego] nic o tym nie wiedzą (wiceminister^a Krasowska). W komórce partyjnej od spraw naukowych nic o tym nie wiedzą.

S[iostro] M[aria] Aniela **Prendowska**¹²²¹, komisarka gen[eralna] ss. felicianek – w sprawie nowicjatu.

^a W rękopisie: V-min.

¹²¹⁸ Pożar, który wybuchł z 5 na 6 V 1962 zniszczył trzecią część najwyższej kondygnacji klasztoru. Urzędowe orzeczenie uznało za jego przyczynę wadliwą budowę komina.

¹²¹⁹ Stanisław Czapiewski SJ (1911–2013), z prowincji Wielkopolsko-Mazowieckiej, w zakonie od 1927, święcenia 1940. Więzień sowieckich obozów pracy, kapelan Armii Andersa. Od 1950 w Chicago jako prokurator – czyli odpowiedzialny za stan majątkowy – misji w Rodezji, a później w Zambii. Założyciel Ośrodka o. Jana Beyzyma w Chicago. Pod koniec życia wrócił do Polski.

¹²²⁰ Salezy Józef Jasik OH (1906–1968), w zakonie od 1926, święcenia 1947, prowincjał polskiej prowincji bonifratrów 1962–1968.

¹²²¹ Aniela Janina Prendowska CSSF (1903–1994), delegatka generalna zarządzająca od 1958 wszystkimi trzema prowincjami polskimi. W zgromadzeniu od 1923. Przełożona prowincji krakowskiej 1952–1958, członkini Konsulty WPZZ 1960–1978, jej przewodnicząca 1963–1975. Sekretarka Komisji Charytatywnej Episkopatu Polski od 1983, przełożona domu zakonnego w Krakowie 1982–1988.

S[iostra] Chrystiana **Szczepkowska**¹²²² CR, w sprawach osobistych.

Ks[iądz] **Pawski**, w sprawie Kościoła narodowego w Gdyni, Gdańsku i Warszawie.

12.30. **Grupa kapłanów**, którzy przed 10 laty otrzymali święcenia kapłańskie. Wygłosiłem do nich przemówienie w kaplicy i pobłogosławiłem.

Bolesław **Maternowski**¹²²³ z USA, ogromnie miły staruszek, przybył po błogosławieństwo przed powrotem.

16.00. **Grupka dzieci z Ustanowa** k. Zalesia Górnego, ze starą nauczycielką **Ireną Kostrzeńską**¹²²⁴ i z matkami; przychodzą z życzeniami i kwiatami. Składają swoje słodkie dary. Otrzymują obrazki, medaliki, cukierki i błogosławieństwo. Wspólna fotografia.

24 sierpnia 1962, piątek Warszawa

7.30. Z Instytutu wysyłamy przemówienie moje dla uczestników „Wykładów dla Duchowieństwa” [na] KUL. Do Torunia wyjeżdża p. Żukowska¹²²⁵, do prof. Torwirta, z należnością za obraz Matki Bożej Częst[ochowskiej], dla ks. prał. Piotrowskiego.

9.30. Ks[iądz] rektor **Miziolek** – sprawy Bielan. Brak profesora łaciny; kandydatów proszę przedstawić. Remonty idą w gmachu i w kościele na Bielanach. Decyduje się powrót b[yłego] alumna Piotrowskiego¹²²⁶. Informuję o Studium Życia Wewnętrznego.

Ks[iądz] Henryk **Joško**¹²²⁷, kapłan z diec[ezji] śląskiej, pracujący w Australii – przed wyjazdem na stałe do pracy duszpasterskiej. Wręczam list do ks. kard. Döpfnera o bp. Spletcie¹²²⁸.

Ks[iądz] Donat **Nowicki**, sprawy Kościoła prawosławnego.

O[jciec] **Zygmunt**¹²²⁹, kapucyn, duszpasterz w Australii, proboszcz pa[rafii] australijskiej. Otrzymuje błogosławieństwo dla rodaków.

¹²²² Chrystiana Janina Szczepkowska CR (1892–1976), w zgromadzeniu od 1937, nauczycielka i bibliotekarka zakonna.

¹²²³ Prawdopodobnie Bolesław Karol (Charles) Maternowski (1892–1975).

¹²²⁴ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹²²⁵ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹²²⁶ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹²²⁷ Henryk Joško (1900–1985), ksiądz, święcenia 1924. W czasie II wojny światowej kapelan w marynarce wojennej w Wielkiej Brytanii, od 1948 w Australii. Od 1956 proboszcz parafii w Finley.

¹²²⁸ Karol Maria Splett (1898–1964), Niemiec, biskup [Wolnego Miasta] Gdańska 1938–1964, administrator apostolski diecezji chełmińskiej 1940–1946, święcenia kapłańskie 1921, biskupie 1938. W 1946 skazany przez sąd polski na 8 lat więzienia. 1953–1956 internowany w klasztorze w Borku Starym, a następnie w klasztorze w Dukli; zwolniony w 1956 wyjechał do Niemiec. W 1957 Stolica Apostolska powierzyła mu opiekę duszpasterską nad byłymi gdańszczanami przebywającymi na terenie RFN.

¹²²⁹ Zygmunt, Marian, Klimowicz OFM Cap (1914–2010), duszpasterz polonijny w Australii (Brisbane, Sydney, Plumpton) 1951–1964, w zakonie od 1937. Więzień obozów Sachsenhausen i Dachau. Święcenia w Wersalu 1945. Po studiach na Gregorianum, mając zamkniętą drogę do Polski, podjął pracę w duszpasterstwie polonijnym. Od 1964 w USA, wśród polskich kapucynów, współwięźniów z Dachau. Tam zmarł.

Ks[iądz] prałat **Rojek**¹²³⁰, informuje o „Pielgrzymce Matki Bożej” w USA (Boston). Sprawa pani **Rubinstein**¹²³¹, akta doręczy mi w Rzymie.

Ks[iądz] Jan **Marcjan**¹²³² – studia prawa kanonicznego w ATK.

Matka **Popiel**, po rozgromieniu przez USW – Pniew¹²³³. W Pniewach przełożonej domu przedłuży się kadencję, gdyż USW domaga się usunięcia s. **Puczyłowskiej Urszuli**¹²³⁴ z Pniew. Sprawa rzymska jest załatwiona w ten sposób, że kard. **Valeri** usunął karnie ze zgromadzenia s. **Dal Pozzo**¹²³⁵ i s. **Ledóchowską Urszulę** (Iza)¹²³⁶.

Ks[iądz] **Skoniecki**¹²³⁷ i ks. **Dreling**^{a1238} z par[afii] św. Zygmunta, z prośbą o dokończenie studiów na ATK.

Matka **Kuroczycka**¹²³⁹, w sprawie kuratora dla Zgromadzenia ss. Franciszkanek od Cierpiących, z Wilczej.

^a *W rękopisie*: Deryng.

¹²³⁰ Wojciech Artur Rojek (1906–1988), ksiądz, święcenia 1928. Kapelan wojskowy od 1934, dziekan Obrony Warszawy, po kapitulacji stolicy szef duszpasterstwa wśród jeńców, więzień Dachau. Szef duszpasterstwa żołnierzy II Korpusu, którzy zostali we Włoszech. Od 1948 w USA, twórca programu „Echa Polski” w telewizji amerykańskiej, od 1958 organizator pielgrzymek Polonii amerykańskiej do Polski, proboszcz parafii św. Stanisława Kostki w Nowym Jorku od 1971. Prałat papieski 1958. Odznaczony m.in. Krzyżem Virtuti Militari.

¹²³¹ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹²³² Jan Marcjan (1931–2017), ksiądz, kapelan przy kaplicy MB Częstochowskiej w Świdrze 1961–1967, święcenia 1957. Proboszcz parafii Budziszewice 1968–1974, kapelan sióstr loretańek 1974–1983, na przełomie 70 i 80 nadzorował budowę siedziby Sekretariatu Episkopatu Polski, proboszcz parafii Zalesie Górne 1983–1998.

¹²³³ W lipcu 1962 władze państwowe upaństwowiły szkołę – Liceum Gospodarcze – prowadzoną przez zgromadzenie urszulanek w Pniewach.

¹²³⁴ Urszula, Aniela, Puczyłowska USJK (1907–1993), przełożona domu w Pniewach 1955–1964, w zgromadzeniu od 1928. Od 1934 nauczycielka, a od 1936 dyrektorka Liceum Gospodarczego w Pniewach. W czasie okupacji odpowiedzialna za wspólnotę sióstr, które zostały w Pniewach i pracujących w zajętym przez Niemców gospodarstwie rolnym. Od 1945, do zamknięcia szkoły przez władze w 1962, ponownie dyrektorka szkoły. 1965–1977 w Łodzi, 1977–1983 – w Lipnicy. Resztę życia spędziła w Pniewach.

¹²³⁵ Elisabetta Stefania Dal Pozzo USJK (1903–1990), Włoszka, w zgromadzeniu od 1943. W 1962 opuściła zgromadzenie i wraz z siostrą Urszulą (Izabelą) Ledóchowską utworzyły „zgromadzenie” urszulanek Gwiazdy Morza. Zgromadzenie nie rozwinęło się.

¹²³⁶ Urszula Izabela Ernestyna Ledóchowska (1910–1998), siostrzenica św. Urszuli Ledóchowskiej. W zgromadzeniu od 1932. Od 1934 we Włoszech, 1952–1958 przełożona centrum włoskiego (odpowiednik prowincji). Okres wojny i brak możliwości kontaktu w okresie powojennym złożyły się na problemy prowincji włoskiej, które Matka Popiel próbowała naprawiać. Siostra Urszula wezwana w 1959 do powrotu do Polski, odmówiła przyjazdu. Jej decyzji nie zmienił także osobisty nakaz prymasa Wyszyńskiego. W 1962 z kilkoma siostrami utworzyła urszulanki Gwiazdy Morza.

¹²³⁷ Włodzimierz Skoniecki (1931–1993), ksiądz, wikariusz parafii św. Zygmunta w Warszawie 1961–1965, święcenia 1956. Proboszcz parafii Boguszyce od 1965. Od 1993 kapłan diecezji warszawsko-praskiej.

¹²³⁸ Prawdopodobnie chodzi o księdza Drelinga. Henryk Dreling (1930–1991), wikariusz parafii św. Zygmunta w Warszawie 1959–1965, święcenia 1954. Proboszcz parafii Baranów 1965–1969, Matki Bożej Królowej Pokoju 1969–1982, Świętej Rodziny 1982–1991.

¹²³⁹ Władysława Kuroczycka (1910–1995), przełożona generalna zgromadzenia sióstr franciszkanek od cierpiących 1958–1970, w zgromadzeniu od 1934. Pielęgniarka oddziałowa w warszawskiej lecznicy zgromadzenia (po wojnie Lecznicza Rządowa na ul. Emilii Plater) 1941–1942, dyrektorka szkoły pielęgniarsstwa zorganizowanej przez zgromadzenie 1947–1949, mistrzyni nowicjatu 1949–1952, zastępczyni przełożonej generalnej 1952–1958.

S[iostra] **Anzelma**¹²⁴⁰, przełożona prow[incjalna] z Wawra, po rozgromieniu przez SB^a szkół felicyjańskich.

Ks[iądz] Wacław **Milik**¹²⁴¹, Żelechów, w sprawie ks. Józefa Tadeusza Milika, chorego w Jerozolimie. Prosi, by wezwać go do Rzymu.

Ks[iądz] E[dward] **Rytko**¹²⁴² z Fawley Court, po uroczystościach młodzieżowych na VI rok Wielkiej Nowenny, przynosi album pam[iątkowy].

12.30. **Mikołaj Rostworowski**¹²⁴³ z PAX, prosi o poświadczenie, że jest korespondentem PAX [b] na Soborze Watyk[kańskim] II, potrzebne dla Komisji Prasowej przy Sob[orze]. Odmawiam, dla powodów następujących: 1) PAX wszedł na drogę z 1953 r. wciągając księży do oświadczeń politycznych w sprawach Kościoła; przykład: referat ks. **Froga** i głos ks. **Radosza**; oznacza to zwrot ku praktykom potępionym w październiku 1956 r.; 2) nie ma pewności, jak będą wyglądały sprawozdania z Sob[oru] Wat[ykańskiego], zwłaszcza, że ma głos i cenzura; 3) przedstawiciele PAX brali udział w przyjęciu u premiera wtedy, gdy rząd prowadził lipcową wojnę religijną, z pomocą administracji wyznaniowej; 4) nie mogę pokrywać swym autorytetem gry tak kapryśnego partnera.

I. Radziwińska¹²⁴⁴ z koleżanką, w sprawach Instytutu.

Paweł **Bednorz**¹²⁴⁵ z London Earling; wręcza dar od Sodalicii Mariańskiej.

R[omuald] **Kukolowicz**¹²⁴⁶ z KUL, w sprawie zaproszenia prof. **Kotarbińskiego**¹²⁴⁷ na KUL z odczytem. Wypowiadam się negatywnie, gdyż może to być źle odczytane przez opinię katolicką.

^a *W rękopisie*: Ube.

^b *W rękopisie skreślone*: dla.

¹²⁴⁰ Anzelma Helena Trojanowska CSSF (1917–2019), przełożona prowincji warszawskiej 1958–1970, 1983–1989, w zakonie od 1933. Nauczycielka w szkołach państwowych i zakonnych 1945–1953, mistrzyni nowicjatu 1953–1958, radna generalna 1970–1976, wikaria generalna 1976–1982.

¹²⁴¹ Wacław Milik (1894–1971), ksiądz, proboszcz parafii Żelechów 1931–1971, święcenia 1918, kanonik gremialny kapituły katedralnej w Siedlcach, stryj ks. Józefa Tadeusza Milika.

¹²⁴² Edward Rytko MIC (1921–2003), ksiądz, duszpasterz polonijny w Anglii od 1950, pierwsze śluby w zgromadzeniu 1941, święcenia w 1949 w Rzymie. Zmarł w Anglii.

¹²⁴³ Mikołaj Rostworowski (1925–1984), redaktor naczelny tygodnika „Kierunki” 1956–1962, działacz i członek Prezydium Stowarzyszenia PAX. Odpowiadał za rozwój PAX na KUL. Redaktor naczelny „Dziś i Jutro” w momencie ogłoszenia (28 VI 1955) dekretu Świętego Oficjum potępiającego pismo. W czasie Soboru Watykańskiego II oraz w latach 1975–1977 i 1980–1981 korespondent „Słowa Powszechnego” w Rzymie. W 1981 usunięty z PAX za potępienie stanu wojennego.

¹²⁴⁴ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹²⁴⁵ Paweł Bednorz (?–1991), Ślązak, więzień obozów pracy przymusowej w Niemczech 1942–1945. Zmarł w Londynie.

¹²⁴⁶ Romuald Kukolowicz (1921–2008), od 1949 doradca kard. Stefana Wyszyńskiego w sprawach ekonomicznych i społecznych, wykładowca na KUL 1958–1972, żołnierz AK, doradca NSZZ „Solidarność” 1980–1981, doradca kard. Józefa Glempa 1981–1984, wiceminister pracy w rządzie Jana Olszewskiego 1992.

¹²⁴⁷ Tadeusz Kotarbiński (1886–1981), prezes PAN i profesor filozofii na UW 1957–1962, twórca materialistycznej koncepcji filozoficznej zwanej reizmem, twórca etyki niezależnej. Zastępca przewodniczącego OK FJN 1953–1968.

15.00. Wpłynął telefon od abp. **Bengscha** z wiadomością, że dotychczas nie otrzymał wizy. Prosi o interwencję. Odpowiedź telefoniczną dał [ks.] prałat **Padacz**, że interwencja jest niemożliwa, wobec oświadczenia dyrektora Żabińskiego, na ręce bp. **Choromańskiego**.

25 sierpnia 1962, sobota W[arsza]wa – Częstochowa

7.30. Na Mszy św. **p. Rodzińska**¹²⁴⁸ z siostrą¹²⁴⁹, z USA, opiekunka Lasek, która przysyła ofiary zebrane w USA na moje konto dla Lasek.

10.00. **Sesja** K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Ustala się program wrześniowej kongregacji [księży dziekanów] i terminarz na r. 1963. Ustalamy termin ogłoszenia nowych szambelanów papieskich z arch[idiecezji] warsz[awskiej]. Będzie to 31 sierpnia w Domu Arc[y]b[isku]pim, o godz. 13.00. Sesja trwa do godz. 13.00.

14.30. Wyjazd na J[asną] G[órze] z ks. prał. **Piotrowskim** i prał. **Borowcem**. Na drodze mnóstwo motocyklów i rowerów, od Piotrkowa [Trybunalskiego] fala wznaga się. Liczne posterunki policji tu i ówdzie kontrolują pojazdy. Nas lornetują i fotografują, ale nie zatrzymują. Zdaje się, że sprzymierzeńcem pielgrzymów stał się motocykl.

18.45. Na J[asnej] G[órze]. Długi ogonek idących za ofiarą¹²⁵⁰ wychodzi za wały. Z trudem wchodzimy do klasztoru. Już jest wszędzie pełno. Na placu bardzo dużo, może do stu tysięcy ludzi. Przeważa młodzież, około 80 proc. Już widać, że to jest pielgrzymka młodzieżowa. Procesja idzie po wałach. B[isku]p **Goliński** celebkuje.

20.30. Wychodzę na szczyt, na Apel J[asno]g[órski]. Odczytuję list Ojca św. Jana XXIII, z 10 sierpnia, z błogosławieństwem dla modlących się na J[asnej] G[órze] za Sobór i dla Pielgrzymki Warszawskiej. Po czym mówię o czci Ojca św. dla Madonna Nera¹²⁵¹.

Po Apelu [Jasnogórskim] przyjmuję interesantów.

22.00. **B[isku]p tarnowski**¹²⁵² w sprawie koronacji obrazu Matki Bożej w **Okulicach**. Ustalę swój udział, jako konsekrateura.

B[isku]p **Wojtyła** w sprawach krakowskich. Określamy, że plan ateistów chce zniszczyć „katolicki Kraków”, by po rozbiciu tego bastionu, łatwiej sobie radzić z mniejszymi ośrodkami.

Kapłan **Litwin**¹²⁵³ z USA – mówi o swej pracy w Core¹²⁵⁴ i w NCWC.

¹²⁴⁸ Halina Rodzińska z Lilpopów (1904–1993), z mężem Arturem i siostrą, Felicją Krance, w 1947 zaangażowała się w tworzenie Nowojorskiego Komitetu Pomocy Niewidomym w Polsce. Prezes tegoż Komitetu 1958–1988. Komitet wspiera Towarzystwo Opieki nad Ociemniałymi w Laskach do dziś.

¹²⁴⁹ Felicja Krance z Lilpopów (1908–1993).

¹²⁵⁰ Zwyczaj przechodzenia pątników jasnogórskich indywidualnie, na kolanach, wokół ołtarza, gdzie umieszczony jest obraz Matki Bożej Częstochowskiej.

¹²⁵¹ *Wł.* Czarna Madonna.

¹²⁵² Jerzy Ablewicz.

¹²⁵³ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹²⁵⁴ Nie udało się ustalić danych tej instytucji.

26 sierpnia 1962, niedziela

Jasna Góra

Całą noc lud czuwa na placu i w grupkach śpiewa. W kaplicy odprawiają się Msze św[ięte]. Kapłanów przeszło 1000, biskupów 20.

7.30. Odprawiam Mszę św. w kaplicy M[atki] B[ożej]. Przed Mszą św. poświęcam obraz Matki B[ożej], kopia Głowy Maryi, prof. **Torwirta**, dar dla ks. prałata **Piotrowskiego**. Po Mszy św. kilka słów do ks[iędza] prałata.

10.30. Wyniesienie obrazu Matki Bożej z kaplicy w procesji, na wały. Obraz niosą delegacje młodzieży, kolejno, ze wszystkich diecezji polskich. Idą w barwnych strojach regionalnych. Udział żywiołowy. Obliczamy obecnych na pół miliona, w czym 75 proc. młodzieży, w czym dużo inteligencji. Ar[cy]b[isku]p Kominek celebry sumę pontyfikalną, ja zaś wygłaszam kazanie, oddając młodzież Matce Bożej i odbierając od niej przyrzeczenie. Po sumie doroczne odnowienie Ślubów Jasnogórskich Narodu. Odnosimy Obraz do kaplicy, z wielką duchową radością. Łaska Boża działa.

W czasie obiadu wygłaszam do ok. 800 kapłanów przemówienie.

15.00. Przyjmuję kolejno: księdza **Oborskiego**¹²⁵⁵ i ks. Czesława **Marciniaka**¹²⁵⁶, duszpasterzy z Brazylii.

Ks[iądz] abp **Baraniak** – składa mi opracowany projekt listu Ep[isko]patu przed wyjazdem na Sobór.

Ks[iądz] **Korcz**¹²⁵⁷ z Krakowa, mówi o młodzieży „z drugiej strony”.

Przyjmuję na Sali Ryc[erskiej] młodzież z parafii św. Jana Kantego w Poznaniu.

B[isku]p **Groblicki**.

19.00. Biorę udział w procesji maryjnej na wałach. Przeprowadzam Apel Jasnogórski. Mówię o abp. **Bengschu**, za którego modlimy się.

Wysyłam depesze do **Ojca św.** i abp. **Bengscha**.

22.00. Realisci modlą się z bp. **Pawłowskim** do północy w Kaplicy.

27 sierpnia 1962, poniedziałek

Jasna Góra – W[arsza]wa

7.30. Msza św. dziękczynna w kaplicy Matki B[ożej] i krótkie słowo Boże.

9.00. Ks[iądz] A[ntoni] **Marchewka**, ustalamy program pielgrzymki Senioratu „Odrodzenia”.

O[jciec] **przeor**¹²⁵⁸ [Jasnej Góry], otrzymuje pomoc na wyżywienie młodzieży pielgrzymiej.

O[jciec] **genral**¹²⁵⁹ [paulinów], długa rozmowa o sytuacji młodzieży zakonnej w klasztorze j[asno]g[órskim].

¹²⁵⁵ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹²⁵⁶ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹²⁵⁷ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹²⁵⁸ O. Anzelm Radwański.

¹²⁵⁹ O. Ludwik Nowak.

11.30. Na sesji Realistów w Instytucie Ślubów Narodu. Przewodniczy bp **Pawłowski**. Kilka słów mojego planu pracy.

14.00. Wyjazd do Warszawy z ks. **Borowcem**.

18.00. W W[arsza]wie.

28 sierpnia 1962, wtorek

Warszawa

10.00. W Semin[arium] M[e]t[ro]p[olitalnym] zagajam konferencję [a] duchowieństwa stolicy n[a] t[emat] VI roku Wielkiej Nowenny w katechizacji. Przewodniczy [b] ks. prał. **Piotrowski**.

11.00. **Komisja Główna Ep[isko]patu Polski**. Obecni wszyscy. Modlimy się za abp. **Baziaka**. K[omisja] Gł[ówna] uznała, że nie należy uzupełniać Komisji po śmierci abp. Baziaka. Cel sesji: zająć stanowisko wobec oświadczenia rządu w sprawie udziału Ep[isko]patu w Soborze Wat[ykańskim] II. Przy okazji – inne sprawy.

Dłuższy czas poświęcamy ocenie sytuacji, zwłaszcza na tle „lipcowej wojny antyreligijnej”.

Omówiliśmy „Oświadczenie rządu w sprawie udziału b[isku]pów w Soborze”¹²⁶⁰; po dyskusji wysłuchaliśmy projektu bp. Z[ygmunta] **Choromańskiego**. Postanowiono krótko odpowiedzieć na 1 i 2 punkt „Oświadczenia”, zaś na 3 – bardzo obszernie i zasadniczo¹²⁶¹.

List Ep[isko]patu przed Soborem uchwalono czytać 30 września. Omawialiśmy sprawę KUL, mianowicie, wystąpienie finansowych władz o zabranie Konstantynówki, domów asystentów i Szkoły Lubelskiej¹²⁶².

Obrady trwały do godz. 18.30.

29 sierpnia 1962, środa

W[arsza]wa – Jabłonna

10.00. W Bazylice Arch[ikatedralnej] odprawiam celebrę pontyfikalną na uroczystość [Ścięcia] św. Jana Ch[czciela]. Ks[iądz] prał[at] **Chróścicki**¹²⁶³ wygłasza dobre kazanie.

^a W rękopisie skreślenie: Eppatu.

^b W rękopisie skreślenia: Bp; drugie nieczytelne.

¹²⁶⁰ Oświadczenie rządu w sprawie wyjazdu biskupów na Sobór Watykański (14 sierpnia 1962) [w:] P. Raina, *Kościół w PRL. Dokumenty 1960–1974*, t. 2, Poznań 1995, s. 204–205.

¹²⁶¹ Stanowisko Episkopatu w sprawie wyjazdu biskupów na Sobór Watykański (30 sierpnia 1962) [w:] P. Raina, *Kościół w PRL. Dokumenty 1960–1974*, t. 2, Poznań 1995, s. 206–208.

¹²⁶² W 1961 władze państwowe traktując KUL jako spółkę prywatną, nałożyły na uczelnię bardzo wysoki podatek dochodowy, a wobec niemożności uiszczenia tej sumy, przystąpiły do przejmowania na własność nieruchomości KUL.

¹²⁶³ Julian Chróścicki (1892–1973), ksiądz, pierwszy proboszcz parafii św. Teresy od Dzieciątka Jezus we Włochach 1934–1973, dziekan dekanatu Warszawa-Okęcie, przewodniczący kolegium dziekanów stołecznych, święcenia 1916. Podczas okupacji prowadził szeroką działalność duszpasterską, charytatywną i społeczną, pomagał Żydom. Więziony na Pawiaku 1942–1944, w obozie na Majdanku i na Zamku Lubelskim. 1945–1949 pełnił równoległe funkcje

Po sumie **ambasador Italii**¹²⁶⁴, odchodzący po 5 latach ze swego stanowiska, przychodzi z prośbą o błogosławieństwo.

Kapituła instaluje nowego kanonika, bp. Dąbrowskiego.

14.00. Obiad u bp. **Dąbrowskiego** na Szucha. Zwiedzam **Instytut** w nowym lokalu.

Wręczę ks. prałatowi **Piotrowskiemu** dar imieninowy, kopię obrazu M[atki] Bożej Częstochowskiej.

19.00. Jestem w **Jabłonie**, gdzie poświęcam nowe organy i wygłaszam kazanie.

30 sierpnia 1962, czwartek

W[arsza]wa

8.00. W Semin[arium] M[e]t[ro]p[olitalnym] odprowadzam Mszę św. na zakończenie rekolekcji dla organistów. Było ich 70. Prowadził ks. **Winiarz**¹²⁶⁵, salezjanin. Wygłosiłem konferencję o apostołstwie organistów przez śpiew i muzykę. Wspólne śniadanie i fotografia.

10.30. Ks[iądz] **Marciniak**, proboszcz z Argentyny¹²⁶⁶.

11.00. Ks[iądz] prof. **Majdański**, sprawy poradnictwa.

Odwiedzam sesję **historyków Kościoła**, którzy obradują w Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnym] pod przewodnictwem bp. **Falkowskiego**¹²⁶⁷.

Ks[iądz] **Serzysko**¹²⁶⁸ z Brazylii, mówi o pracy duszpasterskiej w Brazylii. Będzie dyrektorem Misji w koloniach polskich. W Krakowie zabierają Misjonarzom dom na Kleparzu.

Ks[iądz] Paweł **Heintsch**, z Pruszkowa, na filii w Tworkach. Ma trzymać się całą siłą w budynku kościelnym, a gdyby wyrzucono, starać się pozostać na terenie filii.

Ks[iądz] **Jankowski**¹²⁶⁹, grekokat[olik] z Żytomierza, pracował dotychczas w Żytomierzu, dziś zwolniony z obowiązków.

rektora WMSD, zorganizował je po zniszczeniach wojennych. Wykładał tam teologię pastoralną. Kanonik kapituły metropolitalnej od 1946, kapituły łowickiej 1944–1946, prałat domowy papieski 1953.

¹²⁶⁴ Pasquale Jannelli (1899–1965), ambasador Włoch w Polsce 1958–1962.

¹²⁶⁵ Michał Winiarz SDB (1911–1988), muzyk kościelny, chórmistrz, kompozytor, praca duszpasterska i muzyczna przy kościele NSPJ w Warszawie 1952–1965, w zgromadzeniu od 1931, święcenia 1947. Proboszcz w Skrzatuszu (wówczas diecezja gorzowska, obecnie diecezja koszalińsko-kołobrzeska) 1965–1972, parafii Świętej Rodziny w Pile 1972–1980, placówka zgromadzenia w Gdańsku-Oruni 1980–1988. W ostatniej dekadzie zajmował się głoszeniem misji, rekolekcji oraz twórczością muzyczną salezjanów.

¹²⁶⁶ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹²⁶⁷ Czesław Falkowski (1887–1969), biskup diecezjalny w Łomży 1949–1969, święcenia kapłańskie 1910, biskupie 1949. Wykładowca, ojciec duchowny w seminarium duchownym w Petersburgu 1913–1917, profesor KUL 1918–1926, USB 1926–1945, rektor USB 1928–1930, wykładowca w seminarium duchownym w Białymstoku 1945–1949.

¹²⁶⁸ Władysław Serzysko CM (1912–1997), ksiądz, od 1947 pracujący duszpastersko w Kurytybie (Brazylia), w zgromadzeniu od 1930, święcenia 1938. W latach 1939–1946 na misjach w Chinach. W 1973 wrócił do Polski, ale po kilku miesiącach powrócił do Brazylii. Tam zmarł.

¹²⁶⁹ Prawdopodobnie chodzi o ks. Romana Jankowskiego (1889–1987), święcenia 1915. Od 1925 proboszcz parafii Berdyczów, wielokrotnie aresztowany przez organa sowieckie, więzień Solówek, zesłaniec do Kazachstanu 1934–1945, duszpasterz w Żytomierzu i w jego okolicach. Podczas pobytów w Polsce spotykał się z kard. Wyszyńskim. Nie przyjął propozycji rodziny, by pozostać w Polsce.

Ks[iaǳ] **Norbert**¹²⁷⁰ z Grodziska k. Marek, przedstawia sprawę eksmisji z plebanii w Gr[odzisku]. Pragnie zostać w plebanii, aż do momentu wyrzucenia siłą.

13.00. Kapłani warszawscy, odznaczeni przywilejem rakiety i mantoletu za zasługi przy budowie kościołów, w liczbie 8, przyszl z podziękowaniem.

13.30. Zofia Okóniowa z USA¹²⁷¹, bratowa s. Marii Pii¹²⁷².

Wł[adysław] **Bienias**, organista z Wołomina, przeniesiony na emeryturę.

31 sierpnia 1962, czwartek

Warszawa

8.15. S[iostra] **Wacława** w sprawie kościoła św. Marcina. Wezwana w sprawie ksiąg budowy, jest obawa przed podatkami od budowy.

8.30. Instytut wręcza mi tekst autoryzowany przemówienia do młodzieży na Jasnej Górze.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Obecni wszyscy członkowie sesji. Omawiamy sprawę Grodziska k. Marek. Utrzymuje się decyzję, że ks. **Norbert** ma zostać w plebanii, aż go usuną siłą.

13.00. Po sesji przyjąłem nowomianowanych szambelanów J[ego] Św[iątości], księży: **Wierzejskiego**, **Boguckiego**¹²⁷³, **Czarneckiego** A[ntoniego], J[ana] **Penkał**^a, **Dejcińskiego**¹²⁷⁴, **Jabłonkę**, **Hofmana**, **Wojewódzkiego**¹²⁷⁵, **Abramowicza**, **Bieleckiego**, **Biernackiego**¹²⁷⁶ i H[enryka] **Kalczyńskiego**¹²⁷⁷. Wszystkim doręczyłem dyplomy Stolicy św., wygłosiłem okolicznościowe przemówienie, podkreślając, że odznaczenie otrzymali za wybitne zasługi przy odbudowie kościołów w Stolicy. Dziękował ks. **Wierzejski**, po czym przyjąłem wszystkich na lampce wina.

15.00. B[iskup] **Jaroszewicz** mówi o swej wizytacji w prowincji dominikanów; proszę, by zastąpił chorego bp. [Kazimierza] Kowalskiego i poprowadził rekolekcje dla biskupów

^a W rękopisie: Pękałe.

¹²⁷⁰ Henryk Norbert (1926–1983), ksiądz, rektor filii w Kątach Grodzkich (parafii Marki) 1961–1964, święcenia 1954, eksmisja z plebanii w 1959.

¹²⁷¹ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹²⁷² Maria Pia, właśc. Konstancja Sołtan CSIC (1903–1992), absolwentka filozofii na UW, w zgromadzeniu od 1932. Profesja wieczysta 1939. Nauczycielka łaciny w szkołach prowadzonych przez zgromadzenie. Miała siostrę rodzoną u niepokalanek, siostrę Marię Alnę.

¹²⁷³ Teofil Bogucki (1908–1987), ksiądz, proboszcz parafii św. Jana Kantego w Warszawie 1952–1974, święcenia 1936. Kapelan AK, uczestnik powstania warszawskiego. Proboszcz parafii św. Stanisława Kostki na Żoliborzu 1974–1987, gdzie w ostatnich latach życia pracował z nim bł. ksiądz Jerzy Popiełuszko. Prałat papieski 1968.

¹²⁷⁴ Zygmunt Dejciński (1906–1990), ksiądz, proboszcz parafii św. Wawrzyńca w Sochaczewie 1958–1978, dziekan sochaczewski, budowniczy świątyni, święcenia 1934. Proboszcz parafii Luszyn 1945–1950, Gołębki 1950–1954, Kałuszyn 1954–1958. Szambelan papieski, prałat dziekan kapituły łowickiej.

¹²⁷⁵ Michał Wojewódzki (1909–1988), ksiądz, święcenia 1933. Administrator 1949–1956 i proboszcz parafii św. Barbary w Warszawie 1956–1974.

¹²⁷⁶ Aleksander Biernacki (1891–1963), ksiądz, proboszcz parafii Radość 1951–1963, święcenia 1914.

¹²⁷⁷ Henryk Kalczyński (1897–1977), ksiądz, proboszcz parafii Pyry 1946–1977, święcenia 1923. Budowniczy kościoła parafialnego, dziekan piaseczyński.

na J[asnej] G[órze]. B[isku]p **Jaroszewicz** przyjął prośbę. Powiadomiłem bp. Kowalskiego, by był spokojny i nie myślał już o rekolekcjach.

18.00. Na Piwnej, w k[ościel]e św. **Marcina** poświęciłem odbudowaną przez s. **Almę** kaplicę M[atki] **Bożej Pocieszenia**, gdzie umieszczono reprodukowany obraz, czczony tu od wieków. Po Mszy św. wygłosiłem kazanie z ambony n[a] t[emat] *Virga Jesse*¹²⁷⁸ – trwanie Matki Bożej w dziejach ludzkości.

Zwiedziłem bibliotekę s. M[arii] **Franciszki**, która nie ustaje w swej gorliwości zdobywania książek.

¹²⁷⁸ Łac. Różdżka Jessego.

WRZESIEŃ

1 września 1962 – sobota

W[arsza]wa – Gniezno – Wągrowiec

7.30. Po Mszy św. dają listy **Zosi Cyran**, córce inż[ynierostwa] Cyranów, która otrzymała stypendium i wyjeżdża do Paryża. Otrzymuje polecenie do s[ió]s[tr] nazaretanek na r[ue] de] Vaugirard.

9.15. Wyjazd do Gniezna z br[atem] Walentym¹²⁷⁹. Postój w lesie.

13.00. W Gnieźnie. Jest [ks.] infulat **Filipiak** z Rzymu. Przychodzą biskupi, ks. Raiter, ks. Michalski, [ks.] Zaręba. Wspólny obiad.

14.00. Oglądamy postępcę prac w katedrze. Dwa przęsła, poczynając od chóru muzycznego, już są przesklepione i zabetonowane. Prowadzone są badania archeologiczne w kierunku łuku tęczowego. Praca idzie spokojnie. Oglądamy elementy do przesklepienia i nowy tympanon gotycki, odkryty w tych dniach w bramie południowej. Jest to cudo, przypominające **Chartres**¹²⁸⁰, chociaż bardzo zniszczone. Główki ścięto, by równo ścianę wytynkować. Barbarzyństwo epoki wyłazi w straszliwych wymiarach. Portal będzie zrekonstruowany.

16.00. Przyjechała **Teresa Romanowska**, która udaje się z magnetofonami do Wągrowca. Weźmie ją ks. kan. **Raiter**.

18.00. Wyjazd do Wągrowca z ks. **Filipiakiem** i **Zarębą**.

19.00. W W[ągrowcu] przed farą. Oczekuje procesja i duchowieństwo dekanatu wągrowieckiego. Krótkie powitanie, ingres, przemówienie ks[iędza] dziekana¹²⁸¹.

Wygłaszam wstępne przemówienie, otwierające Kongres. Mszę św. odprawia ks. **Putz** ze Srebrnej Góry. Lud śpiewa polskie pieśni maryjne i aklamacje łacińskie. Po Mszy św. jest Apel J[asno]g[órski].

21.00. Wieczera z duchowieństwem na plebanii.

¹²⁷⁹ Walenty Siwa CFCl (1907–1997), pracownik Sekretariatu Prymasa Polski w Warszawie 1948–1987, pierwsze śluby zakonne 1927. Zakrystian w kościele Matki Bożej Bolesnej w Poznaniu, pracownik w biurze parafialnym i obsłudze kościoła św. Małgorzaty na Śródcie, w Kurii Metropolitalnej w Poznaniu. 1942–1945 na robotach przymusowych w Niemczech. Po powrocie ponownie w Kurii Metropolitalnej w Poznaniu. Przełożony domów zakonnych w Poznaniu i w Warszawie.

¹²⁸⁰ Katedra w Chartres przebudowana XII/XIII w. z kościoła romańskiego, jest jednym z największych zabytków Francji, a szczególnie cennymi jej elementami są portale z rzeźbami romańskimi i trzynastowiecznymi.

¹²⁸¹ Edward Mikołajczak (1910–1977), ksiądz, proboszcz parafii św. Jakuba w Wągrowcu 1959–1977, dziekan wągrowiecki, święcenia 1935. Proboszcz parafii Wniebowzięcia NMP w Wągrowcu 1945–1960. Szambelan papieski. Po zakończeniu wojny ks. Mikołajczak zarządzał obydwoma kościołami wągrowieckimi, a po odbudowaniu kościoła parafii św. Jakuba pozostał już tylko tam proboszczem.

2 września 1962, niedziela

Wągrowiec – Gniezno

Trwa Kongres Maryjny. Późnym wieczorem wczoraj odbywała się w farze adoracja nocna, zakończona o północy.

Dziś o godz. 8.00 odprawiłem Mszę św. dla młodzieży w kościele poklasztornym i wygłosiłem do nich przemówienie n[a] t[emat] „Błogosławione oczy...”. Kościół wypełniła młodzież po brzegi. Kapłani rozdzielali Komunię św. dość długo. Spostrzeżenia: młodzież b[ardzo] poważna, spokojna, lecz dziwnie błada, pomimo czasu powakacyjnego.

Śniadanie w plebanii poklasztornej kościoła, u ks. [Stefana] **Smaruja**, w gronie kapłanów. Przybył też ks. Unisław **Smaruj**¹²⁸² z Gołańczy^a.

10.30. Suma przy farze, na „Bożej Roli”, przy pięknym ołtarzu opartym o ścianę zakrystii. Celebryje ks. kan. **Raiter**, wygłaszam długie, niemal godzinne kazanie na tle Ewangelii z XII Niedzieli p[ost] P[entecostem]¹²⁸³. Magnetofon obsługuje^b T[eresa] **Romanowska** z Instytutu Pr[ymasowskiego]. Po sumie jest składanie wieńców żniwnych przez delegacje parafialne. Są mali górnicy z Wapna¹²⁸⁴, z latarnią górniczą, bryłą soli i tablicą z młotami. Śliczne kapliczki ze zbóż. Poświęcam ziarno i błogosławię delegacje.

Po obiedzie, o godz. 16.00, procesja różańcowa wokół cmentarza; zaczyna się od Godzinek¹²⁸⁵. Piękne ołtarze na cmentarzu; ludzi jest mniej niż na sumie. Kończę uroczystość przemówieniem. Proszę ks[iędza] infułata Filipiaka, by to wszystko opowiedział Ojcu św., co widział w Wągrowcu.

Krótki podwieczorek na plebanii i pożegnanie wiernych.

Wstępuję do kościoła poklasztornej, oglądam postęp prac przy odbudowie klasztoru; jest bardzo widoczny. Niemal wszystkie sklepienia są już odbudowane. Odwiedzam księży emerytów i siostry zakonne.

18.00. Do Gniezna, z ks. **Filipiakiem** i ks. **Zarębą**.

W Wągrowcu napisałem, w przerwach, list do akademików¹²⁸⁶ na rozpoczęcie nowego roku akademickiego.

3 września 1962, poniedziałek

Gniezno – Ślaboszewo¹²⁸⁷

7.30. Jubileusz 25-lecia powołania zakonnego s. **Kaliksty** i s. **Eleonory**¹²⁸⁸, elżbietanek, pracujących w Domu Prymasowskim.

^a *W rękopisie*: Gołańcza.

^b *W rękopisie*: prowadzi.

¹²⁸² Unisław Smaruj (1913–1976), ksiądz, proboszcz parafii Gołańcz 1961–1976, święcenia 1938.

¹²⁸³ *Łac.* po Zesłaniu Ducha Świętego.

¹²⁸⁴ Wapno – miejscowość związana z pobliską kopalnią soli, wchodząca w skład parafii Srebrna Góra; od 1957 była tam kaplica, w 1967 powstał przy niej samodzielny Ośrodek Duszpasterski, od 1971 parafia.

¹²⁸⁵ Godzinki – nabożeństwo wotywnie zbudowane na wzór oficjum kościelnego (godzin kanonicznych), tu: ku czci NMP.

¹²⁸⁶ *Do młodzieży akademickiej* [w:] *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946–1974*, Paris 1975, s. 405–406.

¹²⁸⁷ Parafia Ślaboszewo, pod wezwaniem Świętej Trójcy, dekanat mogileński.

¹²⁸⁸ Eleonora Cecylia Bartkiewicz CSSE (1910–1983), pracująca w domu związanym z gnieźnieńską rezydencją prymasowską 1958–1962, w zgromadzeniu 1936, maszynistka w kurii gnieźnieńskiej 1957–1981, referentka archidiecezjalna ds. zakonnych 1959–1981.

Odprawiam Mszę św., na której są obecne wszystkie zakonnice gnieźnieńskie i wygłaszam przemówienie. Jest ks. inf. **Filipiak** z Rzymu.

9.15. Konferencja z bp. **Bernackim** o bieżących sprawach diecezjalnych, głównie personalnych.

Ks[iądz] dr **Rosieński**, zwolniony na rok z obowiązków wykładowcy w Sem[inarium] Arc[y]b[isku]pim.

B[isku]p J[an] **Czerniak**, sprawy Wydz[iału] Duszpasterskiego i *facultates* na czas pobytu mojego na Soborze Watyk[ańskim] II.

Ks[iądz] dr J[an] **Zaręba**, sprawy wizytacji kan[onicznej] w Słaboszewie i sprawy zakonne.

Ks[iądz] Stefan **Smaruj** w sprawie odbudowy klasztoru na Dom^a dla 20^b Emerytów Arch[idiecezji] Gn[ieźnieńskiej]. Wyrażam zgodę na przykrycie dachem budynku centralnego.

O[jciec] prow[incjał] **Obarski**¹²⁸⁹ z B[y]dg[oszczy].

Ks[iądz] **Teodorowski**¹²⁹⁰ z B[y]dg[oszczy], przedstawia swego następcę, ks. **Sieńkę** Ludwika¹²⁹¹, w parafii św. Wincentego [a Paulo]¹²⁹².

Ks[iądz] prał. Słomkowski, wyraża zgodę na przyjęcie [wykładów z] teologii fundamentalnej do spółki z ks. prof. **Pieszczochem**¹²⁹³.

14.30. Wyjazd do **Słaboszewa** na poświęcenie nowego kościoła i na wizytację kan[oniczną]. W czasie wojny Niemcy rozebrali budujący się kościół i cegłę sprzedali okolicznym mieszkańcom. Po wojnie, dopiero w 1957 r. prace podjął obecny proboszcz ks. **Ewaryst Machnikowski**¹²⁹⁴. Kościół z zewnątrz jest malowniczy, wewnątrz gorzej wypadł, zbyt „barokowo”. Jest wada w łuku tęczowym. Poświęcam kościół, jestem

^a W rękopisie skreślenie: zak?

^b W rękopisie: XX.

¹²⁸⁹ Jan Obarski CSSp (1911–1973), prowincjał zgromadzenia 1950–1965, proboszcz parafii Ducha Świętego w Bydgoszczy 1960–1965, w zakonie od 1934, święcenia 1939. Do 1947 pozostawał we Francji. W Polsce, administrator parafii św. Stanisława w Bydgoszczy 1947–1948, Szczawno Zdrój 1948–1950. Po aresztowaniu przez UB większości ojców zgromadzenia prowincji polskiej, w czerwcu 1950 przez prymasa Polski mianowany prowincjałem. Przełożony domu w PuszczykóWKu 1950–1960, 1965–1968. Od grudnia 1968 do kwietnia 1971 pracował na terenie archidiecezji warszawskiej – Bolimów, Leśna Polana. Od kwietnia 1971 w Cielądku k. Rawy Mazowieckiej, obecnie diecezja łowicka.

¹²⁹⁰ Paweł Teodorowski CM (1912–1981), superior i proboszcz parafii św. Wincentego à Paulo w Bydgoszczy 1957–1962, w zgromadzeniu od 1928, święcenia 1936.

¹²⁹¹ Ludwik Sienko CM (1912–1985), proboszcz parafii św. Wincentego à Paulo w Bydgoszczy 1962–1980, w zgromadzeniu od 1932, święcenia 1941. Do 1946 pracował na terenie arch. lwowskiej, członek grupy misyjnej zgromadzenia 1946–1952, ojciec duchowny w seminarium gorzowskim 1952–1961, wykładowca teologii pastoralnej w seminarium gdańskim 1961–1962, spowiednik w kościele św. Krzyża w Warszawie. Pochowany w Bydgoszczy. Rada Miasta nadała jego imię jednej z ulic.

¹²⁹² Parafia prowadzona od 1924 przez zgromadzenie księży misjonarzy.

¹²⁹³ Szczepan Pieszczocho (1921–2004), ksiądz, wykładowca patrologii w ASD w Gnieźnie 1955–1995, od 1968 homiletyki. Proboszcz parafii Żydowo 1959–1989, święcenia 1950. Więzień obozu w Mauthausen-Gusen. Redaktor naczelný pisma „Studia Gnesnensia” 1976–1990.

¹²⁹⁴ Ewaryst Machnikowski (1915–1992), proboszcz parafii Słaboszewo 1957–1968, święcenia 1948. Administrator parafii Łagiewniki 1953–1957, Powidz luty–czerwiec 1968, Staw 1968–1979, emeryt w Domu Zasłużonego Kapłana w Wągrowcu 1979–1992. Radca duchowny.

na Mszy św. i wygłaszam słowo Boże. Po przerwie bierzmuję 250 dzieci i młodzieży, o godz. 19.00. Wygłaszam godzinną konferencję do młodzieży.

4 września 1962, wtorek

Słaboszewo – Gniezno

8.30. Zbierają się rodzice z parafii; odprawiam Mszę św. i wygłaszam do nich konferencję o powołaniu rodzicielskim.

Po Mszy św. śniadanie dla „złotych” budowniczych kościoła, mężczyzn przeszło 60. Przemawia ks[ia]dz proboszcz, nazywając ich raz po raz „złotymi”. I do nich przemawiam przy stole, radując się wraz z nimi z dzieła dokonanego.

Oglądam nowy i stary kościół. Budowa nowego spoczywała w ręku dość niedoświadczonego architekta, wskutek czego chór jest tak wysoko, iż dla organów niemal brak miejsca, a rozetowe okno będzie w górnej części przesłonięte stropem. Podobnie jest z łukiem tęczowym, który idzie zbyt wysoko w porównaniu z przesklepieniem nawy głównej i absydy, ale całość jest o tyle dobra, że kościół ma widoczność pełną i świetną akustykę. Stary kościółek musi być zamieniony na kaplicę katechetyczną. Nabożeństwa niedzielne i świąteczne trzeba odprawiać w nowym kościele, zaś w dni powszednie można odprawiać w starym. Cmentarz grzebalny rozległy, dobrze utrzymany. Wyrzuci się gospodarczą drogę sąsiada na tyły cmentarza, przez co zyska otoczenie świątyni.

13.00. Obiad w gronie księży i **Rady** Par[afialnej] oraz budowniczych kościoła.

15.00. Błogosławieństwo dzieci i pożegnanie parafii. Ks[ia]dz M[achnikowski] jest gorliwym kapłanem, ale fatalnym mówcą; bez znaków przestankowych, wszystko wypowiada w jednym zdaniu. Zresztą złoty, szczerzy człowiek.

16.00. Wyjazd do Gniezna. Wstępuję do **Mogilna**, oglądam odnowiony kościół św. Jakuba, maluchny na potrzeby parafii. Ks[ia]dz dziekan **Zieliński**¹²⁹⁵ robi, co może.

18.00. B[isku]p **Pawłowski** w Gnieźnie. Omawiamy sprawy udziału mojego w zakończeniu Dni Mar[yjnych], w diec[ezji] włocł[awskiej].

20.00. Arc[y]b[isku]p **Baraniak** przyjeżdża na spóźnioną wieczerzę.

5 września 1962, środa

Gniezno – Ostrowite Prymasowskie

8.00. Msza św. w Sem[inarium] Arcyb[isku]pim dla grupy 80 księży rekolektantów; wygłaszam przemówienie na temat *Vos amici*¹²⁹⁶.

10.00. Matka **Włodarkiewicz** Z[ofia]¹²⁹⁷, z Polskiej Wsi, w sprawie szkoły Sacré Coeur.

¹²⁹⁵ Tadeusz Zieliński (1886–1963), ksiądz, administrator parafii św. Jakuba w Mogilnie 1948–1963, święcenia 1913. Uczestnik powstania wielkopolskiego. Proboszcz parafii Łubowo 1931–1939, św. Jakuba w Mogilnie 1939–1940, więzień obozu w Dachau 1940–1945. Kanonik gremialny kolegiaty kruszwickiej.

¹²⁹⁶ Łac. Wy, przyjaciele.

¹²⁹⁷ Zofia Włodarkiewicz RSCJ (1901–1991), w zgromadzeniu od 1923, w latach 1926–1933 nauczycielka matematyki w szkołach w Zbylitowskiej Górze i we Lwowie. 1933–1946 dyrektorka gimnazjum we Lwowie. Po wojnie

Ks[iądz] **rektor Pacyna**, przyjmowanie nowych kandydatów do sem[inarium] – razem 11.

Ks[iądz] prob. **Majchrzak** z B[y]dg[oszczy], chce wyjechać do Paryża, w związku ze staraniami o rentę obozową.

Ks[iądz] K[azimierz] **Rembacz**¹²⁹⁸, studiujący socjologię w Instytucie [a] [Katolickim w Paryżu], i ks. Nowak, studiujący teologię moralną w Rzymie – studenci arch[idiecezji] gnieźn[ieńskiej].

Ks[iądz] prof. **Lipiński**, na 2 tyg[odnie] wyjeżdża do Francji.

Ks[iądz] **prok[urator] Sem[inarium] Arcyb[isku]piego**, przedstawia listę zaległości *seminaristicum*¹²⁹⁹. Wnieś na konf[erencję] ks[ięży] dziekanów.

B[isku]p Jan **Czerniak**, przekazuję sprawę zaległości na rzecz Sem[inarium] [Arcybiskupiego].

Ks[iądz] dyr. **Zientarski**, sytuacja pracy w Archiwum Kap[itulnym]. Przedstawić projekt włączenia do Archiwum poziomu górnego w wieży. Proszę przedstawić kosztorys.

Ks[iądz] St[anisław] **Szymański**, ojciec duchowny – kuracja na astmę serca w Polanicy.

Odjeżdża bp **Pawłowski** do Włocławka.

12.30. Odznaczenie Władysława **Zielińskiego**¹³⁰⁰, który od 40 lat pracuje w Bazylice przy konserwacji i odbudowie, orderem Pro Ecclesia et Pontifice, nadanym przez Jana XXIII. Moje przemówienie, nagrane na taśmę. Poprawiam teksty przemówień z Wągrowca, opracowane przez T[erese] **Romanowską**, M[arię] **Wantowską** i M[arię] **Okońską**.

15.15. Wyjazd do **Ostrowitego Prymas[owskiego]** na wizytację kan[oniczną], przez Witkowo. Droga wiedzie przez piękne lasy. Zagubiona wioska, nad wspaniałym jeziorem; ongiś *beneficium*¹³⁰¹ prymasowskie, przeszło 600 mórg ziemi. Do dziś stoją – olbrzymia stodoła i obora, P[aństwowę] G[ospodarstwo] R[olne]. Proboszcz zdołał zaledwie postawić obórkę.

16.00. Jesteśmy przed kościołem. Przed 6 laty niszczył tu Kościół św. ks. **Lenz**¹³⁰², notoryczny pijak, z trudem usunięty z parafii; pozostało wiele zgorszenia. Następca

przełożona w domach zakonnych w Warszawie, Polskiej Wsi i Zbylitowskiej Górze. Od 1968 propagatorka programu „Łańcucha dusz” wyrosłego z objawień siostry Józefy Menendez dotyczących miłości człowieka do Serca Jezusa. Przewodnicząca międzyzakonnego Zespołu Najświętszego Serca Jezusa.

^a *W rękopisie skreślenie, nie do odczytania.*

¹²⁹⁸ Kazimierz Rembacz (1927–2002), ksiądz, 1958–1999 studia z zakresu teologii moralnej i socjologii w Instytucie Katolickim w Paryżu, następnie wykładowca języka polskiego i katolickiej nauki społecznej, wicerektor w Seminarium Polskim w Paryżu, święcenia 1954. Wikariusz parafii NSPJ w Bydgoszczy 1954–1958. Po powrocie do Polski zamieszkał w Domu Księża Emerytów w Gnieźnie.

¹²⁹⁹ Łac. termin na określenie należności za pobyt w seminarium

¹³⁰⁰ Władysław Zieliński, zmarł w 1965. Od 1947 majster rzemieślników pracujących przy regotyzacji katedry gnieźnieńskiej.

¹³⁰¹ Łac. dosł. dobrodziejstwo; tu: majątek ziemski.

¹³⁰² Leon Lenz (1907–1970), ksiądz, święcenia 1935. Proboszcz parafii Kamieniec 1948–1949, Ostrowite Prymasowskie 1949–1956, Wszembórz 1956–1957. Pozbawiony w 1957 prawa pełnienia posługi kapłańskiej zamieszkał w Bydgoszczy. Niedługo przed śmiercią, na prośbę biskupów pomocniczych – Bernackiego i Czerniaka – prymas Wyszyński przywrócił mu to prawo.

pracuje bardzo cierpliwie; **ks. Alfons Smoliński**¹³⁰³ jest dobrym duszpasterzem; uratował sytuację po wielkim zgorszeniu.

Wybierzemowałem dziś około 100 dzieci. Wygłosiłem konferencję do młodzieży o Ty-siącleciu Chrztu P[olski] i o Wielkiej Nowennie, młodzieży było około 2 setek.

6 września 1962, czwartek

Ostrowite – Gniezno – Słupca

8.00. Msza św. przed obrazem Matki Bożej Ostrow[ickiej] dla rodziców i przemówienie o obowiązkach rodzicielskich. Po Mszy św. krótka rozmowa na cmentarzu. Śniadanie z Radą Parafialną. Jeden z radnych opowiada, jak w czasie wojny Niemiec, zarządzający majątkiem plebańskim, strzelał z rewolweru do posągu Matki Bożej stojącego przed gankiem. Przedtem zmuszał do tego chłopców z Hitlerjugend¹³⁰⁴, ale ci nie chcieli. Udało mu się trafić w główkę i rozbić ją. W trzy dni [później] dostał pomieszaną zmysłów. Opowiadający musiał dwa tygodnie pilnować wariata, zanim zabrało go pogotowie do Domu Zdrowia. Praca jest tu trudna. Rolnicy porzucają gospodarstwa, gdyż nie ma komu pracować. Większość roli w okolicy jest pod ugorami, gdyż nie ma rąk do pracy.

Po śniadaniu oglądamy kościół, który wymaga malowania, cmentarz grzebalny, rolę plebańską (2,5 ha), ogród i jezioro, dotyczące do ogrodu.

Na plebanii przeglądamy książki, wzorowo prowadzone, w kancelarii parafialnej.

Po obiedzie, o godz. 14.30 zbierają się matki z niemowlętami. Błogosławie dzieci. Żegnam parafię. Powrót do Gniezna.

16.00. W Gnieźnie. Rozmowa z bp. **Czerniakiem**, który jest zaniepokojony sytuacją w Seminarium Arcybiskupim, na podstawie różnych rozmów z księżmi. Pocieszam go, że dążymy do zmian, ale można je czynić w miarę, jak są nowi, lepsi ludzie.

Ks[iądz] kanclerz¹³⁰⁵ przynosi dekrety do podpisania. Autoryzuję teksty z Wągrowca, które przygotowały pracowniczki Instytutu, które tu od niedzieli pracują, nie opuszczając niemal mieszkania (p. **Romanowska**, p. **Wantowska**, p. **Okońska**).

Przychodzi ks. kan. **Michalski**, któremu ponawiam prośbę o drewno zbywające z katedry, dla Wągrowca. Ks[iądz] M[ichalski] ma swoje opory, które niekiedy wyrastają ponad prośby zwierzchnika. Są to rzeczy sezonowe, gdyż ks. M[ichalski] jest gorliwym i oddanym sprawie pracownikiem, ale musi pracować sam. Drewna, oczywiście, nie ma;

¹³⁰³ Alfons Smoliński (1921–1998), ksiądz, proboszcz parafii Ostrowite Prymasowskie 1956–1979, święcenia 1952. Żołnierz Polskich Sił Zbrojnych w Anglii, po zakończeniu wojny rozpoczął studia teologiczne w seminarium duchownym w Szkocji, potem przeniósł się do seminarium w Upland w Anglii, gdzie ukończył dwa lata filozofii i rok teologii. W 1948 wrócił do Polski, w rok później wstąpił do seminarium duchownego w Poznaniu. Wikariusz parafii Świętej Trójcy w Bydgoszczy 1952–1955, św. Jakuba w Wągrowcu 1955–1956. Od 1979 emeryt w Wągrowcu, potem w Gnieźnie.

¹³⁰⁴ Hitlerjugend, organizacja niemieckiej młodzieży narodowo-socjalistycznej, założona 1926, wychowująca młodzież w duchu hitleryzmu.

¹³⁰⁵ Ks. Edmund Palewodziński.

wszystko potrzebne do przyszłych robót w katedrze. Proszę, by z bp. J[anem] **Czerniakiem** pojechał do W[ągrowca] i na miejscu udzielił rad co robić.

17.30. Wyjazd do **Słupcy** na spotkanie koleżeńskie. Są wszyscy: ks. **Dunaj**¹³⁰⁶, ks. **Kołodziejski**¹³⁰⁷, ks. **Wolski**, gospodarz, ks. **Kardyński**¹³⁰⁸ i ks. **Bronszewski**¹³⁰⁹. Rozmawiamy do godz. 22.00.

7 września 1962, piątek

Słupca – Warszawa

7.30. Mszę św. żałobną za zmarłych w Dachau kolegów odprawia ks. prob. **Stefan Kołodziejski**; ja odprawiam Mszę św. za żywych. Ponieważ jest bardzo dużo ludzi w kościele, wygłaszam do nich dłuższe przemówienie. Dziękuję za modlitwy i za Komunię św., które w mojej intencji przyjęli.

Po Mszy św. śniadanie w gronie kolegów. Przyjechał ks[iądz] rektor¹³¹⁰ salezjanów z Łądu i klerycy, którzy śpiewali na chórze.

Rozpoczynamy dalszy ciąg rozmów koleżeńskich. O swojej pracy mówią kolejno – ks. **Wolski**, ks. **Kardyński**, ks. **Bronszewski** i ja. Każdy na swój sposób ocenia swoją pracę. Wszyscy są optymistami, pomimo że przeszli przez obozy koncentracyjne i więzienia. Wszyscy dochowali wiary powołaniu kapłańskiemu i nadal mają zapał ludzi pełnych wiary.

O godz. 13.00 jest obiad, po czym dalsze rozmowy, kończymy o godz. 15.00. Ks[iądz] **Kardyński** ^[a] wyjeżdża. Przechodzi nad Słupcą wielki huragan z wyładowaniem elektrycznym i gradem. Nadjeżdża p[an] **Stanisław** z ks. **Zarębą**, ale dalej nie możemy jechać, gdyż zepsuła się pompka od benzyny, a zapasowa jest z innego wozu i nie pasuje. Praca trwa do godz. 17.30.

18.00. Wyjeżdżamy do W[arsza]wy. W domu stajemy bez przeszkód na godz. 21.15.

^a W rękopisie po nazwisku skreślenie, trudne do odczytania.

¹³⁰⁶ Józef Dunaj (1892–1965), ksiądz, proboszcz parafii Piotrków Kujawski 1956–1965, święcenia 1924. Więzień obozów Sachsenhausen i Dachau 1940–1945, kapelan Pierwszej Polskiej Samodzielnej Brygady Spadochronowej 1946. Po powrocie do Polski proboszcz parafii Russocice 1946–1948, Tuliszków 1948–1956. Wieloletni działacz Zrzeszenia „Caritas” i członek Koła Księży w Bydgoszczy. 1952–1962 zarejestrowany jako TW „Damian”.

¹³⁰⁷ Stefan Kołodziejski (1898–1982), ksiądz, proboszcz parafii Mąkoszyn 1955–1964, święcenia 1924. Od 1925 kapłan diecezji łódzkiej, od 1970 ponownie włocławskiej. Więzień Sachsenhausen i Dachau 1940–1945, po powrocie do Polski administrator parafii Bronisław i Broniewo 1947–1955, Kalinowa 1964–1973. W 1977, po pięciu latach przynależności, opuścił Zrzeszenie Katolików „Caritas”.

¹³⁰⁸ Antoni Kardyński, do 1928 nosił nazwisko Kołton (1897–1968), ksiądz, proboszcz parafii Staw k. Kalisza 1950–1968, święcenia 1924. Proboszcz parafii Borków k. Kalisza 1932–1941, więzień obozów w Konstantynowie i Dachau 1941–1945, po powrocie do Polski ponownie proboszcz parafii Borków 1946–1950. Szambelan papieski 1964.

¹³⁰⁹ Ignacy Bronszewski (1894–1987), ksiądz, administrator parafii Małanów 1959–1969, święcenia 1924. Proboszcz parafii Białotarsk 1934–1941; zagrożony aresztowaniem wyjechał do Warszawy, a następnie pracował duszpastersko w diecezji lubelskiej i archidiecezji warszawskiej. W 1945 wrócił do Białotarska i był proboszczem do 1959. Członek Zrzeszenia „Caritas” odznaczony w 1974 Złotym Krzyżem Zasługi.

¹³¹⁰ Antoni Kołodziejczak SDB (1909–1977), ksiądz, dyrektor domu zakonnego i rektor seminarium salezjańskiego w Łądzie n. Wartą 1959–1965, pierwsze śluby w zgromadzeniu w 1927, święcenia 1937. Wikariusz inspektora prowincji warszawskiej 1965–1973.

Na stole ogromna sterta korespondencji, którą podpisuję. S[iostra] **Mieczysława** informuje o przebiegu starań o paszport do Włoch na Sobór. Czekamy na odpowiedź z U[d]SW. Załatwiono pomyślnie przelew z mojego konta dewizowego, na papier dla Rytuału Polskiego. Natomiast odmówiono zwolnienia od cła za sprzęt liturgiczny przysłany przez Ligę Kat[olicką]. Wyznaczono mi 80 tysięcy zł podatku od wzbogacenia z powodu podarowanego przez Ligę Kat[olicką] forda.

8 września 1962, sobota

W[arsza]wa – Tarnów

7.30. Przed Mszą św. poświęcam obraz Matki Bożej Częst[ochowskiej] dla polskiej parafii w Anglii. Jest matka **Edyta** i dr **Cyranowa**.

9.00. Ks[iaźdz] rektor **Miziolek** przedstawia listę kandydatów do Sem[inarium] M[e]-t[ro]p[olitalnego]. Dotychczas przyjęto 25 na I kurs. Spadek zgłoszeń widoczny.

Przyjmuję ks. **Janusza Frankowskiego**, studiującego w Instytucie Biblijnym w Rzymie. Píše rozprawę dokt[orską].

10.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]** – brak ks. **Piotrowskiego** i bp. **Dąbrowskiego**. Omawiamy sprawy duszpasterskie związane z VI rokiem Wielkiej Nowenny, dni modlitwy młodzieży w różnych punktach sanktuaryjnych. Nadto – sprawy gospodarczo-budowlane i personalne.

15.00. Wyjazd do Tarnowa, przez **Kielce**, **Solec**. Po drodze wszędzie wielkie święto. Na polach nikt nie pracuje, przy kościołach gromadzi się ludność, czcząca Narodzenie N[ajświętszej] Maryi P[anny]. W **Piotrowicach** wielkie tłumy zalęgają drogi.

19.30. W Tarnowie. Nowy gospodarz, bp **Ablewicz**, już całkowicie wszedł w swoje funkcje gospodarza. Na wieczery jest kapituła kat[edralna].

9 września 1962, niedziela

Tarnów – Okulice – Kraków

8.00. Msza św. w kaplicy domowej.

9.30. Wyjazd do Okulic. Zatrzymujemy się przy bramie Zbylitowskiej Góry, gdzie grupka sióstr Sacré Coeur, ocalałych jeszcze po zabraniu przez rząd gmachów i szkół, pracuje w dziedzinie duszpasterskiej. Udzielam im błogosławieństwa. Na trakcie krakowskim ogromny ciąg aut, motocykli i rowerów – wszystkie w kierunku na Okulice. Gdy skręcamy w Brzesku na Mokrzyisko robi się zator. Zatrzymujemy się kilka razy, by błogosławić ludzi, zebranych przy bramach powitalnych, przy krzyżach i figurach. Po bardzo złej drodze dotarliśmy do świątyni. Olbrzymie rzesze wiernych wypełniają place i drogi. Na parkingach stoją setki motocykli i aut. Jest ich chyba przeszło 5 tysięcy, jeżeli nie więcej. Witają nas przedstawiciele ludności, góral z Krościenka i młody chłopiec. Biskupów jest szesnastu, m.in. b[iskup]i: Barda,

Tomaka¹³¹¹, [Czesław] Kaczmarek, Jakiel¹³¹², Czajka, Wycisk¹³¹³, Jeż¹³¹⁴, Bleharczyk, Wojtyła, Groblicki, Oblak i i[nni].

Wjeście do kościoła utrudnione. B[isku]p **Ablewicz** wygłasza powitanie, udzielam błogosławieństwa. Biskupi wnoszą obraz przed kościół, po czym poszczególne delegacje przenoszą obraz do absydy, gdzie ustawiono wielkie podium na ołtarz i dla biskupów, Koronacji dopełniam w asystencji bp. **Ablewicza**, który później odprawia sumę pontyfikalną. Wygłaszam słowo Boże po Ewangelii; przeszkadza wiatr, który bije w twarz, ale jest błogosławieństwem dla tłumu, który zwartą masą, do 100 tysięcy, stoi w ciszy na ogromnym placu. Po sumie bp **Ablewicz** oddaje swoją diecezję Matce Bożej. Odnosimy obraz do kościoła.

Na plebanii, u ks[iędza] proboszcza **Augustyna**¹³¹⁵ – obiad i przemówienia: bp. **Ablewicz**, ks. **proboszcza** i moje.

16.30. Wyjazd do Krakowa. Tłumy wracają całą drogą, wylewają się na trakt krakowski.

[a] 18.00. W Krakowie. Rozmowa z bp. **Wojtyłą**. Wieczera w towarzystwie obydwu¹³¹⁶ biskupów. Przyjmuję zaproszenie do **Ludźmierza** na koronację.

10 września 1962, poniedziałek

Kraków – Częstochowa

8.00. Msza św. w kaplicy prywatnej Domu [Arcybiskupiego]. Nie ma tu Najśw[iejszego] Sakramentu, „bo nie ma gospodarza”. Może byłoby lepiej, żeby Chrystus osamotniony wołał do Ojca „wzdychaniem niewymownym” o nowego pasterza dla Krakowa.

Po Mszy św. długa rozmowa z bp. **Wojtyłą** o sytuacji Kościoła w Krakowie i o staraniach u Stolicy św. o trzeciego sufragana. Ponieważ nie wiadomo, jak prędko będzie nowy arcybiskup, radzę wszczać kroki, chętnie je poprę.

^a W rękopisie fragment zapisany na marginesie.

¹³¹¹ Wojciech Tomaka (1875–1967), biskup pomocniczy przemyski 1933–1967, święcenia kapłańskie 1890, biskupie 1934. Kapelan bp. Pelczara, oficjał Sądu Biskupiego 1926–1934, wikariusz kapitulny diecezji przemyskiej 1964–1965.

¹³¹² Stanisław Jakiel (1910–1983), biskup pomocniczy przemyski 1957–1983, święcenia kapłańskie 1934, biskupie 1957. Kapelan bp. Franciszka Bardy, wicerektor WSD w Przemyśle 1953–1957, wikariusz kapitulny diecezji przemyskiej 1965–1966, prepozyt kapituły katedralnej, przewodniczący Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski.

¹³¹³ Wacław Wycisk (1912–1984), biskup pomocniczy gnieźnieński skierowany do pracy duszpasterskiej w Opolu 1958–1967, święcenia kapłańskie 1936, biskupie 1959. Wikariusz parafii Oleśno 1936–1940, Trójcy Świętej w Bytomiu 1940–1945, notariusz od 1945, a od 1948 kanclerz kurii biskupiej w Opolu, oficjał sądu biskupiego, profesor seminarium duchownego. Biskup pomocniczy opolski 1967–1984, wikariusz kapitulny 1976–1977.

¹³¹⁴ Ignacy Jeż (1914–2007), biskup pomocniczy gnieźnieński z przeznaczeniem do Gorzowa Wielkopolskiego 1960–1967, święcenia kapłańskie 1937, biskupie 1960. Więzień obozu w Dachau 1942–1945. Rektor NSD w Katowicach 1946–1960. Biskup pomocniczy w Gorzowie 1967–1972, pierwszy biskup diecezji koszalińsko-kołobrzelskiej 1972–1992. Zmarł w Rzymie na dzień przed ogłoszeniem jego nominacji kardynalskiej.

¹³¹⁵ Józef Augustyn (1913–1964), ksiądz, święcenia 1938. Od 1946 administrator, a od 1958 proboszcz parafii Okulice, budowniczy tamtejszego kościoła, doprowadził do koronacji czczonego tam obrazu maryjnego.

¹³¹⁶ Karola Wojtyły i Juliana Groblickiego.

10.00. O[jciec] **Ferdynand Pasternak** OSP[PE] ze Skałki. Wobec *denuntiatio canonica*¹³¹⁷, złożonej mi przez 27 młodych paulinów na o[jca] generała, jest projekt, by przyspieszyć wybory albo zarządzić wizytację. O[jciec] F[erdynand] prosi, by to raczej była wizytacja, a kapituła i tak się zbliża (maj 1963 [r.]).

10.30. Przełożona gen[eralna] s[ió]s[tr] **sercanek**¹³¹⁸, sprawy związane z wizytacją i ze „sprawą Kielecką”.

11.00. Wyjazd do Częstochowy. Od razu się pojawili nasi „aniołowie”, którzy od Warszawy jechali za nami do Tarnowa. Wlekli się za nami do Okulic, a dziś wyrosli jak spod ziemi. Wczoraj, wracając z O[kulic] do Kr[akowa], robiliśmy „eksperymenty czujności partyjnej”. Zatrzymaliśmy się kilka razy lub przyspieszaliśmy jazdę. Nasi panowie równali kroku. Jest to czterech tęgich drabów o twarzach, jak z *Powrotu taty*¹³¹⁹. Miałem zamiar zatrzymać się w lesie, ale wobec asysty lepiej było podążać do Częstochowy; nie mieliśmy śniadania dla tylu gości. Na Ostatnim Groszu¹³²⁰ wyskoczył drugi wóz, katowickiego SB^a, który jechał przed nami. Wiedocznie bali się, byśmy nie zmylili ich czujności. Wóz warszawski poprowadził nas przez Rynek Wieluński do samej bramy. Czuwa o[jciec] przeor i Instytut. Już jest wielu biskupów.

20.30. Początek rekolekcji. Wobec choroby bp. [Kazimierza] **Kowalskiego**, któremu odradziłem przyjazd, prowadzi bp **Jaroszewicz**. Ma to być „teologia biskupstwa” – o to prosiłem. B[isku]p J[aroszewicz] ma wielką wiedzę teologiczną.

21.00. Prowadzę Apel Jasnogórski.

11 września 1962, wtorek

Jasna Góra

7.30. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej J[asno]g[órskiej]. Po mnie ma abp **Baraniak** i abp **Kominek**. B[isku]p J[aroszewicz] wygłosił do obiadu dwie konferencje – o Kościele i o apostołstwie Chrystusowym.

15.00. Prowadziłem Drogę Krzyżową na wałach. Byli obecni niemal wszyscy biskupi, nawet najstarszy wśród nas, bp **Tomaka**.

Wieczorem wspólna modlitwa w kaplicy Cudownego Obrazu M[atki] B[ożej].

^a W rękopisie: UBe.

¹³¹⁷ Łac. doniesienie kanoniczne.

¹³¹⁸ Henryka Aleksandra Panufnik SSCJ (1908–1993), przełożona generalna zgromadzenia 6 VI 1950 – 30 IX 1962, w zgromadzeniu od 1926. Kierownicza i nauczycielka w szkołach rolniczych zgromadzenia w Przemysłu i Korczyni 1934–1950 (z przerwą wojenną). 1962–1982 w domach zakonnych w Zalesiu, Włocławku-Michelinie i Pniewniku. Delegatka przełożonej generalnej dla Stanów Zjednoczonych 1982–1984, dla Francji 1984–1986.

¹³¹⁹ Ballada Adama Mickiewicza o zbójcach napadających na ojca rodziny.

¹³²⁰ Przedmieście Częstochowy.

12 września 1962, środa

Jasna Góra

7.30. W uroczystość Imienia Maryi odprawiłem Mszę św. w kaplicy Cudownego Obrazu.

B[isku]p **Jaroszewicz** wygłosił trzy konferencje n[a] t[emat] teologii biskupstwa.

20.30. W kaplicy Matki Bożej, podczas adoracji N[ajświętszego] S[akramentu], przy odsłoniętym obrazie Matki B[ożej] ponowiliśmy oddanie się Episkopatu M[atce] Bożej i intencję oddania Narodu Polskiego w niewolę Matki Bożej. Po adoracji obraz był odsłonięty do godz. 22.00, przy którym biskupi modlili się gorąco.

Po zasłonięciu obrazu wszyscy się rozeszli. Pozostało tylko grono kilku osób, wobec których odsłonięto ponownie obraz, a ojciec kustosz¹³²¹ zdjął korony, które mają być odczyszczane. Zostały osobno sfotografowane. Obraz bez koron^a wygląda o wiele piękniej i milej, jest bliższy i droższy oczom, bardziej macierzyński. Zrobiliśmy wiele zdjęć fotograficznych obrazu i koron. Trwało to do godz. 23.00.

13 września 1962, czwartek

Jasna Góra

12.30. Zakończenie rekolekcji w Kaplicy Różańcowej. Po *Te Deum* podziękowałem bp. Jaroszewiczowi.

15.00. Rozmowa z o. przeorem i bp. Dąbrowskim o projekcie zawiezenia Koron Jasnogórskich Ojcu św. O[jciec] **przeor**¹³²² był u mec[enas] **Jessego**¹³²³ i przedstawił mu projekt, opracowany przeze mnie w Instytucie Prymasowskim. Mec[enas] J[esse] uznał projekt za dobry. Jutro o[jciec] **przeor** pojedzie do Ministra Kultury i Sztuki z listem.

16.00. **Komisja Główna** Episkopatu. Dłuższa dyskusja nad oceną sytuacji Kościoła w Polsce, w przeddzień Soboru.

20.30. W kaplicy adoracja przed N[ajświętszym] Sakramentem w kaplicy Matki Bożej i modlitwa w intencji Ojca św. i Soboru.

14 września 1962, piątek

Jasna Góra

9.15. Rozpoczynamy obrady Konf[erencji] Plen[arnej] [Episkopatu] – obecni wszyscy biskupi sufragani i ordynariusze. Modlimy się za abp. Baziaka. Skierowałem pozdrowienia do funkcjonariuszy SB^b, którzy założyli stację podsłuchową w pobliżu klasztoru. Działamy

^a W rękopisie: bez korony.

^b W rękopisie: UBe.

¹³²¹ Remigiusz Jan Toborowicz OSPPE (1919–1983), kustosz Jasnej Góry 1960–1963, 1969–1975, w zakonie od 1938, święcenia 1947, przeor na Skałce 1963–1966.

¹³²² Ojciec Anzelm Radwański.

¹³²³ Henryk Jesse (1902–1990), mecenas z Poznania, radca prawny wielu kurii diecezjalnych.

jawnie – *praedicabitur super tecta*¹³²⁴ – wszyscy mają prawo znać prawdę Kościoła. Odczytaliśmy list Ojca św. do prymasa P[olski] z 10 sierpnia [19]62 r. Przyjęto porządek dzienny. Odczytaliśmy mowę Ojca św. z 12 września [19]62 r. do świata całego – o Soborze Wat[ykańskim] II. Rozdano list Ojca św. do Episkopatu o Soborze. Omawialiśmy oświadczenie rządu z 14 sierpnia [19]62 r. w sprawie wyjazdu biskupów na Sobór¹³²⁵ oraz odpowiedź Komisji Głównej, złożoną rządowi przez bp. Z[ygmunta] **Choromańskiego**, z 30 sierpnia [19]62 [r.]¹³²⁶ Omówiliśmy „Czuwanie Soborowe” i doręczyliśmy materiał na dni [a] parafialne. W sprawie „Schematów na Sobór”, nie należy odpowiedzi wysyłać do Rzymu, tylko zachować sobie do osobistego udziału w Soborze. Rozdane materiały zostały opracowane przez Instytut Prymasowski Ślubów Narodu, z wielkim nakładem pracy, nawet nocnej, przy maszynach, magnetofonach i na kolanach. Biskupi zaofiarowali pomoc materialną dla pracowników. Proszę, by nie było za wiele, gdyż pracują dla chwały Bożej. Wszystkie sprawy soborowe wyczerpaliśmy.

Przeszliśmy do punktu 4 – sytuacja Kościoła św. Informuje bp **Choromański**.

Po obiedzie w bazylice odbyła się fotografia biskupów na tle wielkiego ołtarza.

15.30. Podjęto dalsze prace. Ks[iądz] prof. K[azimierz] **Majdański** referował projekt VII roku W[ielkiej] N[owenny]. Omówiono pokłosie pielgrzymki młodzieży na Jasną Górę.

O rozwoju mariologii w Polsce informował bp **Pawłowski**, w pracach studium mariologicznego pod kierunkiem o. **Przybylskiego**. Mówił też o dniach maryjnych diecezji włocławskiej. B[isku]p **Goliński** informował o pracach na Jasnej Górze, a zwłaszcza o pielgrzymce młodzieży na Jasną Górę. Wnioski bardzo pocieszające. Uważa się, że pielgrzymka j[asno]g[órska] jest akcentem, który powinien mieć swoje echo w diecezjach, gdzie trzeba zrobić pielgrzymki diec[ezjalne]. Tym celom może służyć materiał dla młodzieży, który przygotował Instytut Prym[asowski] z kazań prymasowskich i doręcza teraz biskupom.

Po przerwie [b] wróciliśmy do p[unktu] 4 pt. „Sytuacja Kościoła św.”. Mówił bp **Wojtyła** o Krakowie, jako o terenie doświadczalnym, z którego doświadczenia przenosi się na teren innych diecezji. Doniosłe naświetlenie dał abp **Kominek** i bp **Klepacz**.

Po wieczery, bp **Nowicki** w sprawach wydawniczych.

20.30. W kaplicy M[atki] Bożej modlimy się, *coram Sanctissimo*¹³²⁷, w intencji Ojca św. i Soboru. Obraz jest odsłonięty do godz. 22.00.

^a W rękopisie skreślenie: Sobor.

^b W rękopisie skreślenie, trudne do odczytania.

¹³²⁴ Odniesienie do Mt 10,27, Łk 12,3 – głosić będą na dachach.

¹³²⁵ Tekst w: P. Raina, *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t. 2: *Lata 1960–1974*, Poznań 1995, s. 204–205.

¹³²⁶ *Stanowisko Episkopatu w sprawie wyjazdu biskupów na Sobór Watykański* [w:] P. Raina, *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, t. 2: *Lata 1960–1974*, Poznań 1995, s. 206–208.

¹³²⁷ Zob. przypis 1138.

15 września 1962, sobota

Jasna Góra

7.30. Uroczystość Matki Bożej Bolesnej. Msza św. w kaplicy Matki Bożej. Instytut, wymęczony całonocną pracą, przystępuje do Komunii św.

8.30. Poprawiam tekst *Drogi Krzyżowej biskupów* [polskich], opracowany przez M[arię] **Okońską** i T[erese] **Romanowską**.

9.15. Drugi dzień K[onferencji] P[lenarnej] E[piskopatu]. Na początku odnowienie **jurysdykcji**¹³²⁸ dla wszystkich biskupów na terenie całej Polski. Włączony jest do tego przywileju mój towarzysz podróży, ks. prał. **Padacz**.

Głos ma bp **Dąbrowski**, o sprawach prawnych i podatkowych, godzących w ludzi Kościoła. Zawsze jesteśmy traktowani jako jednostki, a nie jako przedstawiciele instytucji.

Sprawa kwestionariusza w sem[inariach] diec[ezjalnych] – odpowiedzi krótkie, gdyż pytający są *male fide*¹³²⁹. Wizytacje w seminariach zacieśniać, zgodnie z instrukcją.

B[isku]p Klepacz informuje o pracach Komisji **Studiów**. Zjazdy profesorów sekcji teologicznych – odbywają się z wielką korzyścią, B[isku]pi pomagają wyżywieniem i mieszkaniem. Do m[iesiaca] września było 11 zjazdów naukowych profesorów zakładów teologicznych. Odbyły się zjazdy: historyków w W[arsza]wie; prawa kanonicznego, dogmatyki, apologetyki, biblistów, liturgistów, ojców duchownych, seminariów niższych diec[ezjalnych], rektorów (Katowice). Wnioski: 1) żeby w d[alszym] c[iągu] popierać zjazdy profesorów sem[inariów]; 2) przygotowanie naukowców dla Kościoła w Polsce; 3) mobilizowanie w diecezjach księży z dyplomami.

Sprawy KUL – przedstawia bp **Kałwa**. Mówi o „Wykładach^a dla duchowieństwa” na KUL. Inauguracja przewidziana na 4 listopada. Rektor chory ciężko; zastępuje go prorektor^b – p. **Papierkowski**¹³³⁰, ale to nie wystarcza dla wielu spraw. Potrzebny jest stały zastępca; projektowany jest ks. **Granat**. W sprawie Wyd[ziału] Filoz[oficznego] i o.^c **Krapca** – bp **Kałwa** j[est] zdania, że sprawa była w ręku o. generała z[akonu] k[aznodziejskiego] – kard. **Browna**¹³³¹. Odpowiadamy: 1) bp Kałwa może załatwić sprawę zastępcy ks. **Rechowicza**, w osobie ks. **Granata**; 2) sprawa o. **Krapca** nie należy do kard. **Browna**, tylko do biskupów polskich, gdyż o. K[rapiec] uczy księży polskich; nie chcemy, by KUL produkował odstępców; 3) konwikt wymaga liczniejszego personelu,

^a *W rękopisie*: o kursie.

^b *W rękopisie*: wicerektor.

^c *W rękopisie*: ks. *Poprawione na*: o., także w kolejnych miejscach.

¹³²⁸ Łac. prawo sądenia; tu: w znaczeniu uprawnienia do spowiadania.

¹³²⁹ Łac. zły wiary, złego nastawienia.

¹³³⁰ Zdzisław Papierkowski (1903–1980), prorektor KUL 1944–1949, 1957–1968, wykładowca prawa karnego na KUL od 1931.

¹³³¹ Michael Browne OP (1887–1971), Irlandczyk, generał zakonu dominikanów 1955–1962, święcenia kapłańskie 1910, biskupie 1962, arcybiskup tytularny Idebessus 1962–1971, kardynał od 1962. Konsultor Kongregacji Seminariów i Studiów, Papieskiej Komisji Studiów Biblijnych, Centralnej Komisji Soborowej.

gdyż przeszło 200 księży nie może być wychowywanych przez 3 ludzi. Sprawy te przekazuje się W[ielkiemu] Kanclerzowi KUL i Komisji KUL.

Po przerwie bp **Stroba** informował o pracy Komisji Katechetycznej. Mówimy głównie o salkach katechetycznych. Będzie specjalna konferencja Przewodniczących Wydziałów Kat[echetycznych].

Ar[cy]b[isku]p **Kominek** – sprawy Komisji Duszpasterstwa. Duszp[asterstwo] kolonii wakacyjnych nie dopisało na skutek stosowanych udręk administracyjnych. Pozostaje oddziaływanie na rodziców. Mówi o sprawozdaniu SAIW z pięciolecia pracy; ruch jest słaby, policyjno-urzędniczy. Brak jest młodzieży i inteligencji. Dotychczas nie zdołano dotrzeć do młodzieży, chociaż pielgrzymka j[asno]g[órska] pokazała, że młodzież jest i nas szuka. Zawodzą duszpasterze krajowi młodzieży m[ęskiej] i ż[eńskiej] oraz nauczycieli.

B[isku]p **Modzelewski**, z ramienia podkomisji „Duszpasterstwo duszpasterzy”, zdaje sprawozdanie z prac.

B[isku]p **Strąkowski** informuje o pracach w dziedzinie trzeźwości.

Rozdano *Słowo pasterzy o [a] laicyzacji duchowieństwa*¹³³².

Informacji o Prymasowskim Studium Życia Wewn[ętrznego] – udzielił prymas Polski. Rozdano statuty.

Sprawy liturgiczne omówił bp **Jop** – losy Rytuału i Patronału Polskiego. Rozdano teksty instrukcji o [b].

Przewodniczącym Komisji Duszp[asterstwa] Dobroc[zynności] został bp Pękala. Sprawę Dyrektora powierzono bp. Pękali. W Księżówce sytuacja dobra, dom wyremontowany; dom jest pełny, ze wszystkich diecezji.

B[isku]p **Nowicki** omawia sprawę pracy Komisji Wydawniczej.

Informowałem o pracy **Seminarium Polskiego w Paryżu** i Instytutów w Rzymie. Rozdałem oceny prac księży w instytucie.

Ustala się wydawanie „**Komunikatów** do wiernych”, na ambony; będzie redagował bp [c] Dąbrowski w Sekretariacie Ep[isko]patu.

Ogłaszam, że SPP normalnie działa podczas mej nieobecności.

Ar[cy]b[isku]p **Baraniak** składa podziękowanie za prace włożone w Konferencję, słowa uznania dla Instytutu Prymasowskiego za wielki wysiłek kilku nocy, włożony w prace nad przygotowaniem tekstów soborowych na „Czuwanie Soborowe”, zwłaszcza dla młodzieży, oraz za fotografie. B[isku]p **Tomaka** w miłym przemówieniu darowuje trzy dukaty na drogę: *Deus ducat, deducat, et reducat*¹³³³. Strasznie miły staruszek, którego

^a W rękopisie: do.

^b W rękopisie tekst urwany.

^c W rękopisie skreślenie: Choromański.

¹³³² *Słowo pasterskie do kapłanów o niebezpieczeństwie zeświecczenia życia kapłańskiego* [w:] *Listy pasterskie Episkopatu Polski 1945–1974*, Paris 1975, s. 270–273.

¹³³³ *Łac.* Niech Bóg prowadzi, przeprowadzi i doprowadzi.

przytomność umysłu i siły wszyscy podziwiamy. Wspólne błogosławieństwo Kościołowi Polskiemu zakończyło te prace.

W czasie obiadu podziękowałem ojcu przeorowi, ojcu kustoszowi, ojcom i braciom oraz kucharzowi i pracownikom kuchni za gościnność. Instytut przygotował tekst *Drogi Krzyżowej biskupów polskich*, opatrzonego fotografiami z wałów grup biskupów biorących udział w Drodze [Krzyżowej]. Nadto wszyscy otrzymali teksty modlitw wieczornych w kaplicy za Sobór i fotografię z Bazyliki, dość dobrą, pomimo że na polskiej, lichej błonie¹³³⁴.

Po obiedzie przyjąłem kolejno – bp. **Klepacza**, który wnosi ciągle instancje za s. **Marczewską**, niefortunną „założycielkę” zgromadzenia, zawieszoną w pracach.

Ks[iaźdz] inf[ułat] **Orliński** z Lubaczowa przedstawia sprawy własne; mówimy o uzupełnieniu kapituły.

Ks[iaźdz] inf[ułat] **Sawicki**¹³³⁵ z Białegostoku prosi o władzę bierzmowania dla siebie, gdyż bp **Suszyński**¹³³⁶ jest ciężko chory.

Brak było cały czas [ks.] inf[ułata] **Krzywickiego** z Drohiczyzna, który też choruje. Ks[iaźdz] **Zarembowicz**¹³³⁷ zwolniony.

16.00. Przemawiałem na Sali Rycerskiej do pielgrzymki **Odrodzenia**, ojców, synów i wnuków.

17.30. W **Instytucie** Prym[asowskim] składałem podziękowanie za wielki trud, włożony w pracę „Soborowego Czuwania”.

[b] Wikariusz gen[eralny]¹³³⁸ bp. **Golińskiego** ze swoimi spostrzeżeniami na temat stosunków w diecezji. Są oparte na wyobraźni i podejrzliwości.

16 września 1962, niedziela

Jasna Góra

8.00. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej Cz[ęstochowskiej] dla seniorów Odrodzenia Akad[emickiego], ich dzieci i wnuków. Po Mszy św. wygłosiłem przemówienie.

^a *W rękopisie: Zarębowicz.*

^b *W rękopisie fragment zapisany na marginesie.*

¹³³⁴ Wydaje się, że odnosiło się to do papieru fotograficznego użytego do odbitek zdjęciowych.

¹³³⁵ Adam Sawicki (1887–1968), ksiądz, wikariusz generalny i kapitulny części diecezji wileńskiej leżącej w Polsce 1955–1962, święcenia kapłańskie 1908, biskupie 1963. Więziony przez Niemców 1942–1944, deportowany przez władze sowieckie do Polski, od 1945 w części diecezji wileńskiej leżącej na terenie Polski, administrator apostolski części archidiecezji wileńskiej z siedzibą w Białymstoku 1962–1968.

¹³³⁶ Władysław Suszyński (1898–1968), biskup pomocniczy w Białymstoku 1948–1968, święcenia kapłańskie 1921, biskupie 1948. Od 1946 rektor seminarium duchownego w Białymstoku, od 1947 oficjał. W 1955 wybrany wikariuszem kapitulnym nie został uznany przez władze państwowe, administrator apostolski w Białymstoku 6 VII – 27 X 1968.

¹³³⁷ Prawdopodobnie chodzi o Henryka Zarembowicza (1888–1964), ksiądz, emeryt w Domu Księży Emerytów w Warszawie od 1958, święcenia 1910. Prefekt Gimnazjum Wojciech Górskiego w Warszawie 1920–1944, wikariusz parafii Bednary 1944–1945, rektor kościoła popijarskiego w Łowiczu prefekt szkół w Łowiczu 1945–1958.

¹³³⁸ Stanisław Zimorowicz, dawniej Zajac (1892–1971), wikariusz generalny biskupa częstochowskiego 1957–1962, święcenia 1916 we Włocławku. Od 1925 kapłan diecezji częstochowskiej, pierwszy doktor KUL wśród kapłanów diecezji częstochowskiej, kanclerz kurii diecezjalnej 1937–1957.

10.00. W Kaplicy Różańcowej abp **Kominek** wygłosił długi referat, na temat bardzo szeroki, o Soborze i Matce Bożej.

Po tym referacie miałem rozmowę z Jerzym **Turowiczem**¹³³⁹ o „Tygodniku Powszechnym” i o korespondencjach z Soboru dla „T[ygodnika] P[owszechnego].” Red[aktor] T[urowicz] wybiera się na Sobór, ma legitymację Biura Prasowego. Przrzekłem mu pomoc. Rozmowa z K[onstantym] **Turowskim**.

W międzyczasie referat wygłasza dr Półtawska¹³⁴⁰ i dr **Wantowska** – o wychowaniu w rodzinie.

Rozmowa z ks. dr. J[ózefem] **Czerniawskim**¹³⁴¹ o sytuacji Kościoła na Wschodzie.

15.00. W kaplicy M[atki] B[ożej] zakończenie pielgrzymki i odnowienie ślubów j[asno]g[órskich], które wygłosiłem ustnie.

16.00. Rozmowa z mec. **Stefanem Kaczorowskim** o obronie Kościoła z pomocą skarg sądowych.

17.30. W Instytucie Prymasowskim likwidacja prac związanych z Konferencją Ep[isko]patu. Podziękowanie dla członkiń [a] za wielki wkład pracy.

17 września 1962, poniedziałek

Jasna Góra – W[arsza]wa

7.30. Msza św. w kaplicy M[atki] Bożej Cz[ęstochowskiej] w intencji Ojca św. i Soboru.

8.30. Siostra zakonna z Łotwy.

9.00. O[jciec] **general** zakonu [paulinów] – informuję o tym, że nie mogę zmienić dekretu wizytatora o nominacji nowego prefekta studium¹³⁴². Kandydat ojca generała jest bliskim powinowatym jego, nie może być brany pod uwagę. Prawdopodobnie zarządzą wizytację zakonu, w następstwie *denuntiatio canonica*¹³⁴³, złożonej mi przez 28 ojców.

9.30. B[isku]p Dąbrowski – sprawy wnoszone na dzisiejsze zebranie Wyższych Przełożonych Zak[onów] Żeńskich. Porządek prac.

11.00. W Instytucie Prym[asowskim] – sprawy najbliższych prac nad tekstami. Przygotowanie dla Ojca św. *Księgi Czuwań Soborowych*.

^a *W rękopisie skreślenie: Instytutu.*

¹³³⁹ Jerzy Turowicz (1912–1999), redaktor naczelny „Tygodnika Powszechnego” 1945–1999, z przerwą 1953–1956, gdy pismo zostało przejęte przez PAX. Przed wojną działacz Sodalitacji Mariańskiej i prezes lwowskiego SKMA „Odrodzenie”. Korespondent z obrad Soboru Watykańskiego II.

¹³⁴⁰ Wanda Półtawska, ur. 1921, doktor medycyny w zakresie psychiatrii, adiunkt w krakowskiej AM 1952–1969. Więźniarka obozu w Ravensbrück 1941–1945, wykładowca medycyny pastoralnej na PAT w Krakowie, organizatorka i kierowniczka Instytutu Teologii Rodziny przy PAT 1967–2000, wykładowca w Instytucie Studiów nad Małżeństwem i Rodziną im. Jana Pawła II przy Papieskim Uniwersytecie Laterańskim 1981–1984. Odznaczona Orderem Orła Białego 2017.

¹³⁴¹ Józef Czerniawski (1895–1967), ksiądz, prefekt WSD w Białymstoku i wykładowca historii filozofii i prawa publicznego 1952–1967, święcenia 1921. Doktorat na KUL 1927, studiował na KUL równolegle z księdzem Stefanem Wyszyńskim. Zasłużony w ratowaniu Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie w 1944 r.

¹³⁴² Został nim ojciec Stanisław Melchior Królik OSPPE (ur. 1933), pierwsze śluby 1952, święcenia 1960.

¹³⁴³ *Lac.* doniesienie kanoniczne. W prawie kanonicznym – akt oskarżenia skierowany do władzy kościelnej przez osobę prywatną, informujący o dokonaniu przez kogoś czynu przestępczego.

11.30. Na Konsulcie Zak[onów] Żeńskich – matka **Popiel** informuje o rozmowach w Konsulcie prowadzonych.

15.00. Konferencja wstępna na rozpoczęcie Sesji Wyższych Przełożonych Zakonów Żeńskich, pod przewodnictwem bp. Dąbrowskiego. Głównymi referentami są o. Bernard **Przybylski** i bp **Jaroszewicz**.

15.45. Rozmowa z o. **Przybylskim** o Instytucie Tomistycznym w Warszawie. Projektuję umowę między prymasem a zakonem co do dalszego trwania i prac I[nstytutu] T[omistycznego].

16.00. Wyjazd do W[arsza]wy z prał. Padaczem. Cały czas leje obfity deszcz. Stacja w lesie.

19.30. W domu. U ojca, na górze, który choruje z objawami anginy.

18 września 1962, wtorek

Warszawa

7.00. W kaplicy Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego] Msza św., przemówienie do alumnów i *Te Deum* na otwarcie nowego roku akademickiego. Po śniadaniu, inauguracja na sali „Antiqua”; referat ks. prof. **Romaniuka** i krótkie moje przemówienie. Podziękowanie na ręce ks. dziekana **Pągowskiego** za pomoc duchowieństwa dla Semin[arium] M[e]t[ro]p[olitalnego].

11.00. Z ks. prał. Mączyńskim – rozmowa o Instytucie Polskim w Rzymie.

11.30. Ks[iądz] inf[ułat] **Filipiak**, przed wyjazdem jego do Rzymu. Omawiamy sprawę Krakowa. Ks[iądz] F[ilipiak] jest zgodny ze mną, że ma zostać na stanowisku audytora Św[iętej] Roty Rz[ymskiej], tym więcej że już jest na liście starszeństwa trzeci z rzędu.

12.00. Zamknięcie akt procesu apostolskiego o. Maksymiliana Kolbego, w archidiec[ezji] warszawskiej, w bibliotece Domu Prymas[owskiego].

13.00. Przybył ks[iądz] infułat **Filipiak**, z którym ponownie omawialiśmy sprawy rzymskie.

Wpłynęła depesza Ojca św. Jana XXIII, który z okazji 50-lecia Mszy św. w katedrze krakowskiej, przesyła swoje gorące uczucia i nadzieje, że wkrótce zobaczy biskupów polskich na Soborze Wat[ykańskim].

17.00. Grupa lekarzy warszawskich przyszła na wymianę myśli.

19 września 1962, środa

Warszawa

7.00. Ks[iądz] inf[ułat] Filipiak odprawia Mszę św. w kaplicy domowej; po śniadaniu, żegnany przez domowników, odjeżdża przez Bydgoszcz i Poznań do Rzymu.

8.00. Członkinie Instytutu, mgr **Darembiak**, mgr J[adwiga] **Kuszell**¹³⁴⁴ i sędzia M[irosława] **Hankiewicz** – omawiają swoją pracę wśród młodzieży żeńskiej arch[idiecezji] warsz[awskiej].

¹³⁴⁴ Jadwiga Kuszell (ur. 1927), absolwentka filologii klasycznej na UW, członkini Instytutu Prymasa Wyszyńskiego od 1957.

9.00. W Bazylice Archi[katedralnej] św. Jana odprawiam i wygłaszam przemówienie, na otwarcie kongregacji ks[ięży] dziekanów arch[idiecezji]. Oglądam po Mszy św. piękny portret **abp. Fijałkowskiego**¹³⁴⁵, który nabywam dla rezydencji arc[y]b[isku]piej.

10.30. Otwieram kongregację ks[ięży] dziekanów w sali św. Jana Chrz[ciciela] przy ul. Miodowej. Na wstępie czytamy list Ojca św. z 10 sierpnia [19]62 r. i depezę, wczoraj nadesłaną. Uzupełnia się prezydium. Przewodniczy bp **Modzelewski**.

Ks[iądz] kanc[lerz] **Olszewski** omawia zagadnienia prawno-gospodarcze parafii; zwraca się uwagę na bezmyślność wielu księży, którzy nie troszczą się o sytuację ekonomiczną parafii. Trzeba pamiętać, że podatki ściągane z Kościoła idą na akcję ateizacji Polski. Trzeba więc dochodzić swych praw; chcemy płacić podatki, ale kontrybucji płacić nie możemy.

Po przerwie bp **Choromański** wraca od dyrektora Żabińskiego z UdSW. Właściwie żadnej odpowiedzi w sprawie paszportów nie przyniósł. Dyrektor Ż[abiński] oświadczył, że biskupi mają się zwracać do władz wojewódzkich. Słowem, sprawa nie drgnęła.

12.30. Ks[iądz] prał. **Piotrowski** zdaje sprawę z działalności Wydziału Administracji Ogólnej.

B[isku]p **Choromański** informuje o sytuacji K[ościo]ła w Polsce; wygląda to dość pesymistycznie.

15.15. Wszyscy uczestnicy kongregacji przybyli do rezydencji arc[y]b[isku]piej na towarzyską rozmowę przy kawie.

16.00. Podjęto prace. B[isku]p J[erzy] **Modzelewski** omawia sprawy z Wydziału Duszpasterstwa. Mówi o liście Episkopatu na Sobór Wat[ykański] II. Świetnie przedstawił program konferencji Ep[isko]patu, o „Czuwaniu Soborowym” i programie pracy dla młodzieży. Poruszyłem dwa punkty: 1) mobilizację modlitwy, jako nadprzyrodzonej siły pomocnej dla Soboru; 2) organizację diecezjalną pracy dla młodzieży przez uaktywnienie Kurii M[e]t[ro]p[olitalnej], gdzie ks. kan. **Malinowski** ma czuwać każdego tygodnia i zwoływać konferencje referentów liturgicznych (młodzieżowych). B[isku]p **Majewski** omówił wielką pracę Wydziału Spraw Sakramentalnych. Prałat **Piotrowski** mówił o pracy Wydziału Nauki Katolickiej. Prace zakończono o godz. 19.00.

20 września 1962, czwartek

Warszawa

Po Mszy św. **pani Mazarska**¹³⁴⁶ z New Yorku USA opowiada o swoim życiu w nowych warunkach. Dwie członkinie Instytutu proszą o błogosławieństwo na pielgrzymkę na Jasną Górę, w intencji Soboru.

8.30. Żegnamy ks. prał. Mączyńskiego, który odlatuje dziś do Rzymu.

¹³⁴⁵ Antoni Melchior Fijałkowski (1778–1861), arcybiskup warszawski 1856–1861, święcenia kapłańskie 1802, biskupie 1842, biskup pomocniczy w Płocku 1842–1856.

¹³⁴⁶ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

9.00. W Bazylice A[rchi]katedralnej Msza św. za zmarłych kapłanów archidiecezji. Celebryje bp **Majewski**. Obecni członkowie kongregacji ks[ięży] dziekanów.

Po Mszy św. zapraszam biskupa **Majewskiego** na śniadanie.

10.00. Rozpoczynamy prace kongregacji w sali św. Jana. Zagaja bp **Modzelewski**. O[jciec] **Przybylski**, Z[akon] K[aznodziejski], wygłasza referat na temat Soboru Wat[ykańskiego].

Po przerwie nie byłem obecny na sesji, gdyż pojechałem z [ks.] prał. [Franciszkiem] **Borowcem** do Komendy M[ilicji] O[bywatelskiej], by podjąć nowy dowód osobisty. Byłem przyjęty grzecznie i bardzo szybko załatwiony.

15.00. Podjęto prace, by wysłuchać sprawozdania z Wydziału Finansowego (bp **Majewski**). Ks[iądz] rektor **Miziolek** dzielił się swoimi spostrzeżeniami z prac Seminarium Metrop[olitalnego].

Ks[iądz] prał. Duczyński, oficjał, mówił o sprawach Sądu M[e]t[ro]p[olitalnego].

Wygłaszam dłuższe przemówienie na zakończenie.

17.00. Udajemy się do kaplicy w Domu Prym[asowskim] na *Te Deum*. Wszyscy otrzymują kazanie moje wczorajsze w a[rchi]katedrze.

Przyszła moja siostra, **Stanisława Jaroszowa**, która przechodzi na emeryturę w szkole swojej w Zalesiu D[olnym] k. Piaseczna. Pracowała bardzo wytrwale, jako nauczycielka fizyki. Dziś jest już chora i przedwcześnie zniszczona pracą.

21 września 1962, piątek

Warszawa

Mszy św. nie mam dziś w domu.

9.00. Ks[iądz] **Małej W[itold]**, który otrzymał paszport do Rzymu; pozwalam na dwa miesiące. Resztę uzgodnimy w Rz[ymie]. Proszę, by nikogo tam nie reprezentował, ani mnie, ani archidiecezji, do czego ma skłonność, ale by spokojnie pracował w bibliotekach.

M. Olechowska¹³⁴⁷, katechetka od św. Jakuba, z pantoflami od górala w Bukwinie Tatr[zańskie].

M. Wojnarowska¹³⁴⁸ z Kalisza – dary dla Ojca św.

Ks[iądz] dyr. **Grabowski** z konwiktu ATK – sprawy bieżące i organizacja nowego roku akad[emickiego].

O[jciec] Hieronim **Wyczawski**¹³⁴⁹ OFM, profesor historyk na ATK – praca na ATK. Warto zająć się tzw. naukową literaturą historyczną antykościelną (Tazbir i i[nni]). P[an]

¹³⁴⁷ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹³⁴⁸ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹³⁴⁹ Hieronim Eugeniusz Wyczawski OFM Bern (1918–1993), historyk Kościoła, profesor ATK od 1954, z przerwą 1957–1961, śluby zakonne 1939, święcenia 1941. Od 1945 student, a następnie pracownik naukowy Wydziału Teologii UJ, inicjator *Słownika polskich teologów katolickich*.

Braun nie ma żadnego mandatu ode mnie na prowadzenie prac ekum[enicznych]; robi to w swoim zakresie.

Ks[iądz] prof. **Feicht CM**¹³⁵⁰ ofiarowuje wydawnictwo Ossolineum *Bogurodzicę*, wspaniałe dzieło zbiorowe, owoc długoletnich studiów.

Ks[iądz] Jan **Kuś**¹³⁵¹ CM – nowy dyrektor¹³⁵² s[ió]s[tr] miłosierdzia, prow[incji] chełmińskiej.

Matka **Stefania Wyrzykowska** w sprawie zatwierdzenia uchwał kapituły gen[eralnej] w Laskach.

Ks[iądz] Kaz[imierz] **Romaniuk**, nowe prace biblijne i praca habilitacyjna na KUL. Wyjazd zagranicę w przyszłe wakacje – uzgodniony.

Ks[iądz] prał. **Kumala** z Lubaczowa, nie ma pracy w L[ubaczowie]. Chce się zwrócić do Gorzowa z zapytaniem, czy przydałby się. Nie wnoszę zastrzeżeń.

Ks[iądz] prof. **Kwiatkowski**, proszą o udział w inauguracji, pierwszego października; jestem w Gnieźnie. Poproszę bp. Modzelewskiego o zastępstwo. Misje kan[oniczne] zatwierdzone. Zgłoszeń nowych 21. Sprawę ks. **Nosowskiego**¹³⁵³ ustawiamy tak, że udzielę misji kan[onicznej] na wykłady z religiofilozofii. Ks[iądz] **Hofman** niech jeszcze poczeka. Proszę, by ks. Żywczyński nie był dopuszczany do przewodów habilitacyjnych; takie jest stanowisko Konferencji Ep[iskopatu], dopóki ks. Ż[ywczyński] nie naprawi krzywdy wyrządzonej pamięci ks. kard. Hlonda w [Polskim] *słowniku biograficznym*. A[kademia] T[eologii] K[atolickiej] zajmie się sprawami Soboru, urządzi uroczyste posiedzenie soborowe. Sprawa ks. **Owczarka**, via p. **Kochański**¹³⁵⁴, wróciła do ATK.

¹³⁵⁰ Hieronim Feicht CM (1894–1967), ksiądz, profesor muzykologii. Od 1951 związany z UW, od 1958 kierował tam Katedrą Historii Muzyki. Śluby w zgromadzeniu 1912, święcenia 1917. W 1946 proboszcz parafii we Wrocławiu-Oporowie. W tym samym czasie zdobył habilitację z muzykologii i prowadził zajęcia z niej na Uniwersytecie Wrocławskim. W 1948 zorganizował Państwową Wyższą Szkołę Muzyczną we Wrocławiu i był jej rektorem do 1951. Od 1956 dojeżdżał na KUL, na którym zorganizował Instytut Muzykologii Kościelnej. Uznawany za znawcę historii muzyki kościelnej rangi europejskiej.

¹³⁵¹ Jan Kuś CM (1920–1963), dyrektor sióstr miłosierdzia prowincji chełmińskiej 1962–1963. Śluby zakonne 1938, święcenia 1943, prokurator Śląskiego WSD 1945–1950, dyrektor administracyjny seminarium gorzowskiego 1952–1953, duszpasterz przy kościele Św. Krzyża w Warszawie, wykładowca prawa i homiletyki w Instytucie Misjonarzy 1961–1962. W 1961 skazany na 2,5 roku więzienia, zwolniony po kilku miesiącach.

¹³⁵² W zgromadzeniu sióstr miłosierdzia obowiązuje prawo egzempcji – każdorazowy generał księży misjonarzy św. Wincentego à Paulo jest jednocześnie przełożonym szarytek. Na szczeblu prowincjalnym opiekę duchową nad siostrami sprawuje ksiądz misjonarz, wyznaczony przez przełożonego generalnego jako dyrektor prowincjalny.

¹³⁵³ Jerzy Nosowski (1921–1999), ksiądz, adiunkt w Katedrze Apologetyki i Religioznawstwa ATK 1961–1970, kapelan w Zespole Szkół Sióstr Felicjanek w Marysinie 1962, rezydent w parafii MB Królowej Pokoju na Młocinach 1962–1963. Od 1992 kapłan diecezji warszawsko-praskiej.

¹³⁵⁴ Urzędnik referatu wyznań Stołecznej Rady Narodowej.

Ks[ia]dz [Schletz]¹³⁵⁵, z „Naszej Przeszłości”¹³⁵⁶. Zastrzegłem się przeciwko pisaniu recenzji w stylu niekapłańskim, jak to było z recenzją¹³⁵⁷ o książce ks. Mizgalskiego¹³⁵⁸.

Ks[ia]dz D[onat] Nowicki wręcza nowe rękopisy o sytuacji prawosławia w Polsce.

Ks[ia]dz Zieliński Kazimierz¹³⁵⁹, emeryt z Ratuszowej¹³⁶⁰, w sprawie Soboru Watykańskiego II.

Ks[ia]dz J[erzy] Pawski, był w Bolesławiu¹³⁶¹ i poznał stosunki panujące w tej parafii, opanowanej przez tzw. Kościół narodowy. Ludność należąca do Kościoła narodowego idzie tam, gdzie bliżej. Ze chrztem idą do Kościoła narodowego, a ze ślubem – do Kościoła katolickiego. Chcą się tam modlić, gdzie byli ochrzczeni.

J[erzy] Braun i Jan Hoppe¹³⁶² – ten ostatni po rozmowie z Mons. Poggim w Rzymie. Duszpasterz Polonii w Austrii, ks. Siwek¹³⁶³.

Po obiedzie – praca przy stole, pod kluczem; przygotowanie procesu kan[onicznego] dla *terno* na trzeciego sufragana krakowskiego; przegląd akt procesu kan[onicznego] dla sufragana siedleckiego; przygotowanie akt po procesie kan[onicznym] na sufragana wrocławskiego.

¹³⁵⁵ Alfons Franciszek Schletz CM (1911–1981), założyciel i redaktor naczelny półrocznika „Nasza Przeszłość” 1948–1981, święcenia 1936. Wykładowca w Instytucie Teologicznym w Krakowie 1945–1977. W 1950 pod presją opuścił Kraków i pod nazwiskiem Adam Sosnowski pracował duszpastersko w Chylicach pod Warszawą, Niedwiednicy Kościelnej k. Białegostoku, Zielonce k. Warszawy, styczeń–maj 1956 w kościele Świętego Krzyża w Warszawie. W czerwcu 1956 powrócił do Krakowa i do nazwiska. Kapelan sióstr augustianek w Krakowie 1957–1972, 1969–1972 zbudował dom Instytutu Badań Historii Kultury Kościoła w Polsce i redakcji „Nasza Przeszłość”.

¹³⁵⁶ „Nasza Przeszłość” – półrocznik wydawany w Krakowie 1946–1948 i od 1957 przez Instytut Księża Misjonarzy, poświęcony studiom z dziejów Kościoła i katolickiej kultury w Polsce.

¹³⁵⁷ Chodziło o recenzję pracy księdza Gerarda Mizgalskiego *Podręczna Encyklopedia Muzyki Kościelnej*. Poznań 1959 („Nasza Przeszłość” 1961, t. 14, s. 279–284). Jej autorem był ks. Alfons Schletz.

¹³⁵⁸ Gerard Mizgalski (1907–1977), ksiądz, muzykolog, od 1947 profesor śpiewu kościelnego w seminarium poznańskim, od 1956 dyrektor chóru archikatedry poznańskiej, święcenia 1932. Więzień obozów Gusen i Dachau. Kierownik poznańskiej centrali Caritasu 1946–1950, proboszcz parafii św. Jana Kantego w Poznaniu 1950–1951, wicekanclerz kurii poznańskiej 1951–1956, członek podkomisji Episkopatu Polski ds. muzyki kościelnej. Kanonik gremialny poznańskiej kapituły katedralnej 1962, infułat i dziekan teże 1973, papieski szambelan honorowy 1963.

¹³⁵⁹ Kazimierz Zieliński (1896–1973), ksiądz, emeryt, święcenia 1926, do 1958 kapelan cmentarza Bródnowskiego.

¹³⁶⁰ Na ul. Ratuszowej był Dom Księża Emerytów archidiecezji warszawskiej.

¹³⁶¹ Parafia polskokatolicka powstała w Bolesławiu k. Olkusza (diecezja kielecka) w 1957 w efekcie konfliktu miejscowego proboszcza z wikarym (obydwaj z parafii rzymskokatolickiej). Członkowie Kościoła polskokatolickiego zawłaszczyli dotychczasową świątynię parafialną. Dopiero w 1973 wyrokiem Sądu Najwyższego świątynia, cmentarz i grunty zostały zwrócone Kościołowi rzymskokatolickiemu, a nieprawni jej użytkownicy wybudowali swoją świątynię.

¹³⁶² Jan Władysław Hoppe (1902–1969), dziennikarz, działacz społeczny; poseł 1935–1938; współtwórca konspiracyjnej Unii i jej wiceprezes; wiceprezes SP 1943–1945, uczestnik powstania warszawskiego; aresztowany w 1945 przez NKWD i wywieziony do ZSRR z gen. Fieldorfem „Nilem”, przebywał w łagrze do 1947; po powrocie do kraju ponownie aresztowany w 1949, skazany w 1951 w procesie działaczy SP na dożywotnie więzienie, zwolniony w 1956.

¹³⁶³ Alberyk Józef Siwek OCist (1920–2008), duszpasterz Polaków w zachodniej Austrii 1961–1966, święcenia 1946. Administrator parafii w Henrykowie, dawne opactwo cysterskie (archidiecezja wrocławska) od 1946, w Mogile k. Krakowa do 1951, proboszcz parafii Wąchock 1953–1960. Od 1960 studia filozoficzne w Salzburgu. Po przyjeździe na urlop do Polski w 1966 władze komunistyczne odebrały mu paszport. Proboszcz w Krzeszowie, arch. wrocławska, opat klasztoru Wąchocku 1989–1996, opat klasztoru w Wyższym Brodzie (Vyšší Brod, Czechy) 1997.

19.30. W Bazylice Archikatedralnej odprawiam Mszę św. dla Rzemiosła Warszawskiego, budowniczych ołtarza Bożego Ciała na Krak[owskim] Przedm[ieściu]. Wygłaszam przemówienie ze stopni kaplicy Chrystusa Ukrzyżowanego.

[^a] 20.30. Wizja lokalna budowy organów w katedrze, z prof. **Możdżonkiem**¹³⁶⁴; oglądam wiele prospektów organów zagranicznych.

22 września 1962, sobota

W[arsza]wa – Zawady

7.30. Na Mszy św. dr **Paderewska-Chrościcka**, dr **Masalska** i członkinie Instytutu mgr **Michalska** i mgr **Okońska**, Bohdan **Skąpski**. D[okto]r **Paderewska** informuje o ciężkiej sytuacji siostr w Komańczy¹³⁶⁵. D[okto]r **Masalska** przedstawia projekt referatu z zakresu wychowania seksualnego.

10.00. **Sesja K**[urii] **M**[etropolitalnej] **W**[arszawskiej]. Obecni wszyscy członkowie. Omawiamy sprawy personalne, duszpasterskie, odbudowy katedry i i[nne]. Praca trwa do godz. 13.30.

Z bp. Dąbrowskim – sprawy zakonne. B[isku]pa **Modzelewskiego** upoważniam do prowadzenia spraw ATK w czasie mej nieobecności.

16.00. Wyjazd do **Zawad** na wizytację kanoniczną. Droga od traktu warszawskiego fatalna, ogromne kałuże wody. Lud czeka przed kościołem; jest pogoda. Do bierzmowania około 300 osób; część dzieci wywieziono do W[arsza]wy na wycieczkę, większość czeka na bierzmowanie. Młody proboszcz, ks. Mikołaj **Nowak**¹³⁶⁶, pracuje tu od marca br.; przystąpił do pracy energicznie. Zaczął od porządkowania otoczenia świątyni. Zaniebdanie znać wszędzie. Bierzmuję dzieci i wygłaszam do nich przemówienie. Kończymy błogosławieństwem Najśw[ieźszym] Sakramentem.

Na wieczerzy gawęda z księżmi. Ks[iądz] prał. **Antosiewicz**¹³⁶⁷ prosi o zabranie wikariusza; nie podaje motywów, prócz tego, że jest źle wychowany; proszę, by go wychowywał. Nowy dziekan, ks. **Brejnak**¹³⁶⁸ z Leszna, wchodzi w funkcję. Ceremonie wizytacyjne zawodzą na całego, nikt nie wie, co czynić. Ale spokojnie wszystko wykonaliśmy.

^a *W rękopisie fragment zapisany na marginesie.*

¹³⁶⁴ Stanisław Możdżonek (1907–1983) kompozytor, organista, pedagog w Salezjańskiej Szkole Organistowskiej w Przemysłu 1951–1955, w PSM im. Elsnera 1955–1958. Organista w archikatedrze św. Jana Chrzciciela w Warszawie.

¹³⁶⁵ Klasztor powstał w 1931. W okresie 29 X 1955 – 28 X 1956 był w nim internowany prymas Wyszyński. W latach 60. władze odebrały siostram przyznany wcześniej w ramach reformy rolnej hektar ziemi i niesłusznie wymierzły podatek dochodowy, co pogorszyło stan materialny klasztoru.

¹³⁶⁶ Mikołaj Nowak (1908–1993), ksiądz, proboszcz parafii Zawady 1962–1980, święcenia 1950.

¹³⁶⁷ Stefan Antosiewicz (1885–1979), ksiądz, proboszcz parafii Najświętszej Trójcy w Błoniu 1936–1967, święcenia 1909. Proboszcz parafii Latowicz 1923–1936, kanonik kapituły łowickiej, szambelan papieski.

¹³⁶⁸ Stanisław Brejnak (1899–1978), ksiądz, proboszcz parafii Borzęcin 1954–1963, dziekan leszczyński, święcenia 1933. Proboszcz parafii Łomianki 1941–1954, Leszno 1963–1972.

23 września 1962, niedziela**Zawady – W[arsza]wa**

7.30. Oglądałem świątynię, zniszczoną przez zacieki; cegła ze ścian zewnętrznych odpada, jak twierdzą radni parafialni, na skutek domowego sposobu wyrobienia. Ale całość jest jeszcze piękna; choć zbyt zadrzewiony cmentarz nie daje dostępu słońcu.

8.00. Msza św. dla dzieci i młodzieży. Dzieci śpiewały pieśni maryjne, nawet po podniesieniu. Katechizacja szła bardzo trudno, gdyż dzieci nie wyrwały się do odpowiedzi. Ale przymuszone do odpowiedzi, rozumiały prawdy wiary św. Po katechizacji bierzmowałem przeszło 80 dzieci, wczoraj wywiezione „na wycieczkę” do Warszawy. Rodzice mówią, że dzieci były włóczęgami przez kilka godzin po ulicach, po czym wróciły pociągiem na stację wyjazdową. Furmankami, wśród chłodu i opadów, przywieziono je do domu. Tak wygląda laicyzowanie dzieci katolickich. Sprawy tej dotknąłem w obydwu przemówieniach – do młodzieży i do rodziców.

10.00. Na Mszy św. dla rodziców wygłosiłem przemówienie do licznie przybyłych matek i ojców, na temat VI roku W[ielkiej] N[owenny].

11.30. Sumę odprawił ks[iądz] dziekan **Antosiewicz**, a kazanie wygłosił o[jciec] proboszcz z Niepokalanowa¹³⁶⁹. Po sumie udzieliłem błogosławieństwa wiernym, ale nie mogłem dokończyć przemówienia, gdyż całkowicie odpływał mi głos.

Przed plebanią zebrał się chórek, z 15 osób złożony, który wykonał mszę gregoriańską w czasie sumy. Odśpiewał bez dyrygenta, *Ad multos annos*¹³⁷⁰, otrzymał obrazki i błogosławieństwo.

Wizytację zakończyłem odwiedzeniem służby kościelnej, cmentarza grzebalnego i błogosławieństwem niemowląt.

Opuściłem parafię o godz. 16.30. Przyjazd do domu na godz. 17.15. Droga dojazdowa okropna.

20.00. D[okto]r Janina **Cyranowa** wyjęła mi dwa pierwsze zęby, by zastąpić je koronami. Robi to artystycznie.

24 września 1962, poniedziałek**Warszawa**

7.30. Na Mszy św. s. Teresa **Landy** i s. **Odylla Czarlińska** z Lasek. Dziś przyjechali biskupi mający wyjechać na Sobór, by otrzymać informacje co do paszportów. Sprawy załatwia bp **Choromański**.

Cały dzień pracuję nad przygotowaniem się do Soboru Watyk[kańskiego] II.

¹³⁶⁹ Prawdopodobnie był to o. Izydor Koźbiał OFMConv (1915–1972), gwardian i proboszcz w Niepokalanowie 1956–1965, w zakonie od 1933, święcenia 1939. W Niepokalanowie po aresztowaniu o. Maksymiliana Kolbego, do końca wojny pełnił obowiązki wicegwardiana. Gwardian i proboszcz w Gnieźnie 1950–1956, gwardian w Warszawie 1965–1971, reszta życia w Niepokalanowie.

¹³⁷⁰ *Lac*. Do wielu lat; odpowiednik polskiego „Sto lat”.

25 września 1962 – niedziela

W[arsza]wa – Otwock – W[arsza]wa

Uroczystość patrona stolicy bł. Ładysława^a z Gielniowa¹³⁷¹. Do południa pracuję nad korespondencją.

13.30. W Otwocku, w Księżówce¹³⁷², na dorocznym zebraniu kapituły metrop[olitalnej] w[arszawskiej]. Po wspólnym obiedzie sesja sprawozdawcza kapituły. Jako społeczność kapituła nie przejawia żadnej działalności, nawet katedrą nie interesuje się żywiej; natomiast niemal wszyscy członkowie kapituły biorą żywy udział w centralnym zarządzie archidiecezji i pracują bardzo wydajnie. Właściwie w obecnym składzie kapituły nie ma bezczynnych ludzi, czekających na śmierć. Jest wyjątkowo zgranym ciałem, nie ma także ani sporów, ani frakcji. Jest jedną z nielicznych kapituł w Polsce współpracującą wydatnie z ordynariuszem.

16.00. Powrót do W[arsza]wy.

19.00. U św. Anny, po Mszy św. ku czci błog[osławionego] [Ładysława z Gielniowa] patrona stolicy, wygłaszam kazanie godzinne o Soborze. Przy tej okazji dałem odpowiedź na „Rządowe zamówienie” na Sobór oraz akcji **Frankowskiego**, który rozsyła swój apel „Do Ojców Soborowych”. Kościół św. Anny trzeszczy, ludzie stoją na ulicy. Prawdopodobnie nie brak też i ubowców, bo zbyt dużo młodych panów tłoczy się przy wejściu.

Wspólna wieczerza księży na „górze rektorskiej”. Wspominamy to, co było przed 9 laty, na 2 godziny przed moim aresztowaniem. Upłynęło dziś 9 lat¹³⁷³.

26 września 1962, środa

W[arsza]wa

8.00. Msza św. w Instytucie na ul. Marsa. Schowałem się tutaj, by nieco zebrać myśli przed wyjazdem na Sobór. Modlimy się o zdrowie Ojca św. i za duszę Ojca **Korniłowicza**, którego rocznica imienin dziś przypada.

27 września 1962, czwartek

Warszawa

7.30. Msza św. w kaplicy Instytutu na Marsie. Przyjechał ks. prał. **Padacz** i p. **Stanisław Maciejak**. Po śniadaniu jedziemy do „Romy” na konferencję oficjałów sądów biskupich z całej Polski. Przewodniczy bp **Kałwa**. Witam zebranych i wygłaszam krótkie przemówienie o zadaniach konferencji pracowników sądowych.

^a *W rękopisie: Władysława.*

¹³⁷¹ Bł. Ładysław z Gielniowa (ok. 1440–1504), w zakonie bernardynów od 1462, święcenia kapłańskie ok. 1465, prowincjał polskich bernardynów 1488–1490, 1496–1499, na krótko przed śmiercią został gwardianem w klasztorze warszawskim, wybitny kaznodzieja, beatyfikowany 1750, patron Warszawy 1962.

¹³⁷² Obecnie dom dla księży emerytów diecezji warszawsko-praskiej.

¹³⁷³ Wieczorem, 25 IX 1953, kard. Wyszyński wygłosił kazanie w kościele św. Anny z racji wspomnienia liturgicznego bł. Ładysława z Gielniowa.

10.00. Wracam do Instytutu na Marsa. W dalszym ciągu próba wypoczynku, ustalenie prac instytutu podczas mej nieobecności, z Trio itp.

17.30. Powrót na Miodową.

20.30. B[isku]p Dąbrowski informuje o rozmowie swojej z dyr. **Żabińskim**, który wręczając paszport dla mnie, wypowiedział całą pochwałę na rzecz wielkoduszności rządu, który wysyła prymasa na Sobór. Nie przeszkodziło mu to, by wypowiedzieć wiele zastrzeżeń wobec działalności biskupów, co odbija się ujemnie na informacjach prasy zagranicznej. [Sekretarz]^a **Kliszko**¹³⁷⁴ zaprosił bp. **Klepacza** na rozmowę „o Soborze”. Zastrzegł się przeciwko listowi bp. **Choromańskiego**, który „obraził rząd”, tak że rząd nie jest skłonny dać paszportu biskupowi. Prymas dostał paszport, gdyż „prymas za granicą nie mówi o sprawach wewnętrznych Polski”. To samo, gdy idzie o abp. **Kominka**, nie są skłonni dać paszportu. B[isku]p **Klepacz** musiał przekonywać, że nieobecność arcybiskupa z Wrocławia będzie źle interpretowana przez zagranicę. Mają też zastrzeżenia do bp. **Nowickiego**. Resztę informacji przedstawi bp **Klepacz** we Włocławku, w niedzielę.

Odbywa się zjazd oficjałów; u nas gości ks. oficjał **Zaręba** z Gniezna.

28 września 1962, piątek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. s. **Wacława** z Piwnej; składam jej życzenia imieninowe; omawiamy d[alszy] c[iąg] odbudowy kościoła św. Marcina. Robotnicy zostali zwolnieni. Jest też **Jadwiga Okońska**, z którą omawiam sprawę ks. **Włodzia** O[końskiego], który ma przyjechać do Rz[ymu] i czekać na mnie. Poświęcam obraz dla kaplicy **Czarna Wieś** k. Białegostoku¹³⁷⁵; wiezie go młodzież z Jasnej Góry. Kaplica zastępuje kościół parafialny, który został podpalony przed dwoma laty (przez komunistów). Dziś nie pozwalają budować w 7-tysięcznej parafii nowego kościoła, a kaplicę każą rozebrać. Matka Boża ma być Dziewicą Wspomożycielką.

Ks[iądz] **Orliński**, wik[ariusz] kapitulny arch[idiecezji] lwowskiej (Lubaczów) – w sprawie ks. **Kumali** – pozwolić mu, by wyjechał do innej diecezji.

10.30. Ks[iądz] **Kluz**¹³⁷⁶, po powrocie ze Szwajcarii, Austrii i Rzymu – o swoich kontaktach w ośrodkach prasy katolickiej.

^a W rękopisie: min. (Nie był ministrem, lecz członkiem Biura Politycznego KC PZPR i sekretarzem KC, któremu podlegały sprawy wyznaniowe).

¹³⁷⁴ Zenon Kliszko (1908–1989), członek Biura Politycznego KC PZPR 1957–1970, wicemarszałek Sejmu 1957–1971, najbliższy współpracownik Władysława Gomułki.

¹³⁷⁵ W miejscowości Czarna Wieś Stacja (od 1962 nosi nazwę Czarna Białostocka) należącej do parafii Czarna Wieś Kościelna, w 1960 spłonęła kaplica urządzona z dawnego klubu-czytelnia. W przekonaniu mieszkańców uczyniła to Służba Bezpieczeństwa. Wierni, w tym samym miejscu, z niedopalonych bali, wystawili kaplicę pod wezwaniem M.B. Częstochowskiej. Dopiero w 1973 władze państwowe zgodziły się na budowę kościoła, w 1974 erygowana została parafia pw. Świętej Rodziny.

¹³⁷⁶ Prawdopodobnie to Stanisław Kluz (1914–2011), od 1929 w Towarzystwie Jezusowym, święcenia 1941. Związany z konspiracją WiN, w 1946 nie chcąc narażać zakonu wystąpił z niego i pracował jako prefekt licealny we

Ks[ia]dz prof. **Jakubiec** w sprawie nowego programu dla egzaminów biblijnych; wprowadzenie *Sacra pagina*¹³⁷⁷ w „W[iadomościach] A[rchidiecezjalnych] W[arszawskich]”; proszę, by sprawy omawiał z bp. **Modzelewskim** i ks. inf. **Mystkowskim**.

Ks[ia]dz **Strękowski**¹³⁷⁸ w sprawie nowej placówki swej pracy parafialnej.

Ks[ia]dz **Bojański**¹³⁷⁹ w sprawie dalszych studiów w Aninie; chciałby dalej studiować w Wiedniu lub w Rzymie. Wyrażam zgodę na te plany.

Ks[ia]dz D[on]at **Nowicki**, zestawienie akcji antysoborowej Cerkwi Prawosławnej.

Delegacja z **Baniochy**¹³⁸⁰, z prośbą o pozostawienie ks. **Osmólskiego**; ma charakter przyzwoitości wobec księdza, budującego kościoł.

Delegacja oficjałów, obradujących w „Romie”: ks. **Duczyński**, ks. **Szafrański** z Włocławka, ks. H[enryk] **Kwieciński** z Lublina¹³⁸¹. Są zadowoleni z prac, stwierdzają podniesienie się poziomu obrad i konferencji.

Ks[ia]dz **Pawski Jerzy** w związku ze sprawami Kościoła Narodowego¹³⁸².

Ks[ia]dz A[ntoni] **Hlond**¹³⁸³, brat kardynała prymasa – opuszcza Pęchery (Łbiska) i udaje się do Czerwińska na stały pobyt.

Ks[ia]dz prał[at] **Podbielski**, przynosi różne „kamienie życia” i środki przeciw starości. Składa gobelin, jako dar dla Domu Prym[asowskiego].

B[isku]p Dąbrowski w sprawie przewiezienia koron Matki Bożej Jasnogórskiej do Rzymu. Podpisuję petycję do Urzędu Ceł o pozwolenie na czasowe przewiezienie koron.

14.30. D[ok]to[r] **Cyranowa** kończy sprawę moich zębów.

Wrocławiu, w Świdnicy i duszpasterz akademicki we Wrocławiu. Współpracownik „Tygodnika Powszechnego”. Od 1965 duszpasterz akademicki w Wiedniu.

¹³⁷⁷ *Lac*. święta stronica (karta).

¹³⁷⁸ Tadeusz Strękowski (ur. 1919), wikariusz tymczasowy parafii Wszystkich Świętych w Warszawie 1962, święcenia 1950. Wikariusz parafii Świętej Trójcy w Kobyłce 1950–1953, MB Loretańskiej 1957–1960, św. Teresy w Warszawie 1960–1962, proboszcz parafii Grochów 1962–1966, administrator parafii MB Królowej Polski w Otwocku 1966–1972, wikariusz parafii św. Floriana w Warszawie 1972. Wyjechał do USA i słuch po nim zaginął.

¹³⁷⁹ Tomasz Bojański (1926–1982), ksiądz, wikariusz parafii Anin 1959–1962, święcenia 1950. Kapelan siostr Rodziny Maryi w Aninie 1962–1963, wykładowca śpiewu liturgicznego w WMSD 1963, wikariusz parafii św. Zygmunta w Warszawie 1963–1964, parafii archikatedralnej 1964–1966, rezydent przy kościele św. Marcina 1966–1967, wikariusz przy kościele św. Marcina 1967–1982.

¹³⁸⁰ Parafia pod wezwaniem NMP Królowej Polski, leżąca w gminie Góra Kalwaria, erygowana w 1952. Budowa kościoła zaczęła się dopiero – z powodu sprzeciwu władz – w 1960. Rozpoczął ją i do 1963 prowadził ks. Wiesław Osmólski.

¹³⁸¹ Henryk Kwieciński (1905–1972), ksiądz, wiceoficjał sądu kościelnego w Lublinie 1941–1972, święcenia 1927. Pracownik sądu biskupiego w Lublinie od 1930. Szambelan papieski z nominacji Jana XXIII. Za zasługi w walce o pokój odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi w 1951.

¹³⁸² Polskokatolickiego.

¹³⁸³ Antoni Hlond SDB, ze względu na brata przyjął nazwisko Chlondowski (1884–1963), kompozytor muzyki sakralnej, święcenia 1909 w Lublanie (obecnie Słowenia). Kierownik Szkoły Organistów w Przemyślu 1916–1918, dyrektor Zakładu Salezjańskiego 1918–1924, inspektor prowincji polskiej 1925–1930, proboszcz i dyrektor przy Bazylice Serca Jezusowego na Pradze 1931–1940?, od 1940 w Wólce Pęcherskiej, a od 1950 w Pęcherach na terenie parafii Jazgarzew, kapelan siostr miłosierdzia w Wólce (pod nazwiskiem Józef Michalski), autor m.in. 400 łacińskich i polskich mszy.

16.00. Krystyna **Sierpińska**¹³⁸⁴, córka śp. Janiny Myszkowskiej¹³⁸⁵.

16.30. Dyrektor **Kleczkowski**¹³⁸⁶ i dr **Sitkowski**¹³⁸⁷ ze szpitala s[io]s[tr] elżbietanek¹³⁸⁸ – składają album urządzeń rentgenologicznych w szpitalu sióstr, nabytych z moją pomocą przez NCWC za cenę c[irca]¹³⁸⁹ 70 tysięcy dolarów. Proszą o dalszą pomoc, którą obiecuję.

19.00. W k[ości]le św. **Michała**, po Mszy św. wygłaszam kazanie o Matce Bożej i wprowadzam Obraz M[atki] Bożej Częstochowskiej do kaplicy. Wielki udział wiernych. Spotkanie z młodzieżą w zakrystii. Oglądam kościół dolny, wspaniałe pomieszczenie na szkołę katechetyczną.

29 września 1962, sobota

W[arsza]wa – Włocławek

Po Mszy św. Halina D[oria] **Dernałowicz** w sprawach Instytutów, po rozmowie z kard. **Larraona**; proszę, by tych spraw nie poruszać w Rz[ymie], gdyż tam są należyście poinformowani.

D[okto]r I[rena] **Giżycka**, po przeprowadzonych w Laskach rekolekcjach dla nieuleczalnie chorych; dały wynik b[ardzo] dobry; były dobrą szkołą dla młodych akademikzek.

S[iostra] **Maria** [Pietkiewicz SM] z Kamionka.

B[ohdan] **Skąpski**, z zamiarem przeniesienia się do Lasek, wskutek trudności domowych.

9.30. B[isku]p Dąbrowski – w sprawie koron jasnogórskich; władze Min[isterstwa] Kultury nie wnoszą sprzeciwu, gdyż nie uważają koron za zabytkowe. Pozostają sprawy dewizowe, co zależy od władz celnych. Dyr[ektor] **Czyżewski**¹³⁹⁰ nie ma zasadniczych zastrzeżeń, jednak jest zdania, że należy złożyć kaucję. B[isku]p D[ąbrowski] zdołał

¹³⁸⁴ Krystyna Sierpińska z d. Myszkowska (ur. 1925), sanitariuszka, pseud. „Marzenka”, w batalionie AK „Kiliński” w powstaniu warszawskim, znajoma ks. prymasa od czasów włocławskich. Jedną z bohaterek książki Anny Herbach *Dziewczyny z Powstania* (Kraków 2014).

¹³⁸⁵ Myszkowscy, ziemianie z Kujaw, przed II wojną mieszkali we Włocławku – stąd znajomość z ks. Wyszyńskim. Janina Myszkowska z d. Kazimirska (1895–1941), zmarła w Warszawie, dokąd przeniosła się z dziećmi po aresztowaniu męża Juliana (1893–1940), do 1939 dyrektora Banku Handlowego Zbożowego we Włocławku, więźnia Dachau. Zginął w Mauthausen.

¹³⁸⁶ Bogdan Marian Kleczkowski (1924–1985), lekarz, internista, specjalista w zakresie organizacji ochrony zdrowia, ordynator Oddziału Chorób Wewnętrznych i dyrektor Szpitala Miejskiego nr 6 (nazwa upaństwowionego szpitala ss. elżbietanek w Warszawie) 1960–1965.

¹³⁸⁷ Wacław Stanisław Sitkowski (1924–2010), profesor nauk medycznych, Jeden z pionierów polskiej kardiologii. W 1962 kierownik pracowni rentgenologicznej w szpitalu sióstr elżbietanek.

¹³⁸⁸ Szpital przy ul. Goszczyńskiego w Warszawie powstał staraniem sióstr elżbietanek 1929–1931 jako szpital pw. św. Antoniego. Niemal całkowicie zniszczony przez Niemców po powstaniu warszawskim, został odbudowany przez zakon, ale w rok po otwarciu upaństwowiony. Siostry definitywnie usunięto w 1954. Po 1989 zakon odzyskał prawo własności do budynku. W 2006 szpital zakończył działalność. W 2013 otworzono jako szpital św. Elżbiety – Mokotowskie Centrum Medyczne.

¹³⁸⁹ Łac. około.

¹³⁹⁰ Zygmunt Czyżewski (1902–2001), prezes Głównego Urzędu Cei 1947–1952. Zwolniony na fali czystek stalinowskich. W 1957 powołany na stanowisko wiceprezesa Centralnego Zarządu Cei, a następnie wiceprezesa Głównego Urzędu Cei. Pełnił tę funkcję do 1968.

wytłumaczyć dyrektorowi C[zyżewskiemu], że kaucja byłaby rzeczą niepoważną, gdyż sam prymas swoją osobą daje gwarancję, że korony wróca.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Obecni wszyscy członkowie sesji.

13.40. Imieninowy obiad dla ks. **Hieronima** Goździewicza. Obecni goście: bp **Modzelewski**, bp **Dąbrowski**, ks. oficjał **Duczyński**, ks. K[azimierz] **Dankowski**, ks. prał. **Czarnecki** ze Służewa, ks. J[an] **Michalski** z Gniezna.

15.15. Wyjazd do Włocławka na zakończenie „Dni Maryjnych”, z bp. Dąbrowskim i prał. **Padaczem**.

16.15. Zatrzymanie w Sochaczewie, by doręczyć pomoc ks. prał. **Dejcińskiemu** na budowę kościoła. Odwiedzam swego siostrzeńca, ks. Włodzimierza Sułka, wikariusza w S[ochaczewie].

16.45. W dalszą drogę, przez Gostynin.

18.00. We Włocławku, w domu biskupim. Właśnie biskupi wybierają się do [kościoła] św. Stanisława B[isku]pa, na uroczystości. Odwiedza mnie delegacja kapituły: prałat **Kunka**¹³⁹¹, jeszcze mój profesor w sem[inarium] i ks. kan. J[an Paweł] **Grajnert**¹³⁹², mój uczeń. Wspólna wieczerza z prał. **Leśniewskim**¹³⁹³ z Sieradza.

30 września 1962, niedziela

Włocławek

8.00. W kaplicy biskupiej odprawiam Mszę św. dla siostr [z] miasta i przyjezdnych, po czym wygłaszam do nich krótkie przemówienie.

10.30. W bazylice katedralnej, po Mszy św. bp. **Pawłowski**, wygłaszam przemówienie do inteligencji i młodzieży starszej. Cała bazylika jest przybrana sztandarami prymasów, którzy ze stolicy włocławskiej przeszli na stolicę gnieźnieńską.

¹³⁹¹ Bolesław Kunka (1889–1969), ksiądz, wikariusz generalny diecezji włocławskiej 1958–1963, święcenia 1914. Profesor i wicerektor seminarium duchownego we Włocławku 1919–1932, kanclerz kurii włocławskiej 1932–1939, 1946–1947, więzień obozu w Dachau, po powrocie do Polski proboszcz parafii Chodecz 1945–1948, Izbica Kujawska 1952–1956, katedralnej 1956–1961. Członek kapituły katedralnej 1928–1964, prałat papieski 1947.

¹³⁹² Jan Paweł Grajnert (1909–1987), proboszcz parafii katedralnej we Włocławku 1961–1984, święcenia 1932. Kapelan biskupa włocławskiego Karola Radońskiego 1938–1950, z którym czas II wojny światowej przeżył poza Polską. Kanclerz kurii włocławskiej 1946–1952, więziony przez władze komunistyczne 1952–1955, wikariusz generalny diecezji włocławskiej 1971–1976. Członek kapituły katedralnej od 1947. Prałat papieski 1971.

¹³⁹³ Apolinary Leśniewski (1890 lub 1891–1984), proboszcz parafii Wszystkich Świętych w Sieradzu 1945–1983, święcenia 1920. Wykładowca nauk przyrodniczych we włocławskim seminarium duchownym, Liceum im. Piusa X i gimnazjum żeńskim J. Steinbokówny 1922–1926. Dyrektor Liceum im. Długosza 1926–1932. Duszpasterz Polaków we Francji 1932–1934. Wizytator w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświaty Publicznej 1934 – I IX 1939. Kapelan w powstaniu warszawskim. Więziony przez władze komunistyczne 1950–1952. Protonotariusz apostolski od 1963.

12.15. Członkinie Instytutu Prymasowskiego, które pracują we Włocławku (mgr Wiśniewska¹³⁹⁴, mgr W[anda] Meyer¹³⁹⁵) z koleżankami, które przyjechały na pomoc i urządziły objazdową wystawę maryjną – odwiedzają mnie.

15.00. Po obiedzie w domu biskupim, przychodzi 8-osobowa delegacja z Przedcza, ze swoim proboszczem¹³⁹⁶, i pozdrawia mnie, jako swojego byłego wikariusza. Pracowałem w Przedczu od 1 listopada 1930 do 1 września 1931 r. Bardzo zręczne przemówienie wygłosił młody mężczyzna. Darowali mi album zdjęć fotograficznych z kościoła przedeckiego.

15.30. Delegacja robotników z dawnych Chrześcijańskich Związków Zawodowych, z **Zawadzki**¹³⁹⁷ i **E. Pasińskim**¹³⁹⁸ na czele. Przemawia **Zawadzki**, ciekawy człowiek, chory od dawna na płuca, bodaj żyjący o jednym płucu, który „chciał iść” na Germana” w 1939 r. On to toczył boje w obronie komunistów, przed nowymi radami fabrycznymi w 1945 r., po objęciu władzy przez PPR. Nazywał nowych władców „kapitalistami”, gdyż krzywdzili ludzi wracających do fabryki z obozów koncentracyjnych. Mówił wtedy: „wy są komunisty, a ja chrześcijan; ale ja chrześcijan bronię brata komunistę przed wami, bo wy dziś zostali się za kapitalistów”.

16.00. Odwiedzam chorego bp. Fr[anciszka] **Korszyńskiego**, który po zapaleniu płuc dochodzi do zdrowia, zagrożony zawałem. Rozmawiamy godzinę. Spotykam tu bp. **Klepacza** i bp. **Czajkę**.

17.15. W domu b[isku]pim działwa i młodzież kujawska przedstawia piękne sceny „miesiące maryjnych” z pieśni ludowej kujawskiej. Wygląda to b[ardzo] miło.

18.00. Pochód biskupów do katedry ciemną ulicą Gdańską. Jest tak wiele ludzi, że przejście przez ulice jest bardzo trudne, a dostanie się do katedry niemal niemożliwe.

W katedrze abp **Baraniak** odprawia Mszę św., a bp **Pawłowski** wygłasza długie kazanie i oddaje diecezję Matce Najśw[iętszej]. Po Mszy św. przemawiam z ambony, krócej niż zamierałem, gdyż bp Pawłowski przemawiał niemal godzinę. Uroczystość kończy się wspólnym błogosławieństwem i Apelem Jasnogórskim. Wspaniale wychodzi chór. Katedra jest przyozdobiona sztandarami herbowymi 17 biskupów kujawskich, którzy z Włocławka przeszli na stolicę prymasowską w Gnieźnie.

^a *W rękopisie: nieść.*

¹³⁹⁴ Zofia Wiśniewska (1920–2010), członkini Instytutu Prymasowskiego.

¹³⁹⁵ Wanda Meyer (1926–2017), członkini Instytutu Prymasowskiego. Wieloletnia pracownica duszpasterstwa w diecezji włocławskiej oraz ośrodka duszpasterskiego dla kapłanów, prowadzonego przez Instytut na Jasnej Górze. Uczestniczka powstania warszawskiego, pseud. „Dzida”.

¹³⁹⁶ Józef Malkiewicz, właściwe nazwisko – Władysław Matus (1888–1993), ksiądz, proboszcz parafii Przedecz 1960–1970, święcenia 1913. Budowniczy kościoła św. Elżbiety we Lwowie, poseł 1922–1928, w 1945 przewodniczący Zarządu Głównego SN. W 1946 w obawie przed aresztowaniem zmienił nazwisko, a w 1947 przeniósł się do diecezji włocławskiej. Proboszcz parafii Bobrowniki 1947–1960. Po 1970 rezydent w Przedczu i w Ostrowąsie. Kanonik honorowy lwowskiej kapituły metropolitalnej 1934; kapelan honorowy papieski 1986. Protonotariusz apostolski 1990. Odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski 6 IV 1993.

¹³⁹⁷ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹³⁹⁸ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

Wracamy do domu biskupiego wśród wielkich rzesz ludu, których nie zmniejszyły nawet typowe „imprezy”, organizowane dla odciążenia ludzi od uroczystości kościelnych.

20.15. W seminarium diec[ezjalnym] wieczerza dla biskupów i wszystkich księży biorących udział w uroczystościach. Przemawia bp **Pawłowski** i ja. Ks[iaźdz] dyr. **Chudy** wyświetla 10-minutowy film barwny z uroczystości młodzieżowych na Jasnej Górze (26 sierpnia)^a. Wypadł pięknie. Wracamy do domu b[isku]piego.

21.30. Rozmowa z bp. **Klepaczem** o jego spotkaniu z wicemarszałkiem^b **Kliszką**. Rozmowa była z inicjatywy marszałka **Kliszki**. Dotyczyła spraw ogólnych, „atmosfery” i wyjazdu biskupów na Sobór. Nie obyło się bez napaści na wystąpienia biskupów, a zwłaszcza Prymasa. B[isku]p **Klepacz** był dość oszczędny w informowaniu o rozmowie; może nie przywiązywał do niej większej wagi. Otrzymał od ręki paszport do Rzymu.

22.15. Ar[cy]b[isku]p **Baraniak**, przed wyjazdem do Poznania.

^a W rękopisie: 25 VIII.

^b W rękopisie: v-marszałkiem

PAŹDZIERNIK

1 października 1962, poniedziałek

Włocławek – Gniezno

7.00. W seminarium diec[ezjalnym] odprawiam Mszę św. i wygłaszam przemówienie. Asystują ks. rektor **Andrzejewski**¹³⁹⁹ i ks. **Dudek**¹⁴⁰⁰. Obecny jest bp **Pawłowski** i profesorem. Śniadanie w refektarzu profesorskim. Gawędzimy dość długo, wspominając kleryckie czasy. Przychodzą siostry z gospodarstwa¹⁴⁰¹ i otrzymują błogosławieństwo. Zwiedzam bibliotekę, zreorganizowaną po wojnie pod kierunkiem ks. dyr. **Tyburskiego**¹⁴⁰². Żegnamy seminarium i udajemy się do bp. **Korszyńskiego**. Zabawiam tu godzinę. Biskup wstał.

W drodze powrotnej zwiedzam wystawę maryjną; objazdową, w kaplicy Matki Bożej w katedrze¹⁴⁰³. Oprowadza ks. kan. **Grajnert** i ks. **Łassa**¹⁴⁰⁴. Zorganizowały ją członkinie Instytutu Prymasowskiego – mgr Z[ofia] **Wiśniewska** i mgr Wanda **Meyer**.

11.30. Żegnam bp. Pawłowskiego i wyjeżdżam do Gniezna. Krótka wizyta u sióstr¹⁴⁰⁵ przy ul. Orlej.

13.15. Jesteśmy w Gnieźnie.

16.00. Ks[iądz] Jan **Zaręba** w sprawie zgrom[adzenia] s[ió]s[tr] franciszkanek w B[y]dg[oszczy] i sióstr pleszewskich.

16.30. B[isku]p **Bernacki**, sprawy personalne w diecezji, lista translokacji wikariuszów.

17.30. Ks[iądz] **Degórski**¹⁴⁰⁶ z Jarocina w sprawie podziału parafii; wyraża całkowitą uległość wobec planów kurialnych.

¹³⁹⁹ Leon Andrzejewski (1907–1965), rektor WSD we Włocławku 1952–1965, święcenia 1930. Wykładowca teologii dogmatycznej w WSD we Włocławku 1939–1965. Więzień obozu w Dachau. Wicerektor WSD 1946–1952. Kanonik kapituły katedralnej 1949, szambelan honorowy papieski 1962, prałat domowy papieski 1963.

¹⁴⁰⁰ Wincenty Dudek (1908–1978), profesor teologii fundamentalnej w WSD we Włocławku 1952–1977, wicerektor 1957–1965, święcenia 1933. Redaktor naczelny „Ateneum Kapłańskiego” 1975–1978. Kanonik kapituły katedralnej 1958. Kapelan honorowy papieski 1976.

¹⁴⁰¹ W seminarium włocławskim pracowały siostry służki Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej.

¹⁴⁰² Zygmunt Tyburski (1907–1967), dyrektor Biblioteki Seminarium Duchownego we Włocławku 1953–1967, święcenia 1933, więzień obozu koncentracyjnego w Dachau.

¹⁴⁰³ W tej kaplicy kard. Wyszyński, w 1924 roku otrzymał święcenia kapłańskie.

¹⁴⁰⁴ Antoni Łassa (1928–2015), ksiądz, kierownik Wyd. Duszpasterskiego kurii włocławskiej 1960–1970, święcenia 1954, proboszcz parafii św. Wojciecha w Koninie 1970–1977, budowniczy kościoła i pierwszy proboszcz parafii św. Maksymiliana Kolbego w Koninie 1977–2003. Infułat 2002.

¹⁴⁰⁵ Włocławek. Dom generalny Zgromadzenia Sióstr „Wspólnej Pracy” od Niepokalanej Maryi.

¹⁴⁰⁶ Edward Degórski (1905–1981), ksiądz, proboszcz parafii św. Marcina w Jarocinie 1945–1981, święcenia 1929, dziekan jarociński, szambelan papieski.

18.00. B[isku]p J[an] **Czerniak** – w sprawie uprawnień na czas nieobecności mojej w Gnieźnie z racji wyjazdu na Sobór Wat[ykański].

18.30. Przyjechały z Instytutu Pry[masowskiego] mgr M[aria] **Okońska** i Krystyna **Szajer**, by przygotować teksty przemówień dla księży dziekanów, które dziś będą głoszone w bazylice.

19.00. Do bazyliki. W hallu Domu Prymasowskiego oczekują małe dzieci, młodzież z Polskiej Wsi¹⁴⁰⁷ i przedstawiciele parafii gnieźnieńskich; wypowiadają swoje życzenia na podróż do Rzymu. Ingres do bazyliki. Obecna jest cała kapituła pry[masowska] i kolegiacka^a kruszwicka, wszyscy dziekani z diecezji i duchowieństwo miasta i okolicy. Wchodzimy *per portam regiam*¹⁴⁰⁸, gdyż główna nawa jest ogrodzona wysoko, ze względów bezpieczeństwa; [b] jest tam głęboki wykop dla prac archeologicznych i przesklepienia.

Celebrę pontyfikalną odprawia bp Jan **Czerniak**, poprzedzając ją przemówieniem. Przypomina, że szereg prymasów już jeździło z Gniezna na Sobory, jak abp H[enryk] **Kietlicz**¹⁴⁰⁹, abp **Trąba**¹⁴¹⁰, który z Soboru w Konstancji wrócił jako prymas P[olski], czy **abp** [c] **Łaski**¹⁴¹¹, który na Soborze otrzymał tytuł legata urodzonego, czy więzień Kulturkampfu – abp **Ledóchowski**¹⁴¹²; prymas P[olski]¹⁴¹³ – też więzień [–] komunizmu – jest piątym arcybiskupem gnieźnieńskim, który jedzie na Sobór Powszechny.

Po [d] odśpiewaniu I części *Bogurodzicy* [e] w czasie Mszy św. wygłosiłem kazanie o Soborze Wat[ykańskim] II. Po celebrze odśpiewano drugą część pieśni *Bogurodzica*”, [f] antyfonę *Per merita S. Adalberti*¹⁴¹⁴. Ks[iądz] kan. **Raiter** odczytał modlitwę do św. Wojciecha. Apelem Jasnogórskim zakończyliśmy modlitwę wstępną Soborową. W drodze powrotnej wielkie rzesze gnieźnian wypowiadały słowa pożegnania.

W Domu Prymasowskim kilku księży z kapituły pozostało na [g] wieczery.

^a W rękopisie: kolegialna.

^b W rękopisie skreślenie: gdyż.

^c W rękopisie skreślenie: Ledóchowski.

^d W rękopisie skreślenie: przed Mszą św.

^e W rękopisie skreślenie: chór zaintonował naprz.

^f W rękopisie skreślenie: hymn.

^g W rękopisie skreślenie: obiedzie.

¹⁴⁰⁷ Ze szkoły prowadzonej przez siostry Sacré Coeur.

¹⁴⁰⁸ Łac. przez drzwi królewskie.

¹⁴⁰⁹ Henryk Kietlicz (ok. 1150–1219), prawdopodobnie z pochodzenia Czech, arcybiskup metropolita gnieźnieński 1207–1219. Ojciec Soboru Laterańskiego IV.

¹⁴¹⁰ Mikołaj Trąba (ok. 1358–1422), ostatni arcybiskup halicki 1410–1412, arcybiskup gnieźnieński 1412–1422, prymas Polski od 1417. Przewodniczący delegacji polskiej na Sobór w Konstancji 1414.

¹⁴¹¹ Jan Łaski (ok. 1456–1531), święcenia kapłańskie ok. 1471, koadiutor arcybiskupa gnieźnieńskiego 1508–1510, święcenia biskupie 1510, arcybiskup gnieźnieński prymas Polski 1510–1531. Uzyskał dla stolicy gnieźnieńskiej godność stałego legata papieskiego 1515. Uczestnik Soboru Laterańskiego IV.

¹⁴¹² Mieczysław Halka Ledóchowski (1822–1902), święcenia kapłańskie 1845, biskupie 1861, delegat apostolski w krajach Ameryki Południowej 1856–1861, arcybiskup tytularny Thebae 1861–1866, nuncjusz apostolski w Belgii 1861–1866, arcybiskup gnieźnieński i poznański 1861–1896, kardynał od 1875 – w czasie uwięzienia w Ostrowie Wlkp. Prefekt Kongregacji Rozkrzewiania Wiary od 1892. Uczestnik Soboru Watykańskiego I.

¹⁴¹³ Chodzi o prymasa Stefana Wyszyńskiego.

¹⁴¹⁴ Łac. Przez zasługi św. Wojciecha.

2 października 1962, wtorek

Gniezno

7.30. Msza św. w domu. Po śniadaniu poprawiam tekst wczorajszego przemówienia w bazylice, ściągnięty w nocy z magnetofonu. Pragniemy doręczyć go ks[ieżom] dziekanom dziś jeszcze.

9.00. W Seminarium Arc[y]b[isku]pim odbywa się konferencja ks[ięzy] dziekanów. Zagajam spotkanie, podkreślając, że nad tym okresem pracy duszpasterskiej unosi się Sobór. Mobilizacja modlitwy za dobro Soboru jest najpilniejszym zadaniem pracy duszpasterskiej. Ks[iądz] prał. **Fręsko** omawia stronę duszpasterską „Czuwania Soborowego z Maryją Jasnogórską”; informuję o „Oświadczeniu soborowym rządu” i o odpowiedzi Episkopatu rządowi. Ks[iądz] dziekan **Budniak**¹⁴¹⁵ wygłasza dobry referat o duszpasterstwie VI roku W[ielkiej] N[owenn]y, a ks. kan. **Raiter** mówi o nauczaniu katechetycznym w VI roku W[ielkiej] N[owenny]. Długa dyskusja nad katechizacją przedmałżeńską. W punkcie – zagadnienia diecezjalne – omówiono sprawy duszpasterskie, katechetyczne, seminaryjne, zakonne i majątkowe. Więcej uwagi poświęcono sytuacji materialnej Seminarium Arc[y]b[isku]piego. Są duże zaległości *seminaristicum*; nadto zadłużenie powstaje i stąd, że wyświęceni księża nie regulują długów zaciągniętych wobec sem[inarium]. Na zakończenie omówiłem sytuację K[ości]ła w Polsce, zwłaszcza programowanie partyjne walki antyreligijnej (polityka represyjno-podatkowa), charakter tej walki dziś itp. Sesja zakończyła się o godz. 14.00. Wspólny obiad.

15.00. Inauguracja roku akad[emickiego] w Seminarium Arc[y]b[isku]pim. Obecni wszyscy profesorowie. Wstępne słowo wypowiada ks. rektor **Pacyna**. Referat o psychoanalizie w nauce katolickiej głosi ks. prof. dr **Więckowski**. Kończę inaugurację słowem pasterskim.

17.00. Wspólny podwieczorek profesorów sem[inarium]. W drodze powrotnej oglądam postęp prac nad przesklepieniem w katedrze. Jest pomyślny.

Pracuję nad korespondencją kurialną.

19.00. Przyjeżdża **abp Baraniak**; przychodzi kapituła m[e]t[ro]p[olitalna] na pożegnalną wieczerzę. Inf[ułat] **Durzyński** wygłasza przemówienie, na które odpowiadam pochwałą kapituły.

Po wieczerzy rozmowa z **abp. B[araniakiem]**. Dotąd nie ma paszportu, ale jest nadzieja. Wyjeżdża do Poznania.

3 października 1962, środa

Gniezno – W[arsza]wa

7.00. W Seminarium Arc[y]b[isku]pim odprawiam Mszę św. dla alumnów i wygłaszam przemówienie. Śniadanie z profesorami.

¹⁴¹⁵ Roman Budniak (1913–2004), ksiądz, proboszcz parafii Wysoka 1945–1986, dziekan dekanatu białogórskiego 1961–1986, święcenia 1938, więzień obozów koncentracyjnych 1939–1945.

9.15. Zbierają się pracownicy kurialni. Żegnamy się. Oddaję opiekę nad archidiecezją bp. **Czerniakowi**, który otrzymał odpowiednie uprawnienia.

9.30. Wyjazd do W[arsza]wy z ks. dr. **Padaczem**.

12.45. W W[arsza]wie. Ks[iądz] kan. **Goździewicz** informuje o przebiegu prac przygotowawczych do wyjazdu. Jest 12 biskupów, zgłoszonych do wagonu, na wyjazd. Rzecz znamienna, że sufragani, którzy nie prosili o paszporty, już je mają, a ich ordynariusze jeszcze nie (abp Kominek – [bp] Wronka).

15.00. Moje siostra Julia i s[iost]ra Stanisława, z pożegnaniem.

18.00. Poświęcam obraz Matki B[ożej] Częstochowskiej dla ks[ięży] **orionistów**; ma on odwiedzić domy zgromadzenia.

Delegacja siostr zakonnych wręcza adres do Ojca św., na sobór, i lampkę Czuwania Soborowego.

4 października 1962, czwartek

Warszawa

8.00. W Instytucie Prym[asowskim] przy ul.^a Marsa odprawiam Mszę św. pożegnalną i wygłaszam krótkie przemówienie o zadaniach członkiń Instytutu w okresie Soboru – otoczyć opieką modlitwy Głowę Kościoła.

11.00. Powrót na Miodową.

11.15. K[onstanty] Turowski z KUL.

11.30. Ks[iądz] prof. **Smoleń** wręcza album ikonograficzny, dotyczący sztuki maryjnej w Polsce, dla Ojca św. oraz szereg artykułów o sztuce religijnej w Polsce dla „Oss[ervatore] Rom[ano]”.

13.30. Obiad imieninowy dla ks. Fr[anciszka] **Borowca** i ks. Fr[anciszka] **Olszewskiego**. Krótkie przemówienie.

15.00. W Łaskach na grobie Ojca **Kornilowicza** i Matki **Czackiej**. Krótkie spotkanie ze starszą Laskowską.

17.00. Powrót do domu. Wiadomość, że rząd odmówił pozwolenia przewiezienia koron M[atki] B[ożej] Jasnogórskiej do Rzymu, by otrzymać błogosławieństwo Jana XXIII. Władze nie mogą zrozumieć „sensu” tej wyprawy. Może upatrują w tym jakąś symbolikę polityczną.

Przychodzi o. **Anzelm**, przeor Jasnej Góry, i bp **Dąbrowski**. Są wzburzeni. Proszę, by zaufali. Bóg może okazać swoją łaskę inaczej niż przez korony. Łatwo się zgodzić, to znaczy zwyciężyć – bo idzie o Moc Bożą.

18.00. W Bazylice Archikatedralnej św. Jana – pożegnanie z Warszawą. B[isku]p **Modzelewski** wygłasza wstępne przemówienie, po czym odprawia Mszę św. Po Mszy św.

^a W rękopisie: Al.

wyłaszam przemówienie o modlitwie na rzecz Soboru. Do tronu przychodzą małe **dzieci W[arsza]wy** z życzeniami i kwiatami. W stallach siedzą posłowie na Sejm z Klubu „Znak”. Jerzy **Zawieyski** wyłasza przez mikrofon życzenia w imieniu^a parafian św. Jana i Klubu „Znak”. Udzielam błogosławieństwa. Katedra „pęka” od tłoku; wychodzimy przez drzwi główne. Ulica Świętojańska^b zatłoczona.

20.15. Na wieczerzy bp **Modzelewski** i dr **Ozimowski**.

5 października 1962, piątek

Warszawa – Rzym

7.30. Na Mszy św. lekarze warszawscy, siostry zakonne elżbietanki z naprzeciwka, Instytut Prymasowski, **Jerzy Zawieyski**, doc. **Chrościcki** z żoną, dr **Cyranowa**, prof. **Kossakowska** i w[ielu] i[nnych]. Po Mszy św. wyłaszam słowo Boże. Na śniadaniu zostaje J[erzy] **Zawieyski**.

9.00. Przyjeżdża abp **Kominek** z bp. **Wronką**. Obydwaj byli na liście wyjeżdżających na Sobór. B[isku]p **Wronka** otrzymał paszport, ar[cy]b[isku]p – nie. Przychodzi bp **Choromański**. Krótka narada. Ustalam zasady: 1) wyjeżdżają ci biskupi, którzy są na liście złożonej rządowi; 2) w razie, gdy sufragan otrzymuje paszport, a ordynariusz zgłoszony nie, bp sufragan nie jedzie, dopóki ordynariusz nie otrzyma paszportu; 3) w wypadku, gdy paszport otrzymuje biskup niezgłoszony, też rezygnuje, gdyż przyjęcie paszportu równałoby się desygnacji przez rząd na Sobór; 4) w wypadku Wrocławia bp **Wronka** nie powinien korzystać z paszportu, dopóki abp **Kominek** nie dostanie paszportu.

Postanowiliśmy wysłać depesz do Wł[adysława] **Gomułki**, prosząc o interwencję w sprawie abp. **Kominka** z uwagi na dobro polskiej racji stanu. Depeszę wysyła ks. **Goździewicz**.

J[erzy] **Zawieyski** informuje o sytuacji gospodarczej kraju.

10.00.^c Sesja K[urii] M[etropolitalnej] Warsz[awskiej] – obecni wszyscy członkowie. Podejmujemy decyzję, że ks. **Majchrzak**¹⁴¹⁶ przejdzie na emeryturę. Kapelani cmentarni zostaną przeniesieni na pensje, by nie brali *ad manum*¹⁴¹⁷.

Zjawia się bp **Strąkowski**, który otrzymał paszport; proszę, by nie jechał, jak długo b[isku]p ordynariusz nie otrzyma paszportu. Nie wypada być obecnym, gdy ordynariusza wstrzymują w stylu represyjnym.

Wracam na sesję K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]

Telefon – dyr[ektor] **Żabiński** zaprasza bp. Dąbrowskiego na rozmowę w sprawie pilnej i ważnej, o której nie chce mówić przez telefon. B[isku]p D[ąbrowski] otrzymuje

^a W rękopisie: imieniem.

^b W rękopisie: Św. Jańska.

^c W rękopisie: 9.00.

¹⁴¹⁶ Tadeusz Majchrzak (1893–1967), ksiądz, rektor cmentarza Bródnowskiego 1954–1962, święcenia 1918. Proboszcz parafii Kazuń i budowniczy świątyni 1933–1939, Kałuszyn 1939–1946.

¹⁴¹⁷ *Lac.* do ręki.

instrukcje; może wypłynąć sprawa obecności ambasadora na dworcu Termini. W tym wypadku bp D[ąbrowski] odpowie: prymas pokazał w marcu br., że wie, jak należy się zachować.

Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej] trwa do godz. 11.00.

11.30. Wraca bp Dąbrowski od dyr. **Żabińskiego**. Ustalono listę wyjeżdżających na 20. B[isku]p wyjaśnia, że nie mogą jechać sufragani, których ordynariusze nie otrzymali paszportów. Arc[y]b[isku]p **Kominek** – zdecydowanie *negative*¹⁴¹⁸. Wobec tego nie pojedzie i bp **Wronka**. B[isku]p **Kałwa** *negative* – nie pojedzie bp **Strąkowski**. To samo dotyczy bp. **Jeża**. Dyr[ektor] Żabiński oświadcza, że jest to sprawa nasza, komu nie pozwolimy jechać.

11.30. Ks[iądz] rektor **Miziolek**, w sprawach Sem[inarium] M[e]t[ro]p[olitalnego]. Przyjmuję 3 nowych kandydatów.

13.00. J[erzy] **Zawieyski**, d[alszy] c[iąg] ранnej rozmowy o sytuacji ekon[omicznej] kraju.

13.30. Obiad z abp. **Kominkiem** i J[erzym] **Zawieyskim**. Nic nie udało się zrobić dla abp. Kominka.

15.00. Podpisuję mnóstwo dekretów zapasowych.

16.30. B[isku]p Dąbrowski, ponownie zaproszony do dyr. **Żabińskiego**. Przynosi odpowiedź w sprawie mojej depeszy do Gomulki; wyjaśnia, dlaczego abp **Kominek** nie dostał [a] paszportu. Usprawiedliwia się. Wskazuje warunki otrzymania paszportu. Pod koniec, zwyczajem komunistów, obrażający *passus*¹⁴¹⁹, że prymas dąży do zadrażnienia stosunków z państwem, nawet przed wyjazdem do Rzymu.

Jednak depesza pomogła. Jest nadzieja, że abp K[ominek] pojedzie.

17.30. Wspólna fotografia biskupów wyjeżdżających do Rz[ymu]. Później wieczera. Zgłasza się moja siostra **Anastazja** z mężem **Stanisławem** i dziećmi.

18.35. Wyjazd na dworzec. Pociąg jest opóźniony; na peronie takie tłumy, że nie można się przecisnąć. Wszyscy śpiewają. Nadchodzi pociąg. Wszyscy biskupi już są wewnątrz wagonu. Mnóstwo kwiatów, wspólne błogosławieństwo. Odjazd z opóźnieniem. W wagonie znajduje się **o. Anzelm**, przeor Jasnej Góry. Korony Matki B[ożej] umieszczone są w moim przedziale. Czuwa o[jciec] przeor. Panny **Okońska** i **Wantowska** konwojują ojca **Anzelma**. Poprawiam jeszcze tekst przemówienia wczorajszego w katedrze i doręczam do przepisywania M[arii] **Okońskiej**. Wagon nowy, wygodny.

W **Koluszkach**, w **Częstochowie** i w **Katowicach** ogromne tłumy ludzi; śpiewają *Christus vincit*, *My chcemy Boga* i i[nne] pieśni. To samo w Zebrzydowicach. Wsiadają bp **Bednorz** i bp **Wojtyła**.

^a W rękopisie skreślenie: depeszy.

¹⁴¹⁸ Łac. negatywnie, odmownie.

¹⁴¹⁹ Łac. dosłownie – krok; tu: wtręt.

6 października 1962, sobota**Wiedeń – Rzym**

10.00. Z opóźnieniem 2 i pół godz[iny] jesteśmy w Wiedniu. Oczekuje kard. König i przedstawiciel nuncjatury. Nuncjusz jest w Rzymie. Witają nas Polacy wiedeńscy. Ks[ia]dz **Siwek** z Salzburga zorganizował w katedrze Msze św. dla biskupów. Wszystko idzie b[ardzo] sprawnie. Ja jadę z kardynałem **Königiem** i ks. **Goździewiczem** do rezydencji arcybiskupiej. Biskupi jadą do katedry. Wszyscy odprawiają Msze św. O godz. 11.00 śniadanie z kardynałem.

11.50. Odjazd w dalszą drogę. Obiad w wagonie restauracyjnym. Jest nas 15 i dwóch moich towarzyszy – [ks.] prał. Fr[anciszek] **Borowiec** i [ks.] kanonik **Goździewicz**. Na stacjach zgłaszają się grupki Polaków, najwięcej w **Klagenfurt** i w **Villach**.

W **Tarvisio** wiele rumoru czynią Włosi, którym abp **Baraniak** rozdaje autografy, a sekunduje mu bp **Pawłowski**.

W drodze dłuższe rozmowy z bp. **Klepaczem** i bp. **Nowickim**. Wieczera u abp. **Baraniaka**, z bożych darów z Miodowej. B[iskupi] się pożywili też na Dworcu Wied[ęskim] – jajecznicą, którą przygotowali nasi rodacy wiedeńscy.

Kard[ynał] König wyraził pragnienie wprowadzenia do katedry wiedeńskiej obrazu Matki Bożej Częstochowskiej.

7 października 1962, niedziela**Wenecja – Rzym**

Od wczesnego ranka zgłosiła się telewizja włoska i prasa. Dokonano licznych zdjęć biskupów w wagonie, w najrozmaitszych grupach.

8.55. Na dworcu **Termini**. Witają nas abp Dell'Acqua, który śpieszy się, jako współ-konsekrator, na godz. 9.30. Jest przedstawiciel abp. Samorè. Nie ma Mons. Poggiego, który nie wrócił jeszcze z urlopu. Natomiast jest kard. **Silva**¹⁴²⁰, salezjanin, abp z Chile. Wita nas delegat Ministra Spraw Zagr[anicznych] i ambasador Włoch przy Stolicy św. Jest sekretarz ambasady polskiej w Rzymie, Wielgosz; ambasador nieobecny, zapewne w wyniku mojej depeszy w sprawie abp. **Kominka**. Powoli wysiadamy z wagonu, wszyscy biskupi polscy, którzy razem przybyli. Na dworcu, jak zawsze, wielki tłum i entuzjazm. Największy kłopot z fotoreporterami. Przebijamy się z trudem do salonu recepcyjnego, gdzie dziękuję wszystkim obecnym. [Ks[ia]dz] prał. Mączyński zabiera nas do Instytutu na P[ietro] Cavallini. Inni biskupi podążają na P[ietro] Cav[allini] lub do Kolegium Polskiego, do [ks.] prał. **Rubina**. Przybywamy spokojnie. Odprawiamy Mszę św. w odnowionej kaplicy. Przedstawiciel Radio d'Italia prosi o kilka słów; otrzymuje podziękowanie za pomoc służby kolejowej i władz miejscowych podczas przejazdu.

¹⁴²⁰ Henriquez Raúl Silva (1907–1999), Chilijczyk, kapłan zgromadzenia salezjańskiego, święcenia kapłańskie 1938, biskupie 1959, biskup Valparaíso 1959–1961, arcybiskup Santiago de Chile 1961–1983, kardynał od 1962.

13.30. Obiad, na który przybywa abp **Baraniak** i [ks.] inf. **Filipiak**. Zapowiedział swoje przybycie na godz. 18.00 abp **Gawlina**.

17.00. Przybył Mons. **Poggi**, tuż po powrocie z wakacji, z wyrazami hołdu. Poruszył sprawę **Gdańska** i zapewnił, że sprawa będzie załatwiona, jako oczywista; poruszyłem sprawę prasy komunistycznej, która nie może znieść tego, że bp Nowicki jest tylko zastępcą bp. **Spletta**. Nadto bp **Splett** wypisuje listy, pełne nadziei, że wkrótce wróci do Gdańska. M[onsi]g[no]r[e] **Poggi** radzi tę okoliczność podać do wiadomości Sekr[etariatu] Stanu. Poruszam sprawę **Olsztyna**. M[onsi]g[no]r[e] **Poggi** pytał o Kielce, czy przyjedzie bp K[aczmarek] – omówiłem trudności abp. **Kominka**. M[onsi]g[no]r[e] **Poggi** przygotowuje audiencję u Ojca św. Sprawy bieżące można składać do załatwienia u Mons. **Poggiego**.

18.00. A[rcy]b[isku]p **Gawlina** w sprawach soborowych, Komisji dla spraw biskupów. Jest zdania, że możliwą jest rzeczą, że Sobór skończy się podczas sesji jesiennej, gdyż papież bardzo na to nalega. Ale może być i wiosenna; możliwe, że po Wielkiej Nocy. A[rcy]b[isku]p **Gawlina** rozdzielił pomoc biskupom, z ramienia Światowej Federacji Kongregacji Mariańskich¹⁴²¹.

19.00. A[rcy]b[isku]p **Baraniak** i inf. **Filipiak**. Informują o swej wizycie u abp. **Dell'Acquy** i abp. **Felicio**¹⁴²². Audienca u Ojca św. będzie jutro, na osobistą [a] interwencję abp. **Dell'Acquy**. Sprawę pomocy finansowej dla biskupów, którzy przyjechali bez pieniędzy, załatwi abp **Felici**, który też zapłaci wagon Cooka¹⁴²³. Otrzymujemy regulaminy prac soborowych.

19.30. W czasie wieczery przychodzi maggiordomo¹⁴²⁴ [b] i Mons. **Callori di Vigniale Federico**¹⁴²⁵ i maestro di camera, Mons. **Nasalli Rocca di Corneliano** oraz Mons. **Del Gallo**¹⁴²⁶. Przynoszą wiadomość, że audienca dla kardynała prymasa będzie jutro, o godz. 11.30, a dla wszystkich biskupów przybyłych z Polski o godz. 12.00. Pójdą

^a W rękopisie skreślenie: audienc.

^b W rękopisie skreślenie: mgr. Nasalli Rocca.

¹⁴²¹ Organizacja zatwierdzona 2 VII 1953 przez papieża Piusa XII, grupująca sodalacje mariańskie, czyli stowarzyszenia katolików świeckich dążących do doskonałości chrześcijańskiej i szerzenia Królestwa Bożego na ziemi przez miłość, cześć i naśladowanie Maryi oraz wierną Jej służbę. Pierwsza sodalicia powstał 25 III 1563 przy kolegium jezuickim w Rzymie.

¹⁴²² Pericle Felici (1911–1982), Włoch, sekretarz Kurii Rzymskiej, arcybiskup tytularny Samosaty 1960–1967, sekretarz generalny Soboru Watykańskiego II, święcenia kapłańskie 1933, biskupie 1960, przewodniczący Papieskiej Komisji do rewizji KPK 1967–1977, kardynał od 1967, prefekt Sygnatury Apostolskiej 1977–1982.

¹⁴²³ Od nazwiska Thomasa Cooka (1808–1892), Anglika, założyciela w połowie XIX w. pierwszego biura podróży.

¹⁴²⁴ Wł. majordomus – zarządca domu.

¹⁴²⁵ Federico Callori di Vigniale (1890–1971), Włoch, majordomus Jego Świątobliwości, protonotariusz apostolski, święcenia kapłańskie 1917, biskupie 1965, arcybiskup tytularny Maiuca 1965, kardynał od 1965.

¹⁴²⁶ Luigi Del Gallo Roccagiovine (1922–2011), Włoch, w 1962 członek Famiglia Ojca Świętego, święcenia kapłańskie 1950, biskupie 1982, urzędnik Kurii Rzymskiej 1982–1997, biskup tytularny Camplum 1982.

również abp **Gawlina** i rektorzy **Mączyński** i **Rubin** oraz audytor¹⁴²⁷ B[olesław] **Filipiak**. Byli bardzo uprzejmi i zaraz się pożegnali. **Nasalli Rocca** nie omieszczał dodać, że dwa razy nosił kapelusz kardynalski – do abp. **Roncallego** i do prymasa **Wyszyńskiego**.

Przygotowałem przemówienie na jutro do Ojca św., które infułat **Filipiak** przełoży na język włoski z abp. **Baraniakiem**. Opracowałem też odpowiedź panu **Gomulce** na jego wyjaśnienie w sprawie paszportu abp. **Kominka**. Przychodzi wiadomość, że bp **Barda** przyjedzie we wtorek.

8 października 1962, poniedziałek

Roma

7.30. Msza św. w kaplicy Instytutu. Po Mszy św. krótkie powitanie z przełożonymi s[ió]s[tr] nazaretanek, matką **Neomizją** przeł[ożoną] gen[eralną], matką **Bożeną** wik[arią] gen[eralną], matką **Fides**; są nadto dwie s[ió]s[try] urszulanki szare i dwie s[ió]s[try] zmartwychwstanki. Jest p[an] **Eustachewicz**¹⁴²⁸ z Paryża i i[nni].

10.00. Ks[iądz] infułat **Filipiak** dokonał przekładu mojego przemówienia do Ojca św. na język włoski. Wspólnie czytamy. Przygotowujemy się do wyjazdu. Audiencja jest ustalona na godz. 11.45.

11.30. Zbieramy się w antykamerze. Są obecni wszyscy biskupi przybyli z Polski, a nadto abp **Gawlina**, inf. **Filipiak**, prał. **Mączyński**, prał. **Rubin**, kan. **Goździewicz**, mój sekretarz, prał. Fr[anciszek] **Borowiec**, kapelan Prymasa, ks. **Jaroszka**, duszpasterz Polonii z Australii, z obrazem Matki Bożej Jasnog[órskiej] do poświęcenia. Później przyłączyło się kilku młodych księży studiujących w Rzymie. Było ustalone, że będą przyjęci tylko b[iskup]i z Polski.

W oczekiwaniu na przyjęcie rozmawiałem z maggiordomo i Mons. **Nasallim Roccą**; nadto rozmawiałem z Mons. **Del Gallem**.

11.45. Byłem wprowadzony do Ojca św., który witał b[ardzo] serdecznie; w czasie pocałunku dokonano fotografii, na wyraźne polecenie Ojca św. Papież zaczął od tego, że osobiście pragnął, by biskupi polscy byli przyjęci natychmiast po przyjeździe. Chciał zaznaczyć swoją życzliwość i uchronić od zarzutów prasy, która w 1957 r. wiele pisała o tym, że prymas Wyszyński czekał tydzień na audiencję. Ojciec św. podkreślił, że zabiegałem o to, by ten zarzut prasy komunistycznej sprostować, co uczyniłem w specjalnym liście do Sekretarza Stanu. Podkreślił mocno, że obecnie na Watykanie zmieniło się i na

¹⁴²⁷ Audytor – urzędnik Kurii rzymskiej zajmujący się przeważnie sprawami sądowymi. Ks. Bolesław Filipiak był audytorem Roty Rzymskiej od 1947.

¹⁴²⁸ Seweryn Eustachewicz (1910–1963), redaktor wydawanego w Paryżu czasopisma „Odnova” 1952–1961. Działacz Odrodzenia, 1934–1935 prezes, pracownik MSZ do 1939. W czasie okupacji działacz grupy seniorów Odrodzenie, działacz SP. Więzień obozów Oświęcim, Sachsenhausen, Buchenwald. Po wojnie przedstawiciel rządu emigracyjnego w American-Polish War Relief. 1948–1950 działacz Komitetu Europy Centralnej i Wschodniej w Argentynie; delegat Unii Chrześcijańskiej Demokracji na Francję 1953–1961. Od 1954 prawdopodobnie wciągnięty w grę polityczno-wywiadowczą ze strony służb PRL.

pewno kardynał prymas to odczuwa. Żywo to podkreśliłem. Ojciec św. dał wyraz radości z gorącego przyjęcia biskupów polskich na stacji **Termini**, o czym był dokładnie poinformowany. Sam daje dowód prawdy, krążąc po kościołach Rzymu, podobnie jak prymas w Warszawie daje dowód prawdzie. Cieszył się bardzo ze swej podróży do Loreto i do Asyżu; widział, że nawet w tych ośrodkach komunistycznych był żywo i gorąco przyjmowany, bo ludzie chcą widzieć papieża wśród siebie. Wyjaśniłem Ojcu św. znaczenie Czuwania Soborowego z Maryją Jasnogóorską, którego księgę wkrótce przedstawię. W Polsce trwać będzie nieustanna modlitwa Czuwania Soborowego we wszystkich parafiach i katedrach; szczególnie na Jasnej Górze będą się modlić o zdrowie dla Ojca św. i o wszystkie dary dla Soboru. Do tej modlitwy dołączają się zakony męskie i żeńskie całej Polski, o czym mówi odrębny adres zakonów żeńskich. Nie poruszam teraz spraw szczegółowych, gdyż Ojciec św. jest zajęty Soborem, ale przedstawię prośby Sekretarzowi Stanu. Złożyłem Ojcu św. najnowszą fotografię Episkopatu Polski, z rekolekcji na J[asnej] G[órze], 12 września [19]62 r. Papież żywo interesował się tą grupą i wypytywał o poszczególne nazwiska oraz o liczbę biskupów.

12.15. Weszli wszyscy biskupi do prywatnej biblioteki Ojca św. Stanęliśmy półkołem na środku sali, po czym odczytałem adres w imieniu Episkopatu Polski, wczoraj przygotowany. Następnie papież usiadł na fotelu, a my wszyscy półkołem. Brak było dwóch miejsc dla młodych księży; papież polecił przynieść je dla księży. Rozpoczął swoje przemówienie poświęcone wspomnieniom ze swej podróży do Polski. Mówił o Wawelu¹⁴²⁹, o kościele Mariackim [w Krakowie], „którego piękno nie da się porównać z niczym w Bergamo¹⁴³⁰”. Snuł wspomnienia ze swojej lektury dzieł pisarzy polskich, zwłaszcza *Potopu i Ogniem i mieczem*¹⁴³¹. Bardzo dokładnie wypowiedział nazwisko **Wołodjowskiego**¹⁴³². Mówił o płk. Francesco **Nullu**¹⁴³³, który walczył o wolność Polski, a pochodził z Bergamo i był w jakimś stopniu powinowaty rodzinie papieża. Wspominał **Wieliczkę**¹⁴³⁴ i pobożność górników pracujących na dole, jak pozdrawiali księży wychodząc z kopalni. Podziwiał kulturę polską, z którą zetknął się w Krakowie. Byłby snuł te wspomnienia dalej, gdyby nie nasza świadomość, że sił papieża nie można nadużywać. Okazał nam wielką dobroć, że przyjął nas tak rychło po przyjeździe. Poprosiliśmy o błogosławieństwo, w czasie którego wszyscy uklękliśmy. Papież żartował, że nie przestrzegam protokołu, gdyż kardynał nie klęka. Po czym wręczyliśmy Ojcu św. Księgę „Czuwań Jasnogórskich za Sobór” i lampkę „Czuwań”, złożoną wraz z adresem od zakonów. Następnie Ojciec św. pobłogosławił obraz

¹⁴²⁹ Ks. Angelo Roncalli odprawił na Wawelu mszę św. 17 IX 1912.

¹⁴³⁰ Miasto we włoskim regionie Lombardia, położone u podnóża południowych Alp Bergamskich, miejsce urodzenia Jana XXIII.

¹⁴³¹ Książki wchodzące w skład trylogii Henryka Sienkiewicza.

¹⁴³² Tytułowy bohater trzeciej książki wchodzącej w skład sienkiewiczowskiej trylogii.

¹⁴³³ Francesco Nullo (1826–1863), pułkownik, dowódca ochotników włoskich, tzw. garibaldycków, którzy wzięli udział w powstaniu styczniowym 1863, zginął pod Krzykawką, pochowany w Olkusz.

¹⁴³⁴ Ks. Angelo Roncalli zwiedzał tamtejszą kopalnię soli 17 IX 1912.

Matki Bożej dla Australii i razem odmówił z nami *Zdrowaś Maryjo* i *Salve Regina*¹⁴³⁵. Żywo interesował się przebiegiem Czuwań Soborowych i był szczególnie uradowany zapewnieniem, że na J[asnej] G[órze] modlą się dzień i noc o zdrowie papieża. Przedstawiłem kolejno wszystkich biskupów, ks. Fr[anciszka] **Borowca**, jako maggiordomo na Miodowej. Papież wspomina dawną rezydencję, w której był u **kard. Kakowskiego**, dziś inaczej wyglądającą, po przebudowie z wojennych gruzów. Wspominał katedrę św. Jana¹⁴³⁶, katedrę gnieźnieńską i grobowiec św. Wojciecha oraz katedrę poznańską. Wszystkie trzy były zburzone i są odbudowane. Poszczególni biskupi mówili o drobnych wspomnieniach łączących się z obecnością papieża na Jasnej Górze¹⁴³⁷. Gdy Ojciec św. zbliżył się do obrazu Matki Bożej, bardzo się rozpromienił i zaznaczył, że jest Mu najdroższa od młodości. Dał wyraz radości, że cześć Matki Bożej Częst[ochowskiej] tak bardzo rozwija się w Polsce i na całym świecie. Mówił o tym, jak rozbudował kaplicę w Castel Gandolfo¹⁴³⁸.

Miała miejsce fotografia, naprzód moja z papieżem, a później całej grupy biskupów. Powoli opuszczaliśmy bibliotekę, wielce rozradowani z tak ojcowskiego przyjęcia u Ojca św. Wracając przez salony, przyjmowaliśmy pozdrowienia od gwardii papieskiej i dworu J[ego] Ś[wiątobliwości]. Audycja skończyła się o godz. 13.00.

13.30. Na obiedzie, oprócz biskupów, ks. inf. **Filipiak**. Już zdołał uzyskać w Sekcji Ekonomicznej pokrycie kosztów wagonu sypialnego i zapewnienie, że wszyscy biskupi otrzymają pomoc na czas pobytu na Soborze, gdyż przybyli bez grosza.

15.00. Pracuję nad korespondencją, przywiezioną z Polski.

17.00. Ks[iądz] **Wesoły**¹⁴³⁹, student z diec[ezji] katowickiej, mieszkający w Kolegium P[olskim], powołany do Komisji Prasowej, dla [a] polskiej prasy. Wyjaśnia, że **Ignacy Krasicki**¹⁴⁴⁰, stały korespondent Radia Polskiego już otrzymał przyjęcie do Kom[isji] Pr[asowej]. Odwołanie byłoby trudne. Nadto jest już na liście polskich korespondentów soborowych K[azimierz] **Morawski**¹⁴⁴¹ z grupy **Frankowskiego**, polecony przez kurię sand[omijską]. Innych jest kilkunastu, przeważnie z emigracji. Stoją tu na stanowisku, że dopiero wtedy, gdyby korespondent był niełojalny, odbiorą, mu kartę wstępu.

^a *W rękopisie skreślenie: Sob Polaków.*

¹⁴³⁵ *Lac.* antyfony „Witaj, Królowo”.

¹⁴³⁶ W Warszawie.

¹⁴³⁷ W jasnogórskiej księdze pamiątkowej widnieje wpis abp. Roncallego jako wizytatora apostolskiego w Bułgarii, z datą 17 VIII 1929.

¹⁴³⁸ Podrzymyska, letnia rezydencja papieża.

¹⁴³⁹ Szczepan Wesoły (1926–2018), święcenia 1956, duszpasterz Polonii włoskiej i kierownik Ośrodka Duszpasterstwa Emigracyjnego w Rzymie. Biskup pomocniczy gnieźnieński 1968–2003, święcenia biskupie 1969. Od 1980 delegat prymasa Polski ds. duszpasterstwa polonijnego. Arcybiskup tytularny 1994.

¹⁴⁴⁰ Ignacy Stanisław Krasicki (1928–2018), korespondent Polskiego Radia i Agencji Robotniczej w Rzymie 1961–1967, politolog marksistowski zajmujący się polityką wyznaniową, członek PZPR od 1949. Tajny współpracownik SB pseud. „Witold”, „Igo”, „Odette” 1960–1976, od 1976 kontakt służbowy „Witoldzik”. W okresie Soboru Watykańskiego II przekazany na kontakt rezydentury wywiadu w Rzymie i wynagradzany za współpracę.

¹⁴⁴¹ Kazimierz Bazyli Jerzy Wojciech Morawski (1929–2012), korespondent „Za i Przeciw” przy Soborze Watykańskim II 1962–1965, współzałożyciel ChSS, prezes tegoż 1974–1989, poseł 1976–1989, członek Rady Państwa 1982–1989, członek władz PRON 1982–1989.

Ks[iądz] Jan **Kryszewski** z W[arsza]wy, przyszedł z wielkim programem studiów we Fryburgu. Przypomniałem mu, że otrzymał pozwolenie na 3 miesiące; ks. Kr[yszewski] uznał, że nie może wrócić, bo go zgnębi SB. Moja odpowiedź: wyjazd na studia nie może być środkiem ratowania się przed SB. Nie mogę tego przyjąć do wiadomości. Mogę dać pomoc na pobyt kilka tygodni w Paryżu i na powrót do W[arsza]wy.

18.30. Fotograf amerykański robi zdjęcia dla prasy amerykańskiej. Inf[ulat] **Sikora**¹⁴⁴² i prał. **Reginek**¹⁴⁴³.

18.45. A[rcy]b[isku]p **Kozłowiecki** z Rodezji, na kilka chwil rozmowy. Zostaje na wieczery. Fotografuje się razem z biskupami polskimi.

20.15. Po wieczery krótka narada biskupów polskich nad *modus procedendi* w Rzymie. Ustalamy, że należy unikać wszelkich wywiadów i rozmów z prasą i agencjami prasowymi. Należy być ostrożnym z przygodnymi rozmówcami, którzy mogą być powiązani z wywiadem. W stosunku do ambasady, wystarczy, że sekretarz prymasa uda się do ambasady, by podziękować pierwszemu sekretarzowi a[mbasady] p[olskiej] za jego obecność na dworcu. Przy tej sposobności złoży list dla Wł[adysława] **Gomułki**, jako odpowiedź na „Pro memoria” doręczone prymasowi przed wyjazdem z Warszawy. W sprawie *fac[ultates] spec[ialissimae]* należy odsyłać do pr[ymasa] P[olski]. Można omawiać w Kongregacjach sprawy beatyfikacji ze swego terytorium kościelnego. Inne sprawy odsyłać do pr[ymasa] P[olski]. Proszę składać wnioski dla *onorificenze*¹⁴⁴⁴, na moje ręce. Sprawę utrzymania załatwiać będziemy wspólnie przez ks. kan. **Goździewicz** i rektorów Instytutów.

9 października 1962, wtorek

Roma

7.30. Po Mszy św. zjawił się L[eon] **Czosnowski**¹⁴⁴⁵ i młody inż. **Wrotniak**¹⁴⁴⁶, brat ks. W[rotniaka]¹⁴⁴⁷ z W[arsza]wy, kilka siostr urszulanek, nazaretanek i zmartwychwstań.

10.30. W Bazylice św. Piotra z bp. M[ichałem] **Klepaczem** i ks. H[ieronimem] **Goździewiczem**, na żałobnym nabożeństwie w rocznicę śmierci Piusa XII. Celebru-

¹⁴⁴² Władysław Andrzej Sikora (1893–1974), ksiądz, proboszcz parafii św. Jana Chrzciciela w Salem 1941–1968, święcenia 1916. Urodzony w Polsce, od 14 roku życia w USA. Protonotariusz apostolski 1959. Ekspert Soboru Watykańskiego II 1962.

¹⁴⁴³ Tomasz Reginek, pseud. „Tomasz Dobrzyński” (1887–1974), ksiądz, święcenia 1914, uczestnik III powstania śląskiego, proboszcz w Rybniku 1928–1939, po 1940 p.o. wikariusz generalny biskupa polowego Wojska Polskiego Józefa Gawliny. Po wojnie wrócił do Rybnika. Od 1947 w USA – przez pewien czas w zgromadzeniu marianów, kapelan siostr niepokalanek w Nowym Jorku. W 1957 zrezygnował z probostwa w Rybniku, w 1973 wrócił do Polski. Odnznaczony medalem Pro Ecclesia et Pontifice i Krzyżem Zasługi. Prałat 1960, kanonik honorowy kapituły wrocławskiej 1961, protonotariusz apostolski 1963. Konsultor soborowy 1962.

¹⁴⁴⁴ *Wł.* odznaczenia, godności.

¹⁴⁴⁵ Leon Jan Seweryn Czosnowski (1898–1981), dyplomata, działacz społeczny i katolicki, związany Polskim Katolickim Stowarzyszeniem Uniwersyteckim „Veritas” i międzynarodowym ruchem inteligencji katolickiej Pax Romana.

¹⁴⁴⁶ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁴⁴⁷ Andrzej Wrotniak (1940–2011), ksiądz, święcenia 1962, wikariusz parafii Żłaków 1962–1963, Dobry 1963–1964, studia na KUL 1964–1967, 1971–1972, pracownik Sądu Metropolitalnego od 1972, wiceoficjał Sądu Metropolitalnego 1985–2003, rezydent przy bazylice archikatedralnej 1973–2003, odznaczony przywilejem rakiety i mantoletu.

je kard. **Masella**. Rozmawiam z kard. **Tisserantem**¹⁴⁴⁸ w zakrystii, kard. **Chiarlo**¹⁴⁴⁹ i **Quiroga y Palacios**¹⁴⁵⁰. Spotkani kardynałowie wypowiadają swoją radość z obecności biskupów polskich. Niektórzy witają słowami: *Eviva Polonia*¹⁴⁵¹. Jeden mówi o cudzie wiary w Polsce. Wszyscy są poruszeni do żywego. Wracamy na godz. 12.00 do domu. Na nabożeństwie było wielu biskupów polskich.

11.00. Przyjechał bp **Barda** z Przemyśla na Sobór. Zamieszkał w Instytucie na P[ietro] C[avallini]. Nadeszła depesza od abp. **Kominka**, że przyjedzie z bp. **Wronką**.

16.30. Złożyłem wizytę abp. **Gawlinie** z prał. Mączyńskim.

17.30. Odwiedziłem s[io]s[try] **nazaretanki** na [via] Machiavelli. Siostr było przeszło 40.

Przywieźliśmy abp. **Baraniaka** na P[ietro] Cavallini. Z [ks.] inf.^a **Filipiakiem** ustaliliśmy tekst przemówienia Ojca św. do biskupów polskich.

10 października 1962, środa

Roma

7.30. Po Mszy św. w sali przyjąć – 2 siostry zmartwychwstanki, 8 siostr zgrom[adzenia] z Marsylii, w czym dwie Polki; dwóch młodych Polaków z Niemiec, przybyłych na Sobór.

Proboszcz parafii S[anta] Maria in Trastevere – prosi o nabożeństwo w Bazylice. Po Wszystkich Świętych.

Oglądam wystawę **Jadwigi Walker**¹⁴⁵², która pracowała tutaj całą zimę; zrobiła w marcu mój portret dla instytutu, nadto kilkadziesiąt obrazów z Asyżu, Perugia, Wenecji, Florencji i i[nne]. Otrzymała pomoc na dalszą pracę.

Księża biskupi otrzymują pomoc z moich wpływów osobistych.

11.00. Składałem wizytę abp. **Dell'Acquie** w Sekr[etariacie] Stanu z ks. Fr[anciszkiem] Mączyńskim. Bardzo uradowany. Przepraszam, że w takim czasie zajmuję wolną chwilę. Zapewnia, że zawsze gotów jest pomagać. Wypowiada radość z audiencji u Ojca św., że była zaraz i że była tak serdeczna. Ojciec św. dawał mu do poznania, że był bardzo uradowany tą wizytą. Pokazuje mi depeszę bp. **Kaczmarka** z Kielc, że nie może przyjechać, gdyż wszelkie usiłowania uzyskania paszportu nie dały wyników. Wyjaśniam, że

^a W rękopisie: prał.

¹⁴⁴⁸ Eugène-Gabriel-Gervais-Laurent Tisserant (1884–1972), Francuz, dziekan Kolegium Kardynalskiego 1951–1972, prefekt Kongregacji Ceremonii 1951–1967, Archiwista Tajnego Archiwum Watykańskiego 1957–1971, święcenia kapłańskie 1907, biskupie 1937. Członek Papieskiej Komisji Biblijnej od 1914, jej przewodniczący 1938–1971. Kardynał 1936, arcybiskup tytularny Iconium 1937.

¹⁴⁴⁹ Carlo Chiarlo (1881–1964), Włoch, święcenia kapłańskie 1904, biskupie 1928, arcybiskup tytularny Amida, nuncjusz apostolski w Boliwii 1928–1932, internuncjusz w Kostaryce, Nikaragui, Panamie, Hondurasie, Salvadorze 1932–1933, urzędnik Sekretariatu Stanu 1940–1946, 1954–1958, nuncjusz apostolski w Brazylii 1946–1954, kardynał 1958.

¹⁴⁵⁰ Fernando Quiroga y Palacios (1900–1971), Hiszpan, arcybiskup Santiago de Compostella 1949–1971, święcenia kapłańskie 1922, biskupie 1946, biskup Mondoñedo 1945–1949, kardynał 1953.

¹⁴⁵¹ Wł. Niech żyje Polska.

¹⁴⁵² Jadwiga Walker (1905–1971), autorka „Albumu soborowego”, Pallottinum 1971.

bp **Jaroszewicz** dostał paszport, ale jakieś niejasne praktyki doprowadziły do tego, że mu odebrano paszport, a bp **Muszyński**¹⁴⁵³ był gotów jechać. Byłem zdania, że to nie wypada, by po odebraniu paszportu jednemu biskupowi, jechał drugi.

Arcybiskup poruszył sprawę „*Annuario Pontificio*”¹⁴⁵⁴ i Gdańska¹⁴⁵⁵. Sprawa jest studiowana, znajdzie się lepsze wyjście.

Zapewnił, że wszystkie potrzeby biskupów polskich będą zaspokojone; najlepiej przez [ks.] inf.^a **Filipiaka**. Nieco później porozmawiamy dłużej.

11.30. U kard. Sekretarza Stanu **Cicognanigo**. W przedpokoju spotykam nuncjusza ap[ostolskiego] z Kanady¹⁴⁵⁶, który b[ardzo] pięknie mówi o religijności Polaków tam żyjących. Kardynałowi **Cicognanemu** wyjaśniam, że wizyta moja jest krótka, z uwagi na zajęcia przedsoboworowe. Później zgłoszę się na dłużej.

W sekretariacie spotkałem wielu znajomych, jak kard. **Browne** i i[nni].

Przed obiadem przybył inf. **Filipiak** z ks. **Goździewiczem**, którzy załatwiali sprawy administracyjne w Sekretariacie Soboru.

Przybył abp **Baraniak**, który pozostał na obiedzie; wspólnie rozpatrywaliśmy tekst przemówienia Ojca św.

A[rcybiskup] b[iskup] **Kominek** informował o przebiegu ostatnich starań o paszport. Bardzo wszyscy zmiękli i bez zwłoki wydali arcybiskupowi paszport. Dodał, że depesza moja do Wł[adysława] **Gomułki** pomogła.

Wrócił ks. kan. **Goździewicz** z ambasady polskiej, gdzie był przyjęty przez I sekretarza, p. **Wielgosza**, który odebrał mój list do Wł[adysława] **Gomułki**, jako odpowiedź na jego „Pro memoria”.

16.00. Wysłałem depeszę do bp. **Pluty**¹⁴⁵⁷ w Gorzowie, że Ojciec św. pragnie go widzieć na Soborze.

Agencja prasowa z Francji dokonuje zdjęć fotograficznych dla prasy francuskiej.

^a *W rękopisie: prał.*

¹⁴⁵³ Edward Jan Muszyński (1911–1968), biskup pomocniczy kielecki 1960–1968, święcenia kapłańskie 1935, biskupie 1961, proboszcz parafii Kije 1955–1960, wikariusz kapitulny diecezji kieleckiej lipiec–wrzesień 1963.

¹⁴⁵⁴ „*Annuario Pontificio*”, urzędowy rocznik papieski zawierający dane dotyczące aktualnego stanu Kościoła katolickiego, wydawany przez Sekretariat Stanu.

¹⁴⁵⁵ W „*Annuario Pontificio*” z 1962 jako biskup gdański podany był Karol Splett, a biskup Nowicki jako koadiutor *sedis datus* (dany stolicy biskupiej), co było istotną, aczkolwiek subtelną różnicą, gdy koadiutorznaczony jest jako następca osoby dotychczasowego ordynariusza. W kolejnym „*Annuario Pontificio*” zmiany jeszcze nie było.

¹⁴⁵⁶ Sebastiano Baggio (1913–1993), Włoch, delegat apostolski w Kanadzie 1959–1964, święcenia kapłańskie 1935, biskupie 1953. Arcybiskup tytularny Efezu 1953–1969, nuncjusz apostolski w Chile 1953–1959, w Brazylii 1964–1969. Kardynał od 1969, arcybiskup Cagliari 1969–1973, prefekt Kongregacji Biskupów 1973–1984, przewodniczący Komisji Papieskiej do spraw Państwa Watykańskiego 1984–1990, kamerling Stolicy Świętej 1985–1993, wicedziekan Kolegium Kardynałów 1986–1993.

¹⁴⁵⁷ Wilhelm Pluta (1910–1986), biskup tytularny Leptis Magna skierowany przez prymasa Polski jako jego specjalny delegat z uprawnieniami biskupa rezydencjalnego do Gorzowa Wielkopolskiego 1958–1967, święcenia kapłańskie 1934, biskupie 1958. Administrator parafii św. Józefa w Katowicach-Załęziu 1951–1958, administrator apostolski *ad nutum Sanctae Sedis* w Gorzowie 1967–1972, pierwszy biskup diecezji gorzowskiej 1972–1986. Proces beatyfikacyjny od 2002.

Televisione Italiana¹⁴⁵⁸, przyjmuje kilka słów wypowiedzi Prymasa Polski i dokonuje zdjęć w towarzystwie biskupów polskich.

19.00. Prasa podała wiadomość o straszej katastrofie kolejowej pociągu Warszawa–Wiedeń, „którym przed dwoma dniami przejechał kard. **Wyszyński** z 13 biskupami”. Zderzyły się dwa pociągi – warszawski, wykolejony, z bałkańskim jadącym^a ku Warszawie. Zabitych 34 osoby, rannych około 70. Przyczyn katastrofy nie ustalono. Moi koledzy są bardzo przejęci, zwłaszcza prałat **Borowiec**. Pocieszam go: „Pamiętaj, nas prowadzi Matka Boża” – pokazuje swoją opiekę nad nami. Trzeba Jej ufać, bo daje dowody. Pociąg, który się rozbił, mógłby być naszym, gdyż już na to się zanosilo. Był projekt odłożenia wyjazdu na poniedziałek lub wtorek. *Cadent a latere tuo mille... ad te autem non appropinquabit...*¹⁴⁵⁹

11 października 1962, czwartek

Roma – Sobór Watykański II

6.00. Msza św.

7.30. Wyjazd do Bazyliki św. Piotra, na otwarcie Soboru Watykańskiego II.

8.30. Zbieramy się w Sali [b] Paramentów, oczekując na papieża. Są już niemal wszyscy kardynałowie. Rozmawiam dłuższy czas z kard. **Meyerem**¹⁴⁶⁰ z Chicago, który mi mówi o bp. **Wyciśle**¹⁴⁶¹, o bp. **Atkielskim**¹⁴⁶² i [bp.] **Bonie**¹⁴⁶³, chwając szczególnie bp. A[tkielskiego], jako swego przyjaciela. Dziękuję kardynałowi M[eyerowi] za opiekę nad Ligą Katolicką i za pomoc nam udzielaną. Robi się strasznie gorąco. Coraz zmieniam rozmówcę, gdyż kardynałowie starają się okazać swoje zainteresowanie Kościołem w Polsce. Papież przychodzi z półgodzinnym opóźnieniem, co jest wskazane, choćby z uwagi na wielkie trudności dyslokacji. Ustala się porządek, według listy, wśród kardynałów. Miejsce swoje łatwo znajduję, gdyż trzymam się kardynała **Lercara**¹⁴⁶⁴ z Bolonii, człowieka małego wzrostu. Dość sprawnie wyrusza pochód kardynałów w kierunku Portone di Bronzo¹⁴⁶⁵. Ojciec św. idzie pieszo i modli się. Ten człowiek ma przedziwny talent skupiania się wśród

^a *W rękopisie*: idącym.

^b *W rękopisie skreślenie*: A? Partamentów?

¹⁴⁵⁸ *Wl.* Telewizja Włoska.

¹⁴⁵⁹ Ps. 90,7. *Lac.* „A choćby tysiąc padł u twego boku [...] [zło] do ciebie się nie przybliży”.

¹⁴⁶⁰ Albert Gregory Meyer (1903–1965), Amerykanin, arcybiskup Chicago 1958–1965, święcenia kapłańskie 1926, biskupie 1946. Biskup Superior 1946–1953, arcybiskup Milwaukee 1953–1958. Kardynał od 1959.

¹⁴⁶¹ Aloysius John Wycisło (1908–2005), Amerykanin polskiego pochodzenia, biskup pomocniczy Chicago 1960–1968, święcenia kapłańskie 1934, biskupie 1960. Biskup Green Bay 1968–1983.

¹⁴⁶² Roman Robert Atkielski (1898–1969), Amerykanin polskiego pochodzenia, biskup pomocniczy w archidiecezji Milwaukee 1947–1969, święcenia kapłańskie 1931, biskupie 1947.

¹⁴⁶³ Stanislaus Vincent Bona (1888–1967), Amerykanin polskiego pochodzenia, biskup Green Bay 1945–1967, święcenia kapłańskie 1912, biskupie 1931. Biskup Grand Island 1931–1944, koadiutor biskupa Green Bay 1944–1945.

¹⁴⁶⁴ Giacomo Lercaro (1891–1970), Włoch, arcybiskup Bolonii 1952–1968, święcenia kapłańskie 1914, biskupie 1947. Arcybiskup Ravy i Cervii 1947–1952. Kardynał od 1953.

¹⁴⁶⁵ *Wl.* Brama Dzwonów.

tego świata rozgwaru, Przyznać trzeba, że wszystko idzie sprawnie. Przez okna Scala Regia¹⁴⁶⁶ widać już szereg biskupów wchodzących do Bazyliki. Znajdujemy się na placu św. Piotra. Jestem zawsze narażony na to włoskie sykanie „Łyssiski” – co ma oznaczać „Wyszyński”. Tym sykaniom towarzyszą oklaski i prośby „o twarz” do fotografii. *Che magro*¹⁴⁶⁷ – takie uwagi pod moim adresem zawstydzają człowieka, reprezentanta ustroju materialistycznego, gdyż są dowodem gospodarczej jego nieskuteczności. „Prymas jest zawsze pogodny” – mówią. „Bo reprezentuje Kościół w Polsce” – „A Kościół, to źródło pogody i nadziei”. Nie jest trudno oddawać chwałę obecnej Polski w ręce Królowej Polski, Pani Jasnogórskiej. Wchodzimy do Bazyliki. Arcybiskupi i biskupi już są na swoich miejscach, na wysokich trybunach, które wypełniają całą długość nawy głównej. Widok imponujący. Powoli zbliżamy się do Konfesji św. Piotra. Łatwo odnajduję swoje miejsce, w szeregu pierwszym od Konfesji św. Piotra, tuż obok siedzi, na miejscu wydzielonym, prezydent Segni¹⁴⁶⁸ i misja królewska. Przede mną kard. Spellman, a tuż nade mną kard. Agagianian¹⁴⁶⁹, a więc na małym odcinku *extrema tanguntur*¹⁴⁷⁰. Jakiś stary kardynał wchodzący wyżej, zatrzymuje się przy mnie i zanim zdołałem się zorientować i przeszkodzić, pocałował moją rękę, dwukrotnie z naciskiem powtarzając: „Całuję rękę Polski bohaterskiej”.

Przebieg uroczystości jest normalny i spokojny, pomimo mnóstwa obecnych. Wiele miejsca zajmują misje specjalne i korpus dyplomatyczny, na [a] trybunach, ustawionych przy wielkich filarach podtrzymujących kopułę.

Ojciec św. zajmuje miejsce przy Konfesji, na froncie wielkiego ołtarza Konfesji św. Piotra. Odśpiewano *Veni Creator*, po czym Mszę św. celebrował kard. Tisserant. Odbyla się *oboedientia*¹⁴⁷¹ wszystkich kardynałów oraz po dwóch arcybiskupów, biskupów i przełożonych zakonnych. Następnie miały miejsce modlitwy w języku łacińskim i śpiewanie Ewangelii po łacinie i w językach wschodnich. Modlitwy Kościoła Wschodniego długie, lecz piękne. Po tych modlitwach Ojciec św. wygłosił *allokucję*¹⁴⁷², którą wypowiedział głosem żywym i mocnym, tak że nie zauważało się żadnego zmęczenia. Tak zakończyła się uroczystość publiczna, po której Ojciec św. i kardynałowie udali się do Watykanu.

^a *W rękopisie skreślenie: przy.*

¹⁴⁶⁶ Łac. Schody Królewskie. Chodzi o Schody Królewskie w Kaplicy Sykstyńskiej i ich klatkę schodową.

¹⁴⁶⁷ Wł. jaki chudy.

¹⁴⁶⁸ Antonio Segni (1891–1972), prezydent Włoch 1962–1964, włoski prawnik i polityk, jeden z przywódców włoskiej Chrześcijańskiej Demokracji, dwukrotny premier Włoch.

¹⁴⁶⁹ Gregorio Pietro XV Agagianian (1895–1971), ormiański patriarcha Cylicji 1937–1962, święcenia kapłańskie 1917, biskupie 1935. Biskup tytularny Comana Armeniae 1935–1937, kardynał od 1946, przewodniczący Papieskiej Komisji do redakcji KPK Kościołów Wschodnich 1955–1958, pro-prefekt Kongregacji Rozkrzewiania Wiary 1958–1960, prefekt tejże kongregacji 1960–1970.

¹⁴⁷⁰ Łac. skrajności się stykają.

¹⁴⁷¹ Łac. posłuszeństwo.

¹⁴⁷² Łac. dosłownie – odezwanie się; przemówienie papieskie podczas uroczystości kościelnej.

W windzie spotkałem abp. **Carinciego**¹⁴⁷³, który o sobie mówił, że w czasie Soboru Wat[ykańskiego] I miał 8 lat życia. Bodaj jedyny z tamtych czasów. Rozmawiałem z kardynałem **japońskim**¹⁴⁷⁴ i **chińskim**¹⁴⁷⁵.

Powrót do I[stituto] E[cclesiastico] P[olacco]¹⁴⁷⁶ na godz. 14.00.

12 października 1962, piątek

Roma

9.00. P[an] **Eustachewicz** i dr **Tokarski** – w sprawie historii Kościoła w Polsce, którą chce napisać dr T[okarski]. Informuje o przebiegu swych prac. Zwracam uwagę na polskie osiągnięcia w tej dziedzinie. Wiadomości o dr. **Skwarczyńskim**¹⁴⁷⁷.

B[isku]p **Krause**¹⁴⁷⁸ z Brazylii CM w sprawie polskich księży dla Brazylii. Tow[arzystwo] Chrystusowe raczej tutaj nie jest dobrze widziane, chociaż [Księża] Misjonarze nie wnoszą zastrzeżeń co do ich pracy.

Ks[iądz] dr W[itold] Malej prosi o przedłużenie pobytu do 20 grudnia [19]62. *Iuxta preces*¹⁴⁷⁹.

11.30. B[isku]p **Wycisło** z Chicago z oficjałem sądu i redaktorem pisma diec[ezjalnego]. Przynosi intencje mszalne od ks. **Abramowicza** dla biskupów. Prosi o fotografię.

12.00. „**Paris Match**”¹⁴⁸⁰ przysłała swoich korespondentów, którzy robią zdjęcia fotograficzne. Jedno z bp. **Wycisło** i abp. **Baraniakiem**.

12.30. J[erzy] **Turowicz** z „Tyg[odnika] P[owszechnego]” – przybył na sobór, dzięki różańcowi, który cały czas trzymał w ręku, gdy chodził po biurach. Uniknął pociągu rozbitego. Mówię mu o artykule *Niepokojący fakt*¹⁴⁸¹, o Matce Bożej w kulcie narodowym. Proszę, by nie psuli mi pracy, gdyż ja wszystko w Polsce postawiłem na Matkę Bożą.

¹⁴⁷³ Alfonso Carinci (1862–1963), Włoch, arcybiskup tytularny Seleucia in Isauria 1945–1963, święcenia kapłańskie 1885, biskupie 1946, sekretarz Kongregacji Rytów 1930–1960.

¹⁴⁷⁴ Doi Peter Tatsuo (1892–1970), Japończyk, arcybiskup Tokio 1937–1970, święcenia kapłańskie 1921, biskupie 1938, kardynał od 1960.

¹⁴⁷⁵ Thomas Tienchensin (Tien Ken-sin) (1890–1967), Chińczyk, arcybiskup Pekinu 1946–1967. (Impedito – przeszkodzone w pełnieniu urzędu), administrator apostolski Taipei (Tajwan) 1959–1966, kapłan zgromadzenia werbistów, święcenia kapłańskie 1918, biskupie 1939. Prefekt prefektury apostolskiej Yangku 1934–1939, wikariusz apostolski Yangku 1939–1942, wikariusz apostolski Tsingtao 1942–1946, biskup Tsingtao 1946, kardynał od 1946.

¹⁴⁷⁶ Istituto Ecclesiastico Polacco – Polski Instytut Kościelny.

¹⁴⁷⁷ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁴⁷⁸ Ignacy Krause (1896–1984), biskup pomocniczy w Kurytybie (Brazylia) 1960–1965, kapłan zgromadzenia misjonarzy św. Wincentego a Paulo, święcenia kapłańskie 1919, biskupie 1944. Duszpasterz Polonii brazylijskiej w parafii Prudentopolis 1920–1929. Przełożony polskiej placówki w Shunteh (Chiny) 1929–1933, prefekt prefektury Shunteh 1933–1944, wikariusz apostolski Shunteh 1944–1946, biskup Shunteh 1946–1983. Aresztowany w 1946, po uwolnieniu w 1948 zmuszony do wyjazdu do USA (Whitestone) 1949–1953. Administrator apostolski diecezji Joinville (Brazylia) 1953–1957, administrator apostolski diecezji Foz do Iguacu 1957–1969, administrator apostolski wikariatu apostolskiego Toledo 1959–1960.

¹⁴⁷⁹ *Łac.* zgodnie z prośbami.

¹⁴⁸⁰ Tygodnik francuski, wzorowany na amerykańskim „Life”. Prócz wiadomości i tekstów społeczno-politycznych, zawiera reportaże, bogato ilustrowane wywiady ze sławnymi ludźmi. Wychodzi od 1949.

¹⁴⁸¹ B. Cywiński, *Niepokojący fakt*, „Tygodnik Powszechny” 1962, nr 37 (o malejącej religijności maryjnej wśród młodego pokolenia).

13.00. Kard[ynał] König – prosi o podanie kandydatów do Komisji Soborowych. Podają abp. **Baraniaka** do Komisji Kościoła Wschodniego; abp. **Kominka** do Komisji Laikatu; bp. **Jopa** do Komisji Liturgicznej.

16.30. O[jciec] J[erzy] **Mirewicz**, w sprawie Radio Wat[icana]. Prosi o audycję na 12 listopada, w przeddzień urocz[ystości] św. Stanisława [Kostki]¹⁴⁸². Całość polityki R[adio] V[aticana].

18.00. O[jciec] **Pitoń**¹⁴⁸³ z Brazylii w sprawie pracy Tow[arzystwa] Chr[ystusowego] i [Księży] Misjonarzy w Brazylii.

18.30. D[okto]r Jan **Kucharski**¹⁴⁸⁴ z Boston[u] – ponawia zaproszenie do USA. Odp.: po 1966 r., gdyż do tego czasu główne moje zadanie jest w Polsce. Mówi o próbach ks. dr. **Kulawika**¹⁴⁸⁵ dostania się do USA.

Ks[iądz] dr **Naruszewicz Piotr**, przekazuje mi sumę tysiąca dolarów, która ma iść na koszt sprawy beat[yfikacji] br[ata] **Chmielowskiego**¹⁴⁸⁶.

Ks[iądz] inf. **Filipiak** i ks. abp **Baraniak**.

B[isku]p K[arol] **Wojtyła**, wręcza mi petycję o koronację Matki Bożej Ludźmierskiej; doręczy ją ks. H[ieronim] Goździewicz do Kapituły Wat[ykańskiej].

13 października 1962, sobota

Roma – Anzio – Nettuno

9.00. W Bazylice I sesja generalna; leje deszcz, co utrudnia dojazd. Większość kardynałów już jest na swoich miejscach. Mszę św. odprawia [a] arcybiskup Florit¹⁴⁸⁷ z Florencji. Kard[ynał] **Tisserant** odmawia modlitwę wstępną. Ar[cy]b[isku]p Felici zapowiada wybory do Komisji. Są dwa wnioski kard. **Liénarta** i kard. **Fringsa** (ten ostatni w imieniu^b kard. **Döpfnera** i kard. **Königa**), by sesję odłożyć i dać możliwość ojcom soborowym

^a *Skreślone: jakiś; między wiersze dopisane (później): Florit z Florencji.*

^b *W rękopisie: imieniem.*

¹⁴⁸² Do wprowadzenia posoborowego, zreformowanego kalendarza liturgicznego, jego uroczystość patronalna obchodzona była 13 listopada.

¹⁴⁸³ Jan Pitoń CM (1909–2006), duszpasterz polonijny w Brazylii 1933–1974, święcenia 1933, rektor Polskiej Misji Katolickiej w Brazylii 1962–1972. Po powrocie do Polski autor opracowania dziejów duszpasterstwa polonijnego w Brazylii. Odznaczony orderem Polonia Restituta.

¹⁴⁸⁴ Nie udało się ustalić danych tej osoby. Członek Fundacji Pułaskiego.

¹⁴⁸⁵ Bolesław Kulawik (1905–1972), ksiądz, proboszcz parafii Sarnaki diecezja siedlecka 1942–1968, święcenia w diecezji Meaux (Francja) 1930, inkardynowany do diecezji siedleckiej 1937. W latach 1950–1953 współzałożyciel i działacz Komisji Intelktualistów i Działaczy Katolickich przy PKOP, wiceprzewodniczący GKK przy ZBoWiD, 1952–1954, od 1953 członek prezydium KDiSDK przy OK FJN, 1960–1964 członek Prezydium, a 1964–1967 członek Zarządu Głównego Zrzeszenia Katolików Caritas. W 1954, na X-lecie Polski ludowej, po raz drugi odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi za zasługi w pracy społecznej; współredaktor propaństwowego „Głosu Kapłana”.

¹⁴⁸⁶ Albert Adam Hilary Chmielowski, brat Albert (1845–1916), artysta malarz, uczestnik powstania styczniowego, po 1888 zajął się opieką nad bezdomnymi, założyciel zgromadzenia Braci Posługujących Ubogim III Zakonu św. Franciszka (zwanych albertynami) i późniejszego podobnego zgromadzenia żeńskiego. Beatyfikowany w 1983, kanonizowany 1989.

¹⁴⁸⁷ Ermenegildo Florit (1901–1985), Włoch, arcybiskup Florencji 1962–1977, święcenia kapłańskie 1925, biskupie 1954, koadiutor arcybiskupa Florencji 1954–1962, kardynał od 1965.

opracować wnioski. W rzeczywistości sesję wyborczą odkłada się do wtorku. Dużo pracy mieli tylko fotografowie. Przy tej sposobności kilka rozmów, m.i[n]. z kard. **Montinim**, Jugosłowianami i i[nnymi].

15.00. Wyjazd do **Anzio** na mały wypoczynek. Prowadzi swój wóz [ks.] inf.^a **Filipiak**, towarzyszy abp **Baraniak**. Jedziemy przez **Ostia–Marina**. Podróż po świeżej, wielkiej ulewie. Jesteśmy na miejscu około godz. 17.00. Po krótkim wypoczynku w domu sióstr Kongr[egacji] św. Piotra Klawera, gdzie przyjmuje nas matka generalna, **Malinowska**¹⁴⁸⁸, wyruszamy na pielgrzymką do **Nettuno**, do grobu św. Marii **Goretti**¹⁴⁸⁹. Modlimy się przy relikwiach małej bohaterki cnoty czystości, która tak kochała morze i tęskniła za nim. Dziś P[an] Bóg, Dobrotliwy Ojciec, spełnił Jej życzenie, gdyż fale morskie objają się niemal o ściany Jej kaplicy.

W powrotnej drodze zatrzymuje nas sześciu młodych Włochów, którzy pytają, czy to jest kard. **Wyszyński**. Proszą o błogosławieństwo dla swych rodzin. Ja ich proszę, by nas nie zdradzali; chcemy spokojnie odpocząć. Przyjemni ludzie.

14 października 1962, niedziela

Anzio – Nettuno

7.30. Msza św. w kaplicy domowej s[ió]s[tr] klawerianek (Zgrom[adzenie] Sod[alicji] św. Piotra Klawera, założone przez Teresę **Ledóchowską**¹⁴⁹⁰). Po śniadaniu piszę artykuł dla „Osservatore Romano” o „Czuwaniach Soborowych z Maryją Jasnogórką”¹⁴⁹¹.

16.00. Po południu zwiedzamy teren budowy nowej siedziby s[ió]s[tr] klawerianek; obok starego domu, położonego wśród pięknych drzew, powstaje dziś duża drukarnia dla Dzieła, a obok ma powstać klasztor i kościół.

Zwiedzamy nowy klasztor karmelitów bosych, piękny kościół św. Teresy od Dzieciątka Jezus; *ex voto*¹⁴⁹² Piusa XI¹⁴⁹³. Właśnie zbierają się ludzie na Mszę św. wieczorną. Jakiś stary karmelita odprawia niedbale Mszę św.; obecnych jest około setki ludzi, którzy biorą udział w Mszy św. Wszystko się dzieje cicho, bez śpiewów, bez słowa Bożego.

^a *W rękopisie: prał.*

¹⁴⁸⁸ Laetitia (Letycja), Kazimiera Maria, Malinowska SSPC (1920–1991), przełożona generalna zgromadzenia Sióstr Misjonarek św. Piotra Klawera 1950–1977. Urodzona w Polsce, śluby w 1948 w USA.

¹⁴⁸⁹ Św. Maria Goretti (1890–1902), zginęła broniąc się przed gwałcicielem. Kanonizowana w 1950.

¹⁴⁹⁰ Bł. Maria Teresa Ledóchowska (1863–1922), urodzona w Austrii w rodzinie arystokratycznej, w 1883 przeniosła się z rodzicami do Lipnicy Murowanej (diecezja tarnowska), wówczas pod zaborem austriackim. Zainteresowanie misjami w Afryce zaowocowało założeniem czasopisma „Echo z Afryki”, a w 1884 powstaniem instytutu zakonnego Sodalicji św. Piotra Klawera. Beatyfikowana w 1975.

¹⁴⁹¹ *Preghiere per il Concilio a Maria Santissima di Czestochowa* (Modlitwy w intencji Soboru do NMP Częstochowskiej), „Osservatore Romano”, 21 X 1962, s. 5.

¹⁴⁹² *Lac.* ze ślubu, z fundacji.

¹⁴⁹³ Achille Ambrogio Damiano Ratti (1857–1939), Włoch, papież Pius XI 1922–1939, święcenia kapłańskie 1879, biskupie 1919 w Warszawie, nuncjusz apostolski w Polsce 1919–1921, arcybiskup Mediolanu 1921–1922, kardynał od 1921.

15 października 1962, poniedziałek

Anzio – Roma

7.30. Msza św. w kaplicy domowej. Po śniadaniu pracuję nad listem do wiernych arch[idiecezji] gnieźn[ieńskiej] i warszawskiej. Przychodzi telefon od bp. **Choromańskiego**, który oczekuje rychłego powrotu, gdyż dla przyczyn ważnych zwołano konferencję biskupów polskich na godz. 17.00.

11.00. Z [ks.] inf. **Filipiakiem** wędrujemy po Anzio. Śliczna, słoneczna, ciepła pogoda. Po powrocie pracuję nad korektą kazań.

14.30. Wyjazd do Rzymu. Prowadzi ks. **Filipiak**, nową drogą.

16.00. Oczekuje bp **Choromański** i bp **Klepacz**. Przyszła depesza od bp. Dąbrowskiego, że bp **Pluta** może przyjechać, o ile przyjedzie wprawdzie bp **Jeż** i bp **Strąkowski**. B[isku]p Ch[oromański] jest przeciwny temu, bp Klepacz jest za. Postanawiamy wysłać depeszę: Oczekujemy przyjazdu razem bp. **Pluty** i bp. **Jeża**. Co do bp. **Strąkowskiego** – decyzyja zapadnie później. Omawiamy sprawę tworzących się projektów Komisji. M[iędzy] in[nymi] kard. König przedstawił listę złożoną przez blok biskupów z krajów zachodnio-europejskich. Dołączył tam i Polskę – *sua sponte*¹⁴⁹⁴ – w najlepszej na pewno woli, by nie zabrakło biskupów polskich. Wyjaśniłem abp. **Kominkowi**, który prowadził rozmowę z kard. Königiem pod moją nieobecność, że my nie możemy należeć do żadnych bloków, gdyż sytuacja Kościoła w Polsce jest odmienna od sytuacji K[ościół]a w innych krajach. Jakikolwiek dopisywanie nas do bloków wyborczych nie jest dla nas możliwe, gdyż Warszawa odczyta to politycznie.

17.00. O godz. 17.00 zebrali się wszyscy biskupi polscy i abp **Gawlina**. Przemilczając udział abp. **Kominka** w rozmowach z kard. Königiem, wyjaśniłem biskupom stanowisko samodzielne i odrębne biskupów polskich w wyborach do Komisji. Musimy pamiętać, że nasze zadanie życiowe wypełnia się w Polsce – obrona Kościoła, za który odpowiadamy. Musimy więc tak prowadzić pracę na Soborze, by nie zaszkodzić Kościołowi w Polsce. Stąd też nie możemy należeć do żadnych bloków wyborczych. Żałuję, że kard. König, w najlepszej woli, umieścił Polskę w szeregu państw zachodnio-europejskich, tworzących blok wyborczy. Podaliśmy listę polskich kandydatów do wiadomości Sekretariatu Soboru, abp. **Feliciego**, z ramienia Przewodniczącego Konferencji Ep[isko]patu Polski. I to musi wystarczyć. Na przyszłość proszę, by rozmówców odsyłać do Przewodniczącego Konferencji Ep[isko]patu. Na zewnątrz linię prowadzi Prymas, biskupi polscy mogą działać samodzielnie w sprawach objętych ściśle pracą soborową.

Zatrzymałem biskupów mieszkających poza Instytutem i wręczyłem im pomoc materialną.

B[isku]p **Wojtyła** doręczył mi sprawę kościoła św. **Norberta** w Krakowie.

¹⁴⁹⁴ Łac. z własnej woli.

B[isku]p **Wilczyński** porusza nieuzasadnione obawy dotyczące przyjęcia na dworcu Termini.

B[isku]p **Bednorz** mówi o stanowisku profesora **Häringa**¹⁴⁹⁵ w sprawie diecezji na Z[iemiach] Z[achodnich] Polski; jest on zdania, że te diecezje powinny już powstać i że w tym duchu rozmawiał z kard. Döpfnerem.

A[rcy]b[isku]p **Kominek** usprawiedliwia się ze swoich posunięć. Uratowałem dziś jego opinię, gdyż w rzeczywistości przekroczył swoje kompetencje i nie miał prawa rozmawiać z kard. Königiem w sprawach polskich kandydatów.

16 października 1962, wtorek

Roma

9.00. Sesja generalna Soboru Wat[ykańskiego] II w Bazylice św. Piotra. Mszę św. odprawia ar[cy]b[isku]p Saragossy¹⁴⁹⁶, jeden z czterech wicesekretarzy Soboru. Po modlitwie następuje wyjaśnienie co do głosowania na listy kandydatów do sekcji. Rozdano druk zawierający listy opracowane przez niektóre Konferencje Biskupów. Na tzw. liście „koalicyjnej” w tytule brak Polski, ale są 4 nazwiska, zaproponowane do Komisji. Okazało się, że abp **Gawlina** dzwonił do abp. **Feliciego** i prosił o skreślenie wyrazu „Polonia”. Nie podano listy zgłoszonej przez prymasa Polski; na naszą interwencję abp **Felici** oświadczył, że nie ma tej listy. Była ona złożona w poniedziałek przez [ks.] prał. Mączyńskiego w Sekretariacie. Widocznie gdzieś zaginęła. Doręczyliśmy odpis. Trudności wyborcze są wielkie, gdyż głosowanie wymaga wielkiej znajomości członków Soboru i wiele czasu. Zapewne wyjdzie to przypadkowo. Technika wyborcza jest zbyt skomplikowana. Prezydium jest zakłopotane, a kard. **Tisserant** zdradza brak inicjatywy. Pada dwugłos w dyskusji: kard. **Ottaviani** i **Roberti**¹⁴⁹⁷. Sesja kończy się o godz. 11.00. Następna – w sobotę. Będą ogłoszone wyniki głosowania, które będą zestawione według zgłoszonych schematów.

16.00. Ks[iądz] **Szetelnicki**¹⁴⁹⁸, kanclerz z Wrocławia, wraca do Polski; otrzymuje materiały dla ks. **Majdańskiego**, w sprawie zgłoszenia poszkodowanych w obozach koncentracyjnych. Zabiera też mój pierwszy list z Soboru, dla W[arsza]wy, Gniezna i Jasnej Góry¹⁴⁹⁹.

¹⁴⁹⁵ Prawdopodobnie Bernhard Häring CSSR (1912–1998), Niemiec, w zgromadzeniu od 1934, święcenia 1939, teolog moralista, wykładowca w „Alphonsianum” w Rzymie 1950–1953, ekspert Soboru Watykańskiego II. Od 1968 jego poglądy budziły zastrzeżenia Kongregacji Nauki Wiary.

¹⁴⁹⁶ Casimiro Morcillo González (1904–1971), arcybiskup Saragossy 1955–1964, święcenia kapłańskie 1926, biskupie 1943, biskup pomocniczy Madrytu 1943–1950, biskup Bilbao 1950–1955, arcybiskup Madrytu 1964–1971.

¹⁴⁹⁷ Francesco Roberti (1889–1977), Włoch, prefekt Sygnatury Apostolskiej 1959–1969, święcenia kapłańskie 1913, biskupie 1962, sekretarz Kongregacji Soboru 1946–1958, kardynał od 1958.

¹⁴⁹⁸ Wacław Szetelnicki (1916–1996), kanclerz Kurii Arcybiskupiej Wrocławskiej 1957–1969, proboszcz parafii św. Bonifacego 1951–1989, święcenia 1939. Duszpasterz w parafiach Połowie, Czortków, Trembowla. W 1945 w parafii św. Jacka w Bytomiu, a potem w Koźlu. Od 1946 we Wrocławiu, w parafii św. Maurycego, a od 1947 w parafii św. Bonifacego. Szambelan papieski, prałat papieski 1970, protonotariusz apostolski 1990.

¹⁴⁹⁹ *List z Soboru Watykańskiego Drugiego [w:] Listy pasterskie Prymasa Polski 1946–1974*, Paris 1975, s. 407–409.

17.00. O[jciec] Jerzy **Tomziński**, sprawy zamówień Instytutu Prym[asowskiego] z J[asnej] G[óry].

18.00. Ks[iądz] kan. **Janusz**, dziekan duszpasterstwa polskiego w Niemczech.

18.30. B[isku]p z **Treviso** (Tarvisienis) **Antonio Mistrorigo**¹⁵⁰⁰ ze swoim kapelanem i posłem okręgu – proszą o odwiedzenie Treviso. Wyjaśniam, że obecnie jeszcze nie mogę, gdyż musiałbym wizytować biskupów, którzy wcześniej zaprosili (Milano¹⁵⁰¹).

Dziś przeszła mała burza na temat przemówienia Ojca św. do biskupów polskich. Prasa doczytała się w nim uznania przez Ojca św. granic zachodnich Polski. Oczywiście Bonn¹⁵⁰² zaraz interweniowało. Wyjaśnienie uspokoiło ich. Padł ofiarą ks. **Wesoly**, polski referent prasowy, na którego zwalono odpowiedzialność za wydrukowanie przemówienia Ojca św. na blankiecie Komisji Prasowej Soboru. W rzeczywistości nie martwimy się tym incydentem, gdyż wskazuje on na to, że sprawa jest żywa i wymaga załatwienia.

Biskupi polscy otrzymują *stipendia missalia*¹⁵⁰³, złożone przez Ligę Kat[olicką].

20.00. Z ks. prał. **Mączyńskim** krótki spacer po Kapitolu i wzdłuż Forum Romanum.

17 października 1962, środa

Roma

7.30. Msza św. w kaplicy Instytutu. Kilku Włochów z „Rocca”¹⁵⁰⁴ robi fotografie w czasie Mszy św. Dwie Małe Siostry¹⁵⁰⁵ i rodzone siostry¹⁵⁰⁶ proszą o odwiedzenie ich w domu głównym¹⁵⁰⁷.

Ksiądz red[aktor] z diec[e]zji **Camden** w USA w imieniu swego biskupa¹⁵⁰⁸ prosi o błogosławieństwo dla Polaków, których jest sporo w diecezji (New Jersey) i dopytuje o sposoby pomagania Kościołowi w Polsce.

11.00. Hr[abia] Emeryk **Czapski**, od Kawalerów Maltańskich.

¹⁵⁰⁰ Antonio Mistrorigo (1912–2012), Włoch, biskup Treviso 1958–1988, święcenia kapłańskie 1935, biskupie 1955, biskup diecezji Troia (Włochy) 1955–1958.

¹⁵⁰¹ Włoska nazwa Mediolanu.

¹⁵⁰² Ówczesna stolica Republiki Federalnej Niemiec.

¹⁵⁰³ Łac. stipendia mszalne.

¹⁵⁰⁴ Prawdopodobnie chodzi o dwutygodnik „Rocca” wydawany w Asyżu przez ruch Pro Civitate Christiana od 1940; od 1986 nosi podtytuł: Czasopismo „Pro Civitate Christiana Assisi”.

¹⁵⁰⁵ Zgromadzenie Małych Sióstr Jezusa założone w 1939 przez Magdalenę Hutin w oparciu o duchowość Karola de Foucauld.

¹⁵⁰⁶ Prawdopodobnie chodziło o dwie Francuzki: Marie-Edithe Murcier (1931–2001) i Annette Agnes Murcier (ur. 1928). Marie-Edithe od 1958 była drugą Małą Siostrą zamieszkałą w Polsce. Opanowała język polski i na początku lat 60. studiowała na KUL. W marcu 1961 władze państwowe wydalili z Polski wszystkie trzy siostry. Była jeszcze na Węgrzech, w Konstantynopolu, a od lat 70. stale w Rzymie.

¹⁵⁰⁷ Dom główny – Rzym, via di Acque Salvie.

¹⁵⁰⁸ Celestine Joseph Damiano (1911–1967), arcybiskup personalny ordynariusz diecezji Camden 1960–1967, święcenia kapłańskie 1935, biskupie 1953. Delegat apostolski w Afryce Południowej, arcybiskup tytularny Nicopolis In Epiro 1952–1960.

17.00. Ks[iądz] infułat **Sikora** z Boston[u], poruszam sprawę spadku dla Fundacji im. Piusa XI w Chotomowie.

Pracuję nad listami do Ojca św. w sprawie biskupów sufraganów w Siedlcach, Krakowie, Włocławku, Drohiczynie i Białymstoku.

18 października 1962, czwartek

Roma

7.30. Don **Campano**¹⁵⁰⁹ z Urbanii, służy do Mszy św. i składa dary od N.N.

8.30. Po Mszy św. dr **Maria Winowska** – omawiamy sprawę druku książek moich w wyd[awnictwie] Pallottinum w Paryżu. Pierwszy tom już jest poprawiony, drugi przyniosła, trzeci jest w przygotowaniu. D[okto]r **Winowska** ma wielką zasługę w wydrukowaniu tych kazań, gdyż ja osobiście nie przywiązywałem do tej sprawy większej wagi. Teksty powstały w ten sposób, że mój Instytut Ślubów J[asno]g[órskich] odbierał na taśmę magnetofonową moje przemówienia, wygłoszone po 1956 r. Robiła to głównie mgr Teresa **Romanowska**. Teksty były ściągane z taśmy, przygotowywane przez mgr Marię **Okońską** i autoryzowane przeze mnie. Gdyby nie wytrwała uporczywość tych osób, kazania nie ukazałyby się. Są one przeważnie improwizowane. Dla mnie najważniejszą rzeczą jest je wypowiedzieć. D[okto]r W[inowska] wyszukała drukarnię i przeprowadziła rozmowy wydawnicze.

10.00. O[jciec] **Karol Szrant** CSsR¹⁵¹⁰ – w sprawach zakonnych, w imieniu^a generała¹⁵¹¹. Omawiam całość spraw zakonnych w Polsce. Brak jest referenta polskiego w Congr[egatio] R[e]l[i]g[iosorum]¹⁵¹².

11.00. A[rcyb]i[sku]p **Šeper**¹⁵¹³ z Zagrzebia, następca kard. **Stepinaca**¹⁵¹⁴. Porównujemy sytuację Kościoła w Jugosławii i w Polsce. Pod wieloma względami w J[ugosławii] jest lepiej; np. rząd nie ingeruje w sprawę nominacji biskupów i księży na stanowiska

^a *W rękopisie: imieniem.*

¹⁵⁰⁹ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁵¹⁰ Karol Szrant CSsR (1886–1975), konsultor generalny zgromadzenia 1948–1963, od 1954 także zastępca generała zgromadzenia, święcenia 1909. Doktor teologii, wykładowca w seminarium zakonnym w Tuchowie 1911–1924, konsultor w Kongregacji Sakramentów, postulator procesu przygotowawczego Królowej Jadwigi, rektor seminarium w Tuchowie 1963–1965.

¹⁵¹¹ W latach 1954–1967 był nim ojciec William Gaudreau (1897–1968), śluby w zgromadzeniu 1922, święcenia kapłańskie 1927.

¹⁵¹² Zob. przypis 252.

¹⁵¹³ Franjo Šeper (1905–1981), arcybiskup Zagrzebia 1960–1969, Chorwat, święcenia kapłańskie 1930, biskupie 1954, koadiutor arcybiskupa Zagrzebia 1954–1960, kardynał 1965, prefekt Kongregacji Nauki Wiary 1968–1981.

¹⁵¹⁴ Bł. Alojzije Stepinac (1898–1960), Chorwat, arcybiskup Zagrzebia 1937–1960, święcenia kapłańskie 1930, biskupie 1934, koadiutor arcybiskupa Zagrzebia 1934–1937. Kardynał od 1953. Członek parlamentu chorwackiego, po objęciu władzy przez komunistów w 1945 aresztowany, ale zwolniony na interwencję papieża Piusa XII. Powtórnie aresztowany w 1946 i po pokazowym procesie skazany na roboty przymusowe i pozbawienie praw obywatelskich; po pięciu latach internowany na plebanii w miejscowości rodzinnej. W 1992 parlament chorwacki unieważnił proces i wyrok; w 1998 beatyfikowany jako męczennik.

kościelne. Można uczyć religii w szkołach. Mówił wiele o kard. **Stepinacu**, którego cześć bardzo rozwija się i ściągają mnóstwo pielgrzymek do katedry w Zagrzebiu.

12.00. Mons[ignore] **Plan[n]er**¹⁵¹⁵, Czech na emigracji; omawiamy sprawę delegacji czeskiej na Sobór. Ojciec św. przyjął trzech biskupów, bez otoczenia, które w liczbie 9 osób, nie jest dość jasne. Wystosowano w tej sprawie pismo do kard. **Tisseranta**.

12.30. Mons[ignore] **Roger Etchegaray**¹⁵¹⁶, dyrektor Sekretariatu Duszpasterskiego w Konferencjach Episkopatu Francji^a. Biskupi chcą nawiązać kontakt z biskupami polskimi w trakcie prac soborowych. Możemy to czynić raczej jako osoby prywatne, a nie zespołowo. Po rozpoczęciu prac soborowych pomyślimy nad tym.

16.00. Prof[esor] **Oskar Halecki**¹⁵¹⁷, omawiamy sprawę podręcznika historii K[ościoła] w Polsce i beatyfikacji Królowej Jadwigi.

D[okto]r Otto Spülbeck¹⁵¹⁸, bischof von Meisen¹⁵¹⁹ – dziękuje za list na poświęcenie katedry w Dreźnie. B[isku]p [Kazimierz] **Kowalski** będzie uczestniczył w Komisji Liturgicznej, na co wyraziłem zgodę.

19 października 1962, piątek

Roma

Po śniadaniu otrzymuję wiadomość, że w Polsce zabierają alumnów do wojska z sem[inarium] gnieźnieńskiego. Zbierają się biskupi **Klepacz**, **Choromański**, abp **Kominiek** i ja – i przygotowaliśmy depeszę do min[istra] **Spychalskiego**¹⁵²⁰, prosząc o wstrzymanie tej akcji.

Matka **Teresa Kalkstein**, gen[eralna] s[ió]s[tr] zmartwychwstanek – omawiamy sprawy zakonne.

^a *W rękopisie, błędnie: Polski.*

¹⁵¹⁵ František Planner (1912–1999), ksiądz, Czech, rektor Kolegium św. Jana Nepomucena 1964–1977, urzędnik Rady ds. Emigracji w Kongregacji Konsystorialnej, święcenia 1936 w Rzymie. Ekonom czeskiego Kolegium św. Jana Nepomucena 1947–1950. Prałat papieski 1967, kanonik kapituły przy rzymskiej bazylice Matki Bożej Śnieżnej.

¹⁵¹⁶ Roger Marie Élie Etchegaray (1922–2019), Francuz, święcenia kapłańskie 1947, biskupie 1969. Biskup pomocniczy Paryża 1969–1970, arcybiskup Marsylii 1970–1985, kardynał od 1979, przewodniczący Papieskich Komisji – Iustitia et Pax 1984–1998 i Cor Unum 1984–1995, wicedziekan Kolegium Kardynalskiego (2005–2017).

¹⁵¹⁷ Oskar Halecki (1891–1973), historyk, twórca, dyrektor 1942–1953 i prezes Polskiego Instytutu Nauki i Sztuki im. Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku 1953–1962, wykładowca na uniwersytecie kalifornijskim 1945–1962. Wykładowca na UJ 1916–1918, profesor na UW 1919–1939, pierwszy prezes Zjednoczenia Pisarzy Katolickich 1933–1936, działacz Odrodzenia, Pax Romana. Kierownik Katedry Historii Europy Wschodniej na uniwersytecie Fordham 1944–1961, wykładowca uniwersytetów Columbia, w Montrealu, św. Ignacego Loyoli w Rzymie. Jego określenie Polski jako „przedmurza chrześcijaństwa” spotkało się z atakiem władz i publicystów PRL, zwłaszcza w okresie Milenium Chrztu. Odznaczony przez papieża Piusa XII Orderem Grzegorza Wielkiego.

¹⁵¹⁸ Otto Spülbeck (1904–1970), Niemiec, biskup Miśni 1958–1970. Jako świecki zdobył doktorat z filozofii w Insbrucku. Kapłan zgromadzenia oratorianów (filipinów), święcenia kapłańskie 1930, biskupie 1955, proboszcz w Lipsku od 1937, wprowadził język narodowy do liturgii, po wojnie pozostał na terenie wcielonym do NRD, 1951–1955 pracownik wydawnictwa St. Benno-Verlag w Lipsku, koadiutor biskupa Miśni 1955–1958.

¹⁵¹⁹ Niem. biskup Miśni.

¹⁵²⁰ Marian Spychalski (1906–1980), działacz komunistyczny, minister Obrony Narodowej 1956–1968, przewodniczący Rady Państwa 1968–1970, przewodniczący OK FJN 1968–1971, marszałek Polski 1963 – ostatni, któremu nadano ten tytuł.

D[okto]r M[aria] **Winowska** – omawiamy dalszy ciąg spraw wydawnictwa moich książek w Paryżu.

B[isku]p Mènager¹⁵²¹ z Meaux, jako kontakt z ep[isko]patem francuskim w sprawach Akcji Kat[olickiej]. Pyta o to, czy jest wskazaną rzeczą, by wymieniać młodzież na wybieczki. Zwracam uwagę na niewłaściwość informacji – ustawionych w „Inf[ormations] Int[ernationales] Cath[oliques]”.

Ks[iądz] **Gogoliński-Elston**^{a1522}, dotychczasowy dyrektor NCWC na Anglię; organizacja związa swoje placówki zagraniczne. Pozostają niektóre tylko kraje, m.i[n]. Polska.

Prasa dzisiejsza rozpisuje się na temat wczorajszej nominacji mojej przez Ojca św. do Komisji *De negotiis extra ordinem*¹⁵²³.

12.00. B[isku]p **Swanstrom**¹⁵²⁴ z NCWC i Mons. **Landi**, sprawa pomocy dla Polski.

16.00. Przyjeżdża ks. infułat **Banaszak** z Paryża, samolotem.

17.00. U kardynała **Silvy** z Chile, który był na dworcu w czasie naszego przyjazdu. Długa rozmowa na temat sytuacji religijnej i społecznej. Wygląda to groźnie w ocenie kardynała. Niebezpieczeństwo komunizmu ogromne.

18.30. Odwiedzamy ojca Gommara **Michielsa**¹⁵²⁵, profesora z KUL, dziś biorącego udział w soborze, jako ekspert prawniczy.

20 października 1962, sobota

Roma

Dziś św. Jana Kantego¹⁵²⁶; w Bazylice św. Piotra wielu ojców soborowych wspomina św. Jana i składa wyrazy sympatii dla Polski. Niektórzy składają życzenia, z powodu nominacji mojej do Komisji spraw *extra ordinem*.

^a *W rękopisie*: Elston Gogoliński.

¹⁵²¹ Jacques Eugène Louis Mènager (1912–1998), biskup Meaux 1961–1973, święcenia kapłańskie 1936, biskupie 1955, biskup pomocniczy Wersalu 1955–1961, arcybiskup Reims 1973–1988.

¹⁵²² Rafał A. Gogoliński-Elston (1902–1982), ksiądz, rycerz Zakonu Maltańskiego, święcenia 1924. Początkowo w diecezji łuckiej, następnie w duszpasterstwie wojskowym, kapelan kościoła garnizonowego w Warszawie. W czasie wojny w Wielkiej Brytanii pilot w randze pułkownika (udział w lotach bojowych), naczelnny kapelan polskich Sił Lotniczych. Odznaczony *Virtuti Militari* i najwyższymi brytyjskimi odznaczeniami bojowymi i cywilnymi. Po wojnie pracownik Sądu Metropolitalnego archidiecezji Westminster i diecezji Northampton. Prałat papieski 1963. Przewodniczący Stowarzyszenia Polskich Kapłanów w Wielkiej Brytanii, naczelnny kapelan ZHP na obczyźnie.

¹⁵²³ *Łac.* do spraw nadzwyczajnych.

¹⁵²⁴ Edward Ernest Swanstrom (1903–1985), biskup pomocniczy Nowego Jorku 1960–1978, święcenia kapłańskie 1928, biskupie 1960.

¹⁵²⁵ Gommara Michiels OFMCap (1890–1965), Belg, święcenia 1914, od 1920 profesor nadzwyczajny na KUL, a od 1929 jako zwyczajny; dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego KUL 1924–1927, 1931–1935. Po odejściu z KUL w 1935 przeniósł się do Louvain. Profesor na Uniwersytecie Laterańskim 1938–1940, na Uniwersytecie Laval w Quebecu 1941 i od 1949, prowincjał belgijskiej prowincji zakonnej 1940–1943, ekspert Soboru Watykańskiego II 1962, konsultor Papieskiej Komisji do spraw rewizji KPK 1964, doktor honoris causa KUL w zakresie teologii 1958.

¹⁵²⁶ Św. Jan Kanta, czyli z Kęt (1390–1473), wykładowca na UJ, zajmował się przepisywaniem rękopisów, otaczał szczególną opieką ubogich, beatyfikowany 1680, kanonizowany 1767.

Sesja zaczyna się o godz. 9.00 Mszą św., którą odprawia b[isku]p [a] [Rotterdamu (Holandia) Martien Jansen]¹⁵²⁷.

Ogłoszono dyspensę Ojca św. od $\frac{2}{3}$ głosów, większości; wystarczy zwykła większość.

Ar[cy]b[isku]p **Felici** ogłasza wyniki wyborów do Komisji. Ar[cy]b[isku]p **Baraniak** jest wybrany do Komisji Orientalnej; do Komisji *De fidelium apostolatam*¹⁵²⁸ – wybrano mnie 1555 głosami. Do Komisji Liturgicznej wszedł bp Fr[anciszek] **Jop**. Ojciec św. dołączył kard. **Giobbego**¹⁵²⁹, **Julliena**¹⁵³⁰, **Salvarelę**¹⁵³¹. B[isku]pi [b]¹⁵³²

Ex praesidio przedstawiono projekt odezwy Ojców Soborowych do „wszystkich ludzi”; po 15-minutowej przerwie na namysł była dyskusja. Zabrałem głos drugi, prosząc, by było też skierowanie do rodzin chrześcijańskich. Kard[ynał] **Lèger** prosił o adres do Ojca św., w którego domu jesteśmy. Były głosy, by skierować się też do braci cierpiących¹⁵³³. Jeden z biskupów¹⁵³⁴ prosił o skierowanie modlitwy do Matki Najśw[iętszej], która była pierwsza, po grzechu pierworodnym, i do niej sam Bóg przemawiał. Był głos, by odłożyć projekt na później, aż Sobór wejdzie w sprawy programem zakreślone. Toczono długą dyskusję, w czasie której powtarzało się życzenie, by mówić o „Kościele milczącym”. Biskup z Węgier¹⁵³⁵ prosił, by nie mówić „o Kościele milczącym”; gdyż to może być *in detrimentum*¹⁵³⁶ katolików tam żyjących. Złożyłem abp. **Feliciemu** notatkę, by raczej mówiono *de Ecclesia, quae honoratur a Christo gratia confessionis et testimonii, unite cum contumeliis pro Nomine Jesu*¹⁵³⁷. Sesja trwała dość długo, do godz. 12.30.

^a W rękopisie tekst się urywa.

^b W rękopisie tekst się urywa.

¹⁵²⁷ Martien Antoon Jansen (1905–1983), Holender, biskup Rotterdamu 1956–1970, święcenia kapłańskie 1929, biskupie 1956.

¹⁵²⁸ Łac. O apostolacie wiernych.

¹⁵²⁹ Paolo Giobbe (1880–1972), Włoch, datariusz Datarii Apostolskiej 1959–1968, święcenia kapłańskie 1904, biskupie 1925, nuncjusz apostolski w Kolumbii 1925–1935, internuncjusz apostolski w Holandii 1935–1958, kardynał od 1958.

¹⁵³⁰ André-Damien-Ferdinand Jullien (1882–1964), Francuz, kardynał od 1958, święcenia kapłańskie 1905, biskupie 1962, dziekan Roty Rzymskiej 1944–1958, biskup tytularny Corone (5–19 IV 1962).

¹⁵³¹ W tekście wygląda jak Salvarello. Takiego kardynała nie było. W dokumentacji soborowej jako trzeci nominowany przez papieża członek tej komisji wymieniony jest kard. Joaquin Anselmo Maria Albareda y Ramoneda (1892–1966), benedyktyn, prefekt Biblioteki Watykańskiej 1936–1962, w zakonie od 1908, święcenia kapłańskie 1915, biskupie 1962, kardynał od 1962.

¹⁵³² Do tej komisji papież powołał biskupów: E. Dantego, Włocha, i W. Bekkera z Holandii.

¹⁵³³ Antonio Giuseppe Ferretto (1899–1973), Włoch, sekretarz Kurii Rzymskiej 1959–1967, święcenia kapłańskie 1923, biskupie 1958, arcybiskup tytularny Serdica 1958–1961, kardynał od 1961. Penitencjarz Większy Penitencjarii Apostolskiej 1967–1973.

¹⁵³⁴ Carlo Alberto Ferrero di Cavourleone (1903–1969), Włoch, emerytowany arcybiskup połowy Włoch 1944–1953, święcenia kapłańskie 1928, biskupie 1944.

¹⁵³⁵ Endre Hamvas (1890–1970), biskup Csanád 1944–1964, święcenia kapłańskie 1913, biskupie 1944, arcybiskup Kalocsa 1964–1969.

¹⁵³⁶ Łac. na szkodę.

¹⁵³⁷ Łac. o Kościele, który jest obdarowany przez Chrystusa łaską wyznania wiary i świadectwa, złączoną ze znie wagami znośzonymi dla Imienia Jezusa.

17.00. Biskupi amerykańscy pochodzenia polskiego i biskupi polscy, przybyli z kraju na Sobór, zebrali się w Instytucie Polskim na wymianę myśli. ^[a] Obecni byli: abp **Król**, bp **Woźnicki**¹⁵³⁸, bp **Noa**¹⁵³⁹, bp **Atkielski**, bp **Zaleski**¹⁵⁴⁰, bp **Wycisło**, bp **Kowalski**¹⁵⁴¹.

Wygłosiłem referat o sytuacji Kościoła w Polsce; szło o poinformowanie biskupów polskich w USA. Na tym tle wywiązała się wymiana zdań. Bardzo zdecydowanie przemawiał bp **Woźnicki**. Zabierał głos bp **Choromański** i i[nni]. Rozmowa trwała do godz. 19.00.

Przed wieczerzą abp **Król** wręczył mi czek od Ligi Kat[olickiej] na 50 tysięcy dol[arów] z tym, by każdy biskup polski otrzymał tysiąc dolarów.

Wieczera wspólna, biskupów polskich i amerykańskich; przybyli też abp **Gawlina**, który był b[ardzo] niezadowolony z tego, że nie był zaproszony na konferencję; nadto abp **Kozłowiecki** z Lusaki i bp **Krause** z Ameryki Połud[niowej]. Byli też [ks.] inf. **Banaszak** z Paryża, [ks.] prał. **Rubin**, [ks.] inf. **Filipiak** i moi domownicy.

Po wieczerzy dokończyliśmy rozmowy w sali; abp **Król** zabrał głos i zapewnił nas o pomocy przez Ligę Kat[olicką]. Rozstaliśmy się o godz. 21.30.

21 października 1962, niedziela

Roma

7.30. Na Mszy św. rodzina polska z USA, wracająca z Fatimy, prosi o błogosławieństwo, po które specjalnie przyjechali do Rzymu. Pani **de Tolentino** z Domus Mariae¹⁵⁴², prosi ze swoją koleżanką o odwiedzenie D[omus] M[ariae].

9.00. M[aria] **Winowska**, omawiamy sprawę listu do kard. **Tisseranta**, w sprawie abp. **Szeptyckiego**.

Ks[iaźdz] **Myszko**¹⁵⁴³ z diec[ezji] siedleckiej, pracujący w USA.

10.00. Sesja biskupów polskich biorących udział w Soborze, z abp. **Gawliną**. B[isku]p [Kazimierz] **Kowalski** informuje o swojej pracy w Komisji Liturgicznej. Będziemy głosowali za schematem, który jest idealny i piękny (bp Wronka).

Sprawa kontaktu z biskupami **francuskimi**, o który zwracali się biskupi do Polaków. B[isku]p **Ménager** będzie kontaktował się z abp. **Kominkiem**.

^a W rękopisie skreślenie: Bp Klepacz jest w tym.

¹⁵³⁸ Stefan Stanisław Woźnicki (1894–1968), biskup Saginaw 1950–1968, święcenia kapłańskie 1917, biskupie 1938, biskup pomocniczy Detroit 1937–1950.

¹⁵³⁹ Thomas Lawrence Noa (1892–1977), biskup Marquette 1947–1968, święcenia kapłańskie 1916, biskupie 1946, koadiutor biskupa Sioux City 1946–1947, biskup tytularny Talaptula 1968–1970.

¹⁵⁴⁰ W rękopisie: Zalewski. Alexander Miecislauś Zaleski (1906–1975), biskup pomocniczy Detroit 1950–1964, święcenia kapłańskie 1931, biskupie 1950, koadiutor biskupa Lansing 1964–1965, biskup Lansing 1965–1975.

¹⁵⁴¹ Casimir Rembert Kowalski (1884–1970), zakonnik OFM, święcenia kapłańskie 1911, biskupie 1942, wikariusz apostolski diecezji Wuchang w Chinach 1941, biskup diecezji Wuchang 1946; więziony przez komunistów, a następnie wydany z Chin – przebywał w USA.

¹⁵⁴² Łac. Dom Maryi.

¹⁵⁴³ Bolesław Franciszek Myszkowski (1906–1995), ksiądz, święcenia 1923, od 1935 studia w Paryżu – tam też przebył czas wojny. Po wojnie w Londynie i USA jako duszpasterz polonijny. Kanonik honorowy kapituły kolegiaty janowskiej 1973.

Sprawa **kontaktu biskupów polskich z prasą polską**. Przedstawiciele tej prasy – I[gnacy] Krasicki, pani Pasenkiewicz¹⁵⁴⁴ i p[an] Stroynowski z „Polityki”¹⁵⁴⁵ – zabiegają o kontakty. B[isku]pi stanęli na stanowisku, że nie ma warunków do tych kontaktów. Owszem, dotychczas prasa polska nie daje warunków do współpracy. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** jest przeciwny, bp **Klepacz** jest za tym, żeby całej grupie korespondentów polskich w Rzymie dać posłuchanie. Upoważnieni są do kontaktu b[isku]pi **Klepacz** i **Choromański**. Otrzymamy sprawozdanie.

Spotkanie b[isku]pów polskich z b[isku]pami N[iemieckiej] R[epubliki] D[emokratycznej] i czeskimi. Ar[cy]b[isku]p **Kominek** mówi o akcji kard. Königa, który chce zwołać Donaukonferenz¹⁵⁴⁶ biskupów polskich, NRD i czeskich. Rozróżnia się sprawę biskupów słowackich i NRD. Na razie nie będzie spotkań.

Depesza bp. **Pluty** – który nie może przyjechać, bo to zależy od wyjazdu bp. **Strąkowski**. Gdybyśmy przyjęli tę zależność, równałoby się to, że na Sobór desygnuje rząd. Zdanie ogólne – nie możemy ustąpić. Nie idzie o ilość, ale o zasady. Wysłać depeszę do bp. **Kałwy**.

List z **Jasnej Góry** od^a bp. **Golińskiego**, o Czuwaniu Soborowym. Polska czuwa i modli się,

A[rcy]b[isku]p **Gawlina** informuje o wydawnictwie *Sacrum Poloniae Millenium*. Zebranie trwało do godz. 12.00.

12.00. Rozmowa z [ks.] inf. **Banaszakiem** o Semin[arium] Polskim w Paryżu, o książkach z Ligi Kat[olickiej] i o innych.

15.30. Wyjazd do **Tre Fontane**¹⁵⁴⁷ z ks. Mączyńskim; odwiedziliśmy siostry Petites Soeurs o. Foucaulda.

17.30. Dokończenie rozmowy z inf. **Banaszakiem**. Pozostanie jeszcze tydzień u nas. Na wieczery jest b[isku]p z Wietnamu, kolega akademicki abp. **Kominka**.

22 października 1962, poniedziałek Roma

Dziś rocznica śmierci kardynała Augusta Hlonda. Wieczorem będzie Msza św. u św. Stanisława¹⁵⁴⁸.

^a *W rękopisie: do.*

¹⁵⁴⁴ Jadwiga Pasenkiewicz (1915–1996), dziennikarka, 1960–1968 w Rzymie wraz z mężem Leonidem Teligą, który był korespondentem PAP; ona w okresie trwania Soboru reprezentowała dziennik „Życie Warszawy”, a po powrocie męża do Polski, od 1963 została korespondentką PAP. Po śmierci męża w 1970 wyjechała do Włoch i przyjęła obywatelstwo włoskie. Pod koniec lat 80. przeniósł się do Ameryki Południowej, gdzie pracowała jako pisarka.

¹⁵⁴⁵ Juliusz Stroynowski (1919–1991), publicysta, związany z tygodnikami „Polityka” i „Argumenty”, historyk, tłumacz, w czasie wojny związany z konspiracją socjalistyczną, pracownik MSZ 1946–1950, m.in. sekretarz ambasad w Rzymie 1948–1949, później zajmował się publicystyką i tłumaczeniami. W 1969 wyemigrował do Niemiec, profesor Uniwersytetu w Kolonii, działacz PPS na wychodźstwie, założyciel TP KUL w Niemczech. Od 1946 tajny współpracownik służb bezpieczeństwa pseud. „S”.

¹⁵⁴⁶ *Niem.* Konferencja dunajska.

¹⁵⁴⁷ Tre Fontane, opactwo, początkowo benedyktynów i cystersów, obecnie trapistów, założone w VII w. na przedmieściach Rzymu.

¹⁵⁴⁸ W rzymskim kościele przy Via delle Botteghe Oscure.

9.00. W Bazylice św. Piotra – sesja soborowa. Po Mszy św. ogłoszono skład 3 Komisji Soborowych. Do Komisji Seminariów wszedł bp **Klepacz**. Ar[cy]b[isku]p **Felici** ogłosił zarządzenie Ojca św., by Komisja *ad unitatem fovendam*¹⁵⁴⁹ była w tym samym składzie, co przygotowawcza do Soboru. Podlega Sekretarzowi Stanu, który troszczy się również o obserwatorów. Przystąpiono do porządku dziennego *De Sacra liturgia*. Referuje kard. **Lercaro** i sekretarz Komisji¹⁵⁵⁰. Schemat opracowany wspólnie. Zgłosiło się 29 ojców do głosu. Na temat rozszerzenia języka ludowego w liturgii przemawiali głównie kard. **Frings**, **Montini**, **Spellman**, **Döpfner**. Nadto przemawiało około 20 mówców; do godz. 12.00 – sesję zakończono modlitwą *Angelus D[omi]ni*.

Po sesji rozmawiałem z kard. **Suenensem**¹⁵⁵¹ z Malines¹⁵⁵², o sesjach Komisji *extra ordinem*.

16.00. J[erzy] **Turowicz**, o sprawie konferencji z prasą polską, biorącą udział w Soborze. Skierowałem go do bp. **Klepacza** i **Choromańskiego**, którzy ustalili spotkanie prasy na środę b[ieżącego] tyg[odnia] w instytucie.

16.30. Hr[abia] E[me]ryk **Czapski**, który ocenił sytuację; powinszowania sukcesów w tak krótkim czasie. Ludzie myślą o polityce, a my o sprawach Bożych, które nie mijają.

17.00. [Ksiądz] prałat **Borowiec** Fr[anciszek], omawiamy sprawy gospodarcze do załatwienia w Rzymie; m.i[n]. nabycie lekarstw, zamówień domowych, Instytutu Pr[ymasowskiego], Sekretariatu Pr[ymasa] P[olski] i i[nne].

18.00. W k[ości]le św. Stanisława odprawiam Mszę św. za duszę śp. kardynała **Hlonda**, w 14-tą rocznicę Jego śmierci. Po Mszy św. wygłaszam krótkie przemówienie. Obecni są wszyscy biskupi polscy biorący udział w Soborze, abp **Gawlina**, zakonnice i zakonnicy, księża z IEP i z Kol[egium] Polskiego oraz wiele świeckich osób z Rz[ymu]. Powrót na godz. 19.00.

Piszę listy do bp. Dąbrowskiego.

23 października 1962, wtorek

Roma

7.30. Msza św. w domu; po Mszy św. – kilka siostr z Sod[alicji] św. Piotra Klawera, rodzeństwo – brat z siostrą – on profesor na Politechnice Warsz[awskiej], ona artystka, która rekonstruowała obraz w ołtarzu głównym i w kopule w Trzemesznie, dziś zamężna mieszka w Teorminie – **Wilińska-Toth**¹⁵⁵³.

¹⁵⁴⁹ *Lac.* do sprzyjania, zachowania jedności.

¹⁵⁵⁰ O. Ferdynand Antonelli OFM.

¹⁵⁵¹ Leo Joseph Suenens (1904–1996), Belg, arcybiskup Mechelen-Bruksela (miesiąc po nominacji połączono z Brukselą) 1961–1979, święcenia kapłańskie 1927, biskupie 1945, biskup pomocniczy Mechelen 1945–1961, kardynał od 1962, promotor ruchu charyzmatycznego w Kościele Katolickim, jeden z czterech moderatorów – kardynałów kierujących bezpośrednio obradami Soboru Watykańskiego II.

¹⁵⁵² Francuska nazwa Mechelen.

¹⁵⁵³ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

9.00. Sesja soborowa. Mszę św. odprawia abp **Król** z Filadelfii. Ar[cy]b[isku]p **Felici** ogłasza poprawki o komisjach; ustępują ci, którzy wybrani zostali do innych komisji. W ten sposób przestałem być członkiem komisji *Pro apostolatu laicorum*, jako członek komisji *Pro negotiis extra ordinem*.

Przewodniczy kard. **Spellman** z New York. Dyskusja toczy się nad wstępem i I częścią schematu liturgicznego, głównie o łacinie, jako języku liturgicznym. Trwa do godz. 12.00.

Po zakończeniu sesji zbliżają się do mnie przedstawiciele-obszernicy cerkwi prawosławnej w ZSSR – Witalis **Borowoj**¹⁵⁵⁴ i Vlad[imir] **Kotlarow**¹⁵⁵⁵. Pierwszy wyraża, pełen nieukrywanego i szczerzego wzruszenia, radość ze spotkania z prymasem Polski. Nie ma żadnej sprawy, chce tylko dać wyraz swojej czci głębokiej dla Kościoła, Episkopatu i wiary ludu polskiego. Raduje się, że dzieje się to tutaj. Mówię, że i ja cieszę się, że siedząc naprzeciwko, mogę widzieć braci Słowian pod kopułą św. Piotra i modlić się za nich. Odpowiedź **Borowoja**: siedzimy naprzeciwko, lecz nie przeciwko. Wprawdzie w historii różnie bywało, ale dziś pozostały uczucia wspólnej wiary. Mówię o wspólnym zadaniu – wierności Chrystusowi, który nas łączy. Niezależnie od wszystkiego, co dziś jest, Polska zachowuje żywe uczucie dla **Narodu rosyjskiego**. Rozmowę naszą obserwowało wielu uczestników Soboru. Rozstaliśmy się bardzo serdecznie. Obydwa ojcowie byli b[ardzo] wzruszeni. Ja też.

16.00. Udzieliłem rozmowy dr. Don **Paolo Vincentin**¹⁵⁵⁶ z „Osservatore Rom[ano] d[ella] Dom[enica]” – do druku. Rozmówca – salezjanin – ma przygotować tekst z magnetofonu i przedstawić mi do autoryzacji, zanim będzie oddany do drukarni.

Otrzymałem tekst przemówienia o śp. kardynale **Hlondzie** do aprobaty. Prasa ogłosiła informację o tym nabożeństwie, niestety, zmieniając nazwisko kardynała na Blond.

Przyszedł pożegnać się ks. **Jaroszka**¹⁵⁵⁷, który odjeżdża [do Australii] z obrazem Matki Bożej.

Ks[ia]dz **Dobiecki** z W[arsza]wy wraca do domu; ma wyklądać na ATK i u oo. dominikanów. Otrzymał zapomogę na powrót.

Przeglądałem prasę niemiecką: „**Soldatenzeitung**”¹⁵⁵⁸ napada na abp. **Bengscha** i na mnie, że pierwszy przyjął zaproszenie do Polski i że ja śmiałem zaprosić Niemca do Polski.

Na wieczór przybył abp **Baraniak** i inf. **Filipiak**. Audytor R[oty] R[zymskiej] wziął tekst, opracowany przeze mnie, o sytuacji zakonów w Polsce, do przekładu.

¹⁵⁵⁴ Witalis Borowoj (1916–2008), rosyjski duchowny prawosławny, protoprezbiter Leningradu przedstawiciel Cerkwi Moskiewskiej przy Światowej Radzie Kościołów 1961–1991.

¹⁵⁵⁵ Vladimir Kotlarow (ur. 1929), archimandryta (przełożony klasztoru) w prawosławnej misji w Jerozolimie 1962. Świecenia kapłańskie 1954, kierownik Katedry Wyznań Zachodnich w Leningradzkiej Akademii Duchownej. Profesor Moskiewskiej Akademii Duchownej i proboszcz katedry prawosławnej w Moskwie. Zastępca przewodniczącego Wydziału Kontaktów Zewnętrznych Patriarchatu Moskiewskiego. Od końca 1962 biskup. Dążył do odnowy prawosławia m.in. przez propagowanie tzw. chrześcijaństwa rewolucyjnego, próbującego łączyć teologię z obowiązującą wówczas doktryną marksizmu-leninizmu.

¹⁵⁵⁶ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁵⁵⁷ Nazwisko nadpisane na nieczytelnym skreśleniu.

¹⁵⁵⁸ „Soldatenzeitung” – z niem. „Dziennik Żołnierski”. Prawdopodobnie chodzi o tygodnik wychodzący w latach 1961–1968 w Monachium „Deutsche Soldaten-Zeitung und National Zeitung”. Samego tekstu nie udało się odnaleźć.

Wysłałam list do bp. Dąbrowskiego i depeszę do bp. **Kalwy**, prosząc, by przyjeżdżał do Rzymu. Nadal jesteśmy zdania, że sufragan **Strąkowski** dopiero wtedy mógłby przyjechać, gdyby bp **Kalwa** jechał razem. To samo odnosi się do bp. **Jeża** i bp. **Pluty**.

24 października 1962, środa

Roma

7.30. Msza św. w domu; jest s. **Emmanuela**¹⁵⁵⁹, zmartwychwstanka, która wyjeżdża do Argentyny. Jest jakiś uprzykrzony fotograf, który „działa” całą Mszę św.

8.30. Wyjazd do Bazyliki św. Piotra. Zbieramy się na schodach i robimy wspólną fotografię biskupów polskich biorących udział w Soborze.

9.00. Sesja rozpoczyna się od celebry w obrzędzie greckim¹⁵⁶⁰; pięknie to wygląda, tak iż kard. **Gracias**¹⁵⁶¹, Hindus, powiedział, że wszyscy mogliśmy nabrać chęci przejścia na obrządek wschodni. W dyskusji nadal toczy się wymiana myśli n[a] t[emat] łaciny w liturgii. Zabierają głos kardynałowie: **Tisserant**, który przypomina św. Cyryla i Metodego¹⁵⁶²; **Gracias, Bea**¹⁵⁶³, **Bacci**¹⁵⁶⁴, który wygłasza wielką apologię łaciny dla liturgii. Sesja trwała do godz. 12.00.

16.00. Dwóch biskupów z **Meksyku** i Vera Cruz¹⁵⁶⁵ oraz czterech kapłanów meksykańskich przyszło z wyrazami czci dla Polski i przynieśli obraz Matki B[ożej] z Guadalupe¹⁵⁶⁶. Otrzymali obrazki M[atki] B[ożej] Częstoch[owskiej].

B[isku]p **Manuel Fernández-Conde**¹⁵⁶⁷ z Córdoba w Hiszpanii – dla nawiązania kontaktu z b[isku]pami polskimi. Rozmowa o dyskusji liturgicznej na Soborze.

18.00. B[isku]pi **Klepacz** i **Choromański** – po rozmowie z prasą polską, wysłaną z Warszawy na Sobór. Rozmowa była trudna, nieco podchwytliwa, obracała się wokół tematyki politycznej, którą sugerowali rozmówcy. Ilekroć biskupi poruszali sprawę stosunków wewnętrznych w kraju, które źle rzutują na opinię o Polsce, rozmówcy milkli.

¹⁵⁵⁹ S. Emmanuela Jankowska CR – pracowała wśród Polonii w Argentynie. Opuściła zgromadzenie.

¹⁵⁶⁰ Według dokumentacji – w obrzędzie bizantyjsko-melchickim.

¹⁵⁶¹ Valerian Gracias (1900–1978), arcybiskup Bombaju 1950–1978, święcenia kapłańskie 1926, biskupie 1946, biskup pomocniczy Bombaju 1946–1950, kardynał od 1953.

¹⁵⁶² Święci Cyryl (826 lub 828 – 869) i Metody (ok. 815/820 – 885), bracia, apostołowie Słowian; od 1980 współpatroni Europy.

¹⁵⁶³ Augustyn Bea (1881–1968), Niemiec, przewodniczący Papieskiej Rady Zjednoczenia Chrześcijan 1960–1968, święcenia kapłańskie 1912 jako jezuita, biskupie 1962, arcybiskup tytularny Germanii w Numidii, kardynał od 1959.

¹⁵⁶⁴ Antonio Bacci (1885–1971), Włoch, święcenia kapłańskie 1909, biskupie 1962, pracownik Sekretariatu Stanu 1921–1931, odpowiedzialny za przygotowywanie dokumentów kościelnych w języku łacińskim 1931–1960, kardynał od 1960.

¹⁵⁶⁵ Miguel Dario Miranda y Gómez (1895–1986), arcybiskup Meksyku 1956–1977, święcenia kapłańskie 1918, biskupie 1937, biskup Tulancingo 1937–1955, koadiutor arcybiskupa Meksyku 1955–1956, kardynał od 1969.

Manuel Pio López Estrada (1891–1971), arcybiskup Veracruz-Jalapa 1951–1968, święcenia kapłańskie 1914, biskupie 1934, biskup Tacámbaro 1934–1939, biskup Veracruz-Jalapa 1939–1951, arcybiskup tytularny Druas 1968–1970.

¹⁵⁶⁶ Guadalupe, narodowe sanktuarium maryjne Meksyku, położone na północno-wschodnich krańcach stolicy, najpopularniejszy ośrodek pątniczy Ameryki Łacińskiej.

¹⁵⁶⁷ Manuel Fernández-Conde y Garcia del Rebollar (1909–1970), biskup Kordoby 1959–1970, święcenia kapłańskie 1934, biskupie 1959.

25 października 1962, czwartek

Roma

7.30. Na Mszy św. w IEP – siostry z Sodalicii św. Piotra Klawera i amerykańskie felcjanek, p[an] Leon **Czosnowski**, J[erzy] **Turowicz**, Polka z Taorminy z bratem i i[nni].

9.00. Leon **Czosnowski** – omawia pracę Stow[arzyszenia] Veritas w Londynie; przedstawiam mu sytuację w Laskach. Nie ma chęci powrotu do Polski.

Pan **Janiszewski**¹⁵⁶⁸ z Radio Vaticana, pracujący tam od 5 lat w dziale biuletynów Sekr[etariatu] Stanu. Wnoszę zastrzeżenie przeciwko tym biuletynom, które mało dają polskim słuchaczom.

D[okto]r **Maria Winowska**, w sprawie wydawnictwa moich kazań w Paryżu; idzie o nazwę „firmy”, gdyż nie może być firma pallotynów. Projektuje, by wyd[awnictwo] nazwać Brama – do rozważenia.

12.30. U kardynała **Cicognani** w Sekretariacie Stanu, złożyłem petycje o nowych sufraganów: 1) biskupa siedleckiego, 2) b[isku]pa włocławskiego, 3) wikariusza kapitulnego w Krakowie, 4) koadiutora w Katowicach, b[isku]pa Bednorza, 5) dla Białegostoku – ks. inf. Sawickiego, 6) dla Drohiczyzna. Wyjaśniłem przyczyny tych próśb, zwłaszcza czterech ostatnich. Złożyłem Sekretarzowi Stanu książkę francuską **Lenerta**, o Kościele kat[olickim] w Polsce¹⁵⁶⁹ i prosiłem, by przynajmniej przeczytał list Ep[isko]patu Polski do Sejmu, w przekładzie francuskim. Rozmowa trwała pół godziny. Kardynał przyszedł z jakiejś ważnej sesji i śpieszył się na drugą. Prosiłem, by mnie przyjął później, gdy będę gotów do dalszych rozmów.

15.00. Wyjechał[em] do Grotta Ferrata, do s[ió]s[tr] zmartwychwstanek, z ks. prał. Mączyńskim. Była matka **Teresa Kalkstein** z nowicjatem. Wróciliśmy do domu na godz. 18.30.

Na wieczery jest ks. prałat N. [a], pracujący w Komisji Filmowej.

26 października 1962, piątek

Roma

7.30. Msza św. w IEP. Przyszedł b[isku]p z **Rieti**¹⁵⁷⁰, z Prezesem Wystawy Żłóbków Dzieciątka Jezus, urzędzonej w R[ieti]. Proszą o udział w wystawie. Ustaliliśmy spotkanie na niedzielę 11 listopada br.

9.00. Sesja generalna Soboru u św. Piotra. Celebryje biskup Murzyn¹⁵⁷¹, *in ritu latino*¹⁵⁷². Przewodniczy kard. **Frings**. D[alszy] c[iąg] dyskusji nad wstępem do schematu o liturgii.

^a W rękopisie zostawione miejsce na resztę nazwiska.

¹⁵⁶⁸ Michał Janiszewski, dziennikarz i pisarz, w czasie II wojny światowej pracownik Oddziału Kultury i Pracy II Korpusu Polskiego we Włoszech. 1949–1977 spiker polskiej sekcji Radia Watykańskiego, autor książki *Żołnierz polski we Włoszech*, Rzym 1946, „Biblioteka Orła Białego”.

¹⁵⁶⁹ Pierre Lenert (pseudonim Marii Winowskiej), *L'Église catholique en Pologne*, Paris 1962.

¹⁵⁷⁰ Nicola Vito Cavanna (1916–1980), Włoch, biskup Rieti 1960–1971, święcenia kapłańskie 1940, biskupie 1960, biskup koadiutor Asti 1971–1980.

¹⁵⁷¹ Dieudonné Yougbaré (1917–2011), biskup Koupéla (Górna Wolta, obecnie Burkina Faso) 1956–1995, święcenia kapłańskie 1945, biskupie 1956.

¹⁵⁷² *Łac.* w rycie łacińskim.

Sekretarz ogłosił przeszło 20 nazwisk mówców zgłoszonych. Przewodniczący ograniczył mówców do 10 minut. Praca szła sprawnie, jakkolwiek wielu mówców powtarzało w d[alszym] c[iągu] argumenty już przytoczone. Dotąd nie zaznaczył się złoty środek między zdecydowanymi zwolennikami łaciny w liturgii i jej przeciwnikami. Zasadniczo zaznacza się skłonność do tego, by Mszy św. nie ruszać, a tylko części katechetyczne (*Introitus, Gloria, Credo, Pater noster, Lectio, Ewang[elia]*) znacjonalizować. Natomiast, gdy idzie o sakramentologię, tę należy w pracy duszpasterskiej całkowicie znacjonalizować. Praca trwała do godz. 12.30.

17.00. W Sekretariacie Stanu zbiera się Komisja Soborowa *pro causis extra ordinem*. Przewodniczy kardynał Sekretarz Stanu, **Cicognani**; obecni: kard. **Meyer**, kard. **Siri**¹⁵⁷³, kard. Döpfner, kard. **Suenens**, kard. **Wyszyński**. Dyskusja dotyczy regulaminu obrad. Kard[ynał] **Suenens** zgłasza wniosek, by ograniczyć liczbę [a] mówców do 50; mówcy powinni wykazać się liczbą 20–30 osób, w imieniu^b których przemawiają. Ten wniosek oceniłem jako techniczny i przedstawiłem swój, by mówcy byli wyłanianiani przez Konferencje Narodowe Episkopatów i w ich imieniu^c przemawiali; inni dopiero po nich, w miarę potrzeby, już w razie *votum separatum*¹⁵⁷⁴. Dyskusja miała na uwadze to: 1) by nie tamować **wolności** biskupów; 2) by liczyć się z psychologią zebrań, które powoli wypowiedzą się i zmęczą tak, że liczba mówców powoli się będzie zmniejszać. Dyskutowano nad porządkiem dalszych obrad; następny problem miałby być – *De fontibus Revelationis*¹⁵⁷⁵. Przemawiałem za schematem *De Ecclesia*¹⁵⁷⁶ – jako że ten temat jest *expectatio omnium populorum*¹⁵⁷⁷. To zagadnienie jest, po Soborze Watyk[kańskim] I, który mówił *De Summo Pontifice*¹⁵⁷⁸, najbardziej oczekiwane. Problem *nexus iuridicus*¹⁵⁷⁹ coraz bardziej słabnie jako temat, natomiast, po Encyklice *De Corpore Christi Mystico*, oczekuje się od Soboru wyciągnięcia wszystkich wniosków praktycznych z tej encykliki, zwłaszcza tego, co dotyczy *nexus gratiae*¹⁵⁸⁰. Postanowiono skontaktować się z **abp. Felicim**, który wkrótce przyszedł; wyjaśnił, że schemat *De Ecclesia* nie jest jeszcze wydrukowany, co może nastąpić dopiero w poł[owie] listopada. Biskupi otrzymaliby schemat przed wyjazdem, by mogli zapoznać się z nim na przyszłą sesję. Wniosek mój o wprowadzenie sprawy *De Ecclesia* podjął kard. **Suenens** i **Siri**. Należy zaznaczyć ojców soborowych

^a W rękopisie skreślenie: osób.

^b W rękopisie: imieniem.

^c W rękopisie: ich imieniem.

¹⁵⁷³ Giuseppe Siri (1906–1989), Włoch, arcybiskup Genui 1946–1987, święcenia kapłańskie 1928, biskupie 1944, biskup pomocniczy Genui 1944–1946, kardynał 1953.

¹⁵⁷⁴ Łac. zdanie odrębne.

¹⁵⁷⁵ Łac. o źródłach Objawienia.

¹⁵⁷⁶ Łac. o Kościele.

¹⁵⁷⁷ Łac. oczekiwaniem wszystkich ludów.

¹⁵⁷⁸ Łac. o Najwyższym Biskupie o papieżu.

¹⁵⁷⁹ Łac. węzeł jurydyczny (problem prawny).

¹⁵⁸⁰ Łac. problemu łaski.

z kalendarzem następnej sesji. Przewiduje się, że sesja skończy się 8 grudnia. Co do następnej, trudno ustalić czas. Kard[ynał] Siri mówi o tym, że w kwietniu będą wybory we Włoszech; nie jest wskazane, by wtedy odbywał się Sobór, z uwagi na temperament tych wyborów. Pozostaje więc czas albo luty–marzec lub maj–czerwiec. Wybór należy do Ojca św. Prosimy, by to nie było *Tempore Natalium*¹⁵⁸¹, z uwagi na zajęcia pasterskie biskupów. Sesja skończyła się o godz. 18.30.

Rozmowa z kard. **Suenensem**; prosi o podzielenie się uwagami n[a] t[emat] pracy i doświadczeń Kościoła w Polsce; o projekt regulaminu obrad dla Komisji i sesji generalnych. Wracam sam do domu.

19.00. Ks[iądz] inf[ułat] **Filipiak** – który otrzymuje do przekładu kilka punktów, dotyczących referatu dla kard. **Cicognanigo**.

27 października 1962, sobota

Roma

7.30. Msza św. w domu. Są siostry francuskie, które proszą o błogosławieństwo. P[aweł] **Czerwiński**¹⁵⁸² z Londynu, pracujący wśród Rycerzy Maltańskich. Pani **Walker**, która koniecznie chce malować portret, na co czasu brak i chęci. **Jerzy Turowicz**, którego zatrzymuję na śniadaniu. Biskupi otrzymali materiał na sutanny i mantolety z domu Ojca św., doręczony mi jeszcze w marcu br. Ks[iądz] prał. **Borowiec** doręczył kupony. Wszyscy biskupi otrzymali po 80 tysięcy lirów z Komisji Ekon[omicznej] Soboru, na miesiąc październik.

9.00. Sesja generalna soborowa. Wielu biskupów meksykańskich mówi mi po drodze o modlitwie w Meksyku za Kościół Boży. Spotkałem abp. **Feliciego**, któremu zaproponowałem, by na moje miejsce w Komisji *Pro laicis* wstawić abp. **Kominka**. Sprawę powtórzyłem kardynałowi **Cicognanemu in aula**¹⁵⁸³; złożyłem notatkę z prośbą, by Ojciec św. tej nominacji dokonał. Ar[cy]b[isku]p **Kominek** odznacza się znajomością sprawy laikatu w Kościele i ma doświadczenie z Francji i z sytuacji specjalnej w Polsce.

Krótką rozmowę z kard. **Gerlierem**¹⁵⁸⁴ i **Pizzardem**; pierwszy dał wyraz swej życzliwości do Polski, drugi zapewnił o swej modlitwie i radości, że pisma tyle piszą o Polsce.

Mszę św. celebrować ar[cy]b[isku]p z **Meksyku**¹⁵⁸⁵. Przewodniczy kard. **Ruffini**. Zgłoszono 36 mówców. Zapowiedziano *ex praesidio*, że nie należy powtarzać rzeczy już powiedzianych. Kard[ynał] R[uffini] kilka razy interweniował, przypominając mówcom

¹⁵⁸¹ Łac. w okresie Bożego Narodzenia.

¹⁵⁸² Paweł Czerwiński (1895–1962), oficer broni pancernych Wojska Polskiego, dyplomata w polskich ambasadach w Rumunii, Grecji – także podczas II wojny. Członek Zakonu Kawalerów Maltańskich. Zmarł w Anglii.

¹⁵⁸³ Łac. na auli.

¹⁵⁸⁴ Pierre-Marie Paul Gerlier (1880–1965), arcybiskup Lyonu 1937–1965, biskup Tarbes i Lourdes 1929–1937, święcenia kapłańskie 1921, biskupie 1929, kardynał od 1937.

¹⁵⁸⁵ Miguel Dario Miranda y Gómez. Zob. przypis 1566.

obowiązek ograniczania się do rzeczy nowych, by nie powtarzać rzeczy już powiedzianych. Pozostało 50 mówców. Przewodniczący wyraził nadzieję, że się zrzekną. Sesja zakończyła się o godz. 12.30.

16.00. Ks[iądz] inf. **Banaszak**, dokończyliśmy naszej rozmowy o sytuacji w Polskim Semin[arium] w Paryżu.

16.30. Ks[iądz] infułat **Filipiak** przynosi przekłady; rozmowa o projektowanym regulaminie obrad na sesjach gen[eralnych].

17.00. Ks[iądz] Chechelski TJ z Radio Vatic[ana].

17.30. List od b[isku]pów czeskich; przyjść nie mogą, bo są pilnowani. Specjalny wysłannik biskupów tłumaczył mi, że biskupi czescy są stale inwigilowani; wśród ich otoczenia są tacy, którzy na pewno natychmiast wszystko doniosą rządowi. By im nie szkodzić, odłożyłem spotkanie na później.

18.00. Przybył specjalny wysłannik abp. **Dell'Acquy** z **darem Ojca św.**, milion lirów na osobiste potrzeby prymasa jako nowy dowód wielkiej życzliwości Ojca św., który wykorzystuje każdą sposobność, by okazać swoje serce.

28 października 1962, niedziela

Roma

Uroczystość Chrystusa Króla. Rocznicą mego powrotu z wydalenia do Warszawy. Otrzymuję depesze z życzeniami.

7.30. Msza św. w kaplicy domowej. Po śniadaniu rozmawiam z **Jadwigą Walker**, polską malarką, która chce malować mój portret. Ponieważ tutaj brak warunków, radzę to zrobić w W[arsza]wie, po powrocie z Soboru.

10.00. Rozmowa z **dr Marią Winowską** w sprawie wydawnictwa moich kazań u palotynów w Paryżu. Ustalamy, że wydawnictwo będzie nosić nazwę Brama, a motto będzie z wiersza Norwida *Krzyż stał się Bramą*.

12.00. Ks[iądz] inf. **Filipiak** bierze trzecią część mojego referatu do przekładu na język włoski.

12.30. Ks[iądz] dr **Walorek**¹⁵⁸⁶ z Madrytu – informuje o sytuacji Polonii hiszpańskiej. Dłuższa rozmowa o sytuacji Kościoła w Hiszpanii, którą ks. W[alorek] ocenia pozytywnie.

13.00. Wyjazd do **Kolegium Polskiego**. Z okazji święceń kapłańskich trzech neoprezbiterów¹⁵⁸⁷ obiad dla wszystkich biskupów polskich przybyłych na Sobór z Polski i z USA.

¹⁵⁸⁶ Marian Walorek (1912–1988), ksiądz, od 1948 duszpasterz Polonii w Hiszpanii i rektor Polskiej Misji Katolickiej, święcenia 1938. Więzień obozu w Dachau. Po wyzwoleniu kapelan w armii brytyjskiej. W 1949 utworzył w Madrycie parafię polską. Doktorat z prawa kanonicznego na Uniwersytecie w Salamance 1952. Informował opinię hiszpańską o internowaniu prymasa Wyszyńskiego, organizował uroczystości Milenium Chrztu Polski. Pierwszy tłumacz pism siostry Faustyny Kowalskiej na język hiszpański. Odznaczony Krzyżem Biskupa Polowego WP, Krzyżem Zasługi, Krzyżem Maltańskim, orderem Polonia Restituta. Prałat domowy papieski 1969.

¹⁵⁸⁷ Nie udało się ustalić danych tych osób z powodu braku kroniki Kolegium z tamtych lat.

Są nadto abp **Kozłowiecki**, [ks.] inf.^a **Filipiak**, bp **Kowalski** – razem 28 biskupów Polaków. Obiad w miłej pogawędce. Przed obiadem zdjęcia fotograficzne.

15.00. Z ks. prał. Mączyńskim – mały spacer w lesie pod Ostia Marina.

18.00. Ks[iażdż] inf. **Filipiak** przynosi przekład listu do Ojca św., podziękowanie za dar miliona lirów. Pierwszy projekt przekładu regulaminu dla Prezydium Soboru.

19.30. W czasie wieczerzy ks. prałat Mączyński przypominał rocznicę mego powrotu z wygnania do Warszawy. Wzniósł zdrowie byłego więźnia. Zajęliśmy się wspomnieniami owych dni. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** przypominał categoryczne oświadczenie premiera **Cyrankiewicza**¹⁵⁸⁸: „abp **Wyszyński** nigdy nie wróci do władzy”. B[isku]p Z[ygmunt] **Choromański** odpowiedział: „W polityce nigdy nie ma »nigdy«”.

29 października 1962, poniedziałek Roma

7.30. Na Mszy św. w Instytucie, na której są czarne siostry z Afryki, członkinie Kongregacji św. Piotra Klawera, dr Maria **Winowska** i i[nne]. Przyszedł o. Jerzy **Tomziński**, z którym ustaliliśmy czas przybycia do klasztoru oo. paulinów.

9.00. W Bazylice św. Piotra. Sesja generalna soborowa. Mszę św. odprawia a[rcy]-b[isku]p Nagasaki¹⁵⁸⁹. Po Mszy św. abp **Felici** ogłosił nominacje uzupełniające Komisje wybrane; m.in. mianowany został do Komisji *Pro laicis* abp **Bolesław Kominek** z Wrocławia i bp **Herbert Bednorz** z Katowic, zgodnie z sugestią daną przeze mnie kardynałowi **Ci-cognanemu** na Komisji Sob[orowej] *extra ordinem*. Zapowiedziano dokończenia dyskusji nad *Proemium*¹⁵⁹⁰ i I rozdziałem schematu o liturgii. Zabierało głos 25 mówców. Wyczerpano dyskusję do godz. 11.00. Zapowiedziano dyskusję nad II rozdziałem *de S[anctis]sima Eucharistia*. Ar[cy]b[isku]p **Felici** odczytał odpowiedź Ojca św. na życzenia Soboru, z okazji wyboru na Stolicę Ap[ostołską] – zebranie zakończyło się o godz. 12.00.

Do S[ekretariatu] P[rymasa] P[olski] [w Rzymie] zgłosiła się p. **Pasenkiewicz** z PAP. Prosiła o informacje o tym, co robi Episkopat na Soborze, czy są zebrania, stosunek do problemów liturgicznych itp. Odpowiedzi udziela bp **Klepacz** i bp **Choromański**.

W czasie obiadu czytaliśmy listy z kraju, zwłaszcza bp. Dąbrowskiego. Mówi się tam wiele o Ojcu św., ale to ulgi Kościołowi w Polsce nie przynosi. Owszem, groźba zabrania alumnów do wojska wisi, z dniem 30 października. B[isku]p D[ąbrowski] ma bardzo

^a W rękopisie: bp.

¹⁵⁸⁸ Józef Cyrankiewicz (1911–1989), premier rządu 1947–1952, 1954–1970, wicepremier 1952–1954. Członek KC PZPR 1948–1975, członek BP KC PZPR 1948–1971. Poseł do KRN i do Sejmu PRL 1945–1972. Od 1931 członek PPS. Więzień Oświęcimia i Mauthausen 1941–1945. Członek CKW PPS 1945–1948. Zaangażowany w przejmowanie Caritas w 1950. Jeden z inicjatorów usunięcia religii ze szkół w 1961 oraz kampanii antyprymasowskiej w 1965 po orędziu biskupów polskich do niemieckich. Przewodniczący RN ZBoWiD 1949–1989. Przewodniczący Rady Państwa 1970–1972, OKOP 1973–1986.

¹⁵⁸⁹ Paul Aijirō Yamaguchi (1894–1976), arcybiskup archidiecezji Nagasaki 1959–1971, święcenia kapłańskie 1923, biskupie 1937, biskup diecezji Nagasaki 1937–1959.

¹⁵⁹⁰ Łac. wstęp.

wiele roboty, interwencji, chociaż dyr. Żabiński jest nieuchwytny. Słowem, niech biskupi robią w Rzymie najlepsze wrażenie, a my tymczasem będziemy po cichu mordowali Kościół dalej. Włoskie pismo *La Ore*¹⁵⁹¹ – rozplywa się dziś nad symbiozą K[ościół]a i Partii w Polsce – w artykule *Marxismo evangelico*¹⁵⁹²; co to za „idylla małeńka taka”¹⁵⁹³. Rzeczywistość znamy.

18.00. U abp. **Dell’Acquy**, z prał. Mączyńskim. Był wezwany nagle do Ojca św. Rozmawiałem z Mons. **Cardinalim**¹⁵⁹⁴, któremu wyjaśniłem, dlaczego nie skorzystaliśmy z ofiarowanego samolotu przez Holandię. Dziękowałem za troskę o nas i gotowość pomocy. O godz. 18.20 przyszedł abp **Dell’Acqua**. Wręczyłem mu spis próśb biskupów o odznaczenia dla kapłanów polskich. Wniosków było przeszło 60. Przyrzekł, że jak najprędzej będą wnioski załatwione, Wręczyłem dwie książki **Lenerta** o Kościele w Polsce. Jedną doręczył Ojcu św. Doręczyłem list do Ojca św. z podziękowaniem za dar miliona lirów na moje potrzeby; dołączyłem fotografię pomnika **Francesca Nulla** z W[arsza]wy, nadesłaną przez „**Słowo Powszechne**”¹⁵⁹⁵; doręczyłem zeszyt „**Tygodnika Powszechnego**”¹⁵⁹⁶, w którym jest reprodukcja podpisu **Mons. Roncallego** w kopalni w Wieliczce. Omawiałem sprawę artykułów dla „*Osservatore Rom[ano]*” – o kulturze religijnej w Polsce. Arcybiskup zachęcał do dalszych artykułów, np. o Warszawskiej Pielgrzymce lub o wędrownicy [kopii obrazu] Matki Bożej Częstochowskiej] po Polsce. Ar[cy]b[isku]p dotknął sprawy „**Annuario Pontificio**”; pracuje się w Sekr[etariacie] Stanu nad inną formą podania do wiadomości w „*A[nnuario] P[ontificio]*” o sytuacji K[ościół]a w Polsce na Z[iem]iach Z[achodnich]. Oświadczam^a, że nie podejmuję teraz tej sprawy, po tak drastycznym wystąpieniu ambasadora Niemiec przy Watykanie w sprawie przemówienia Ojca św., jakkolwiek, istotnie, mamy trudności. Ale nie chcemy stawiać w jednym rzędzie z przedstawicielami Niemiec Zach[odnich]. I dlatego nie poruszam teraz sprawy **Gdańska i Olsztyna**. Arc[cy]b[isku]p **Dell’Acqua**: Niemcy otrzymali odpowiedź, że papież ma prawo rozmawiać, jako ojciec z synami, z biskupami polskimi, a to, o czym rozmawia, to jest jego sprawa, a nie Niemiec. Podkreślam, co prasa napisała, że najlepszą odpowiedzią Ojca św. Niemcom było powołanie kardynała prymasa do Sekretariatu *extra ordinem*, na drugi dzień po *démarche*^b ambasadora Niemiec. Ar[cy]b[isku]p

^a W rękopisie: oświadczał.

^b W rękopisie: demarch’em (fr. *démarche*, w stosunkach dyplomatycznych oświadczenie lub wystąpienie jednego państwa wobec drugiego w konkretnej sprawie).

¹⁵⁹¹ Wł. „Godzina”.

¹⁵⁹² Nie udało się zidentyfikować tego pisma ani bliższych danych bibliograficznych tego tekstu.

¹⁵⁹³ Tytuł, początek i zakończenie wiersza Mikołaja Biernackiego-Rodocia.

¹⁵⁹⁴ Igino Eugenio Cardinali (1916–1983), Włoch, ksiądz, urzędnik Sekretariatu Stanu, dyrektor protokołu dyplomatycznego, święcenia kapłańskie 1941, biskupie 1963. Podsekretarz komisji organizacyjnej w podkomisji poprawek, nuncjusz papieski w Wielkiej Brytanii 1963–1969, nuncjusz apostolski w Belgii i Luksemburgu 1969–1983, obserwator przy Radzie Europy 1970–1983.

¹⁵⁹⁵ „Słowo Powszechne”, dziennik, organ stowarzyszenia PAX, wydawany od 1947.

¹⁵⁹⁶ „Tygodnik Powszechny”, 28 X 1962, s. 7.

Dell'Acqua daje pełny dowód zrozumienia sytuacji w Polsce: „Papież chciał mnie posłać do Mediolanu, by załatwić trudności tam istniejące. Mówię nieraz różnym oponentom: jedźcie do Warszawy i zastąpcie kardynała prymasa, będzie się cieszył”. Podziękowałem za ten argument *ad hominem*¹⁵⁹⁷. Poruszyłem raz jeszcze sprawę Ewangelii w Radio Vaticana dla narodów, które nie mają dziś możliwości słuchania Słowa Bożego. Ar[cy]-b[isku]p **Dell'Acqua** kilkakrotnie zachęcił do przedstawienia naszych potrzeb. Mówił, że właśnie Ojciec św., gdy się dowiedział, że kard. W[yszyński] czeka w S[ekretariacie] S[tanu], polecił, by wszystko, co potrzebne jest kardynałowi, było załatwione. Rozmowa trwała godzinę.

20.00. Rozmowa z bp. **Klepaczem i Choromańskim** o wywiadzie jutrzejszym dla PAP.

30 października 1962, wtorek

Roma

7.30. Msza św. w domu. Obecne są s[io]s[try] felicjanki, **dr Turowicz**, który zostaje na śniadaniu. Mówię mu o tym, że papież dostał „Tyg[odnik] Pow[szechny]” z fotografią autografu w Wieliczce. Proszę, by postarał się o fotografię autentyczną.

8.30. Otrzymałem depeszę od moich dzieci na 20-lecie naszej wspólnej drogi, która zaczęła się 1 listopada 1942 r. w Laskach. Depesza jest gorąca, jak wszystko, co na tej drodze było czynione na chwałę Bożą, przez Maryję Jasnogórską.

9.00. Sesja generalna **Soboru** w Bazylice św. Piotra. Mszę św. odprawia biskup z Oslo w Norwegii, **Mangers Jacobus**¹⁵⁹⁸. Rozpoczęto dyskusję nad *Cap[ut]*¹⁵⁹⁹ II. Dotyczyła głównie Komunii św. *sub utraque specie*¹⁶⁰⁰. Kardynałowie **Ruffini**, **Godfrey**¹⁶⁰¹, **Gracias**, **Ottaviani** byli przeciwni. Kard[ynał] **Gracias** prosi o modlitwę w intencji swej Ojczyzny, która jest zagrożona przez Chiny i znajduje się dziś w tej samej sytuacji, w jakiej była Anglia w 1939 r. Wyraża się o **Nehru**¹⁶⁰², jako o swoim wodzu. Przewodniczy kard. **Alfrink** z Holandii^a. Usadził na miejscu kardynała Ott[avianiego], który przekroczył czas o 3 minuty. Sesja trwała do godz. 12.30.

12.30. Rozmowa z abp. **Cuniałem**¹⁶⁰³, o sprawie przyjęcia skautów polskich z emigracji do Międzynarodowego Z[wiązku] Katolickich Skautów. Dopominają się bardzo

^a W rękopisie: z Irlandii.

¹⁵⁹⁷ Łac. do człowieka; wprost.

¹⁵⁹⁸ Jacobus Mangers (1889–1972), biskup Oslo 1953–1964, kapłan zakonu marystów, święcenia kapłańskie 1920, biskupie 1932, wikariusz apostołski Oslo 1932–1953.

¹⁵⁹⁹ Łac. rozdział.

¹⁶⁰⁰ Łac. pod obydwoma postaciami.

¹⁶⁰¹ William Godfrey (1889–1963), arcybiskup Westminster 1956–1963, święcenia kapłańskie 1916, biskupie 1938, arcybiskup tytulary Cius 1938–1953, delegat apostołski w Wielkiej Brytanii 1938, arcybiskup Liverpoolu 1953–1956, kardynał 1958.

¹⁶⁰² Jawaharlal Nehru (1889–1964), indyjski mąż stanu, po odzyskaniu przez Indie niepodległości w 1947 premier; po zabójstwie Gandhiego uznany za narodowego przywódcę Indii.

¹⁶⁰³ Ettore Cunial (1905–2005), zastępca wikariusza Rzymu 1960–1972, święcenia kapłańskie 1929, biskupie 1953, biskup pomocniczy Rzymu 1953–1960, wice zarządca apartamentów apostołskich 1975–2004.

o to polscy harcerze z Francji, Belgii, Anglii itp. Odpowiedź moja – będę konsultował dziś z b[iskup]ami polskimi.

Po obiedzie przygotowuję tekst regulaminu ramowego dla dyskusji w sesjach gen[eralnych] soborowych. M[aria] **Winowska** przynosi drugi tom moich kazań, o Matce Najśw[iętszej], drukowany w Paryżu, do wglądu. B[iskup] **Jop** w sprawie swego głosu na sesji gen[eralnej] o kazaniach w czasie nabożeństw. Jestem zdania, że ma wygłosić. B[iskup] **Choromański**, przyszedł abp **Gawlina** na spotkanie, chociaż nieproszony. Ma zostać.

18.00. **Sesja Ojców Soborowych z Polski** w sali recepcyjnej IEP. Obecni wszyscy biskupi w liczbie 18. Na porządku dziennym: 1) sprawy liturgiczne na Sob[orze]. Informacji o pracy w Kom[isji] Lit[urgicznej] udzielił bp Jop. Postanowiliśmy, że pod koniec dyskusji nad schematem lit[urgicznym] – w imieniu^a b[iskup]ów polskich – zabierze głos bp **Jop**. Projekt przygotowuje Komisja trzech: bp **Jop**, bp **Wronka**, bp **Wojtyła**; 2) rozmowy z Ep[iskopat]em francuskim prowadził abp **Kominek**, bp **Bednorz**, bp **Kowalski**. Wyjaśniono sytuację K[ościół]a w Polsce, rolę **dr. Frankowskiego** i **PAX** wobec rządu. Rozdano książkę **Lenerta**, o której b[iskup]i jeszcze nie wiedzieli. Wyjaśniono, że księża franc[uscy], którzy chcieliby przyjeżdżać do P[olski], muszą naprzód przedstawić się u biskupa. N[a] p[rzykład] księża francuscy przyjechali na konferencję antyalkoholową do W[arsza]wy, widzieli, że polscy księża nie są dopuszczeni na konferencję i nie poczuwali się do obowiązku zapytać, czy ich udział nam pomaga, czy szkodzi. Upomniani, wyrazili swe niezadowolenie. Dalsze stosunki z Ep[iskopat]em francuskim utrzymywać będzie abp **Kominek** i bp **Bednorz**; bp **Wojtyła** jest desygnowany do rozmowy z kongr[egacją] z Taizé¹⁶⁰⁴ (o. Schutz¹⁶⁰⁵); 3) stosunki z prasą przedstawia bp **Choromański**, zwłaszcza ostatnią rozmowę z delegatką PAP, która postawiła wiele pytań n[a] t[emat]: co robią b[iskup]i polscy na Soborze. Biskupi zwrócili uwagę na to, co się w Polsce dzieje, na zakaz przyjazdu na sobór dla następnych biskupów, na niewłaściwe przedstawienie rozmowy z biskupami przez p[ana] Stroynowskiego, który pisał o tym, czego biskupi nie mówili. Wywołało to w Polsce wątpliwości. 4) Omówiliśmy wiadomości napływające z Polski, zwłaszcza o poborze alumnów do wojska. 5) Postawiłem zapytanie abp. **Cuniala**; b[iskup]i nie dali odpowiedzi. Za – przemawiał abp **Gawlina**. 6) Ustaliliśmy termin spotkania u o[jców] zmartwychwstańców – 18 listopada. Sesje będą odbywały się co tydzień. Następna będzie 6 listopada.

Na wieczery zostali wszyscy biskupi. Ks[iądz] dr **Walorek**, duszpasterz Polaków w Hiszpanii, omawiał przy wieczery sytuację Polonii w H[iszpanii], ogólnego stanu Kościoła w H[iszpanii], a zwłaszcza, gdy idzie o stosunki społeczne w H[iszpanii]. Relacja ks. W[alorka] była, zdaniem biskupów, zbyt optymistyczna.

^a W rękopisie: imieniem.

¹⁶⁰⁴ Taizé, międzynarodowa wspólnota monastyczna założona przez Rogera Schutza w Taizé we Francji.

¹⁶⁰⁵ Roger Schutz, właściwie Louis Schutz-Marsauche, brat Roger (1915–2005), założyciel wspólnoty Taizé, teolog reformowany i działacz ekumeniczny.

31 października 1962, środa

Roma

7.30. Mszę św. odprawiam w kaplicy IEP za duszę śp. **Matki mojej Julianny**¹⁶⁰⁶; dziś przypada 52. rocznica Jej śmierci.

8.30. Oddaję M[arii] **Winowskiej** część korekty II tomu kazań.

9.00. Sesja generalna **soborowa** w Bazylice. Przed sesją doręczyłem kardynałowi **Suenensowi** mój projekt ramowego regulaminu obrad. Proszę, by zastanowił się nad projektem i rozważył jego celowość. Sytuacja dotychczas jest trudna, gdyż 2500 Ojców Sob[orowych] ma wprawdzie prawo do mówienia, ale gdyby wszyscy chcieli z tego prawa korzystać indywidualnie, sobór nie doszedłby do niczego. Muszą więc przemawiać delegaci Konferencji narodowych i grup stworzonych *ad hoc*¹⁶⁰⁷, które wyłonią mówców, nie mniej jednak niż 20. Według mojego projektu, wszyscy mówcy składają swoje wypowiedzi do Komisji Specjalnej, która układa dla Prezydium listę mówców; wyłączając to wszystko z tekstów, co już było powiedziane.

Mszę w rycie dominikańskim celebryje abp **Lemieux Marie-Joseph** z Ottawy w Kanadzie¹⁶⁰⁸. Wśród mówców dzisiejszych zabrał głos biskup **Franciszek Jop** z Polski. Mówił o art. 39, wykazując sprzeczność *in peius*¹⁶⁰⁹ projektu schematu w stosunku do CIC. Homilia powinna być na każdej Mszy w niedziele i święta. Wypowiedział się przeciwko Komunii św. *sub utraque specie*. Rozdano srebrny medal pamiątkowy Soboru Wat[ykańskiego] II. Dyskusja toczyła się cały czas wokół sprawy Komunii św. pod dwiema postaciami. Sesja trwała do godz. 12.30.

Po obiedzie pracowałem nad bieżącą korespondencją, zwłaszcza w języku franc[uskim]; opracowałem odezwę przez radio do Belgów, do Meksykanów^a i do Holendrów. Pomagała **dr Winowska**. Przy jej pomocy opracowałem korektę II tomu moich kazań Tysiąclecia.

B[isku]pi polscy, mieszkający w IEP, otrzymali dziś po tysiąc dolarów, na wydatki związane z pobytem w Rzymie, jako ofiara Ligi Katolickiej z USA.

Po wieczery rozmowa z bp. **Klepaczem** i abp. **Kominkiem** n[a] t[emat] kontaktów z delegacją Patriarchatu Moskiewskiego. Ma to być życzenie Warszawy. Stanowisko do zajęcia później.

Biskupi rozmawiali dziś z wysłannikiem „Polityki”, p[anem] **Stroynowskim**.

Pani Kazimiera Dąbrowska, miniaturzystka, ofiaruje mi swoje prace, świeżo wykonane dla Castel Gandolfo.

^a W rękopisie: Meksykańczyków.

¹⁶⁰⁶ Julianna Wyszyńska z domu Karp (1877–1910).

¹⁶⁰⁷ Łac. doraźnie.

¹⁶⁰⁸ Marie Joseph Lemieux (1902–1994), arcybiskup Ottawy 1953–1966, kapłan zakonu dominikanów, święcenia kapłańskie 1928, biskupie 1936, biskup Hakodate od 1937 Sendai (Japonia) 1935–1941, biskup tytularny Calydon 1941–1944, biskup Gravelbourg (Kanada) 1944–1953, nuncjusz apostolski na Haiti 1966–1969, pronuncjusz w Indiach 1969–1971.

¹⁶⁰⁹ Łac. na gorsze.

LISTOPAD

1 listopada 1962, czwartek

Roma

Uroczystość Wszystkich^a Świętych. Msza św. w kaplicy IEP. Obecni są Włosi, rodzina neapolitańska, matka z siostrą, trzema córkami i synkiem. Wręczają mi kwiaty, wszyscy otrzymują obrazki.

Po śniadaniu przyjmuję kolejno: ks. prof. **Rahnera Karla**¹⁶¹⁰ TJ z Innsbrucka, który przygotował pracę zbiorową pt. *Diaconia in Christo*¹⁶¹¹, dedykowaną **prymasowi** Polski i kard. Königowi. Jest tam artykuł ks. rektora Rechowicza¹⁶¹².

P[u]łk[ownik] **Czarnecki**¹⁶¹³, pracujący w pismach polskich, z pozdrowieniami od gen. **Andersa**¹⁶¹⁴.

[Ksiądz] infułat^b **Filipiak**, otrzymuje książkę z dedykacją dla kard. **Julliena**, z okazji 80-lecia urodzin.

Ks[iądz] prał. **Rubin**, omawia sprawę ks. **Petraniego**¹⁶¹⁵, który mieszkał w K[olegium] P[olskim] i ks. [Józefa Tadeusza] **Milika**, który ma zamieszkać w K[olegium] P[olskim]. Proszę o opiekę nad ks. M[ilikiem]. Omówiliśmy sprawę nominacji na biskupa

^a *W rękopisie*: WW.

^b *W rękopisie*: prałat.

¹⁶¹⁰ Karl Rahner SJ (1904–1984), Niemiec, wykładowca na Uniwersytecie w Innsbrucku 1948–1964, w zakonie od 1922, święcenia kapłańskie 1932, ekspert Soboru Watykańskiego II, jego poglądy teologiczne mocno wpłynęły na posoborową myśl teologiczną.

¹⁶¹¹ *Über die erneuerung des diaconates herausgegeben von Karl Rahner und Herbert Vorgrimler*, Freiburg–Basel–Vien 1962.

¹⁶¹² *Das Problem des Diakonates im Hinblick auf die Situation und den Bedarf der Kirche in Polen*, s. 435–447.

¹⁶¹³ Marian Norbert Czarnecki (1911–1981), dziennikarz w mediach polonijnych. Wiceprezes Towarzystwa Historyczno-Literackiego, członek władz Zjednoczenia Polskiego Uchodźstwa Wojennego, od 1946 prezes Samopomocy Byłych Kombatanów Polskich we Francji. Po wrześniu 1939 na Węgrzech, a po ucieczce z internowania (1940) dotarł do Francji. W 1944 brał udział w bitwach w północnej Belgii i Holandii. W 1946 oddelegowany do Paryża jako szef sztabu Polskiej Wojskowej Misji Likwidacyjnej. Oficer łącznikowy do spraw zdemobilizowanych żołnierzy PSZ przy ambasadzie Wielkiej Brytanii w Paryżu 1948–1951, obowiązki w Światowej Federacji Stowarzyszenia Kombatanów Polskich w Londynie. Odznaczony m.in. trzykrotnie Krzyżem Walecznych, Krzyżem Virtuti Militari V klasy, ponadto odznaczeniami francuskimi, brytyjskimi i belgijskimi.

¹⁶¹⁴ Władysław Anders (1892–1970), generał, dowódca PSZ w ZSRR 1941–1942, Armii Polskiej na Wschodzie 1942–1943, II Korpusu Polskiego 1943–1946, z którym walczył m.in. pod Monte Cassino i pod Ankoną, p.o. Naczelnego Wódza luty–maj 1945, Wódz Naczelnny i Generalny Inspektor Sił Zbrojnych 1945–1954, członek Rady Trzech (od 1954). W 1946 pozbawiony obywatelstwa polskiego przez TRJN. Pośmiertnie przywrócone w 1989.

¹⁶¹⁵ Aleksy Petrani (1900–1977), kapłan archidiecezji mohylewskiej, od 1929 pińskiej, wykładowca i profesor na KUL 1945–1971, święcenia 1923. Wykładowca prawa kanonicznego w seminarium pińskim od 1930, rektor tegoż

ks. **Olszowskiego**¹⁶¹⁶ z Kijowa, dziś dziekana w Głogowie. Sekretariat Stanu posłał mu nominację pocztą, co naraziło ks. O[lszowskiego], bo władze bezpieczeństwa chciały go pozyskać do współpracy za cenę sakry. Ks[iądz] O[lszowski] przybył do Rzymu, gdzie nominację odwołano; ale wrócić już do K[ijowa] nie próbował, został w Polsce. Katolicy stracili dzielnego pracownika i opiekuna.

O[jciec] Jerzy **Tomziński**, paulin, sprawy załatwiane dla Instytutu Pr[ymasowskiego] na Jasnej Górze.

Ks[iądz] dr **Malej**, bibliotekarz seminarium z Warszawy, pracujący nad mikrofilmowaniem poloników w Archiwum Wat[ykańskim]. Otrzymuje pomoc tysięcy dolarów na mikrofilmowanie warszawianów^a, poczynając od powstania diec[ezji] warszawskiej.

13.00. U s[ió]s[tr] **felicjanek** przy v[ia] Casaletto zbierają się na obiedzie wszyscy biskupi z Polski i biskupi pochodzenia polskiego z USA, nadto bp **Filipak**¹⁶¹⁷ z Brazylii, bp **Krause**, abp **Kozłowiecki**, abp **Gawlina**, polscy prałaci rzymscy: **Filipiak**, **Rubin**, **Mączyński** i i[nni]. Siostry podają amerykański obiad. Po obiedzie abp **Gawlina** zdaje sprawozdanie z **Sacrum Poloniae Millennium**. Uzupełnia o. prof. **Bednarski**¹⁶¹⁸ z „Angelicum”. Mała dyskusja. Program arcybiskupa jest polityczny. Staramy się nadać mu charakter religijny, bez De Gaulla¹⁶¹⁹, De Valery¹⁶²⁰ i i[nnych], natomiast z prawdziwymi przyjaciółmi Polski, duchownymi i świeckimi, w komitetach krajowych.

Z całej grupy biskupów polskich w USA najbardziej czynnym duchowo i inteligentnym jest abp **Król**. Bardzo dobry i uczynny bp **Wycisło** zbyt jest zamerykanizowany.

seminarium 1935–1939, kapelan AK w powstaniu warszawskim, od 1960 przewodniczący Delegowanego Trybunału Apostolskiego III Instancji w Lublinie. Odznaczony Krzyżem Walecznych.

^a *W rekopisie*: warszawianów.

¹⁶¹⁶ Wojciech Olszowski (1916–1972), kapłan archidiecezji lwowskiej, święcenia 1939, więzień łagrów sowieckich 1949–1956, po 1956 pozostał na terenie ZSRR i pełnił potajemnie działalność duszpasterską na terenach Kazachstanu, Ukrainy, Podola. W 1958 mianowany przez Jana XXIII biskupem tytularnym Athribis i administratorem apostolskim dla katolików Kijowa i Ukrainy obrządków – łacińskiego, ormiańskiego i grekokatolickiego. Z tego powodu został oskarżony przez władze sowieckie o szpiegostwo i deportowany w 1959 do Polski. O przyczynie wydalenia i nominacji dowiedział się dopiero w 1962 od władz polskich. Pracował w archidiecezji wrocławskiej jako wikariusz w parafii katedralnej we Wrocławiu, diecezjalny duszpasterz niewidomych, administrator parafii św. Mikołaja w Głogowie, od 1966 kapelan w klasztorze sióstr Zmartwychwstańek w Świeradowie Zdroju, od 1968 administrator parafii w Biedzychowicach Górnych. Na inne parafie władze nie chciały się zgodzić. W 1962 podczas pobytu w Rzymie cofnięto mu nominację na biskupa.

¹⁶¹⁷ Pedro Filipak (1920–1991), Brazylijczyk, biskup Jacarezinho 1962–1991, święcenia kapłańskie 1945, biskupie 1962, od 1981 chory, wyłączony z działalności.

¹⁶¹⁸ Feliks Wojciech Bednarski OP (1911–2006), profesor teologii moralnej na Angelicum 1956–1986, w zakonie od 1927, święcenia 1936. Naczelný kapelan ZHP 1945–1949, profesor i kierownik Katedry Etyki na Wydziale Filozoficznym KUL 1949–1957. Konsultor Papieskiej Komisji Kościołów Wschodnich od 1961 rzeczoznawca Soboru Watykańskiego II i doradca soborowej Komisji ds. Seminariów, pracownik Kongregacji Nauki Wiary. Postulator procesu beatyfikacyjnego Królowej Jadwigi od 1979, sekretarz generalny komisji ds. rzymskich obchodów Millennium Chrztu Polski, spowiednik w bazylice Santa Maria Maggiore. W 1993 wrócił do Polski. Doktor *honoris causa* ATK 1994.

¹⁶¹⁹ Charles de Gaulle (1890–1970), polityk francuski, w czasie II wojny światowej stał na czele emigracyjnego rządu Francji, prezydent Francji 1959–1969.

¹⁶²⁰ Éamon de Valera (1882–1975), bojownik o niepodległość Irlandii, premier rządu 1932–1948, 1951–1954, 1957–1959, prezydent Irlandii 1959–1973.

B[isku]p **Woźnicki** za bardzo przypomina swoim stylem i podchodzeniem do ludzi bp. **Choromańskiego**, obcesowy, pewny siebie i przemawiający w swoim imieniu, zawsze pierwszy, podobnie zresztą jak abp **Gawlina**. Tylko że abp. G[awlinie] już brak energii do obrony swego wysokowego stanowiska. Inni biskupi polscy z USA to dobrzy ludzie, bez większego znaczenia. Nasze gospodynie dają nam obraz nowego pojęcia cnoty ubóstwa, bardziej amerykańskiego. Żegnamy towarzystwo.

Odwiedzamy ubożuchne siostry **urszulanki szare**, o kilkadziesiąt metrów dalej, na v[ia] Casaletto¹⁶²¹. Jest to niespodzianka, ale miła dla sióstr. Mówią nam wiele dobrego o siostrach felicjankach, które b[ardzo] często spieszą sąsiadkom z pomocą materialną. Oglądamy przebudowywaną kaplicę, modlimy się na grobie **Matki Założycielki**, [Urszuli] **Ledóchowskiej**¹⁶²².

W drodze powrotnej zwiedzamy cmentarz pogański na wyspie Tybrzańskiej, pochodzący z II–IV w. po Chr[ystusie]. Robi to wielkie wrażenie, ten pietyzm pogańskiej Romy dla zmarłych. Cmentarz był, zdaje się, dla pracowników morza, gdyż nieco dalej jest Ostia Antica.

Wracamy do Rzymu.

18.30. D[okto]r **Maria Winowska**, praca nad drugim tomem kazań millenijnych i nad korespondencją francuską do kard. **Feltina**¹⁶²³, **Tisseranta** i in[nych].

20.15. Wygłaszam **konferencję** wstępną **rekolekcyjną** dla księży studiujących w Rzymie i mieszkających w IEP^a. Konferencje mają głosić kolejno biskupi polscy. Trwało to 50 minut.

2 listopada 1962, piątek

Roma – Anzio

7.30. Odprawiam trzy Msze św. – w Dzień Zaduszny. Na Mszy św. jest kilka osób z Brescia, członkinie Instytutu Maryjnego, które organizują pomoc dla polskich akademikzek i zapraszają je do Włoch. Wysłały też zaproszenie do M[arii] **Okońskiej**; tłumaczę im, iż obecnie, gdy odbywa się Sobór, p[ani] M[aria] O[końska] nie da się oderwać od Jasnej Góry, gdzie modli się z Zespołem za Ojca św. Może po Soborze przyjedzie, by widzieć się z bratem, ks. Włodzimierzem. Jest też grupa dziewcząt z Gioventu Femminile Catt[olica] It[aliana]¹⁶²⁴ jednej z parafii; robią b[ardzo] dobre wrażenie, nie są umalowane, mają w ręku piękne mszaliki.

Po śniadaniu dr M[aria] **Winowska** w sprawie kilku poprawek w tekście przedstawionym do korekty.

^a *W rękopisie*: IPE.

¹⁶²¹ Mieści się tam dom generalny zgromadzenia.

¹⁶²² Przeniesiony w 1959 z cmentarza na Campo Verano. W 1989 ciało złożono w Pniewach.

¹⁶²³ Maurice Feltin (1883–1975), arcybiskup Paryża 1949–1966, święcenia kapłańskie 1909, biskupie 1928, biskup Troyes 1927–1932, arcybiskup Sens(-Auxerre) 1932–1935, arcybiskup Bordeaux 1935–1949, kardynał od 1953.

¹⁶²⁴ *Wł.* Włoska Żeńska Młodzież Katolicka.

Prał[at] **Borowiec** otrzymuje zlecenie, by doręczył biskupom polskim, przebywającym poza Instytutem, pomoc pieniężną z daru Ligi Kat[olickiej] z USA. Każdy dostaje tysiąc dolarów. Otrzymują też pomoc najbliżsi nasi współpracownicy.

10.00. Z abp. **Baraniakiem** i [ks.] inf. **Filipiakiem** wyjeżdżamy do Anzio, na mały wypoczynek u s[ió]s[tr] klawerianek, nad morzem. Jest śliczna, słoneczna, ciepła pogoda.

3 listopada 1962, sobota

Anzio – Roma

Piękna, słoneczna, ciepła pogoda. Morze śpiewa podnieconymi falami. Zaprasza do wody.

O godz. 8.00 jesteśmy w **Nettuno**, u św. **Marii Goretti**. Ar[cy]b[isku]p **Baraniak** odprawia pierwszy Mszę św., ja później. Zebrała się gromadka ludzi. Modlimy się ze wzruszeniem za polską młodzież. Małeńka bohaterka, która tak lubiła morze, doczekała się spełnienia swych pragnień. Fale morskie szumią tuż za ścianą jej kaplicy. Tak będą grały aż do dnia zmartwychwstania. Kościół wypełnił się młodzieżą żeńską; która czeka na Mszę św. na rozpoczęcie roku szkolnego. Jest tych „czarnych węgli” około 300; wszystkie nad wiek poważne. Kilka słów życzeń na nowy rok szkolny i błogosławieństwo. W zakrystii błogosławimy aspirantów ojców pasjonistów, którzy opiekują się sanktuarium. Mała kawa w refektarzu zakonnym; oglądamy ogródek nad morzem, na wysokim murze nadbrzeżnym; zwiedzamy muzeum św. Marii G[oretti]; wysyłamy kartkę z Nettuno do dziewcząt na Jasnej Górze. Ojciec Rektor daje nam *relikwie ex ossibus*¹⁶²⁵ św. Marii G[oretti].

Przed kościołem fotografia z alumnatem oo. pasjonistów. Chłopcy są bardzo grzeczni, ułożeni, taktowni. Wracamy do s[ió]s[tr] klawerianek.

12.00. Zwiedzamy piękny park w **Villa Borghese**¹⁶²⁶ ze starym, renesansowym pałacem i cudnymi dębami i palmami. Jest tu mnóstwo marmurowych inwalidów, przeważnie bez głów, chociaż z niektórych pozostały tylko kształtne nogi. Przeważnie panowie.

Pracowałem nad d[alszym] c[iągiem] referatu na Sekretariat *extra ordinem* w Soborze.

17.00. Powrót do Rzymu. Na P[ietro] C[avallini] dowiedziałem się od ks. prał. **Mączyńskiego**, że przyszła smutna wiadomość o śmierci bp. **Franciszka Korszyńskiego**. Zaziębił się na uroczystościach w Galewie¹⁶²⁷, dostał zapalenia płuc. Wywiązała się gruźlica połączona z cukrzycą. Nie było ratunku. Był moim profesorem dwa razy: w 1919 i w 1923 r. Byłem jego współkonsekratorem w 1946 r. Odznaczał się niezwykłą wiarą i pobożnością. Dachau spędził wzorowo. Po powrocie był rektorem w Semin[arium] Duchownym we Wł[ocławku]. Trudno mu było współpracować z **bp. Pawłowskim**

¹⁶²⁵ Łac. z kości.

¹⁶²⁶ Park w Rzymie, utworzony pierwotnie (1605) jako ogród willi kardynała Scypiona Borghese. Na początku XIX w. park i willa stała się własnością księcia Camilla Borghese, który założył kolekcję dzieł sztuki. Od 1901 park jest własnością państwa włoskiego.

¹⁶²⁷ Parafia diecezji włocławskiej, w pobliżu Turku.

wskutek nieufności bp. P[awłowskiego] do charystów¹⁶²⁸, którzy zresztą nie działali już jako stowarzyszenie, gdyż oddali życie w czasie wojny.

4 listopada 1962, niedziela

Roma

Wysyłamy depesze kondolencyjne do kapituły we Włocławku, do dr **Korszyńskiej**¹⁶²⁹, żony Piotra Korszyńskiego i do bp. Dąbrowskiego. Wspomnienia ogarniają, gdy myślę o zmarłym bp. **Korszyńskim**. Myślał on o zorganizowaniu diecezji kaliskiej, co starałem się mu wyperswadować. Był przez dłuższy czas przewodniczącym Stow[arzyszenia] Ks[ięży] **Charystów**, wielkim przyjacielem ks. **Antoniego Bogdańskiego**¹⁶³⁰, właściwego twórcy Stow[arzyszenia] i ks. Władysława Kornilowicza. Ci trzej byli duchem ożywczym Stowarzyszenia. Zbyt wiele było przeszkód, by dzieło się utrzymało. Ks[iądz] **Korszyński** wpływał na mnie zdecydowanie, bym nie wstępował do zakonu paulinów, jak to chciałem uczynić w 1925 r. On też wystarał się u bp. **Zdzitowieckiego**¹⁶³¹, że wysłano mnie na studia specjalne. Wpłynął też na to, że usłuchałem bp. **Kozala**¹⁶³², gdy ten w październiku 1939 r. kazał mi opuścić Włocławek i wyjechać do Ojca mego.

10.00. W **Bazylice św. Piotra** celebra pontyfikalna w rycie ambrozjańskim, sprawowana przez **kard. Montiniego**. Ojciec św. wygłosił homilię o [św.] Karolu Borom[euszu]¹⁶³³, patronie dnia. Obecni byli wszyscy Ojcowie Soborowi i kardynałowie, cały korpus dyplomatyczny, akredytowany przy Watykanie. Serce ściska żal, że w tej rodzinie narodów nie ma przedstawiciela Polski. Ciągłe dla nas brak miejsca, nie z naszej winy. Ale Niemiec, który tak brutalnym się okazał z powodu przemówienia Ojca św. do biskupów polskich, zasiadał ze swoją małżonką, prawem swej pozycji. Jak głęboko trzeba ufać Ojcu Narodów, by w tej krzywdzie dostrzec plany Boże. Liturgia ambr[ozjańska] piękna, ale bardzo

¹⁶²⁸ Charyści – Stowarzyszenie Charystów Diecezji Włocławskiej – wspólnota kapłańska założona w 1919 we Włocławku przez księży: Antoniego Bogdańskiego, Franciszka Korszyńskiego, Leona Wasilkowskiego w celu pogłębienia życia wewnętrznego duchowieństwa diecezjalnego i zharmonizowania osobistej ascezy z działalnością duszpasterską.

¹⁶²⁹ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁶³⁰ Antoni Bogdański (1891–1938), ksiądz, święcenia 1914, wykładowca w WSD Włocławek 1919–1920, współinicjator stowarzyszenia charystów 1919, ceremoniarz biskupi 1920–1926, naczelný kapelan ZHP 1925–1929, redaktor czasopism „Pro Christo”, „Polak-Katolik”, „Polska” 1926–1930. Administrator parafii Sobótka 1931–1933 i Tarłów 1933–1935 w diecezji sandomierskiej. Administrator parafii Dąbrowa Wielka (ok. III 1935–1936) w diecezji włocławskiej. Redaktor „Kroniki Diecezji Włocławskiej” 1936–1937. Proboszcz parafii Skulsk (diecezja włocławska) 1937–1938. Przewodnik duchowy ks. Stefana Wyszyńskiego.

¹⁶³¹ Stanisław Kazimierz Zdzitowiecki (1854–1927), biskup kujawsko-kaliski 1902–1927 (od 1925 włocławski), święcenia kapłańskie 1877, biskupie 1902. Wikariusz parafii Świętej Trójcy i Narodzenia NMP w Warszawie 1877–1881, studia w Rzymie 1881–1883, kanclerz kurii sandomierskiej i wykładowca prawa kanonicznego w seminarium sandomierskim 1883–1901, wikariusz kapituły diecezji sandomierskiej 1901–1902.

¹⁶³² Błogosławiony Michał Kozal (1893–1943), biskup pomocniczy we Włocławku 1939–1943. Święcenia kapłańskie 1918, biskupie 13 VIII 1939. Ojciec duchowny 1927–1929, rektor seminarium duchownego w Gnieźnie 1929–1939. Aresztowany przez Niemców 7 XI 1939. Więziony we Włocławku, Łądzie, Dachau. Uśmiercony zastrzykiem w Dachau. Beatyfikowany 1987. Patron diecezji bydgoskiej i Włocławka.

¹⁶³³ Święty Karol Boromeusz (1538–1584), arcybiskup Mediolanu 1563–1584, święcenia kapłańskie i biskupie 1563, kardynał 1560, reformator Kościoła, kanonizowany 1610.

skomplikowana, zatracą prostotę i umiar liturgii rzymskiej. Trwała do godz. 12.30. Wyjście było trudne z Bazyliki. Otoczyła mnie cała gromada różnych ludzi, m.in. dyplomatów. Przysunął się też i p[an] dr **Papée**¹⁶³⁴, zamieniłem z nim kilka słów.

13.00. Siostry zmartwychwstanki odniosły obraz M[atki] Bożej Częstochowskiej, który odwiedzał ich domy w Casa Madre, w Grottaferrata i Marino.

Reszta dnia upłynęła na korespondencji. Wieczorem przyszedł abp **Baraniak** i [ks.] in-fułat^a **Filipiak**. Był telefon z Sekretariatu Stanu, że jutro zbiera się sesja nadzwyczajna Sekretariatu *extra ordinem*.

5 listopada 1962, poniedziałek

Roma

Na Mszy św. Jerzy **Turowicz**, który wyjeżdża do Paryża na dwa tygodnie. Wróci około 25 bm. Czytam fantastyczny artykuł z „**Unità**”¹⁶³⁵, który opowiada o klęskach prymasa w Polsce, o odwróceniu się społeczeństwa od drogi Kościoła itp. Spotkałem dziś bp. **B[olesława] Słoksans**¹⁶³⁶, b[yłego] [b] więźnia komunistów, z którym serdecznie rozmawialiśmy, jako koledzy. Mówi świetnie po polsku.

9.00. **Sesja generalna** w Bazylice św. Piotra. Celebra w obrządku antiocheńsko-maronickim¹⁶³⁷. Piękne są śpiewy, niezwykle subtelne i pokorne. Całość o wiele b[ardziej] logiczna i harmonijna aniżeli w rycie ambrożyjskim. Ojciec św. powołał do Komisji Ekonomicznej Soboru bp. **Edmunda Nowickiego** z Gdańska. W ten sposób liczba [c] biskupów polskich w Komisjach Soborowych podniosła się znowu. Dotychczas pracują: w Sekretariacie *extra ordinem* – **prymas**; w Komisji Liturgicznej – bp **Jop**; w Komisji Studiów – bp **Klepacz**; w Komisji Orientalnej – abp^d **Baraniak**; w Komisji apostołstwa świeckich i widowisk – abp **Kominek** i bp **Bednorz**. Dyskusja toczyła się nadal

^a W rękopisie: prałat.

^b Ta część tekstu, do końca akapitu, dopisana na marginesie.

^c W rękopisie skreślony wyraz: członek.

^d W rękopisie: bp.

¹⁶³⁴ Kazimierz Papée (1889–1979), ambasador Rzeczypospolitej Polski 1939–1958 i kierownik spraw ambasady RP 1958–1972 przy Stolicy Apostolskiej, prawnik i dyplomata. Komisarz generalny RP w Wolnym Mieście Gdańsku 1932–1939. Nieoficjalnie przedstawiciel rządu RP przy Watykanie 1972–1978, administrator urzędem ambasady 1959–1972. Po wojnie – chociaż z ograniczeniami – dziekan Korpusu Dyplomatycznego akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej. Szwagier Henryka Dobrzańskiego „Hubala” 1897–1940.

¹⁶³⁵ Dziennik Włoskiej Partii Komunistycznej założony w 1924. Przestał wychodzić w 2017. Nie udało się zidentyfikować omawianego artykułu.

¹⁶³⁶ Bolesław Słoksans (1893–1981), Łotysz, administrator apostolski archidiecezji mohylewskiej i diecezji mińskiej 1926–1981, święcenia kapłańskie 1917, biskupie w sposób tajny 1927. Więziony w łagrach sowieckich 1927–1933, zwolniony na interwencję rządu Łotwy. Wykładowca seminarium w Rydze 1933–1939. W 1944 aresztowany przez Niemców – zwolniony na interwencję Episkopatu Niemiec. Od 1946 w Belgii, gdzie założył seminarium łotewskie. Wizytator apostolski katolików rosyjskich i białoruskich obrządku bizantyńsko-słowiańskiego na emigracji 1952, od 1955 także dla Łotyszy i Estończyków. W 2000 rozpoczęto proces beatyfikacyjny.

¹⁶³⁷ Liturgii przewodniczył biskup Basile Khoury (1900–1985), greko-melchicki biskup Saidy (Tyru – w dokumencie soborowym) w Libanie 1947–1977.

nad par. 2 schematu liturgicznego. Można powiedzieć, że cała ta dyskusja już była niepotrzebna, gdyż nic nowego nie wniosła. Można się pocieszyć tym, że jest dowodem wielkiej wolności opinii w Kościele – sesja skończyła się o godz. 12.30.

Po obiedzie pracowałem nad referatem na Komisji *extra ordinem*.

16.00. Z prałatem **Mączyńskim** udałem się do Sekretariatu Stanu. W hallu rozmowa z kard. Döpfnerem. Wszyscy tu spotkani są zdania, że dzisiejsza dyskusja była zbędna, że trzeba coś zrobić, by nie tracić czasu. Na sesji byli obecni: kard. **Cicognani**, kard. **Montini**, kard. **Confalonieri**, kard. **Meyer**, kard. **Siri**, kard. Döpfner i ja. Ar[cy]b[isku]p **Felici** przedstawił wnioski, by dyskusję nad schematem przerwać. Jest zdania, że gdyby taki wniosek postawić, przeszedłby *unanimiter*¹⁶³⁸. Długa dyskusja, w której przeważa obawa, by nie ograniczyć wolności. Wysuwam zasadę, że *libertas unius potest esse in detrimentum totius universi – concilii*¹⁶³⁹. Trzeba bronić nie tylko praw jednostki do wolności opinii, ale też trzeba bronić Soboru przed wielomówstwem, jeżeli Sobór ma spełnić zadanie, wyznaczone przez papieża. Po długiej dyskusji przedstawiłem swój projekt, który: 1) powołuje komisje specjalne do współpracy z Prezydium; 2) komisje te otrzymują teksty przemówień i określają, czy mają iść na sesję gen[eralną], czy nie; to zależy, czy projekt zawiera coś nowego; 3) komisja specjalna układa listę mówców i przedstawia ją Prezydium Soboru; 4) przewodniczący udziela głosu w tej kolejności: 1. kardynałowie i patriarchowie; 2. przedstawiciele wydelegowani przez Konferencje narodowe; 3. [a] mówcy wydelegowani przez grupy Ojców nie mniejsze niż 20 osób; 4. wolni mówcy, przemawiający w swoim imieniu, w sprawach dotąd nieporuszanych; 5) mówca zgłaszający votum separatum i *relate*¹⁶⁴⁰ ad 2. Projekt ten wywołał dyskusję. Uznano, że należy go odesłać do Ojca św., gdyż Sekretariat czuje się niekompetentny do rozpatrzenia. Ostatecznie Sekretariat *extra ordinem* postanowił przedstawić papieżowi wniosek o udzieleniu Prezydium Soboru władzy przerwania dyskusji, jeśli P[rezydium] S[oboru] uzna, że dyskusja już dostatecznie oświeciła problem. Inny wniosek – o utworzeniu Komisji Reformy Kodeksu Pr[awa] Kan[onicznego]. Na tym zebranie zakończono. Był projekt, bym przedstawił doświadczenia Kościoła w Polsce. Wyraziłem zgodę uczynić to na najbliższej sesji.

W toku rozmowa z kard. **Confalonierem** o najbliższym schemacie obrad. Prosiłem kilka razy, by następny schemat soborowy był o Kościele, gdyż po Soborze Wat[ykańskim] I, który zajmował się osobą papieża, trzeba mówić o Kościele. Nadto po enc[yklice] *Corpus Christi Mysticum* wszyscy oczekują głosu Soboru o K[ościel]e.

Kard[ynał] **Confalonieri** wyjaśnił, że schemat *De Ecclesia* nie jest gotów, może być gotowy dopiero w połowie listopada. Trzeba też – mówiłem – podać do wiadomości Ojców Soboru ogólny plan schematów, które mają być przedmiotem Soboru. Nadto ważną

^a W rękopisie skreślenie: grupy.

¹⁶³⁸ Łac. jednomyślnie.

¹⁶³⁹ Łac. wolność jednego może obrócić się w udrękę całego ogółu Soboru.

¹⁶⁴⁰ Łac. odnośnie do, względem.

rzeczą jest podać czas trwania sesji jesiennej Soboru, gdyż biskupi ordynariusze muszą ustalić plan swej pracy.

19.00. Wracam z prał. Mączyńskim, via **Giannicolo**, do domu.

Rozmowa z dr **Winowską** o Instytucie Karmelitańskim dr [Krystyny] **Osińskiej**¹⁶⁴¹ i **Stabrowskiej** w W[arsza]wie¹⁶⁴².

20.00. Po wieczery małe spotkanie biskupów u mnie.

6 listopada 1962, wtorek

Roma

7.30. Msza św. w kaplicy IEP za duszę śp. bp. **Franciszka Korszyńskiego**. Wpłynął list jakiejś Polki z Argentyny, która chce ofiarować znaczną sumę prymasowi Polski. Powołuje się na to, że przysyłała już różne ofiary do Warszawy, ale dziś chce przyjść ze znaczniejszą pomocą.

9.00. Sesja generalna Soboru, Mszę św. odprawia biskup [a] [z Węgier, Endre Hamvas].

Zapowiedziana długa lista mówców. Przewodniczy kard. **Tappouni**¹⁶⁴³. Wypowiedziało się 5 mówców. Ar[cy]b[isku]p **Felici** podaje do wiadomości, że Ojciec św. dał władzę Prezydium przerwania dyskusji, jeśli dojdzie do wniosku, że temat jest dostatecznie omówiony. Kard[ynał] **Tisserant** postawił wniosek, który był przyjęty jednogłośnie, z oklaskami. Wobec czego przystąpiono do dyskusji nad *Cap[ut] III de Sacramentis et Sacramentalibus*¹⁶⁴⁴. Zgłosiła się długa lista mówców. Zapowiedziano pod koniec, że jutro będzie dyskusja nad czwartym rozdziałem. Obrady zakończono o godz. 12.30.

Wstąpiliśmy w drodze powrotnej do Bazyliki S[anta] Maria in Trastevere. Była zamknięta.

16.00. Mons[ignore] Mattei z Basilica S[anta] Maria in Trastevere. Prosi o przyjęcie ze Mszą św. 7 grudnia wieczorem. Prosi o poparcie sprawy powrotu obrazu z konserwacji do Bazyliki. Sprawa kan. Felici¹⁶⁴⁵.

O[jciec] **Bednarski**, Z[akon] K[aznodziejski] – w sprawie prac milenijnych. Zwracam uwagę na charakter pracy, by nie był polityczny, ale jak najbardziej religijny. Prosi o materiały, które nie dochodzą na jego nazwisko. Przysyłamy programy kazań, a drukowane są przestarzałe kazania ks. **Ilińskiego**¹⁶⁴⁶, a nie tematy milenijne.

^a W rękopisie tekst urywa się.

¹⁶⁴¹ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁶⁴² Zob. przypis 731.

¹⁶⁴³ Ignace Gabriel I (Théophile) Tappouni (1879–1968), patriarcha Antiochii i biskup Bejrutu 1929–1968, święcenia kapłańskie 1902, biskupie 1913, wikariusz apostolski obrządku syryjskiego Mardin 1912–1913, biskup tytularny Batnae 1913–1921, arcybiskup Aleppo 1921–1929, kardynał od 1935.

¹⁶⁴⁴ Łac. o sakramentach i sakramentaliach.

¹⁶⁴⁵ Nie udało się ustalić danych tej osoby ani istoty sprawy.

¹⁶⁴⁶ Paweł Iliński (1903–1994), ksiądz, święcenia 1926, rezydent 1960–1969 i wice proboszcz 1969–1978 polonijnej parafii św. Wojciecha w Chicago. W czasie II wojny kapelan AK pseud. „Iskander” w Zalesiu Górnym k. Warszawy. Dyrektor konwiku księży studentów KUL i pierwszy duszpasterz akademicki na KUL 1945–1946. W latach 1949–1953 więziony m.in. we Wronkach. Pod koniec lat 50. wyjechał do Rzymu, a następnie do USA. W 1969

Biskup^a **Enrique** [Ángel] **Angelelli** [Carletti]¹⁶⁴⁷ z Cordoba di Argentina. W diecezji jest 550 rodzin polskich. Prosi o list dla nich. Przygotuję.

18.00. W kaplicy IEP. B[isku]p **Pawłowski** odprawia Mszę św. za śp. biskupa **Franciszka Korszyńskiego**. Po Mszy św. wygłaszam mowę żałobną. Obecni są wszyscy biskupi z Polski, **Mons. Poggi**, biskupi z Łotwy¹⁶⁴⁸, sufragan z Buffalo¹⁶⁴⁹, s[io]s[try] felicianki, nieco świeckich osób.

19.00. Sesja Ojców Soborowych z Polski; obecni wszyscy. Omawialiśmy projekt oświadczenia, które w imieniu^b Episkopatu Polski ma złożyć bp **Jop** na sesji gen[eralnej]. Przyjęliśmy projekt listu do ojca generała na Jasną Górę. B[isku]p **Wojtyła** mówił o swej rozmowie z panami z **Taizé**.^c Chcą widzieć się z prymasem.

Na wieczerzy byli wszyscy biskupi i **Mons. Poggi**. Po wieczerzy dokończyliśmy sesję; omawialiśmy sprawę szpiegów Urzędu Spraw Wyznań, którzy przybyli do Rzymu, m.in. **Jan Wierusz Kowalski**, b[yły] benedyktyn, dziś urzędnik UdSW^d i główny wróg zakonów. Po sesji rozmowa z bp. [Kazimierzem] **Kowalskim** i abp. **Gawliną**.

7 listopada 1962, środa

Roma

7.30. Po Mszy św. w kaplicy IEP rozmowa z s[iostrą] urszulanką ze Scauri¹⁶⁵⁰; poleca bardzo jedną warszawiankę, która przyjechała do Rz[ymu], by studiować telewizję i nie ma środków. Prosi o pomoc. Korespondent z „**Oggi**”¹⁶⁵¹ prosi o kilka zdjęć fotogr[aficznych] dla pisma; czyni to na górze, w gabinecie pracy i przy obrazie Matki Bożej Cz[ęstochowskiej]. Przyszła dr Maria **Winowska** – prosi o okładki^e dla II tomu kazań milenijnych.

9.00. Sesja generalna w Bazylice. Rozmowa z archiopatą z Beuron¹⁶⁵², który przysłał książki do Polski. Mszę odprawia abp z **Sajgonu**¹⁶⁵³ w Wietnamie. Ar[cy]b[isku]p

otrzymał obywatelstwo amerykańskie. Prałat domowy papieski 1947. W 1978 powrócił do Polski; rezydent przy parafii św. Barbary w Warszawie.

^a W rękopisie: Mons.

^b W rękopisie: imieniem.

^c Następne zdanie zapisane na marginesie.

^d W rękopisie: USW.

^e W rękopisie wygląda jak: wkładki. Prawdopodobnie chodziło o pomysł na szatę graficzną okładek.

¹⁶⁴⁷ Enrique Ángel Angelelli Carletti (1923–1976), biskup pomocniczy Kordoby (Argentyna) 1960–1968, święcenia kapłańskie 1949, biskupie 1961, biskup diecezji La Rioja 1968–1976. Zginął w spreparowanym przez władze wypadku samochodowym.

¹⁶⁴⁸ Kazimirs Dulbinskis (1906–1991), biskup pomocniczy Rygi 1946–1991, święcenia kapłańskie 1932, biskupie 1947. W „Annuario Pontificio” 1962 – *impedito* (przeszkodzony); Jazefs Rancans (1886–1969), biskup pomocniczy Rygi 1946–1969, święcenia kapłańskie 1911, biskupie 1924. W „Annuario Pontificio” 1962 dopisek: *in esilio* (na wygnaniu) w – USA; Urbšs Antonijs (1879–1965), święcenia kapłańskie 1903, biskupie 1938, biskup Liepaja (*in esilio*).

¹⁶⁴⁹ Leo Richard Smith (1905–1963), biskup pomocniczy w Buffalo 1952–1963, święcenia kapłańskie 1929, biskupie 1952, biskup diecezji Ogdensburg luty–październik 1963.

¹⁶⁵⁰ Scauri – miejscowość nad Morzem Tyrreńskim. Wspólnota urszulanek powstała tam w 1950.

¹⁶⁵¹ „Oggi” – „Dzisiaj”, włoski tygodnik wydawany w Mediolanie od 1939, z przerwą 1942–1945.

¹⁶⁵² Benedikt Reetz OSB (1897–1964), Niemiec, święcenia 1924, opat w Seckau 1926–1957, arcyopat w Beuron (Bawaria) 1957–1964.

¹⁶⁵³ Paul Nguyễn Văn Bình (1910–1995), arcybiskup Sajgonu 1960–1995, święcenia kapłańskie 1937, biskupie 1955, wikariusz apostołski Can Tho 1955–1960.

Felici zapowiada dyskusję nad *Cap[ut] III*¹⁶⁵⁴ – dziś, a następnie nad resztą rozdziałów – razem. Dziś przemawiał bp **Karol Wojtyła** o inicjacji pastersko-katechetycznej. B[isku]p **Wronka Andrzej** – w sprawie *Cap[ut] III* schematu liturg[icznego]. Dyskusja szła sprawniej. Bardzo radykalne przemówienia w sprawie brewiarza wygłosili kard. **Ruffini** i kard. **Lèger**. Ten drugi domagał się brewiarza w języku rodzimym. Sesja trwała do godz. 12.30.

Pojechaliśmy w drodze powrotnej do św. Pawła za Murami¹⁶⁵⁵. Po południu pracowałem nad projektem przemówienia w obronie brewiarza i jego łaciny.

16.00. Redaktor „**Osservatore Romano**” – otrzymał materiały w sprawie Tysiąclecia [Chrztu] Polski – 8 artykułów¹⁶⁵⁶, opracowanych przez ks. prof. **Smolenia** z Tarnowa.

B[isku]p van **Lierde** przynosi dwa relikwiarze [–] drzewa Krzyża św. i św. Tadeusza Ap[osto]ła. Dłuższa rozmowa. Jest zdania, że zachodzi ewolucja doktrynalna w Rz[ymie].

Fotografowie z „**Oss[ervatore] Romano**”, którzy mnie b[ardzo] umęczyli.

D[okto]r **Winowska** w sprawie okładki dla II tomu moich kazań millenijnych.

18.00. Inf[ułat] **Filipiak**, który mnie wyciągnął na miły spacer nad Tybrem.

Wieczorem przyszła depesza od bp. **Dąbrowskiego**, że b[isku]pi **Pluta i Jeż** otrzymali paszporty; bp **Jaroszewicz** otrzymał paszport i czeka na pozwolenie przyjazdu; bp **Kalwa** w najbliższych dniach dostanie paszport. Zwyciężyła więc nasza zasada, że na Sobór rząd nie będzie wyznaczał biskupów.

8 listopada 1962, czwartek

Roma

7.30. Msza św. w kaplicy IEP. Przełożona gen[eralna] s[io]s[tr] **nazaretanek** prosi ze Mszą na [via] Machiavelli i o poświęcenie nowego terenu pod budowę Kurii Gen[eralnej] – siostry urszulanki [szare] z Casaletto.

10.00. W Bazylice św. Piotra **Capella Pontificia** za zmarłych kardynałów. Celebryje kard. **Ferretto**^a. Cudowny chór. Łoże dyplomatyczne pełne. Ojców Soborowych, zwłaszcza młodszych, niewielu.

Otrzymałem piękną depeszę od moich dzieci z Jasnej Góry; potwierdzają list ze znaczkami watykańskimi, na 20-lecie naszej pracy.

16.00. Ks[ia]dz **Włodzimierz Okoński** z Londynu; nie widziałem go od 1958 r. Zmienił się bardzo. W niczym nie przypomina swojej siostry, Marii. Wydaje się być nieco spokoj-

^a W rękopisie: Feretto.

¹⁶⁵⁴ Łac. rozdziałem III.

¹⁶⁵⁵ Jedna z czterech rzymskich bazylik większych. Pierwotna z lat 385–400, obecna – odbudowana po pożarze 1823, pięcionawowa.

¹⁶⁵⁶ Na łamach „**Osservatore Romano**” w 1962, ukazały się następujące: *Il Millenio della Polonia Christiana. Le vie del cristianesimo verso la Polonia*, „**Osservatore Romano**”, 26–27 XI 1962, s. 3; *L'azione apostolica degli ordini religiosi*, „**Osservatore Romano**”, 5 XII 1962, s. 3; *La cultura romanica*, „**Osservatore Romano**”, 12 XII 1962, s. 3; *La cultura gotica*, „**Osservatore Romano**”, 21 XII 1962, s. 3; *Le arti plastiche gotiche*, „**Osservatore Romano**”, 29 XII 1962, s. 3.

niejszy. Zaczął, po apostołstwie kanadyjskim, pracę w Fawley Court, u marianów. Chce pisać, by wykończyć tematy zaczęte. Stawia pytanie, czy ma pozostać w Zgrom[adzeniu] Ks[ięży] Marianów.

17.00. **Bolesław Lachowski**¹⁶⁵⁷, sekretarz Sekcji Polskiej Syndykatów¹⁶⁵⁸ Chrześcijańskich w Belgii, polecony przez ks. Henryka **Repkę**¹⁶⁵⁹ OMI, rektora Polskiej Misji Katolickiej w Belgii. Idzie o metody pracy wśród młodzieży.

18.00. Ks[iądz] infułat **Filipiak**, przynosi tekst mojego jutrzejszego przemówienia na sesji gen[eralnej], w przekładzie na język łaciński.

19.30. A[rcy]b[isku]p **Dell'Acqua** przybył na wieczerzę do IEP. Spotkaliśmy się naprzód w moim mieszkaniu. Ar[cy]b[isku]p mówił o tym, że przygotował tysiąc brewarzy dla Polski, nadto pontyfikaty i maszyny do pisania, w których trzeba zmienić znaki pisarskie. W sali recepcyjnej miało miejsce przedstawienie biskupów przybyłych z Polski. Wieczera była na dole. Oprócz Ojców Soborowych z Polski byli obecni: abp Gawlina, [ks.] infułat **Filipiak**, prałat **Rubin**. Pod koniec wieczerzy abp **Dell'Acqua** wygłosił piękną pochwałę dla Kościoła św. i Episkopatu Polski. Po adoracji w kaplicy N[ajświętszego] S[akramentu] przez godzinę prowadziliśmy swobodną rozmowę o sytuacji Kościoła św. w Polsce. Opuścił Instytut o godz. 22.00, wyrażając swoją radość ze spotkania z Episkopatem Polski.

9 listopada 1962, piątek

Roma

7.30. Msza św. w kaplicy IEP. Po śniadaniu z ks. **Borowcem** ustaliśmy, że trzeba przygotowywać się do odjazdu. Można przyjmować zapisy na pierwszy wagon; zabierzemy tych, którzy pierwsi się zgłoszą. Inni pojedą albo wagonem następnym, dnia drugiego, po odejździe pierwszego wagonu.

W Bazylice zatrzymał mnie bp **Sapelak Andrzej**¹⁶⁶⁰, dla grekokatolików w Argentynie. Wyjaśniłem mu sytuację gr[eko]kat[olików] w Polsce.

9.00. Mszę św. odprowadził abp **Cunial** z Wikariatu Miasta, w rocznicę dedykacji Katedry Rzymskiej Diecezji, SS. Salvatoris¹⁶⁶¹ (S. Joannis in Laterano¹⁶⁶²). Zgłosiłem się do

¹⁶⁵⁷ Bolesław Lachowski (1927–2005), członek SP na emigracji i działacz chrześcijańskich związków zawodowych w Belgii, założyciel i sekretarz Polskiej Sekcji Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Belgii 1953–1964.

¹⁶⁵⁸ Związków Zawodowych.

¹⁶⁵⁹ Henryk Repka OMI (1914–1981), oblat, rektor Polskiej Misji Katolickiej w Beneluksie 1961–1981, w zgromadzeniu od 1932, święcenia 1938; od 1935 do 1961 we Francji pełnił funkcje przełożenie i formacyjne w zgromadzeniu i duszpasterzując wśród Polonii. Zmarł w Brukseli.

¹⁶⁶⁰ Andrzej Sapelak (1919–2017), ur. w Ryszkowej Woli diecezja przemyska (obecnie Ukraina), kapłan zgromadzenia salezjanów, święcenia kapłańskie 1949, biskupie 1961, wizytator apostołski dla wiernych ukraińskich w Argentynie 1961–1968, arcybiskup eparchii w Argentynie 1968–1997 biskup Santa Maria del Patrocini en Buenos Aires 1978–1997.

¹⁶⁶¹ *Lac*. Najświętszego Zbawiciela,

¹⁶⁶² *Lac*. św. Jana na Lateranie.

listy mówców w Sekretariacie Soboru. Ogłoszono listę mówców. Przemawiałem trzeci, po kard. Spellmanie, [^a] uzasadniając, że nie należy czynić dalszych zmian w brewiarzu. Wnosiłem o zachowanie w brewiarzu języka łacińskiego dla duchow[ieństwa] o[brządku] łac[ińskiego].

Uczczono abp. **Carinciego**, który właśnie dziś ukończył 100 lat; wszyscy przyłączyli się do wniosku *ex praesidio* – przez powstanie.

Sesja cała poświęcona była rozważaniom nad brewiarzem; opinie jak najbardziej skrajne, niekiedy posuwające się do dalszego ograniczania rozmiarów brewiarza. Sesja skończyła się o godz. 12.15.

Pojechaliśmy do św. Jana na Lateranie, by pomodlić się przy Głowach św. Apostołów Piotra i Pawła, dziś wystawionych na widok publiczny, oraz przy grobie Leona XIII¹⁶⁶³, który tutaj ma swój piękny pomnik.

Kilku kardynałów składało mi dzisiaj słowa uznania za przemówienie dzisiejsze. M[ieędzy] i[nnymi] kard. **Ruffini** bardzo serdecznie powiedział, że popiera to przemówienie w całości *quoad speciem et quoad formam*¹⁶⁶⁴. Myślałem, że będzie innego zdania. Podobnie kard. **Marella**¹⁶⁶⁵ i w[ielu] i[nnych].

Przyszły listy od bp. Dąbrowskiego. Władze nasze w Warszawie nie są zadowolone z naszego milczenia, że nie chcemy dawać wywiadów prasie, przez co dajemy do zrozumienia, że sytuacja K[ościół]a w Polsce jest niedobra. Szczególnie niezadowoleni są z mojej postawy. B[iskup] **Bernacki** pisze, że z Gniezna zabrano 10 kleryków [do wojska].

17.00. Posiedzenie Sekretariatu *extra ordinem* u kardynała Sekretarza Stanu. Obecni kardynałowie: **Montini, Confalonieri, Meyer, Siri, Döpfner, Suenens**, ja i **Cicognani** oraz **abp Felici**. Kard[ynał] **Siri** dał mi do zrozumienia, że solidaryzuje się z moim przemówieniem na Soborze. Omawialiśmy sprawę głosowania i sposobów ograniczenia dyskusji z zachowaniem wolności opinii. Wyłania się potrzeba opracowania teologii Soboru; pytania, czy Komisje Soborowe mają za sobą autorytet Ojców Soborowych; czy komisje specjalne, w związku z komisjami kurialnymi, powoływanymi *ad hoc* (np. dla reformy Wielkiego Tygodnia, czy Psalterza). Mają to rozstrzygnąć^b teologowie. Wydaje się jasne, że wszystkie Komisje, które wyłania Sobór, mają autorytet Soboru, na

^a W rękopisie skreślenie: prosząc.

^b W rękopisie skreślenie: pytali.

⁵⁴ Gioacchino Vincenzo Raffaele Luigi Pecci (1810–1903), Włoch, papież Leon XIII 1878–1903, święcenia kapłańskie 1837, biskupie 1843. Pracownik administracji Państwa Kościelnego, nuncjusz apostolski w Brukseli 1843–1846, biskup Perugii 1846, kardynał *in petto*, ogłoszony kardynałem 1853, kardynał Kamerling 1877, autor encykliki *Rerum novarum*.

¹⁶⁶⁴ *Lac.* tak co do treści jak i co do formy.

¹⁶⁶⁵ Paolo Marella (1895–1984), Włoch, archiprezbiter Bazyliki Watykańskiej, prefekt Kongregacji Fabryki Św. Piotra 1961–1983, święcenia kapłańskie 1918, biskupie 1933. Delegat apostolski w Japonii 1933–1948, w Australii i Nowej Zelandii 1948–1953, we Francji 1953–1959, kardynał od 1959, prezydent Sekretariatu ds. Niechrześcijan 1964–1973.

mocy delegacji przez powołanie. Działają więc *cum auctoritate conciliari*¹⁶⁶⁶ i wnioski przedstawiają Soborowi.

Złożyłem kardynałowi **Cicognanemu** tekst rozważań swoich na temat sytuacji Kościoła w Polsce – 1962 [r].

W czasie wieczery bp **Choromański** i ja czytaliśmy listy bp. Dąbrowskiego o sytuacji K[ościół]a w P[olsce]. Zdaje się, że p[an] **Żabiński** denerwuje się religijnym charakterem odgłosów soborowych i Czuwaniem Soborowym. Rząd chciałby to zgasić, nadać temu charakter polityczny; Czuwania Soborowe nadają pracy Soboru charakter religijny. Na wieczery był obecny **Don Càstano**, salezjanin, i abp **Baraniak**. Ustaliliśmy termin wizyty u sióstr salezjanek i w Poliglotcie^a Wat[ykańskiej]¹⁶⁶⁷.

20.00. B[isku]p **Klepacz** i abp **Kominek**. Otrzymali listy, w których przypominają nam zbliżający się w 1964 r. jubileusz 600-lecia Uniwersytetu Jag[iełłońskiego]. W związku z tym warto by się zająć beatyfikacją Królowej Jadwigi. Termin i motyw bardzo przynaglające. Druga sprawa – sprowadzenie do kraju zwłok **Paderewskiego**¹⁶⁶⁸, wydała mi się nie do zrealizowania. Rząd tę sprawę uważa za swoją.

10 listopada 1962, sobota

Roma

7.30. Msza św. w domu. D[okto]r **Winowska** wnosi o przyjęcie prezesa Ch[rześci]-j[ąńskich] Zw[iązków] Zaw[odowych] z Belgii. Wydaje mi się to być poza aktualnymi moimi zadaniami.

9.00. Sesja generalna soborowa w Bazylice. Przy zakrystii jakiś biskup składa słowa uznania dla wczorajszego mojego przemówienia. Biskup Werony¹⁶⁶⁹ przysłała mi na trybunę list z solidaryzowaniem się z tym przemówieniem. Mszę św. celebryje abp **Martins Júnior Antonio B[ento]**, z Braga w Portugalii¹⁶⁷⁰, w rycie Bragarensis Ecclesiae¹⁶⁷¹ z VI w.

Składał życzenia abp. **Carinciemu**, który wczoraj skończył sto lat.

Arc[y]b[isku]p **Felici** zapowiada, że przewodniczy dziś kard. **Ruffini**. Ogłoszono listę 50 mówców, którzy prosili o głos. Dyskusja trwała do godz. 11.30. Przerwano ją na wniosek Prezydium, które działając na mocy uprawnień Ojca św., zarządziło głosowanie.

^a *W rękopisie*: Polyglotcie.

¹⁶⁶⁶ *Lac.* z upoważnieniem soborowym.

¹⁶⁶⁷ Polyglotta Vaticana, dawniej Drukarnia Watykańska, wydawnictwo zajmujące się wydawaniem dokumentów Stolicy Apostolskiej. W 1937 powierzone salezjanom. Od 1991 nosi nazwę Tipografia Vaticana.

¹⁶⁶⁸ Ignacy Paderewski (1860–1941), pianista i kompozytor, wirtuoz światowej sławy, polityk i działacz społeczny, przed I wojną światową, w USA podejmował akcje na rzecz niepodległości, premier i minister spraw zagranicznych 1919.

¹⁶⁶⁹ Giuseppe Carraro (1899–1980), biskup Verony 1958–1978, święcenia kapłańskie 1923, biskupie 1952, biskup pomocniczy Treviso 1952–1956, biskup Vittorio Veneto 1956–1958.

¹⁶⁷⁰ Antonio Bento Martins Júnior (1881–1963), arcybiskup Bragi (Portugalia) 1932–1963, święcenia kapłańskie 1903, biskupie 1928, biskup diecezji Bragança i Miranda 1928–1932.

¹⁶⁷¹ *Lac.* Kościoła Bragańskiego.

Przyjęto wniosek o zakończeniu dyskusji nad czwartym rozdziałem, przez powstanie wszystkich obecnych.

Arc[y]b[isku]p **Felici** ogłosił rozpoczęcie dyskusji nad rozdz[iałami] V–VIII schematu liturgicznego.

Po zakończeniu sesji gen[eralnej] przyjąłem w Instytucie bp. **Alfreda Ancela**, sufragana z Lyonu¹⁶⁷², który informował mnie o Instytucie Księży Świeckich w diecezji L[yon] (Prado)¹⁶⁷³.

Pan **Sieniewicz**, sekretarz w Ch[rześci]l[ańskich] Zw[iązkach] Zawodowych (na Włochy).

Ks[iądz] **Kiedrowski** Witold¹⁶⁷⁴ z Paryża, kierownik pogadanek religijnych dla Polaków w Radio Franc[uskim].

18.00. Mons[ignore] L[ui]gi **Poggi** w instytucie. Omawialiśmy: 1) sprawę nominacji biskupów sufraganów]. Dla Włocławka – raczej ks. **Majdański**, gdyż jest z diecezji, co przyczyni się do pokoju. Zgadzam się, by w Białymstoku był konsekrowany ks. Sawicki nie jako *auxiliaris*¹⁶⁷⁵, ale jako adm[inistrator] ap[ostolski] dla Wilna, *sub secreto*; dla Pińska – też *simpliciter Ep[isco]pus*¹⁶⁷⁶, a nie *auxiliaris*; to samo w Krakowie – trzeci sufragana, nie *auxiliaris*; 2) sprawa ks. [Karola] **Milika**, petycja o odznaczenie godnością protonotariusza ap[ostolskiego]; 3) wręczam różne teksty dotyczące Kościoła *extra fines Poloniae*¹⁶⁷⁷; 4) sprawa „Annuario Pont[ificio]”; 5) sprawa Gdańska i Olsztyna. Mons[ignore] P[oggi] jest zdania, że sprawa Gdańska jest łatwiejsza niż O[lsztyna].

19.30. W czasie wieczery dużo wiadomości czyta bp Choromański z listów.

11 listopada 1962, niedziela

Roma – Rieti – Roma

8.00. U s[ió]s[tr] zmartwychwstaniek na [via] Marcantonio [Colonna]^a mam Mszę św. i wygłaszam przemówienie. Na śniadaniu ks. **Meysztowicz**. W czasie Mszy św. zachorował

^a W rękopisie: Marco Antonio.

¹⁶⁷² Alfred Jean Felix Ancel (1898–1984), Francuz, biskup pomocniczy Lyonu 1947–1973, kapłan Instytutu Księży Prado, święcenia kapłańskie 1923, biskupie 1947.

¹⁶⁷³ Kapłański instytut świecki wywodzący się z założonej w 1860 w Lyonie przez bł. Antoniego Chevrieria wspólnoty kapłańskiej mającej na celu wspomaganie duszpasterstwa parafialnego. W 1924 przekształcony w stowarzyszenie życia wspólnego (kierował nim ks. Ancel). W 1954 na życzenie Stolicy Apostolskiej uzyskał status instytutu świeckiego.

¹⁶⁷⁴ Witold Kiedrowski (1912–2012), ksiądz, od 1947 we Francji – autor audycji religijnych w sekcji polskiej Radia Francuskiego, organizator pomocy charytatywnej dla Polski, święcenia 1935. Kapelan WP w wojnie 1939, uciekinier z niewoli w Niemczech, więzień obozów w Majdanku, Oświęcimiu, Buchenwaldzie. Po wojnie organizator opieki religijnej nad Polakami w Niemczech. W Polsce uznany za szpiega amerykańskiego, po raz pierwszy po wojnie był w 1991. Nominowany w 2009 na generała brygady. Odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski 2009, Legią Honorową 2009. Pochowany w Polsce.

¹⁶⁷⁵ Łac. [biskup] pomocniczy.

¹⁶⁷⁶ Łac. zwyczajnie biskup.

¹⁶⁷⁷ Łac. poza granicami Polski.

ks. **Borowiec** na serce; nic nie chciał jeść. Pobłogosławiłem dzieci, nowicjat i wróciłem do domu.

11.00. Wyjazd do Rieti w dwóch autach; jadą abp **Baraniak**, ks. **Mączyński**, ks. **Borowiec**, ks. **Filipiak**, ks. **Goździewicz**, ks. **Jezierski**¹⁶⁷⁸. Zatrzymujemy się w drodze na posiłek i spacer.

15.00. W **Rieti**. Przyjmuje nas b[isku]p miejscowy i władze miejskie, prowincji. Prezes Wystawy. Dłuższa rozmowa w salonie. Są biskupi amerykańscy. Zwiedzamy wystawę złóbków włoskich i z całego świata. Są^a cztery polskie. Jeden szczególnie, zrobiony z blachy, robi wielkie wrażenie. Jest szopka krakowska. Pierwsza nagroda 800 tysięcy [lirów]. Zebrało się mnóstwo młodzieży ze szkół zakonnych; było dużo włoskiego krzyku, życzliwości, życzeń dla Polski, która we Włoszech jest zawsze aktualna. Po zwiedzeniu wystawy wstąpiliśmy do katedry, gdzie przywitał nas biskup **Cavanna Nicola**. Podziękowałem w kilku nieudolnych słowach po włosku. Uzupełnił abp **Baraniak** swoją świetną włoszczyzną, dziękował władzom społecznym. Z wielkim trudem wydostaliśmy się z katedry na plac, do aut. Pożegnania, okrzyki na cześć Polski i – powrót. Miasto piękne, niewielkie (35 tys.), pełne zabytków, dzieł sztuki. Droga powrotna w towarzystwie ochrony policyjnej. W domu jesteśmy na godz. 19.00.

Na wieczery są przybyli z Polski bp **Pluta**, bp **Jaroszewicz**, bp **Jeż**. Opowiadają szczegóły swego wydobycia się na Sobór. Dyr[ektor] Żabiński bardzo się zarzekął do ostatniej chwili, że nikt nie wyjedzie więcej, tylko ci, którym przyznano paszporty. Daremne jest więc staranie się bp. **Pluty** i **Kalwy**. Na drugi dzień po powrocie Wł[adysława] **Gomułki** z Moskwy wezwano biskupów i wydano im paszporty. Biskupi są zdania, że linia Episkopatu była dobra i zakończyła się zwycięstwem. Po wieczery przybyli biskupi otrzymali pomoc, po tysiąc dol[arów] i stypendia mszalne po 300 dol[arów] z daru Ligi Kat[olickiej].

Przyjąłem ks. Kłonieckiego, który przyjechał z Ziemi Św[iętej].

12 listopada 1962, poniedziałek

Roma

Dziś upływa 14 lat od dnia przeniesienia mnie ze stolicy lubelskiej na gnieźnieńską i warszawską. Msza św. o Pięciu Braciach Polskich¹⁶⁷⁹. Moi domownicy składają mi życzenia. Ks[iądz] **Borowiec** idzie do dentysty.

^a W rękopisie: jest.

¹⁶⁷⁸ Prawdopodobnie Stanisław Jezierski (1913–1990), ksiądz, administrator parafii Kaźmierz 1961–1963, święcenia 1937. Więzień Dachau, duszpasterz w Niemczech 1945–1949, studia w Rzymie 1949–1956. Od 1961 w Polsce. Penitencjarz w kolegiacie poznańskiej 1963–1965, proboszcz parafii Pogorzela 1965–1987. Z akt paszportowych wynika, że był w Rzymie w czasie dwóch pierwszych sesji Soboru.

¹⁶⁷⁹ Benedykt i Jan, benedyktyni eremici, na zaproszenie Bolesława Chrobrego przybyli do Polski z Włoch, osiedlili się w Międzyrzeczu i tam przygotowywali się do pracy misyjnej; do nich dołączyli Polacy – nowicjusze Mateusz i Izaak oraz kucharz Krystyn. W nocy z 10 na 11 XI 1003 zostali zamordowani.

9.00. Sesja generalna soborowa. Msza św. jest w obrządku paleosłowiańskim, św. Cyryla i Metodego. Jest to właściwie *Ordo missae latinae*¹⁶⁸⁰, ale w języku starosłowiańskim. Piękne są śpiewy w języku starosłowiańskim. Celebry b[isku]p z Jugosławii¹⁶⁸¹. Ar[cy]-b[isku]p **Felici** ogłasza oficjalnie, że obecna sesja jesienna skończy się 8 grudnia uroczystym nabożeństwem z udziałem Ojca św. [Następna] zacznie się 12 maja i trwać będzie do 29 czerwca. Ogłoszono listę mówców. Wśród nich abp **Baraniak** przedstawia projekt reformy kalendarza. Dyskusja obraca się głównie około reformy kalendarza lit[urgicznego], a zwłaszcza ustalenia daty Wielkanocy.

Po obiedzie przygotowywałam przemówienie [a] do **Radio Vaticana**.

20.00. Wygłosiłam przemówienie w Radio Vaticana do Polaków w kraju i zagranicą. Obecny był ks. prał. Mączyński, o. **Jerzy Mirewicz**, o. dyr. **Stefanizzi**¹⁶⁸², o. **Chechelski**. Przemówienie trwało 11 minut. Było od razu odbierane na taśmy magnetofonowe. Gdy wróciłam do IEP biskupi byli zdania, że przemówienie było odbierane doskonale.

Przyjechał bp **Lucjan Bernacki** z Gniezna. Nagle wszystko się zmieniło i b[isku]p dostał paszport.

13 listopada 1962, wtorek

Roma

Dziś uroczystość św. Stanisława Kostki.

9.00. Sesja generalna w Watykanie. Mszę św. odprawiał biskup z Ekwadoru¹⁶⁸³. Przewodniczył kard. **Alfrink**¹⁶⁸⁴. Dyskusja toczyła się w d[alszym] c[iągu] nad czwartym rozdziałem schematu o liturgii. W połowie sesji przybył kard. **Cicognani**, zabrał głos i ogłosił decyzję Ojca św., że do kanonu Mszy św., w *Communicantes*¹⁶⁸⁵, wprowadza się imię św. Józefa. Zwyciężył więc biskup jugosłowiański, który po 12 latach więzienia wyszedł na wolność; przemawiał bardzo gorąco za kultem św. Józefa, przewodniczący przerwał mu przemówienie¹⁶⁸⁶. W czasie tej sesji przemawiali biskupi **Kowalski**, **Jop** i **Nowicki**. Zakończyła się o godz. 12.15.

Po sesji zrobiliśmy mały spacer po **Ogrodach** Watykańskich.

^a W rękopisie skreślenie: do.

^b W rękopisie błędnie: kard. Gilroy.

¹⁶⁸⁰ Łac. porządek mszy łacińskiej.

¹⁶⁸¹ Josip Amerić (1912–1994), biskup Šibenik (Knin) obecnie Chorwacja 1961–1986, święcenia kapłańskie 1936, biskupie 1961.

¹⁶⁸² Antonio Stefanizzi SJ, (1917–2020), dyrektor „Radio Vaticana” 1953–1967, w zakonie od 1932, święcenia 1946, dyrektor techniczny Radia Watykańskiego 1967–1973, konsultant watykańskiej Rady ds. społecznej komunikacji.

¹⁶⁸³ Manuel de Jesús Serrano Abad (1898–1971), arcybiskup Cuenca (Ekwador) 1957–1971, święcenia kapłańskie 1922, biskupie 1954, biskup pomocniczy Cuenca 1954–1956.

¹⁶⁸⁴ Dokumentacja soborowa wskazuje na kardynała Alfrinka, jako na przewodniczącego sesji.

¹⁶⁸⁵ Łac. Zjednoczeni – początek fragmentu tzw. Kanonu Rzymskiego, pierwszej Modlitwy Eucharystycznej.

¹⁶⁸⁶ Petar Čule (1898–1985), biskup Mostaru (obecnie Bośnia-Hercegowina) 1942–1980, święcenia kapłańskie 1920, biskupie 1942, od 1980 jako emeryt arcybiskup tytularny Giufi.

Gdy schodziłem z trybuny, po sesji, zatrzymał mnie kard. **Cicognani** i powiedział, że dziś na polskie nabożeństwo ku czci św. Stanisława przybędzie Ojciec św. Można nabożeństwo zaczynać, a Ojciec św. wejdzie możliwie dyskretnie. Wiadomość tę trzeba traktować poufnie. Po powrocie do IEP, poinformowałem biskupów i prosiłem, by przybyli wszyscy *in violaceis*¹⁶⁸⁷.

15.00. Przybyła **dr Winowska** i przedstawiła mi tekst okładki do I tomu kazań milenijnych.

15.30. Wyjechaliśmy do kościoła św. Andrzeja¹⁶⁸⁸ na Kwirinale. Już było obecnych wielu biskupów polskich i pełen kościół księży, zakonnic, dziennikarzy, studentów z kolegiów i nieco wiernych świeckich. Ojciec św. przyjechał w towarzystwie Mons. **Capovilli**. Krótco się pomodlił, po czym prosił, by Jego przemówienie przekładać na polski. Powiedziałem, że wszyscy tu obecni Polacy rozumieją po włosku. Ojciec św. przemawiał 20 minut, snuł swoje wspomnienia z przyjazdów do Polski, wspominał Kraków, Wieliczkę, Warszawę, Gniezno, Poznań i Częstochowę. Mówił o swej czci głębokiej do Matki Najśw[iętszej], której obraz ma w Castel Gandolfo. Przyszedł, by obecnością swoją nam sprawić radość, podnieść na duchu. Pragnie wszędzie wnosić ducha pociechy, pocieszenia i dobroci. To był główny motyw przybycia Ojca św. do św. Stanisława. Wygłosiłem krótkie podziękowanie, mówiąc o dzieciach polskich, które piszą dużo listów i proszą, by powiedzieć Ojcu św., jak bardzo dzieci polskie modlą się za Ojca św., o Jego zdrowie, o pomyślne wyniki Soboru. Przemówienie moje było b[ardzo] krótkie, ale serdeczne.

Po przemówieniu Ojciec św. udzielił nam błogosławieństwa. Udał się do kaplicy św. Stanisława i tu się modlił. Wychodził z kościoła jakby z pewnym ociąganiem się. Pożegnałem go na progu świątyni i czekałem, aż odjedzie. Wszyscy byliśmy głęboko wstrząśnięci tym ojcowskim nawiedzeniem. Ojciec św. mówił przed odjazdem, że przyjmie biskupów polskich przed powrotem ich do kraju.

Po odjeździe Ojca św. odmówiono różaniec. Ar[cy]b[isku]p **Baraniak** wygłosił przemówienie o św. Stanisławie, a ja błogosławiłem Najśw[iętszym] Sakramentem. Uroczystość zakończyła się w pokoju św. Stanisława Kostki, na górze, gdzie modliliśmy się za młodzież polską.

18.00. **Sesja biskupów polskich** w IEP. Obecni wszyscy biskupi. Ar[cy]b[isku]p Gawlina informował nas o stanie emigracji polskiej zagranicą. Mało systematyczny, trudno sobie utworzyć obraz właściwy. Wiadomości z kraju podawali kolejno biskupi z listów otrzymanych; uzupełniał bp **Bernacki**, **Choromański**, **Pluta**, **Goliński**, **Fondaliński**. O pracy Komisji Liturgicznej informował bp **Jop**. O rozpoczęciu prac w Komisji **laikatu** [prasy] i **widowisk** – abp **Kominek**. Proszę, by ar[cy]b[isku]p wniósł wniosek o powołanie

^a W rękopisie: św. Stanisława.

¹⁶⁸⁷ Łac. w [strojach] fioletowych.

¹⁶⁸⁸ Przy kościele św. Andrzeja, w czasach Stanisława Kostki mieścił się nowicjat jezuicki; obecnie w jednej z kaplic tego kościoła znajduje się grób św. Stanisława Kostki, a nadto obrazy przedstawiające sceny z jego życia.

świeckich na Sobór, bo dotychczas „świeckimi” są tylko *observatores*¹⁶⁸⁹. Ar[cy]b[isku]p przygotowuje wniosek do Sekretariatu *extra ordinem*, który wniosek w piątek.

Omawialiśmy sprawę prasy, która nie zawsze stoi na poziomie i przedstawia sprawy soborowe w sposób niekiedy niepoważny (I[gnacy] Krasicki).

W sprawie powrotu do domu postanowiliśmy, że pierwszy wagon odejdzie 10 lub 11 grudnia; odjadą nim biskupi, którzy już są zapisani. Inni biskupi mogą się zgłosić w SPP na drugi wagon. Biskupi, którzy przybyli później, niech korzystają z paszportów i pozostaną dłużej. B[isku]powi Bernackiemu daję urlop na czas Bożego Narodzenia. Członkowie tych Komisji, które będą działały w przerwie, niech wnoszą, by sesje Komisji odbyły się zaraz po zakończeniu sesji gen[eralnej]. Powinni zostać bp **Jop** i abp **Kominek**. Informuję, że Ojciec św. podarował nam 1000 brewiarzy, 19 maszyn do pisania i 17 pontyfikałów. Będą rozdzielone według listy przybycia na Sobór. W miarę jak otrzymamy dalsze dary. S[ekretariat] P[rymasa] Polski prosi, by biskupi zabrali te dary do swoich przedziałów w wagonie. Na tym zebranie zakończono.

O godz. 20.30 Mons. **Capovilla** nadesłał fotografie z kościoła św. Andrzeja in Quirinali. Jedna fotografia nosi podpis Ojca św. z datą dzisiejszą. Podziwu godną rzeczą jest, jak papież jest delikatny w najdrobniejszych rzeczach.

14 listopada 1962, środa

Roma

7.30. Msza św. w IEP. Uroczystość św. Jozafata B[isku]pa Męczennika¹⁶⁹⁰. Po Mszy św. zgłasza się kapłan polski z Niemiec, prosi o błogosławieństwo.

9.00. Sesja generalna Sob[oru]. Mszę św. odprawia biskup sufragana¹⁶⁹¹ kardynała **Tienchensin** z Pekinu (dziś Formosa¹⁶⁹²). Sesję otwiera ogłoszenie abp. **Feliciego**, że rozpoczyna się dyskusję nad schematem *De fontibus Revelationis*. Ogłoszono listę mówców. Nadto zapowiedziano głosowanie nad schematem liturgicznym, rozdano kartki. Na wstępie kard. **Ottaviani** wygłosił dłuższe przemówienie. Następnie przemawiali kardynałowie **Liénart** (*non placet*¹⁶⁹³), **Frings** (*n[on] p[lacet]*), **Ruffini** (*placet*¹⁶⁹⁴), **Siri** (*placet*), **Quiroga** (*n[on] p[lacet]*), **Léger** (*recognoscatur*¹⁶⁹⁵), **König** (*nondum placet*¹⁶⁹⁶),

¹⁶⁸⁹ Łac. obserwatorzy.

¹⁶⁹⁰ Św. Jozafat Jan Kuncewicz (ok. 1580 – 1623), święcenia kapłańskie jako zakonnik bazylianin 1609, biskupie 1617, koadiutor unickiego arcybiskupa połockiego 1617–1618, unicki arcybiskup połocki 1618–1623. Beatyfikowany 1642, kanonizowany 1867.

¹⁶⁹¹ Paul Ch’eng Shih-kuang (1915–2012), biskup pomocniczy Taipei (Tajwan) 1960–1966, święcenia kapłańskie 1943, biskupie 1960, biskup Tainan 1966–1990.

¹⁶⁹² Druga nazwa wyspy Tajwan.

¹⁶⁹³ Łac. nie zgadza się.

¹⁶⁹⁴ Łac. zgadza się.

¹⁶⁹⁵ Łac. do zastanowienia się.

¹⁶⁹⁶ Łac. jeszcze nie zgadza się.

Alfrink (*placet*), **Suenens** (*n[on] p[lacet]*), **Ritter**¹⁶⁹⁷, **Bea**. Ar[cy]b[isku]p Felici ogłasza wyniki głosowania nad schematem liturgicznym: obecnych 2215, *placet* 2162, *non placet* 47, *nullo*¹⁶⁹⁸ 7.

13.00. W instytucie *Maria Auxiliatrice*¹⁶⁹⁹. Wielka szkoła dla dziewcząt, wszystkich stopni, od przedszkola do przygotowawczej na uniwersytet. W kaplicy około 500 małych dzieci czeka na błogosławieństwo. Obok, w długiej sali około 1000 dziewcząt małych, średnich i dużych. Stoją spokojnie, wypowiadają swoje uczucia gorąco, śpiewają. Modliły się przez tydzień za Kościół w Polsce – dziś czekają na błogosławieństwo. Przemawiał **Don Castano**, jedna z dziewcząt, ja i abp Baraniak. Dziewczęta ofiarowały piękny kielich, kwiaty i wiele in. Potem zrobiło się po polsku i było wiele krzyku.

14.00. Przyjechali biskupi: **Kalwa**, **Strąkowski**, **Ablewicz** i **Pekala**. Otrzymali pomoc z daru L[igi] K[atolickiej], każdy po tysiąc dol[arów].

16.00. Ar[cy]b[isku]p z **Ugandy**¹⁷⁰⁰ i drugi z **Alta Volta**¹⁷⁰¹, obydwaj zdecydowani Murzyni; miła rozmowa w jęz[yku] franc[uskim] o sytuacji K[ościo]ła. Otrzymują obrazki M[atki] Bożej Częst[ochowskiej].

17.00. Generał ojców marianów, Škutans z o. **Łysikiem**¹⁷⁰². Rozmowa o sytuacji zakonu w P[olsce].

18.00. Ks[iądz] Włodzio Okoński.

19.00. D[okto]r **Markiewicz**, [ks.] inf.^a **Filipiak**.

15 listopada 1962, czwartek

Roma

„Oss[ervatore] Rom[ano]” dzisiaj przynosi piękne sprawozdanie z uroczystości u św. Stanisława. Jest streszczone przemówienie Ojca św., dwie fotografie. Całość b[ardzo] ciepło zredagowana¹⁷⁰³.

^a *W rękopisie*: prałat.

¹⁶⁹⁷ Joseph Elmer Ritter (1892–1967), Amerykanin, arcybiskup Saint Louis 1946–1967, święcenia kapłańskie 1917, biskupie 1933, biskup pomocniczy Indianapolis 1933–1934, biskup Indianapolis 1934–1944, arcybiskup Indianapolis 1944–1946. Kardynał od 1961.

¹⁶⁹⁸ *Lac*. nieważny.

¹⁶⁹⁹ *Lac*. Maryja Wspomożycielka [Wiernych] – wskazuje na salezjański charakter instytucji.

¹⁷⁰⁰ Józef Kiwanuka (1899–1966), arcybiskup Rubaga (Kampala) 1960–1966, kapłan ze zgromadzenia Misjonarzy Afryki (Ojcowie Biali), święcenia kapłańskie 1929, biskupie 1939, wikariusz apostolski w Masaka 1939–1953, biskup diecezji Masaka 1953–1960.

¹⁷⁰¹ Paul Zoungrana (1917–2000), arcybiskup Ouagadougou (Burkina Faso, dawniej Górna Wolta) 1960–1995, kapłan zgromadzenia Misjonarzy Afryki (Ojcowie Biali), święcenia kapłańskie 1942, biskupie 1960, kardynał od 1965.

¹⁷⁰² Władysław Łysik MIC (1890–1964), radny generalny w Rzymie 1957–1963, święcenia jako kapłan archidiecezji warszawskiej 1914, w zgromadzenia marianów od 1915, przełożony i dyrektor gimnazjum w Druł 1934–1938. W czasie wojny, w Warszawie prowadził kuchnię wydające posiłki dla tysięcy ubogich. Prowincjał marianów 1947–1957.

¹⁷⁰³ *Il Papa si reca a venerare le reliquie di s.p. Stanislao Kostka. Paterni voti per il cari fedeli di Polonia nella luce del glorioso ed inclito Santo*, L'OR nr 262 (15 XI 1962), s. 1.

9.30. W Bazylice konsystorz publiczny *pro canonisationibus*¹⁷⁰⁴ bł. Wincentego **Pal-lottiego**, Piotra Juliana **Eymarda**¹⁷⁰⁵, Antoniego Marii **Pucciego**¹⁷⁰⁶, b[łogosławionego] Franciszka a¹⁷⁰⁷ **Camporosso**¹⁷⁰⁸. Brali udział wszyscy Ojcowie Soborowi przez swoje *placet*. Konsystorz miał bardzo uroczysty przebieg. Trwał do godz. 11.00.

11.30. Odwiedziliśmy w drodze powrotnej Bazylikę S[anta] Maria in **Trastevere**, podziwialiśmy piękne freski w absydzie i modliliśmy się przy epitafium kard. Stanisława **Hozjusza**¹⁷⁰⁹.

12.00. D[okto]r Maria **Winowska**. Ostatni retusz dla I tomu kazań Wielkiej Nowenny. Wysyłam list do młodzieży polskiej z uroczystości św. Stanisława¹⁷¹⁰.

15.30. Ks[iądz] **Kiedrowski** otrzymuje nagranie na magnetofon przemówienia do rodaków we Francji.

Ar[cy]b[isku]p z **Meksyku** – dziękuje za list z uznaniem dla katolików meksykańskich.

16.00. E[meryk] Czapski z p[anem] **Geppnerem**¹⁷¹¹, Sekretarzem Chrześ[ijańskiego] Stow[arzyszenia] Młodzieży (Ch[rześcijańska] D[emokracja] młodych) i p[anem] **Morawskim**.

16.30. Ar[cy]b[isku]p **Bengsch** z Berlina ze swoimi dwoma kanonikami. Sprawa przyjazdu do Polski powtarza się. Sprawa poświęcenia katedry w Berlinie – może wezmę udział? Nie odmawiam. Miła rozmowa toczy się po francusku.

18.00. W k[ości]le św. **Stanisława** B[isku]pa. Nabożeństwo żałobne za duszę śp. abp. **Eugeniusza Baziaka**. Odprawia abp **Gawlina**, słowo Boże głosi bp **Wojtyła**, ja odprawiam modlitwy przy trumnie¹⁷¹². Obecni są wszyscy biskupi polscy, alumni Kolegium i Instytutu oraz wiele świeckich osób.

19.00. Min[ister] Jerzy **Zdziechowski**, który przybył z Paryża. Interesuje się wypowiedzią Ojca św. w dniu 8 października br. Oświadczam: ma charakter rodzinnej dyskrecji. Więcej nic nie mogę.

^a *W rękopisie*: Camporubio.

¹⁷⁰⁴ *Lac.* w sprawie kanonizacji.

¹⁷⁰⁵ Piotr Julian Eymard (1811–1868), Francuz, święcenia 1834, w zgromadzeniu maryistów 1839–1856, założyciel zgromadzenia kapłanów Najświętszego Sakramentu 1864 i Służebnic Najświętszego Sakramentu 1868, beatyfikowany 1924, kanonizowany 9 XII 1962.

¹⁷⁰⁶ Antoni Maria Pucci (1819–1892), Włoch, w zgromadzeniu serwitów od 1837, święcenia 1843, proboszcz we Viareggio od 1846, niestrudzony we wszechstronnym duszpasterzowaniu, beatyfikowany 1952, kanonizowany 9 XII 1962.

¹⁷⁰⁷ *Wł. z.*

¹⁷⁰⁸ Franciszek Maria z Camporosso, Giovanni Croese OFM Cap (1804–1866), w zakonie franciszkanów konwentualnych 1822–1824, w zakonie kapucynów od 1825, brat zakonny – infirmiarz i kwestarz w klasztorze w Genui, wykazał heroiczną miłość bliźniego w posłudze chorym podczas epidemii cholery 1866, beatyfikowany 1929, kanonizowany 9 XII 1962.

¹⁷⁰⁹ Stanisław Hozjusz (1504–1579), święcenia kapłańskie 1543, biskupie 1550, biskup chełmiński 1549–1551, biskup warmiński 1551–1579, kardynał 1560, jeden z legatów na Sobór Trydencki, założyciel seminarium duchownego w Braniewie 1565, Wielki Penitencjarz 1574, fundator rzymskiego Hospicjum Polskiego 1578.

¹⁷¹⁰ *Na uroczystość świętego Stanisława Kostki patrona młodzieży* [w:] *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946–1974*, Paris 1975, s. 412–413.

¹⁷¹¹ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁷¹² Ówczesna liturgia uwzględniała nabożeństwo żałobne, poza pogrzebem, przy katafalku.

16 listopada 1962, piątek

Roma

6.30. Wyjeżdżamy do św. Piotra z bp. **Bernackim**, ks. **Goździewiczem** i ks. **Borowcem**. O godz. 6.30 bp **Bernacki** odprawia Mszę św. w krypcie św. Piotra. O godz. 7.00 odprawiam ja Mszę św. Po Mszy św. odwiedzamy **kaplicę Matki Bożej Częstochowskiej**, gdzie właśnie jeden z księży odprawia Mszę św.

9.00. **Sesja generalna Soboru Wat[ykańskiego]**. Msza św. celebrowana jest w obrządku **ormiańskim**. Po rozpoczęciu sesji rozdano arkusz z poprawkami, dotyczącymi *Proemium*¹⁷¹³ do schematu liturgicznego. Głosowanie jutro. Przystąpiono do dyskusji nad schematem *De fontibus Rev[elationis]*. Po środowych, dość skrajnych wypowiedziach, dziś zaznacza się dążenie do sprowadzenia dyskusji *in medium veritatis disputatae*¹⁷¹⁴. Przewodniczy kard. **Liénart**. Sesję zakończono o godz. 12.30.

W drodze powrotnej odwiedziliśmy kościół **S[an] Pietro in Vincoli**¹⁷¹⁵; pomodliliśmy się przy Okowach. Odwiedziliśmy posąg Mojżesza i grobowiec kard. **Mikołaja z Cuzy**¹⁷¹⁶, tytularnego tej świątyni. Ojcowie kanonicy lat[erańscy], którzy tutaj pracują, dopytywali się o losy swych ojców w Krakowie ([kościół] Bożego Ciała) i w Gietrzwałdzie¹⁷¹⁷. Wróciliśmy do domu na obiad.

17.00. Sesja Sekretariatu *extra ordinem*. Obecni wszyscy członkowie, t[o] j[est]: kard. **Cicognani**, kard[ynałowie] **Siri**, **Montini**, **Confalonieri**, **Meyer**, **Suenens**, **Döpfner** i **ja**. Kard[ynał] **D[öpfner]** wystąpił z wnioskiem, dotyczącym metody obrad. Polemizowałem z jego stanowiskiem, projektując, by dyskusja na sesjach gen[eralnych] dotyczyła tylko zasad teologicznych i moralnych; natomiast sprawy dotyczące aplikacji i poprawek terminologicznych należy składać do Sekretariatu Gen[eralnego]. Kard[ynał] **Confalonieri** był przeciwny. Złożyłem Sekretarzowi Stanu projekt o dopuszczeniu na Sobór przedstawicieli świeckich katolików. Ma być rozpatrywany za tydzień. Sesja trwała do godz. 19.00.

Po wieczery przyszedł **Jerzy Zawieyski**, który przybył do Rzymu z W[arsza]wy. Mówił o swych staraniach w sprawie paszportów dla biskupów. Wywalczył sobie rozmowę u Wł[adysława] **Gomułki**, od którego chciał uzyskać zwolnienie kleryków z wojska, co jednak nie udało się. Pan G[omułka] oświadczył, że nic nie może zrobić. Oświadczył też, że wie, iż Prymas P[olski] nic nie czyni za granicą na szkodę rządu. Nie ma zastrzeżeń, wie, że ma zasługi, zwłaszcza dziś; chętnie porozmawia po powrocie. Wyraził się życzliwie o Ojcu św., któremu przypisuje, że razem z Chruszczowem ocalił

¹⁷¹³ *Lac.* pierwszeństwo; tu: wstęp.

¹⁷¹⁴ *Lac.* dosłownie: do środka – do sedna prawdy dyskutowanej.

¹⁷¹⁵ *Lac.* św. Piotra w Okowach – kościół, gdzie złożono łańcuchy, którymi był skuty św. Piotr.

¹⁷¹⁶ Mikołaj z Kuzy, właśc. Mikołaj Krebs (1400 lub 1401–1464), Niemiec, filozof, teolog, święcenia kapłańskie 1432, biskupie 1450, kardynał 1449, zwolennik koncyliaryzmu, później jego przeciwnik.

¹⁷¹⁷ Sanktuarium maryjne w archidiecezji warmińskiej, miejsce objawień maryjnych, w którym posługę duszpasterką pełnią kanonicy laterańscy.

pokój zagrożony¹⁷¹⁸. Widać było z rozmowy, że wszyscy w K[omitecie] C[entralnym] byli przerażeni grożącą wojną, która „wisiała na włosku”. Cała Warszawa była pod wrażeniem, że wojny uniknąć się nie da. Zarówno **Chruszczow**, jak [i] **Gomułka** bali się wojny. Pan Z[awieyski] odczuł, że istnieje lepsza atmosfera dla ułożenia spraw K[ości]ła w P[olsce]. Jednak p. G[omułka] nie chciał rozmawiać o wyczynach dyr. Żabińskiego i UdSW^a.

B[isku]p **Choromański** złożył dziś wizytę w ambasadzie p[olskiej]. Był przyjęty grzecznie przez ambasadora **Willmana**. Rozmowa trwała 45 min. Byliśmy zdania, że po przyjeździe biskupów można złożyć wizytę w ambasadzie, gdyż jest już 25 biskupów z 33, którzy zgłosili się na wyjazd. Przy tej okazji bp Ch[oromański] omówił sytuację w kraju, która źle rzutuje na pracę biskupów p[olskich] na Soborze, zwłaszcza sprawa służby wojskowej alumnów, podatków itp.

17 listopada 1962, sobota

Roma

9.00. Sesja **soborowa** gen[eralna]. Mszę św. celebryje abp **Antoni Baraniak** z Poznania. Przewodniczy kard. **Gilroy**^{b1719} z Sydney. Ar[cy]b[isku]p **Felici** podał do wiadomości postanowienie dotyczące głosowania nad *Proemium* do schematu liturgicznego. Głosowanie będzie nad każdym punktem osobno. Sprawozdanie z prac Komisji Lit[urgicznej] złożył kard. **Lercaro** [c] i sekretarz¹⁷²⁰ Kom[isji] Lit[urgicznej]. Ogłoszono długą listę mówców. Wielu powtarzało rzeczy już powiedziane. Kard[ynał] **Bacci** wystąpił z uwagą, że schematy przedstawione Soborowi nie mogą być odrzucone, gdyż są przedstawione przez Ojca św. Prezydium, zgodnie z regulaminem odpowiedziało, że mogą być odrzucone. Kard[ynał] **Ottaviani** wystąpił ponownie z obroną schematu i przedłożenia kard. **Lercarowi**.

Po zakończeniu sesji pojechaliśmy do S[anta] **Maria Maggiore**¹⁷²¹, by złożyć hołd Matce Bożej – *Salus Populi Romani*¹⁷²².

^a W rękopisie: USW.

^b W rękopisie: Gilroy.

^c W rękopisie skreślenie: razem.

¹⁷¹⁸ Kryzys kubański, grożący wybuchem wojny światowej, spowodowany potajemnym rozmieszczeniem przez ZSRR na Kubie pocisków balistycznych średniego zasięgu, stanowiących bezpośrednie zagrożenie dla USA, trwał 15–28 X 1962. Jan XXIII 22 października wezwał przywódców ZSRR i USA do odpowiedzialności za świat. Sześć dni później, na stanowcze żądania prezydenta USA, Kennedyego, przywódca ZSRR nakazał zawrócić statkom pływającym z kolejnymi partiami uzbrojenia na Kubę.

¹⁷¹⁹ Norman Thomas Gilroy (1896–1977), arcybiskup Sydney 1940–1971, święcenia kapłańskie 1923, biskupie 1935, biskup Port Augusta 1934–1937, koadiutor arcybiskupa Sydney 1937–1940, kardynał od 1946.

¹⁷²⁰ Josoph Albertus Martin (1913–1990), biskup diecezji Nicolet (Kanada) 1950–1989, święcenia kapłańskie 1939, biskupie 1950. Koadiutor biskupa diecezji Nicolet VIII 1950.

¹⁷²¹ Jedną z czterech rzymskich bazylik większych – Matki Bożej Większej. Powstała 430–440. Cechą wyróżniającą jest ołtarz i tron zastrzeżony dla papieża bądź dla upoważnionych przez niego prałatów. W latach jubileuszowych nawiedzenie bazyliki jest warunkiem uzyskania odpustu.

¹⁷²² *Lac*. Ocalenie ludu rzymskiego.

Po obiedzie zgłosił się ks. **Plater**, kapłan arch[idecezej] warsz[awskiej], który jest skierowany do Akademii Pap[ieskiej]¹⁷²³ na studia dyplomatyczne. Otrzymał zapewnienie, że styp[endium] na studia będzie pobierał z IEP – od ks. prał. Mączyńskiego.

Rektor¹⁷²⁴ Kolegium **Chorwatów i Kroatów**, w imieniu biskupów jugosłowiańskich prosi na obiad do Kolegium. Przyjąłem.

16.00. O[jciec] **Lombardi**¹⁷²⁵ z Mondo Migliore – przychodzi ze swoimi obawami, co do charakteru Soboru. Daje dobrą charakterystykę sytuacji światowej ludzkości. Występuje z projektem, by stworzyć **Coenaculum Misjonarzy**¹⁷²⁶. Projekt właściwie zmierza do powstania nowej kongregacji. W rozmowie wyjaśniam, że o ile wstęp jest dobry, to projekt zacieśnia się do wąskich ram. Gotów jestem na ten temat rozmawiać w czwartek.

B[isku]p z **Prato**¹⁷²⁷, słynny z procesu, który mu wytoczono o zniesławienie pary, która zawarła ślub cywilny. Dziś już małżeństwo się rozeszło. Podnosi obawy co do stosunku niektórych Ojców Soborowych do Pisma św. Radzę nie śpieszyć się z wnioskami. Ojciec św. doprowadzi wszystko do właściwych wymiarów. B[isku]p prosi o błogosławieństwo dla swej pielgrzymki, która przyjedzie do Rzymu.

17.30. Z prałatem **Mączyńskim** jedziemy do s[ió]s[tr] **felicjanek**, gdzie w kaplicy wygłaszam konferencję o Soborze.

18.30. Odwiedzamy klasztor s[ió]s[tr] **karmelitanek**, w pobliżu, fundacja s. **Wielhorskiej**¹⁷²⁸; Jest tu jeszcze jedna Polka, inne – przeważnie Włoszki. Atmosfera dzieci Bożych, jak gdybym był w klasztorze przy ul. Wolskiej.

19.15. Jerzy **Zawieyski**, kończy swoje spostrzeżenia na t[emat] swych rozmów z komunistami w W[arsza]wie. Szczególnie znamienna jest rozmowa prof. **Schaffa**¹⁷²⁹, który zgłosił się do J[erzego] Z[awieyskiego]; profesor wyraźnie steruje w kierunku uszanowania

¹⁷²³ Właściwa nazwa – Akademia Kościelna.

¹⁷²⁴ Ks. Djuro Kokša. Określenie „Chorwatów i Kroatów” to synonimy. Oficjalnie, nosi nazwę Kolegium św. Hieronima Illyryjskiego; założone w 1901, mieści się przy via Tomacelli. Zob. przypis 408.

¹⁷²⁵ Riccardo Lombardi SJ (1908–1979), w zakonie od 1926, święcenia 1936, twórca „Movimento per un Mondo Migliore” – „Ruchu dla Lepszego Świata”. Idea ruchu powstałego w 1952: tylko Kościół odnowiony w jedności może być zaczątkiem lepszego świata. W czasie Soboru Watykańskiego II rozwinął działalność propagatorską, przedstawiając propozycje zmian w Kościele, organizując spotkania i wykłady dla ojców soborowych.

¹⁷²⁶ Łac. Wspólnota Misjonarzy.

¹⁷²⁷ Pietro Fiordelli (1916–2004), Włoch, biskup Prato 1954–1991, święcenia kapłańskie 1938, biskupie 1954. W 1957 biskup Fiordelli w liście pasterskim nazwał konkubinatem związek cywilny dwojga swoich diecezjan, deklarujących się jako katolicy. Mężczyzna, członek partii komunistycznej, zaskarżył biskupa o zniesławienie. Sąd, mimo wykazania mu, iż w myśl konkordatu nie ma kompetencji do orzekania o liście pasterskim, skazał biskupa na grzywnę.

¹⁷²⁸ Jadwiga od św. Jana od Krzyża, hrabianka Wielhorska OCD (1836–1911), w zakonie od 1857, profeska francuskiego klasztoru w Carcassone, przełożona nowopowstałego klasztoru w Poznaniu 1867–1874. Z usuniętymi przez władze pruskie siostrami przeszła do klasztoru w Krakowie, w 1875 założyła klasztor na Łobzowie w Krakowie, a w 1880 w Wieliczce. W Rzymie, w 1889 założyła klasztor karmelitanek adoracji wynagradzającej, nadal istniejący, na via Casaletto 564.

¹⁷²⁹ Adam Schaff (1913–2006), polski filozof pochodzenia żydowskiego, od 1932 w KPP, od 1945 w PPR i konsekwentnie w PZPR, od 1957 kierownik Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR, reprezentant ortodoksyjnej filozofii marksistowskiej. Od 1965 po zmianie dotychczasowych poglądów uznany przez gremia partyjne za rewizjonistę, w 1968 usunięty z KC PZPR, w 1984 wydalony z PZPR. Pozostał z przekonania marksistą.

tęgo, co z kultury i moralności katolickiej dochowało się do czasów dzisiejszych i ma swoje niewątpliwe wartości. Czy go rozumieją takie głowy jak p[ana] **Gomułki** i t[emu] p[odobne]?

18 listopada 1962, niedziela

Roma

Rano pracowałem nad korespondencją, przybyłą z Polski.

11.00. Msza św. u oo. zmartwychwstańców, przy v[ia] Sebastianello, w 120. rocznicę założenia zgromadzenia ks[ięży] zmartwychwstańców. Zebrali się wszyscy biskupi z Polski¹⁷³⁰ i polscy z USA¹⁷³¹. Byli też dwaj biskupi z Kanady¹⁷³². Przed Mszą św. o. **Falkiewicz**¹⁷³³ w imieniu generała ([Kanadyjczyka]^{a1734}) powitał biskupów. Po Mszy św. wygłosiłem przemówienie, w którym usiłowałem przekonać ojców zm[artwychwstańców], że chociaż punkt wyjścia dla zgromadzenia był narodowy, opromieniony prawdą teologiczną o zmartwychwstaniu i dziś należy do przeszłości, to jednak na czoło wysuwa się zagadnienie dogmatyczno-socjologiczne – nieustannego umierania i zmartwychwstania. Jest to zawsze aktualne w świecie, jak sam dogmat o Zm[artwychwstaniu] będzie najdłużej aktualny i upragniony. Zgrom[adzenie] zm[artwychwstańców] coraz bardziej staje się międzynarodowe. W czasie obiadu przemawiał abp **Baraniak**, w odpowiedzi na przemówienie o[jca] generała. Powrót do domu na godz. 14.00.

16.00. Ks[iądz] **Janusz Chwałuczyk**, z Paryża, student z Warszawy, który już cztery i pół roku studiuje i leczy się. Rozmowa b[ardzo] trudna, gdyż ks. Chw[aluczyk] ma swoje myśli, których nie wypowiada od razu. Pragnę, by wrócił do kraju, gdzie jest robota wśród akademików. Ks[iądz] Chw[aluczyk] chce budować w Paryżu dom dla polskich akademików przybywających z Polski; pragnie upoważnienia ode mnie; przedstawia gotowy projekt pisma polecającego. Delikatnie tłumaczę ks. Chw[aluczykowi], że w szeregu spraw, które leżą przed K[ościółem] w Polsce, ta nie jest najważniejsza. Osobiście uważam, że ks. Ch[wałuczyk] do tego się nie nadaje, by budować dom w P[aryżu], gdzie wszystko się robi w sposób b[ardzo] kosztowny, a on nie umie posługiwać się pieniędzmi.

^a *W rękopisie*: Niemca.

¹⁷³⁰ *Księga gości* domu zakonnego zawiera następujące nazwiska: kard. Stefan Wyszyński, abp Józef Gawlina, abp Antoni Baraniak, abp Bolesław Kominek, bp Zygmunt Choromański, bp Franciszek Barda, bp Kazimierz Kowalski, bp Michał Klepacz, bp Piotr Kałwa, bp Henryk Strąkowski, bp Zdzisław Goliński, bp Edmund Nowicki, bp Franciszek Jop, bp Antoni Pawłowski, bp Tomasz Wilczyński, bp Herbert Bednorz, bp Karol Wojtyła, bp Jerzy Ablewicz, bp Karol Pękala, bp Andrzej Wronka, bp Walenty Wójcik, bp Wilhelm Pluta, bp Ignacy Jez, bp Lucjan Bernacki, bp Jan Jaroszewicz, bp Jan Fondaliński.

¹⁷³¹ Bp Alojzy Wycisło. Drugim biskupem z USA był bp Charles Maloney z Louisville.

¹⁷³² Bp Joseph Ryan z Hamilton i bp Emmet Doyle z Nelson.

¹⁷³³ Czesław Falkiewicz CR (1904–1974), członek rady głównej i wicegenerał zgromadzenia 1959–1969, w zgromadzeniu od 1923, święcenia 1930, więzień obozu w Dachau, przełożony prowincji polskiej 1947–1959, od 1969 roku przy kościele Świętego Krzyża w Wiedniu.

¹⁷³⁴ Chodzi o Alfonsa Eicheldingera. Zob. przypis 512.

Jestem zdania, że powinien wracać do P[olski]. Ks[iaźdz] Chw[aluczyk] wyraża gotowość posłuszeństwa. Zgłosi się do mnie później.

18.00. U abp. **Gawliny** na wieczery, z okazji 70-lecia gospodarza. Obecni są wszyscy b[isku]pi z Polski i b[isku]pi polscy z USA. Jest też abp **Kozłowiecki** i Mons. **Poggi**. Ar[cy]b[isku]p urządził wieczerzę z całym szykiem; wydaje mi się, że mógłbym wyżywić za te pieniądze Konferencję Episkopatu w P[olsce] co najmniej przez 3 dni. Ale to już jest styl generalski naszego gospodarza. Jest to dziś kłębek nerwów, niezdolny do żadnej konstruktywnej, skoordynowanej pracy. Ułożyliśmy listę mówców: abp **Gawlina**, który mówi o St[anisławie] **Hozjuszu**, założycielu tego Hospicjum św. Stanisława; bp **Bednorz**, b[yły] wikariusz [arcybiskupa] w Chorzowie; bp **Jop**, bp **Woźnicki**, abp **Kominek**, abp **Król** i ja. Zakończył abp **Gawlina**. Wróciliśmy do domu na godz. 20.00.

[^a] Mons[ignore] **Poggi** informuje, że bp **Pawłowski** zgłosił się do zakonu jezuitów i już rozmawiał o tym w Kurii Gen[eralnej] oo. j[ezuitów]. Jestem zdania, że nie można do tego dopuścić.

19 listopada 1962, poniedziałek

Roma

7.30. Msza św. w domowej kaplicy.

8.00. Sesja gen[eralna] soborowa. Mszę św. celebryje a[rcy]b[isku]p z Adelaidy w Australii¹⁷³⁵. Ar[cy]b[isku]p **Felici** zapowiada d[alszy] c[iąg] dyskusji. Przemawiają kardynałowie **De Arriba**¹⁷³⁶, **Gilroy**, **Gracias**, **Meyer**, **Ricketts**, **Rugambwa**¹⁷³⁷. Wszyscy mówcy starają się złagodzić złe wrażenie wywołane przez przemówienie kard. Döpfnera¹⁷³⁸. Stają raczej w obronie schematu *De fontibus Revelationis*. Dyskusja właściwie już nic nie wnosi. Wyrozumiałość Prezydium, łagodnego nad miarę kard. **Spellmana**; dopuszcza do tego, że wielomówstwo góruje na tej sesji. Nawet kard. **Tisserant** nie denerwuje się dziś, zdaje się być nieobecny. Kończy się sesja o godz. 12.10.

Wracamy do domu. Oczekuje na mnie M[aria] **Winowska**, która przedstawia mi makietę I i II tomu kazań.

Na obiedzie jest^b ks. **Lubowiecki**, infułat, wikariusz gen[eralny] na Niemcy. Przyjechał, aby się spotkać z biskupami polskimi. Razem z nim jest ks. prał. **Rabsztyn**¹⁷³⁹

^a W rękopisie fragment zapisany na marginesie.

^b W rękopisie: są.

¹⁷³⁵ Matthew Beovich (1896–1981), arcybiskup Adelaidy 1940–1971, święcenia kapłańskie 1922, biskupie 1940.

¹⁷³⁶ Benjamin de Arriba y Castro (1886–1973), Hiszpan, arcybiskup Tarragony 1949–1970, święcenia kapłańskie 1912, biskupie 1935. Biskup Mondoñedo 1935–1944, biskup Oviedo 1944–1949, kardynał od 1953.

¹⁷³⁷ Laurean Rugambwa (1912–1997), Tanzańczyk (Tanganika), biskup Rutabo 1953–1968, święcenia kapłańskie 1943, biskupie 1952. Wikariusz apostolski Kagera Inferiore 1951–1953, kardynał 1960, arcybiskup Dar-es-Salam 1968–1992.

¹⁷³⁸ Przemówienie z 17 listopada – nie odnotowane w *Pro memoria* przez kard. Wyszyńskiego.

¹⁷³⁹ Ignacy Rabsztyn (1903–1992), ksiądz, święcenia 1931, kapelan w klasztorze sióstr bernardynek w Wieluniu 1931–1939, więzień obozów w Radogoszczu i Dachau 1940–1945. Po wyzwoleniu pozostał w Niemczech – zorganizował

i ks. **Tyczyński**¹⁷⁴⁰, obydwaj pracujący w Niemczech. W rozmowie, którą po obiedzie przeprowadzam z nimi, widać, że sytuacja Polaków nie jest łatwa. Zwłaszcza tzw. Kompania Wartownicza¹⁷⁴¹, traktowana przez Amerykanów jako murzyni, nie ma przyszłości i powoli się wykrusza. Stosunek duchowieństwa niem[ieckiego] na ogół jest dobry. Szczególnie kard. Döpfner jest bardzo dobrze usposobiony do sprawy Polskiej.

15.30. Przyjmuję pułkownika M[ikołaja] **Karczewskiego**¹⁷⁴² z ks. **Tyczyńskim**, członka, który stoi na czele Kompanii Wartowniczych Polaków i czyni bardzo wiele dobrego dla swych rodaków.

17.00. W *Congr[egatio] Religiosorum*¹⁷⁴³ omawiam z kard. **Valerio Valerim** i z **abp. Philipem** OP^{a1744} sytuację zakonów w Polsce i wręczam im relację. Proszę o zobowiązanie przełożonych gen[eralnych] rezydujących w Rz[ymie], by zaniechali wymagania relacji z P[olski], gdyż często są one narzędziem napaści na domy zak[onne] w P[olsce]. Wysuwa się sprawa wizytacji dominikanów w P[olsce], gdzie przeciwko zarządzonej przeze mnie wizytacji odwołano się do Rzymu. Wyjaśniłem sytuację, że wielu ojców domagało się ode mnie wizytacji. Konferencja trwała półtorej godz[iny].

18.45. Ks[iądz] **Chróściechowski**¹⁷⁴⁵, marianin, ze sprawą kultu Miłosierdzia Bożego.

Ks[iądz] W[łodzimierz] **Okoński** – postanawiamy, że zostanie przez rok w **Fawley Court** i będzie pisał swoje książki. Dopiero później będzie się myśleć o pracy nad młodzieżą z ks[iędzem] [infułatem]¹⁷⁴⁶ **Staniszewskim**.

Rozmowa z bp. **Klepaczem** o sprawie bp. **Pawłowskiego**.

drukarni dla polskich wydawnictw, szkołę sobotnią, od 1948 pracował w duszpasterstwie w Weinsebru, a od 1953 w Ludwigsburgu. Kapelan papieski 1960, kanonik honorowy kapituły katedralnej częstochowskiej 1967. Po przejściu na emeryturę pozostał jeszcze w Niemczech. Zmarł w Częstochowie.

^a *W rękopisie*: Philip.

¹⁷⁴⁰ Arkadiusz Tyczyński (1908–1985), ksiądz, święcenia 1933, więzień Dachau, organizator Polskiej Misji Katolickiej w Kaiserslautern 1953–1973, budowniczy kaplicy św. Stanisława w Kaiserslautern.

¹⁷⁴¹ Polskie jednostki wojskowe przy amerykańskich wojskach okupacyjnych w Niemczech (także we Francji i Belgii), powstałe w maju 1945, formowane z byłych jeńców wojennych, więźniów obozów koncentracyjnych, przymusowych robotników wywiezionych z Polski, uciekinierów z Polski ludowej. Ochraniali obiekty wojskowe, porty, obozy i więzienia dla niemieckich przestępców wojennych. Ostatecznie zlikwidowane w 1967.

¹⁷⁴² Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁷⁴³ Zob. przypis 252.

¹⁷⁴⁴ Paul-Pierre Philippe OP (1905–1984), Francuz, sekretarz Kongregacji Zakonników (Zakonów) 1959–1967, święcenia kapłańskie 1932, biskupie 1962, arcybiskup tytularny Heracleopolis Magna, sekretarz Kongregacji Doktryny Wiary 1967–1973, kardynał od 1973, prefekt Kongregacji Kościołów Wschodnich 1973–1984.

¹⁷⁴⁵ Julian Chróściechowski MIC (1912–1976), w życiu świeckim doktor prawa, oficer w powstaniu warszawskim. Po wyzwoleniu z niewoli niemieckiej studia prawnicze w Paryżu i Oksfordzie. W zgromadzeniu marianów w USA od 1949. Święcenia 1953. Ekonom i sekretarz prowincji św. Stanisława Kostki (USA) 1954–1955, ekonom domu i radny generalny w Rzymie 1957–1963, prowincjał prowincji angielskiej 1967–1975. Prekursor i obrońca nabożeństwa do Miłosierdzia Bożego.

¹⁷⁴⁶ W czerwcu 1962 otrzymał godność protonotariusza apostolskiego.

20 listopada 1962, wtorek

Roma

9.00. Sesja gen[eralna] soborowa. Celebryje abp **Verolino Gennaro** z Corinto w Costa-rica¹⁷⁴⁷. Przewodniczy kard. **Frings**. Lista mówców niezbyt długa. M[iędzy] i[nnymi] przemawia bp **Michał Klepacz**, który już trzeci raz był zapowiadany dziś, gdyż uprzednio nie doszedł do głosu. Przemawia za podkreśleniem pastoralnego momentu w pracy Kościoła. Przemawiał za długo, tak że kard. **Frings** przerwał mu. Jednak b[isku]p dokończył. Ar[cy]b[isku]p **Felici** zapowiedział do rozstrzygnięcia *dubium*¹⁷⁴⁸: czy należy kontynuować dyskusję, czy ją przerwać. Kto jest za przerwaniem *sine die*¹⁷⁴⁹, niech napisze – *placet*; kto jest za kontynuowaniem, niech napisze – *non placet*. Przewodniczący kard. **Frings** wypowiedział się za propozycją. Zaciemnił sprawę kard. **Ruffini**, który wyjaśnił, że głosowanie – *placet* równa się odrzuceniu schematu *sine die*. Ar[cy]b[isku]p **Felici** prostuje. Wyniki głosowania będą ogłoszone jutro. Zapowiada się dyskusję nad I rozdziałem schematu *De fontibus Rev[elationis]*. Wynik głosowania był ciekawy. Obecnych 2209; *placet* 1368, *non placet* – 822, *nullo* – 19, *maioritas*¹⁷⁵⁰ – 1473. Głosowanie było wynikiem nieporozumienia, wywołanego informacją kard. **Ruffini**.

12.30. **Jerzy Zawieyski** – wraca z audiencji u Ojca św., która była o godz. 11.20 i trwała 20 minut. Na moją prośbę ks. inf. **Filipiak** sprawę przedstawił abp. **Dell’Acquie**, który uzyskał u papieża prywatną audiencję. J[erzy] **Zawieyski** był głęboko wzruszony przyjęciem. Mówił o ostatnim wypowiedzeniu się W[ładysława] **Gomułki** o papieżu, pełnym szacunku dla postawy papieża w obronie pokoju.

15.00. Dyr[ektor] **Kotlarczyk** z Krakowa przyjechał po długich staraniach do Rzymu]. Otrzymał pomoc materialną w wysokości 1000 dolarów.

16.00. W domu sióstr **urszulanek** [szarych] na [via] Casaletto 557 zbierają się biskupi polscy. Poświęcam rozbudowaną kaplicę, w której spoczywa matka **Urszula Ledóchowska**. Ar[cy]b[isku]p **Baraniak** odprawia Mszę św., a ja wygłaszam przemówienie. Ar[cy]b[isku]p B[araniak] dodaje coś od siebie do włoskich słuchaczy. Wracamy na v[ia] P[ietro] Cavallini.

18.15. Konferencja biskupów polskich. Obecni wszyscy biskupi – w liczbie 25 i abp **Gawlina**. Powołaliśmy Komisję dla schematu o Kościele: bp **Pawłowski**, bp **Bernacki**, bp **Jaroszewicz**. Będą współdziałać z Komisją dla laikatu, abp. **Kominkiem**

¹⁷⁴⁷ Gennaro Verolino (1906–2005), Włoch, nuncjusz apostolski w Kostaryce 1957–1963, święcenia kapłańskie 1928, biskupie 1951, nuncjusz apostolski w krajach Ameryki Środkowej (Gwatemala, Salwador) 1951–1957, sekretarz Kongregacji Cereemonii 1963–1967, urzędnik Sekretariatu Stanu 1967–1969, przewodniczący Papieskiej Komisji ds. Archeologii Chrześcijańskiej 1969–1986.

¹⁷⁴⁸ Łac. wątpliwość, dylemat.

¹⁷⁴⁹ Łac. dosłownie bez dnia; bez oznaczenia granicy terminu.

¹⁷⁵⁰ Łac. większość [kwalifikowana] 2/3 głosów + 1.

i bp. **Bednorzem**. Przedstawia nam schemat do zatwierdzenia przed naszym powrotem do Polski.

Sprawę **Królowej Jadwigi** referował bp **Wojtyła**. Postanowiono sprawę postulatora przekazać ks. prał. **Rubinowi**, który zajmie się sprawą Królowej Jadwigi jako postulator. Ks[ia]dz **Naruszewicz** pozostanie przy postulacji spraw kanonicznie mu powierzonych. Natomiast czuwanie nad całością spraw polskich przejdzie do ks. **Rubina**. Ar[cy]b[isku]p **Gawlina** chętnie się na to godzi.

B[isku]p **Jop** informował o pracy w Komisji Liturgicznej, a ja o swej rozmowie w Kongregacji Religiosorum.

Wiadomości z kraju podają biskupi według listów otrzymanych z kraju. Zaznacza się pewnego rodzaju odwilż w kraju. Są liczne znaki, m.in. to, że w W[arsza]wie zatwierdzono nominację ks. Wł[adysława] **Borowca** na proboszcza par[afii] św. Wojciecha na Woli, chociaż odpowiedziano zdecydowanie, że nie jest to możliwe. Uspokoił się nieco Urząd [do] spraw Wyznań.

Omawialiśmy sprawę wystąpień biskupów polskich w R[adio] V[aticana]. Należy wstrzymać się od zbyt osobistych pozdrowień, chociaż ks. **Mirewicz** do tego zachęca, gdyż to pachnie prowincjonalizmem, a nadto nie odpowiada celowi przemówień w R[adio] V[aticana], które bądź co bądź jest oficjalną emisją Watykanu. Ustala się listę mówców w R[adio] V[aticana]. Rozmowy z prasą polską na S[oborze] W[atykańskim] są o tyle pożyteczne, zdaniem bp. **Klepacza**, że łagodzą nieco i porządkują komunikaty wysyłane przez PAP i i[nnych] do Polski. Artykuły bardzo się poprawiły. Warto więc te spotkania kontynuować.

Co do dalszych wystąpień biskupów polskich na Soborze należy czuwać, by przemówienia nie były za długie, by Prezydium nie musiało przerywać. Robi to złe wrażenie. Projekty przemówień należy przedstawiać Konferencji biskupów polskich.

Sprawa powrotu do P[olski] tak wygląda, że pierwszy wagon odejdzie 12 grudnia wieczorem. Jest już cały zajęty. Biskupi, którzy by chcieli jechać tym pociągami, mogą jechać wagonem sowieckim. Niektórzy b[isku]pi mają chęć jechać do Ziemi Św[iętej]. Nie widzę przeszkód, o pomocy pomyślimy.

Ar[cy]b[isku]p **Gawlina** rozdał 100 egz[emplarzy] książki **Lenerta** i „Duszpasterza [Polskiego] Zagranicą”. Zabranie zakończyło się o godz. 21.30.

Po zakończeniu sesji rozmowa z bp. **Jaroszewiczem** o wizytacji u oo. dominikanów. Omawiamy racje, które nas skłoniły do zarządzania wizytacji, m.in. liczne petycje samych dominikanów, jak również zgorszenia, których władze zak[onne] ^[a] nie starają się przerwać. Postanawiany, że przeprowadzę rozmowę z o[icem] generałem, a szczegóły przedstawi bp **Jaroszewicz**.

22.00. Rozmowa z bp. **Klepaczem**.

^a W rękopisie skreślenie niezbyt czytelne.

21 listopada 1962, środa

Roma

9.00. Sesja gen[eralna] Soboru Watyk[kańskiego]. Celebrę pontyfikalną według liturgii św. Jana Chryzostoma¹⁷⁵¹ celebrował [a] [bp Gabriel Bukatko¹⁷⁵², koadiutor arcybiskupa Belgradu (Jugosławia)]¹⁷⁵³.

Ar[cy]b[isku]p **Felici** podał do wiadomości decyzję Ojca św., który postanawia, by schemat *De fontibus* powierzyć specjalnej komisji, która go rozpatrzy, i wnieść do Prezydium. Dziś będzie d[alszy] c[iąg] dyskusji nad I rozdz[iałem]. Od piątku przejdziemy do dyskusji nad schematem *De instrumentis communicationis socialis*¹⁷⁵⁴. Na tej sesji przemawiał m.in. biskup **Karol Wojtyła**. Sesja wyczerpała listę mówców. Skończyła się o godz. 12.10. Nic nowego nie wniosła

12.30. W k[ościel]e św. Cecylii¹⁷⁵⁵ modlimy się przy grobowcu, zwiedzamy kryptę i łaźnie, miejsce męczeństwa oraz podziemia, dawny dom rodu Cecyliów. Bardzo rozmowny proboszcz towarzyszy nam i raduje się osiągnięciami przy przebudowie świątyni. Zrobił b[ardzo] wiele. Gdy wychodziliśmy, przyjechali ks. **Goździewicz**, ks. **Borowiec** i ks. **Mączyński**.

16.00. U s[ió]s[tr] **nazaretanek**, na miejscu budowy Domu Gen[eralnego], z abp. Baraniakiem. Poświęcam teren¹⁷⁵⁶, wyrzucam trzy szpadle żyznej ziemi, co czynią również abp **Baraniak**, matka generalna, architekci, inżynierowie i robotnicy. Krótkie przemówienie, że dom ma być miejscem kultu Matki Bożej Częst[ochowskiej].

18.00. Komitet Milenium Polonii dla zagranicy, pod przewodnictwem abp. **Gawliny**. Jest około 30 osób, głównie zakony i kilku świeckich księży, trzech panów. Ar[cy]-b[isku]p G[awlina] zagaja. Sprawozdanie składa o. prof. **Bednarski**. Program pracy raczej polityczny. Wygłaszam przemówienie, w którym charakteryzuję pracę Tysiąclecia w Polsce. Do celu prowadzą środki religijne, gdyż jubileusz ma charakter religijny. Zdaje się, że cała struktura duchowa abp. G[awliny] nie pozwoli na przebudowę tego programu.

^a *W rękopisie w tym miejscu tekst się urywa.*

¹⁷⁵¹ Święty Jan Chryzostom, Jan Złotousty (ok. 350–407), patriarcha Konstantynopola, Ojciec i Doktor Kościoła, najwybitniejszy homileta Kościoła greckiego, patron kaznodziejów. Liturgia Jana Chryzostoma znaczy tyle co liturgia bizantyjska.

¹⁷⁵² Gabriel Bukatko (1913–1981), biskup obrządku bizantyjskiego koadiutor arcybiskupa Belgradu 1961–1964, święcenia kapłańskie 1939, biskupie 1952. Administrator apostolski Križevci (Chorwacja), diecezji obrządku bizantyjskiego 1952–1960, biskup tamże 1960–1961, arcybiskup Belgradu 1964–1980.

¹⁷⁵³ W latach 1936–1964 był nim abp Josip Antun Ujčić (1880–1964).

¹⁷⁵⁴ *Lac*. o środkach społecznego komunikowania.

¹⁷⁵⁵ Kościół św. Cecylii znajduje się w dzielnicy Zatybrze (Trastevere).

¹⁷⁵⁶ Zdjęcie z tej uroczystości w „Osservatore Romano”, 26–27 XI 1962, s. 7: *Sua Em.za il Cardinale Stefano Wyszyński ha benedetto il suolo su cui sortera, su pro getto dell' arch. Renato Costa: La Nuova Casa Generalizia della Cogregazione delle Religiose della S. Famiglia do Nazareth.*

19.15. Ks[iaǳ] **Chwaluczyk**, rozmowa z przerwami. Zostaje na wieczerzy. Po wieczerzy **Jerzy Zawieyski**, który pyta o wizytę u W[ładysława] **Gomulki**; odpowiadam, że o tym będę myślał, gdy wrócę do Polski.

[^a] 21.00. D[alszy] c[iaǳ] rozmowy z ks. Chw[aluczykiem]. Proszę, by do połowy wakacji 1963 [r.] wszystko ukończył i wrócił do kraju. Nie śpieszy mu się.

22 listopada 1962, czwartek

Roma

7.30. Msza św. w domu macierzystym s[ió]s[tr] **klawerianek**, via d'Olmata, przy grobowcu matki Teresy **Ledóchowskiej**. Są obecni czterej biskupi murzyńscy. Po modlitwie, śniadanie, na które przybył kardynał **Rugambwa** i biskupi: **Amissah**¹⁷⁵⁷, z Cape Coast, Ghana, **Kilasara**¹⁷⁵⁸, z Moshi, Tanganika, **Otunga**¹⁷⁵⁹, z Kisii, Kenya, **Komba**¹⁷⁶⁰, z Peramiho, Tanganika. Omawiamy stan pracy kat[olickiej] w Afryce. Żywo interesują się eksperymentami komunistycznymi w naszym kraju. B[isku]p **Komba** szczególnie interesuje się problemem nacjonalizacji szkół i fabryk, który jest aktualny w T[anganice]. Wychodzę z założenia, że najważniejsza jest łaska wolności, którą posiadają (*primum vivere*)¹⁷⁶¹, a reszta (*melius vivere*)¹⁷⁶² powoli się ułoży. Choćby własny rząd chciał przeprowadzić nacjonalizację, lepiej, że to on sam robi, niż siły obce. Z czasem przekona się, że dobra znacjonalizowane jeszcze nie gwarantują dobrobytu biednym i będzie rozszerzać gospodarkę wolną, jak to dziś czyni, zmuszony koniecznością, Chruszczow.

Odwiedzam matkę **Malinowską**, która leży chora w łóżku. Jest to kobieta święta, chociaż bardzo lichego zdrowia.

11.30. Kończę swoją rozmowę z o. **Lombardim** n[a] t[emat] przemian świata współczesnego. Wskazuję na największe niebezpieczeństwo świata współczesnego, indyferentyzm, który jest sprzysiężeniem milczenia o Bogu, i materializm praktyczny. Wobec nich ateizm jest naszym sprzymierzeńcem, bo jeszcze mówi o Bogu.

13.00. Siostry **urszulanki** szare, z v[ia] Casaletto.

Ks[iaǳ] A[lberyk] J[ózef] **Siwek** w sprawie przejazdu powrotnego Ojców Soborowych do Polski. Chce urządzić przyjęcie u oo. bonifratrów.

^a W rękopisie fragment zapisany na marginesie.

¹⁷⁵⁷ John Kodwo Amissah (1922–1991), arcybiskup Cape Coast 1959–1991, święcenia kapłańskie 1949, biskupie 1957, biskup pomocniczy Cape Coast 1957–1959.

¹⁷⁵⁸ Joseph Kilasara (1916–1978), biskup Moshi 1960–1966, kapłan zgromadzenia Ducha Świętego CSSp, święcenia kapłańskie 1944, biskupie 1960, biskup tytularny Tisedi 1966–1978.

¹⁷⁵⁹ Maurice Otunga (1923–2003), biskup Kisii 1960–1964, święcenia kapłańskie 1950, biskupie 1957, biskup pomocniczy Kisumu 1956–1960, biskup połowy Kenii 1964–1997, koadiutor arcybiskupa Nairobi 1969–1971, arcybiskup Nairobi 1971–1997, kardynał od 1973.

¹⁷⁶⁰ James Joseph Komba (1922–1992), biskup pomocniczy Peramiho 1961–1969, święcenia kapłańskie 1954, biskupie 1962, biskup Songea 1969–1987, arcybiskup Songea 1987–1992.

¹⁷⁶¹ Łac. najpierw żyć.

¹⁷⁶² Łac. lepiej żyć.

16.00. Przełożona gen[eralna]¹⁷⁶³ siostr franciszkanek misjonarek ze swoją wikarią gen[eralną]¹⁷⁶⁴. Sprawy zgrom[adzenia] w Polsce. Proszę o zmianę matki Klary, która już jest chora, nie może pełnić swych obowiązków; nadto nie może przystosować się do nowych warunków, których nie rozumie. Należy zamianować w P[olsce] wikarię z *fac[ultates] sp[eciales]*, pouczyć, by konstytucję stosowano bardziej elastycznie. Matka gen[eralna] wyraża zgodę na te propozycje.

18.00. Ks[iądz] inf. **Lubowiecki**, ks. **Rabsztyn** i ks. **Tyczyński** – mówimy o sytuacji Polonii w Niemczech Zach[odnich]. Zostają na wieczery.

19.00. **Radio-telewizja holenderska** czyni zdjęcia; wygłaszam krótkie przemówienie do katolików holend[erskich], dziękując za modlitwy w czasie mego uwięzienia, za pomoce i dary małych dzieci, a zwłaszcza za pomoc dla Ep[isko]patu Polski w czasie Soboru Wat[ykańskiego] II.

20.00. Po wieczery kończę rozmowę z ks. inf. Lubowieckim. Napisałem wielką ilość listów do Polski. Napływają listy od dziekanów gnieźn[ięskich] i warsz[awskich] z podziękowaniem za list do księży¹⁷⁶⁵, rozesłany do wszystkich dziekanów.

Z Sekretariatu Stanu otrzymałem trzy nominacje b[isku]pów **sufaganów** – dla **Włocławka**, dla **Siedlec** i dla **Drohiczyna**.

Wystosowałem list do Ojca św. z podziękowaniem za pierścień dla św. Józefa w Kaliszu¹⁷⁶⁶. I drugi list, o śmierci **Józefy Skarżyńskiej**¹⁷⁶⁷, która ofiarowała swoje życie za zdrowie Ojca św.

23 listopada 1962, piątek

Roma

7.30. Msza św. w IEP – w intencji Ojca św.

9.00. Sesja **soborowa**. Celebryje ar[cy]b[isku]p z Brescia **Tredici Giacinto**¹⁷⁶⁸, który dziś obchodzi 60-lecie święceń kapłańskich. Przybyli jego kapłani z archidiecezji. Ar[cy]-b[isku]p **Felici** zapowiada dyskusję nad schematem n[a] t[emat] *De instrumentis communicationis socialis*. Nadto zapowiada rozdanie schematu *De Ecclesia*. Uwagi należy oddać jak najprędzej. Wstęp wygłasza kard. F[ernando] **Cento**, po czym referat z ramienia

¹⁷⁶³ Marie de Sainte Agnes Anne Marie de Montravel FMM (1894–1972), Francuzka, przełożona generalna 1960–1972, w zgromadzeniu od 1916, pobyt na misjach w Chinach 1922–1932, radna generalna 1932–1960.

¹⁷⁶⁴ Marie Chrysante de Jesus Felicie von Hurter FMM (1894–1963), Austriaczka, wikaria generalna 1960–1963, w zgromadzeniu od 1919, na misję do Chin wyjechała w 1923. W 1951 przez władze komunistyczne Chin wtrącona do więzienia. Zwolniona po czterech miesiącach wróciła do Europy. Przełożona prowincjalna na południową Azję, Australię i Oceanie 1953–1960.

¹⁷⁶⁵ *List do księży dziekanów archidiecezji gnieźnieńskiej i warszawskiej z Soboru Watykańskiego Drugiego* [w:] *Listy pasterskie Prymasa Polski 1946–1974*, Paris 1975, s. 410–411.

¹⁷⁶⁶ Jan XXIII ofiarował pierścień dla św. Józefa czczzonego w obrazie Świętej Rodziny w kolegiacie kaliskiej.

¹⁷⁶⁷ Józefa Skarżyńska (1924–1962), członkini Instytutu Świeckiego Pomocnicy Maryi Jasnogórskiej, Matki Kościoła, przedszkolanka, zaangażowana w apostołstwo wśród młodzieży żeńskiej.

¹⁷⁶⁸ Giacinto Tredici (1880–1964), Włoch, biskup Brescii 1933–1964, kapłan zgromadzenia Oblatów Świętych Ambrożego i Karola, święcenia kapłańskie 1902, biskupie 1934, arcybiskup (tytuł osobisty) 1958.

p[od]komisji wygłasza abp Renato **Stourm**¹⁷⁶⁹ z Amiens. M[iędzy] in[nymi] przemawia bp Herbert **Bednorz**.

12.30. U św. **Klemensa**¹⁷⁷⁰, gdzie dzisiaj jest uroczystość patrona. Modlimy się przy grobowcu św. Klemensa i św. Ignacego¹⁷⁷¹. Oglądamy kaplicę św. Cyryla i Metodego, dziś bez relikwii, które zginęły w czasie Rew[olucji] Franc[uskiej].

13.00. Mons[ignore] **Landi** z NCWC przynosi ofiarę do dyspozycji Prymasa Polski. Ustalamy, że 27 listopada złożymy wizytę w biurze NCWC.

16.45. W Sekretariacie Stanu – zebranie Sekretariatu *extra ordinem*. Obecni wszyscy członkowie: kard. **Cicognani**, kard. **Siri**, kard. **Montini**, kard. **Confalonieri**, kard. Döpfner, kard. **Suenens**, kard. **Meyer** i ja. Obecny jest też abp **Felici**. Kard[ynał] **Siri** dziękuje mi za złożoną mu relację o sytuacji K[ościół]a w P[olsce]; stwierdza, że trzeba wielkiej roztropności; by prowadzić K[ościół] w P[olsce]. Podobnie kard. **Confalonieri**.

Na porządku dziennym sprawa skrócenia programu Soboru Wat[ykańskiego]. Wielka ilość schematów sprawia, że treść niektórych się powtarza, np. *de laicis* jest mowa w schemacie *De Ecclesia* i w osobnym schemacie, a nadto w schemacie *De instrumentis*. Schemat *De religiosis* jest rozdmuchany. Projektuj[e] [się] opracować schemat najpilniejszych spraw.

Wnoszę sprawę udziału świeckich katolików w Sob[orze]. Zwracam uwagę, że jedynymi laikami w Sob[orze] są *fratres separati*¹⁷⁷², tak że przyjęło się mówić: „by laik mógł być w Sob[orze], powinien zostać heretykiem”. Zwracam uwagę na następstwa nauki *De apostolatu laicorum*, co już wydało owoce błogosławione. Kandydatów można by wybrać z profesorów świeckich uniwersytetów kat[olickich], z „Pax Romana”, z „Centro Apostolatus laicorum” i i[n]nych. Wniosek wywołał wielką dyskusję; wszyscy zgodzili się z wnioskiem. Kard[ynał] Döpfner powiedział, że Sobór Wat[ykański] II jest ostatni bez laików. Kard[ynał] **Suenens** mówił o wielkiej pozycji kobiet kat[olickich] w Kościele; spotkało to uwagę, że chyba kobiet nie będzie się zapraszać na Sobór. Kard[ynał] **Confalonieri** przypomniał, że *mulier tacet in Ecclesia*¹⁷⁷³. Ale kard. **Suenens** podtrzymywał, że trzeba zrewidować sprawę pozycji kobiet w Kościele. Dyskusja ustaliła, że wniosek jest doniosły, że trzeba go przedstawić Ojcu św. Natomiast sprawa sposobu wyznaczania na Sobór jest otwarta. Kard[ynał] **Siri** zwraca uwagę, że trzeba sprawę zbadać od strony teologii Soboru, który składa się z papieża i biskupów. Kard[ynał] **Confalonieri** wyjaśnił,

¹⁷⁶⁹ Renato Stourm (1904–1990), Francuz, arcybiskup Sens (Auxerre) 27 X 1962 – 1977, święcenia kapłańskie 1928, biskupie 1951, biskup Amiens 1951–1962.

¹⁷⁷⁰ Klemens I Rzymski (zm. 101), czwarty papież po Piotrze Apostole, papież od 92. Zmarł śmiercią męczeńską na zesłaniu w Chersonzie. Na fundamentach domu Klemensa stoi jeden z najstarszych – z czasów konstantyńskich – kościołów w Rzymie pod wezwaniem św. Klemensa.

¹⁷⁷¹ Ignacy Antiocheński (ok. 30 – ok. 110), biskup Antiochii 70–107, ok. 105 uwięziony, skazany w Rzymie na rozszarpanie przez dzikie zwierzęta. Męczennik, święty Kościoła katolickiego i prawosławnego. Ciało pochowane w Antiochii po jakimś czasie z powrotem przewieziono do Rzymu i pochowano w kościele św. Klemensa.

¹⁷⁷² *Lac*. bracia odłączeni.

¹⁷⁷³ *Lac*. Kobieta w Kościele milczy. Parafraza zdania z 1 Kor 14,34: „kobiety mają na tych zgromadzeniach milczeć”.

że papież i b[isku]pi są w Soborze *ex iure divino*¹⁷⁷⁴; inni mogą być *ex iure ecclesiastico*¹⁷⁷⁵. Jest nadzieja, że na sesji wiosennej będą już przedstawiciele katolików świeckich.

Sesja trwała dziś do godz. 19.00. Kard[ynał] **Cicognani** wyszedł [a] wcześniej, gdyż śpieszył się do San Clemente.

19.15. Wróciłem do domu z prał. Mączyńskim.

20.00. B[isku]p **Choromański** i bp **Klepacz** są zaniepokojeni **Wystawą Soborową**, gdzie jest dział polski. W tym dziale są nieścisłości, m.i[n]. prymas za krata. Niepokoją się tym referenci prasowi z W[arsza]wy. Są zdania, że należy zrobić interwencję u abp. **Dell'Acquy**. Jestem zdania, że ta interwencja jest za wysoka; nadto nic nam nie pomoże, gdyż rząd będzie miał pretensje, że nie usunęliśmy całego działu lub żeśmy nie ogłosili protestów. A przecież to są fakty. Niepotrzebnie biskupi tam chodzili, nie wszędzie muszą być. Trzeba się zastanowić nad sposobem, by interwencja nie postawiła nas w fałszywym świetle.

[b] 21.30. Ar[cy]b[isku]p **Baraniak**, z którym ustalamy odwiedziny w Polyglotta Vat[icana] i w Instytucie S[anctae] Mariae Auxil[iatricis].

24 listopada 1962, sobota

Roma

7.30. Msza św. w domu. Po śniadaniu przekazałem ks. prał. **Borowcowi** 2 800 000 lirów, które pochodzą z daru Polonii niemieckiej, złożonego przez ks. inf. **Lubowieckiego**. Każdy biskup, będący na Soborze, otrzyma sto tysięcy lirów.

9.00. W **Bazylice** św. Piotra – sesja gen[eralna] soborowa. Zatrzymuje mnie Mons. **Nasalli Rocca** i informuje, że jutro o godz. 10.00 Ojciec św. przyjmie biskupów polskich na audiencji u siebie. Czy nam to odpowiada? Wyraziłem radość i podziękowanie, zgłosimy się b[ardzo] chętnie i z radością. Powiadomiłem zaraz niektórych biskupów polskich, których spotkałem po drodze. Kard[ynał] **Gracias** wyraził gotowość przyjścia do IEP z wizytą w niedzielę. Ustaliliśmy, że ja go odwiedzę 28 listopada o godz. 20.00.

Mszę św. odprawił bp **Charrière Fr[ançois]**¹⁷⁷⁶ z Genewy. Zgłosiłem się do głosu; przemawiałem pierwszy n[a] t[emat] czytania Ewangelii w radio, we wszystkich językach. Przemawiali też kolejno: kard. **Godfrey**, kard. **Suenens**, [c] który podkreślił doniosłość schematu *De instrumentis socialis communicationis* i wyjaśnił, że trzeba ten schemat traktować nie jak doktrynalny, tylko jako schemat pastoralny. Zabrał też głos kard. **Bea**. Inni mówcy podkreślali, że schemat jest bardzo doniosły i trzeba go przyjąć

^a W rękopisie skreślenie: wszys?

^b W rękopisie fragment zapisany na marginesie.

^c W rękopisie skreślenie: kard.

¹⁷⁷⁴ Łac. z prawa boskiego.

¹⁷⁷⁵ Łac. z prawa kościelnego.

¹⁷⁷⁶ François Charrière (1893–1976), Szwajcar, biskup diecezji Lozanna, Genewa i Fryburg 1945–1970, święcenia kapłańskie 1917, biskupie 1945.

z wdzięcznością, chociaż nie trzeba od niego wymagać zwięzłości i precyzji doktrynalnej. Do głosu zgłosił się też bp **Bernacki**, *auxiliaris Gnesnensis, in Polonia*¹⁷⁷⁷. Dyskusja trwa i przesuwana schemat z Soboru na Kongregację^a i z powrotem. W międzyczasie napisałem przemówienie do Ojca św. na jutro.

Dziś Ojciec św. przyglądał się pracy Soboru w telewizji.

12.30. W **Polyglotcie Wat**[kańskiej] u ks. salezjanów, na obiedzie. Mons[ignore] **Capovilla** przysłał wino, i medale od Ojca św.

15.00. O[jciec] generał **Nowak** z Jasnej Góry i o. Michał **Zembrzusi** z Doylestown w USA, z Częstochowy Ameryk[kańskiej]. Nareszcie dostał paszport. Przywiózł wielką świecę Czuwania Sob[orowego] z J[asnej] G[óry]. 11 kilo[gramów] wagi, pięknie przyozdobioną znakami Jasnog[órskimi].

O[jciec] **Zembrzusi** omawiał sprawę dalszej rozbudowy Częstochowy Am[erykańskiej]. Nadto – sprawę wędrówki [obrazu] M[atki] B[ożej] Częst[ochowskiej] w USA, pod patronatem kard. **Cushinga**. Obecnie ma przyjść do kard. **Spellmana**. Prosi o odpowiedni list.

Pracowałem nad przemówieniem do Ojca św. na jutrzejszą audyencję^b.

18.00. Z ar[cy]b[isku]pem **Baraniakiem**, w Instytucie Salezjańskim Piusa X na plaży¹⁷⁷⁸ S[ancta] Maria Auxil[iatricis]. Jest tu wielka uroczystość rozdania nagród dla młodzieży. Jest 8 biskupów salezjańskich, przedstawiciele władz, rodzice. Wielka orkiestra wojskowa, okrzyki na cześć Polski. Wygłosiłem końcowe przemówienie, które przygotował abp **Baraniak**, który też od siebie dodał kilka słów, jako dawny wychowawca w tym Instytucie. Nie zostaliśmy już na *rin fresco*¹⁷⁷⁹, ponieważ było dość późno.

21.00. Telefonował Mons. Nasalli Rocca, że Ojciec św. sobie życzy, aby jutro na audyencji byli tylko sami b[isku]pi z Polski; może być abp **Gawlina**. Ojciec św. pragnie, by spotkanie miało charakter wewnętrzny. Wobec czego odpadają rektorzy polskich instytutów, moi sekretarze i ks. inf. **Filipiak**.

25 listopada 1962, niedziela

Roma

7.30. Msza św. w domu. Odwołałem Mszę św. w kaplicy M[atki] B[ożej] Częst[ochowskiej] w Bazylice św. Piotra. Dziś urodziny Ojca św., kończy 81 lat.

10.00. Audyencja u Ojca św. w Sali Tronetto¹⁷⁸⁰. Przygotowano tu odpowiednią ilość foteli, ustawionych w kółko, wokół tronu. Przybyli wszyscy biskupi z Polski w liczbie

^a W rękopisie: Kongregacji. Może chodzi o przesunięcie na Kongregację.

^b W rękopisie: na jutrzejszej audyencji.

¹⁷⁷⁷ Łac. [biskup] pomocniczy gnieźnieński, z Polski.

¹⁷⁷⁸ Wł. Plac.

¹⁷⁷⁹ Wł. podawanie na przyjęciu napojów chłodzących, słodczy.

¹⁷⁸⁰ Sala, zwana także Królewską, z której wchodzi się bezpośrednio do Kaplicy Sykstyńskiej. Pierwotnie papież przyjmował w niej ambasadorów.

25 i abp **Gawlina**. Przynieśliśmy świecę jasnogórską, album¹⁷⁸¹ zabytków maryjnych w Polsce, w opracowaniu ks. prof. **Smolenia** z KUL. Ojciec św. wszedł w towarzystwie Mons. **Callorego di Vignialego**, **Nasalego Rokki** di Corneliano i **Mons. Capovilli**. Wezwani byli o. **Mirewicz** z Radio Vat[icana] i o. **Chechelski**, którzy po moim przemówieniu wyszli. Wygłosiłem do Ojca św. przemówienie, które przygotowałem wczoraj; przekładu dokonał ks. inf. **Filipiak**. W przemówieniu złożyłem życzenia na 81. [rocznicę] urodzin, dziękując za to wyróżnienie, że w dniu swoich urodzin nas przyzywał do siebie. Nadto omówiłem korzyści, które wynosimy z Soboru Wat[ykańskiego] II. W tym momencie bp **Goliński** przyniósł do tronu jasnogórską świecę.

Po moim przemówieniu Ojciec św. w swobodnej rozmowie przekazał nam swoje myśli i uczucia. Jak poprzednio, i teraz wspominał o obydwu swoich podróżach do Krakowa, Wieliczki, na Jasną Górę, do Warszawy, do Gniezna i do Poznania. Mówił o wielkim wrażeniu, jakie wywarła na nim^a religijność górników w Wieliczce i w^b tylu miejscach, które odwiedzał. Następnie poruszył sprawy natury ogólniejszej, a więc sposób kontaktowania ze światem współczesnym. Zagadnienie kontaktu z ludźmi stojącymi przy władzy. Papież pragnie, by nikogo nie odpychać, nie zrażać; czuje tego potrzebę. Może nawet oczekiwałby upomnienia, czy nie jest zbyt łagodny, gdy niekiedy trzeba odważnie ukarać zło. Ale też Papież wie, że nigdy nie żałował swej łagodności, podczas gdy nieraz wyrzucał sobie, gdy był zbyt surowy. Wie, że trzeba być mężnym w wyznawaniu wiary, i tego polskim biskupom przypominać nie trzeba. Dali bowiem przykład męstwa w wierze i roztropności. Jednak jest zdania, że w sytuacji, w jakiej pracują biskupi polscy, szczególnie doniosłą rzeczą jest zachować ducha Chrystusa^d, który nikogo nie odpychał, a starał się każdego pozyskać. Wielkie zagadnienie zjednoczenia Kościoła, pozycji Polski w miejscu, gdzie ją Bóg postawił. Dotknął sprawy udziału przedstawicieli Cerkwi Prawosławnych. Przemówienie Ojca św. zamieniło się w rozmowę. Zwróciłem uwagę na sytuację na Wschodzie, która wskazuje na to, że uwagą Kościoła rz[ymskiego] trzeba objąć tych wszystkich, którzy w Boga wierzą, aż do Uralu, gdyż tam może stanąć przedmurze chrześcijaństwa. Ojciec św. zapytał o wpływ komunizmu na młodzież. Informował abp **Baraniak**; mówił o tym, jak po usunięciu religii ze szkół zaradzamy potrzebom młodzieży, organizując punkty katechetyczne, które są obłożone tylu trudnościami ze strony administracji wyznaniowej. Ojciec św. zapytał, co sądzimy o następnej sesji soborowej, czy ma być w maju czy we wrześniu. Odpowiedziałem, że maj jest dla nas dobry, to jednak, aby lepiej przygotować schematy, lepiej byłoby odłożyć następną sesję na wrzesień. Ojciec św. mówi, że zasięga opinii wszystkich Episkopatów, które teraz przyjmuje. Rozmowa

^a *W rękopisie*: na niego.

^b *W rękopisie*: na.

^c *Możliwa lekcja*: ukazać.

^d *W rękopisie*: Chrystusowego.

¹⁷⁸¹ Prawdopodobnie chodzi o *Ołtarz Mariacki Wita Stwosza w Krakowie na tle polskich źródeł literackich*, Lublin 1962.

rozwinęła się b[ardzo] swobodnie. Na sugestię Mons. **Capovilli** poprosiłem o pozwolenie, by biskupi mogli udzielić po powrocie błogosławieństwa apostolskiego bis¹⁷⁸² wraz z odpustem zupełnym. Ojciec św. z radością się zgodził. Wręczyłem Ojcu św. medalion zawierający rzeźbę w drzewie Tichona Łuchowskiego¹⁷⁸³, świątobliwego mnicha z Rosji, który mi przysłano z Rosji dla Ojca św. z nadpisem: *Servo Servorum Dei*¹⁷⁸⁴ – po rosyjsku (XVI w.). Ojciec św. starał się odczytać rosyjski napis na medalionie. Nadto wręczyliśmy Ojcu św. album ze zdjęciami fotograficznymi dotyczącymi **Francesca Nulla**, nadesłanymi z Polski. Wręczyliśmy też wielki album przygotowany przez **ks. prof. Smolenia** z KUL, w przepięknej oprawie, z dedykacją Episkopatu Polski. Album zawiera, w układzie historycznym, najstarsze pomniki zabytkowe kultu Matki Najśw[iejszej] w Polsce. Ojciec św. oglądał album z wielkim zainteresowaniem; zapytał, czy to dla niego. Ucieszył się potwierdzeniem. Zwróciłem uwagę na uzupełnienie jego herbu, do którego dodano na dole wielkiego orła polskiego. Album jest naprawdę dziełem sztuki. Następnie Ojciec św. oglądał świecę jasnogórską. Nastąpiło błogosławieństwo dla wszystkich i fotografia. B[isku]p **Nowicki** wkleił się na tron papieski, ma taką manię; poproszono go, by zstąpił niżej. To samo bp. **Bernackiemu**, który stanął na stopniu tronowym, za mną, Ojciec św. poradził, by zszedł niżej. Było mi trochę nieprzyjemnie, ale to było zrobione z uśmiechem i b[ardzo] serdecznie. W międzyczasie biskupi otoczyli Ojca św., a ja skorzystałem z tego, by podziękować Mons. **Nasallemu Rokce** za zorganizowanie tej audiencji. Mons[ignore] N[asalii] R[occa] bardzo prosił, by wybaczyć, że moi kapelani i rektorzy nie mogli być na audiencji, ale widać, że Ojciec św. chciał być sam z nami. Nadto czekają inni biskupi. Prosił, by przyszli w środę o godz. 11.00. Podziękowałem też Mons. **Calloremu di Vignialemu** i Mons. **Capovilli**; ten ostatni prosił, by wystosować list do Ojca św. o błogosławieństwo dla Instytutu Prym[asowskiego], który oddał jedną ze swoich członkiń za życie Ojca św. Najlepiej list posłać do abp.^a **Dell'Acquy**. Ojciec św. powoli wychodził; jeszcze raz p. **Felici** zrobił fotografię w kółku, stojących wokół Ojca św. biskupów. Było to bardzo piękne. Odprowadziłem Ojca św. do drzwi biblioteki prywatnej. Pozostali biskupi sami, których poprosiłem, by całą treść przemówienia Ojca św. traktowali jako poufną, aż do chwili, gdy otrzymamy streszczenie, które ma dać Mons. **Capovilla**. Wychodziliśmy powoli; wszyscy biskupi byli głęboko wzruszeni tym przyjęciem. B[isku]p **Klepacz** mi powiedział: „Po dzisiejszym przemówieniu jeszcze bardziej kochamy Ks[iędza] Prymasa.” Mój Boże, wszystko jest łaską! W garderobie przeprosiłem ojca generała **Nowaka**, że nie mógł być dziś razem z biskupami. W sąsiedniej sali spotkaliśmy kard. Königa, który czekał z episkopatem austriackim na audiencję. Nasza audiencja trwała 55 minut.

^a W rękopisie: mons.

¹⁷⁸² Łac. Dwukrotnie.

¹⁷⁸³ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁷⁸⁴ Łac. słudze sług Bożych.

12.00. Siostra moja wujeczna z mężem swoim, **Helena z Karpiów i Gaguik Barbariantz**¹⁷⁸⁵, zamieszkali w Bolonii, z wizytą. Byli na obiedzie. Helena dostała wiele fotografii rodzinnych. Spotkanie było b[ardzo] miłe. O godz. 15.00 zabrał ich ks. prał. **Rubin**, przyjaciel domu.

16.00. Pan **Rapacki**¹⁷⁸⁶ z Paryża – dłuższa rozmowa o stosunku Polski i Niemiec. Dalszą rozmowę będzie prowadził abp **Kominek**, któremu przekazuję materiały, złożone przez p[ana] **Rapackiego**.

17.00. Profesor **Stefan Glaser**¹⁷⁸⁷ z Belgii, ongiś profesor na KUL, dziś profesor Uni[wersytetów] w Liège, Gand i w Louvain. Sprawa pomocy Polsce, zwłaszcza w lekarstwach. Będzie jutro na obiedzie. Prof[esor] G[laser] prosił o obraz M[atki] B[ożej] C[zęstochowskiej], dla Belgii na r[ok] 1965.

19.00. Ks[iądz] inf. **Lubowiecki** – kończymy rozmowę naszą o duszpasterstwie Polaków w Niemczech. Zostaje na wieczery, podczas której prowadziliśmy dalszą rozmowę o sytuacji Polonii w Niemczech.

Dziś nie zamykałem ust swoich od wczesnego ranka aż do spoczynku.

26 listopada 1962, poniedziałek

Roma

7.30. Msza św. w domu. D[okto]r **Winowska** prosi o rozmowę w sprawie korekty III tomu kazań. Dochodzą wieści o spędzie księży do Wrocławia¹⁷⁸⁸ w sprawie wypowiedzi pochwalnej dla Ojca św. Jest to polityka „niedźwiedzia z cepami”.

9.00. Sesja **soborowa**. Po Mszy św. abp **Felici**, z którym rozmawiałem sam, przed Mszą św., o porządku dalszych obrad i o wystąpieniu Ukraińców przeciwko delegacji rosyjskiej – mówi, że dziś zakończy się dyskusja nad schematem *De instrumentis*. Zacznie się zaraz dyskusja nad schematem *De unitate Ecclesiae*¹⁷⁸⁹. Następny schemat będzie o Kościele; do którego włączony będzie schemat o Matce Boga i ludzi. Ogłoszono listę mówców dzisiejszych, dyskusja miała charakter raczej duszpasterskich uwag i spostrzeżeń. Z zarządzenia Prezydium odbyło się głosowanie, przez powstanie, nad wnioskiem o przerwaniu dyskusji nad schematem *De instrumentis communicationis socialis*. Powstali wszyscy. Dyskusję zakończono.

¹⁷⁸⁵ Siostra wujeczna prymasa, córka Jana Karpią.

¹⁷⁸⁶ Prawdopodobnie Zbigniew Rapacki, ur. 1923, politolog, uczestnik powstania warszawskiego, od 1947 we Francji, związany z paryską „Kulturą”, działacz Związku Federalistów Polskich.

¹⁷⁸⁷ Stefan Glaser (1895–1994), światowej sławy specjalista w zakresie międzynarodowego prawa karnego, dziekan Wydziału Prawa KUL 1923–1924, szef Katedry Prawa USB 1924–1934, współtwórca i dziekan Wydziału Prawa na Uniwersytecie w Oksfordzie, wykładowca na Uniwersytecie w Liège, Katolickim Uniwersytecie w Leuven.

¹⁷⁸⁸ Ze wspólnej inicjatywy Zrzeszenia Księży „Caritas”, PAX i ChSS zorganizowano zjazd księży, niby z Ziem Zachodnich, chociaż ściągnięto nań ok. 1250 duchownych z całej Polski. Odbył się we Wrocławiu 23 XI 1962.

¹⁷⁸⁹ *Lac.* o jedności Kościoła.

Arcybiskup^a **Felici** zapowiedział rozpoczęcie dyskusji nad schematem *De unitate Ecclesiae*. Relator kard. **Cicognani** dokonał wprowadzenia do dyskusji. Przemawiali kard[ynałowie] **Liénart**, **Ruffini**, **Bacci**, **Browne**.

12.30. W **więzieniu mamertyńskim**¹⁷⁹⁰ św. Piotra modlimy się razem z b[isku]pami. Ojciec zakonny, który nas wprowadził, powiedział mi: Eminencja ma już w tym doświadczenie. Odp[owiedź]: Uważam, że to św. Piotra było owocniejsze dla Kościoła.

13.00. Delegat Apostolski na Skandynawię Heim **Bruno**¹⁷⁹¹ przedstawia sytuację. Napływają katoliccy emigranci, robotnicy, brak jest księży. Prosi o oo. oblatów z Polski. Chętnie wezmę list do prowincjała; lepiej, gdy wystąpi biskup miejscowy.

13.30. Na obiedzie prof. S[tefan] **Glaser**; podaje straszną informację, która mi się wydaje nieprawdopodobna, o zamierzonym wywołaniu powstania w W[arsza]wie.

16.00. Przedstawiciele zgromadzenia księży^b orionistów (Don Barbieri¹⁷⁹² i drugi) proszą o informację o sytuacji zgr[omadzenia] w P[olsce]. Już to uczynił bp **Pawłowski** uprzednio.

16.30. S[iostra] Bernarda **Laurentowska**¹⁷⁹³ USJK, z Virieu we Francji.

17.00. O[jciec] Paweł **Siwek**, prof. na Greg[orianum] i Lat[eranum], z książką o psychologii, pragnąłby przyjechać do P[olski] z wykładami. Zachęcam do napisania książki o filozofii osoby. Gdy użyłem słowa „diamat”¹⁷⁹⁴, o. S[iwek] dopytywał się, co to jest. Podobnie jak w auli sob[orowej] jeden z biskupów, po przemówieniu bp. **Wojtyły**, dopytywał się, co [to] jest „semantyka”, czy przypadkiem nie jest to termin polityczny, obiegowy w Polsce. Dwa światy!

19.00. Pojechałem do o[jców] marianów z ks. Włodzim **Okońskim**, Januszem **Chwalczykiem** i ks. **Rosłoniem**¹⁷⁹⁵. Było to mała niespodzianka. Przyjął nas o[jciec] generał wspólną wieczerzą, po której w sali rekreacyjnej zebrali się trzej biskupi łotewscy

^a W rękopisie: Mons.

^b W rękopisie: xx.

^c W rękopisie: Roslanem.

¹⁷⁹⁰ Więzienie mamertyńskie, średniowieczna nazwa najstarszego więzienia starożytnego Rzymu, w którym więziono świętych Apostołów – Piotra i Pawła.

¹⁷⁹¹ Bruno Bernard Heim (1911–2003), Szwajcar, delegat apostolski w Skandynawii 1961–1969, święcenia kapłańskie 1938, biskupie 1961, pronuncjusz w Finlandii 1966–1969, nuncjusz apostolski w Egipcie 1969–1973, delegat apostolski w Wielkiej Brytanii 1973–1982, pronuncjusz apostolski w Wielkiej Brytanii 1982–1985.

¹⁷⁹² Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁷⁹³ Bernarda Wanda Anna Laurentowska USJK (1907–1997), w zgromadzeniu od 1926, od 1935 do 1943 kierowniczka domu zakonnego w Zakopanem. Bywał tam ks. Stefan Wyszyński. Zmuszona przez Niemców, przeniosła się do Kalwarii Zebrzydowskiej. Współpracowała z AK. Po 1948, gdy władze komunistyczne nie pozwoliły na wyjazd do Nowej Zelandii, kierowniczka domu w Nałęczowie, a od 1954 przełożona tzw. centrum południowego w Rabce Zdroju. Od 1960 we Francji – przełożona w Virieu-sur-Burbre 1960–1964, w Grenoble 1964–1984. Zmarła w Grenoble.

¹⁷⁹⁴ Skrót wyrażenia *materializm dialektyczny*.

¹⁷⁹⁵ Zenon Rosłoń MIC (1926–2006), ksiądz, ekonom generalny zgromadzenia 1958–1976, budowniczy domu generalnego w Rzymie. Ceniony zwłaszcza wśród pielgrzymów za życzliwość i dobroć. W zgromadzeniu od 1944, święcenia 1952. W latach 1987–1996 przełożony wikariatu brazylijskiego. Zmarł i został pochowany w Brazylii.

przebywający na emigracji¹⁷⁹⁶ i b[isku]p białoruski **Sipowicz**^a. Mówiliśmy o sytuacji Kościoła na Łotwie, na Wileńszczyźnie i na terenach Nowogródzczyzny. Rozmowa zakończyła się wspólną fotografią, o godz. 21.30, w b[ardzo] miłej atmosferze.

27 listopada 1962, wtorek

Roma

7.30. Msza św. w domu. Po Mszy św. rozmowa z małżeństwem szwajcarskim.

9.00. W auli soborowej po Mszy św. abp **Felici** ogłasza decyzję Ojca św., by sesja druga Soboru Wat[ykańskiego] II rozpoczęła się nie w maju, lecz 8 września przyszłego roku. Ojciec św. przychylił się do prośby biskupów, którzy o tę zmianę prosili z motywów duszpasterskich. Zapowiedziano głosowanie nad schematem *De instrumentis communicationis socialis*. Odczytano też deklarację, *ex praesidio*, by schemat przedstawiony, *De unione Ecclesiae*, rozumiano *latieri sensu*¹⁷⁹⁷, to znaczy nie tylko w stosunku do Kościołów wschodnich; lecz do wszystkich pozostających poza Kościołem rzymskim. Rozpoczęto dyskusję nad schematem *De unitate*. Przemawiał bp **Pawłowski** w sposób wspaniały; był wysłuchany z wielkim skupieniem. Wskazał Matkę Bożą jako zasadniczą pomoc w zjednoczeniu Kościoła.

Wyniki głosowania nad propozycją ogłasza abp Felici: obecnych – 2160; *placet* – 2138; *non placet* – 15; *nulla* – 7. Większość – 1437. Propozycja jest zatwierdzona.

Sesja zakończyła się o godz. 12.10. Były dwa wystąpienia Ukraińców¹⁷⁹⁸, b[ardzo] nieprzyjemne, gdy idzie o stosunek Kościoła rz[ymskiego] i wschodniego.

12.30. W centrali NCWC u **prał. Landiego**, który pokazał nam swoje biura, przedstawił pracowników. Zrobiliśmy kilka zdjęć fotogr[aficznych] wewnątrz biura i na ulicy.

13.00. Prof[esor] W[itold] **Małcużyński**¹⁷⁹⁹ przybył z Palermo z wizytą. Był na obiedzie. Dostał „Białą Księgę” dotyczącą udziału Prymasa Polski w sprowadzeniu arrasów do Polski. Upewniłem się, że prof. M[alcużyński] nie miał żadnych trudności ze strony rządu po ogłoszeniu B[iałej] K[sięgi].

17.00. B[isku]p z **Nitry**¹⁸⁰⁰ przedstawia sytuację Kościoła na Słowacji. Proszą o poparcie.

18.00. Sesja Episkopatu Polski. Obecni wszyscy biskupi. Zagajenie moje, w którym podkreślono uznanie Ojca św. dla naszego taktu i umiaru w pracy na Soborze.

W związku z protokołem bp **Pawłowski** zastrzega się przeciwko stanowisku Ep[isko]patu co do święta Miłosierdzia B[ożego]; zapowiada swoje starania na własną rękę.

^a W rękopisie: Osipowicz.

¹⁷⁹⁶ Zob. przypis 1648.

¹⁷⁹⁷ *Lac.* w szerszym sensie.

¹⁷⁹⁸ Biskup Andrzej Sapelak i bp Ambroży Senyszyn.

¹⁷⁹⁹ Witold Małcużyński (1914–1977), pianista, laureat Konkursu Chopinowskiego w 1937, od końca lata 1939 przebywał poza Polską; po wojnie po raz pierwszy przyjechał do Polski w 1958. Przyczynił się do zwrotu skarbów wawelskich wywiezionych do Kanady.

¹⁸⁰⁰ Edward Nécsey (1892–1968), Słowak, administrator apostolski Nitry 1949–1968, święcenia kapłańskie 1915, biskupie 1943, biskup pomocniczy Nitry 1943–1949.

Oświadczam, że wiąże nas stanowisko Św[iętego] Oficjum i uchwała Konferencji Ep[isko]-
patu. *Votum separatum* nie upoważnia do działania na własną rękę.

Dyskusja nad schematem *De unitate Ecclesiae*; jakie ma być nasze stanowisko. Przede wszystkim nie odpowiadać na zaczepki Ukraińców, którzy zwalczają schemat, zwłaszcza 12 pierwszych p[unktów].

W sprawie schematu *De Ecclesia*, musi być wstęp, który opracuje Komisja i przedstawi nam (bp **Pawłowski**, bp **Jaroszewicz**, bp **Bernacki**).

Rozmawialiśmy o stosunkach biskupów polskich z innymi ojcami soborowymi.

Ar[cy]b[isku]p **Baraniak**, po powrocie z Komisji Orientalnej, informuje o wrażeniach swoich. Przewodniczy kard. **Cicognani**. Charakteryzuje cel schematu – dać znak sympatii dla Kościołów Wschodnich. Jest to instrukcja dla katolików, jakimi środkami pracować nad [a] zbliżeniem oddzielonych. Wszyscy Ukraińcy prosili, by kardynał polski poparł schemat. Ar[cy]b[isku]p **Baraniak** przygotowuje krótkie przemówienie, które wygłoszę w auli sob[orowej].

Wiadomości z kraju – list optymistyczny St[anisława] **Stommy**; wiadomości o zjeździe we Wrocławiu; przeciwko temu protestowali posłowie ze „Znaku”.

W sprawie wyjazdu do Palestyny Konferencja nie zabiera głosu; nie widzi się przeszkód, skoro Watykan udzieli paszportów. Niektórzy biskupi zwrócili się do ambasady PRL z zapytaniem. Gdyby odpowiedź była negatywna, zastanowimy się.

Zebranie zakończyło się o godz. 21.30

28 listopada 1962, środa

Roma

7.50. Msza św. w IEP do Matki Bożej Cz[ęstochowskiej]. Prasa robi niepokój o stanie zdrowia Ojca św., o potrzebie małej operacji.

9.00. W Bazylice – Sesja gen[eralna] soborowa. Wielu biskupów prosi o wspólną fotografię. Rozmawiam z kard. **Ottavianim**, fotografowie skwapliwie nas chwytają. Ustaliliśmy termin spotkania w Kongr[egacji] S[anctum] Officium.

Liturgia dziś w **obrzędku etiopskim**; wszyscy ministrzy¹⁸⁰¹ są czarni. Śpiew jest zupełnie niekomunikatywny, jakiś jęk pustynnych wiatrów.

Obrazy dotyczą schematu *De unitate Ecclesiae*. Po wczorajszym wystąpieniu patriarchy melchickiego **Saigha Maximosa**¹⁸⁰², które zrobiło złe wrażenie – dziś głosy padają raczej na rzecz schematu – *placet*. Dziś delegat Konferencji melchitów starał się poprawić to wrażenie, przemawiając za schematem. Przemówienie było na ogół zachętą do jedności.

^a W rękopisie skreślenie: oddz.

¹⁸⁰¹ W znaczeniu: sprawujący liturgię.

¹⁸⁰² Maximos IV Saigh (1878–1967), patriarcha melchicki Antiochii i biskup Damaszk 1947–1967, zatwierdzony 1948, kapłan zgromadzenia Misjonarzy Świętego Pawła (melchicko-greckie), święcenia kapłańskie 1905, biskupie 1933, arcybiskup Tyru 1919–1933, arcybiskup Bejrutu i Gibail 1933–1947, kardynał od 1965.

12.30. W domu. Ks[iaǳ] inf[u]at **Filipiak** przygotował tekst do Ojca św. w sprawie błogosławieństwa dla Instytutu „Ósemki”^a. Wziął do przekładu przemówienie moje na jutro na tem[at] schematu *De unitate*.

13.30. W Kolegium Jugosłowiańskim św. Hieronima, u biskupów jugosłowiańskich na obiedzie. Przybyło 24 biskupów z Jug[osławii], nadto [księża]: infułat **Filipiak**, prał. **Mączyński**, prał. **Borowiec**, kan. **Goździewicz**. W b[ardzo] miłej atmosferze wysłuchałem przemówienia prokuratora domu i odpowiedziałem po włosku.

16.00. Senator **John J[ames] Rooney**¹⁸⁰³, *member of Congress*¹⁸⁰⁴, New York.

19.00. **Jerzy Zawieyski**, po powrocie z wycieczki. Omawiamy sytuację w kraju, wywołaną przez „spęd wrocławski”.

20.00. U kard. **Graciasa**, na wieczery; są obecni: kard. Montini, kard. König, kard. Döpfner, delegat ap[ostolski] na USA, Mons. **Vagnozzi Egidio**¹⁸⁰⁵, kilku biskupów z Indii. Kard[ynał] Gr[acias] pokazuje nam piękną kaplicę zgrom[adzenia] „Gesu-Maria”¹⁸⁰⁶ (v[ia] Nomentana 325). Powrót do domu na godz. 22.00.

29 listopada 1962, czwartek

Roma

7.30. Msza św. w IEP. Po Mszy św. rozmowa z J[erzym] **Turowiczem**, któremu zwracam uwagę na niewłaściwy artykuł p[ani] **Hennelowej**¹⁸⁰⁷ w „T[ygodniku] P[owszechnym]” (nr 47) pt. *Czuwanie Soborowe*. Pani J[ózefa] H[ennelowa] wie dobrze, jakie Kościół ma trudności z cenzurą, a stawia wymagania duchowieństwu nie do realizacji.

Ks[iaǳ] **Nowak**, studiujący na „Alphonsianum” teologię moralną; przedstawia program pracy, którą ma ukończyć na B[oże] N[arodzenie] roku 1963. Otrzymuje doraźną pomoc 500 dol[arów] – na książki.

Korespondentka z „Reader’s Digest”¹⁸⁰⁸, Polka¹⁸⁰⁹, wydana za Anglika. Rozmowa o sytuacji K[ościół]a w Polsce.

12.00. W Kongr[egacji] Św[iętego] Officium, u kard. **Ottavianiego**. Poruszył następujące sprawy: 1) **Kielc**, dlaczego nie przyjechał bp **Kaczmarek**? Moja odp[owiedź]: Jak było do przewidzenia, rząd nie dał paszportu. Kard[ynał] O[ttaviani]: Przecież rząd mógłby

^a W rękopisie: 8.

¹⁸⁰³ John James Rooney (1903–1975), członek Partii Demokratycznej z Nowego Jorku, członek Kongresu 1944–1974, postrzegany był jako członek lobby katolickiego.

¹⁸⁰⁴ Ang. członek Kongresu.

¹⁸⁰⁵ Egidio Vagnozzi (1906–1980), Włoch, delegat apostolski w Stanach Zjednoczonych 1958–1967, święcenia kapłańskie 1928, biskupie 1949, delegat apostolski na Filipinach 1949–1951, nuncjusz apostolski na Filipinach 1951–1958, kardynał 1967, prefekt Prefektury Spraw Ekonomicznych Stolicy Świętej 1967–1980.

¹⁸⁰⁶ Nie udało się zdobyć bliższych informacji o tym zgromadzeniu.

¹⁸⁰⁷ Józefa Hennelowa (1925–2020), dziennikarka, 1948–2012 etatowo związana z „Tygodnikiem Powszechnym”, poseł do Sejmu kontraktowego 1989–1991 i Sejmu I kadencji 1991–1993.

¹⁸⁰⁸ Miesięcznik amerykański, wydawany od 1922; w Polsce zakazano rozpowszechniania w 1951, zakaz cofnięto pod koniec lat 80.

¹⁸⁰⁹ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

przypuścić, że bp K[aczmarek] nie wróci, i pozbyłby się kłopotu. Moja odp[owiedź]: To jest jasne dla umysłów zachodnich, ale nie dla tych, co się rządzą diamentem. Kard[ynał] O[ttaviani] zda się nie rozumieć. Wyjaśniam: Dla rządu jest wygodne, gdy może nam mówić, że dla nich bp K[aczmarek] nie istnieje; wygodne jest, gdy istnieje b[isku]p, który ma opinię w społeczeństwie niewyraźną; wygodne jest, gdy mogą społeczeństwu powiedzieć – patrzcie, jakich macie biskupów. Zresztą rząd może się spodziewać, że bp. K[aczmarek], który jest właściwie bez zasad, można będzie jeszcze może jakoś użyć, może nawet dla swoich celów. B[isku]p da się użyć do wszystkiego. Kard[ynał] O[ttaviani] nie wszystko rozumie, jest zaskoczony takim wyjaśnieniem, chociaż mówiliśmy o tym w marcu. Mówię, że jest tu bp **Jaroszewicz**, pierwszy sufragan kielecki, którego można wezwać do Kongr[egacji] i poprosić o opinię w sprawie sytuacji w diecezji. Ustala się, że bp J[aroszewicz] przyjdzie któregoś dnia po soborowej sesji gen[eralnej].

2) Druga sprawa – kultu Miłosierdzia Bożego. Nie przyszła pora, by zmieniać decyzję.

3) Trzecia, stosunku do schematu *De Ecclesia*. Eminencja jest mu przeciwny? Odpowiadam – jestem za nim, tylko chcę go powiązać z enc. *De Corpore Christi Mystico*.

Na obiedzie są goście bp. **Bernackiego** – dwóch biskupów obrządku melchickiego z Libanu.

Po obiedzie – rozmowa z bp. **Jaroszewiczem** na tematy poruszone przez kard. **Ottaviano**. Pójdzie do Kongreg[acji] Św[iętego] Off[icium] – Na rozmowie z gen[erałem] oo. dominikanów spotkamy się razem.

16.30. O[jciec] **Reczek** TJ, prowadzący sprawę mikrofilmowania poloniców rzymskich. Złożył sprawozdanie z sum wydanych. Otrzymał pozwolenie wykorzystania sum zebranych na pokrycie wydatków dotychczasowych (3809 dol + 1000) – 7080. Otrzymał pomoc – 5 tysięcy dol[arów]. Zgłosił się 10 XII z projektem umowy o wykorzystanie zebranych mikrofilmów.

17.00. D[okto]r M[aria] **Winowska**, listy do dzieci z Polski do odpisania; sprawa francuskich przyjaciół i w[iele] i[nnych] spraw.

[^a] 18.30. Kard[ynał] Döpfner z Monachium, z wizytą. Rozmawiamy o sprawach nas obchodzących. M[iędzy] i[nnymi] sprawa **Gdańska i Olsztyna**. Kard[ynał] Döpfner rad by w tej sprawie przyjść z pomocą. Uważa, że sprawa Gdańska jest łatwiejsza, bo Gdańsk nie jest objęty konkordatem St[o]licy Ap[osto]lskiej z Rzeszą. Kard[ynał] dziękuje za zaufanie, które okazałem, pisząc doń list w sprawie Gd[ańska] i O[lsztyna]. Dał dowód swej najlepszej woli w kazaniu o św. Jadwidze, co ściągnęło na niego burzę zarzutów w N[iemczech]. Uważa, że załatwienie sprawy Gd[ańska] i O[lsztyna] wywołałoby ogromną burzę w N[iemczech]. Natomiast czas pracuje na rzecz Polski; o czym kard. Döpfner jest mocno przekonany. Zapewnia, że w szeregach Episkopatu Niem[ieckiego] nie istnieje zagadnienie rewizjonizmu. Szuka się sposobów lepszego układu stosunków między N[iemcami]

^a W rękopisie fragment zapisany na marginesie.

a P[olską] – rozszerzam zagadnienie na sytuację zewnętrzną, międzynarodową. Zdaje się, że cały świat zamilkł wobec grozy wojny, którą chciały wywołać Chiny przez agresję na Indie. Raz pokonane, stworzyły dla Chin swobodę na północy i zagrożenie Syberii. Wtedy *antemurale*¹⁸¹⁰ znalazłoby się na Uralu, osłaniając te narody, które jeszcze wierzą w Chrystusa, przed nienawiścią i barbarzyństwem narodów pogańskich, zarażonych komunizmem. Wobec tego sytuacja na granicy dzisiejszej polsko-niemieckiej zmienia swoje oblicze i nabiera znaczenia dla całego świata. Kard[ynał] był na wieczyrzy i prowadził miłą rozmowę z abp. **Baraniakiem, Kominkiem** i i[nnymi]. Dłuższy czas jeszcze prowadziliśmy rozmowę w sali rekreacyjnej.

22.00. Ar[cy]b[isku]p **Kominek** i bp **Klepacz** – z wnioskiem na t[emat] deklaracji końcowej Soboru. Konieczną jest rzeczą, by obecna sesja zakończyła się odezwą o sprawach załatwionych i tych, które są na porządku dziennym. Konieczną jest rzeczą wspomnieć o wielkich problemach świata – o grożącym głodzie, o wojnie zagrażającej światu, o klęsce nędzy społecznej, o cierpieniach ludzi udręczonych. Zwłaszcza należałoby wspomnieć o uwięzionych i cierpiących za Kościół, jak abp **Slipyj**, abp **Beran** i w[ielu] i[nnych]. Dłuższa dyskusja nad projektem; pierwsza część wydaje mi się bez przeszkód. Gdy idzie o apel w sprawie uwięzionych, jest obawa, by to nie wywołało opresji^a. Prowadzona jest b[ardzo] delikatna i długofalowa praca przygotowawcza do odwilży na odcinku stosunków Kościół i Państwo w tych państwach. Nadzieję na odwilż mają Czechy stosownie do oświadczeń rządu; to samo na Węgrzech i i[n]. Sytuacja polityczna doradza pokój religijny, ale trzeba to czynić b[ardzo] ostrożnie. Może nie wymieniając nazwisk – ogólne pozdrowienie od Soboru do tych, co *pro Nomine Jesu contumeliam patientur*¹⁸¹¹. Wniosek: projekt opracuje abp **Kominek**.

Wszyscy są zadowoleni ze spotkania z kard. D[öpfnerem], który wnosi nowy styl w stosunki między Niemcami i Polakami.

30 listopada 1962, piątek

Roma

7.30. Msza św. w IEP. Po Mszy św. krótka rozmowa z Polką, która przyjechała z Argentyny, by zobaczyć Prymasa. Mówi mieszanym językiem polsko-hiszpańskim^b. Zgłasza się p[an] **Wojcieski**¹⁸¹², człowiek zwichnięty psychicznie, który od dawna zadręcza nas maniakałnymi listami i robi awantury, gdyż chce koniecznie, by go wysłuchać. Wywołał scenę.

9.00. W Bazylice – Msza św. o św. Andrzeju Ap[ostole]. Głowa Męczennika jest wystawiona przy Konfesji Brata – św. Piotra. Ar[cy]b[isku]p **Felici** poleca Sobór modlitwom

^a Tak w rękopisie – ale czy prymas nie miał na myśli represji?

^b W rękopisie: portugalskim. Wydaje się, że w odniesieniu do osoby mieszkającej w Argentynie chodziło raczej o język hiszpański.

¹⁸¹⁰ Łac. przedmurze.

¹⁸¹¹ Łac. z powodu Imienia Jezus cierpią udrękę. Parafraza tekstu z Dz 5, 41.

¹⁸¹² Nie udało się ustalić danych tej osoby.

Świętych Braci – Apostołów – aby wyprosił Kościołowi jedność, o której radzimy. Zapowiada głosowanie nad rozdziałem I schematu *De liturgia*. Ogłoszono listę mówców nad schematem *De unitate Ecc[lesiae]*. Przemawiałem pierwszy, idąc po linii dyskusji na Komisji dla Kościoła Wschodniego. *Schema placet*¹⁸¹³. Referent z ramienia Kom[isji] Lit[urgicznej] złożył sprawozdanie z prac Komisji nad zgłoszonymi poprawkami. Po mnie przemawiał kard. **Bea**. M[iędzy] i[nnymi] przemawiał abp **Hermaniuk**¹⁸¹⁴ z Winnipeg w Kanadzie. Przemawiał za schematem. Zabrał też głos o. **Sepinski**¹⁸¹⁵, gen[erał] F[ratres] M[inores]¹⁸¹⁶. W międzyczasie odbywało się głosowanie nad *Cap[ut] I* schematu liturgicznego. Sesja zakończyła się o godz. 12.10.

Wizyta w Bazylice S[an] **Lorenzo**¹⁸¹⁷ al Campo Verano¹⁸¹⁸. Modlitwa przy grobowcu Piusa IX¹⁸¹⁹.

15.30. Ks[iądz] **Marchel Witold**¹⁸²⁰, kapłan arch[idiecezji] gnieźn[ięskiej], który po uzyskaniu doktoratu na Biblicum rozchorował się i siedzi obecnie w Szwajcarii. Właściwie jest chory, często płacze. Namawiam go, by wrócił do Polski, gdzie będzie się czuł lepiej. Nie ma chęci.

17.00. Sekretariat *extra ordinem*. Przeglądamy spis schematów przygotowanych dla obrad Soboru. Wskazuje się, które powinny iść na obrady sesji gen[eralnej] sob[orowej]. Proszę, by schemat V (*De ordine morali*¹⁸²¹), VII (*De ordine sociali*¹⁸²²), VIII (*De communitate gentium*¹⁸²³) omawiać kolejno. Pada zdanie, że wiele z tych rzeczy już jest w encyklikach. Przypominam, że zag[adnienia] rozwinęły się b[ardzo], np. *de homine*¹⁸²⁴, *de humanismo et de hominisatione*¹⁸²⁵, filozofia osoby – by ocenić błędy współczesne.

¹⁸¹³ Łac. Schemat zaaprobowany.

¹⁸¹⁴ Maxim Hermaniuk (1911–1996), arcybiskup obrządku grekokatolickiego Winnipeg 1956–1992, Ukrainiec, urodzony w Polsce, kapłan zgromadzenia redemptorystów, święcenia kapłańskie 1938, biskupie 1951, biskup pomocniczy obrządku grekokatolickiego Manitoby (Kanada) 1951–1955, biskup koadiutor Manitoby 1955–1956, biskup Manitoby 1956.

¹⁸¹⁵ Augustyn Józef Antoni Sepinski OFM (1900–1978), przełożony generalny zakonu 1952–1965, święcenia kapłańskie 1924, biskupie 1965, delegat apostolski w Jerozolimie i Palestynie 1965–1969, nuncjusz apostolski w Urugwaju 1969–1975.

¹⁸¹⁶ Łac. Braci Mniejszych, czyli franciszkanów.

¹⁸¹⁷ Wawrzyniec św. (ok. 225–258), męczennik, zarządził majątkiem Kościoła, spalony na krzyżu; patron kucharzy, Rzymu i diecezji pelplińskiej. Bazylika z VI w., zbudowana w miejscu jego egzekucji.

¹⁸¹⁸ Włoska nazwa jednego z cmentarzy rzymskich.

¹⁸¹⁹ Bł. papież Pius IX, Giovanni Maria Mastai-Ferretti (1792–1878), papież 1846–1878, święcenia kapłańskie 1819, biskupie 1827, biskup Spoleto 1827, biskup Imoli 1832, kardynał *in petto* 1839 (ogłoszony w 1840). W 1870 ogłosił się więźniem Watykanu; za jego pontyfikatu ogłoszono dogmat o Niepokalanym Poczęciu NMP i zwołano Sobór Watykański I. Beatyfikowany w 2000.

¹⁸²⁰ Witold Marchel (1922–1990), ksiądz, studia w Gandawie (Belgia) i w Seminarium Polskim w Paryżu, święcenia 1952 w Paryżu. Od 1953 na Biblicum. W Polsce w 1966. Choroba zmusiła go do kuracji w Szwajcarii; wrócił do Polski w 1986 i zamieszkał w Bydgoszczy.

¹⁸²¹ Łac. o porządku moralnym.

¹⁸²² Łac. o porządku społecznym.

¹⁸²³ Łac. o wspólnocie narodów.

¹⁸²⁴ Łac. o człowieku.

¹⁸²⁵ Łac. o humanizmie i o uczłowieczeniu.

W dyskusji podkreśla się doniosłość zagadnień, ale j[est] obawa, że to znowu rozszerzy program prac.

Zaprojektowano komitet koordynacyjny pracy w czasie przerwy obrad: 3 z Prezydium Soboru i 3 z sekretariatu *extra ordinem*, łącznie z sekretarzem gen[eralnym]. Spis schematów należy wydrukować i doręczyć Ojcom Soborowym.

18.30. Po zakończeniu sesji, mały spacer w Ogrodach Watykańskich z ks. prał. Mączynskim.

19.00. Pan **Coll**¹⁸²⁶ z Belgii, Prezes Międz[narodowej] Org[anizacji] Zw[iązków] Zawodowych, pragnie usłyszeć zdanie n[a] t[emat] pozycji polskich Zw[iązków] Zaw[odowych] na emigracji, które chciałyby prowadzić w swej sekcji politykę wyzwolenczą Polski. Jest to sprzeczne z założeniami Ch[rześcijańskich] Z[wiązków] Z[awodowych] (pp. **Kulakowski**¹⁸²⁷ i **Lachowski**). Odpowiedź moja: jako członkowie narodu mają prawo dochodzić praw narodu wszędzie, gdzie po temu jest sposobność, oczywiście, zawsze w granicach statutów danej organizacji. Pan **Coll** jest zdania, że nic Ch[rześcijańskie] Z[wiązki] Z[awodowe] nie mogą zrobić dla P[olski] poza modlitwą.

¹⁸²⁶ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁸²⁷ Jan Kulakowski (1930–2011), polityk, prawnik, dyplomata i związkowiec. Od 1946 w Belgii. Od 1962 sekretarz generalny Europejskiej Organizacji Międzynarodowej Konfederacji Chrześcijańskich Związków Zawodowych. Sekretarz generalny Światowej Konfederacji Pracy 1974–1988. Ambasador RP przy Wspólnotach Europejskich w Brukseli 1990–1996. W 1998 objął stanowisko pełnomocnika do spraw negocjacji Polski z Unią Europejską.

GRUDZIEŃ

1 grudnia 1962, sobota

Roma

8.45. Przed Bazyliką św. Piotra – wspólna fotografia biskupów polskich; przy tej okazji wielu innych biskupów z różnych krajów czyni fotografie.

9.00. Mszę św. odprawia b[isku]p z Birmingham¹⁸²⁸ w Anglii. Po Mszy św. abp **Felici** informuje o tym, że stan zdrowia Ojca św. b[ardzo] się poprawił, tak że jutro będzie mógł udzielić błogosławieństwa ludowi. Ojciec św. dziękuje za modlitwy. Ogłasza wyniki głosowania nad dalszymi poprawkami. Wszystkie są przyjęte przy obecności ponad 2150 osób.

Rozpoczyna się dyskusja nad schematem *De Ecclesia*. Kard[ynał] **Ottaviani** daje ogólne wprowadzenie, dość pogodne i wesołe, prosi tylko, by nie odrzucano schematu, zanim będzie przedyskutowany; jeszcze nie był doręczony, a już niektórzy mówili – *tolle, tolle!*¹⁸²⁹ Po tym wesołym przemówieniu była relacja złożona z ramienia Komisji. Przemawiali kardynałowie: **Liénart, Ruffini, Bueno**¹⁸³⁰, **König, Alfrink, Ritter**. Zabrał głos bp **Bernacki** i wyraził opinię, że należy wprowadzić do schematu *cap. de Summo Pontifice*¹⁸³¹. Mówił zbyt długo i zbyt po profesorsku. Zabrał też głos bp **Pawłowski**, mówił dobrze, ale też zasłużył sobie na przerwanie, gdyż wyczerpał czas. Pomimo upomnienia o upływie czasu, dokończył swego przemówienia.

Po sesji zatrzymali mnie kard. **Ruffini** i kard. **Caggiano**¹⁸³², zaniepokojeni głosami Francuzów n[a] t[emat] schematu o K[ości]le. Niektóre wypowiedzi były istotnie nieprzyjemne, zbyt krytyczne i nawet demagogiczne, przypominały pisaninę w „Znaku” i „Tyg[odniku] Powszechnym”. Zgodziliśmy się z tym, że dobrze jest, że się to ujawniło. Duch Św[ięty] zaradzi.

¹⁸²⁸ Francis Joseph Grimshaw (1901–1965), arcybiskup Birmingham 1954–1965, święcenia kapłańskie 1926, biskupie 1947, biskup Plymouth 1947–1954.

¹⁸²⁹ *Łac.* Zabieraj, usuń.

¹⁸³⁰ José Maria Bueno y Monreal (1904–1987), arcybiskup Sewilli 1957–1982, święcenia kapłańskie 1927, biskupie 1946, biskup diecezji Jaca 1945–1950, biskup diecezji Vitoria 1950–1954, koadiutor arcybiskupa Sewilli 1954–1957, kardynał od 1958.

¹⁸³¹ *Łac.* rozdział o papieżu.

¹⁸³² Antonio Caggiano (1889–1979), arcybiskup Buenos Aires 1959–1975, święcenia kapłańskie 1912, biskupie 1935, biskup diecezji Rosario 1934–1959, kardynał od 1946.

Przyszedł ks. Włodzio Okoński i robiliśmy zdjęcia fotogr[aficzne] przy Konfesji św. Piotra, przy posągu św. Piotra, przy stole prezydialnym, przy Piecie¹⁸³³, przy drzwiach wejściowych, na tle wnętrza.

Otrzymali pomoc po tysiąc dolarów b[isku]pi: Kominek, Jop, Barda, Choromański, Klepacz, Jaroszewicz.

16.00. Gen[erał] oo. **dominikanów**¹⁸³⁴ z o[ł]cem wizytatorem (Polakiem)¹⁸³⁵. Omówiliśmy sprawę konieczności zarządzenia wizytacji w prow[incji] polskiej dominikanów. Dalszą rozmowę prowadził bp **Jaroszewicz**.

16.30. Ks[iądz] prał. **Meysztowicz**, z którym omawiałem sprawę pracy nad polonica vaticana. Sprawa mikrofilmowania posuwa się dalej. Pracują o. **Reczek**, ks. **Malej** i i[nni].

17.00. Pan **Stypułkowski** z USA¹⁸³⁶ – Paryż. Sprawa pomocy USA dla Polski. Odpowiedź zasadnicza: tak, lecz trzeba postawić warunki, że rząd zaniecha walki ze społeczeństwem, z Kościołem, z wolnością opinii, sumienia i wyznania, z wyniszczeniem biologicznym narodu przez ustawy przeciwne kodeksowi rodzinnemu, że będzie wykonywał zobowiązania podpisane w O[rganizacji] N[arodów] Z[jednoczonych]. Długa rozmowa.

18.30. Gen[erał] oo. **saletynów**¹⁸³⁷, *cum socio*¹⁸³⁸, o. **Piszczalka**¹⁸³⁹.

18.45. Ks[iądz] prał. **Manthey** – sprawozdanie ze Zjazdu Archeolog[ów] w Rawennie. Prosi o pomoc na rzecz prac archiwalnych.

19.00. **Jerzy Zawieyski** – przychodzi z wiadomościami „sensacyjnymi” od p[ana] ambasadora PRL i p. **Kliszki**, który przyjechał do Rzymu, zapewne jako emisariusz Moskwy. Pan Z[awieyski] komunikuje: w ambasadzie PRL przeprowadzono rozmowę o Ks[iędzu] Prymasie. Pan Kliszko uważa, że nieobecność p. ambasadora na dworcu w dniu przyjazdu była błędem p. ambasadora (czytaj: Warszawy, gdyż p[an] a[m]bador sam nic robić nie

¹⁸³³ Rzeźba Michała Anioła w Bazylice św. Piotra, przedstawiająca Maryję trzymającą ciało Jezusa Chrystusa zdjęte z krzyża.

¹⁸³⁴ Alonso Aniceto Fernández OP (1894–1981), w zakonie od 1913, święcenia kapłańskie 1921, przełożony generalny 1962–1974.

¹⁸³⁵ Wizytatorem był bp Jaroszewicz. Generał w styczniu 1963 ustanowił własnego wizytatora prowincji polskiej – nie Polaka. Być może kard. Wyszyńskiemu chodziło o socjusza generała dla prowincji słowiańskich, którym od 9 XI 1962 był ojciec Sadok Maćkowiak (1901–1991), w zakonie od 1919, święcenia 1927, socjuszem 1962–1974.

¹⁸³⁶ Prawdopodobnie Zbigniew Stypułkowski (1904–1979), polityk, od 1927 prezes Naczelnego Komitetu Akademickiego, działacz SN, poseł 1930–1935, w 1939 w niewoli u Sowietów, a przez nich wydany Niemcom. Zwolniony z obozu jenieckiego w 1940. Powstaniec warszawski; w 1945 w pokazowym procesie szesnastu w Moskwie skazany na cztery miesiące więzienia. Zwolniony z więzienia, zagrożony aresztowaniem przez UB, wywieziony z Polski na Zachód. Działacz SN na emigracji. 1954–1966 członek Egzekutywy Zjednoczenia Narodowego – władz wykonawczych Rady Jedności Narodowej – emigracyjnego substytutu parlamentu. 1959–1970 nieoficjalny przedstawiciel Egzekutywy w Waszyngtonie.

¹⁸³⁷ Alphonse Joseph Dutil MS (1896–1991), Amerykanin, generał zgromadzenia 1958–1964, w zgromadzeniu od 1919, święcenia 1927. Rektor i profesor WSD w Attleboro (USA) 1942–1945, superior, proboszcz w Montrealu (Kanada) 1953–1958.

¹⁸³⁸ *Łac.* z towarzyszem, współbratem.

¹⁸³⁹ Józef Piszczalka MS (1894–1964), Polak, asystent generalny zgromadzenia 1959–1964, w zgromadzeniu od 1916, święcenia 1922 we Fryburgu Szwajcarskim. Do 1959 pracował w placówkach zgromadzenia w Szwajcarii, Francji, Stanach Zjednoczonych.

może). Pan amb[asador] jest gotów przyjść z uszanowaniem do ks[iędza] prymasa. Chętnie by to uczynił **p. Kliszko**. Pragną zaprosić wszystkich biskupów polskich do ambasady na bankiet na cześć prymasa i biskupów polskich. Gotowi są zaprosić p. **Fanfaniego**¹⁸⁴⁰ i p. Aldo **Moro**¹⁸⁴¹. Pan **Kliszko** przypomina, że ks[iądz] prymas w Komańczy okazał, że „nie jest jezuitą”; jako chrześcijanin na pewno przebaczy panu amb[asadorowi] – wszystko to p. J[erzy] Z[awieyski] wypowiada z wielkim podnieceniem, oczekuje odpowiedzi natychmiast; czuję, że zaraz poleci do amb[asady], by o tym donieść. Moja odpowiedź: teraz zjemy wieczerzę, bo jest czas na to. Dziś nie mogę zdecydować. Wszystkiego można się spodziewać, bo już przeżyliśmy entuzjazm „października [1956]”¹⁸⁴². Ale tym bardziej odpowiedź musi być ostrożna, bez entuzjazmu i bez złudzeń. Trzeba pamiętać, że jednocześnie w W[arsza]wie fiskus wyciąga pieniądze z kieszeni jako mandaty karne za punkty katechetyczne, że ja sam mam 1/3 kleryków gnieźn[ięńskich] w wojsku. Pan J[erzy] Z[awieyski] przerywa: mówiłem o tym; p. Kl[iszko] odpowiedział, że to jest drobiazg. Moja odpowiedź: dla p. K[liszki] – drobiazg, wobec 3 milionów rekrutów, ale dla diecezji zabranie do wojska 40 kleryków jest klęską. Czy p. K[liszko] wie o „spędzie wrocławskim”?¹⁸⁴³ J[erzy] Z[awieyski]: Nie mówił o tym. P[rymas] P[olski]: wielka szkoda. Bo to jest też i szkoda dla opinii w Polsce. J[erzy] Z[awieyski]: P[an] K[liszko] jest zdania, że to wszystko da się załatwić. Odp[owiedź]: Już wiele razy to słyszeliśmy. Nie można stworzyć takiej sytuacji, że my tu w Rzymie, jak w piosence: *Panowie w Stolicy kurzyli cygara* – a tam w P[olsce] duchowieństwo i lud wierzący są pod pręgierzem dyskryminacji i łotrów z U[d]SW z p. **Żabińskim** na czele. Co o tym powie opinia publiczna? Trzeba pamiętać, że Kościół pracę swoją prowadzi w narodzie, bo jak Chrystus w Ciału¹⁸⁴⁴, tak Kościół nie jest abstrakcją, ale konkretem żyjącym w Narodzie i przenikającym Naród. Siłą naszego posłannictwa jesteśmy narodowi. Chrystus umierał za Naród. Trzeba się liczyć z Narodem. W Polsce marły dynastie Piastów i Jagiellonów, odeszli Szwedzi i Sasi, zmieniały się ustroje, a Naród trwał. K[ościół] musi być z tym, kto trwa, jest więc z Narodem. To, co mówię, jeszcze odpowiedzią nie jest. Idźmy na wieczerzę.

W czasie wieczerzy p[an] J[erzy] Z[awieyski] siedzi posępny i smutny. Widocznie już miał być w ambasadzie. Czekali na niego J[erzy] **Turowicz** i p[an] **Auleytner**¹⁸⁴⁵, którzy mi się nie pokazali.

¹⁸⁴⁰ Amintore Fanfani (1908–1999), chadecki polityk włoski, sekretarz generalny tej partii 1954–1959 i 1973–1975, pięciokrotnie premier rządu włoskiego; za czwartym razem w okresie od 21 II 1962 do 21 VI 1963.

¹⁸⁴¹ Aldo Moro (1916–1978), chadecki polityk włoski, premier Włoch 1963–1968, 1974–1976, zamordowany po porwaniu przez Czerwone Brygady.

¹⁸⁴² W październiku 1956 dokonana się w Polsce zmiana we władzach partyjnych i rządowych pod ogólnym hasłem odejścia od stalinizmu. Nadzieje społeczeństwa z tym związane – suwerenność Polski, wolność wewnętrzna, zniesienie monopolu partii komunistycznej – bardzo szybko zostały zdławione przez nowe/stare władze.

¹⁸⁴³ Aluzja do zjazdu księży z inicjatywy Zrzeszenia Księży „Caritas”, PAX i ChSS. Zob. przypis 1789.

¹⁸⁴⁴ Nie wiadomo jak to wyjaśnić. Być może chodzi o analogię: jak Chrystus w Ciele Mistycznym jest realnością, tak Kościół...

¹⁸⁴⁵ Wacław Auleytner (1919–2016), działacz katolicki, współzałożyciel KIK, sekretarz KIK w Warszawie 1956–1972, członek Stowarzyszenia PAX 1952–1956, poseł 1972–1985. Od 1983 w Radzie Krajowej PRON i w Radzie Krajowej

Po wieczery jesteśmy znów na górze. Załatwiam sprawy bieżące z [ks.] inf. **Filiakiem**.

Odpowiedź dla pana J[erzego] Z[awieyskiego]: Muszę konsultować z biskupami. Jeżeli p[an] ambasador złoży mi wizytę, na pewno go będę rewizytował. Ale co do dalszych posunięć, to zależy od konsultacji z biskupami.

21.00. Krótki wypad na Pincio¹⁸⁴⁶, by złapać trochę powietrza.

Wrócił abp **Kominek** z biskupami Z[iem] Z[achodnich] od **abp. Dell'Acquy**. Poszli za moją zgodą, na godz. 18.15, by upomnieć się o swoją obecność w *Annuario Pontificio*. Wyniki rozmowy poda mi później.

2 grudnia 1962, niedziela

Roma

8.30. Pani **Jadwiga Walker**, art[yстка] mal[arka], pracująca nad pejzażem włoskim, z tysiącnymi kłopotami. Nie może przewieźć swych dzieł do W[arsza]wy, gdyż policzono zbyt drogo. Otrzymuje pomoc (100 tys. lir[ów]). Chciała przewieźć wszystko na Miodową; oświadczam, że to nie jest możliwe.

9.00. Panowie **Ludomir Bieńkowski**¹⁸⁴⁷ i **Wiesław Müller**¹⁸⁴⁸, pracownicy KUL – sprawozdanie z prac prowadzonych w Archiwum Watyk[kańskim]. Sprawa uzgodnienia mikrofilmowania poloników wat[ykańskich], z o. **Reczkiem** i p[anią] Olszamską-**Skowrońską**. Dotąd nie mogli nawiązać stosunków z o. R[eczkiem], który nie chce powiedzieć, co robi. Stąd niebezpieczeństwo dublowania pracy. Ks[iądz] **Malej** pracuje nad początkami arch[idiecezji] warsz[awskiej]. Pani S[kowrońska] – nad wiekiem XIX. Należy sporządzić indeks dokonanych prac i w KUL przeprowadzić konferencję. Otrzymują pomoc po 500 dolarów na książki i pomoce naukowe. Wracają po 10 XII. B[ardzo] są wdzięczni ks. prał. Mączyńskiemu za pomoc.

11.00. Msza św. u s[ió]s[tr] nazaretanek przy v[ia] Machiavelli; krótkie przemówienie z okazji rocznicy założenia zgrom[adzenia]. Obiad w refektarzu, po którym odbywamy dwie sesje: 1) Biskupów przybyłych z Polski, w sprawie schematu *De Ecclesia*; zgłosiło się jeszcze czterech mówców; jesteśmy zdania, że powinni się porozumieć i uzgodnić tekst, by nie było tylu mówców. Robi to złe wrażenie. 2) **Komisji Głównej**, w sprawie przedłożenia J[erzego] **Zawieyskiego**. Wszyscy wypowiedzieli się przeciwko przyjęciu w ambasadzie dla b[isku]pów polskich. Zrobiłoby to najgorsze wrażenie w kraju. Jeżeli

TPPR. Informator, a następnie TW pseud. „Anna” i „Jarosławski” 1949–1984, wykorzystywany zwłaszcza do inwigilacji środowiska KIK.

¹⁸⁴⁶ Nie udało się ustalić, czy dotyczy to dzielnicy, parku czy innej struktury Rzymu.

¹⁸⁴⁷ Ludomir Bieńkowski (1925–1987), historyk, specjalista w zakresie dziejów Kościołów wschodnich w Polsce, pracownik naukowy KUL 1950–1987.

¹⁸⁴⁸ Wiesław Müller (1929–2020), historyk, specjalista w zakresie problematyki społeczno-religijnej czasów nowożytnych, pracownik naukowy KUL od 1957.

ambasador PRL złoży wizytę prymasowi, będzie go rewizytował sam. O innych sprawach na razie *altum silentium*¹⁸⁴⁹. Sesja *sub secreto*¹⁸⁵⁰.

17.00. J[erzy] **Zawieyski** – omawia jeszcze różne sprawy z rozmowy z p. Kliszką i ambasadorem. Komunikuję mu, że przyjmę ambasadora. Ustala się na jutro, godz. 16.00.

18.00. U s[ió]s[tr] **zmartwychwstaniek**, po krótkim nabożeństwie j[est] wieczerza „wigilijna”. Obecni są niemal wszyscy b[iskup]i z Polski, abp **Król** i bp **Woźnicki**, abp **Gawlina**. Na zakończenie złożyłem m. **Teresie** życzenia świąteczne. Wracamy pieszo do domu, na godz. 20.00.

3 grudnia 1962, poniedziałek

Roma

7.30. Msza św. w IEP. Dwie s[ió]s[try] urszulanki czarne od matki gen[eralnej]¹⁸⁵¹ z prośbą o odwiedzenie. Brak teraz czasu, który całkowicie jest zajęty na sesje.

Ks[iądz] **Tokarek**¹⁸⁵² – ongiś z „Polski Wiernej”¹⁸⁵³, która prowadziła kampanię przeciwko mnie w latach 1951–[19]57. Ks[iądz] T[okarek] podkreśla, że zarówno on, jak i ks. **Kaszubowski**¹⁸⁵⁴ są przekonani o tym, że dobrze służyli Kościołowi. Proszę, by sprawy nie poruszał, gdyż uważam ją za zamkniętą. Kiedyś historia osądzi szkodliwość tej działalności. Ks[iądz] T[okarek] chce polemizować.

9.00. Zmienia się dziś strój na fioletowy. Msza św. w obrządku indyjsko-malabarskim; mnóstwo modlitw, szybko recytowanych, przeplatanych śpiewem monotonnym, ale pięknym. Przewodniczy sesji kard. **Ruffini**. Zapowiedziano głosowanie nad dalszymi poprawkami schematu liturgicznego. Dyskusja nad schematem *De Ecclesia*. Donioślejszy był głos kard. **Siriego** który wypowiedział się za schematem; podobnie kard. **Gracias**, kard. **Spellman**, kard. Lèger. Kard[ynał] **Döpfner** wypowiedział się przeciwko schematowi. Ar[cy]b[iskup] **Kominek** przemawiał za schematem; pięknie uwydatnił tajemnicę Krzyża w Kościele. Sesja kończy się o godz. 12.30.

¹⁸⁴⁹ *Lac*. głębokie milczenie.

¹⁸⁵⁰ *Lac*. w tajemnicy, pod rygiem tajemnicy.

¹⁸⁵¹ Przełożoną generalną 1959–1971 była Felicja Pastoors (1905–2005), Holenderka, chociaż z urodzenia Niemka.

¹⁸⁵² Wacław Tokarek (1911–1990), ksiądz, duszpasterz w Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu 1959–1970, święcenia 1936, przed wybuchem II wojny ukończył studia dziennikarskie i teologiczne na Uniwersytecie Warszawskim i Wyższej Szkole Dziennikarskiej, więzień obozu w Dachau 1941–1945, od 1949 we Francji redaktor „Polski Wiernej”, proboszcz polskiej parafii w Dortmundzie 1970–1990. Kapelan papieski 1980. Zmarł w Dortmundzie.

¹⁸⁵³ Emigracyjny tygodnik katolicki wydawany 1945–1959 w Paryżu przez Polską Misję Katolicką we Francji. Od 1959 kontynuacją stał się „Głos Katolicki”.

¹⁸⁵⁴ Florian Kaszubowski (1914–1992), ksiądz Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej, święcenia 1939, redaktor „Mszy Świętej” 1939. Po wojnie w Niemczech, redaktor tygodnika „Polska Wierna” od 1946, religijne pogadanki w „Radio Lille” od 1948, niedzielna msza w Radio France Internationale od 11 XI 1951. W 1959, po uzyskaniu zwolnienia ze zgromadzenia, starał się o wyjazd i zatrudnienie w USA. Skąpe dane wskazują, że chyba przestał pełnić posługę kapłańską. Zmarł i został pochowany w Paryżu.

13.15. W Germanicum¹⁸⁵⁵ u kard. Döpfnera na obiedzie, z ks. Mączyńskim. Są wszyscy klerycy i profesorowie Germ[anicum]. Jest biskup z Luksemburga¹⁸⁵⁶. W czasie obiadu orkiestra i adres. Przemawiam po włosku.

15.45. B[isku]p Cody¹⁸⁵⁷ z Kanady.

16.00. **Ambasador PRL** [Adam Willmann] z wizytą. Wypowiada swoje uznanie dla Ojca św. Jana XXIII. Wie, że stosunek papieża do Polski zawdzięczamy prymasowi. Pełni uznania dla postawy pokojowej papieża. Wiele ciepłych słów. Prosi, by przyjąć zapewnienie p. **Gomulki**, że są pełni uznania dla prymasa i postawy Episkopatu. Byłby wdzięczny, gdyby mogli prymasowi i Episkopatowi okazać swoje uznanie. Projektuje krótkie przyjęcie w ambasadzie, 6 grudnia lub 10 grudnia. Próbuję wyjaśnić, że jest dość późno, a my wszyscy jesteśmy zajęci pracami soborowymi. Może to odłożyć na II sesję sob[orową]. Tym więcej że niektóre posunięcia w kraju, zwłaszcza zjazd wrocł[awski], bardzo nam skomplikowały należyte prowadzenie spraw polskich. Nikt nie rozumie tego, że można coś robić bez biskupa, boć przecież nic nie można robić bez ministra czy sekretarza partii. Pan amb[asador] usiłuje przedstawić właściwego ducha tego zjazdu, który był hołdem dla Ojca św. O innych sprawach mówił z bp. Z[ygmuntem] Ch[oromańskim] – ma nadzieję, że po powrocie do P[olski] sytuacja się wyjaśni na lepsze. Uważa, że takie spotkanie biskupów p[olskich] byłoby tym pierwszym akcentem dla nowych stosunków. Ks[iądz] prymas będzie miał możliwość to stwierdzić w P[olsce]. Ponawia swoją prośbę o udział w przyjęciu; szczegóły do omówienia.

Rozmowa trwała pół godziny; p[an] ambasador starał się być b[ardzo] uprzejmy, aż za daleko wychodzący na spotkanie lepszej przyszłości.

17.00. Żona profesora **Paolo Di Gioia**¹⁸⁵⁸ z Palermo (via Enrico Parigi 15), zgłosiła się z córką po odbiór obrazu M[atki] Bożej Częst[ochowskiej], który przywiozłem z sobą z Częstochowy – dla katedry w Palermo. Profesor jest chory i nie mógł przyjść osobiście. Obraz zabrali autem.

Ks[iądz] **Kamiński**¹⁸⁵⁹ – przełożony Chrystusowców zagranicą.

Ar[cy]b[isku]p **Van Lierde** – przynosi osobiście relikwie Drzewa Krzyża św. i i[nne], o które prosiłem.

¹⁸⁵⁵ Germanicum – kolegium założone w Rzymie w 1552 w celu przygotowania kapłanów do przeciwdziałania reformacji protestanckiej w krajach języka niemieckiego; w 1580 połączone z kolegium węgierskim.

¹⁸⁵⁶ Prawdopodobnie Léon Lommel (1893–1978), biskup Luksemburga 1956–1971, święcenia kapłańskie 1919, biskupie 1949, koadiutor biskupa Luksemburga 1949–1956.

¹⁸⁵⁷ John Christopher Cody (1899–1963), biskup London 1950–1963, święcenia kapłańskie 1923, biskupie 1937, biskup diecezji Wiktoria 1936–1946, koadiutor w diecezji Londyn 1946–1950. Gościł w Polsce w 1959, w swojej diecezji zorganizował do 1959 cztery parafie dla Polonii.

¹⁸⁵⁸ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁸⁵⁹ Czesław Kamiński TChr (1914–2008), przełożony generalny Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej 1976–1983, w zgromadzeniu od 1934, święcenia 1940, doktor prawa kanonicznego, pierwszy rektor seminarium duchownego chrystusowców 1950–1960, przełożony regionalny na Francję, Anglię i Niemcy 1963–1969.

Pan **Simoncelli**, autista¹⁸⁶⁰ watykański, z żoną, matką i dwoma synami, z wizytą przedświąteczną.

Ks[iądz] **Marchel Wit[old]**, ustalamy, że zakończy swoje prace do wakacji i wróci do Gniezna, gdzie będzie wykładał Pismo św. Starego Test[amentu]. Otrzymał styp[endia] mszalne na sumę 700 dolarów i pomoc na leczenie – 500 dolarów.

Ks[iądz] **inf. Filipiak**, powierzam mu sprawę dominikanów do opracowania – wizytacja w Polsce, przeciwko której protestuje generał dominikanów uważając, że zakon sam sprawę załatwi.

4 grudnia 1962, wtorek

Roma

7.30. Msza św. w domu. Zgłasza się ks. [Józef] **Milik**, prosi o drugą rozmowę.

9.00. Sesja soborowa. Mszę św. odprawia ar[cy]b[isku]p z Madagaskaru¹⁸⁶¹. Przed sesją ar[cy]b[isku]p z Zagrzebia¹⁸⁶² wygłasza adres do Ojca św. – jako wyraz radości z powrotu do zdrowia. Sesji przewodniczy kard. **Caggiano** z Buenos Aires. Dalszy ciąg dyskusji nad schematem *De Ecclesia*. Oceny są zmienne. Kard[ynał] **Suenens** przemawia na rzecz schematu, chociaż widzi jego braki; podobnie kard. **Godfrey** i kard. **Bacci**, kard. **Bea**. Sytuacja się precyzuje – większość przemawia za schematem *iuxta modum*¹⁸⁶³. Kończymy obrady o godz. 12.30.

Wracamy przez Pincio, gdzie przy Fontannie Paulińskiej nieco odpoczywamy.

16.00. Generał zgrom[adzenia] Św[iętego] Ducha, dziś biskup¹⁸⁶⁴, pragnie wybrać się z wizytacją do Polski. Może się starać o paszport.

16.30. D[okto]r **Winowska** – dalsze prace wydawnicze.

17.15. **Sesja ojców soborowych z Polski**. Omawialiśmy kontakty biskupów p[olskich] w Rz[ymie]. B[isku]pi **Goliński** i **Pawłowski** odwiedzili Pap[ieską] Akad[emię] Mariologiczną, o. **Balića**¹⁸⁶⁵. B[isku]p **Wojtyła** miał długą rozmowę z abp. **Šeperem** z Zagrzebia.

¹⁸⁶⁰ *Wł.* kierowca.

¹⁸⁶¹ Jérôme Louis Rakotomalala (1913–1975), arcybiskup Tananarive 1960–1975, święcenia kapłańskie 1943, biskupie 1960, kardynał od 1969.

¹⁸⁶² Arcybiskup Franjo Šeper.

¹⁸⁶³ *Lac.* według sposobu; z poprawką.

¹⁸⁶⁴ W lipcu 1962 przełożonym generalnym został bp Marcel Lefebvre (1905–1991), wówczas biskup diecezji Tulle we Francji. Święcenia kapłańskie 1929, od 1931 w zgromadzeniu duchaczy, święcenia biskupie 1947, delegat apostolski dla 18 państw afrykańskich 1948–1959, pierwszy arcybiskup Dakaru 1955–1962, biskup Tulle 1962–1968, uczestnik wszystkich sesji Soboru Watykańskiego II. Protestując przeciwko podejmowanym na nim uchwałom, w 1969 założył Bractwo Kapłańskie św. Piusa X i seminarium duchowne w Ecône (Szwajcaria). Po niezastosowaniu się (1974) do wskazań Stolicy Apostolskiej, zasuspendowany przez papieża Pawła VI. Po wyświęceniu w 1988 czterech biskupów bez zgody Stolicy Apostolskiej *ipso facto* wpadł w ekskomunikę.

¹⁸⁶⁵ Międzynarodowa Papieska Akademia Mariologiczna powstała w 1959 jako instytucja naukowa koordynująca organizację kongresów maryjnych i mariologicznych. Wyrosła na gruncie Franciszkańskiej Komisji Mariologicznej powołanej w 1947 przez zakon w związku z przygotowaniami do obchodów setnej rocznicy ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny. 1965–1969 jej członkiem honorowym był bp Antoni Pawłowski. Od 2012 w jej struktury włączona została Papieska Akademia Niepokalananej. Jej pierwszym przewodniczącym

Omawiamy wiad[omości] z kraju dotyczące „spędu wrocławskiego”. Potwierdza się metody spędu z dawnych czasów, dziś odnowione. Wracamy do p[unktu] 3. Omawiamy schemat *De Ecclesia*; sprawę opracujemy w Polsce i przyślemy do Sekr[etariatu] Gen[eralnego] Soboru; zrobi to Komisja Soborowa w P[olsce], która wprowadzi sprawę na Konf[erencję] Ep[iskopalną] w P[olsce]. Ar[cy]b[iskup] **Kominek** mówi o losach schematu *De laicis*. Z Komisji ds. studiów informację dał bp **Klepacz**; zaledwie zaczyna działać. Z Komisji Orientalnej – abp **Baraniak**. B[iskup] **Bednorz** informuje o biegu prac nad schematem *De instrumentis communicationis socialis*. Omówiłem sprawę wizyty ambasadora **Willmanna** i rewizyty w ambasadzie. Przedstawiłem prośbę ambasadora, by biskupi przyjęli raut w ambasadzie na cześć biskupów z Polski. W tej sprawie zajęła już stanowisko Komisja Gł[ówna] – *negative* z uwagi na wiadomości przychodzące z kraju i „spęd wrocławski”, który wywarł najgorsze wrażenie wśród duchowieństwa w kraju i w opinii światowej. Z rewizytą będę w czwartek. Konf[erencja] Ep[iskopalna] – odpowiedziała – *negative*; wrócimy do kraju, zorientujemy się w sytuacji. Projekt Konferencji Ep[iskopalnej], dla wszystkich biskupów – w Gnieźnie, w dniu 3–5 stycznia [19]63 [r.] – przyjęty. Następną konf[erencję] odbędziemy w niedzielę.

Po wieczery, abp **Baraniak**, który otrzymuje pomoc 5 tys. dol[arów]; bp **Wojtyła** – w sprawie beatyfikacji Królowej Jadwigi.

J[erzy] **Zawieyski** w sprawie wywiadu dla „T[ygodnika] P[owszechnego”].

5 grudnia 1962, środa

Roma

7.30. Msza św. w IEP. Jest J[erzy] **Turowicz**, dr **Winowska**, siostry Sod[alicji] św. Piotra Klawera, trzy urszulanki szare [a].

9.00. W Bazylice, b[iskup] **Sapelak**, obrządku bizant[yjskiego], w imieniu^b b[iskup]ów ukraińskich dziękuje za akcenty w moim przemówieniu, o K[ości]le cierpiącym, które przyjęły ze zrozumieniem. Po Mszy św. abp **Felici** zapowiedział głosowanie nad poprawkami w schemacie liturgicznym, które przedstawia bp **Calewaert**¹⁸⁶⁶, w imieniu^c komisji. W czasie tej relacji rozdawano kartki do głosowania. W dyskusji nad schematem *De Ecclesia* zabrali głos kard. **Ruffini**, kard. **Montini** – obydwaj za schematem. Potem **Saigh Maximos IV**, patriarcha Antiochii melch[icki], który zawsze przemawia

był Chorwat, franciszkanin, o. Carlo Balić (1899–1977), w zakonie od 1917, święcenia kapłańskie 1923. Obecny przewodniczącym jest o. Stefano Cecchin OFM.

^a W rękopisie skreślenie: *ZJ, dalej nieczytelne*.

^b W rękopisie: imieniem.

^c W rękopisie: imieniem.

¹⁸⁶⁶ Karel Justinus Marie Ernest Calewaert (1893–1963), biskup Gandawy 1948–1963, święcenia kapłańskie 1922, biskupie 1948.

po franc[usku], demagogicznie i nieprzychylnie dla Romy¹⁸⁶⁷; abp **Florit** z Florencji. Przemawiał bp **Pluta** z Gorzowa.

12.00. Wszyscy Ojcowie Sob[orowi] wyszli na plac św. Piotra. Ojciec św. ukazał się w oknie, odmówił *Angelus D[o]m[in]i*. Po czym przemówił i udzielił błogosławieństwa. Nieco mylił tekst modlitwy. Raz jeszcze pobłogosławił wszystkich.

13.00. Pan **Czajkowski**¹⁸⁶⁸ z PAX, przyjęty nierozważnie przez ks. **Maczyńskiego**. Prosił o rozmowę w sprawach prasowych, coś w rodzaju wywiadu. Wyjaśniłem mu, że od prasy są b[isku]pi **Choromański** i **Klepacz**. Musi być podział pracy, gdyż jest jej zbyt wiele. Wyjaśnienie przyjął grzecznie. Prosił o przyjęcie listu. Wyszedł. Po otwarciu listu stwierdziłem, że jest to prośba B[olesława] **Piaseckiego** o przyjęcie na audiencji.

Fotograf z „[Reader’s] **Digest**” londyńskiego.

17.00. **Sesja Sekretariatu *extra ordinem***. Rozpatrzono wnioski do poprawione-go regulaminu obrad. Wpłynął wniosek, by nad schematem *De Ecclesia* zarządzić [a] głosowanie *placet, non placet, placet iuxta modum*. Długa dyskusja. Moja opinia: biskupi otrzymali zbyt późno schemat i nie są gotowi do dyskusji. Trzeba dać im czas „wakacji soborowych”. Nie dotyczą istoty dogmatu, lecz ograniczają się do uwag pastoralnych w schemacie. Nawiązano do mojego wniosku, by sesję sob[orową] zakończyć apelem do świata; projekt doręczyłem wszystkim członkom Sekr[etariatu] *extra ordinem*. Ojciec św. pochwalił wniosek i wykorzysta go w *messaggio Natalitio*¹⁸⁶⁹, jako głosy Ojców Soborowych. Po sesji spacer w Ogrodach Watykańskich.

6 grudnia 1962, czwartek

Roma

7.30. Msza św. w IEP. Po Mszy św. mała delegacja Włosek z Rzymu z kwiatami i życzeniami świątecznymi. Bracia klasztorni – z prośbą o przybycie do nich; brak czasu.

9.00. Sesja gen[eralna] soborowa. Mszę św. celebryje abp **Gantin Bernardin**¹⁸⁷⁰ z Dahomey, czarny jak noc Murzyn, b[ardzo] miły. Przewodniczy kard. **Tisserant**.

^a *W rękopisie skreślone*: dyskusję.

¹⁸⁶⁷ *Wl.* Rzym. Tu: w znaczeniu – dla Kościoła rzymskokatolickiego.

¹⁸⁶⁸ Zbigniew Czajkowski (1923–1998), redaktor miesięcznika „Życie i Myśl” 1961–1972, członek Prezydium Stowarzyszenia PAX (od 1957) i wiceprzewodniczący Zarządu Głównego. Uczestnik powstania warszawskiego. Redaktor pisma „Dziś i Jutro” 1954–1955, „Zeszytów Naukowych Stowarzyszenia PAX” (od 1973), korespondent „Słowa Powszechnego” w Rzymie 1973–1975. Dyrektor Instytutu Wydawniczego PAX 1975–1980. Poseł 1976–1980. Członek OK FJN 1958–1983. Sędzia Trybunału Stanu 1985–1991, członek Rady Konsultacyjnej przy Przewodniczącym Rady Państwa 1986–1989, członek Narodowej Rady Kultury oraz Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa 1988–1990.

¹⁸⁶⁹ *Wl.* Orędzie Bożonarodzeniowe.

¹⁸⁷⁰ Bernardin Gantin (1922–2008), arcybiskup Cotonou 1960–1971 (Benin, dawniej Dahomej – Afryka), święcenia kapłańskie 1951, biskupie 1957. Biskup pomocniczy archidiecezji Cotonou 1957–1960, pracownik Kongregacji Ewangelizacji Narodów 1971–1975, przewodniczący Komisji „Iustitia et Pax” 1975–1984, kardynał od 1977, przewodniczący Papieskiej Rady „Cor Unum” 1977–1984, prefekt Kongregacji Biskupów 1984–1998, dziekan Kolegium Kardynalskiego 1993–2002.

Ar[cy]b[isku]p **Felici** ogłasza wynik dotychczasowych prac; po 34 sesjach liczba mówców przekroczyła 500, a tych, co złożyli wnioski na piśmie – drugie tyle. Ogromna praca dla *plenum*¹⁸⁷¹ i [a] Sekretariatu Gen[eralnego]. Odbywa się głosowanie nad schematem liturgicznym; dalsze poprawki.

Ojciec św. zatwierdził nowy porządek dalszych prac soborowych. W czasie przerwy soborowej pracować będą komisje nad schematami, które rozpatrzą poprawki. Cel Soboru Wat[ykańskiego] II – sprecyzowany jest na audiencji u Ojca św. Ustanawia się nową komisję, koordynacyjną. W dyskusji nad sch[ematem] *De Ecc[lesia]* – zabrał głos kard. **Lercaro**. Było drugie głosowanie nad resztą poprawek do *Cap[ut] I sch[ematu] De Lit[urgia]*. Sesja zakończyła się o godz. 12.15. Obfitowała w przekraczanie czasu wyznaczonego dla mówców, wskutek czego przewodniczący musiał to przypominać.

Po sesji pojechaliśmy na **Pincio**. W domu zastałem upartego fotografa z „[Reader’s] Digest”, który już wczoraj otrzymał trochę czasu. Musiałem mu odmówić, bo brak czasu. Otrzymaliśmy od Ojca św. rozszerzoną *facultas* dla wszystkich biskupów, nawet tych, którzy nie mogli być na Soborze, udzielenia błog[osławieństwa] pap[ieskiego] trzy razy w swej diecezji.

17.00. W ambasadzie PRL na v[ia] **Rubens**^b. Rewizytuję ambasadora **Willmanna** z prał. Mączyńskim. Rozmowa zdawkowa. Przechodzę do sali na dole, gdzie czeka **wicemarszałek**^c **Kliszko**, który prosił o spotkanie. Jest bardzo wychudzony i zmęczony. Ostatni raz widzieliśmy się w **Komańczy**. Chwila więc przypomina etap „październikowy”. Trzeba wiele cierpliwości, by doczekać się takiej zmiany. Wyjeżdżaliśmy z W[arsza]wy z 5 dolarami w kieszeni, wśród napięcia dyskusyjnego i walki o paszporty dla biskupów, wielkiej złości dyr. **Żabińskiego**. Nie myślałem, że wicemarszałek^d Sejmu^e będzie prosił o spotkanie. Zapowiadamy sobie, że rozmowa nie będzie miała charakteru polemiki. W toku rozmowy poruszono różne sprawy, jednak w myśl zasady, że sprawy polskie będziemy omawiali w Polsce. Nie brak było trudności; lipiec był dla nas niemożliwy, co potwierdził wicemarsz[alek]^f **Kliszko**. Do ostatniej chwili byliśmy sekowani przez taktykę admin[istracyjno]-wyzn[aniową]; wyjechaliśmy z P[olski] z przykrym uczuciem. Sprawa paszportów była dla nas ciężka. Dziś widać, że to było niepotrzebne. Pan Kl[iszko] bardzo był wzburzony wieścią, jakoby dwóch biskupów miało się wyrazić: gdy Moskwa kazała, **Gomułka** wydał paszporty. Nic podobnego, to zależało od G[omułki]. Długi wywód na ten temat. Wyjaśniam, że takie myśli wiążą się z trudnościami, których sobie nie możemy wyjaśnić. Przecież oczywistą było rzeczą, że obecność abp. **Kominka**

^a *W rękopisie skreślenie*: Skr?

^b *W rękopisie*: Parioli.

^c *W rękopisie*: v-marszałek.

^d *W rękopisie*: v-marszałek.

^e *W rękopisie*: KC.

^f *W rękopisie*: v-marsz.

¹⁸⁷¹ *Lac*. tu: ogółu.

w R[zymie] dla polskiej racji stanu była niezbędna. Chcemy przyzwyczajać świat do tego, by a[rcy]biskupa wrocławskiego wymieniano razem z prymasem P[olski]. To ma znaczenie. Tymczasem abp. K[ominka] zatrzymano w kraju. W depeszy swojej nie miałem zamiaru grozić, tylko zwracałem panu G[omułce] uwagę na szkodę płynącą^a z tej nieobecności; bliżej wyjaśniłem to w swoim liście. Podobnie było ze sprawą bp. **Pluty** z Gorzowa. Ich obecność ma tu wielkie znaczenie dla polskiej racji stanu. Nadto – mają prawo. To dzieło nieporozumień. Nie możemy przyjmować spokojnie tego, że rząd oddał nas w ręce dyr. Żabińskiego, człowieka, którego po październiku [1956] partia [PZPR] sama usunęła ze stanowiska wojewody w Kielcach. To jest straszny człowiek, który nawet wtedy, gdy widzi nasze racje, oświadcza, że będzie przeciwny. Czy tak można? Takiego człowieka mamy i w Bydgoszczy, b[yłego] kleryka z Wilna¹⁸⁷², który był wyrzucony za rozrabianie litwackie, a dziś jest wielkim urzędnikiem, dręczącym duch[owieństwo]. (Pan Kl[iszek]: Nie wiedziałem o nim). Takie rzeczy boją. One to obciążają jeszcze bardziej dziedzictwo historyczne, które jest między Polską a Rosją, z której przyszedł do P[olski] nowy ustrój. Gdy w auli sobor[owej] spotkałem się z przedstawicielami Cerkwi Prawosławnej, o. **Borowej** powiedział: Wprawdzie w dziejach między nami bywało rozmaicie, ale... Uważał sobie za obowiązek tak powiedzieć, by coś rozładować. Podobnie jest między Polską i Rosją. Trzeba dłuższego czasu, by to coś się rozładowało. Nie trzeba więc się denerwować. (P[an] Kl[iszek]: Jestem choleryk, często się złościę; dziś przepraszałem na Zjeździe PCI¹⁸⁷³ kogoś, na którego napadłem). Proszę, by się nie denerwował, gdyż będzie musiał częściej przepraszać. K[ościół] kat[olicki] pracuje na rzecz **człowieka**, którego spraw pilnuje zarówno w osobie, jak w rodzinie, w narodzie, w państwie, w zawodzie, i ciągle przypomina obowiązki wobec środowiska; w którym żyje. Dla nas b[ardzo] ważną rzeczą jest człowiek. Cieszę się, że ostatnio polemika w Polsce też zaczyna mówić o „filozofii człowieka” (prof. Schaff), by nie był zgnieciony przez potęgę materii. Przez czyny pokoju, który trzeba wprowadzać we współżycie ludzi, można dawać dowody, że człowiek w nowym ustroju jest uszanowany. Pan **Kliszek** wyraża nadzieję, że w świecie coś się zmienia na korzyść; zmienia się też i w K[oście]-le, o czym świadczy postawa Jana XXIII. Wiele uprzejmych słów dla papieża, „Tego jeszcze 50 lat temu nie było”. Dłuższy mój wywód na temat postawy K[ościoła] wobec problemów pokoju i postępu społecznego. I na tym ciążą uprzedzenia. W auli sob[orowej] panowała ufność do pokoju nawet wtedy, gdy cały świat był w lęku. Papież dawał temu przykład. Nie spotkałem wśród biskupów nikogo, kto by oczekiwał czegoś od wojny.

^a W rękopisie skreślenie: ste.

¹⁸⁷² Alfons Markun (1906–1991), kierownik Wydziału ds. Wyznań Prezydium WRN w Bydgoszczy 1954–1972. Absolwent Wydziału Teologicznego USB w Wilnie (studia 1926–1931) i Wydziału Humanistycznego tegoż uniwersytetu (studia 1931–1934). Do 2004 Bydgoszcz i część województwa bydgoskiego wchodziły w skład archidiecezji gnieźnieńskiej.

¹⁸⁷³ PCI – Partito Comunista Italiana – Włoska Partia Komunistyczna.

To samo dotyczy sprawy równowagi społ[ecznej]. K[ośció]ł o nią walczy, tylko inaczej niż wy, ale chyba skutecznie.

W ciągu rozmowy marsz[ałek] Kliszko niekiedy się zapalał, ale zaraz się opanowywał. Bardzo był dotknięty tym, że jakiś autor w „[II] Messaggero”¹⁸⁷⁴ napisał, że rolnictwo w Polsce stoi na poziomie XVI w., jest uwstecznione¹⁸⁷⁵. Długo się oburza. Mówię tak: Niewątpliwie dużo jest opinii krzywdzących Polskę; trzeba tak działać, by nie mnożyć tych złych opinii. Przytoczę panu m[arszałkowi] przykład. Gdy na początku m[iesiaca] paźdz[iernika] br. prasa niemiecka napadała na mnie po przemówieniu Ojca św., jednocześnie w Warszawie „Sztandar Młodych” napadł na mnie¹⁸⁷⁶, zaliczając mnie do rzędu wsteczników z XVII–XVIII w. Dziś czytałem to w „Témoignage Chrétien”¹⁸⁷⁷ (Belgia). Proszę to ocenić. Czy prymasowi P[olski], który w tym etapie wziął na siebie ciężar napaści niem[ieckiej], nie należało dać spokoju w kraju? Drugi przykład: dostałem do rąk „Soldatenzeitung”, który oburza się na mnie, że śmiało zaprosić do P[olski] kardynała Königa i abp. **Bengscha**. Dyr[ektor] Żabiński też się na to oburzał. Proszę to ocenić! Czy to nie są błędy? Mogą się dziać w P[olsce] takie rzeczy, można wybaczyć i dziennikarzom włoskim. Marszałek **Kliszko** przyznał, że takie rzeczy nie powinny się dziać. Uspokaja się, do czego bardzo go zachęcam, by oszczędzał zdrowia. Wyrażam nadzieję, że gdy wrócimy do Polski, będziemy mogli w Komisji Wspólnej wrócić do tych spraw. Rozmowa trwała do godz. 18.00. Cała była *in oliva pacis*¹⁸⁷⁸. Rozstaliśmy się w hallu ambasady. Nie było już mowy o raucie na cześć biskupów z Polski w ambasadzie.

18.30. Ks[iądz] **Wenger**, redaktor „La Croix”; dłuższa rozmowa o sytuacji K[ośció]ła w Polsce.

W czasie wieczery krótko poinformowałem b[isku]pów o mej rewizycie w ambasadzie PRL i o mojej rozmowie z marsz[ałkiem] **Kliszką**.

Po wieczery poinformowałem dokładnie bp. **Klepacza** i bp. **Choromańskiego** o swej rozmowie z wicemarszałkiem **Kliszką**^a. Wniosek biskupa **Klepacza**: „Kto by to pomyślał, że taki będzie bieg sprawy”. Przypomniałem bp. **Choromańskiemu** jego słowa do p. **Cyrankiewicza**: „Polityk nigdy nie mówi nigdy”. Mój wniosek: „Lepiej, że ta rozmowa była, niż by jej miało nie być”.

^a *W rękopisie*: v-marszałkiem.

¹⁸⁷⁴ „Il Messaggero”, z włoskiego „Posłaniec”, dziennik wydawany w Rzymie od 1878.

¹⁸⁷⁵ C. Barberis, *La situazione dell'agricoltura in Polonia. Anche alle soglie del collettivismo il problema è di organizzare i produttori*, „Il Messaggero”, 29 XI 1962, s. 3.

¹⁸⁷⁶ Prawdopodobnie chodzi o artykuł Wiesława Mysłka, *Paradoks Kościoła* w numerze z 1 XI 1962, s. 4, o reakcyjności polityki kościelnej; w Polsce nie ma źródeł watykańskich, ale jest własna polityka; koncepcje Wyszyńskiego są klasycznie integrystyczne. „Sztandar Młodych” – organ związków młodzieży, dziennik informacyjno-publicystyczny, wydawany 1950–1991.

¹⁸⁷⁷ „Témoignage Chrétien”, francuski tygodnik informacyjny, orientacji chrześcijańskiej, założony w 1941 w Lyonie. Nie udało się dotrzeć do tego tekstu.

¹⁸⁷⁸ *Lac*. dosł. w oliwie pokoju, tzn. w atmosferze pokoju.

7 grudnia 1962, piątek

Roma

7.30. Msza św. w IEP. Na Mszy św. kilka siostr zak[onnych] z różnych zgrom[adzeń] zak[onnych].

9.00. W auli soborowej, Msza św. w obrządku chaldejskim. Ogłoszono listę mówców, przeszło 50. Wszystkich się nie wyczerpie dziś. Odczytano adres do Ojca św. Kard[ynał] König podkreślił doniosłość dotychczasowych prac soborowych. Podobnie kard. **Lefèbvre** z Bourges¹⁸⁷⁹. Ar[cy]b[isku]p **Felici** zapowiada, że Ojciec św. przyjdzie osobiście do auli na *Angelus D[o]m[in]i*. Ogłasza wyniki dyskusji nad C[a]p[ut] *I. De Liturg[ia]*: 2118. *Placet* 1922, *non placet* 11, *placet iuxta modum* 180, *nulla* – 5.

C[a]p[ut] *I cum proemio de Lit[urgia]* jest aprobowany. Przyjęto oklaskami. Ar[cy]b[isku]p **Felici** jest zdania, że „po głosowaniu oklaski już są *superflua*”¹⁸⁸⁰.

11.45. Przyszedł Ojciec św., wspólnie odmówił z nami *Angelus D[o]m[in]i* i wygłosił krótkie, piękne przemówienie o osiągnięciach Soboru Wat[ykańskiego] II. Był witany niezwykle serdecznie. Chociaż chodzi dość żywo, bez pomocy wszedł na stopnie, to jednak znać chorobę na twarzy, która b[ardzo] przybladła.

15.30. Odwiedziłem ks. **Motylewskiego**, kapłana arch[idiecezji] warszawskiej, który od wielu lat pracuje na Uniw[ersytecie] Lat[erańskim], gdzie był dziekanem i wykładał filozofię. Zasłużył sobie na wielką cześć. Ar[cy]b[isku]p **Ronca**¹⁸⁸¹, wielki przyjaciel chorego przyszedł też i wypowiedział słowa wielkiego uznania dla zasług ks. M[otylewskiego]. Po operacji przed dwoma laty, dziś stan schorzenia jest beznadziejny. Ks[iądz] M[otylewski] ma pięć przerzutów raka. Jest budujący, nie skarży się, wszystko ofiaruje za Kościół. Dziękował mi za obronę brewiarza na Sob[orze].

18.00. O[jciec] **Warszawski** TJ, wnosi zastrzeżenia przeciwko pracy o. **Reczka**, który jakoby „przepisuje Theinera”¹⁸⁸². Prosiłem, by to uzgodnił z władzami zak[onnymi].

18.30. Arc[y]b[isku]p **Hermaniuk**, obrządku bizant[yjskiego] w Kanadzie. Omawiamy sytuację [a] grekokatolików w Polsce, od strony rządu i od strony Kościoła. Poruszam sprawę m[e]t[r]o[p]olity **Szeptyckiego**, wyjaśniając, dlaczego obecnie tej sprawy prowadzić nie można.

^a *W rękopisie skreślenie: Kościoła.*

¹⁸⁷⁹ Józef Karol Lefèbvre (1892–1973), Francuz, arcybiskup Bourges (Francja) 1943–1969, święcenia kapłańskie 1921, biskupie 1938, biskup Troyes 1938–1943, kardynał od 1960.

¹⁸⁸⁰ *Lac.* zbędne.

¹⁸⁸¹ Roberto Ronca (1901–1977), Włoch, arcybiskup tytularny Naupactus 1948–1977, prałat prałatury Matki Bożej Różańcowej w Pompei 1948–1955, święcenia kapłańskie 1928, biskupie 1948.

¹⁸⁸² Augustyn Theiner (1804–1874), Niemiec, po konwersji na katolicyzm przyjął święcenia kapłańskie w 1830 w Rzymie, od 1856 prefekt Archiwum Watykańskiego. Usunięty z urzędu po opublikowaniu w 1869 tajnych szczegółów dotyczących prac przygotowawczych Soboru Watykańskiego I. Wśród wydanych przez niego archiwaliów były także odnoszące się do Polski: *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia* (I–IV, Roma 1860–1864), do których uwzględnienia przez o. Reczka odnosiły się prawdopodobnie zastrzeżenia o. Warszawskiego.

19.15. Mons[ignore] **Masala**¹⁸⁸³ ze Św[iętego] Oficjum – ustalamy spotkanie z kard. Ottavianim w sprawie kieleckiej.

8 grudnia 1962, sobota

Roma

Nie mam rano Mszy św. Pracuję od godz. 6.00 rano nad korespondencją, by ją wykończyć przed wyjazdem.

9.00. O[jciec] **Jerzy Tomziński**, przedstawia mi wszystkie sprawy i zamówienia Instytutu Prym[asowskiego]. Wszystko już nabyte, w trzech walizkach, magnetofony, taśmy, papiery, mnóstwo kancelaryjnych drobiazgów, do sprawnego funkcjonowania Sekr[etariatu]. Wyrównałem rachunek.

10.00. W Bazylice św. Piotra. Uroczystą sumę celebruje kard. **Marella**. Po Mszy św. przychodzi Ojciec św. i wygłasza przemówienie o zakończeniu I Sesji Soborowej. Mówić mu jest bardzo trudno, jest w widoczny sposób zmęczony. Ale przewycięża wszelką słabość, aby być razem z biskupami.

Po nabożeństwie podchodzę do loży obserwatorów i rozmawiam z przedstawicielami Cerkwi Prawosławnej, **o. Borowojem** i **o. Kowaliowem**. Są bardzo wzruszeni i uradowani Soborem. Oblegli nas fotografowie. Myślę, że to jest bardziej ekumeniczne niż kwaśne wino w ambasadzie, dokąd tak nas zapraszano, niezależnie od „głosów wołających” z Polski o nieustających udrękach.

12.30. Ks[iądz] Piotr **Naruszewicz**, rozmawiamy o sprawach beatyfikacji polskich Sług Bożych. Nastąpi podział tych prac; ks. N[aruszewicz] zatrzyma postulację 7 spraw, a ogólne kierownictwo sekretariatu beat[yfikacyjnego] Polaków obejmie ks. prał. **Rubin**. Ks[iądz] N[aruszewicz] przyjmuje to bez zastrzeżeń.

15.30. **Maria Winowska**.

18.00. Msza św. w [bazylice] Santa Maria in Trastevere; wygłaszam przemówienie do wiernych po włosku i po polsku. Dużo ludzi przystąpiło do Stołu Pańskiego. Byli obecni również polscy biskupi.

9 grudnia 1962, niedziela

Roma

7.00. Msza św. w IEP.

8.00. Wyjazd do [Bazyliki] św. Piotra na kanonizację św[iętych] Piotra **Eymard**, Antoniego **Pucci** i Franciszka [z] **Camporosso**. Kondatariuszem¹⁸⁸⁴ jest ks. prał. **Borowiec**, który się dał na to namówić z trudem. Było małe zamieszanie, na skutek zmian spowodowanych stanem zdrowia Ojca św. Zebraliśmy się w II Auli Borgiana, skąd wyruszyliśmy

¹⁸⁸³ Sebastiano Masala (1915–1994), Włoch, w 1962 notariusz Świętego Oficjum, 1965–1968 promotor sprawiedliwości tamże.

¹⁸⁸⁴ Termin niejasny.

do Bazyliki św. P[iotra]. Kardynałów szło około 40, inni oczekiwali w Bazylice. Ojciec św. przybył po litanii do W[szystkich]^a Świętych i dokonał aktu ogłoszenia kan[onizacji]; po czym wygłosił dłuższe przemówienie. Gdy Ojciec św. był niesiony na *sedia gest[atoria]*¹⁸⁸⁵, podszedł do mnie Mons. **Capovilla** i polecił Ojca św. Matce Bożej Częst[ochowskiej]. Przyrzekłem modlitwę na J[asnej] G[órze]. Po przemówieniu Ojciec św. opuścił bazylikę. Wydał mi się w dużo lepszej formie. Sumę celebrował kard. **Tisserant**. Wróciliśmy do Apart[amento] Borgie, skąd przez Cortile Belvedere¹⁸⁸⁶ – do domu. Na Cortile di S. Damaso¹⁸⁸⁷ – spotkaliśmy Mons. **Carollego^b di Vignialego**; pytałem o zdrowie Ojca św. Jest pełen obaw, dziś papież był nieco podniecony uroczystościami i przewyciężył się. Prosił o modlitwę. Jest zmartwiony.

Pisma włoskie podały dziś moją fotografię z **o. Borowojem**; wielka sensacja i pole do domysłów dla prasy.

16.00. O[jciec] **Ciesielski**¹⁸⁸⁸, proszę, by sprawę nominacji o. **Kieltyki** omówił z o. generałem¹⁸⁸⁹.

17.00. Sesja **Ep[isko]patu Polski**. Mówię o prośbach Mons. **Capovilli**, by modlić się w intencji Ojca św. na J[asnej] G[órze]. Po odczytaniu protokołu omówiłem swoją rozmowę z wicemarszałkiem **Kliszką**. O czym mówić w P[olsce], po powrocie z Soboru. Prośba o materiały dla p. **Winowskiej** o dzieciach czuwających w Polsce. Zmieniony termin Konf[erencji] Ep[isko]patu w Polsce na 8–10 stycznia 1963 r. Doręczam moją książkę, I i II tom. Podpisujemy obraz dla klasztoru Bern. w St. Gothard¹⁸⁹⁰ i adres dla Ligi Kat[olickiej].

18.00. Uroczystość ku uczczeniu 50-lecia istnienia Istituto Eccl[esiastico] Polacco. Ma charakter wewnętrzny. Są biskupi polscy, bp **Woźnicki** z USA, księża polscy z Rzymu, abp **Gawlina**, siostry zak[onne]. Przeszło 150 osób. Ks[ia]dz Mączyński czyni sprawozdanie. Ja wygłaszam słowo Boże. W kaplicy *Te Deum* i w salach na dole przyjęcie „chodzone”. Są panowie z prasy: J[erzy] **Zawieyski**, J[erzy] **Turowicz**, p[an] **Krasicki** i i[nni].

^a *W rękopisie*: WW.

^b *W rękopisie*: Cornelio.

¹⁸⁸⁵ *Wl.* dosł. tron noszony. Lektyka używana do niesienia papieża powyżej głów ludzi podczas uroczystych ceremonii papieskich, podkreślająca godność i władzę Namiestnika Chrystusa, umożliwiającą zobaczenie postaci papieża przez większą ilość ludzi, a także uniemożliwiająca przeprowadzenie bezpośredniego ataku na papieża.

¹⁸⁸⁶ *Wl.* Dziedziniec Belwederski w zabudowaniach Watykanu.

¹⁸⁸⁷ *Wl.* Dziedziniec św. Damazego – jak wyżej.

¹⁸⁸⁸ Augustyn Jan Ciesielski OCist (1909–1968), pierwszy opat w Mogile 1953–1968 i opat-prezes polskiej prowincji cystersów 1954–1966, studia ukończył w Lublanie, profesja zakonna 1928, święcenia Lublana 1933. Mistrz nowicjatu w Mogile, założyciel studium filozoficzno-teologicznego dla polskiej prowincji cystersów, jego rektor i wykładowca 1951–1960, definitor generalny. Odzyskał klasztor w Wąchocku w 1951. Uczestnik Soboru Watykańskiego II.

¹⁸⁸⁹ Sighard Karl Kleiner OCist (1904–1995), Austriak, opat generalny 1953–1985, śluby zakonne 1929, święcenia 1928.

¹⁸⁹⁰ Nie udało się ustalić danych.

10 grudnia 1962, poniedziałek**Roma**

7.00. Msza św. w kaplicy domowej naszych siostr domowych, służebniczek, i przemówienie od ołtarza. Niektóre siostry, jak s. **Felicyta**¹⁸⁹¹, pracują tutaj już 30 lat.

Przyjmuję kolejno księży studentów: **Frankowskiego** i **Gogolewskiego** z W[arsza]-wy, ks. **Glempa** z Gniezna. Otrzymują pomoc, po 500 dolarów, na książki.

P[an] **Jelowski**¹⁸⁹² z Paryża, opiekun Domu Opieki dla Repatriantów z ZSSR. Żale na Misję Polską w Paryżu.

B[isku]p **Bernacki** – przed wyjazdem do Ziemi św. otrzymuje pomoc tysiąc dolarów oraz dla Domu Polskiego w Jeruzalem – tysiąc dolarów i listy do ks. **Pietruszki**, o. **Borkowskiego**¹⁸⁹³ i s. Konstantyny **Kaczmarek**¹⁸⁹⁴.

Ks[iądz] **Schioppa** – od abp. Baraniaka.

11.30. Ks[iądz] **Reczek TJ**, przyjmujemy wspólny protokół, dotyczący prac dotychczasowych nad mikrofilmowaniem „Polonica Vaticana”.

P[adre] Basilio H[erman] **Heiser**¹⁸⁹⁵, min[ister] gen[eralny] Fratres Min[iores] Conv[entuales] z o. **Ricciardim**, w sprawie procesu o. Kolbego.

13.30. W czasie obiadu – **Jerzy Turowicz** kończy swoje 50-lecie. Krótkie życzenia, na które odpowiada.

Ks[iądz] **Milik J**[ózef], ponawia słowa swego zadowolenia z powrotu do Rzymu.

Ks[iądz] **Gałęzewski** z Paryża.

16.00. Przemówienie wigilijne dla Radio Vat[icana] nagrałem na taśmę z o. **Mirewiczem** i o. **Chechelskim**.

18.00. U abp. **Dell’Acquy**, w Sekretariacie Stanu. Wizyta ma charakter pożegnalny. Dziękuję za życzliwość i tyle pomocy. Wszystkie prośby o odznaczenia są uwzględnione. Brak jeszcze dokumentów dla prot[onotariusza] ap[ostolskiego] – mówimy o sytuacji soborowej. Rezultat ostatecznie dobry. Wspólny niepokój o zdrowie Ojca św. Arcybiskup przewiduje powolne odchodzenie papieża. Zabroniono Mu wszelkich wysiłków. Zaszko-
dziła wyprawa do Koll.¹⁸⁹⁶ Prop[aganda] Fid[ei] – 25 listopada. Ale to była tylko *felix culpa*¹⁸⁹⁷, która ujawniła ukryte zło. Mówimy o wizycie b[isku]pów polskich z Z[iem]

¹⁸⁹¹ Felicyta Franciszka Filipiak (1899–1991), w zgromadzeniu służebniczek wielkopolskich od 1922, Rzym – Instytut na via Cavallini 1932–1960, Rzym – Kolegium Polskie na Piazza Remuria 1960–1968, ponownie w Instytucie 1968–1983, od 1983 w Pleszewie.

¹⁸⁹² Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁸⁹³ Aureliusz Ludwik Borkowski OFM (1887–1970), w zakonie od 1902, święcenia 1912, sekretarz do spraw polskich w Komisarzacie Ziemi Świętej w Waszyngtonie 1913–1922, prosekretarz w sekretariacie Kustodii Ziemi Świętej w Jerozolimie 1922–1957, przewodnik polskich pielgrzymów w Ziemi Świętej.

¹⁸⁹⁴ Konstantyna Maria Kaczmarek CSSE (1916–1989), w zgromadzeniu od 1933, przełożona w Nowym Domu Polskim w Jerozolimie 1958–1980.

¹⁸⁹⁵ Bazyl Herman Heiser OFMConv (1909–2009), minister generalny zakonu franciszkanów konwentualnych 1960–1972, profesja zakonna 1926, święcenia 1932.

¹⁸⁹⁶ Prawdopodobnie *lac. Congregazione* – Kongregacja Rozkrzewiania Wiary.

¹⁸⁹⁷ *Lac. szczęśliwa wina.*

Z[achodnich]. Wywarła b[ardzo] d[obre] wrażenie, byli taktowni. Prosi, by wszystkie sprawy z zaufaniem mu przedstawiać. Uznał za dobre moje spotkanie z del[egacją] obserwatorów Cerkwi Praw[osławnej]. Powie o tym Ojcu św. Rozmowa trwa godzinę. Chodzimy z ks. M[ączyńskim] po placu św. Piotra.

11 grudnia 1962, wtorek

Roma

7.30. Msza św. w IEP. Po Mszy św. rozmowa z rodziną zaprzyjaźnioną z ks. **Borowcem**. Siostry zakonne felicjanki, zmartwychwstanki, klawerianki.

9.00. B[isku]p **Wojtyła**, reszta spraw dotyczących procesu beatyf[ikacyjnego] Królowej Jadwigi. Na kosztą dostaje 2 tysiące dol[arów].

Ks[iądz] prał. **Rubin** – wprowadzam go w stan spraw beatyf[ikacyjnych]. Na kosztą kancelaryjne dostaje tysiąc dol[arów].

Ks[iądz] inf.^a **Banaszak**, wykańczamy sprawy Sem[inarium] Polskiego w Par[yżu]; wyd[anie] książek moich w Pallott[inum] w P[aryżu]. Opinia, że ks. **Andrykowski** musi wyjechać ze Szwajcarii.

Ks[iądz] Fr[anciszek] Mączyński – obliczamy całokształt wydatków, związanych z pobytem b[isku]pów polskich w Rzymie. Wszyscy byli dobrze zaopatrzeni w pieniądze i środki utrzymania. B[isku]p Z[ygmunt] Ch[oromański] był zdania, że mieli nawet zbyt wiele pomocy.

11.00. U kard. Sekr[etarza] Stanu **Cicognanigo**, z pożegnaniem. Bardzo grzeczny i pełen gotowości do niesienia pomocy. Mówimy o pogłoskach prasy kom[unistycznej] („Unità”, dziś¹⁸⁹⁸), n[a] t[emat] konkordatu [b] Polski ze St[olicą] św. Jednocześnie dziś prasa informuje o wczorajszym referacie p[ana] **Kliszki**; był pytany, jak porównać jego wypowiedzi z tym, co pisze **Lenert** w swej książce *L'Eglise Cath[olique] en Pologne*. Pan K[liszko] był bardzo zły i powiedział, że za tym stoi Episkopat polski. Głośno krzyczał. To w kilka dni po mojej rozmowie z nim w amb[asadzie].

12.30. U kard. **Confalonieriego**, w Congr[egazione] Consistor[iale]¹⁸⁹⁹. Kilka drobnych spraw.

13.00. D[okto]r **Winowska**, podpisujemy książki moje dla wielu przyjaciół amerykań[skich] i b[isku]pów polskich w USA.

17.00. U kard. **Ottavianiego** – rozmowa n[a] t[emat] Kielc; Kongr[egacja] ciągle stoi na stanowisku, że bp K[aczmarek] powinien się stawić w Rz[ymie], by mógł się usprawiedliwić z czynionych mu zarzutów. Wtedy prawdopodobnie pozostałby w Rz[ymie] na

^a W rękopisie: prał.

^b W rękopisie skreślenie: z Polską.

¹⁸⁹⁸ f.m., *I rapporti fra Stato e Chiesa In Polonia*. Podtytuł *Oratore il compagno Kliszko, vicepresidente del Parlamento polacco – Verso un concordato*, „L'Unità”, 11 XII 1962.

¹⁸⁹⁹ Wl. Kongregacja Konsystorialna. Od 1967 – Kongregacja do spraw Biskupów.

stałe. Zostawiam swój memoriał. Sprawa tzw. konkordatu z Polską, o czym pisze prasa kom[unistyczna] („Unità”); sprawa PAX i p[ana] **Piaseckiego**. Sprawa Kół Księży Caritas.

19.30. Na wieczerzy **Mons. Caretta**¹⁹⁰⁰.

20.00. Wysłuchujemy sprawozdania z referatu p. **Kliszki** do komunistów włoskich o Kościele w P[olsce]. Spotkał się z ostrą dyskusją. Stwierdził, że winni są biskupi. Według planów, wczoraj miał być raut na cześć b[isku]pów w amb[asadzie]. [a] Ładnie byśmy dziś wyglądali, gdybyśmy raut przyjęli.

12 grudnia 1962, środa

Roma – W[arsza]wa

8.00. W kaplicy Matki Bożej Częstochowskiej *in Vaticano* odprowadzam Mszę św. i wygłaszam przemówienie. Obecnych przeszło sto osób, głównie Polaków. Z biskupów polskich obecni: abp **Baraniak**, bp **Ablewicz**, bp **Bernacki**, bp **Strąkowski**. Wszystkim składam życzenia na Boże Narodzenie. Do Mszy św. asystują inf. **Filipiak** i prał. Mączyński.

Po Mszy św. odwiedzam małe¹⁹⁰¹ seminarium chłopców, którzy należą do zgrom[adzenia] augustianów, obsługujących zakrystię [w Bazylice św. Piotra]. Błogosławię im i rozdaję obrazki.

10.00. Wracamy do domu na śniadanie.

10.30. U **matki Fides**, nazaretanki. Załatwiam bieżące rachunki z matką, błogosławię siostry i żegnamy się.

Przygotowania do wyjazdu.

15.30. U ks. **Motylewskiego**, z ks. Mączyńskim i **Filipiakiem**. Powoli kończy się.

16.00. U p[ani] **Kazimiery Dąbrowskiej**, miniaturzystki. Opowiada o swoich pracach.

17.00. Odjazd naszych waliz na dworzec. Dzielnie prowadzi wszystko ks. **Borowiec**, pomagają księża z Instytutu.

Kończę różne sprawy wydawnicze z dr **Winowską**. Podpisuję książki dla tych, którzy przyczynili się do ich wydania. Brak światła, które właśnie popsuło się, przeszkadza w pracy. Autoryzuję tekst dzisiejszego przemówienia w Bazylice u Matki B[ożej] Częst[ochowskiej] i oddaję p. W[inowskiej].

19.00. **Wieczerza**. Wygłaszam przemówienie pożegnalne i podziękowanie ks. rektrowi **Mączyńskiemu** za tak gościnne i troskliwe przyjęcie.

20.30. Wyjazd na Dworzec Termini. Obecny jest abp **Dell’Acqua**, który w imieniu^b Ojca św. przynosi pożegnanie i najlepsze uczucia radości, że biskupi polscy mogli być na Soborze. Jest **Mons. Poggi**, który b[ardzo] serdecznie żegna się z biskupami polskimi.

^a W rękopisie fragment zapisany na marginesie.

^b W rękopisie: imieniem.

¹⁹⁰⁰ Antonio Caretta – ksiądz, urzędnik (*officiale*) Kongregacji Konsystorialnej; *sopranumerarius* wśród *camerieri segreti* z Kolegium Mistrzów ceremonii papieskich, 1967–1972 zastępca prefekta Domu Papieskiego.

¹⁹⁰¹ W znaczeniu: niższe.

Jest p. **Wielgosz**, który w imieniu^a ambasadora **Willmanna** przekazuje słowa pożegnania. Ambasador W[illmann] sam się nie pokazał, może na skutek żenującego referatu p. **Kliszki** o Kościele w P[olsce]. Natomiast jest ambasador włoski przy Stolicy św. **Migone** i wielu przedstawicieli władz. Wszyscy są grzeczni i życzą powrotu na Sobór. **Ks[iędzu] Mirewiczowi** dają tekst podziękowania dla władz włoskich do R[adio] V[aticana] i drugi dla Radio Italia.

21.25. Odjazd. Wreszcie sami.

13 grudnia 1962, czwartek

Udine – Wiedeń

Śpimy długo, pada śnieg; na wysokości Tarvisio duże zaspy. Jadą: abp **Baraniak**, bp **Klepacz**, bp **Choromański**, bp **Kowalski**, bp **Pawłowski**, bp **Jop**, bp **Wilczyński**, bp **Goliński**, bp **Barda**, ks. **Borowiec**, ks. **Goździewicz** i ja. Mamy cały wagon do własnej dyspozycji, w nim mnóstwo waliz z książkami. Jesteśmy w T[arvisio] z opóźnieniem, śnieg przeszkadza w drodze. Straże włoskie żegnają nas b[ardzo] uprzejmie. W sąsiednim wagonie jadą b[iskup]i **Krawczyk**¹⁹⁰² i **Fondaliński**. W Wiedniu przysiadł się bp **Wojtyła**.

Przyjeżdżamy do W[iednia] z opóźnieniem dwugodzinnym. Przyczyną zaspy śnieżne w Alpach.

Na dworcu w Wiedniu oczekują Polacy z miasta z o. **Siwkiem** na czele. Przybył kard. König i nuncjusz apostolski. Wita nas młodzież w strojach krakowskich, z kwiatami i darami.

Zarzucono nas świątecznymi podarunkami. Wszyscy przejeżdżamy do kościoła Braci Miłosiernych¹⁹⁰³, gdzie odprowadzam Mszę św. i wygłaszam okolicznościowe przemówienie. Obecni są na Mszy kardynał i nuncjusz. W refektarzu wieczera, w czasie której przemawia o. **Siwek**, superior domu i ja.

Wyjeżdżamy na dworzec autami. Do odejścia pociągu 8 min[ut]. Ciągłe jeszcze jest spora grupa Polaków, którzy nam przynoszą mnóstwo drobnych podarków i jakieś pudła świąteczne. Żegnamy się w wagonie z kardynałem. Omówiłem z nim program przyjazdu do Polski w dniach 13–26 sierpnia. Weźmie udział w koronacji Matki Bożej w Ludźmierzu i 26 sierpnia w Cz[ęstochowie].

Kilku biskupów, którzy nie byli w mieście, byli przyjęci przez naszych rodaków wieczorą na dworcu. Władze państwowe – pełne szacunku. Zjawił się nawet przedstawiciel ambasady polskiej w W[iedniu]. Już zwracano się z amb[asady] p[olskiej] z zapytaniem do kardynała [Königa], czy nie wybrałby się do Polski. Chcą naprawić błąd wakacyjny.

^a W rękopisie: imieniem.

¹⁹⁰² Biskupa o takim nazwisku nie było. Być może chodziło o bp. Walentego Wójcika (1914–1990), biskup pomocniczy w Sandomierzu 1960–1990, święcenia kapłańskie 1939, biskupie 1961. Profesor prawa kanonicznego na KUL. Uczestnik I sesji Soboru Watykańskiego II. Zob. przypis 1731.

¹⁹⁰³ Prawdopodobnie chodzi o bonifratrów.

14 grudnia 1962, piątek**Petrowice – Warszawa**

Odprawa celna odbywa się w P[etrowicach] z niezwykłą uprzejmością ze strony wszystkich władz celnych, dewizowych, transportowych. Do mnie nikt nie zaglądał, spałem spokojnie. Natomiast czuwał ks. prał. **Borowiec**. Zadeklarowałem 10 tysięcy dolarów, które otrzymałem z daru Polki, pani **Stefanii Plaskowieckiej in Nodari**¹⁹⁰⁴.

W Zebrzydowicach na dworcu grupka Polaków przybyłych z Cieszyna na powitanie.

Podobnie w Katowicach, gdzie bp **Bieniek** przyszedł z kawą na dworzec i tłumem Ślązaków. Obdarzono nas mnóstwem kwiatów i bombonierek. Jedna stara Ślązaczka pogłaskała mnie po twarzy: „Nasz Prymas wrócił, niech nie wyjeżdża, niech zostanie z nami”.

W **Częstochowie** również wielki tłum, z bp. **Czajką**, z kwiatami, paulini, instytut i i[nni]. Wsiadają do wagonu członkinie Instytutu, M[aria] **Okońska** i M[aria] **Wantowska**. Dalsza podróż spokojna.

Przyjeżdżamy do W[arsza]wy na godz. 11.30. Na dworcu tłum straszliwy, wydostać się nie można. Można istotnie wyjść z pognicionymi żebrami. Do auta dojść trudno. Obecny ambasador włoski¹⁹⁰⁵ jest przerażony. Ale go obroniliśmy.

Na **Miodowej** dziedziniec, sień i schody pełne ludzi. Mnóstwo dzieci z Rodziny Rodzin; chór sióstr śpiewa powitalną pieśń. Wiele radości i krzyku. Mój Ojciec w doskonałej formie.

Odprawiam Mszę św. o godz. 13.30. Pełna kaplica ludzi. Instytut śpiewa.

Na obiedzie abp **Baraniak**, bp **Czerniak**, ks. **Zaręba Jan**, ks. **Mizgalski**, kilku księży poznańskich.

17.00. Rozmowa z bp. **Czerniakiem** i ks. **Zarębą**. Do Gniezna teraz nie pojadę, dopiero w ustalonym czasie, przez Bydgoszcz.

15 grudnia 1962, sobota**Warszawa**

7.30. Msza św. w domu. Bohdan **Skąpski**, matka **Edyta** z siostrami, które śpiewają.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Naprzód sprawy katedry, postęp prac jest widoczny. Sprawdziliśmy listę księży spoza diecezji, do jurysdykcji na rok 1963. Podpisanie nominacji, które miały miejsce w międzyczasie. Ustalono kalendarz prac. Omówiono sprawę „spędu wrocławskiego”, w którym brało udział około 20 warszawskich księży, m.i[n]. ks. **Owczarek**, ks. **Podbielski**, **Sydry** itp. Sesja trwała do godz. 14.00.

Po obiedzie przegląd najpilniejszych spraw bieżących, dyspozycje co do przywiezionych z Rzymu materiałów dla SPP, dla Instytutu Pr[ymasowskiego], dla WSZ i in[nych].

Odwiedza mnie brat **Tadeusz** i siostrzenica **Danka**.

¹⁹⁰⁴ Stefania Plaskowiecka-Nodari (1892–1973), działaczka polonijna w Brazylii, w Polsce wspierała m.in. zakład w Laskach.

¹⁹⁰⁵ Enrico Aillaud (1911–2004), ambasador Włoch w Polsce 1962–1968.

16 grudnia 1962, niedziela

Warszawa

Dzień upływa w domu. Msza św. o godz. 7.30. Asystuje o. **Anzelm Radwański** z Jasnej Góry. Po śniadaniu omawiamy sprawę delegacji do Ojca św. z koronami J[asno]g[órskimi]. Debatujemy nad aktem i sposobami dowiezienia. Przychodzi bp **Dąbrowski**, z którym prowadzimy dalszą rozmowę. Ustala się, że trzeba zacząć od ministerstwa. W delegacji byłiby bp Dąbrowski, o. **Anzelm** i o. **Paweł Kosiak**. B[isku]p **Dąbrowski** może wszcząć kroki wstępne, dla zbadania sytuacji.

18.00. W Bazylice Arch[katedralnej] św. Jana – jest powitanie przez Warszawę. Wejście do Bazyliki nie jest łatwe, nawet dla biskupa. Cała ulica Świętojańska^a, katedra, dziekania^b; kościół oo. jezuitów – są przepełnione. Obydwie świątynie są połączone głośnikami. Z bp. **Choromańskim** przyjechaliśmy razem z ul. Miodowej. Chór śpiewa *Ecce Sacerdos*¹⁹⁰⁶. W prezbiterium obydwie kapituły, wielu dziekanów, duch[owieństwo] zakonne i diecezjalne. Są przedstawiciele ambasady włoskiej, posłowie klubu „Znak”. B[isku]p **Modzelewski** wygłasza z ambony powitanie. B[isku]p **Majewski** odprawia Mszę św. Ja wygłaszam konferencję o Soborze; trwa 1 godz. i 13 minut^c. Po kazaniu jest *Te Deum*, odpust zupełny i Apel J[asno]g[órski]. Na zakończenie wszyscy śpiewają pieśń j[asno]g[órską] *Gwiazdo śliczna, wspaniała*. Nigdy takich tłumów i takiej ciasnoty nie widziałem w katedrze.

Na plebani katedralnej – u ks. A[ntoniego] Kitlińskiego – krótkie spotkanie z kapitułą.

17 grudnia 1962, poniedziałek

Warszawa

Rano, po Mszy św., narada kalendarzowa z ks. prał. **Padaczem**; ustalamy terminy audyencji i różnych opłatkowych uroczystości.

Ks[ia]dz kan[onik] J[an Stanisław] **Sztuka**¹⁹⁰⁷, w sprawie kazania soborowego w k[ościel]e [Najczystszego] Serca Maryi, przy pl. **Szembeka**. Ustalamy na 30 grudnia, w niedzielę.

Narada z siostrami nad „gwiazdką” dla domowników i pracowników SPP. Druga narada z Instytutem Ślubów J[asno]g[órskich] – nad gwiazdką dla Dzieci¹⁹⁰⁸. Narada z L[ilą] **Wantowską** nad spotkaniem z Rodziną Rodzin. Praca nad sprawami, przywiezionymi z Rzymu. Pracuję nad korespondencją całe popołudnie.

^a W rękopisie: św. Jańska.

^b W rękopisie: Dziekanka.

^c W rękopisie: trwa 1.13 – godzinę.

¹⁹⁰⁶ Łac. Oto kapłan... Responsorium z liturgii godzin, stosowane także poza tą liturgią, m.in. jako śpiew na powitanie biskupa wchodzącego do świątyni.

¹⁹⁰⁷ Jan Stanisław Sztuka (1892–1970), ksiądz, pierwszy proboszcz i budowniczy stołecznego kościoła Najczystszego Serca Maryi 1924–1970, święcenia 1919, dziekan dekanatu Warszawa Praga-Południe, kanonik prymasowskiej kapituły łowickiej 1959.

¹⁹⁰⁸ Chodzi o członkinie Instytutu.

18 grudnia 1962, wtorek

Warszawa

7.30. Na Mszy św. s. **Wacława**, z którą omawiam sprawę posadзки w k[ościel]le św. **Marcina**; radzę sprawę odłożyć przynajmniej na rok.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Naprzód w sali konferencyjnej KMW oglądamy projekty dla a[rchi]katedry: tron i *tronetto*¹⁹⁰⁹, stalle, sprzęt liturgiczny dla celebry pontyfikalnej (krzyże – prymasowski¹⁹¹⁰, kapitulny¹⁹¹¹, procesjonalny, kierce¹⁹¹², akolitki¹⁹¹³, *faldistorium*¹⁹¹⁴, misy i dzbany, dwa *turibula*^{a1915}, *bugium*¹⁹¹⁶, kielich, pulpit i mszał). Większość projektów, przedstawionych przez **prof. Jabłońskiego**, przyjęto. Radzę zaprojektować dwie kraty ażurowe jako nastawy podokapowe dla bocznych okien w prezbiterium. Ostatecznie zdecydowano projekt czterech witraży dla prezbiterium. Projektant wyjedzie do Paryża. Projekt organowego planu szafy odrzucono, gdyż nie odpowiada architekturze wnętrza. Projekt robi wrażenie po „trzęsieniu ziemi”, sypiących się segmentów. Fatalny, chociaż opracowany przez ludzi kompetentnych.

Przechodzimy do biblioteki na dalsze obrady w sprawach personalnych, które przedstawia ks. prał. **Piotrowski**. Jest ich wiele. Przybrała na ostrości sprawa Wołomina, bo ks. **Grabowski** nic nie pojął z tego, cośmy mu okazywali dotychczas, ale nadal wojuje z całym światem. Takich spraw jest b[ardzo] dużo. Sesja trwa do godz. 13.30.

Na obiedzie jest ks. **Wacław Milik**, który chce się dowiedzieć o ks. Józefie M[iliku], przebywającym w Rzymie. Smucimy się obydwa tym, że tak zdolny kapłan wpadł w tak wielkie nieszczęścia.

19.00. D[okto]r **Ozimowski**, który znajduje mój stan, po pracy w Rz[ymie], znośny, ale chce mi znowu zaaplikować mnóstwo pigułek i wypoczynek. Bronię się zdecydowanie. Żyłem przez dwa m[iesiące] na własną rękę, bez żadnych lekarstw, pracowałem zawzięcie i było dobrze.

^a *W rękopisie*: tyrubula.

¹⁹⁰⁹ Nie udało się znaleźć takiego słowa w różnego rodzaju słownikach. Wydaje się, że chodzi o siedziska dla najbliższej asysty celebry.

¹⁹¹⁰ Na mocy przywileju, krzyż procesyjny prymasa Polski ma trzy poprzeczne ramiona.

¹⁹¹¹ Nie udało się znaleźć definicji takiego krzyża.

¹⁹¹² Według przepisów przedpoborowych miękkie buty nakładane na zwyczajne obuwie, do sprawowania przez biskupa uroczystej liturgii.

¹⁹¹³ Lichtarze do świec niesionych w liturgii pontyfikalnej obok krzyża procesyjnego.

¹⁹¹⁴ *Lac*. składane krzesło bez oparcia z bocznymi poręczami, umieszczone po lewej stronie ołtarza; używał go biskup zamiast tronu podczas celebry pontyfikalnej w obecności wyższego dostojnika kościelnego, a także podczas liturgii Wielkiego Piątku, mszy żałobnej, przy udzielaniu sakramentu kapłaństwa i bierzmowania; zastępowało też tron biskupi w kościołach niekatedralnych; wyszło z użycia za papieża Jana XXIII (1958–1963).

¹⁹¹⁵ *Lac*. trybularze, czyli kadzielnice.

¹⁹¹⁶ *Lac*. świeca woskowa umieszczana na ręcznym lichtarzu, używana przy czynnościach liturgicznych sprawowanych przez biskupa lub inne uprawnione osoby – jako oznaka ich godności. Posoborowe instrukcje zniósły w 1968 używanie bugium w liturgii.

19 grudnia 1962, środa

Warszawa

Na Mszy św. s. **Odylla**, która nareszcie dostała paszport do Brazylii, by odwiedzić brata. I[rena] **Darembiak** z Instytutu Prym[asowskiego], którą wyprawiam do Wrocławia i do Kalisza, z zasiłkiem dla domów karmelitańskich.

9.00. Ks[iądz] prał. **Duczyński**, sprawy Sądu M[e]t[ro]p[olitalnego] Warsz[awskiego]; ustala się różne terminy.

O[jciec] Br[onisław] **Wilk**, informuje o niektórych sprawach zakonnych, zwłaszcza o sprawie wizytacji u dominikanów.

Ks[iądz] inf. **Mystkowski** – informuje o pracy ekumenicznej w W[arsza]wie; jest to sprawa zbyt delikatna, by mógł ją prowadzić człowiek tak mało krytyczny. Informuje [a] o ks. **Kryszewskim**, który wyjechał zagranicę, opuścił wikariat u św. Jakuba i samowolnie przedłużył swój pobyt.

Ks[iądz] Donat **Nowicki**, referuje najnowsze sprawy z dziedziny Cerkwi Prawosławnej. W[ydział] S[praw] Z[agranicznych] [Cerkwi Prawosławnej] nie jest zadowolony z moich bezpośrednich kontaktów z o. **Borowojem** i o. **Kotlarowem** w R[zymie]. Spodziewano się rosyjskich obserwatorów w W[arsza]wie, w drodze do Moskwy.

O[jciec] **Przybylski** omawia sytuację w Instytucie Tom[istycznym], w Konsulcie Wyższych Przełożonych Zak[onów] męskich, w pracy ekumenicznej, w Laskach (s. M[aria] Janina)¹⁹¹⁷ i w[iele] i[nnych]. Ze swej strony informuję go o sprawie wizytacji u dominikanów, o jej odbiciu w Congr[egatio] Relig[iosorum]. O[jciec] P[rzybylski] jest zdania, że nowy prowincjał¹⁹¹⁸ daje sobie świetnie radę i powoli wraca pokój.

Matka **Popiel**, przełożona gen[eralna] urszulanek [szarych], z dwiema towarzyszkami.

Po obiedzie praca nad sprawami bieżącymi w SPP.

20 grudnia 1962, czwartek

Warszawa

Po Mszy św. matka **Stefania Wyrzykowska**, przełożona gen[eralna] z Lasek. Wiele spraw bieżących, m.in. sprawa s. **Marii Janiny**, która była użyta przez Zarząd T[owarzystwa] [Opieki nad Ociemniałymi] do załatwiania spraw Matki Czackiej, a później prowadziła sprawy zlecone przez Tow[arzystwo] bez wiedzy przełożonej gen[eralnej]. Byłem przeciwny posługiwaniu się przez Zarząd Tow[arzystwa] siostrą Marią Janiną z uwagi na jej trzpiotowaty charakter; nic nie załatwiała w sposób zwyczajny. Dziś naraziła

^a Wyraz nieczytelny. Najbardziej prawdopodobny: mnie.

¹⁹¹⁷ Janina Marianna Borkowska FSK (1912–1992), w zgromadzeniu od 1934. 1949–1957 przełożona domu zakonnego i administratorka gospodarstwa w Żuławie. Podejmowała prace wychowawczo-pedagogiczne oraz katechetyczne w Szkole Specjalnej dla Niewidomych.

¹⁹¹⁸ Prymas Wyszyński po przeprowadzonej przez bp. Jaroszewicza wizytacji polskiej prowincji dominikanów 18 IX 1962 ustanowił nowego prowincjała. Był nim Jan Jarogniew Janczak OP (1922–1994), prowincjał 1962–1966, w zakonie od 1947, święcenia 1953.

zgrom[adzenie] na nowe trudności. Proszę matkę, by użyła siostry J[aniny] tylko do pracy wychowawczej wśród dzieci niewidomych.

S[iostra] **Wacława** – d[alszy] c[iąg] spraw budowy św. Marcina, na którą SPP wydał przeszło milion złotych. Proszę, by chwilowo prace zawiesić.

Ks[iądz] **Ugniewski** – sprawy Fundacji Piusa XI w Chotomowie. Otrzymuje pomoc na utrzymanie dzieci i Zakładu.

B[isku]p **Stroba** na obiedzie. Prowadził rekolekcje dla studentów ATK; wraca do G[orzowa]. Odczuł, że rekolekcje nie ogarnęły wszystkich słuchaczy, których po południu zawsze było mniej, niż przed poł[udniem].

18.00. D[okto]r **Giżycka**, zabiera książki lekarskie, przysłane przez ks. prał. Mączyńskiego.

Ks[iądz] dr Jan **Michalski** z Gniezna – przyjechał w sprawach katedry. Składa obszernie sprawozdanie z biegu prac. Przesklepienie podcienia północnej nawy ujawniło osłabienie bazy dla filaru z łuku tęczowego; dokonano wielkich prac zabezpieczających. Ks[iądz] M[ichalski] jest chory, gdyż na skutek nocnych podróży, często się zaziębia. Otrzymał urlop.

Praca nad tekstem przemówienia, wygłoszonego w Bazylice ubiegłej niedzieli.

21 grudnia 1962, piątek

Warszawa

Na Mszy św. Krzysz¹⁹¹⁹ i Kasia **Kadzińscy**, przed wyjazdem do Komańczy.

Praca nad autoryzacją tekstu przemówienia niedzielnego. Korespondencja świąteczna i i[nna].

Wieczorem o godz. 20.00 opłatek u prawników, w zakrystii kościoła św. Anny. Po przemówieniu mec. **Budki**, wygłosiłem konferencję o pracach Soboru Watyk[ańskiego] II. Trwała godzinę. Na zakończenie dzieliliśmy się opłatkiem.

22 grudnia 1962, sobota

Warszawa

7.30. Po Mszy św. Bohdan **Skąpski**.

10.00. Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]. Sprawy personalne. Trwa do godz. 13.30. Wszyscy uczestnicy otrzymują dary świąteczne.

18.00. Zgłasza się delegacja Sekcji Filozoficznej i Inżynierów KIK z życzeniami. Wy-słuchuję przemówienia. Wszyscy otrzymują kolekcję znaczków watykańskich z Soboru. Wygłaszam do nich przemówienie.

¹⁹¹⁹ Krzysztof Kadziński (ur. 1947), syn Hanny i Romana Kadzińskich, obecnie inżynier, absolwent Politechniki Warszawskiej, ożeniony z Aleksandrą Dobraczyńską, córką pisarza Jana Dobraczyńskiego. Ojciec ks. Łukasza Kadzińskiego.

23 grudnia 1962, niedziela**Warszawa**

7.30. Na Mszy św. dr E[milia] Paderewska-Chrościcka.

10.00. Na sali św. Jana Chrz[ciciela] przyjmuję życzenia siostr zakonnych z miasta i archid[iecezji] i wygłaszam do nich dłuższe przemówienie. Pracuję nad korespondencją świąteczną.

16.00. Wyjeżdżam na ul.^a Marsa, do Instytutu na uroczystości wigilijne. Przed opłatkami konferencja duchowna, po czym wieczerza i doręczenie^b darów świątecznych. Nocuję na Marsie. Wieczorem odmawiamy wspólnie *Matutinum*.

24 grudnia 1962, poniedziałek**Warszawa**

8.00. Msza św. na Marsie, po *Laudes* i *Primie*. Po Mszy św. krótka konferencja. Na śniadaniu ks. prał. **Padacz** i p[an] **Maciejak**. Wracamy do W[arsza]wy.

12.00. Duchowieństwo Stolicy z życzeniami. B[isku]p **Choromański** wygłasza dłuższe przemówienie, w którym charakteryzuje pracę biskupów p[olskich] na Soborze. Moje przemówienie też jest osnute wokół tematyki soborowej. Wszyscy otrzymują obrazki. Na obiedzie kapituła i księży **Kitliński**, **Jankowski**, **Zalewski**, **Olszewski** oraz domownicy. Wszyscy otrzymują w darze fotografie soborowe.

13.30. **Dzieci** z katechizacji ss. franciszek misjonarek i z parafii katedralnej, z życzeniami.

16.00. Z biskupem **Modzelewskim** odwiedzam dwudziestu księży^c emerytów. Obchodzimy wszystkie mieszkania. Każdy kapłan otrzymuje różaniec od Ojca św.

18.00. Wieczerza wig[ilijna] w Semin[arium] M[e]t[ro]p[olitalnym] i życzenia dla alumnów, dla profesorów, dla siostr i pracowników.

19.00. Wigilia w domu. Życzenia składał ks. prał. **Padacz**. Wszyscy pracownicy otrzymali dary świąteczne. Na wieczerzy zostali p. **Maciejak** i p. **Cabanek**. Była też siostra moja, **Julia** i brat **Tadeusz**.

25 grudnia 1962, wtorek**Warszawa**

Boże Narodzenie.

O godz. 7.00 odprawiam dwie Msze św. w kaplicy domowej.

10.30. Celebra pontyfikalna w Bazylice Katedralnej. Kazanie wygłosił ks. inf. **Mystkowski**. Po celebrze przemówiłem kilka słów z tronu.

Wstąpiliśmy do ks. kan. **Kitlińskiego** na herbatę.

^a W rękopisie: Al.

^b W rękopisie może być: doręczanie.

^c W rękopisie: xx.

Na obiedzie są p[an] **Maciejak**, siostra moja Stanisława **Jaroszowa** z mężem, siostra Janina **Jurkiewiczowa** z mężem i domownicy.

Po obiedzie przysła siostra moja **Anastazja Sulkowa** z dziećmi **Danką**, ks. Włodziem i **Zdzisiem** z żoną. Był też ks. **Stefan Kośnik**. Urządziliśmy coś w rodzaju konferencji o Soborze Wat[ykańskim] z ilustracjami prasowymi i fotografiami. Trwało to dwie godziny. Wszyscy zostali na wieczerzy. Byli obecni prof[esorostwo] **Kadzińscy**. Mieli trudności z córką, którą zainteresował się premier C[yrankiewicz]. Wiele razy ją zapraszał do siebie i zaczął się do niej zalecać podarunkami, proponował rzeczy w swoim stylu bawidamka. Na szczęście dziewczyna zorientowała się, że taka pozycja nie odpowiada jej aspiracjom i wręcz odmówiła. Nie przeszkadzało to, że pan C[yrankiewicz] telefonował wiele razy do mieszkania prywatnego pp. K[adzińskich], chcąc zaprosić do siebie p. Katarzynę. Sprawa o posmaku bardzo bolesnym. Zmieniają się władcy, ale styl ich postępowania jednaki, czy to będą sanatorzy, czy komuniści.

26 grudnia 1962, środa

Warszawa

8.00. Wyjazd na ul.^a Marsa, do siedziby Instytutu Prymasowskiego Ślubów Narodu. Naprzód odmówiliśmy *Matutinum*, następnie Msza św. z Komunią św. wszystkich członków, w liczbie 35. Po Mszy św. wspólne śniadanie. Po śniadaniu odmawialiśmy *Laudes*, *Primę* i *Tercję*. Po brewiarzu – długa rozmowa o Soborze Watyk[ańskim], ilustrowana fotografiami i ilustracjami z prasy. Trwało to do godz. 13.30. Przed obiadem odmówiliśmy *Sekstę* i *Nonę*.

Po obiedzie wypoczynek i spotkanie Trio; miła akademicka n[a] t[emat] Jana XXIII, na tle Jego przemówienia do biskupów polskich w dniu 8 października. Po spotkaniu – nieszpory i wieczerza.

20.00. Powrót do domu.

27 grudnia 1962, czwartek

Warszawa

7.30. Uroczystość 25-lecia ślubu Janiny i Tadeusza **Cyranów**. Na Mszy św. obecna cała rodzina bliższa i dalsza, z obojga stron. Po Mszy św. wygłosiłem do obecnych przemówienie okolicznościowe. Jubilaci z dziećmi pozostali na śniadaniu. Dziś młoda **Zosia Cyran** i **Marek** [Decowski] mają wieczorem ślub w Bazylice Serca P[ana] Jezusa¹⁹²⁰.

Na Mszy św. był Jerzy **Zawieyski**, który później prosił o zweryfikowanie jego wywiadu dla „Tyg[odnika] P[owszechnego]”, w sprawie audiencji u Ojca św. Wyrażam swoje ubolewanie z powodu gafy „Tyg[odnika] P[owszechnego]” – podanie do wiadomości, że

^a W rękopisie: Al.

¹⁹²⁰ Na ul. Kawęczyńskiej, obecnie archidiecezja warszawsko-praska.

o. Borowej pocałował w rękę prymasa P[olski] w Bazylice św. Piotra¹⁹²¹. Uważam taką wiadomość za błąd kłopotliwy i dla mnie i dla o. B[orowej]. Proszę, by przyszedł wieczorem.

12.30. W Seminarium Metropolitalnym wziąłem udział w dwóch zebraniach: 1) księży pracujących w duszpasterstwie młodzieżowym z całej Polski, pod przewodnictwem bp **Wojtyły** i ks. W[incentego] **Malinowskiego**. Wygłosiłem krótkie powitanie. 2) Drugie zebranie – *Perseverantiae sacerdotalis*¹⁹²² młodego duchowieństwa archidiecezji warszawskiej]. Wygłosiłem długą konferencję o Soborze Wat[ykańskim] II. Młodzi księża słuchali z dużym zainteresowaniem.

Po konferencji odwiedziłem ks. rektora **Miziołka** i ustaliłem kilka terminów pracy. Na obiad wróciłem do domu.

17.00. Spotkanie filozoficzne dr J[erzy] **Braun**, J[ózef] **Kwasiborski**, dr [Donat] **Nowicki**, A[ntoni] **Chaciński**, mec. **Janczewski**¹⁹²³ i St[anisław] **Bukowski**. Mówimy o zewnętrznych przejawach metamorfozy prof. **Schaffa**. Na ile te metamorfozy są filozoficzne, na ile taktyczno-polityczne? Bo łączą się z pogrózkami pod adresem Kościoła, chociaż są uwydatnieniem myśli, że pozostały tylko dwa humanizmy – komunistyczny i chrześcijański.

19.00. Na wieczery J[erzy] **Zawieyski**. Sprawdzam tekst wywiadu dla „Tyg[odnika] P[owszechnego]”. Porusza sprawę rozmowy z p[anem] **Gomułą**. Odp.: Sytuacja się pogorszyła po wystąpieniu p[ana] **Kliszki** w Rzymie, jest polemika w „Oss[ervatore] Rom[ano]”¹⁹²⁴. W takim momencie trudno mówić o spotkaniu. Pan J[erzy] **Zawieyski** mówi, że p[an] **Kliszko** wyraził ubolewanie z powodu swego wystąpienia.

28 grudnia 1962, piątek Warszawa

7.30. Na Mszy św. grupka dziewcząt z Instytutu – śpiewają kolędy. Jest p[ani] **Niewiarowicz**¹⁹²⁵, plenipotentka **pani Raue**¹⁹²⁶ z Nowej Wsi. Informuję ją o sytuacji pani R[au]e w Brazylii, pokazałem jej testament. Sprawę Nowej Wsi będziemy załatwiali na płaszczyźnie doraźnej pomocy, a nie zobowiązań testamentu, gdyż nie przyjąłem testamentu pani R[au]e]. Decyzja później. Zgłosi się pod koniec m[iesiąca] stycznia.

¹⁹²¹ Chodzi o fragment z relacji zatytułowanej: *Jerzy Turowicz telefonuje z Rzymu: Pierwsza sesja soboru zakończona. Rozmowy i interwencje biskupów polskich* („Tygodnik Powszechny” 1962, nr 50, s. 1): „Przedstawiciele prasy zagranicznej notują jako ewenement w swym rodzaju mile zaskakujący i bardzo znamieny: pożegnanie na zakończenie I sesji soborowej przedstawicieli Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej z Ks. Kard. Wyszyńskim. Na zakończenie rozmowy z Prymasem Polski prof. Borowej i archimandryta Kotlarow ucałowali jego pierścion biskupi. Scena to naprawdę historyczna, i nic dziwnego, że wywołała wielkie wrażenie wśród zagranicznych dziennikarzy”.

¹⁹²² *Lac*. gorliwości kapłańskiej.

¹⁹²³ Stanisław Janczewski (1887–1970), prawnik, radca prawny w KMW, współtwórca „Palestry” i redaktor naczelny 1957–1964.

¹⁹²⁴ F.A., *La non verita' del signor Kliszko*, „Osservatore Romano”, 16 XII 1962, s. 1, 2.

¹⁹²⁵ Nie udało się ustalić danych tej osoby.

¹⁹²⁶ Alina Raue (1904–1991), córka Emila Młynarskiego, polskiego dyrygenta, kompozytora i współzałożyciela Filharmonii Warszawskiej. Od 1961, po usunięciu przez władze nauczania religii w szkołach, udostępniła dla katechizacji swoją prywatną kaplicę znajdującą się w jej posiadłości w Nowej Wsi na terenie parafii Józefów pod Warszawą.

Matka **Jaworska**, gen[eralna] s[io]s[tr] urszulanek [Unii Rzymskiej] – w sprawach bież[ących] zgrom[adzenia]. Zabiera przesyłkę dr M[arii] W[antowskiej] dla brata we Wrocławiu.

Przedstawiciel parafii **Wierzbica**¹⁹²⁷, diec[ezja] sandomierska, z listem do Prokuratora Gen[eralnego]. List przyjąłem i przekazać przez posła Łubińskiego do P[rokuratora] G[eneralnego].

Ks[iaźdz] dziekan **Szemraj**, w sprawie zawieszanej jurysdykcji za udział w Prezydium „spędu wrocławskiego”. Jest pozbawiony jurysdykcji do słuchania spowiedzi i głoszenia słowa Bożego. Może odprawiać Mszę św. Przyczyna: udział w Prezydium Zjazdu nielegalnego, pod nieobecność arcybiskupa, co miało wpływ przymuszający na innych kapelanów wojskowych.

Ks[iaźdz] generał **Posadzy** – przed wyjazdem za granicę. Otrzymuje skierowanie do pani Stefanii Plaskowieckiej in Nodari, w Rio de Janeiro. Omawiam sprawę rektoratu Misji Polskiej w Paryżu i pracy księży chrystusowców w Rzymie.

Ks[iaźdz] Paweł **Heintsch** z filii w Tworkach przedstawia swoją sytuację bez wyjścia, zagrożony wysiedleniem z domu kurialnego, przeznaczonego na parafię w Tworkach. Proszę, by cierpliwie trwał, aż do wyrzucenia.

Ks[iaźdz] **Małachowski**¹⁹²⁸, filipin z Radomia.

13.30. B[isku]p **Wojtyła**, w sprawie koronacji figurki Matki Bożej w **Ludźmierzu**. Będzie brał udział kard. König. Sprawa dyplomów w Sem[inarium] Krak[owskim], na mocy uprawnień udzielonych przez Kongr[egację] Studiów.

18.00. T[owarzystwo] P[rzyjaciół] KUL – inkasenci z opłatkiem. Wygłaszam przemówienie, dzielę się opłatkiem, rozdają obrazki M[atki] Bożej Częst[ochowskiej] i różańce.

29 grudnia 1962, sobota

Warszawa

7.30. Po Mszy św. – rozmowa z **Haliną Dernałowicz**, o współpracy Instytutów świeckich, o współpracy z T[eresą] **Strzembosz**, w sprawie opieki nad matką samotną, opieki nad liczną rodziną, nad prostytutkami. H[alina] D[oria]-D[ernałowicz] przedstawi mi swoją grupę.

¹⁹²⁷ W następstwie konfliktu, jaki w 1962 powstał w parafii Wierzbica (diecezja sandomierska) na tle przeniesienia miejscowego wikariusza ks. Zdzisława Kosa na inną parafię, część parafian pod wodzą niesubordynowanego księdza, z nieukrywanym poparciem władz wyznaniowych i służby bezpieczeństwa, stworzyła tzw. Kościół niezależny i zawładnęła świątynią parafialną. Taka sytuacja, połączona z represjami władz wobec księży delegowanych tam przez biskupa sandomierskiego i wobec wiernych ich wspierających, trwała do Wielkiego Piątku 1968. Wtedy to prawowierni parafianie, wsparci wcześniej wizytą w Wierzbicy kard. Wyszyńskiego, odzyskali świątynię. Ks. Kos z czasem odszedł z kapłaństwa i został prokuratorem.

¹⁹²⁸ Krzysztof Małachowski (ur. 1930), ksiądz, święcenia w 1958 w Tarnowie, jako kapłan zgromadzenia oratoriaków (filipinów). W 1970 wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Od 1988 w amerykańskim Zgromadzeniu Oblatów Mądrości. Inkardynowany do diecezji Ponce w Porto Rico. Inicjator trwałych adoracji Najśw. Sakramentu w parafiach. Po powrocie do Polski prowadzi Fundację „Dzieci–Dzieciom” w Nadliwiu k. Wyszkowa.

Rozmowa z T[eresą] **Strzembosz** – o opiece nad matką samotną i prostytutkami.

10.00. **Sesja K[urii] M[etropolitalnej] W[arszawskiej]**. Referuje bp **Modzelewski** program szeregu uroczystości o charakterze ogólnodiecezjalnym. Ustalamy konferencje rejonowe dla duch[owieństwa] z udziałem ks[ięży] biskupów. Sprawozdanie z roku prac ekumenicznych w archidiecezji, pod kierunkiem ks[iędza] rektora **Miziołka** i o. **Przybylskiego** oraz ks. inf. **Mystkowskiego**. Sprawy administracji ogólnej przedstawia ks. prał. **Piotrowski**. W sprawie ks. **Boczka**¹⁹²⁹ postanowiono wezwać go do zapłacenia ubezpieczalni; jeżeli tego nie uczyni, będzie zwolniony. Gdyby zapłacił, pozostanie w Grochowie^a.

16.00. Zarząd KIK z p[anem] Auleytnerem na czele, 8 osób – życzenia i dłuższa rozmowa.

18.00. Opłatek **katechetycznych** pracowników arch[idiecezji] warsz[awskiej] w sali św. Jana, z ks. prał. **Piotrowskim**; przeszło 200 osób. Po wysłuchaniu życzeń, wygłaszam przemówienie. Wszyscy dostają kartonowy obrazek Matki Bożej Częst[ochowskiej].

30 grudnia 1962, niedziela

Warszawa

7.30. Na Mszy św. grupa lekarzy warszawskich. Po Mszy św. wygłaszam krótkie przemówienie. Są na śniadaniu. Po posiłku – rozmowa dwugodzinna o Soborze Wat[ykańskim] II. Pytań bez końca, odpowiedzi ilustrowane zdjęciami fotograficznymi, które wywołują entuzjazm.

13.00. W k[ości]le Najczystszego Serca Maryi na pl. Szembeka biorę udział we Mszy św., po czym wygłaszam przemówienie o Soborze i udzielam błog[osławieństwa] ap[ostołskiego] z odpustem zupełnym. Zostaję na obiedzie.

16.15. Grupka b[yłych] pracowniczek ZHP, chorągwi żeńskich, przedstawicielki z całej Polski. Rozmawiamy o Soborze przez dwie godziny.

31 grudnia 1962, poniedziałek

Warszawa – Bydgoszcz

7.30. Msza św. w domu. Jest B[ohdan] **Skapski** i pracowniczki Instytutu Prym[asowskiego].

9.15. Wyjazd z bp. Dąbrowskim i ks. prał. **Padaczem** do Bydgoszczy, przez Płońsk, Sierpc, Toruń. Droga prawie cały czas oblodzona, dość trudna, chociaż śniegu niewiele.

13.15. W B[y]dg[oszczy] u księży^b misjonarzy na Bielawkach.

^a W rękopisie: Grochowach.

^b W rękopisie: XX.

¹⁹²⁹ Konstanty Boczek (1917–1977), ksiądz, proboszcz parafii Grochów (obecnie diecezja łowicka) 1960–1964, święcenia 1946, rezydent w Czubinie 1964–1967, kapelan na cmentarzu Wolskim w Warszawie.

17.00. Zebrało się duchowieństwo miasta na powitanie prymasa, z opłatkiem. W wielkiej sali Domu Ks[ięży] Misjonarzy przy stolikach zasiedli kapłani. W ich imieniu przemawiał proboszcz parafii św. Wincentego¹⁹³⁰. Wygłosiłem pozdrowienie w imieniu^a Ojca św.

18.00. Ingres do kościoła, który zmienił się korzystnie, bo jest wytynkowany. Zwarła rzesza wypełnia świątynię. Ks[iaźd] dziekan St[anisław] **Wiśniewski**¹⁹³¹ odprawia Mszę św. z asystą. Po Mszy św. wygłosiłem dłuższe przemówienie soborowe; [^b] udzieliłem błogosławieństwa papieskiego i odpustu zupełnego. Wśród okrzyków wiernych wróciliśmy do domu, gdzie spożyliśmy wieczerzę w towarzystwie księży miasta. Wielu wróciło do domu, by spowiadać wiernych w świątyniach.

Po wieczerzy – rozmowa z ks. dr. **Stefaniakiem**¹⁹³² o jego pracach biblijnych. Chce przenieść się do W[arsza]wy, by pracować w KUL lub w ATK. Oświadczam, że za zgodą jego władz zakonnych udzielię *veniam legendi*¹⁹³³.

^a *W rękopisie:* imieniem.

^b *W rękopisie skreślenie:* Po Mszy św.

¹⁹³⁰ Ks. Ludwik Sieńko CM.

¹⁹³¹ Stanisław Wiśniewski (1907–1997), ksiądz, proboszcz parafii św. Apostołów Piotra i Pawła w Bydgoszczy 1946–1982, dziekan dekanatu bydgoskiego I od 1963, święcenia 1932. Wikariusz parafii Góra k. Żnina 1932–1935, prefekt w Żninie 1935–1939, w tym czasie studia na UJK we Lwowie; w 1940 wysiedlony do Generalnej Guberni – Mińsk Mazowiecki, tam był kapelanem w szpitalu. Po wojnie, proboszcz parafii św. Michała Archanioła w Gnieźnie 1945–1946. Doktorat na ATK 1956. Szambelan papieski 1963.

¹⁹³² Ludwik Walenty Stefaniak CM (1930–1972), ksiądz, w zgromadzeniu od 1947, święcenia 1953. Biblista, doktorat 1954. Ze względów formalnych nie mógł przeprowadzić habilitacji na KUL. W 1961 przeprowadził ją w Würzburgu, ale nie dało się uzyskać jej nostryfikacji w Polsce. Duszpasterz w parafii św. Wincentego a Paulo w Bydgoszczy od 1961. Wykładowca na UW 1965, na ATK od 1969. Habilitacja ATK 1970, kierownik Katedry Archeologii Chrześcijańskiej w ATK 1971–1972.

¹⁹³³ *Lac.* pozwolenie na wykładanie.

WYKAZ SKRÓTÓW

ABMK	– Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne
AK	– Armia Krajowa
al.	– Aleja
AM	– Akademia Medyczna
abp	– Arcybiskup
ASD	– Arcybiskupie Seminarium Duchowne w Gnieźnie
ASP	– Akademia Sztuk Pięknych
ATK	– Akademia Teologii Katolickiej
BBC	– British Broadcasting Corporation (Brytyjska Korporacja Nadawcza)
bl.	– błogosławiony/a
BP	– Biuro Polityczne
bp	– biskup
ChAT	– Chrześcijańska Akademia Teologiczna
ChD	– Chrześcijańska Demokracja
ChSS	– Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne
CIC	– Codex Iuris Canonici
CK SD	– Centralny Komitet Stronnictwa Demokratycznego
CKW	– Centralny Komitet Wykonawczy
CRZZ	– Centralna Rada Związków Zawodowych
dr	– doktor
ds.	– do spraw
dyr.	– dyrektor
Dz. Urz.	– Dziennik Urzędowy
FJN	– Front Jedności Narodu
gen.	– generał
GKK	– Główna Komisja Księży
gr.	– greckie
h.	– herbu
hr.	– hrabia
IBL	– Instytut Badań Literackich
IEP	– Istituto Ecclesiastico Polacco
im.	– imienia

inf.	– infułat
k.	– koło (w pobliżu)
kan	– kanonik
kard.	– kardynał
KC	– Komitet Centralny
KDiŚDK	– Komisja Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich
KG AK	– Komenda Główna Armii Krajowej
KIK	– Klub Inteligencji Katolickiej
KMW	– Kuria Metropolitalna Warszawska
ko.	– kontakt operacyjny (rodzaj związków ze służbami tajnymi)
KOR	– Komitet Obrony Robotników
KPE	– Konferencja Plenarna Episkopatu
KPK	– Kodeks Prawa Kanonicznego
KPP	– Komunistyczna Partia Polski
KPZR	– Komunistyczna Partia Związku Radzieckiego
KRN	– Krajowa Rada Narodowa
ks.	– ksiądz
KUL	– Katolicki Uniwersytet Lubelski
KW	– Komitet Wojewódzki
KWPZM	– Konsulta (Konferencja) Wyższych Przełożonych Zakonów Męskich
KWPZŻ	– Konsulta Wyższych Przełożonych Zakonów Żeńskich
LO	– Liceum Ogólnokształcące
łac.	– łacińskie
marsz.	– marszałek
m.in.	– między innymi
M.B.	– Matka Boża
MKCK	– Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża
Mons.	– monsignore
MRN	– Miejska Rada Narodowa
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MSZ	– Ministerstwo Spraw Zagranicznych
n.	– nad
NBP	– Narodowy Bank Polski
NCWC	– National Catholic Welfare Conference
NKWD	– Narodnyj Komissariat Wnutriennych Dieł – Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych
NMP	– Najświętsza Maryja Panna
N.N.	– nieznany

NOT	– Naczelna Organizacja Techniczna
np.	– na przykład
NRD	– Niemiecka Republika Demokratyczna
NSD	– Niższe Seminarium Duchowne
NSPJ	– Najświętszego Serca Pana Jezusa (parafia)
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
NSZZ	– Niezależny Samorządny Związek Zawodowy
NT	– Nowy Testament
o.	– ojciec [zakonny]
ODiSS	– Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych
OK	– Ogólnopolski Komitet FJN
ok.	– około
ONZ	– Organizacja Narodów Zjednoczonych
p.	– pan/i
PAN	– Polska Akademia Nauk
PAP	– Polska Agencja Prasowa
par.	– paragraf
PAT	– Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie
PAU	– Polska Akademia Umiejętności
PCK	– Polski Czerwony Krzyż
PEN Club	– skrót pierwszych liter <i>Poets, Essayists, Novelists</i> – międzynarodowe stowarzyszenie pisarzy
PGR	– Państwowe Gospodarstwo Rolne
PKOP	– Polski Komitet Obrońców Pokoju
PKPS	– Polski Komitet Pomocy Społecznej
p.o.	– pełniący obowiązki
por.	– porucznik
pos.	– poseł
PPR	– Polska Partia Robotnicza
PPS	– Polska Partia Socjalistyczna
prał.	– prałat
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
PRN	– Powiatowa Rada Narodowa
prob.	– proboszcz
prof.	– profesor
pseud.	– pseudonim
PRON	– Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego
PSB	– Polski Słownik Biograficzny
PSL	– Polskie Stronnictwo Ludowe

PSZ	– Polskie Siły Zbrojne
pt.	– pod tytułem
PTG	– Polskie Towarzystwo Ginekologiczne
pw.	– pod wezwaniem
PWRN	– Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej
PWSM	– Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna
PWST	– Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna
PWT	– Papieski Wydział Teologiczny
PZKS	– Polski Związek Katolicko-Społeczny
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
r.	– rok
red.	– redaktor
RFN	– Republika Federalna Niemiec
RN	– Rada Naczelna
ROPCiO	– Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela
RP	– Rzeczpospolita Polska
SAiW	– Stowarzyszenie Ateistów i Wolnomyślicieli
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SD	– Stronnictwo Demokratyczne
SDP	– Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich
SGPiS	– Szkoła Główna Planowania i Statystyki
SKMA	– Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży Akademickiej
SN	– Stronnictwo Narodowe
SP	– Stronnictwo Pracy
SPP	– Sekretariat Prymasa Polski
ss.	– siostry
SThV	– Studia Theologica Varsaviensia
Szw.	– Szwajcarski
św.	– święty
t.	– tom
TP	– Tygodnik Powszechny
TP KUL	– Towarzystwo Przyjaciół KUL
TPPR	– Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
TRJN	– Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej
TŚŚw	– Towarzystwo Szkoły Świeckiej
TW	– tajny współpracownik (SB)
twz.	– tak zwany
UB	– Urząd Bezpieczeństwa
UBK	– Uderzeniowe Bataliony Kadrowe

UdSW	– Urząd do spraw Wyznań
UJ	– Uniwersytet Jagielloński
UJK	– Uniwersytet Jana Kazimierza
UKSW	– Uniwersytet im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego
ul.	– ulica
UMCS	– Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
UMK	– Uniwersytet Mikołaja Kopernika
UPJP II	– Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
ur.	– urodzony/a
USA	– United States of America
USB	– Uniwersytet Stefana Batorego
USW	– Urząd do Spraw Wyznań
UW	– Uniwersytet Warszawski
WAG	– Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej
WAW	– Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie
właśc.	– właściciel
WMSD	– Wyższe Metropolitalne Seminarium Duchowne
WNK	– Wydział Nauki Katolickiej
WRN	– Wojewódzka Rada Narodowa
WSD	– Wyższe Seminarium Duchowne
WSZ	– Wydział Spraw Zakonnych
wyd.	– wydanie
ZAiKS	– Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych
ZBoWiD	– Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
ZG ZMP	– Zarząd Główny Związku Młodzieży Polskiej
ZHP	– Związek Harcerstwa Polskiego
ZLP	– Związek Literatów Polskich
ZSL	– Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
ZSRR	– Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich
ZWZ	– Związek Walki Zbrojnej

SKRÓTY NAZW ZAKONÓW I ZGROMADZEŃ ZAKONNYCH

AA	– <i>Augustiniani ab Assumptione</i> (łac. Augustianie od Wniebowzięcia), asumpejoniści
AI	– <i>Congregatio Ancillarum Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Sług Jezusa), sługi Jezusa
Alb	– <i>Congregatio Fratrum Tertii Ordinis Sancti Francisci Assisiensis Pauperibus Servientium</i> (łac. Zgromadzenie Braci Albertynów Trzeciego Zakonu Regular- nego św. Franciszka Serafickiego Posługujących Ubogim), bracia albertyni
AMDP	– <i>Congregatio Ancillarum Matris Boni Pastoris</i> (łac. Zgromadzenie Służebnic Matki Dobrego Pasterza) pasterzanki
CFCI	– <i>Congregatio Fratrum Cordis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Braci Serca Jezusowego), bracia Serca Jezusowego
CM	– <i>Congregatio Missionis</i> (łac. Zgromadzenie Księży Misjonarzy Świętego Wincentego à Paulo), misjonarze
CMF	– <i>Congregatio Missionariorum Filiorum Immaculati Cordis Beatae Mariae Virginis</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Synów Niepokalanego Serca Błogosławionej Maryi Dziewicy) misjonarze klaretyni
COr	– <i>Congregatio Oratorii Sancti Philippi Neri</i> (łac. Kongregacja Oratorium św. Filipa Neri), oratorianie
CP	– <i>Congregatio Passionis Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Męki Jezusa Chrystusa), pasjoniści
CR	– <i>Congregatio a Resurrectione Domini Nostri Iesu Christi</i> (łac. Zgromadzenie Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa), zmartwychwstańcy
CSC	– <i>Congregatio Sororum Sanctae Catharinae Virginis et Martyris</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr św. Katarzyny Dziewicy i Męczennicy), katarzynki
CSDP	– <i>Congregatio Sororum Divini Pastoris a Providentia Divina</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej), pasterki
CSFFM	– <i>Congregatio Sororum Franciscalium Familiae Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi), siostry Rodziny Maryi
CSFN	– <i>Congregatio Sororum Sacrae Familiae de Nazareth</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu), nazaretanki
CSL	– <i>Congregatio Sororum Beatae Mariae Lauretanae</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Loretańskiej), loretanki
CSSE	– <i>Congregatio Sororum a Sancta Elisabeth</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety), elżbietanki
CSSF	– <i>Congregatio Sororum S. Felicis de Cantalice Tertii Ordinis Regularis Sancti Francisci Seraphici</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Świętego Feliksa z Kantalicjo Trzeciego Zakonu Regularnego Świętego Franciszka Serafickiego), felicjanki
CSSp	– <i>Congregatio Sancti Spiritus sub tutela Immaculati Cordis Beatissimae Virginis</i>

	<i>Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Ducha Świętego pod opieką Niepokalanego Serca Maryi Panny, misjonarze Ducha Świętego), duchacze
CSsR	– <i>Congregatio Sanctissimi Redemptoris</i> (łac. Zgromadzenie Najświętszego Odkupiciela), redemptoryści
CSVI	– <i>Congregatio Sororum Vestiarium Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Westiarek Jezusa), westiarki
FDP	– <i>Parvum Opus Divinae Providentiae</i> (łac. Małe Dzieło Bożej Opatrzności), orioniści
FMM	– <i>Congregatio Franciscalum Missionarium a Maria</i> (łac. Franciszkanki Misjonarki Maryi), franciszkanki
MIC	– <i>Congregatio Clericorum Marianorum sub titulo Immaculae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny), marianie
MS	– <i>Congregatio Missionariorum Dominae Nostrae a La Salette</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Matki Bożej z La Salette), saletyni
OCD	– <i>Ordo Fratrum Carmelitarum Discalceatorum</i> (łac. Zakon Braci Bosych Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel), karmelici
OCD	– <i>Ordo Fratrum Carmelitarum Discalceatorum</i> (łac. Mniszki Bose Zakonu Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel), karmelitanki bose
OCist	– <i>Ordo Cisterciensis</i> (łac. Zakon Cystersów), cystersi
OCR	– <i>Ordo Cisterciensium Strictioris Observantiae</i> (łac. Zakon Cystersów Ściślejszej Obserwancji), trapiści
OFMCap	– <i>Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych Kapucynów), kapucyni
OFMConv	– <i>Ordo Fratrum Minorum Conventualium</i> (łac. Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych), franciszkanie konwentualni
OH	– <i>Ordo Hospitalarius Sancti Joannis de Deo</i> (łac. Zakon Szpitalny św. Jana Bożego), bonifratrzy
OMI	– <i>Congregatio Missionariorum Oblatorum Sanctissimae et Immaculae Virginis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej), oblaci
OP	– <i>Ordo Praedicatorum</i> (łac. Zakon Braci Kaznodziejów), dominikanie
OR	– <i>Congregatio Oratorii Sancti Philippi Neri</i> (łac. Kongregacja Oratorium św. Filipa Neri), oratorianie, filipini
OSA	– <i>Orda Sancti Augustini</i> (łac. Zakon Świętego Augustyna), augustianie
OSB	– <i>Congregatio Sororum Benedictinarum-Missionarium</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Benedyktynek Misjonarek), benedyktynki
OSBM	– <i>Ordo Sancti Basilii Magni</i> (łac. Zakon św. Bazylego Wielkiego), bazyliananie
OSM	– <i>Ordo Servorum Mariae</i> (łac. Zakon Sług Maryi), serwici
OSPPE	– <i>Ordo Sancti Pauli Primi Eremitae</i> (łac. Zakon Świętego Pawła Pierwszego Pustelnika), paulini

OSU	– <i>Unio Romana Ordinis Sanctae Ursulae</i> (łac. Unia Rzymska Zakonu Świętej Urszuli), urszulanki rzymskie, urszulanki czarne
RSCJ	– <i>Societas Sacratissimi Cordis Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Najświętszego Serca Jezusa), siostry Sacré Coeur
SAC	– <i>Societas Apostolatus Catholici</i> (łac. Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego), pallotyni
SCB	– <i>Congregatio Sororum Misericordiae Sancti Caroli Borromaei</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza w Mikołowie), boromeuszki
SchP, SP	– <i>Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum</i> (łac. Zakon Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych), pijarzy
SCJ	– <i>Congregatio Sacerdotum a Sacro Corde Iesu</i> (łac. Zgromadzenie Księży Najświętszego Serca Jezusowego), sercanie
SCM	– <i>Societas Cordis Mariae</i> (łac. Zgromadzenie Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi), honoratki, siostry fabryczne
SDB	– <i>Societas Sancti Francisci Salesii</i> (łac. Towarzystwo Świętego Franciszka Salezego), salezianie
SIC	– <i>Congregatio Sororum Immaculae Conceptionis Beatae Mariae Virginis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny), niepokalanki
SJ	– <i>Societas Iesu</i> (łac. Towarzystwo Jezusowe), jezuici
SM	– <i>Congregatio Puellarum Caritas Sancti Vincentii a Paulo</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego à Paulo), siostry miłosierdzia, szarytki
SSND	– <i>Congregatio Pauperum Sororum Scholarum de Notre Dame</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Szkolnych de Notre Dame)
SSPC	– <i>Sodalitas Sancti Petri Claver pro Missionibus Africanis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Misjonarek św. Piotra Clavera), klawerianki
SVD	– <i>Societas Verbi Divini</i> (łac. Zgromadzenie Słowa Bożego), werbiści
TChr (SChr)	– <i>Societas Christi pro Emigrantibus</i> (łac. Towarzystwo Chrystusowe dla Polonii Zagranicznej), chrystusowcy
TJ	– zob. SJ
USJK	– <i>Congregatio Sororum Ursularum a Sacro Corde Iesu Agonizantis</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego), urszulanki szare
WNO	– <i>Congregatio Sororum Expiatricum a Sanctissimo Vultu Domini</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza), obliczanki
VSM	– <i>Ordo Visitationis Beatae Mariae Virginis</i> (łac. Zakon Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny), wizytki
ZMBM	– <i>Congregatio Sororum Beatae Mariae Virginis a Misericordia</i> (łac. Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia), magdalenki

ZSNM – *Congregatio Sororum Laboris Communis a Maria Imma*
(łac. Zgromadzenia Sióstr „Wspólnej Pracy” od Niepokalanej Maryi)

SIGLA DO KSIĄG PISMA ŚWIĘTEGO

Mt – Ewangelia według św. Mateusza
Łk – Ewangelia według św. Łukasza
Dz – Dzieje Apostolskie
Kor – List św. Pawła do Koryntian

INDEKS OSÓB

- A.S. 131
- Ablewicz Jerzy Karol, bp IX, 108, 110, 120, 150, 156, 169, 170, 176, 211, 224, 225, 305, 310, 349
- Abramowicz Alfred Leon, bp 47, 56, 57, 64, 69, 71, 179, 186, 198, 215, 263
- Abramowicz Józef, ks. 165
- „Adam Cieszyński” zob. Siemienik Alojzy
- Adamowicz Włodzimierz, ks. 151
- Adamski Stanisław, bp 13, 91
- Adenauer Konrad 68
- Agagianian Gregorio Pietro XV, kard. 262
- Aillaud Enrico 351
- Albareda y Ramoneda Joaquin Anselmo Maria, kard. 272
- Alessandrini Federico („F.A.”) 123
- Alfrink Bernard Jan, kard. 65, 284, 302, 305, 332
- Algisi Leone V
- Amissah John Kodwo, bp 316
- Ancel Alfred Jean Felix, bp 300
- Anders Władysław, gen. 21, 53, 54, 113, 116, 163, 207, 287
- „Andre Martin” zob. Winowska Maria
- Andrykowski Janusz, ks. 7
- Andrykowski Lech, ks. 5, 7, 70, 72, 76, 78, 87, 101, 348
- „Andrzej Skiba” zob. Studentowicz Kazimierz
- Andrzejewski Leon, ks. 247
- Angelelli Carletti Enrique Ángel, bp 295
- „Anna” TW zob. Auleytner Wacław
- Antonelli Ferdinando Giuseppe OFM, kard. 86, 116, 275
- Antonijš Urbšs, bp 295
- Antonio Bento Martins Júnior, abp 299
- Antosiewicz Stefan, ks. 238, 239
- Arnerić Josip, bp 302
- Arriba y Castro Benjamin de, kard. 311
- Arystoteles 65
- Atkielski Roman Robert, bp 261, 273
- Atkocius Walenty MIC 72
- Audykiewicz 27, 29, 30
- Augustowski Jan zob. Marchewka Antoni
- Augustyn Józef, ks. 225
- Auleytner Wacław (TW „Anna”, TW „Jaro-
sławski”) 334, 360
- Bacci Antonio, kard. 277, 308, 324, 338
- Baggio Sebastiano, kard. 260
- Balcerzak St., prof. 372
- Balić Carlo OFM 338, 339
- Baliński-Jundziłł z Balina h. Jastrzębiec Jan 73
- Banaszak Antoni, ks. 7, 9, 53–56, 58, 61, 74, 77–79, 187, 271, 273, 274, 281, 348
- Banaszkiewicz Czesław, ks. 173
- Banaszyńska Tarsycja Weronika BDNP 109
- Bania Józef, ks. 27, 30
- Baraniak Antoni, abp IX, XI, 5, 11, 14, 35, 35, 55, 56, 85, 91–93, 99, 103–105, 114, 129,

- 132, 133, 161, 172, 176, 192, 212, 220, 226,
230, 245, 246, 249, 253–255, 259, 260, 263–
265, 272, 276, 290, 292, 299, 301–303, 305,
308, 310, 313, 315, 319–321, 326, 329, 339,
347, 349–351
- Barbariantz Gaguik 323
- Barbariantz Helena z d. Karp 323
- Barberis C. 343
- Barbieri FDP 324
- Barda Franciszek, bp 110, 150, 171, 175, 176,
224, 255, 259, 310, 333, 350
- Bareła Stefan, bp 39, 132, 144, 176, 202
- Bartkiewicz Eleonora Cecylia CSSE 218
- Barwińska Stefania SM 25, 200
- Baszkiewicz Jerzy Euzebiusz, ks. 135, 139,
140, 183, 184, 187
- Baziak Eugeniusz, abp 14, 31, 42, 43, 50, 62,
90, 91, 93, 109, 145, 168, 169, 171–173,
176–178, 213, 227, 306
- Bazyli Wielki, św. 40
- Bączkowska Serafina Franciszka CSVI, m. 48
- Bea Augustyn SJ, kard. 277, 305, 319, 330, 338
- Bednarski Feliks Wojciech OP 288, 294, 315
- Bednorz Herbert, bp 89, 93, 171, 252, 267,
278, 282, 285, 292, 310, 311, 314, 318, 339
- Bednorz Paweł 210
- Bekkers Wilhelmus, bp 272
- Bela IV, król Węgier 127
- Bełch Stanisław Franciszek, ks. 22, 79
- Benedykt, św., jeden z pięciu Braci Polskich 301
- Bengsch Alfred, kard. 63, 211, 212, 276,
306, 343
- Beovich Matthew, abp 311
- Beran Josef, kard. 55, 329
- Berdowska-Hankiewicz Mirosława 25, 233
- Bergel Rafaela Maria SSCJ 50
- Bernacki Lucjan, bp 3, 5, 7, 33–36, 38, 97–99,
103, 105, 113, 114, 116, 123, 128, 130–133,
154, 162, 168, 169, 174, 175, 186, 193, 194,
219, 221, 247, 298, 302–304, 307, 310, 313,
320, 322, 326, 328, 332, 347, 349
- Bernardino Zanobi de Gianotis 103
- Bernini Gianlorenzo 56
- Białecki Konrad IX
- Białkowski Michał VI
- Białobrzaska Katarzyna Irena CSL 125
- Bianchi Teocle, ks. 86
- „Biblia” zob. Kowalczyk Stefan
- Bielecki Zygmunt, ks. 93, 215
- Bienias Władysław 43, 136, 215
- Bieniek Juliusz, bp 89, 351
- Bieńkowski Ludomir 335
- Biernacki Aleksander, ks. 215
- Biernacki-Rodoć Mikołaj 283
- Bierut Bolesław 172
- Bilczewski Józef, abp, św. 50, 177
- Binh Paul Nguyễn Van, abp 295
- Biskupski Stefan, ks. 96, 181
- Blecharczyk Michał, bp 111, 112, 176, 225
- Błażejowski Feliks, ks. 98, 99
- Bobola Andrzej SJ, św. 22
- Bocheński Innocenty Maria Józef Franciszek
Emanuel OP 72
- Boczek Konstanty, ks. 360
- Bogacki Henryk SJ 42
- Bogacz Mieczysław, ks. 35
- Bogdański Antoni, ks. 291
- Bogucki Teofil, ks. 215
- Bohdan Jan 198
- Bojanowski Edmund, bł. 85

- Bojasiński Tomasz, ks. 242
- Bolesław Chrobry, król Polski 14, 301
- „Bolesław Korzon” zob. Studentowicz Kazimierz
- „Bolesław” TW zob. Pylak Bolesław, bp
- Bolz Adam Bogdan, ks. 102, 114, 115
- Bona Stanislaus Vincent, bp 261
- Boniewicz Edmund SAC 192
- Borghese Camillo, książę 290
- Borghese Scypion, kard. 290
- Borkowska Janina Marianna FSK 354, 355
- Borkowski Aureliusz Ludwik OFM 347
- Boroń Eustazja Janina CSSE 109, 128
- Borowiec Franciszek, ks. 28, 40, 51, 93, 102, 111, 118, 127, 136, 154, 166, 185, 187, 211, 213, 235, 250, 253, 255, 257, 261, 275, 280, 290, 297, 301, 307, 315, 319, 327, 348–351
- Borowiec Władysław, ks. 135, 204, 314
- Borowoj Witalis, archiprotorej 276, 342, 345, 346, 354, 358
- Borowski Antoni, ks. 161
- Borzęcka Celina CR, bł. 191
- Braun Jerzy („Bronisław Rogowski”, KO „Opium”) 43, 117, 157, 163, 236, 237, 358
- Brazys Franciszek MIC 72
- Brejnak Stanisław, ks. 238
- Breza Tadeusz 64
- „Bronisław Rogowski” zob. Braun Jerzy
- Bronszewski Ignacy, ks. 223
- Bross Stanisław, ks. 6, 131, 149, 164
- Browne Michael OP, kard. 229, 260, 324
- Broz-Tito Josip 57
- Bryll Stefan, ks. 175
- Brzezińska Maria 185
- Brzeziński Kazimierz 185
- Budniak Roman, ks. 249
- Bueno y Monreal José Maria, kard. 332
- Bukatko Gabriel, bp 315
- Bukowski Stanisław Wiktor 157, 358
- Buxakowski Jerzy, ks. 118
- Bzowska Bronisława VSM, m. 24
- Cabot John Moors 107
- Caggiano Antonio, kard. 332, 338
- Calewaert Karel Justinus Marie Ernest, bp 339
- Callori di Vigniale Federico, kard. 254, 321, 322
- Campano, ks. 269
- Capovilla Loris Francesco, kard. 52, 53, 55, 56, 66–68, 77, 87, 303, 304, 320–322, 346
- Capponi Mauro 75
- Cardinale Iginio Eugenio, bp 283
- Caretta Antonio, ks. 349
- Carinci Alfonso, abp 263, 298, 299
- „Carmen” TW zob. Kulczycki Władysław, ks.
- Carraro Giuseppe, bp 299
- Càstano Luigi SDB 74, 299, 305
- Cavanna Nicola Vito, bp 278, 301
- Cebertowicz Romuald Adam, prof. 154, 161
- Cecchin Stefano OFM 339
- Cecylia, św. 82
- Celakówna Rozalia 202
- Cenckiewicz Sławomir V
- Cento Fernando, kard. 60, 317
- Ch’eng Shih-kuang Paul, bp 304
- Chaciński Antoni 157, 358
- Charrière François, bp 319
- Chechelski Józef SJ 65, 281, 302, 321, 347
- Chevrier Antoni, bł. 300
- Chiarlo Carlo, kard. 259
- Chlondowski Antoni zob. Hlond Antoni, ks.

- Chmielewski Zygmunt, ks. 135, 136
- Chmielowski Albert Adam Hilary Alb., św. 264
- Choromański Zygmunt, bp 13, 16, 22, 29, 34, 43, 45, 47, 49, 51, 55, 89–91, 95, 103–105, 107, 117, 118, 121, 136, 140, 149, 158, 162, 169–171, 188, 194, 198, 201, 203, 211, 213, 228, 230, 234, 239, 241, 251, 266, 270, 273–275, 277, 282, 284, 285, 289–300, 303, 308, 310, 319, 330, 333, 337, 340, 343, 348, 350, 352, 356
- Chościak-Popiel Franciszka Antonina USJK
zob. Popiel Franciszka Antonina USJK
- Chrobok Bronisław 197
- Chrościcki Antoni, prof. 46, 251
- Chrościcki Juliusz, prof. 46
- Chrościcki Julian, ks. 213
- Chrościechowski Julian MIC 72, 312
- Chruszczow Nikita 54, 307, 308, 316
- Chudy Kazimierz SJ 117, 246
- Chwałuczyk Mieczysław Janusz, ks. 7, 70, 72, 82, 85, 87, 310, 316, 324
- Chwirut Ignacy, ks. 177
- Chymij Jeronima Marija OSBM 75
- Cicognani Giovanni Amleto, kard. VIII, 13, 54, 60, 67, 76, 99, 100, 189, 260, 278–280, 282, 293, 298, 299, 302, 303, 307, 318, 319, 324, 326, 348
- Ciesielski Augustyn Jan OCist 346
- Ciriaci Pietro, kard. 62
- „Claude Naurios” zob. Winowska Maria
- Clementoni Rolando 206
- Cody John Christopher, bp 337
- Coll 331
- Confalonieri Carlo, kard. 59, 293, 298, 307, 318, 348
- Cook Thomas 254
- Cooray Thomas Benjamin OMI 69
- Coty René-Jules-Gustave 58
- Coussa Gabriel Acacius, kard. 81, 82
- Crawley Katherine (Marie Clera of Jesus) FMM 123
- Croese Giovanni (Franciszek Maria z Campo-rosso) OFMCap, św. 306, 345
- Čule Petar, abp 302
- Cunial Ettore, abp 284, 285, 297
- Cushing Richard James, kard. 61, 320
- Cyran Janina 109, 123, 200, 217, 224, 239, 242, 251, 357
- Cyran Tadeusz 217, 357
- Cyran Zofia 109, 217, 357
- Cyrankiewicz Józef 121, 282, 343, 357
- Cyryl, św. 277
- Cywiński Bohdan 263
- Czacka Elżbieta Róża Maria FSK, m. 21, 119, 120, 204, 250, 354
- Czackowska Ewa VI
- Czajka Józef, ks. 112
- Czajka Stanisław, bp 144, 176, 201, 225, 245, 351
- Czajkowski Zbigniew 340
- Czapiewski Stanisław SJ 207
- Czapliński Bernard, bp 186
- Czarlińska Odylla Anna FSK 120, 141, 239, 354
- Czarnecki Antoni, ks. 135, 215, 244
- Czarnecki Marian Norbert 287
- Czartoryski Stanisław (informator „Kos”), ks. 31, 42
- Cząstka Antoni, ks. 22
- Czeriak Jan, bp 3–5, 7, 11, 34–38, 45, 90, 93, 97, 98, 100–105, 114, 128, 130–132, 142,

- 144, 160, 161, 168, 169, 171, 172, 175, 188,
193, 194, 206, 219, 221–223, 248, 250, 351
- Czeraniak Stanisław 37
- Czeraniawski Józef, ks. 232
- Czerwiński Paweł 280
- Czosnowski Leon Jan Seweryn 258, 278
- Czyżewski Zygmunt 243, 244
- D., z Paryża 126
- D'Alton John, kard. 58, 73, 117
- Dal Pozzo Elisabetta Stefania USJK 209
- Dalbor Edmund, kard. 11
- „Damian” TW zob. Dunaj Józef, ks.
- Damiano Celestine Joseph, abp 268
- Danek Wincenty, ks. 4
- Dankowski Kazimierz, ks. 182, 244
- Dante Enrico, kard. 57, 62, 82, 103, 272
- Daremniak Irena 123, 233, 354
- Darsy Felix Marie Dominique OP 79
- Dąbkowska Maria SM 25
- Dąbrowska Kazimiera 77, 286, 349
- Dąbrowski Bronisław FDP, abp 13, 14,
16, 20, 22–26, 28, 32, 40, 47, 89, 91, 94,
103–105, 111, 121, 126, 132–134, 143,
147, 155, 169–172, 174, 190, 194, 198,
199, 214, 224, 227, 229, 230, 232, 233,
238, 241–244, 250–252, 266, 275, 277,
282, 291, 296, 298, 299, 352, 360
- Dąbrowski Henryk, gen. 131
- Dąbrowski Jerzy (TW „Ignacy”), bp 126
- Dąbrowski Józef, ks. 186
- Dąbrowski Remigiusz, ks. 164
- De Luca Giuseppe 66, 83, 176
- De Palma Giuseppe Antonio SCJ 73
- Decowski Marek 109, 357
- Degórski Edward, ks. 247
- Dehon Jan Leon, ks. 73
- Dejciński Zygmunt, ks. 215, 244
- Dell'Acqua Angelo, kard. 52, 65–68, 74, 87,
88, 181, 253, 254, 259, 281, 283, 284, 297,
313, 319, 322, 335, 347, 349
- Dembińska Henryka Jadwiga z Szeptyckich
FSK 122
- Dembowski Bronisław, bp 124, 164
- Deskur Andrzej Maria, kard. 65, 74
- Di Gioia Paolo 337
- Dłużewski Wojciech 80
- Dobiecki Zdzisław, ks. 31, 43, 276
- Dobraczyńska Aleksandra 355
- Dobraczyński Jan 355
- Dobrucka Marlena VII
- Dobrzański Henryk („Hubal”) 292
- Dobrzycki Kazimierz Zygmunt OSPPE 202
- Doi Peter Tatsuo, kard. 263
- Domaradzki Czesław SJ 42, 87, 108
- Döpfner Julius August, kard. VIII, 60, 68, 69,
117, 208, 264, 267, 275, 279, 293, 298, 307,
311, 312, 318, 327, 328, 336, 337
- Doppke Jan, ks. VII
- Doria-Dernałowicz Halina 196
- Doyle Emmet, bp 310
- Dreling Henryk, ks. 209
- Drozdowska Helena (Chryzostoma) CSFFM 17
- Dubielak Wiesław, ks. 106
- Duczyński Franciszek, ks. 30, 89, 93, 116, 163,
197, 200, 235, 242, 244, 354
- Duda Franciszek D., ks. 168
- Dudek Antoni VII
- Dudek Wincenty, ks. 247
- Dudziec Piotr, bp 23, 39, 106, 144, 147

- Dulbinskis Kazimirs, bp 124, 295
- Dunaj Józef (TW „Damian”), ks. 223
- Durzyński Stefan, ks. 113, 116, 131, 249
- Dutil Alphonse Joseph MS, ks. 333
- Dymek Walenty, abp 164
- „Dzida” zob. Meyer Wanda
- Dzierzgowski Wojciech, ks. 132, 149
- Dzierżek Stefan SJ 26, 108, 156, 196
- Dzierżykraj-Morawski Dominik zob. Morawski Dominik
- Dziurzyński Jerzy, ks. 124
- Ehrenberg Gustaw 97
- Eicheldinger Alfons CR 72, 310
- Eisler Jerzy IX
- Etchegaray Roger Marie Élie, kard. 270
- Etter Tadeusz, bp 34
- Eustachewicz Seweryn 255, 263
- Eymard Piotr Julian, św. 306, 345
- Eysmontt Aleksander, ks. 194
- „F.A.” zob. Alessandrini Federico
- Falconi Carlo 77
- Falkiewicz Czesław CR 310
- Falkowski Czesław, bp 214
- Faltin Daniel Juraj OFMConv 81
- Fanfani Amintore 334
- Fedorowicz Aleksander, ks. 27, 120, 126, 207
- Feicht Hieronim CM 236
- Feintuch Henryk zob. Zawieyski Jerzy
- Feldman Jehuda zob. Wielgosz Marian
- Felici, fotograf 64, 322
- Felici, rodzina 55, 64
- Felici Pericle, kard. 69, 254, 264, 266, 267, 272, 275, 276, 279, 280, 282, 293, 294, 296, 298–300, 302, 304, 305, 308, 311, 313, 315, 317, 318, 323–325, 329, 339, 341, 344
- Feliński Zygmunt Szczęsny, abp, św. 20
- Feltin Maurice, kard. 289
- Fernández Alonso Aniceto OP 333
- Fernández-Conde y Garcia del Rebollar Manuel, bp 277
- Ferrari Andrea Carlo, kard. 75
- Ferrero di Cavourleone Carlo Alberto, abp 272
- Ferretto Antonio Giuseppe, kard. 272, 296
- Fieldorf August Emil („Nil”), gen. 237
- Fijałkowski Antoni Melchior, abp 234
- „Filarowski” zob. Reczek Eugeniusz SJ, ks.
- Filipiak Bolesław (KP „Julek”, KP „Jan”, KP „X-24”), kard. 53, 56, 57, 61, 63, 66, 68, 69, 74, 82–84, 217–219, 233, 254, 255, 257, 259, 260, 264–266, 273, 276, 280–282, 287, 288, 290, 292, 296, 297, 301, 305, 313, 320, 321, 327, 335, 338, 349
- Filipiak Felicja Franciszka BDNP 347
- Filipak Pedro, bp 288
- Fiordelli Pietro, bp 309
- Fiutak Stefan, ks. 99
- Florczak Zofia 179
- Florit Ermenegildo, kard. 264, 340
- Florkowski Eugeniusz, ks. 145
- Foks Franciszek, ks. 11, 154
- Fondaliński Jan, bp 206, 303, 310, 350
- Foucauld Karol de, bł. 268, 274
- Frankowski Jan 4, 44, 66, 108, 240, 257, 285
- Frankowski Janusz Adam, ks. 76, 199, 224, 347
- Frankowski Jerzy, ks. 61, 73
- Fręsko Roman, ks. 98, 249
- Frings Josef, kard. 60, 64, 264, 275, 278, 304, 313

- Front Władysław 192
- Fróg Zbigniew Bonawentura 171, 210
- Fudakowska Maria z d. Pfeiffer 198, 199
- Fudakowski Jan 198, 199
- Gałęzewski Augustyn, ks. 86, 347
- Gandhi Mahatma 284
- Gantin Bernardin, kard. 340
- Gaudreau William CSsR, ks. 269
- Gaulle Charles de, gen. 288
- Gawlak Ewa SM 180
- Gawlina Józef, abp XII, 17, 22, 52, 55, 58, 59, 64, 67, 70, 72–74, 78, 83, 84, 87, 88, 163, 254, 255, 258, 259, 266, 267, 273–275, 285, 288, 289, 295, 297, 303, 306, 310, 311, 313–315, 320, 321, 336, 346
- Geissler Christian 49
- Gemelli Agostino OFM 204
- Gennaro Verolino abp 313
- Geppner 306
- Gerlier Pierre-Marie Paul, kard. 280
- Giaquinta Guglielmo, bp 78
- Gilroy Norman Thomas, kard. 302, 308, 311
- Giobbe Paolo, kard. 272
- Giżycka Irena 182, 195, 243, 355
- Glaser Lonny 51
- Glaser Stefan 323, 324
- Glemp Józef, kard. 78, 210, 347
- „Glon” zob. Winowska Maria
- Gniewniak Józef, ks. 124, 153, 174
- Gocki Antoni, ks. 202
- Godfrey William, kard. 284, 319, 338
- Godlewska Eugenia 127
- Gogacz Stanisław, ks. 181
- Gogolewski Tadeusz, ks. 76, 347
- Gogoliński-Elston Rafał A., ks. 271
- Goliński Zdzisław, bp 13, 51, 89, 92, 130, 132, 143, 144, 148, 170, 176, 197, 201, 202, 211, 228, 231, 274, 303, 310, 321, 338, 350
- Gołębiowska Maria (Miriam) Agnieszka FSK (właśc. Bronisława Wajngold) 120, 189
- Gomułka Władysław VI, VII, IX, 44, 241, 251, 252, 255, 258, 260, 301, 307, 308, 310, 313, 316, 337, 341, 358
- Goretti Maria, św. 265, 290
- Gori Alberto OFM, bp 63
- Gorzowski Zbigniew, ks. 198
- Gościński Franciszek FDP, ks. 23, 26, 40
- Goździewicz Hieronim (TW „Heniek”), ks. 21, 30, 33, 45, 104, 127, 128, 134, 150, 172, 192, 244, 250, 251, 253, 255, 258, 260, 264, 301, 307, 315, 327, 350
- Górny Jan, ks. 17, 199, 200
- Górzyńska Bonifacja Mieczysława CSL 11
- Góźdz Franciszek, ks. 204
- Grabowski Aleksander, ks. 24, 41, 108, 156, 183, 235
- Grabowski Jan zob. Zabłocki Janusz
- Grabowski Mieczysław, ks. 24, 32, 41, 47, 50, 353
- Grabski Władysław Jan 48, 49
- Gracias Valerian, kard. 277, 284, 311, 319, 327, 336
- „Graf” zob. Morawski Dominik
- Grajewski Andrzej VI
- Grajnert Jan Paweł, ks. 244, 247
- Granat Wincenty, ks. 136, 229
- Granatowicz Piotr SAC, ks. 184
- Grano Carlo, kard. 56
- Grialou Maria Eugeniusz (Henryk), bł. 107
- Grignone de Montfort Ludwik, św. 29

- Grimshaw Francis Joseph, bp 332
- Groblicki Julian, bp 31, 176, 212, 225
- Grużewski Aleksander, ks. 30, 42, 110
- Grzybowski Stefan 29
- Günther Zofia RSCJ 36
- Gwiazdowski Stefan, ks. 150
- Habicht Mieczysław 62
- Hagmayer Jerzy 48
- Halecki Oskar, prof. 270
- Halka Ledóchowski Mieczysław, kard. 248
- Hałuniewicz Zygmunt, ks. 177
- Hamvas Endre, abp 272, 294
- Hankiewicz Mirosława zob. Berdowska-Hankiewicz Mirosława
- Häring Bernhard CSSR 267
- Heim Bruno Bernard, bp 324
- Heintsch Paweł, ks. 31, 124, 214, 359
- Heiser Bazyli Herman OFMConv 347
- Hejnoł Doroteusz (Pius Jan) OH 178
- Hemerken (Hamerkein) Tomasz zob. Tomasz à Kempis
- „Heniek” TW zob. Goździewicz Hieronim, ks.
- Hennelowa Józefa 327
- Henryk II Pobożny, książę 129
- Her Wacław, ks. 173
- Herbich Anna 243
- Hermaniuk Maxim, abp 330, 344
- Hess Maria Melvina Eufemia SSND 80
- „Historyk” TW zob. Micewski Andrzej
- Hlond (Chlondowski) Antoni (Józef Michalski) SDB 242
- Hlond August SDB, kard. 4, 5, 9, 25, 49, 50, 53, 56, 58, 60, 90, 104, 114, 139, 236, 274–276
- Hofman Adam Roman, ks. 96, 198, 215, 236
- Holas Aleksander 97, 114, 116
- Hoppe Jan Władysław 237
- Hordaszewska Jozafata Michalina SSMI 75
- Hozjusz Stanisław, kard. 306, 311
- „Hrabia” zob. Morawski Dominik
- Hrynyk Bazyli, ks. 81, 117
- „Hubal” zob. Dobrzański Henryk
- Hughes Peter 197
- Humphrey Hubert 153
- Hurter Marie Chrysante de Jesus Felicie von FMM 317
- Hutten-Czapski Emeryk, hr. 79
- Ignacy Antiocheński, św. 318
- „Ignacy” TW zob. Dąbrowski Jerzy, bp
- „Igo” TW zob. Krasicki Ignacy Stanisław
- Iliński Paweł („Iskander”), ks. 294
- Iłakowiczowa 149
- Inlender Bogusław, ks. 43, 138
- „Iskander” zob. Iliński Paweł
- Iwaniuk Józef, ks. 166, 167
- Iwaszkiewicz Wacława Ella z Johannsenów FSK 103, 121, 164, 174, 189, 190, 195, 200, 205, 215, 241, 353–355
- Izaak, św., jeden z pięciu Braci Polskich 301
- Jabłonka Mieczysław, ks. 125, 198, 215
- Jabłoński Adam 103, 125, 152, 353
- Jáchym Franz, abp 51
- Jadwiga Andegaweńska, królowa Polski, św. 78, 86, 92, 269, 270, 288, 299, 314, 328, 339, 348
- Jadwiga od św. Jana od Krzyża, hr. Wielhorska OCD 309
- Jakiel Stanisław, bp 225

- Jakubiec Czesław, ks. 138, 242
- Jamiołkowska Agnieszka Filomena FSK 180
- Jan, św., jeden z pięciu Braci Polskich 301
- Jan Chryzostom (Jan Złotousty), św. 315
- Jan Kanty, św. 271
- Jan II Kazimierz, król Polski 9
- Jan Paweł II (Karol Wojtyła), św., papież V, XI, 9, 18, 31, 44, 78, 80, 165, 168, 169, 173, 175, 176, 178, 211, 225, 228, 252, 264, 266, 285, 295, 296, 306, 310, 314, 315, 324, 338, 339, 348, 350, 358, 359
- „Jan Wnuk” zob. Wierusz-Kowalski Jan
- Jan XXIII (Angelo Giuseppe Roncalli), św., papież V, VI, IX, X, 12, 40, 52, 54, 55, 57, 59, 60, 62, 77, 84, 128, 170, 203, 204, 211, 221, 233, 242, 250, 255–257, 283, 288, 308, 317, 337, 342, 353, 357
- „Jan” KP zob. Filipiak Bolesław, kard.
- Janczak Jan Jarogniew OP 354
- Janczewski Stanisław, mec. 358
- Janczewski Zbigniew, ks. VIII
- Janikowicz Stanisława SM 25
- Janiszewski Michał 278
- Jankowiak Stanisław IX
- Jankowska Emmanuela CR 277
- Jankowska Genowefa SM 137
- Jankowski Marian, bp 170
- Jankowski Mieczysław, ks. 20, 106, 145, 168, 183, 356
- Jankowski Roman, ks. 214
- Jankowski Szczepan 160
- Jannelli Pasquale 214
- Jansen Martien Antoon, bp 272
- Janssens Jean-Baptiste SJ 87
- Janusz, książę mazowiecki 103
- Janusz Juliusz Stanisław, ks. 86
- Jarecki Witold, ks. 82
- „Jarosławski” TW zob. Auleytner Wacław
- Jarosław Józef 127, 357
- Jaroszewicz Jan, bp X, 105, 110, 143, 215, 216, 226, 227, 233, 260, 296, 301, 310, 313, 314, 326, 328, 333, 354
- Jaroszka Lucjan, ks. 194, 195, 255, 276
- Jaroszowa Stanisława Genowefa z d. Wyszynska 8, 127, 141, 193, 235, 250, 357
- Jaroszyńska Klara Bronisława FSK 122, 123, 195, 205, 317
- Jarzębski Ludwik, ks. 139
- Jarzymowska H. 165
- Jasik Salezy Józef OH 207
- Jasiński Paweł MIC 74
- Jasiński Walerian Józef, ks. 186
- Jastak Hilary, ks. 194
- Javits Jacob 153
- Jaworska Zbigniewa Bożena OSU 22, 156, 359
- Jechalik Maksencja Helena CSSE 25, 119, 180, 187
- Jedynak Mirosława Maria SSCJ 50
- Jełowicka Jadwiga 175, 176
- Jełowicki, z Paryża 347
- Jesse Henryk, mec. 227
- Jezierski Stanisław, ks. 301
- Jezusek Wacław, ks. 39
- Jeż Ignacy, kard. 225, 252, 266, 277, 296, 301, 310
- Jędrszczak Immaculata Halina CR 48
- Jolanta, bł. 129, 130
- Jop Franciszek, bp 12, 14, 44, 171, 197, 230, 264, 272, 285, 286, 292, 295, 302–304, 310, 311, 314, 333, 350

- Joško Henryk, ks. 208
- „Józef Fidalski” zob. Majka Józef
- „Józef” TW zob. Krąpiec Mieczysław Albert OP
- „Julek” KP zob. Filipiak Bolesław
- Jullien André-Damien-Ferdinand, kard. 272, 287
- Jurkiewicz Czesław 8, 180, 357
- Jurkiewicz Janina Apolonia z d. Wyszyńska 8, 180, 182, 357
- Jurkiewicz Stefan Marian 8
- Jutrzenka-Trzebiatowski Alfons Feliks Jerzy, ks. 186
- K., ks. 158
- Kaczmarek Czesław, bp IX, X, 23, 29, 30, 47, 54, 59, 60, 66, 67, 85, 93, 176, 225, 254, 259, 327, 328, 348
- Kaczmarek Konstancyna Maria CSSE 347
- Kaczmarek Lech, bp 186
- Kaczmarek Romana Janina CSSE 4, 17, 148
- Kaczorkiewicz Sylwia Zofia SSCJ 50
- Kaczorowski Stefan 157, 232
- Kaczyński Mieczysław 48
- Kadłubek Wincenty, bp, bł. 116
- Kadzińska Hanna 8, 140, 141, 355, 357
- Kadzińska Katarzyna zam. Zborowska 8, 355
- Kadziński Krzysztof 355
- Kadziński Łukasz, ks. 355
- Kadziński Roman 8, 141, 355, 357
- Kakowski Aleksander, kard. 60, 66, 124, 155, 164, 257
- Kaleniuk Emilian, ks. 81
- Kalinowska Wacława OSB 182
- Kalinowski Rafał Józef OCD, św. 86, 92
- Kalkstein Teresa Janina CR 59, 65, 68, 270, 278, 336
- Kałczyński Henryk, ks. 215
- Kałwa Piotr, bp 15, 90, 92, 137, 171, 206, 229, 240, 252, 274, 277, 296, 301, 305, 310
- Kamiński Czesław TChR 337
- Kamiński Stanisław, ks. 155
- Kamiński Zygmunt 9, 128
- Kaniakówna Helena (Alfonsa) CSFFM 25
- Kantak Kamil, ks. 58
- Kapusta Bogusława OSB 182
- Karczewski Mikołaj 312
- Kardyński Antoni, Kołton, ks. 223
- „Karol Borgiel” zob. Milik Karol, ks.
- Karol Boromeusz, św. 291
- Karolak Tadeusz, ks. 165
- Karp Jan 323
- Karska Józefa (Maria Józefa od Jezusa Ukrzyżowanego) CSIC 42
- Kasznica Krzysztof Andrzej OP 164
- Kaszubowski Florian, ks. 336
- Kaulbersz Tadeusz, ks. 8
- Kawecka Sabina Józefa z Bielawskich CSVI 48
- Kazik Walenty SJ 25
- Kazimierska Klara 11
- Każmierczak Stanisław CFCI, br. 118
- Kennedy John Fitzgerald 28, 55, 308
- Kennedy Robert V
- Kerstiens Thom 80
- Khoury Basile, bp 292
- Kiedrowski Witold, ks. 300, 306
- Kiełtyka Stanisław Józef OCist 116, 346
- Kietlicz Henryk, abp 248
- Kijewski Leon, ks. 99
- Kilasara Joseph, bp 316
- Kinach Hlib Hryhorij OSBM 79
- Kinga, św. 129

- Kisielewski Józef 76, 83
- Kisielewski Stefan 12, 168, 183
- Kitliński Antoni, ks. 32, 127, 182, 352, 356
- Kiwanuka Józef, abp 305
- Kleczkowski Bogdan Marian 243
- Kleiner Sighard Karl OCist 346
- Klemens I Rzymski, św. 318
- Kleniewska 149
- Klepacz Michał, bp 11, 13, 15, 28, 29, 55, 73, 92, 93, 103–105, 170, 171, 176, 214, 228, 229, 231, 241, 245, 246, 253, 258, 266, 270, 273–275, 277, 282, 284, 286, 292, 299, 310, 312–314, 319, 322, 329, 333, 339, 340, 343, 350
- Klimowicz Zygmunt Marian OFMCap 208
- Kliszko Zenon VIII, 241, 246, 333, 334, 336, 341–343, 346, 348–350, 358
- Kloc Serafin Wilhelm OH 156, 178
- Kluz Stanisław, ks. 241
- Kłoniecki Felicjan, ks. 7, 101, 113, 128, 131, 161, 183, 185, 301
- Kłósak Kazimierz, ks. 181
- Knap Jan, ks. 172
- Kobiński Euzebiusz Piotr OCD 163
- Kobs Franciszek, ks. 3, 36, 100, 114
- Kobyliński Eugeniusz, ks. 24
- Koczorowski Czesław, ks. 98
- Koczwara Tadeusz SJ, ks. 108
- Kokša Djuro, bp 57, 309
- Kolbe Maksymilian Rajmund OFMConv, św. 24, 27, 40, 78, 86, 88, 92, 233, 239, 347
- Kołaczkowski Adam, ks. 123
- Kołakowski Romuald, ks. 181
- Kołodziejczak Antoni SDB 223
- Kołodziejski M. 73
- Kołodziejski Stefan, ks. 223
- Komba James Joseph, bp 316
- Kominek Bolesław, kard. 12, 17, 74, 76, 91–93, 110, 140, 147, 169, 170, 176, 194, 202, 212, 226, 228, 230, 232, 241, 250–255, 259, 260, 264, 266, 267, 270, 273, 274, 280, 282, 285, 286, 292, 299, 304, 310, 311, 313, 323, 329, 333, 335, 336, 339, 341
- König Franz, kard. 51, 63, 88, 117, 197, 200–202, 253, 264, 266, 267, 274, 287, 304, 322, 327, 332, 343, 344, 350, 359
- „Konrad Sokołowski” zob. Sieniewicz Konrad
- Korcz, ks. 212
- Korniłowicz Władysław, ks. XIII, 21, 66, 104, 120, 196, 204, 240, 250, 291
- Korszyńska, dr 291
- Korszyński (Krupa) Franciszek Salezy, bp 10, 104, 105, 245, 247, 290, 291, 294, 295
- Korszyński Michał, syn Piotra 10
- Korszyński Piotr 291
- „Kos”, informator zob. Czarторыski Stanisław
- Kos Zdzisław, ks. 359
- Kosiak Paweł Marian OSPPE 144, 197, 201, 352
- Kosiński Władysław CR 18
- Kossakowska Stanisława z d. Rynkowska, prof. 46, 251
- Kossakowski Jan, prof. 46
- Kossakowski Marcelli, ks. 167
- Kostka Stanisław SJ, św. 94, 303
- Kostrzański Hubert Franciszek OCist 116
- Kostrzeńska Irena 208
- Kośnik Stefan, ks. 195, 357
- Kotarbiński Tadeusz, prof. 210
- Kotlarczyk Mieczysław 165, 313

- Kotlarow Vladimir, metropolita praw. 276, 354, 358
- Kotowski Stanisław, ks. 21, 51, 53, 55, 84, 106, 118, 121
- Kowalczyk Apolonia Władysława CSL 11
- Kowalczyk Stefan („Biblia”), ks. 145
- Kowalska Faustyna ZMBM, św. 70, 138, 281
- Kowalski Casimir Rembert OFM, bp 273
- Kowalski Kazimierz Józef, bp 9, 92, 170, 186, 215, 216, 226, 270, 273, 282, 285, 295, 302, 310, 350
- Kowalski Lech V
- Kowalski Zygfryd, bp 110, 114, 118, 185, 186
- Kowalski Zygmunt, ks. 200
- Kozal Michał, bp, bł. 291
- Kozanecka Jadwiga SM 109
- Kozioł John F., ks. 198
- Kozłowiecki Adam SJ, kard. 77, 258, 273, 282, 288, 311
- Kozłowska Adela Anna BDNP 109
- Kozłowska Alojza CSFN 70
- Kozłowski Józef, ks. 159
- Kozubek Bronisław, ks. 101
- Koźbiał Izydor OFMConv 239
- Koźmiński Honorat Wacław OFMCap, bł. 48, 96
- Krance Felicja z Lilpopów 211
- Krasicki Ignacy Stanisław (TW „Witold”, TW „Igo”, TW „Odette”) 257, 274, 304, 346
- Krassowska Eugenia 198
- Kraszewski Zbigniew Józef, bp 24, 96
- Krause Ignacy, bp 263, 273, 288
- Krauze Teofil Adam OSPPE 50, 194
- Krąpiec Mieczysław Albert OP (TW „Józef”) prof. 155, 229
- Krebs Mikołaj zob. Mikołaj z Kuzy
- Król Jan, kard. 53, 61, 64, 273, 276, 288, 311, 336
- Królik Stanisław Melchior OSPPE 232
- Kruczkowska Edyta Wanda Salomea CSSE 48, 144, 158, 165, 193, 194, 200, 224, 351
- Krukowski Józef, ks. VIII
- Krupa Franciszek zob. Korczyński Franciszek Salezy
- Krystyn, św., jeden z pięciu Braci Polskich 301
- Kryszewski Jan, ks. 199, 258, 354
- Krzywicki Michał, ks. 85, 91, 138, 199, 231
- Kubica Jacek SVD, ks. 47, 50
- Kubik Cyprian OSPPE 143
- Kubik Jan, ks. 147
- Kucharski Jan 264
- Kuczkowski Mikołaj, ks. 109
- Kuć Stefan, ks. 11, 20
- Kukliński Ryszard V
- Kukołowicz Romuald, prof. 210
- Kulawik Bolesław, ks. 264
- Kulczycki Władysław (TW „Żagielowski”, TW „Staniszewski”, TW „Torano”, TW „Carmen”), ks. 192
- Kulibaba Arseniusz Antoni OSBM 30
- Kulik Jan Wawrzyniec, bp 111
- Kułakowski Jan 331
- Kumala Marian, ks. 177, 182, 236, 241
- Kumor Bolesław, ks. 23, 146
- Kuncewicz Jozafat Jan, św. 304
- Kunka Bolesław, ks. 244
- Kuroczycka Władysława CSFA 209
- Kurowski Wacław, ks. 145
- Kurzeciński E. 135
- Kuszell Jadwiga 233

- Kuś Jan CM 236
- Kuśmierz Antoni SJ 196
- Kwas Przemysław CM 157
- Kwasiborski Józef („Niemira”, „Rafał”, „Podmiejski”) 157, 358
- Kwiatkowski Edward 46
- Kwiatkowski Wincenty, ks. 42, 124, 136, 181, 236
- Kwieciński Henryk, ks. 242
- La Velle Malcom CP 79
- Lachowski Bolesław 297, 331
- Landi Andrew P., ks. 59, 61, 69, 271, 318, 325
- Landkocz Augustyn Antoni OH 178
- Landy Teresa Zofia FSK 21, 122, 123, 141, 204, 239
- Langman Jerzy, ks. 75
- Larraona Saralegui Arcadio Maria CMF, kard. 82, 103, 243
- Latuszek Paweł, bp 16, 17, 38, 45, 47, 111
- Laurentowska Bernarda Wanda Anna USJK 324
- Lech Jan 41
- „Lech Wawer” zob. Wawryn Stanisław, ks.
- Ledóchowska Maria Teresa SSPC, bł. 265, 316
- Ledóchowska Urszula USJK, św. 209, 289, 313
- Ledóchowska Urszula Izabela Ernestyna USJK 209
- Lefèbvre Józef Karol, kard. 344
- Lefebvre Marcel CSSp, abp 338
- Léger Paul Émile PSS, kard. 69, 71, 304
- Leliwa Bobola Ścibor 22
- Lemieux Marie Joseph, abp 286
- Len Roman Rafał SAC 184
- Lenz Leon, ks. 221
- Leon Wielki, św. 105
- Leon XIII (Gioacchino Vincenzo Raffaele Luigi Pecci) 298
- Lercaro Giacomo, kard. 261, 275, 308, 341
- Leśniewski Apolinary, ks. 244
- Lewandowski Bogumił, ks. 100
- Lewkowicz Wojciech Ignacy, ks. 20, 145
- Librowski Stanisław, ks. 43, 146
- Licznierski Edmund, ks. 72
- Liedtke Antoni, ks. 56
- Liénart Achille, kard. 62, 264, 304, 307, 324, 332
- Lierde Petrus Canisius Jean van OSA, bp VI, 75, 296, 337
- Likowski Edward, abp 11
- Lipiński Zdzisław, ks. 7, 114, 221
- Lipnicka Krystyna (Andrzeja od Ducha Świętego) OCD 154
- Lipnicki Wacław, mec. 154
- Litewka Marian CM 45
- Lombardi Riccardo SJ 309, 316
- Lommel Léon, bp 337
- Lorenc Franciszek, ks. 62
- Lossow Joanna FSK 120, 204
- López Estrada Manuel Pio, abp 277
- Lubowiecki Edward, ks. 195, 311, 317, 319, 323
- Ludwik Węgierski, król Węgier i Polski 78
- Łach Stanisław, ks. 152
- Ładysław z Gielniowa, bł. 240
- Łakomicz Lucyna Józefa CSDP 31, 207
- Łapka Mieczysław, ks. 114
- Łaski Jan, abp 248
- Łassa Antoni, ks. 247
- Łatka Rafał VI, VII, IX

- Łączka Adela Maria OSU 28
- Łomnicki Jeremiasz 75
- Łomnicki Jerzy 34
- Łoziński Zygmunt, bp 49, 85
- Łubieński Konstanty 6, 12, 140, 359
- Łukaszewiczówna Maria Ładysława Jadwiga VSM 119
- Łukwińska Joanna SM 180
- Łysik Władysław MIC 72, 305
- Łysko Marcin VII
- Machnikowski Ewaryst, ks. 219
- Maciak Zygmunt SDB 112
- Maciejak Stanisław 33, 37, 40, 105, 127, 141, 240, 356, 357
- Maczek Stanisław, gen. 130
- Maćkowiak Sadok OP 333
- Majchrzak Antoni, ks. 159, 221
- Majchrzak Tadeusz, ks. 251
- Majdański Kazimierz Jan, abp IX, 104, 131, 169, 183, 196, 213, 214, 228, 267, 300
- Majewski Wacław, bp 28, 89, 95, 105, 125, 132–134, 162, 189, 200, 234, 235, 352
- Majka Józef („Józef Fidalski”), ks. 110, 184
- Majkowski Józef SJ 17
- Makarczyk Zbigniew 164
- Makryna, św. 40
- Malarecki Stanisław 94, 109, 121, 194
- Malej Witold, ks. 25, 139, 184, 187, 235, 263, 288, 333, 335
- Malinowska Laetitia (Letycja) Kazimiera Maria SSPC 265, 316
- Malinowski Wincenty, ks. 124, 234, 358
- Malkiewicz Józef (właśc. Władysław Matus), ks. 245
- Maloney Charles, bp 310
- Małachowski Krzysztof COR 359
- Małachowski Stanisław 46, 103
- Małaczyński Franciszek Stanisław OSB 91, 94, 103, 142, 185
- Małcużyński Witold 325
- Małunowiczówna Leokadia 42, 56
- Mangers Jacobus, bp 284
- Manthey Jan, ks. 58, 79, 333
- Mańkowska Maria RSCJ 131
- Marat Tadeusz, ks. 11
- Marchel Witold, ks. 330, 338
- Marchewka Antoni (Jan Augustowski, „A. Martoni”), ks. 19, 212
- Marchisano Francesco, kard. 76
- Marciniak Czesław, ks. 212
- Marciniak, ks. 214
- Marciszewski Witold, ks. 17, 32
- Marcjan Jan, ks. 209
- Marczewska Cecylia (Teresa) 170, 231
- Marek Łucja VII
- Marella Paolo, kard. 298, 345
- Markiewicz, dr 63, 305
- Markun Alfons 342
- Martin Joseph Albertus, bp 308
- Marylski Antoni Józef, ks. 21, 44, 45, 120, 126, 204, 205, 207
- „Marzenka” zob. Sierpińska Krystyna
- Marzyński Stanisław Leon 46, 139, 183
- Masala Sebastiano, ks. 345
- Masella Benedetto Aloisi, kard. 57, 69, 259
- Massalska Anna 203, 238
- Massalska Jolanta Monika z d. Manteuffel 203
- Mastai-Ferretti Giovanni Maria zob. Pius IX
- Maternowski Bolesław Karol (Charles) 208

- Mateusz, św., jeden z pięciu Braci Polskich 301
- Mattei Silverio, ks. 86, 294
- Matulewicz Jerzy, abp, bł. 22
- Matus Władysław zob. Malkiewicz Józef
- Matz Edmund, ks. 99
- Maximos IV Saigh, kard. 326, 339
- Mazarska 234
- Mazowiecki Tadeusz 12, 107
- Mazur Jan, bp 194, 206
- Mączyński Franciszek, ks. 9, 45, 52, 53, 55, 64, 68, 71, 74, 81–84, 86, 87, 199, 200, 207, 233, 234, 253, 255, 259, 267, 268, 274, 278, 282, 283, 288, 290, 293, 294, 301, 302, 309, 315, 319, 327, 331, 335, 337, 340, 341, 346, 348, 349, 355
- Mehoffer Józef 9
- Ménager Jacques Eugène Louis, abp 271, 273
- Menendez Józefa RSCJ 221
- Merkelbach Benoit Henri Guillaume OP 64
- Mersch Emile SJ 101, 115
- Merton Ludwik Thomas OCR 115
- Metody, św. 277
- Meyer Albert Gregory, kard. 261, 279, 293, 298, 307, 311, 318
- Meyer Wanda („Dzida”) 245, 247
- Meysztowicz Walerian, ks. 52, 77, 300, 333
- Micewski Andrzej (TW „Michalski”, TW „Historyk”) 44
- Michalska Helena Janina 123, 196, 238
- Michalski Jan, bp 5, 7, 32, 34, 36, 37, 93, 97, 101, 102, 113, 114, 116, 131, 149, 154, 159, 161, 169, 175, 217, 222, 244, 355
- Michalski Józef zob. Hlond (Chlondowski) Antoni SDB
- Michalski Marian, ks. 181
- „Michalski” TW zob. Micewski Andrzej
- Michelis Zygmunt, bp ew.-aug. 204
- Michiels Gommario OFMCap 271
- Mickiewicz Adam 165, 226
- Migone Bartolomeo 87, 350
- Mikołaj z Kuzy (właśc. Mikołaj Krebs) 307
- Mikołajczak Edward, ks. 217
- Mikułowska Teofila SM 109
- Milewski Stefan 19
- Milik Józef Tadeusz, ks. 63, 210, 287, 288, 338, 347
- Milik Karol („Karol Borgiel”), ks. 69, 300
- Milik Waław, ks. 210, 353
- Miłosz Jan IX
- Mindszenty (Pehm) Jozsef, kard. 37, 73, 149
- Miranda y Gómez Miguel Dario, kard. 277, 280
- Mirewicz Jerzy (właśc. Bronisław Wójcik) SJ 65, 70, 87, 264, 302, 314, 321, 347, 350
- Mischal Jadwiga SM 200
- Mistrorigo Antonio, bp 268
- Miś Antoni FDP 73, 105
- Mizgalski Gerard, ks. 237, 351
- Miziołek Władysław, bp 17, 93, 95, 108, 137, 139, 141, 142, 150, 162, 182, 184, 187, 195, 208, 224, 235, 252, 358, 360
- Modzelewski Jerzy, bp 16, 19, 28, 32, 89, 92, 93, 95, 105, 110, 121, 124, 127, 128, 132–134, 140, 162, 170, 178, 187, 189, 190, 195, 197–200, 204, 206, 230, 234–236, 238, 242, 244, 250, 251, 352, 356, 360
- Molski Marceli, ks. 39
- Montini Giovanni Battista zob. Paweł VI
- Montravel Marie de Sainte Agnes Anne Marie de FMM 317

- Morawski (Dzierżykraj-Morawski) Dominik
(KO „Sao”, KO „Realista”, KO „Hrabia”,
KO „Graf”) 107, 306
- Morawski Kazimierz Bazyli Jerzy Wojciech
257, 306
- Morawski-Chłapowski Krzysztof Maria 89
- Morcillo González Casimiro, abp 267
- Moro Aldo 334
- Moszyńska Maura OSB 182
- Motylewski Janusz Zbigniew, ks. 75, 344, 349
- Możdżonek Stanisław 238
- Mroczkowski Michał Stanisław OP 173
- Mroczkowski Przemysław 155
- Mrozowska Emmanuela Oktawia OSU
150, 156
- Muench Aloysius Joseph, kard. 59
- Müller Wiesław 335
- Muniak Józef 73
- Murcier Annette Agnes mSJ 268
- Murcier Marie-Edithe mSJ 268
- Murphy Daniel CSSp 80
- Musiał Władysław CM 157
- Muszyński Edward Jan, bp 260
- Mysiek Wiesław 343
- Mystkowski Stanisław, ks. 155, 242, 354,
356, 360
- Myszko Bolesław Franciszek, ks. 273
- Myszkowska Janina z d. Kazimirska 243
- Myszkowski Julian 243
- Myśkiw Pawło Petro OSBM 79
- Náhalka Stefan, ks. 81
- Nalaskowski Jan Adam OSPPE 143
- Namysłowski Marian, ks. 115
- Narloch Adam Józef OFMConv 130
- Naruszewicz Piotr, ks. 86, 264, 314, 345
- Nasalli Rocca di Corneliano Mario, kard. 53,
254, 255, 319, 320, 322
- Nasalli Rocca Maria Luisa 80
- Nawrocki Stanisław SJ 109
- Nécsey Edward, bp 325
- Nehru Jawaharlal 284
- Neumann Zenon, ks. 102
- Niedzielak Stefan, ks. 10
- Niemczewski Bogdan, ks. 110
- „Niemira” zob. Kwasiborski Józef
- Niewiarowicz 358
- „Nihil” zob. Wyszynski Bolesław
- „Nil” zob. Fieldorf August Emil
- Noa Thomas Lawrence, bp 273
- Norbert Henryk, ks. 215
- Norwid Cyprian Kamil 109, 281
- Nosowski Jerzy, ks. 236
- Noszczak Bartłomiej X
- Nowak Aleksander CFCI 141
- Nowak Felicjanna Feliksa CR 48
- Nowak Feliks, ks. 200, 204
- Nowak Jan Wiktor, bp 75, 221, 327
- Nowak Ludwik Franciszek OSPPE 26, 43, 197,
212, 320, 322
- Nowak Mikołaj, ks. 238
- Nowicki Donat, ks. 146, 154, 164, 183, 185,
199, 208, 237, 242, 354, 358
- Nowicki Edmund, bp 93, 106, 112, 186,
228, 230, 241, 253, 254, 260, 292, 302,
310, 322
- Nowicki Henryk zob. Zawieyski Jerzy
- Nowicki Jan, bp 143
- Nowotko Tadeusz, ks. 49
- Nulla Francesco, płk. 256, 283, 322

- Obarski Jan CSSp 219
- Obertyński Zdzisław, ks. 42
- Obląg Jan, bp 15, 94, 111, 112, 225
- Oborski, ks. 212
- „Odette” TW zob. Krasicki Ignacy Stanisław
- „Ojciec Paweł” zob. Warszawski Józef, ks.
- Okoniewski Stanisław, bp 56, 110
- Okońska Jadwiga z d. Korszonowska 194, 241
- Okońska Maria 19, 22, 50, 51, 73, 82, 104, 123, 152, 175, 176, 178, 192, 194, 196, 205, 221, 222, 229, 238, 248, 252, 269, 289, 351
- Okoński Włodzimierz MIC 19, 73, 194, 241, 289, 296, 305, 312, 324, 333, 357
- Okóniowa Zofia 215
- Olechowska M. 235
- Olechnik Stanisław, ks. 183
- Olszamowska-Skowrońska Zofia 58, 335
- Olszewski Franciszek, ks. 27, 158, 159, 162, 200, 204, 234, 250, 356
- Olszewski Ignacy SAC, ks. 163
- Olszewski Jan, mec. 210
- Olszowski Wojciech, ks. 288
- Oldakowski Bolesław, ks. 203
- Onoszko Wacław, ks. 85
- „Opium” KO zob. Braun Jerzy
- Orliński Michał, ks. 177, 182, 231, 241
- „Oro” zob. Suwała Mieczysław
- Orzechowski Kazimierz, ks. 95
- Osińska Krystyna 294
- Osmólski Wiesław Antoni, ks. 182, 242
- Ottaviani Alfredo, kard. 70, 267, 284, 304, 308, 326–328, 332, 345, 348
- Otunga Maurice, kard. 316
- Owczarek Stanisław, ks. 31, 205, 236, 351
- Ozimowski Eugeniusz Antoni 45, 108, 125, 151, 182, 187, 199, 251, 353
- Pacelli Eugenio zob. Pius XII
- Pacyna Józef, ks. 6, 7, 99, 100, 115, 131, 149, 161, 221, 249
- Padacz Władysław, ks. 8, 20, 21, 27–29, 44, 51, 53, 55, 84, 87, 88, 93, 100, 105, 111, 118–120, 122, 127, 147, 151, 153, 166, 173, 174, 176, 178, 185, 191, 193, 196, 201, 204, 211, 229, 233, 240, 244, 250, 352, 356, 360
- Paderewska-Chrościcka Emilia 46, 238, 251, 356
- Paderewski Ignacy Jan 46, 299
- Palewodziński Edmund, ks. 97, 149, 159, 161, 222
- Paluch Krystyna SM 109
- Pancer Stanisław, ks. 190
- Panufnik Henryka Aleksandra SSCJ 226
- Papczyński Stanisław MIC, św. 22, 72, 73
- Papée Kazimierz 292
- Papierkowski Zdzisław 229
- Parente Pietro, kard. 60, 70, 85
- Pasenkiewicz Jadwiga 274, 282
- Pasiński E. 245
- Pasternak Ferdynand Stanisław OSPPE 26, 226
- Pastors Felicya OSU 336
- Patrzyński Isidor OSBM 79
- Patyra Franciszek, ks. 137
- Pavan Pietro, kard. 76
- Paweł Apostoł, św. 298, 324
- Paweł VI (Giovanni Battista Montini), papież VIII, 46, 67, 265, 275, 291, 293, 298, 307, 318, 327, 339

- „Paweł” TW zob. Zabłocki Janusz
- Pawlak, prof. 162
- Pawłowski Antoni, bp 14, 33, 92, 96, 98–100, 142, 147, 148, 161, 162, 171, 183, 206, 212, 213, 220, 221, 228, 244–247, 253, 290, 295, 310–313, 324–326, 332, 338, 350
- Pawłowski Tomasz Zygmunt OP 18
- Pawski Jerzy, ks. 41, 146, 185, 208, 237, 242
- Paździor Jakub Marian OP 164
- Pągowski Bronisław, ks. 39, 154, 176, 233
- Pecci Gioacchino zob. Leon XIII, papież
- Pehm Jozsef zob. Mindszenty Jozsef, kard.
- Pelczar Józef, bp, św. 45, 225
- Penkała Jan, ks. 146, 151, 215
- Perlińska Magdalena OSB 182
- Perz Walentyna (Stanisława) SM 180
- Peszkowski Zdzisław, ks. 163, 186
- Petrani Aleksy, ks. 287
- Pękała Karol, bp 92, 93, 111, 112, 121, 156, 176, 230, 305, 310
- Pękalski Stanisław 46, 111, 121
- Philippe Paul-Pierre OP, kard. 312
- Pia Maria (właśc. Konstancja Sołtan) CSIC 215
- Piasecki Bolesław 42, 44, 66, 340, 349
- Piątkowska Małgorzata Irena CSFN 16
- Pieprzycki Lutosław Henryk OFMConv 129
- „Pierre Lenert” zob. Winowska Maria
- Pieszczoch Szczepan, ks. 219
- Pietkiewicz Maria SM 137, 243
- Pietruszka-Jabłonowski Stefan, ks. 63, 347
- Pietrzak Helena VII
- Piller Maria AI 22, 108
- Pińciurek Marcin, ks. 4
- Piotr Apostoł, św. 56, 86, 298, 307, 318, 324
- Piotr, dr 10
- Piotrowski, alumn 208
- Piotrowski Stefan, ks. 16, 41, 50, 89, 90, 93, 95, 127, 150, 162, 192, 198, 205, 208, 211–214, 224, 234, 353, 360
- Piszczy Edmund, abp 15
- Piszczałka Józef MS 333
- Pitoń Jan CM 264
- Pius IX (Giovanni Maria Mastai-Ferretti), papież 55, 330
- Pius X (właśc. Giuseppe Sarto), papież 56
- Pius XI (właśc. Achille Ratti), papież 41, 66, 265
- Pius XII (właśc. Eugenio Pacelli), papież 57, 79, 86, 254, 258, 269, 270
- Pizzardo Giuseppe, kard. 60, 81, 280
- Planner František, ks. 270
- Plaskowiecka-Nodari Stefania 351, 359
- Plater-Zyberk Eugeniusz, ks. 75, 309
- Pluta Wilhelm, bp 260, 266, 274, 277, 296, 301, 303, 310, 340, 342
- Plaska Jana Halina Katarzyna USJK 190
- Podbielski Jan, ks. 105, 242, 351
- Podhorska Maria 199
- Podhorski Zygmunt, gen. 199
- „Podmiejski” zob. Kwasiborski Józef
- Podwysocka 32
- Poggi Luigi, kard. X, 52, 69, 74, 76, 87, 88, 237, 253, 254, 295, 300, 311, 349
- Poletyło Mikołaj, ks. 136, 195
- Połączyński Kazimierz CR 51
- Poniński Antoni, ks. XIII
- Popiel (Chościak-Popiel) Franciszka Antonina USJK, m. 24, 124, 209, 233, 354
- Popiel Karol 107, 157
- Popiełuszko Jerzy, ks., bł. 190, 215

Poray-Biernacki Władysław Otton 153
 Posadzy Ignacy TChr 114, 359
 Potocki Teodor, abp 102
 Półtawska Wanda 232
 Prendowska Aniela Janina CSSF 207
 Prümmer Dominik Heinrich OP 64
 Prus Józef OCD 107
 Prusko Amata Wanda CR 48
 Przybylska Renata XIV
 Przybylski Bernard Ludwik OP 5, 14, 98, 99,
 102, 122, 147, 148, 169, 183, 199, 228, 233,
 235, 354, 360
 Przyczyna Wiesław Jan CSsR, ks. XIV
 Przysasz Józefa 107
 Przytarski Stanisław, ks. 106, 165
 Przytuła Piotr 25, 158
 Pucci Antoni Maria OSM, św. 306, 345
 Puczyłowska Urszula Aniela USJK 209
 Pulchny Bogdana Janina SSCJ 50
 Putz Walenty, ks. 99, 217
 Pylak Bolesław (TW „Teolog”,
 TW „Bolesław”), abp 108

 Quiroga y Palacios Fernando, kard. 259, 304

 Rabsztyn Ignacy, ks. 311, 317
 Radoński Karol Mieczysław, bp 14, 104, 244
 Radosz Wacław, ks. 138, 151, 171, 210
 Radwański Anzełm Stanisław OSPPE 89, 212,
 227, 250, 252, 352
 Radziwińska I. 210
 Radziwiłł Stanisław Albrecht 28
 Radziwiłłowa Magdalena 139
 „Rafał” zob. Kwasiborski Józef
 Rahner Karl SJ, ks. prof. 287

 Raina Peter V, 16, 34, 121, 213, 228
 Raiter Henryk, ks. 5, 34, 36, 38, 49, 50, 97,
 99, 114, 116, 131, 148, 149, 159, 217, 218,
 248, 249
 Rákos Raimondo Biaggio OFMConv 73
 Rakotomalala Jérôme Louis, kard. 338
 Ralikowski 80
 Rancans Jazefs, bp 295
 Rapacki Zbigniew 323
 Ratti Achille zob. Pius XI
 Raue Alina 358
 Rączkowski Feliks 9
 „Realista” zob. Morawski Dominik
 Rechowicz Marian, bp 30, 50, 79, 90, 155,
 206, 229, 287
 Reczek Eugeniusz SJ („Filarowski”), ks.
 17, 183, 328, 333, 335, 344, 347
 Reczek Rafał IX
 Reetz Benedikt OSB 295
 Reginek Tomasz („Tomasz Dobrzyński”), ks. 258
 Reinke Jan CR 18
 Rembacz Kazimierz, ks. 221
 Repka Henryk OMI, ks. 297
 Ricciardi Antoni OFMConv 78, 347
 Ritter Joseph Elmer, kard. 305, 332
 Roberti Francesco, kard. 267
 Roccagiovine Luigi Del Gallo, bp 254
 Rochacki Romuald 125
 Rode Maksymilian, ks. 164, 179
 Rodzińska Halina z Lilpopów 211
 Rodziński Artur 211
 Rojek Wojciech Artur, ks. 209
 „Rola” zob. Żymierski Michał
 Rola-Żymierski Michał, marsz. zob. Żymierski
 Michał

- Roman Edmund, ks. 39
- Romaniuk Kazimierz, bp 107, 233, 236
- Romanowska Teresa 50, 115, 128, 217, 218, 221, 222, 229, 269
- Romanowski Franciszek, ks. 24, 106
- Ronca Roberto, abp 344
- Roncalli Angelo Giuseppe zob. Jan XXIII
- Rondeau Teresa ZMBM 138
- Rooney John James 327
- Rosiński Edmund, ks. 162, 188, 219
- Rosłoń Zenon MIC 324
- Rossi Giovanni, ks. 84, 88
- Rossi Opilio, kard. 51
- Rostworowski Mikołaj 210
- Rostworowski Piotr Wojciech Jan OSB (EC) 94, 142, 143, 192, 197
- Roszek Ludmiła 173
- Różycki Ignacy, ks. 181
- Rubin Władysław, kard. 54–56, 74, 78, 253, 255, 273, 287, 288, 297, 314, 323, 345, 348
- Rubinstein 209
- Ruffini Ernesto, kard. 62, 280, 284, 296, 298, 299, 304, 313, 324, 332, 336, 339
- Rugambwa Laurean, kard. 311, 316
- Ruszczak Zygmunt, ks. 95, 96
- Rutkowska Neomizja Józefina CSFN 18, 255
- Ryan Joseph, bp 310
- Rybczyk Józef, ks. 23, 146
- Rybczyński Henryk, ks. 115
- Rychlicki 184
- Rylska (Ścibor-Rylska) Teresa Wanda z Sokołowskich 140
- Ryłko, ks. 124
- Ryska Franciszek (Walerian od Matki Naszej Teresy) OCD 166
- Rytko Edward MIC 210
- „S” TW zob. Stroynowski Juliusz
- Sakevicius Jan MIC 72
- Salach Gertruda WNO 193
- Samorè Antonio, kard. 60, 61, 67, 69, 76, 83, 84, 253
- Santorski Andrzej Wojciech, ks. 96
- „Sao” zob. Morawski Dominik
- Sapelak Andrzej, bp 297, 325, 339
- Sapieha Adam Stefan, kard. 12, 14, 31, 195
- Sapieha Maria Jadwiga (Maria Assumpta od Jezusa) CSIC 183
- Sarto Giuseppe zob. Pius X, papież
- Sawicki Adam, bp 231, 278, 300
- Sawicki Witold, prof. 185
- Schabowski Tadeusz, ks. 155
- Schaeffer Józef CR 72, 75
- Schaff Adam, prof. 309, 342, 358
- Scherpenberg Albert-Hilger von 87
- Schindler D. 82
- Schioppa Filippo, ks. 77, 347
- Schletz Alfons Franciszek CM 237
- Schrant Karol CSsR 75
- Schutz Roger (własc. Louis Schutz-Marsauche), br. 285
- Schutz-Marsauche Louis zob. Schutz Roger
- Schwarcz-Eggenhoffer Artur, ks. 149
- Segni Antonio 262
- Semenenko Piotr CR 18, 78
- Senyszyn Ambroży, bp 325
- Šeper Franjo, kard. 269, 338
- Sepinski Augustyn Józef Antoni OFM, bp 330
- Serrano Abad Manuel de Jesús, abp 302

- Serzysko Władysław CM 214
- Siedliska Franciszka (Maria od Pana Jezusa Dobrego Pasterza), bł. 70
- Siedziako Michał VII
- Sielecki Cyryl, ks. 75
- Siemienik Alojzy („Adam Cieszyński”, „W. Dembowski”), ks. 117, 205
- Siemińska Róża 193
- Sieniewicz Konrad („Konrad Sokołowski”) 65, 300
- Sienkiewicz Henryk 145, 256
- Sieńko Ludwik CM 219, 361
- Sierpińska Krystyna z d. Myszkowska („Marzenka”) 243
- Sikora Władysław Andrzej, ks. 258, 269
- Sikorski Władysław, gen. 162, 199
- Silva Henriquez Raúl, kard. 253, 271
- Sinka Hubert CM 45
- Sipowicz Czesław MIC, bp 85, 325
- Siri Giuseppe, kard. 279, 280, 293, 298, 304, 307, 318, 336
- Sitkowski Wacław Stanisław 243
- Siwa Walenty CFCI, br. 217
- Siwek Albertyk Józef OCist 237, 253, 316, 350
- Siwek Paweł SJ 65, 324
- Skarżyńska Damiana Irena CSL 11
- Skarżyńska Józefa 317
- Skąpski Bohdan Józef 186, 194, 238, 243, 351, 355, 360
- Skibiński Michał, ks. 106
- Skibniewski Mateusz Józef OSB
- Skoniecki Włodzimierz, ks. 193
- Skrzydlewski Bernard Władysław OP 138
- Škutans Stanisław MIC 72, 305
- Skwarczyński, dr 80
- Slipyj Josyf, kard. 55, 329
- Słokans Bolesław, bp 292
- Słojewski Henryk, ks. 154
- Słomkowski Antoni, ks. 5, 101, 115, 161, 183, 199, 219
- Smaruj Stefan, ks. 5, 33, 218, 219
- Smaruj Unisław, ks. 218
- Smith Leo Richard, bp 295
- Smoleń Władysław, ks. 181, 250, 296, 321, 322
- Smoliński Alfons, ks. 222
- Smoliński Józef, ks. 11
- Sobańscy 178
- Sobczak Stanisław, ks. 4
- Sobieralski Tadeusz Franciszek 116
- Sochacki Edmund Władysław OP 138
- Sołtan Kontancja CSIC zob. Pia Maria CSIC
- Sołtan Maria Alma CSIC 215
- Sołtysiak Bernard, ks. 4
- Sołtysiak Kaliksta Gertruda CSSE 177
- Spellman Francis Joseph, kard. 59, 262, 275, 276, 298, 311, 320, 336
- Splett Karol Maria, bp 93, 106, 186, 208, 254, 260
- Sprusiński Stanisław, ks. 31, 145
- Spülbeck Otto, bp 270
- Spychalski Marian, marsz 270
- „St. W.” zob. Wawryn Stanisław SJ, ks.
- Stabrowska Helena Katarzyna 107, 294
- Staczyńska Bożena Janina CSFN, m. 59, 70, 255
- Staffa Dino, kard. 81
- Stalin Józef, marsz. 54
- Stanisław, książę mazowiecki 103
- Staniszewski Władysław, ks. 9, 25, 61, 69, 70, 73, 74, 312
- „Staniszewski” TW zob. Kulczycki Władysław, ks.

- Stanuch Zbigniew VII
- Stawicki Bronisław, ks. 153
- Stec Ludwik OSA 43
- Stefaniak Ludwik Walenty CM 361
- Stefanizzi Antonio SJ 302
- Stefanowicz Adela Gertruda 113
- Steinberg Katarzyna Zofia FSK 120
- Stepinac Alojzije, kard., bł. 269, 270
- Stępień Jan (TW „Stolarski”), ks. 120, 197
„Stolarski” TW zob. Stępień Jan, ks.
- Stomma Stanisław 12, 13, 66, 107, 168, 326
- Stourm Renato, abp 318
- Strąkowski Henryk, bp 12, 108, 136, 164, 170,
206, 230, 251, 252, 266, 274, 277, 305, 310, 349
- Strękowski Tadeusz, ks. 242
- Stroba Jerzy, abp 14, 92, 171, 230, 355
- Stroynowski Juliusz (TW „S”) 274, 285, 286
- Strus Józef SDB 180
- Strzałkowska Inez Zofia CSFN 16, 18
- Strzelewicz Tytus Dionizy OFMConv 129, 165
- Strzembosz Teresa 44, 120, 195, 207, 359, 360
- Strzeszewski Czesław, prof. 184
- Studentowicz Kazimierz („Bolesław Korzon”,
„Andrzej Skiba”) 18, 110
- Stypułkowski Zbigniew 333
- Subera Ignacy Leonard, ks. 96, 124, 181,
198, 207
- Suchta Czesław, ks. 166–168
- Suenens Leo Joseph, kard. VIII, 275, 279, 280,
286, 298, 305, 307, 318, 319, 338
- Suliga-Rudecki Władysław, ks. 43
- Sulek Anastazja z d. Wyszyńska 122, 252, 357
- Sulek Maria Danuta 351, 357
- Sulek Stanisław 127
- Sulek Włodzimierz, ks. 244, 252, 357
- Sulek Zdzisław 357
- Sułkowska Teresa Ewa, hr. Potocka ZMBM 138
- Suszyński Władysław, bp 231
- Suwała Mieczysław („Oro”), ks. 48, 49
- Swanstrom Edward Ernest, bp 271
- Sydry Stefan Marian, ks. 137, 155, 180, 351
- Sykstus II, św., papież 38
- Synowiak Edward, ks. 165
- Szafrński Władysław, ks. 155, 181, 242
- Szajer Krystyna 50, 205, 248
- Szajkowski Andrzej 138
- Szczepan, św. 38
- Szczepkowska Chrystiana Janina CR 208
- Szczerbal Franciszek 154
- Szemraj Roman, ks. 41, 173, 359
- Szeptyccy 18
- Szeptycki Roman Maria Aleksander Andrzej,
abp 18, 58, 273, 344
- Szetelnicki Wacław, ks. 267
- Szkop Sylwia Maria CSL 11
- Szlenk Eugeniusz, ks. 96
- Szmidt Zdzisław Marian, ks. 152
- Szrant Karol CSsR 269
- Sztuka Jan Stanisław, ks. 352
- Szulc Zofia Maria Marta Magdalena CR 48,
123, 166, 183, 191, 193
- Szuleta Józef, ks. 96
- Szwonka Blanka Agnieszka CSSE 130
- Szydlak (Teobald) Jan 6, 19
- Szymanowski Antoni, ks. 63, 64, 74, 77, 79, 205
- Szymański Aleksander, ks. 115
- Szymański Stanisław, ks. 6, 33, 101, 221
- Szymborski Jan, ks. 141, 144
- Szymczak Józef 135
- Szyrwiński Antoni, ks. 138

- Szyszek Ildefonsa Irena Krystyna CSFFM 24
- Szyszek-Bohusz Adolf Ludwik 152
- Ścibor-Rylska Teresa Wanda zob. Rylska Teresa Wanda
- Śledzianowski Jan, ks. IX
- Śledź Władysław Stanisław, ks. 199
- Śliwiński Ryszard, ks. 41
- Świdorski Leonard IX, X, 29, 116
- Świdziński (Świnionoga) Stanisław Sebastian OSPPE 199
- Świnionoga Stanisław Sebastian zob. Świdziński Stanisław Sebastian
- Świrski Ignacy, bp 165
- Świtalska Julia Anna 11
- Tappouni Ignace Gabriel I (Théophile), kard. 294
- Tardini Domenico, kard. 31, 54, 67, 84
- Tatarynowicz Piotr, ks. 85, 138
- Teliga Leonid 274
- Teobald Jan zob. Szydłak Jan
- Teodorowski Paweł CM 219
- „Teolog” TW zob. Pylak Bolesław, abp
- Terlikiewiczówna Salezja Irena Modesta OSB 173
- Terpiłowska Wanda 117
- Theiner Augustyn, ks. 344
- Thiel Maria Józefina CSC 80
- Thils Gustaw, ks. 101, 115
- Tienchensin (Tien Ken-sin) Thomas, kard. 263, 304
- Tisserant Eugène-Gabriel-Gervais-Laurent, kard. 259, 262, 264, 267, 270, 273, 277, 289, 294, 311, 340, 346
- Toborowicz Remigiusz Jan OSPPE 227
- Togliatti Palmiro 83
- Tokarek Wacław, ks. 336
- Tokarscy 162
- Tokarski Jan 162, 263
- Tolentino Anna 204, 273
- Tomaka Wojciech, bp 225, 226, 230
- Tomasz à Kempis (Tomasz Hemerken, Hamerkein) 57, 60
- „Tomasz Dobrzyński” zob. Reginek Tomasz
- Tomasz z Akwinu OP, św. 79
- Tomczak Aniela Balbina CSSE 148
- Tomkowicz Fides Dionizja CSFN 59, 70, 81, 255, 349
- „Torano” TW zob. Kulczycki Władysław, ks.
- Torwirt Leonard, prof. 79, 195, 205, 208, 212
- Trąba Mikołaj, abp 248
- Tredici Giacinto, abp 317
- Trojanowska Anzelma Helena CSSF 210
- Trzecińska-Kamińska Zofia 9, 111, 128
- Trzepało Jan, ks. 156
- Turowicz Jerzy 232, 263, 275, 278, 280, 284, 292, 327, 334, 339, 346, 347, 358
- Turowski Konstanty, prof. 163, 206, 232, 250
- Twardowski Bolesław, abp 177
- Twardowski Jan, ks. 107
- Tyburski Zygmunt, ks. 247
- Tyczyński Arkadiusz, ks. 312, 317
- Tyszka Edward, ks. 17, 140, 200
- Tyszka Wacław Kajetan, ks. 17, 18
- Tyszkiewicz Maria Józefa Franciszka Irena z Jezierskich FSK 106, 216
- Ugniewski Stefan, ks. 41, 107, 150, 154, 204, 355

- Ujcie Josip Antun, abp 315
- Uliński Edmund, ks. 60, 78, 79, 81
- Urmanowicz Walenty, ks. 42
- Vagnozzi Egidio, kard. 327
- Vaisnora Józef MIC 72
- Valera Éamon de 288
- Valeri Valerio, kard. 59, 63, 77, 86, 209, 312
- Vincentin Paolo SDB 276
- Vorgrimler Herbert SJ 287
- „W. Dembowski” zob. Siemienik Alojzy
- Wajngold Bronisława zob. Gołębiowska Maria (Miriam) Agnieszka FSK
- Walczewski Ignacy Dominik, ks. 37
- Walker Jadwiga 259, 280, 281, 335
- Walorek Marian, ks. 281, 285
- Wantowska Maria (Lila) 47, 123, 152, 176, 178, 185, 192, 196, 221, 222, 232, 252, 351, 352
- Warszawski Józef SJ („Ojciec Paweł”) 80
- Wasiak Władysław, ks. 166–168, 173
- Wasilewska Mieczysława Maria CSSE 21, 119, 224
- Wasilkowski Leon, ks. 291
- Wasiutyński Zbigniew 139
- Watta-Skrzydłowska Alma Anna FSK 103, 189, 216
- Wawryn Stanisław SJ („Lech Wawer”, „St. W.”) 147, 156, 183
- Wawrzyniec, św. 38, 330
- Wejman Grzegorz, ks. VII
- Wenger Antoine AA 66, 343
- Weron Eugeniusz SAC 172, 183, 199
- Wesoły Szczepan, abp 257, 268
- Wieczorek Janusz 118
- Wielgosz Marian (właśc. Jehuda Feldman) 52, 253, 260, 350
- Wierusz-Kowalski Jan („Jan Wnuk”) 192, 295
- Wierzejski Stanisław, ks. 135, 215
- Wieteska Józef, ks. 93, 166, 180
- Więckowski Kazimierz, ks. 101, 174, 249
- Wilczyński Tomasz, bp 10, 112, 209, 267, 310, 350
- Wilińska-Toth Zofia 275
- Wilk Bronisław Jan OFMCap 24, 25, 107, 158, 164, 185, 198, 207, 354
- Wilk Stanisław SDB VI
- Wilkanowicz Stefan 126
- Willmann Adam 52, 64, 87, 89, 308, 337, 339, 341, 350
- Winiarz Michał SDB 214
- Winkler Edmund Alfons, ks. 77
- Winowska Maria („Claude Naurios”, „Pierre Lenert”, „Andre Martin”, „Glon”) 66, 68, 70, 77, 82, 86, 126, 203, 269, 271, 273, 278, 281–283, 285, 286, 289, 294–296, 299, 303, 306, 311, 314, 323, 328, 338, 339, 345, 346, 348, 349
- Wiśniewska Zofia 245, 247
- Wiśniewski Stanisław, ks. 361
- „Witold” TW zob. Krasicki Ignacy Stanisław
- Wizor Maria Janina Elfryda Małgorzata SSND 51, 108
- Władysław IV Jagiełło, król Polski 77, 78
- Włockowski Wacław, ks. 204
- Włodarkiewicz Zofia RSCJ 220
- Włodkowiec Paweł 79
- Włostowska Szczepna Stefania ZMBM 138, 183
- Wnuk Walenty, ks. 99

- Wnuk Wawrzyniec, ks. 187, 205
- Wojciech (Adalbert), św. 14, 17, 130, 132
- Wojciechowska Agnieszka Helena CSL 11
- Wojcieszki 329
- Wojcieszki Elżbieta IX
- Wojewódzki Michał, ks. 215
- Wojnarowska M. 235
- Wojno Maria Teresa Wincenta AMDP 27
- Wojtukiewicz Józef, ks. 113
- Wojtyła Karol zob. Jan Paweł II, papież
- Wolski Wojciech, ks. 148, 223
- Wosiński Jan, bp 20, 23, 39, 40, 62, 76, 106, 144, 147, 169, 170, 197
- Woczyńska Benedykta Wiesława z Walickich FSK 119, 122, 137, 189
- Woźniak Maria Janina Eugenia AMDP 27
- Woźnicki Stefan Stanisław, bp 273, 289, 311, 336, 346
- Woźny Pius Bonifacy OSA 171
- Wójcik Anna VI
- Wójcik Bronisław zob. Mirewicz Jerzy
- Wójcik Edward, ks. 30
- Wójcik Monika 196
- Wójcik Stanisław CSsR 106
- Wójcik Walenty, bp 310, 350
- Wóycicki Stanisław 11
- Wronka Andrzej, bp 194, 250–252, 259, 273, 285, 296, 310
- Wrotniak Andrzej, ks. 258
- Wycech Czesław 49, 90, 140
- Wycisk Wacław, bp 225
- Wycisło Aloysius (Alojzy) John, bp 261, 263, 273, 288, 310
- Wyczawski Hieronim Eugeniusz OFMBern 235
- Wyrzykowska Maria Stefania Romana FSK 122, 136, 189, 191, 200, 236, 354
- Wysocki Stefan, ks. 137
- Wyszyńska Julia 127, 250, 356
- Wyszyńska Julianna z d. Karp 8, 122, 127, 286
- Wyszyński Bolesław („Nihil”), ks. 54
- Wyszyński Stanisław 8, 122, 127, 141, 151, 233
- Wyszyński Stefan, kard. *passim*
- Wyszyński Tadeusz 127, 351, 356
- „X-24” KP zob. Filipiak Bolesław
- Yamaguchi Paul Aijirō, abp 282
- Yougbaré Dieudonné, bp 278
- Z., ks. 121
- Zabłocki Clement J. 153
- Zabłocki Janusz (Jan Grabowski, KO „Zachariasz”, TW „Paweł”) 139
- „Zachariasz” KO zob. Zabłocki Janusz
- Zachwatowicz Jan, prof. 7, 46, 103, 161
- Zaffonatto Giuseppe, abp 52
- Zagajewska Cherubina Natalia CSL 125
- Zajac Stanisław zob. Zimorowicz Stanisław
- Zajkowski Stefan, ks. 113
- Zajkowski Wacław Grzegorz, ks. 195
- Zakrzewski Tadeusz, bp 11, 13
- Zaleski Alexander Miecislaus, bp 273
- Zaleski Władysław Michał, abp 57
- Zalewski Jerzy Ekspedyt, ks. 105, 150, 153, 356
- Zamoyski Jan Tomasz 47, 200
- Zamoyski Leszek Aleksander 199
- Zapłata Feliks SVD, ks. 105, 146–148, 172, 183

- Zarembowicz Henryk, ks. 231
- Zaręba Jan, bp 33, 36, 38, 97, 100, 102, 115, 128, 148, 149, 158, 159, 174, 183, 217–219, 223, 231, 241, 247, 351
- Zawadzki, działacz ChZZ 245
- Zawadzki Aleksander 31
- Zawieyski Jerzy (Henryk Nowicki, właśc. Feintuch) V–VII, 12, 15, 44, 89, 107, 126, 182, 193, 199, 251, 252, 307–309, 313, 316, 327, 333–336, 339, 346, 357, 358
- Zdanowicz Stanisław, ks. 112
- Zdunek Józef, ks. 30
- Zdziebko Anna SM 25
- Zdziechowski Jerzy 117, 306
- Zdzitowiecki Stanisław Kazimierz, bp 291
- Zembrzusi Michał Marian OSPPE 60, 320
- Ziarniak Dobromir, ks. 98
- Zieja Jan, ks. 85, 195
- Zielińska Zofia 117
- Zieliński Kazimierz, ks. 237
- Zieliński Tadeusz, ks. 220
- Zieliński Władysław 221
- Zieliński Zygmunt, ks. VII
- Zientarski Roman, ks. 33
- Zientarski Władysław, ks. 97, 221
- Zimorowicz (Zajac) Stanisław, ks. 231
- Zmarz Wojciech Antoni OFMConv 20
- Zmora Izidor Stanisław, ks. 177
- Zoungrana Paul, kard. 305
- Żabiński Tadeusz 43, 45, 49, 89, 91, 107, 118, 121, 158, 159, 203, 206, 211, 234, 241, 251, 252, 283, 299, 301, 308, 334, 341–343
- „Żagielowski” TW zob. Kulczycki Władysław, ks.
- Żak Stanisław CM 147
- Żarnowiecki Kazimierz, ks. 6
- Żaryn Jan V
- Żbikowski Kazimierz, ks. 157
- Żmijewski Janusz, ks. 165
- Żuchowski Alojzy SAC 26, 40, 147, 163
- Żuk Józefa 124
- Żukowska 208
- Żurek Jacek VII
- Żurowski Kazimierz 34, 36, 37
- Żychiewicz Tadeusz 168
- Żymierski (Rola-Żymierski) Michał („Rola”), marsz. 154
- Żywczyński Mieczysław, ks. prof. 50, 90, 92, 171, 236

SPIS TREŚCI

Ks. Antoni Poniński, Wstęp do tomu dziewiątego	V
Zasady wydania	XIV
Rok 1962	1
Wykaz skrótów	363
Indeks osób	372